Have in f. B L

BIBLIOTHECA

CLASSICA LATINA

SIVE

COLLECTIO

AUCTORUM CLASSICORUM LATINORUM

CUM NOTIS ET INDICIBUS.

EXCUDEBAT JULIUS DIDOT
NATU MAJOR
REGIS TYPOGRAPHUS.

LUCII ANNÆI FLORI
EPITOME
RERUM ROMANARUM

ITEM

LUCII AMPELII
LIBER MEMORIALIS

QUIBUS SELECTAS VARIORUM NOTAS,

INDICEM FREINSHEMIANUM,

ET NOVAM PASSIM INTERPRETATIONEM

SUBJUNXIT

N. E. LEMAIRE

PARISIIS

COLLIGEBAT NICOLAUS ELIGIUS LEMAIRE

POESEOS LATINÆ PROFESSOR

MDCCCXXVII.

NOVI EDITORIS PRÆFATIO.

De Flori ætate et patria, quis ipse fuerit Epitomes auctor, quo nomine nuncupandus, Disquisitionem hic inchoare supervacuum censui, quum plena et locuples de his omnibus notitia, infra in *Testimoniis* et *Judiciis*, occurrat: ibi enim velut in fasciculum collectas et ordine digestas doctissimorum virorum opiniones, Lector eruditissime, præsto habebis. Non longo igitur exordio te morabor, donec institutam in hoc opere conficiendo rationem et viæ quasi quoddam indicium proposuerim.

Ex omnibus Latinis scriptoribus, nullus fere graviorem, quam Noster, jacturam perpessus est, seu temporum injuria, seu imperitia oscitantiaque librariorum, sive quia ipse, nonnihil ampullarum aliquoties sectatus, ansam præbuerit facilem lascivientibus interpolatorum ingeniis. Itaque quum primum ad eum se convertit eruditorum cura, innumeræ statim obstiterunt difficultates, non sine multis sudoribus et contumaci diligentia explanandæ: quippe medelam præsentem omnes statim partes reposcebant, et textus corruptissimus, alienaque sæpe adulteratus manu, et chronologicus ordo quem inverte-

rant, et plures in historia recognoscenda errores, necnon alia postremo menda quibus auctor hic fœdissime scatebat.

Per longas autem temporum vices, quamquam eruditissimorum virorum series in sanando, expurgando, et illustrando hoc scriptore conspiravisset, nempe Vinetus, Justus Lipsius, Jo. Gruterus, Cl. Salmasius (1), Freinshemius, Ad. Rupertus, aliique; tamen Nostro non tam felicem, quam spondebat tantorum splendor nominum, operam adhibuerunt. Quippe quum primi interpretes alii aliorum vestigia premerent, nomen priorum et auctoritatem semper reveriti, iisdem fere sordibus inquinatus, usque ad Græviam Florus pervenit. At ille, ut optime inquit Titzius, opem quam ferre haud dubie potuisset, si attendere voluisset animum, præstare supersedit, subsannando ac ridendo juvenilem, ut aiebat, scriptorem, qui in opere historico, poetico æstu abreptus, sæpius deliraverat. Quin etiam fatendum est Grævium, invidia nescio qua abreptum, aliquando iniquissime in Florum invectum fuisse; quod nos justa rerum æstimatione moti adeo non comprobavimus, ut, quotiescumque se dederit occasio, suam scriptori defensionem, immo et laudem non omiserimus vindicare.

(1) Cujus nomen in testimoniis et judiciis, pag. 7, lin. 8, errore typographico legitur *Salmsiaus*.

Tandem æquiore fato et indulgente in Florum fortuna, ad Dukerum res pertracta fuit. Qui collectas variorum notas suis correxit, amplificavit, textum collatis sedula opera MSS. refinxit, nil tamen umquam mutans, nisi quum librorum auctoritate niteretur. Quamobrem hoc duce et auspice uti libentissime decrevimus, et hoc fundamento optime opera nostra constare posse visa est.

Magnam quoque opem nobis e Titziano libro perventuram primo speravimus. At quum vir cætera acutissimus, Florum ad Augusteæ ætatis gloriam retrahere aggressus fuerit (vide infra in *Testimon*. p. 19 sqq.), inde effectum ut, ad propugnandam opinionis suæ novitatem, perpetuam luctationem institueret, et in hunc scopum semper intentus, ipsum auctorem, ut ita dicam, sibi mactaret. Scilicet duos in uno libro statuit scriptores, quorum alter, nescio quis sciolus et audacissimus interpolator, omnia loca, Titzianæ conjecturæ non congrua, fœde corruperit; quidquid turgidum et declamatorium est, ipse de suo penu intruserit; cui denique omne delictorum pondus, tamquam maledicto, debet incumbere, nulla satis pœna expiandum: alter vero, semper planus, semper concinnus, et ubi etiam cæteris minime talis visus est, semper sibi constans, Augustæam ubique redolet elegantiam, et totus magni sæculi lumine refulget. Vides, amice Lector,

quid inde sequatur: in laudando simul et in carpendo nimius evasit vir cl. et sua Floro multa circumcidit. Aliquem tamen, et eum insignem ex ejus notis fructum in textu passim explanando, aut refingendo excerpsimus.

Meritas etiam grates agimus habemusque viro ill. God. SEEBODE, qui, quum multiplicem operam et præstantissimam eruditionem in historicos Latinos jam multis abhinc annis contulerit, Florum nuper ex optimis et pluribus libris, subjuncta Dukerianæ lectionis diversitate, diligentissime recensuit. Nihil quidem hoc textu plenius aut emendatius visum est: utinam autem vir eruditissimus in textu sæpius corrigendo qua nitatur auctoritate, indicare non omisisset! Nempe hunc ducem, licet tanta literarum et doctrinæ gloria circumfluentem, sequi tamen non ausus sum illo, ut ita dicam, tenebroso et subterraneo itinere incedentem. Doctos equidem colo ac veneror, sed *magis amica* lux et *veritas*.

Denique, ut totius operis summam, benigne Lector, plane hic oculis tuis objiciamus, habes primum de *Floro Testimonia* et *Judicia* veterum recentiorumque, tum Latine, tum Gallice scripta: in quibus variæ de Floro disquisitiones quasi in tabula dispositæ, omnem penitus rem ita excusserunt, ut istam materiem hac præfatione aggredi, sicut supra jam dictum est, omnino supervacuum judicaverimus. Sequitur protenus ex

editione Bipontina, *Index Editionum L. Annæi Flori*, auctior Fabriciano, et in sex ætates digestus, quem locupletavimus alio brevissimo *Indice versionum Flori vario sermone conscriptarum*, in finem voluminis post *Indicem rerum et verborum* rejecto.

Tum e Freinshemio *Excerptiones chronologicæ* subeunt, quas prætermittere nobis religioni fuisset, omnibus jam Flori editoribus usurpatas, et lectoribus literatis, ut opinamur, non fastidio futuras. Inde textus et notæ, in quibus e prioribus editionibus optimum quodque excerpsimus, quædam concinnavimus, nova sæpius adjecimus, quæ præsertim ad criticam literariam historicamque pertinent.

Floro proximus adest Ampelius, substratis Freinshemii notulis, et præeunte Salmasii præfatione. Hunc enim nostro fere semper adhærentem in MSS. et edd. et quodam contubernio conjunctissimum, a nonnullis tamen exsulantem, nos jure postliminii restituimus. Cui subjicitur Freinshemianus *Index rerum et verborum* quem ad textum nostrum et scribendi morem accommodavimus. Totum denique opus concludet *Columnæ rostratæ inscriptio*, a Petro Ciaconio explicata et suppleta; antiquissimum linguæ Latinæ monumentum, de quo Grævii notam ad II, 2, §. 9, infra p. 137, retulimus.

Nunc, ut suum cuique rependam, prædicare

juvat, quam strenuam et diligentem in edendo hoc auctore operam nobis navaverit bonæ spei juvenis, H. GIBON, in Academia Parisiensi ad rhetorum et philosophorum ordinem agregatus, et mox, si quid vota nostra potuerint, ad professoris gradum promovendus: cujus judicium et sedulitatem jam antea in recensendo Justino cognitam, in alia etiam hujusce collectionis parte tractanda adhibere animus est.

Tu, Lector benevole, hos qualescumque elucubrationum nostrarum fructus benigne excipias precamur, et si quid te minus dignum irrepsit, velis ignoscere. Vale.

N. E. L.

DE FLORO
TESTIMONIA ET JUDICIA,
LATINE ET GALLICE SCRIPTA.

TESTIMONIA VETERUM SCRIPTORUM ET COMMENTATORUM

LATINO SERMONE CONSCRIPTA.

AUGUSTINUS,

DE CIVITATE DEI, LIB. III, CAP. XIX.

Secundo autem bello Punico nimis longum est commemorare clades duorum populorum, tam longe secum lateque pugnantium, ita ut, his quoque fatentibus qui non tam narrare bella Romana, quam Romanum imperium laudare, instituerunt, *similior victo fuerit ille qui vicit. Vid. Florum*, II, 6, 1.

G. J. VOSSIUS,

DE HISTORICIS LATINIS, LIB. I.

Extremis Trajani temporibus floruit L. Annæus Florus, qui rerum Romanarum quatuor præscripsit libros. De ætate, quod dixi, satis apparet ex Præfatione operis, quum ait: « A Cæsare « Augusto in sæculum nostrum sunt non multo minus anni « ducenti, quibus inertia Cæsarum quasi consenuit atque de- « coxit; nisi quod sub Trajano movet lacertos, et, præter

« spem omnium, senectus imperii, quasi reddita juventute, « revirescit. » Viri eruditi quidam, eosque inter J. Camers, malunt *movit* pro *movet*. Nec diffitcor sic esse in quibusdam MSS. Sed rectum esse *movet*, ostendit, tum quod antecedit, *in sæculum nostrum*, tum quod sequitur, *revirescit*. Sed, inquiunt, Florus ab Augusto esse ad sua tempora ait annos prope 200. Ab Augusti autem principatu, usque ad Trajani imperium, sunt anni tantum 124, sive, si putes ad excessum Trajani, anni erunt 143. Sed jam dudum mihi hæc meditata. Verum legendum puto apud Florum, anni 150. Nam quisquis MSS. Flori Codd. versavit, scit quantopere in annis variet prologus iste. Nec tamen solius Trajani ævo arbitror vixisse, sed etiam Hadriani. Plane enim idem videtur, cujus hosce in Hadrianum versiculos, et in quem versus Hadriani Spartianus refert, c. 16:

Julius Florus scribebat ad Hadrianum;

Ego nolo Cæsar esse,
Ambulare per Britannos,
Scythicas pati pruinas.

Respondit Floro Hadrianus,

Ego nolo Florus esse,
Ambulare per tabernas,
Latitare per popinas,
Culices pati rotundos.

Quemque *Annæum Florum* Charisius vocat, et ex cujus ad divum Hadrianum epistola gemino in loco citat illa verba, *poematis delector*. Sane quod poematis delectari se ait, id non abhorret ab hujus compendii scriptore, quando stylus ejus est in historia declamatorius, ac poetico propior, adeo ut etiam hemistichia Virgilii profundat. Et tamen ea potissima est Flori nostri laus, quod scriptor est elegans et disertus, et, si paucula exceperis, quæ frigidius dicta videntur, vere floridus. Sed latæ est culpæ reus, quod in temporum ratione usque adeo negligens sit; ita ut non possit non sæpius hallucinari, qui hunc ducem sequi velit. Valde autem falluntur, qui eum putant in historia sua epitomen nobis Livii dare voluisse: siquidem crebro a Livio recedit. Nec facile dixerim, idemne,

an alius sit, qui singulorum fere Livii librorum argumenta reliquit, quæ hodie exstant, etiam librorum, qui deperierunt.

Sed, ecce, de nomine etiam scriptoris litem movent viri eruditi. Scrupulum iis injicit, quod Lactant. Institut. Divin. lib. VII *Senecam* appellet. Siquidem, inquiunt, antiquiorem hoc historico habemus neminem, qui populum Romanum diviserit per quatuor ætates. At Senecam ejus rei auctorem laudat is, quem diximus, Lactantius, his verbis: « Non inscite Seneca Romanæ urbis tempora distribuit in ætates. Primam « enim dixit infantiam sub rege Romulo fuisse; a quo et genita, et quasi educata sit Roma: deinde pueritiam sub cæteris regibus; a quibus et aucta sit, et disciplinis pluribus, « institutisque formata: at vero, Tarquinio regnante, quum « jam quasi adulta esse cœpisset, servitium non tulisse; et rejecto superbæ dominationis jugo, maluisse legibus obtemperare, quam regibus: quumque esset adolescentia ejus fine « Punici belli terminata, tum demum, confirmatis viribus, cœpisse juvenescere. Sublata enim Carthagine, quæ tam diu « æmula imperii Romani fuit, manus suas in totum orbem « terra marique porrexit: donec regibus cunctis, et nationibus « subjugatis, quum jam bellorum materia deficeret, viribus « suis male uteretur, quibus se ipsa confecit. Hæc fuit prima « ejus senectus, quum bellis lacerata civilibus, atque intestino « malo pressa, rursus ad regimen singularis imperii recidit, « quasi ad alteram infantiam revoluta. Amissa enim libertate, « quam, Bruto duce et auctore, defenderat, ita consenuit, « tamquam sustentare se ipsa non valeret, nisi adminiculo regentium sustentaretur. » Hactenus Lactantius. Ea autem exscripsisse aiunt ex prologo Flori, ubi hæc legas: « Si quis ergo « populum Romanum, quasi hominem consideret, totamque « ejus ætatem percenseat, ut cœperit, utque adoleverit, ut « quasi ad quemdam juventæ florem pervenerit, ut postea « velut consenuerit, quatuor gradus processusque ejus inveniet. Prima ætas sub regibus fuit prope per 250 annos, « quibus circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus « est. Hæc erit ejus infantia. Sequens a Bruto Collatinoque « consulibus, in Appium Claudium Quinctumque Fulvium

« consules, 200 annos habet, quibus Italiam subegit. Hoc fuit « tempus viris armisque incitatissimum. Ideo quis adolescen- « tiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum 250 anni, qui- « bus totum orbem pacavit. Hic jam ipsa juventa imperii, et « quasi quædam robusta maturitas. A Cæsare Augusto in sæ- « culum nostrum, sunt non multo minus anni 200, quibus iner- « tia Cæsarum quasi consenuit, atque decoxit; nisi quod sub « Trajano principe movet lacertos, et præter spem omnium « senectus imperii, quasi reddita juventute, revirescit. » Hæc Florus. Utrumque autem locum integre adscripsimus, ut omnes videant, quam infirmo tibicine nitantur, qui ex Lactantio colligunt, scriptorem compendii illius, non Florum, sed Senecam, dici oportere. Aiunt, divisionem eam, cujus Lactantius Senecam laudat auctorem, apud Florum in prologo legi. In quo manifestus eorum est error: nam Seneca adolescentiam extendit usque ad finem ultimi belli Punici: Florus duntaxat ad primum bellum Punicum. Ad hæc, Seneca incipit senectam a bello civili Pompeiano; Florus autem a principatu Augusti. Unde colligo, Florum quidem imitatum fuisse Senecam; aliter tamen, quam Senecam, divisisse. Atque eo magis arrisit Floro similitudo ea, quia non totam alteri deberet; sed esset, quod sibi vindicaret. Sane toto ad eam opere respicit: nempe suum cuique pulchrum, quod dici solet. Nec propterea negavero, Florum hunc fuisse ex Senecarum familia. *Seneca* enim vocatur in plerisque veteribus libris. Ad hæc *Senecæ* sunt ex *Annæa* gente. At Florus, ut in plerisque libris *Julius*, ita *Annæus* in vett. vocatur libris, etiam antiqua ac *Principe*, quam habeo, editione. Ad hæc Hispanum fuisse, unde Senecæ domo erant, verisimile facit luculenta ejus terræ laudatio, quæ est lib. II, cap. 17, et lib. III, cap. 22. Dictio quoque hanc domum sapit: nam ea eloquentiæ et poeseos laude inclyta fuit. At dictio historici hujus, uti ante dictum, est diserta, et poeticæ propior. Immo opus ipsum vix aliud, quam declamatio est. Fortasse igitur *Senecæ* etiam nomen fuit. Sed, ut hoc demus, non eo consequitur, haud aliter quam *Senecam*, vocari oportere. Nec enim facile adeo fides est deroganda multo maximæ parti librorum, et quidem melioris notæ, ubi *Florus* vocatur.

Et quid prohibet, quo minus, ut L. Annæi Senecæ philosophi frater, non tantum *L. Annæus Novatus* dicebatur, sed etiam *Junius Gallio* (quod nomen habuit postquam a Junio Gallione erat adoptatus); ita historicum hunc credamus, adoptione nomen mutasse, atque inde esse, quod idem dictus sit *L. Annæus Seneca*, et *L. Annæus Florus*; vel, ut in nonnullis libris legere est, *Julius Florus?* Quod si est, fortasse etiam historici hujus sit *Octavia* Senecæ tributa: nam L. Senecæ philosophi non esse satis apertum est...

Alius vero ab hoc est *Julius Florus*, vir itidem disertus, qui sub Tiberio vixit. De hoc ita M. Seneca Controv. XXV: « Ipse « audivi Florum quemdam, auditorem Latronis dicentem, non « apud Latronem: neque enim illi mos erat, quemcumque « audire declamantem: declamabat ipse tantum, et aiebat, se « non esse magistrum, sed exemplum. Nec ulli alii contigisse « scio, quam apud Græcos, Nicetæ; apud Romanos, Latroni; « ut discipuli non audiri desiderarent, sed contenti essent au- « dire. » Paullo post excerptum ex Flori declamatione ponit. De eodem, ut puto, simulque fratris filio, sic Fabius, lib. X: « Qua de re memini narrasse mihi Julium Secundum, illum « æqualem meum, atque, ut notum est, familiariter amatum, « miræ facundiæ virum, infinitæ tamen curæ, quid esset sibi « a patrono dictum. Is fuit Julius Florus, in eloquentia Gal- « liarum (quoniam ibi demum exercuit eam) princeps, alioqui « inter paucos disertus, et dignus illa propinquitate. Is, quum « Secundum, scholæ adhuc operam dantem, tristem forte vi- « disset, interrogavit, quæ caussa frontis tam adductæ? nec « dissimulavit adolescens, tertium jam diem esse, ex quo omni « labore materiæ ad scribendum destinatæ non inveniret exor- « dium: quo sibi non præsens tantum dolor, sed etiam despe- « ratio in posterum fieret. Tum Florus arridens: Numquid tu, « inquit, melius dicere vis, quam potes? etc. » Nec absurda sit conjectura, si quis opinetur, historicum eum, de quo fuse diximus (modo is *Julius Florus* recte in libris quibusdam vocatur), ex eadem stirpe, immo fortasse filium fuisse, aut nepotem Julii Flori, viri hujus diserti, de quo M. Seneca et Quinctilianus loquuntur.

JUSTUS LIPSIUS,

IN ELECTIS, LIB. II, CAP. V.

Lucius Annæus Florus (ita enim indigitare cum priscis libris malim, quam *Julium*: quoniam Hispana fuisse origine colligo, et, ni fallor, ex ipsa Senecarum gente), is, inquam, Florus compendium non tam Livii, a quo sæpe dissentit, quam rerum Romanarum, scripsit; si quid mei judicii est, composite, diserte, eleganter. Subtilitas quidem et brevitas in eo sæpe mira; et sententiarum quædam gemmulæ cum judicio insertæ et veritate.

J. I. PONTANUS,

IN ORATIONE ISAGOGICA AD FLORUM.

L. Annæum Florum Volaterranus *Julium Florum Secundum* maluit nominare, quod existimaret hunc esse eum Secundum, cujus amice meminit Fabius Quinctilianus, qui et familiariter a se amatum eum addit, virum ut miræ facundiæ, ita infinitæ curæ. *Julii* cognomen a patruo Julio Floro retinuisse idem conjicit: cujus quoque Quinctilianus mentionem facit, inter paucos disertum eum fuisse indicans, utpote in eloquentia, quam in Galliis sub extremum exercuit, Galliarum principem. Quam de Floro opinionem, si Trajani ævum, quo claruit et Quinctilianus, et Florus noster, respicimus, non abs re conjecisse Volaterranus censeri potest; nisi quod duo obstare videantur: prius est ipse Quinctilianus, qui non ut historicum aut inter historicos, sed ut oratorem et inter eloquentiæ laude florentes, utrumque, et Julium Secundum, et patruum ejus Florum concelebrat: alterum est codicum veterum scriptura, in quibus non *Julius*, sed *L. Annæus Florus* constanter indigitatur. Unde colligendum doctiores voluerunt ex Hispania oriundum fuisse, et fortasse ex ipsa Annæorum, id est, Senecarum gente. Quidquid horum sit, quod nos in medio relinquemus, illud interim ratum esto, egregium opus esse hos ejus quatuor

rei Romanæ libros. Quos qui compendium Livii aut breviarium faciunt, vel eo, præter cætera, redargui existimo, quod in iis a Livio sæpenumero abeat ac variet sententia. Potius totius imperii florentis tabulam appellabimus, quum præsertim ipse in prologo suo fateatur se ad exemplum eorum, qui terrarum situs pingunt, in brevi quasi tabella universam imperii imaginem ac magnitudinem ob oculos posuisse.

CL. SALMSIAUS,

IN PROLOGO AD FLORUM.

Super auctore hujus elegantissimæ Epitomæ nihil nobis compertum est, quod viri docti non norint, atque ipsi pridem observarint; nec tam necesse est nos eum ignorare, quam bonis conjecturis, per quas si non verum elicere, falsa tamen refutare possimus, inniti. Et ut verum fateamur, facilius possumus invenire cujus non sit, quam cujus sit hoc opus: si hoc invenire est, semper quærendo laborare. In quibusdam veteribus et manu exaratis libris quædam leguntur sub prologi titulo, de *Lucio Annæo Seneca*, et *Lucio Annæo Mela*, quæ inepta et aliena esse facile omnes, qui legerunt, vident: quæ qualia sint ut sciamus, ita prologus incipit: « Anno tertiodecimo Olympiadis Lucius Annæus Melas frater Senecæ et Gallionis bona Lucani poetæ filii sui a Nerone promeruit. » Hæc verbatim descripta ex Hieronymo, et turpissimo mendo deformata. Legendum: « Anno tertio undecimæ Olympiadis supra ducentesimam. » Hic autem Junius Gallio in vetustissimo codice Eusebii Palatinæ Bibliothecæ vocatur *Junius Annæus Gallio*. Sed ut ad rem redeamus, hujus compendii non posse auctorem dici *L. Annæum Senecam*, aut *L. Annæum Melam*, omnino clarum est. Veteres quidam libri, ut illius indicio cognoscimus, qui prologum sive argumentum concinnavit, nomen Flori adscriptum non habebant: sed in iis *Lucii Annæi* erat tantum mentio. Ergo quisnam, inquit, horum libri hujus auctor sit, Lucius Annæus Seneca, an Lucius Annæus Mela, incertum facit communitas nominum *Lucii* et *Annæi*; nam

Flori non est ibi mentio. Quum in hujusmodi codices incidisset Lactantius Firmianus, et *Lucium* tantum *Annæum* legisset, statim Senecam cogitavit, quod notiorem eo Lucium Annæum alium non haberet, et ita imprudens nomen auctoris, quem citabat, male concepit vir doctissimus et disertissimus. Illi enim mea quidem sententia non leviter errant, qui non hunc auctorem nostrum, sed Senecam primum in iis scriptis, quæ ad nos non pervenerint, hanc Romanæ urbis temporum in ætates distributionem instituisse contendunt; neque alium in Lactantio debere intelligi, quam Senecam ipsum philosophum. Sic sane sibi persuasum habeant, dum aliis ne persuadeant: ita enim ipsa pæne verba Flori producit ille sanctus scriptor, ut, qui non hujus sed alterius cujusdam auctoris ab eo verba produci existimet, meras nugas agat. Sed per nos licet, illi judicio suo fruantur. Non hodie autem atque heri hos titulos, in quibus Flori nomen exstat, exemplaribus a librariis fuisse inditos, vere mihi persuadeo: licet aliter sentire videam viros non mediocriter eruditos, qui recentes esse καὶ οὐ παλαιᾶς χειρὸς existimant. Sed unde ineptus illius prologi auctor, qui legitur in quibusdam vetustis exemplaribus, Flori nomen accepisset, si non ita ut in vetustissimis, qui hodie exstent codicibus, Flori nomen adscriptum reperisset in illius ævi vetustis libris. Qui quum dicat, « Nam Flori non est ibi « mentio, » codicem aliquem antiquum et optimæ notæ ab eo designari puto. Nazarianus liber, manuscriptorum omnium quibus usi sumus antiquissimus, ut quem ante octingentos annos scriptum esse manifesta sit fides, quique bonitate superat agmen illud codicum quibus adjutus est in hujus ἐγχειριδίου recensione optimus et doctissimus Vinetus, *Lucii Annæi Flori* in titulo præfert. Non alius potest esse Florus, quam ille qui Trajani et Hadriani temporibus floruit, qui in epistola ad Hadrianum, cujus epistolæ ter aut quater mentionem apud Charisium reperies, scribit se poematis delectari. Character autem istius historici compendii plane poeticus est, et hominis in poetis non infeliciter versati, quamvis hoc parum probet, si non alia accederent. Et mirum grammaticis tam invisum fuisse hoc opus, ut nusquam aliquid ex eo ad testimonium

citent, quum et Solinum sæpius, qui longe post tempora Annæi Flori vixit, ut alibi pluribus ostendemus, et alios non vetustiores aut meliores Solino scriptis suis, ut locupletes et idoneos testes advocent.

J. G. GRÆVIUS,

IN PRÆFATIONE AD FLORUM.

L. Annæi Flori Epitome, quo posterioribus temporibus, quum pro hominum illorum socordia præstantium scriptorum volumina grandiora sorderent, plurium describebatur et terebatur manibus, tanto flagitiosius fuit corrupta, et fœdioribus inquinata maculis. In illis expungendis, et pristina sanitate redintegranda, quum post tantam et tam longam noctem pulcherrimarum artium lux exoriretur, multum studii operæque posuerunt, qui ingenio et doctrina præ cæteris, suo quisque sæculo, floruerunt, Elias Vinetus, Justus Lipsius, Joannes Gruterus, Claudius Salmasius, Joannes Freinshemius, Adamus Rupertus, et nuperius Anna, Tanaquilli Fabri filia. Hoc tamen Augiæ stabulum non sic potuerunt purgare, quin multa relinquerentur posterorum industriæ ac solertiæ. Nec nihil ad cumulandos hos nævos ipsa scribendi ratio, quam secutus est Florus, contulit. Nam quum ablatus depravata declamatorum ætatis suæ dicendi consuetudine, multum descivisset a nativa illa et infucata castitate et candore sermonis Latini, qui in Tulliani et Augustei sæculis scriptoribus effulget, et cincinnis ac calamistris declamatoriis, concisis et abruptis sententiis, nec non acuminum argutiis suam sæpe cæcasset orationem, rudes barbarorum sæculorum homines, quæ non capiebant, interpolarunt crebrius, et audacius, quod et Valerii Maximi fatum fuit, qui laborat quoque et sui, et sequentium sæculorum vitiis. Diffiteri nemo potest, qui quidem in idoneorum Latinæ linguæ auctorum, qui nondum a declamatoribus erant corrupti, lectione versatus est, et veram dicendi viam tenet, multa in Floro passim occurrere, quæ minime ferent aures teretes et religiosæ; et tam in sententiis, quam in

verbis esse multa κακόζηλα, insana, μειρακιώδη. Reprehenditur a Marco Seneca, philosophi patre, musa rhetor, quod de siphonibus et sparsione dixerit: « Cælo repluunt imbres odoratos; » et de subitis mortibus: « Quidquid avium volitat, quidquid « piscium natat, quidquid ferarum discurrit, nostris sepelitur « ventribus. Quære nunc cur subito moriamur: mortibus vi- « vimus. » Castigatur a Dionysio Longinus Gorgias, quod vultures dixerit *viva sepulchra*. Num saniora sunt quæ Florus, lib. I, cap. 13, de Gallis, qui Romam incenderant, scribit, illos subito Camillum a tergo aggressum adeo cecidisse, « ut « omnia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione « deleret? » Nec melioris notæ sunt quæ libro II, cap. 17, de Decimo Bruto prodidit: « Peragratoque victor Oceani litore, « non prius signa convertit, quam cadentem in maria solem, « obrutumque aquis ignem non sine quodam sacrilegii metu « et horrore deprehendit; » quod dudum merito divini Scaligeri obelis est confossum. Et lib. IV, 11, de ingentibus navibus Antonii: « Non sine gemitu maris, et labore ventorum fere- « bantur. » Nec non lib. II, 6, quum dixisset commissam aciem secutum ingentem tremorem terræ, putidissima sunt quæ addit: « Nisi illum horrorem soli equitum virorumque discursus, « et mota vehementius arma fecerunt. » Hæc non modo *extra sanitatem*, sed *extra naturam* sunt, ut verbis utar Senecæ. Romanorum scilicet, non orbis terrarum, sed universi dominorum, magnitudini omnia cedebant. Omnia illi poterant: dimicantes terram movent, navigantes gemitum mari exprimunt, ventis laborem afferunt et molestias in propellendis eorum navibus; sed ipsi quoque Oceano leges parendi dixerunt, qui illis invitis non audet irasci. Quid enim aliud sibi volunt illa libri III, cap. 10: « Cum majore quam prius præda « revectus est, ipso quoque Oceano tranquillo magis et propi- « tio, quasi imparem se fateretur. » Quippe ni? quum coactus fuerit ad illorum nutum se componere, non secus ac regulus quidam stipendiarius. Nam quum in Ponto Euxino, quem, tamquam maris Mediterranei partem, ex Oceano terras irrumpere veteres, quamvis falso, credebant, lacerata esset Mithridatis classis, subjicit libro III, 5: « Plane quasi Lucullus quo-

«dam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum «tradidisse regem ventis videretur.» In poeta hoc esset tolerabile, et vix quidem: nam et hæc hyperbole modum excedit. Vere enim monet Quinctilianus in Instit. Orat.: «Quamvis «omnis hyperbole ultra fidem, non tamen esse debet ultra «modum: nec ulla magis via in κακοζηλίαν itur.» Sane hæc omnia ventosa sunt et enormia, qualia illa Cestii, quæ Seneca ridet Suasor. 1: «Fremit Oceanus, quasi indignaretur, quod «terras relinquimus.» Putide nonnumquam eruditionem ostentat, et non suo loco. Libro I, 17, quum dixisset Fabium Maximum captis superioribus jugis in subjectos suo jure detonuisse, subnectit: «Ea namque species fuit istius belli, «quasi in terrigenas e cælo ac nubibus tela mitterentur,» ne scilicet prætermitteret occasionem gigantomachiam inculcandi. Belle sane et tempestive! quasi omnes qui e loco superiore pugnant sint Joves, et hostes in humiliore solo sint gigantes. Sic lib. II, cap. 2, de Calpurnio Flamma, qui ab hostibus insessum collem occupaverat, et jam diu sustinuerat impetum hostium, donec omnis transiisset exercitus, subtexit ineptissime: «Sic pulcherrimo exitu Thermopylarum et Leo«nidæ famam adæquavit, hoc illustrior Noster, quod expedi«tioni tantæ superfuit, licet nihil scripserit sanguine.» Papæ quantum est doctum esse, et ut alii id sciant testatum facere! Unde nobis enim potuisset constare Florum legisse Græcorum historias, et illas tamquam ungues suos tenuisse, nisi tam reconditam doctrinam hic venditasset nobis? Sed hæc ostentatio vide quo evaserit. Non solum importune hic inculcatus fuit Leonidas, et stulte cum illo confertur Calpurnius Flamma, sed pueriliter hallucinatur, quum Leonidæ tribuit, quæ dicitur Othryades, tropæum suo sanguine scribens, fecisse, quem errorem jam alii notaverunt. Non minus insanit importuna commemoratione portus marmorei, et fontis Arethusæ in obsidione Syracusarum: «Longe illi triplex murus, totidem «arces, portus ille marmoreus, et fons celebratus Arethusæ.» Quid iste fons faciebat ad tutelam urbis? Quin non longe post insani montes ad Sardos vindicandos, quos inepte ingessit, ut recte notavit Salmasius? Exagitatur a Plutarcho Hege-

sias in Alexandri Magni vita, quod, quum narrasset eadem nocte natum Alexandrum, et Ephesiæ Dianæ templum deflagrasse, subjecerit, minime id esse mirandum, quod Diana, quum in partu voluisset Olympiadi adesse, abfuerit domo. Tantum in hoc dicto frigus esse prædicat Plutarchus, ut exstinguere posset ipsum incendium illud, quod templum delevit, quamvis non ignorem id laudari a disertissimo Romuli nepotum, adscribique Timæo. Sed judicium Plutarchi hic merito probatur. Verum non minus frigida est sententia Flori, lib. II, cap. 8, quum inter prodigia retulisset Cumanum Apollinem sudasse, acutissime, si diis placet, adjicit: « Sed hic faventis « Asiæ suæ numinis timor erat. » Murrhedii stuporem accusat Seneca, quod in declamatione de Pompilio ferente, cum capite Ciceronis amputatam manum dixerit: « Quanto aliter reus « Ciceronis tenebat manum? ». Æque stupidum est istud Flori in libro I, 10, de Bruto exspirante in Aruntis, quem occiderat, corpore, « plane, inquit, quasi adulterum ad inferos se- « queretur. » Non minus hebet acumen, lib. II, cap. 12, de duobus juvenibus, qui ferebantur ad Juturnæ lacum nunciasse victoriam de Perseo, illo die quo parta erat, quos vulgus crediderit fuisse Pollucem et Castorem, quod gemini fuissent; quod sanguine maderent, bello interfuisse. Si hic desiisset, non ineptiisset. Sed cum prioribus adnectit, « a Macedonia « venire, quod adhuc anhelarent, » nihil potuit dicere insulsius. Quis ex alius anhelitu conjiciat, ex quo loco veniat? Colligas ex anhelitu itinere celeriter esse defunctum anhelantem, sed non unde veniat. Quid? diine viæ laboribus fatigantur et exhauriuntur, ut anhelent? Præter hæc in verbis et dictione quam multa maculosa, et quæ non solum ab emendate loquentium consuetudine sunt aliena, sed et ab omnibus, quos non sinistra in lucem edidit natura, exsibilantur. In libro I, cap. 14, ait Decium Murem, quum se devovisset diis Manibus, in confertissima hostium tela se jaculatum esse, « ut novum « ad victoriam iter sanguinis sui semita aperiret. » Quid est *semita iter aperire?* Sed longe corruptius est *sanguinis semita iter aperire.* Homo non ineptus, si hac ei utendum esset sententia, diceret, *ut ad victoriam sanguine suo viam aperiret.* Tam venus-

tum tamen Nostro visum est hoc μειρακιῶδες, ut pæne repeteret lib. III, 18 : « Ipse Julius Cæsar quum in urbem cruentus re« ferretur, miserabili funere per mediam etiam urbem viam « fecit; » ut ibi legendum ostendimus. Sed quæ ad hunc locum notavimus, si tanti sunt, possunt videri. At quale hoc lib. II, cap. 3, Gallis « quasi cote quadam populus Romanus ferrum « suæ virtutis acuebat? » Esset tolerandum si scripsisset Gallorum bellis perpetuis, tamquam cote quadam, Romanorum virtutem acui. Nam ex Græcis hæc hausit, in quorum memoriis traditur, Lacedæmonas hostilem urbem vocasse *cotem juventutis*. Sed *virtutis ferrum acuere* non sani esse hominis non sanus juret Orestes. Ejusdem census est *fretum adolescentiæ*, capite ultimo hujus libri: « Talis domi ac foris, talis pace « belloque populus Romanus fretum illud adolescentiæ, id est, « secundam imperii ætatem, habuit. » Nimirum quia tum fervida Romanorum virtus erat, et quia freta fervent, credidit sibi licere istam ætatem fervidam dicere *fretum adolescentiæ*. Sed hæc audacia translationum in rhetorum scholis, et ab hominibus non putidis, non damnatur modo, sed ejus auctores tamquam fatui et nullius judicii homines irridentur. Non possum præterire γοργεῖον illud, et plus quam παιδαριῶδες, lib. II, cap. 6. Dicturus erat in Hispania ex Sagunti incendio et excidio secundum bellum Punicum ortum esse. Vide quam absurdus fuerit in hac sententia non ornanda, sed deformanda : « Ubi « semel, inquit, se in Hispania movit illa gravis et luctuosa « Punici belli vis atque tempestas, destinatumque Romanis jam « diu fulmen Saguntino igne conflavit, statim quodam impetu « rapta, medias perfregit Alpes, et in Italiam ab illis fabulosæ « altitudinis nivibus, velut cælo missa, descendit. » Proh quantus ineptiarum cumulus! Hæc omnem fidem superant:

Ὅταν τι τούτων τῶν σοφισμάτων ἴδω,
Πλεῖν ἢ 'νιαυτῷ πρεσβύτερος ἀπέρχομαι.

Num tempestas, ut alia prætermittam, conflat fulmina, ad instar Vulcani, quem in Ætna, tamquam officina sua, poetæ fingunt fulmina cudere Jovi. Quanto modestior et castigatior Justinus, qui et ipse de bello, tamquam tempestate, locutus

simili usus est allegoria, lib. XXIX : « Videre se consurgentem « in Italia nubem illam trucis et cruenti belli : videre tonantem « ac fulminantem ab occasu procellam, quam in quascumque « terrarum partes victoriæ tempestas detulerit, magno cruoris « imbre omnia fœdaturam. » Hoc est humane loqui, etsi duriusculum sit *victoriæ tempestas* : illud est nubes et inania captare, et magno conatu magnas nugas agere. Qualis παρένθυρσος, lib. III, 5, de Lucullo, aut ut alii rectius, Luculli milite : « qui (horri- « bile dictu !) per medias hostium naves utre suspensus, et « pedibus iter adgubernans, videntibus procul, quasi marina « pistrix, evaserat. » Vides quantos in simpulo fluctus moveat, et quasi res esset supra humanæ potentiæ fidem terribilis, temeraria, a nemine visa et tentata, utribus flumina, et longiores maris tractus tranare, exclamet, *horribile dictu !* quum ars ista in bellis fuisset cognita priusquam Theognis nasceretur. Jam illud de Mario, lib. III, 21 : « Carcer, catenæ, fuga, ex- « silium horrificaverant dignitatem Marii. » Et de Cæsare, lib. IV, 2 : « Quasi de industria prospera ejus adversis radia- « rentur, » quam audax, quam μετέωρον ! Pro hoc dixissent saniores, prospera adversis illustrarentur : pro illo, carcer auxerat dignitatem Marii, aut, Marium venerabiliorem reddiderat. Nimirum quia horrore sacro perfundi dicuntur, qui loca divina et augusta ingrediuntur, ipsisque lucis et templis poetæ assignant horrorem, Noster existimavit se magna cum venustate et elegantia novam posse voci *horrificare* significationem imponere, pro tam augustum et verendum reddere, ut ejus nominis majestas omnibus sacrum incutiat horrorem. Sed quæ hæc est protervia? Virgilius Æneid. IV canit, vatum prædicta *horribili monitu horrificare*, hoc est, terribilibus rebus, quas futuras nunciabant, horrorem et metum hominibus afferre. Sed Noster noluit via vulgata et trita incedere. Nova, mira, inaudita fuerunt consectanda. Nam novitatis studium harum inanissimarum argutiarum unica est caussa, ut pulchre docet Longinus, in aureo libello περὶ Ὕψους : Ἅπαντα ταῦτα μέντοι τὰ οὕτως ἄσεμνα διὰ μίαν ἐμφύεται τοῖς λόγοις αἰτίαν, διὰ τὸ περὶ τὰς νοήσεις καινόσπουδον, περὶ ὃ δὴ μάλιστα κορυβαντιῶσιν οἱ νῦν. « Hæc omnia « dignitati et gravitati contraria unam ob caussam inseruntur

« orationibus, nempe ob novitatis in exprimendis sententiis « et conceptibus studium, circa quod maxime hoc ævo scripto « res insaniunt. » Addit deinde quæ res bonorum caussa sit, ab eadem etiam his adversa proficisci. Nam cupiditatem nova dicendi maxime ingenia præclara inflammare ad eximium aliquid, et quod supra vulgi captum sit, nihilque plebeium præ se ferat, moliendum: sed qui judicio non valeant, nec se componant ad optimorum imitationem, facile in hæc vitia incidere, in quibus sibi delicias faciant, quæque specie ingenii et novitatis blandiantur. Ideo κακοζηλίαν vitiorum omnium maximum in oratore esse recte præcipit optimus dicendi magister Quinctilianus, VIII, 3: « κακόζηλον vocatur quidquid est « ultra virtutem, quoties ingenium judicio caret, et specie boni « fallitur: omnium in eloquentia vitiorum pessimum. Nam « cætera quum vitentur, hoc petitur. »......................

Muniendi autem sunt contra blandos istos errores adolescentes, in quorum manibus versatur Florus, et merito, quia meliorem non habent nondum imbuti rerum Romanarum cognitione, qui brevi compendio, tamquam in tabella quadam ortum et processus Romanæ reipublicæ eis ostendat, præsertim quum vitia non una penset virtute. Providendum igitur ne arripiant corrupta, et his innutriti non modo numquam possint secernere a vitiosis sana, sed ne vitiosa sanis præferant. In temporum quoque notatione, et locorum situ, et rerum gestarum narratione non semel impegit iste scriptor, et satis quidem graviter, ut, quum Capuam adnumerat urbibus Italiæ maritimis; quum Falernum et Massicum montem tamquam duos diversos montes commemorat; quum unus idemque sit; et non pauca hujus farinæ alia, quæ ab iis, qui hunc scriptorem interpretantur, sunt tironibus indicanda, ne falsa pro veris imbibant.

C. A. DUKERUS,

IN PRÆFATIONE AD FLORUM.

De Floro ipso nihil a me dici potest, quod non pridem a Vossio, Salmasio, aliisque, qui ex professo, et cum cura,

quis ille fuerit inquisiverunt, dictum sit: nimirum e stylo, nomine gentis, et ætate, probabile videri, eumdem esse, quem *Florum* poetam Spartianus in Hadr. cap. 16, et *Annæum Florum*, nonnulla ex illius epistolis ad Hadrianum proferens, vocat Charis. Instit. Grammat. 1, p. 38 et 113. Nam et hic Noster genere dicendi plane poetico utitur, et in optimæ notæ libris manu exaratis *Annæus* appellatur, et, Hadriano imperante, floruisse itidem videtur. Quamquam enim ea, quæ in fine procemii leguntur, hanc Epitomen Historiæ Romanæ ab eo sub Trajano potius, quam Hadriano, scriptam indicant, tamen facile credi potest, eum ad Hadrianum, Trajani successorem, vitam produxisse.......................................

Sunt qui virtutes quasdam styli Floriani laudant, eum ad declamatorium scribendi genus referant, et putida affectatione, tumore poetico, audacissimis translationibus, aliisque vitiis laborare ostendant.... Florus quoque in eo ipso, quod quasi ex oratore, historico, et poeta mixtus sit, maxime, et merito quidem, ab aliis reprehenditur..... Neque tamen, quum hæc de Floro scribo, quemquam putare velim, me eum plane contemnendum, abjiciendum, et e manibus studiosæ juventutis excutiendum existimare. Numquam in hac sententia fui. Non sequor Begeri et plerorumque aliorum morem, qui quum scriptorem aliquem in publicum emittunt, ut recto judicio dignum, in quo interpretando ingenii doctrinæque specimen ederent, elegisse videantur, omnia in illo mirantur, et sermonis elegantiam, ingenii acumen, et judicii rectitudinem laudibus in cælum tollunt. Sed quum judicia doctorum de Flori erroribus et vitiis styli probo, tamen non eo inficias, multa esse in illo, quod et iidem recte animadverterunt, laudabilia, multaque eleganter, acute, et cum judicio dicta: præcipue ubi caussas seditionum et conversionis reipublicæ Romanæ exponit, quæ mihi semper pulcherrimæ totius operis partes visæ fuerunt: ob eamque caussam, simul, quia nullus in hoc genere melior est vetus scriptor, qui ita quasi in brevi quadam tabella totam populi Romani imaginem amplexus sit, gradusque omnes ac processus reipublicæ ob oculos posuerit, omnino sequor sententiam clarissimi Grævii, dignum esse,

qui a studiosis adolescentibus legatur, et iis diligenter et accurate exponatur.

J. A. FABRICIUS,

IN BIBLIOTHECA LATINA, CAP. XXIII, §. I-III.

L. Annæi Flori patria non satis certa est. Hispanum fuisse defendit Nic. Antonius Bibl. Hisp. vet. t. I, p. 79, quo et plerique inclinant: qui et forte ex Senecarum gente fuisse suspicantur. Sed pro Gallica origine disputant multo probabilius auctores Hist. liter. Franc. t. I, p. 255, qui super hac re sunt adeundi. In quibusdam Codd. *L. Julius Florus*, in aliis *L. Annæus* dicitur, de quo vide Vossium de Hist. Latin. p. 164. Hinc Volaterranus eum putavit esse Julium Florum Secundum, qui ob eloquentiam laudatur a Quinctiliano X, 13, qui et patruum ejus Julium Florum commemorat. Elias Vinetus vero ad Ausonium et Andr. Schottus ad Aurelium Victorem, non dubitant breviarium hoc tribuere L. Annæo Senecæ, Lactantii auctoritate, ut videtur, qui VII, 15, ubi Flori sententiam de ætatibus populi Romani referre videtur, Senecam laudat auctorem. Sed non plane verba breviarii adducit, neque adeo sententiam accurate; atque idem vel simile potuit etiam Senecæ in mentem venire. Rectius itaque Vossius cum Salmasio eumdem esse existimat Florum, qui in epist. ad Hadrianum imp. apud Charisium ait, se poematis delectari, et cujus in Hadrianum versiculos refert Spartianus. Idem Vossius Florum nostrum suspicatur auctorem *Octaviæ*, quæ inter Senecæ tragœdias ultima est. Etiam pervigilium Veneris, et versus trochaici de qualitate vitæ, sub Flori nomine circumferuntur, de quibus dicetur libro IV. Alius *Julius Florus*, auditor Poreii Latronis, Galliarum sub Tiberii imperio in eloquentia primus, qui laudatur a Seneca rhetore et Quinctiliano. Alius *Florus* sub Nerone, de quo Arrianus Diss. Epictetear. lib. I, c. 2, etc. Etiam *Florus* quidam loquens inducitur a Plutarcho Sympos. VIII, 1 et 10. Dicebant autem veteres *florus* pro *florido*, ut alii *colorus* pro *colorato*. Vide Voss. de vitiis sermonis, pag. 131 edit. novæ, et Burm. ad Quinctil. p. 993.

Hujus Flori habemus *Epitomen de gestis Romanorum* sive *Rerum Romanarum libros IV*, ab U. C. ad Jani templum prima vice clausum sub Augusto imperatore. Supra lib. I, cap. 11, observatum est, T. Livium in Historia Romana idem fere sibi temporis spatium describendum proposuisse: unde fuerunt, qui Livii epitomen his libris contineri dicerent. Sic in editione Florentina, a. 1510, in-8, Justino hi libri subjiciuntur ex Phil. Beroaldi recensione, hoc titulo: *Flori Epitomata quatuor quam cultissima in X. T. Livii Decades*. Sed a Livio non semel in hoc opere dissentire Florum notavit Lipsius in Electis, lib. II, cap. 5, et ipse dicit, se a variis auctoribus sumsisse sua, quos, ut in tali epitome, non nominatim commemorarit. Multus autem Florus est in laude rerum a Romanis gestarum, ut non tam narrare bella, quam perpetuum victoriarum pæanem, florida, sed interdum ad poeticam accedente dictione decantare videatur *brevis hic et comptus Historicus*, ut vocatur a Julio Celso, p. 118 edit. Grævii. Sub Trajano scripsisse, colligitur ex verbis procemii lib. I: « Nisi quod sub Trajano principe movet « lacertos, et præter spem omnium senectus imperii, quasi « reddita juventute, reviresçit. » Qui sub Adriano malunt, cum Nazariano codice legunt *movit lacertos*. His assentiri liceret, si deinde diceret *reviruit* (non *revirescit*), nec Hadriani omitteret mentionem. Quod vero ait, ab Augusto haud multo minus abfuisse quum scriberet annos 200, pro eo legendum 150, sicut apud Philastrium c. CXI pro 430 demonstravi, legendum 380. Neque his est adversum, quod postea etiam alia scripsit Florus Hadriani ætate, unde a Charisio, lib. I, p. 38, citantur Annæi Flori ad D. Adrianum verba: *Poematis delector;* et p. 113, *quasi de Arabe aut Sarmata manubias.* Et Spartianus in Adriani vita, cap. 16, refert, eum Floro poetæ scribenti ad se, *Ego nolo Cæsar esse*, etc., rescripsisse: *Ego nolo Florus esse*, etc. Huic enim Floro etiam tribuunt viri eruditi, ut ante dictum, quæ inter vetera poemata vulgavit Petrus Pithæus de qualitate vitæ, et *Pervigilium Veneris*, et tertium quod incipit: *Venerunt aliquando rosæ*. Multa e Floro Jornandes, multa etiam Freculfus in Chronico, Vincentio Bellov. et alii juniores. Ex Freculfo loca quædam Flori restitui posse claris-

simus Schœtgenius adnotavit. Cæterum in castigandis antiquis scriptoribus ex sequiorum, verba eorum jam decurtantium, jam interpolantium testimoniis, cautius agendum esse bene monet Rupertus ad Florum, p. 108, ubi de Jornande. Florum, perpetuum Horatii imitatorem observat Rosellus Baumon in Massoni Hist. critica Rei literar. t. XIV, p. 222.

FR. NIC. TITZE,

IN PROLEGOMENIS AD FLORUM.

Dum Florum qualicunque opera mea recensitum in lucem edo, minime fert animus, recinere, quæ de hujus auctoris ætate, operisque historici, quod sub ejus nomine habemus, antiqua et vera conformatione, Quæstionum Lincii, a. 1804, editarum libris tribus quasi prolusoriis a me tentata, criticorumque censuræ ac judicio exposita sunt.... Tamen et isthac quasi *Introductione* ad crisin nostri auctoris, paucis quidem, verum, ut ego sentio, non infelicibus observationibus, de penu interiore allatis, adjuvandum duxi........................

Ac forma quidem totius operis, eo consilio instituti, ut in brevi quasi tabella tota populi Romani, septingentorum annorum spatio per bella et paces ad universam magnitudinem suam evecti, imago lectoribus sisteretur, patet ex ipso operis vero procemio, ut illud hic sistimus: sicut per ætates harumque partes facta vitæ ac historiæ populi Romani divisio certis quibusdam aliis interfatiunculis, cum temporum notatione adhibitis ab auctore, aptis locis demonstratur.... Divisit itaque auctor opus suum in tres populi Romani *ætates*: infantiam, adolescentiam, et juventam. Juventam in duo sæcula suppartitus est, quibus postremo sæculum Augusteum tamquam coronidem adjecit. Illa vero jam operis nostri in quatuor libros recepta divisio, quæ cum codicibus ad nos pervenit, profecto non auctori, quod ausim affirmare, sed serioris temporis librariis originem suam debet..........................

Errant autem valde, qui quorumdam judicio inducti, in Floro non nisi præconem seu laudatorem populi Romani cer-

2.

nere voluerunt. Delegamus hos ad ætatis tertiæ sæculum secundum recte perpensandum: inviti etiam cogentur fateri, neminem scriptorum veterum candidiorem liberioremque illorum temporum æstimatorem fuisse, quam Florum.... Illud minus animadversum, auctorem in rerum ipsarum, bellorum scilicet ac internorum motuum succincta recensione, et vel quandoque in unius belli narratione, non semper chronologicum, sed nonnumquam geographicum, immo una atque altera vice neutrum horum, sed peculiarem quemdam, et ut ita dicam, poeticum ordinem sequi; quem quum non omnes satis perpensum haberent, factum est, ut inde non raro a criticis culpatus sit, unde artificium ejus laudari vel maxime debuisset. Commonefeci talium, ubicunque opus videbatur, lectorem in notis meis, credoque, vel ex hac, ut ita dicam, gubernante omnia et singula quasi epica quadam œconomia elucere ætatis aureæ nostri operis indubitatissima signa; quippe quum id non meram rerum enumerationem, sed ingeniosam simul ac perfectam demonstrationem et imaginem vitæ populi Romani in tam exigua tabella exhibeat, cujusmodi dubito an sequioris ævi scriptor nobis præstare potuisset......................

Immo videtur mihi hoc opus in ista sua conformatione quam proxime accedere ad poeticam et quasi rhythmicam aut metricam formam, ut vel inde facile tibi persuadeas, auctorem in poematis multiformibus plurimum versatum, quum animum ad historicam hanc tabellam conficiendam appulisset, ne ibi quidem oblitum poeseos, quod rebus largiri non posset, formæ saltem operis dedisse, atque in tantum non reformidasse eloquii cancellos, quos rhythmi et metra statuunt, ut, quum liberius multo prosæ orationis habenis uti posset, ipse præoptaret carceres, et spinam, et metam. Profecto divitis venæ scriptorem fuisse oportet, qui verborum sententiarumque copia, omnigenisque styli virtutibus, vincula, quæ ipse sibi non pauca libens nexuerat, tam facile obtegeret, ut ea vix sentiat lector. Nam puritatem orationis et elegantiam quod attinet, quum in hac editione a genuino Flori textu inficeta illa additamenta, et quæ dudum taxata sunt, et quæ nunc accessere, segregarim, nemo facile in dubium vocaverit, quin

comparationem scriptor operis nostri, considerata materia consilioque ejus, cum quovis alio aureæ ætatis scriptore, non modo admittere, sed etiam sustinere possit...............

Quoniam vero accidit, ut Flori compendiosum historiæ opus posteris temporibus adeo deformaretur, ut nobis Florus in ipso Floro quærendus esset, necessarium est, ut et de his corruptelis pauca verba faciamus.......................

Ac videtur ejusmodi sortem operis sui Florus ipse quadamtenus prospexisse. Compendium historiæ Romanæ a Romulo in Cæsarem Augustum, cujusmodi ille composuit, haud dubie multi inter Romanos post Livii diffusum opus cupide exoptaverant. Itaque prævidebat auctor, librum suum a præceptoribus mox occupatum iri, quem pueris ex consuetudine in scholis legerent, juvenibus enarrarent: sciebatque, in ejusmodi operibus commentandis multos sibi multa permittere. Propterea sic opus instituit, sic divisit et suppartitus est, sic mensuris quibusdam ac repetitis formulis accinxit, ut, dum in historia tradenda memoriam discentium juvaret, animumque enarrantium excitaret, tamen in universitate formæ suæ non facile a quoquam corrumpi ac perverti posset. Attamen sciolus aliquis, sive is declamator, sive declamatoris male ingeniosus discipulus fuit, quem, quod ipse prodit, credo circa Trajani, Hadriani, aut Antoninorum ævum vixisse, sumsit hoc sibi, ut Flori compendium in sua usque tempora deducere vellet. Is proinde statim prooemio quædam assuit, quibus ætates populi Romani non tres, ut Florus fecerat, sed quatuor, et deductum opus usque ad suam ætatem indicaret. Male tamen videtur cessisse hæc opera, intraque propositum substitisse. Ac crediderim, eum, dum operis continuationem mente etiamdum agitaret, Epitomasque a principio sæpius relegeret, infelici studio, imo pruritu potius, ad id devenisse, ut Florum de suo ingenio augere, et vel etiam reddere cuperet floridiorem. Itaque diversis in locis adjecit auctori aliquid propriæ loquacitatis, mirifice inanis; nonnumquam et, dum rebus addere quædam studet, aperte falsa, aut saltem ad rem non pertinentia agglutinavit; denique etiam declamatorii tumoris et strepitus plenissimos locos appinxit: idque fecit partim initio

quarumdam epitomarum, partim in medio, partim in fine. Ea cuncta sunt ejusmodi, ut si aures nasumque adhibeas, actutum jures, non potuisse hæc scribere, qui cætera scripsit. Nam ut hæc latina, sana, sobria, apta, vigentia, ingeniosa sunt, ita illa solœca, redundantia, ridicula, inepta, stulta, ut non dicam insana, reperiuntur.... Quis non miretur, has sordes per tot sæcula auctoris nostri textum inquinasse, quin a quoquam ejicerentur. Nec facile quisquam dixerit, quomodo factum sit, ut inde a tam antiquis temporibus hæc nugamenta cum Flori opere fideliter descripta, viam ad nos usque invenerint, nisi insuper cogitemus, impostorem istum per aliquem librarium et bibliopolam novam quoque Flori cum additamentis suis editionem curasse, atque ita hunc librum inde ab Hadriani temporibus in Italia et per provincias plerumque tantum a pueris et juvenibus lectitatum, in eorumque maxime usum descriptum, transisse ad posteros, ea paullatim linguæ barbarie infectos, ut multis sæculis discernere nequiverint, quid aurum orichalco distet.... Post renatas tandem in Italia, diffusasque per alias Europæ regiones literas, legebatur ille quidem denuo a viris literatis et doctis, et ab elegantia Latini sermonis haud prorsus alienis, verum in critica arte parum admodum versatis. Horum non pauci nævos, quos in hoc opere deprehendebant, auctori ipsi imputabant, quem procemium interpolatum fatebatur seriore post Trajanum ævo vixisse. Alii acrius aliquanto cernentes, aut potius suspicantes, non audebant tamen codicibus inter se consentientibus fidem et auctoritatem derogare. Accedebat, quod post illum, quem diximus, sciolum adulteratorem operis, insequenti tempore alii, iique potissimum librarii et scribæ, vulnera alia complura huic opusculo inflixerant, dum id, non intelligentes auctoris methodum, in libros et capita dividerent, qua mutatione priores duæ populi Romani ætates in primum librum conveniebant, tertia ætas in sequentes tres libros ita dividebatur, ut fines librorum rerum momentis nequaquam apte responderent, et sæculum Augusti appendicis seu coronidis characterem prorsus perderet. Ineruditi porro lectores, glossis suis et adnotamentis codicum margines, aut interlinearia spatia resper-

gentes, subsequentibus scribis, qui has notas in textum intulerunt, ansam hujus operis aliter atque aliter corrumpendi dederunt. Ita externa paullatim atque interna operis forma immutata, mirum non est, si Flori nativus sermo ab adventitiis istis nugis et interpretamentis nec satis amplius discernebatur, criticique, qui auctorem hunc emendare studebant, spectris insolitis, domum ac possessiones ejus infestantibus, tam diu tamque petulanter ludebantur. Commentatores editoresque exinde, alter alterius auctoritatem reveriti, pertraxere rem litigiosam usque in Grævium, qui, quum ulcera Flori egregie videret, scabie tamen sæculi sui infectum auctorem putaret, cætera pusillum, opem, quam ferre haud dubie potuisset, si animum attendere voluisset, præstare supersedit: subsannando ac ridendo juvenilem, ut putabat, scriptorem, qui in historico opere poetico æstu abreptus quandoque delirasset, præjudicia illorum, qui de Floro ita judicare adsueverant, etiam confirmavit. Verum enim vero, ut nihil esse solet ad omni parte beatum, ita nec usquequaque damnosum. Me saltem, ut ingenue fatear, ipsa hæc Grævii censura vel præcipue impulit ad Florum nostrum attentius considerandum, quo studio denique effectum spero, ut subdititiis adventitiisque sordibus, si non omnibus, saltem potissimis purgatus optimus auctor, in possessiones suas se demum restitutum gaudere possit.... Sed tempus est, ut post hæc indicata ad reliquam partem promissorum nostrorum veniamus, dicamusque aliqua de Flori nostri vita, patria et nomine.....................

Adduxi Quæstionum mearum libro I omnes fere locos, ex quibus satis aperte redit, auctorem Epitomarum non alio, quam Augusti ævo vixisse, longeque a vero aberrasse illos, qui Spartiani et Charisii Florum in nostro quærebant........

Neque vero jam opus erit, disquisitionem me hanc inde ordiri.... Quem enim, quæso, rectius et probabilius pro nostri operis auctore habeamus, quam quem ibidem excitavimus *Julium Florum*, Horatio notissimum, cui inscriptas duas hujus poetæ epistolas, lib. I, 3, et lib. II, 2, hodiedum summa cum voluptate legimus? Is profecto, si quid ego recte divinavi, noster est Florus, Epitomarum elegans auctor............

Quod autem noster apud Horatium *Julius Florus* audit, id ipsum cum quibusdam codicibus, ubi prorsus sic nomen expressum legebatur, consentit. Neque tamen propterea renuerim in nostro prænomen *Lucii*, non solum, qui poetæ raro cuncta personarum, quibus sua poemata inscribunt, nomina exponere solent, sed quod plus quam verisimile fit, Julii nomen ab illa nobili Flororum inter Treveros familia, ex qua ut opinor Noster originem ducebat, in honorem Julii Cæsaris esse assumtum, qui eam olim ex promeritis videtur civitate Romana donasse. Quidni igitur consequens sit, præter illa duo nomina, *Julii Flori*, posteros quosdam illius familiæ, in Italia degentes, et diversa prænomina sibi adscivisse? *Lucii* sane *Annæi* nomen, quod plerique codices nostro auctori indunt, non dubito semidocto cuidam librario veteri, sæculi post C. N. tertii aut quarti, deberi; nisi vafer bibliopola aliquis fuit, qui ex permixtione Florum sub nomine *Lucii Annæi* vendidit, quoniam, ut demonstravi in Quæst. lib. II, tenemus, utrosque, Florum et Senecam philosophum, de ætatibus populi Romani scripsisse. Utut sit, testantur saltem codices, diversis his inscriptionibus ad nos perlati, confusionis aliquid aut fraudis in hac re aliquando intervenisse..........................

Itaque dum isthunc *Lucium Julium Florum*, auctorem nostri operis jam probabiliter agnoscimus, teste Horatio porro edocemur, eum aliquanto tempore, dum esset cum Nerone, studiis quæstuosis magis, quam liberalibus fuisse deditum, quamvis interim amaret carmina, ipseque funderet; postmodum vero, curis abstractum aulicis, sibi vixisse et literis: quo temporis spatio haud dubie *bella et paces* populi Romani in brevi tabella sua, quam hic intuemur, amplexus est, amicitiamque cum illis convictoribus, quos Horatius in priore sua laudat taxatque epistola, nec minus cum ipso Horatio, et vel etiam cum bono claroque Nerone percoluit................

Vixit Florus certe aliquanto ultra tempus cladis Varianæ, ad quam a Philippensi pugna, natali ejus, ut crediderim, tempore, quinquaginta anni computantur. Neque vero insuper prorsus absurdum sit putare, Florum illum, de quo M. Seneca Controv. 25 loquitur, filium Nostri fuisse, quem percipimus

eloquentiæ navasse operam, ut qui Porcii Latronis discipulus, postea ipse declamavit...............................

Superest, ut nonnulla, quæ in Quæstionum libris sparsim tetigeram, hic quasi sub unum adspectum a me redigantur, ea, inquam, ex quibus redeat, nostra de Floro ejusque opere sententia, in quam non nisi argumentis proxime ad veritatis lucem accedentibus convicti descendimus, recepta, nihil jam fore in perpurgato hoc scriptore, cui non lux quædam affundatur, quo ipso hæc vel maxime probabitur opinio. Jam enim nunc patet totius operis chronologica ratio, et liberatur auctor a conviciis innumeris, quibus per tot sæcula a doctissimis criticis discerpebatur. Liquet, unde stylus hinc illinc, ut pæne omnes senserunt, oratorem et poetam magis, quam historicum sapiat; nec tamen, credo, jam Grævius de pauculis sententiis litem ultra moveret, considerans, quid talis tabellæ historicæ natura poscat, si plurimas boni historici virtutes assequi, jejunitatem omnem atque ariditatem æque ac obscuritatem in tanta brevitate effugere velis. In suam formam restitutus Florus, non erit amplius magistris formidolosus, sed securius juvenibus in manus tradetur, non modo, ut ex antiquis optimus historiæ Romanæ et ingeniosissimus abbreviator, verum etiam, ut aureæ latinitatis artifex et ingeniorum juvenilium præcipuus exstimulator. Quamquam ego, quod salvo aliorum judicio dixerim, sic existimo: Florum, quum istam suam imperii Romani imaginem concinnaret, non pueros sibi tantum scholasticos, discere Romanam historiam volentes, sed viros quoque in historia principis populi diutissime versatos, lectores ante oculos posuisse. Nec enim umquam recte de hujus operis artificio, nisi ab historiæ peritissimis, judicabitur. Invitabit jam plures ad se convictor Tiberii, quousque bonus erat, et Horatii familiaris. Rebus vero Augusti æstimandis teste coævo aucti sumus, eoque, quantum equidem sentio, neque ira corrupto, neque nimio studio. Quodque nobis inprimis exoptatum esse debet, antiquiorem pæne cæteris Romanis omnibus, excepto Cæsare, de rebus Germanicis scriptorem acquisivimus. Clarum jam nunc fit, cur in ejus opere de *Senectute* populi Romani nulla mentio; quare nutantem adhuc

septemtrionalis Germaniæ notitiam prodat; quorsum illa temporum suorum nonnumquam interjecta significatio spectet; quare inprimis in rebus Augusti externis tam sæpe præsens verborum tempus usurpet, nec chronicum in illis narrandis, sed mundi plagarum et populorum ordinem secutus, tam strictim cuncta percurrat: hæc et alia, de quibus sigillatim, ut et de omni textus recensione, in notis criticis hujus editionis diximus, mirum in modum jam universa illustrantur. Quod vero de obitu Augusti Florus noster in fine operis nihil commemorat, id ipsum argumento est, auctorem paullo post Varianam cladem ante Augustum vitam finiisse.

TESTIMONIA RECENTIORUM SCRIPTORUM

GALLICO SERMONE CONSCRIPTA.

ROLLIN,

HISTOIRE ANCIENNE, JUGEMENT DES HISTORIENS LATINS.

On croit que Florus pouvait être Espagnol, de la famille des Sénèque, et avoir eu les noms de L. Annæus Seneca par la naissance, et de L. Julius Florus par adoption. Nous avons de lui un Abrégé de l'Histoire romaine, en quatre livres, depuis le règne de Romulus jusqu'au temps d'Auguste, qui paraît écrit sous Trajan. Il n'a point le défaut ordinaire des abrégés, d'être sec, décharné et ennuyeux. Le style en est élégant, agréable, et tient quelque chose de la vivacité poétique. Mais on y trouve en quelques endroits trop d'emphase et de pompe, et quelquefois même de l'enflure. Ce n'est point un abrégé de Tite Live, avec qui souvent il ne s'accorde pas. Nous avons déja dit qu'on doute, avec fondement, que les *Epitome* ou sommaires qui sont à la tête des livres de Tite Live, soient de Florus.

HÉNAULT, ACADÉMIE DES INSCRIPTIONS, TOME XXVIII,

MÉMOIRE SUR LES ABRÉGÉS CHRONOLOGIQUES.

L'histoire de Florus est un abrégé, mais un abrégé original. Florus, qui vivait sous Trajan, a écrit l'histoire romaine depuis Romulus jusqu'à César inclusivement. Il a pris son sujet en grand: il a négligé les détails, pour ne s'attacher qu'aux objets principaux. Toutes les figures de son tableau sont rapprochées et s'éclairent mutuellement: on n'est point détourné par de petits faits: c'est toujours la grandeur romaine sous différents aspects; et Florus en se réduisant devient plus grand; semblable aux géographes, qui, en représentant en petit de vastes pays, vous les font de même connaître que s'ils avaient pris les plus grandes dimensions. Juste-Lipse s'est bien trompé quand il a voulu nous donner Florus pour un abréviateur de Tite Live. Outre qu'il contredit souvent cet historien, on sent par-tout l'auteur original; et cet auteur suffirait lui seul à l'apologie des abrégés. Son style est peut-être un peu trop fleuri; on voit bien qu'il avait été poëte; et c'est apparemment ce qui lui a fait attribuer, par quelques uns, le charmant *Pervigilium Veneris*..

Edmond Bolton, savant antiquaire, traducteur de Florus en anglais, traite la question des abrégés dans son parallèle de Florus et de Polybe.... On voit d'abord, par le choix qu'il avait fait de Florus pour le traduire, le cas qu'il faisait de cet abréviateur. « Florus n'est pas moins excellent dans son genre « que Polybe l'est dans le sien : chacun d'eux a son mérite, et « ils sont tous deux excellents, quoique d'une manière diffé« rente. Florus exprime si heureusement et avec tant de grâces « les sommaires, qu'on souffrirait moins par la perte de quan« tité de gros volumes, que par celle de son abrégé. »

MABLY,

DE LA MANIÈRE D'ÉCRIRE L'HISTOIRE.

.... Cette histoire universelle dont je parle ne doit être

qu'un recueil d'histoires particulières, faites à l'imitation de celles de Florus, qui donne quelque idée des Romains.......

On est fatigué des antithèses continuelles de Velleius Paterculus et de Florus; plus encore de ces déclamations qui décèlent un petit jugement si elles ne sont pas placées à propos, et, pour ainsi dire, arrachées à une juste admiration.... Florus a tous les défauts de Paterculus.... L'un et l'autre font souvent les beaux-esprits mal-à-propos.

LAHARPE,

COURS DE LITTÉRATURE, HISTORIENS DE LA SECONDE CLASSE.

Florus, qui a composé l'Abrégé de l'Histoire romaine jusqu'au régne d'Auguste, sous lequel il vivait, a le mérite d'avoir resserré en un très petit volume les annales de sept siècles, sans omettre un seul fait important. Il y a dans son style quelques traces de déclamation, mais en général de la rapidité et de la noblesse. La conjuration de Catilina est racontée en deux pages, et rien d'essentiel n'y est oublié.

SCHŒLL,

HISTOIRE ABRÉGÉE DE LA LITTÉRATURE ROMAINE, PÉRIODE IV.

Lucius Annæus Florus naquit, selon l'opinion commune, en Espagne, ou, selon d'autres, dans la Gaule, et écrivit sous le régne de Trajan. Il vivait encore sous Adrien, et c'est peut-être le même poète auquel, selon Spartien, cet empereur adressa des vers fort plaisants. Quelques critiques le croient aussi l'auteur du *Pervigilium Veneris*. Un savant moderne, M. Titze, a voulu prouver que l'historien Florus a vécu du temps d'Auguste, et qu'il est le même que Lucius Julius Florus, auquel Horace a adressé deux de ses épîtres. Il est vrai que quelques manuscrits donnent à l'historien Florus le nom de Julius; mais pour admettre l'hypothèse de M. Titze, il faut regarder comme interpolé un passage du procemium de Florus, où il est question de Trajan. Quelle que soit, au reste, l'époque

où il faut placer Florus, nous avons de lui un Abrégé de l'Histoire romaine, intitulé : *Epitome de gestis Romanorum*, et divisé en quatre livres, qui commence à l'origine de Rome, et va jusqu'à 725, où Auguste ferma le temple de Janus, cérémonie qui n'avait pas eu lieu depuis deux cent six ans. C'est un extrait pour lequel Florus ne s'est pas seulement servi de Tite Live, mais de beaucoup d'autres écrivains anciens dont une partie n'existe plus. C'est moins une histoire qu'un éloge du peuple romain, écrit avec élégance, mais dans un style d'orateur, et non sans affectation. Les faits n'y sont le plus souvent qu'indiqués; les événements sont légèrement effleurés; tout est peint en beau: l'auteur ne quitte pas le ton de l'admiration et de l'emphase; il aime beaucoup, et emploie trop souvent les exclamations, les interrogations, et les figures de rhétorique. Ses phrases coupées et sententieuses donnent de la froideur à ses récits; elles les rendent monotones, et quelquefois obscurs. Florus manque aussi, dans plusieurs occasions, à l'ordre chronologique, et confond les lieux, faute de connaissances géographiques. Son texte nous est parvenu fort corrompu, et avec beaucoup d'interpolations. Quelques manuscrits lui attribuent aussi les sommaires des livres de Tite Live.

Nous ajouterons que quelques manuscrits donnent à l'auteur de cet abrégé le nom de Sénéque : en effet, une branche de la famille Annéenne portait le nom de Sénéque, et il y a même lieu de croire que cette famille prenait indistinctement le surnom de Sénéque et de Florus. De ce titre de certains manuscrits, et d'un passage de Lactance, quelques critiques ont conclu que l'*Epitome* est l'ouvrage du philosophe Sénéque. Lactance dit que Sénéque divisa l'histoire du peuple romain en quatre périodes : celles de son enfance, de sa jeunesse, de l'âge mûr, et de la vieillesse. Cette division se trouve dans Florus, et n'est dans aucun autre écrivain de l'antiquité : ce qui semblerait indiquer que Lactance a cité Florus sous le nom de Sénéque. Mais on peut objecter que quoique Florus adopte quatre périodes, sa division n'est pas exactement la même que celle qu'on trouve dans Lactance; d'ailleurs, Florus pourrait l'avoir empruntée de Sénéque.

Enfin, il faut observer que Vossius attribue à Florus une des dix tragédies qui portent le nom de Sénèque, savoir l'*Octavie*.

PAUL (L'ABBÉ),

TRADUCTION DE FLORUS, ÉPITRE DÉDICATOIRE.

Le goût de Florus se ressent un peu de celui de son siècle; et le goût, sous Trajan et Adrien, avait beaucoup perdu de la pureté qu'il avait sous Auguste, puisqu'il commença même à s'altérer dès le règne de Tibère. Aussi trouve-t-on quelquefois dans notre auteur des pensées peu justes, des métaphores trop tirées ou incohérentes, des tours contraints, des comparaisons forcées ou trop épiques, de la déclamation et de l'enflure. On voit qu'il était rempli de la lecture de Lucain.

Florus est, en second lieu, trop superstitieux et trop crédule. Je suis fâché qu'il rapporte sérieusement et sans critique des anecdotes et des prodiges absurdes.... On peut accuser aussi notre auteur d'omettre certains faits importants, par exemple, la plupart des grandes actions de Cicéron; de glisser trop légèrement sur d'autres, et de ne peindre, pour ainsi dire, que de profil les évènements en particulier des derniers temps de la république, partie la plus intéressante de l'histoire romaine, et qui méritait bien d'être traitée avec une certaine étendue.

Florus en général vante trop les Romains, et l'on a eu quelque raison de dire qu'il semble moins en avoir écrit l'histoire que le panégyrique. Il se récrie trop souvent, et presque toujours mal-à-propos, sur les prétendues ruses de leurs ennemis. Il en est peu qu'il n'appelle *callidi, fraudulenti;* mais si toutes les ruses de la guerre se réduisaient à la plupart de celles qu'il cite, Frontin n'eût jamais fait ses Stratagèmes. Il donne aussi quelquefois une bien mince idée de ses connaissances physiques.

.... Quoi qu'il en soit, j'ose dire que ses beautés effacent aisément ses taches.... Il a senti que la précision nécessaire au

style de l'abrégé peut aisément dégénérer en sécheresse, et que sur un chemin aride il faut souvent jeter des fleurs.... Cependant on l'accuse, peut-être avec raison, d'avoir trop prodigué les ornements. Mais que Florus pèche ou non du côté des ornements, ce n'est pas seulement par-là qu'il faut apprécier son mérite. Son ouvrage est recommandable par mille autres endroits. Il est agréablement varié, semé d'images vives et piquantes, d'expressions saillantes et pittoresques, de traits brillants, concis et rapides, et sur-tout de pensées énergiques, mâles et profondes. Florus est souvent grand, noble, sublime même.

INDEX

EDITIONUM

L. ANNÆI FLORI

AUCTIOR FABRICIANO

ET IN SEX ÆTATES DIGESTUS.

ÆTAS I *NATALIS* 1470-1518.

Inter cujus principes sunt præter illam, Grutero et Dukero primariam, Parisiensis a Rob. Gaguino edita, et Romana. Curatores hujus ætatis exstitere M. Ant. Sabellicus, Phil. Beroaldus senior, Jo. Cuspinianus et Ult. Hutten.

...... *Paris.* I, in-4. sine temporis nota: « Luc. Ann. Flori Epi« tomæ de T. Livio libri quatuor (Parisiis in Sorbonæ « domo ab Ulrico *Gering*, Martino *Crants*, et Mich. Fri« burger, circa a. 1470). » Editor est Robert. *Gaguin*, ordinis Trinitariorum pater generalis.

...... sine loco et anno, Gothico simili charactere, quam Gruterus principem dicit, Dukerus omnium antiquarum optimam reperit.

...... sine loco et anno.

1472 *Rom.* fol. per Sweynhemium et Pannartium, junctus Justino.

1480 *Lipsiensis* I: Lucii Flori Epithomata. — In calce: « L. A. « Flori Epithoma hoc emendatum fridianus pighinu« tius Lucensis et Ivo Vittigis ere premendum curave-

« runt. Quod arte sua Conr. Gallicus in opido Liptzensi « perfecit XII kalend. Junii, anno salutis MCCCCLXXX « septimo, in-4. » Ex Cod. MS. ducta multas habet lectiones proprias, quæ vel Aldinæ putabantur Dukero, vel in aliis edd. haud reperiuntur. Plura de hac edit. affert clarus I. Fr. Fischerus, in præf. ad Flor. p. xxij et seqq.

(1490) L. Ann. Flori gestorum Romanorum epithoma ex recensione Philippi Beroaldi Senis, per Sigism. *Rot de Bitz*, in-4. Catal. bibl. ducis *de la Vallière*, p. I, t. III, n. 4870.

...... Sine loco et anno Justinus et Florus a Marco Antonio Sabellico recogniti. In fine sequentes leguntur versus:

Aurea Justini Lucique epithomata Flori
  Ære tibi modico candide lector eme:
Contrahit iste Titi numerosa volumina Livi,
  Pompeii historias colligit ille Trogi.
Quam bene conjuncti: namque hic ubi desinit, ille
  Incipit: atque unum pene videtur opus.
Rite recognovit quos Justinianus ad unguem
  Romanus. Felix lector amice Vale.

Conf. Catal. Bibl. *Uffenbach.* t. II, Appendix II de Incunab. artis typogr. n. 341.

1493 *Venetiis*, ap. Pincium, in-fol.

1494 *Lipsiensis* II, ex offic. Martini Herbipolensis in charta max. editore Jac. Barynthо, A. L. M., qui inscripsit librum Jo. Vildenio L. D. et Sen. Lips. Repetitio primæ, sed mendosissima.

1497 *Venetiis*, in-fol.

...... *Lipsiensis* III, sine anno ex off. Jac. Thanneri, quæ Fischero prior videtur illa Barynthi; multasque non modo communes cum Lipsiensi I, sed et proprias easque bonas lectiones habet, adeo ut e MS. emendata videatur.

1502 *Mediolani* ex off. Minutiani, in-fol. Adjectus est historiis Justini; quam edit. solus memorat Fischerus l. c. p. 27.

1506 Florus junctus Justino cum Plinio (seu Aur. Victore potius) de Viris Illustribus, in-4.

1507 L. Flori Epitome subjuncta Justini historiis ex Trogo

Pompeio, cum multis memorabilibus in margine ex emend. Petri Mar. Rubei, Phil. Beroaldi et M. Ant. Sabellici. Venetiis, per Joannem Tacuinum a Tridino. *Venetiis*, in-fol.

1510 *Parisiensis* II, sumtu Johannis Parvi, in-4. (ornata Sabellici epistola) Dukero et Fischero, quem vide l. c. p. 26 et seqq. visa. Exhibet vero Florum Justino subjunctum, et convenit cum Mediolanensi s. a.

1510 *Parisiensis* III, inferior priori et elegantia et cura.

.... Ex recens. Phil. Beroaldi Mediol., in-fol. ap. Vegium, cum Justino et Sexto Rufo: haud prima est recensio critica, sed repetitio Beroaldinæ (circa 1490). Cuspinianus male dubitavit, an sit a Beroaldo. Rupertus ad Flor. II, 9, illam recensionem contemnit, Freinshemius contra diligentem judicat: et tum critica facultas erat adhuc adolescens.

.... De Romanorum gestis libri quatuor, a Beroaldo correcti. Florentiæ opera atque impensa *Filippi de Giunta* Florentini, tertio kalendas febr., in-8, Dukero consulta.

1511 Ex recensione Jo. Cuspiniani. Viennæ, ap. Joannem Winter, in-4.

1512 L. A. Flori epitomata quatuor. Lipz. per I. *Tanner.* in-fol. s. in-4.

.... Venetiis per Jo. Tacuinum de Tridino, in-fol., Justino additus, in Bibl. Menars. p. 70. Est ea repetitio ed. Venetæ, 1507.

1516 *Lipsiensis* IV, memoratur Mættario.

1518 L. Flori Epithome (cum Tito Livio) ex rec. Ulrichi Hutteni Moguntiæ in ædibus Joannis *Scheffer* mense novembri MDXVIII, in-fol. inter incunabula artis typogr. in Bibl. Uffenbach. t. II, n. 311, et in bibl. Ducis *de la Vallière.*

ÆTAS II *CAMERTINA*. 1518-1554.

A Jo. Ricutio Vellino, qui a patria vulgo dictus *Camers*, hoc nomine notior est, illustrata. Is vero non so-

lum adnotationes ad Florum scripsit ex genere maxime historico, comparatis diligenter aliis historicis, e quibus plenior rerum cognitio hauriri possit; sed e codice usus est vetusto, unde lectio Flori proficeret: hinc ejus exemplum sæpius repetitum est, et a posterioribus curatoribus Grutero, Freinshemio et Dukero consultum. Camers asseclas invenit Jac. Bedrotum et Jac. Sobium.

1518 Cum adnott. Jo. Camertis (adjecto indice). *Basil.* ap. Jo. Singrenium, in-fol.

1519 *Parisiis*, in-fol. ap. Jo. Parvum, cum Justino ac Rufo.

1520 *Mediol.* ap. Minutianum. An repetitio sit edit. Mediol. 1510 incertum est.

1521 Flori Epitome omnis Livianæ historiæ subjuncta Livio Aldi, in-fol. Scriptorum Codd. fidem non secutus, sed vel Jordanis levitate, vel suo ingenio abductus plura corrupisse quam emendasse judicatur Fischero, nescimus an merito.

1525 Florus cum Livio ex edit. Jac. Sobii. Colon., in-fol.

1528 Cum notis Jo. Camertis. Argentorati ap. Jo. Hervagium, in-8., quam editionem inscripsit Jac. Bedrotus, Pludentinus, Guernero Volflino JCto. Textum paullo mutatum habet, notas capitibus singulis subjectas, et lectt. varr. in margine collocatas.

1529 Cum notis Camertis, Basil., in-8.

1532 L. A. Flori de Gestis Rom. libri IV, cum adnott. Jo. Camertis, acc. Sexti Rufi de Hist. Rom. Epitome multo quam antea emaculatior, et Messalæ Corvini de progenie Augusti. Basil. apud Jo. Hervagium, in-fol. (Exstabat in bibl. I. P. de *Ludewig*. n. 7568 et 7578, et C. G. Schwarzii, n. 1765).

1537 Cum notis Jo. Camertis. Colon. ap. J. Gymnicum.

1539 Cum comm. Jo. Camertis. Paris. ap. Vascosan, in-4.

1540 Cum notis Jo. Camertis, cum Sexto Rufo et Messala Corvino, Colon., in-8. Repetitio edit. 1528, a Bedroto curatæ.

1542 Cum Sexti Rufi breviario. Paris ap. Christianum Wechelium.

1545 Parisiis, in-4.

1549 Venetiis, in-12, e. rec. Jo. Camertis.
1551 Moguntiæ, in-8. cum notis Jo. Camertis.
1552 Florus cum adnott. Jo. Camertis, inter hist. Rom. auctores varios una cum Velleio, Sexto Rufo, Messala Corvino et Eutropio. Lugd., in-12.

ÆTAS III. *Ab Elia VINETO.* 1554-1597.

Insignis, qui usus MSS. pluribus Florum critice magis tractavit, adeo ut non modo eum illustrasse, sed et textum constituisse visus sit, qui basis exstitit omnium exemplorum ad Gruterum usque: præter eum critici Jo. Stadius, Brabantinus, et Frid. Sylburgius in emendando Floro laudem meruerunt.

1553 *Vineti* I, ex recens. Vineti cum Solino. Pictavii, in-4. præstans bonitate, et rara.
1557 Cum comm. Jo. Camertis. Basil. ap. Henr. Petri, in-fol. cum Solino.
.... Colon. edita a Gualtero Fabricio I. V. L., in-8.
1560 Cum adnott. Jo. Camertis. Paris. apud Hier. Marnef. in-16, cum Velleio.
1562 Cum notis Jo. Camertis. Col. Agr., in-8.
1563 *Vineti* II, Pictavii, in-4. priori ed. castigatior, eaque rara.
1577 *Stadii* I, Antuerp., in-8. ex recens. Jo. Stadii, Brabantini, non contemnendi editoris, qui aliquot Codd. MSS. usus, plerumque in textu Aldum vel Camertem secutus est, sed et suis conjecturis indulsit. In ejus textu emendando etiam Lipsius laboravit.
1569 Cum Eutropio, Victore, Eusebio, Rufino, Orosio Jornande. Basil., in-8.
1576 *Veneti* III. Paris., in-4. ex recens. El. Vineti, repet. ed. II.
1579 Cum comm. Jo. Stadii. Colon. ap. Jo. Gymnicum, in-8.
1583 Idem ibidem, in-8.
1584 *Stadii* II, ex rec. et cum comm. Jo. Stadii. Antuerp., in-8.
1588 De Gestis Rom. ex rec. Fr. Sylburgii. Francof. ap. Wechel., in-fol. In Sylburgii Script. hist. Rom. t. I.
1592 Ex rec. et cum comm. Jo. Stadii. Colon. Agr., in-8.

1593 *Stadii* III, Florus a Jo. Stadio emendatus. Antuerp. ex. off. Plantin., in-8.

1596 Lugd. Bat., in-16.

ÆTAS IV. *GRUTERO—SALMASIANA*. 1597-1632.

A duumviris Flori emendandi, Jano Grutero et Claudio Salmasio dicenda, quos insecutus est Isaacus Pontanus, et M. Z. Boxhornius. Princeps est Commelinina J. Gruteri.

1597 Heidelberg. ap. Hier. Commelinum, in-8. Ex recens. J. Gruteri; quam, ut correctiorem, laudat etiam Cl. Salmasius. Usus erat in primis illa editione Principe, tum Camertis, Vineti et Stadii libris; quorum lectiones et protulit et dijudicavit in notis brevioribus. Post etiam MSS. Nazariano, et Palatinis duobus usus est.

1599 L. A. Flori Hist. Rom. Cassel., in-8.

1600 Ex emend. Jo. Stadii. Colon., in-8.

.... Flori Rer. Rom. libri IV, cum notis Varr. acc. Epitome decadum XIV Livii, etc. S. Gervasii, in-8.

1605 Ex rec. et cum comm. Jo. Stadii. Colon., in-8.

1606 Ex rec. El. Vineti. Lugduni, in-8. quam adornavit Aub. Miræus et inscripsit Nic. Micaultio. Complectitur ea præter notas Camertis, Vineti, Lipsii, Gruteri, epitomen librorum Livii, quam nonnulli a Floro profectam putant, cum scholiis brevibus Sigonii, Delrii, etc.

1609 Commeliniana II, in-8. ex recens. Gruteri (et Salmasii, qui textum Gruteri subinde aliter constituit), adjunctis Salmasii notis, quas ille scripserat annos natus quindecim, et ediderat 1608, et Grutero dedicarat. Eas virilis doctrinæ esse, multi judicavere. Et ipse tamen in epistola ad Berneggerum scribit: « Notæ illæ, quas pæne « puer in Germania olim vestra extrusi in lucem, nihil « nisi puerile sapiunt, et infinitis præterea mendis sca- « tent typographicis. Eas recognoscere et multis locis « facere meliores, diu est in animo..... Optimum et « vetustissimum (800 amplius annorum) fuit exemplar

« Palatinæ olim Bibliothecæ Nazarianum, quo usus « sum in Floro recensendo, et ejus opera innumeras ex « auctore mendas sustulisse memini. » Sed eas post etiam locupletiores fecit (Lugd. B. 1656) ita, ut parum in iis mutaret: longe supra superiores editores de Floro meritus.

.... Lugd. in qua libri quatuor sunt cum notis El. Vineti, Jo. Camertis, Justi Lipsii et Jani Gruteri: Epitome Livii autem cum notis Car. Sigonii et Mart. Delrii.

.... In Scriptt. hist. Rom. lat. vet. Aureliæ Allobr. ap. Petrum *de la Rovière*. 2 voll. in-8.

1611 Gruteriana II. Ex rec. et cum notis Jani Gruteri. Hanov. fol. cum hist. Aug. Scriptt. Gruterus hac in ed. usus est MS. Nazar. et duobus Palatinis; et animadversiones scripsit longiores.

1612 Cum comm. J. Stadii. Colon. Agr., in-12.

1615 Cum hist. Rom. scriptt. Amstel. 1615, in-16.

1619 Cum comm. Jo. Stadii. Ursellis, in-8.

1623 In Script. hist. Rom. lat. vet. Genevæ, in-fol.

1625 Cum hist. Rom. scriptt. Amstel. ap. Cæsium, in-24.

1626 Cum notis Isaaci Pontani. Amstel. ap. Hond., in-24. Pontanus exemplum Stadianæ II sive III secutus est.

1627 Cum notis Pontani. Amst.

1632 Cum notis Pontani. Amst.

.... Ex rec. M. Zuerii Boxhornii. Lugd. Bat. ap. Bapt. *Maire*, in-12.

1633 Cum obss. politicis maxime, moral. hist. et philol. Jac. Zevecotii (qui textum Gruterianum Comelinianæ I recepit). Harderovici, in-12.

ÆTAS V. *FREINSHEMIANA*. 1632-1680.

Freinshemius, quum juvenis esset, adeo feliciter tractavit Florum, ut etsi non nisi unius Codicis MS. cum ed. 1510 collati excerptis, et priorum editorum, Camertis, Stadii, Gruteri et Salmasii curis uteretur, tamen ingenii et judicii facultate et subtilitate primo multa vitia reliqua

animadverteret, et feliciter corrigeret; deinde eruditionis copia etiam bene multa illustraret. Capita quoque dissecuit in minores particulas, addiditque indicem locupletissimum, chronologicas excerptiones et libellum lectt. varr. Ad emendandum Florum rediit denuo Salmasius: tum novi accessere Nic. Blancardus, Rutgerus Hermannides, Anna Fabra, et quod ad illustrandum auctorem pertinet, suo modo Jo. Minellius.

1632 Ex recens. Jo. Freinshemii, Argentor., in-8. cum præf. M. Berneggeri.

1635 Repet. ed. Pontani, 1627. Amst., in-24.

.... Colon. Agripp., in-8.

1636 Flori rerum Romanarum editio nova (contextu e MSS. Codd. emendato et in versiculos distincto, cum notis selectis Jo. Camertis, Jo. Stadii, El. Vineti, Jani Gruteri, Cl. Salmasii, et Jo. Is. Pontani; excerptionibus chronol. et varr. lectt. libello, et indice rerum atque verborum nova forma confecto). Accurante Freinshemio. Repet. edit. Freinshemii, 1632. Argentor. sumpt. hered. Laz. Zetzneri, in-8. cum præf. nova Freinshemii.

1638 Ex rec. et cum notis auctioribus ac limatioribus Cl. Salmasii, qui Lucium Ampelium nunc primum edidit. Lugd. Bat. ap. Elzevir., in-12.

.... Cum obss. polit. Jac. Zevecotii. Amstel., in-12.

1647 Florus cum Velleio, Sext. Aur. Victore, Festo, etc. Amstel. ap. Janson., in-12.

1648 Blancardi, acc. ejusdem ex omnibus obss. editis ac ineditis Cl. Salmasii, commentt. Lugd. Batavor. ap. Hack., in-8.

1650 Hist. Rom. Epitomæ L. A. Flori, Velleii Pat. S. A. Victoris, S. Rufi, Festi, Messalæ Corvini, Maur. Cassiodori, Eutropii. Ex off. Plantin. Rapheleng.

1654 Pontani ed. repet.

1655 Lugd. Bat. ex offic. Elzevir. cum notis integris Salmasii. Additus etiam L. Ampelius ex ejusdem bibliotheca. Repetitio edit. 1638.

.... *Freinshemii* III. Argent., in-8.

1656 Cum vers. Gall. Philippi Ducis Aurel. et notis Franc. *la Motte-le-Vayer*. Paris., in-8.

1657 Florus cum Ampelio. Lugdun. Bat., in-12.

1660 Cum notis varr. integrisque Salmasii notis et locupletissimo Freinshemii indice, cura S. M. D. C. sive Cornelii Schrevelii, Amst. ap. Lud. et Dan. Elzevir., in-8.

1661 Cum comm. etc. Jo. Stadii, acc. L. Ampelius. Oxon., in-12.

1662 Cum notis Cl. Salmasii, integris et varr. Rutgeri etiam Hermannidas, Neomagi, in-8. Huic ed. quoque accessit Ampelius.

1664 Cum notis Jo. Minellii I. Roterod., in-12.

.... Sine notis. Amstel., in-24.

.... Ap. Dan. Elzevir., in-12. Subjectum habet libellum varr. lectt. ex notis Gruteri, Salmasii, Vineti aliisque edd. cum iisdem varr. lectt.

.... Hamburgi ap. Henr. Volckerum. Sine anni notatione.

1665 Cum obss. Jac. Zevetcotii. Halæ, in-12.

1669 *Freinshemii* IV, cui et chronologia Flori et varr. lectt. cum Ind. rer. et verb. accessere. In indice multa ad explicandam latinitatem pertinentia sunt.

1670 Cum notis Minellii. Roterod., in-12.

1672 Tan. Fabri. Salmur., in-16.

.... Ex Museo Is. Pontani. Amst., in-12.

.... Cum notis varr. Amst. ap. Elzevir., in-8.

1674 L. A. Flori rerum Rom. Epitome. Interpretatione et notis illustravit Anna Tanaquilli Fabri filia. Jussu Christianissimi Regis in usum Delphini. Paris. Frid. *Léonard*, in-4. Expressit Fabra fere Commelinianum exemplum II; sed recepit tamen et alias lectt. nulla reddita in notis ratione, patris scil. exemplo.

.... Florus et Ampelius, cum notis Salmas. et varr. Amstel. ap. Elzevir., in-8.

1675 Cum Indice Freinshemii contracto, curante Jo. Gezelio. Aboæ, in-12.

1680 Cum notis Minellii. Roterod., in-12.

ÆTAS VI. *GRÆVIO—DUKERIANA.*

Grævius nimirum pro sua ingenii et doctrinæ vi Floro plurimum profuit, ejusque textum sanavit. Novam post ipsum recensionem instituit Car. And. Dukerus curis primis et secundis; unde optima processit lectio, quam secuti sumus. Inter eos intercessit Laur. Begeri opera, qua ad duos priores libros plus ornamenti, quam commodi collatum est. Germania cæterum nihil fere in Floro edendo tulit, nisi illas Junckeri notas ad modum Minellii, et Ayrmanni aliasque Germanicas, in ipsis Musarum sedibus, Lipsiæ, Halæ et Giessæ editas repetitasque; nisi quod viginti abhinc annis Jo. Frid. Fischerus Lips. Grævianam recensionem cum notis et libello varr. lectt. reddidit.

1680 Græviana : Traj. ad Rhen. ex recens. Grævii cum notis suis eruditissimis et elegantissimis, additis variis numorum veterum aliorumque iconibus. In hac editione multa bene sanata, multa bene explicata et elegantibus observationibus illustrata. Sed inprimis magnam commendationem habet hæc editio a præfatione tum universa, tum qua crisin habet orationis Flori : habet enim disciplinam quamdam eleganter judicandi formas orationis et discernendi tumoris inanias vera elegantia.

In his autem variis, de quibus supra, veterum numorum iconibus facile eminet, inde in Begeri etiam obvium Floro, omnium monumentorum Latinæ linguæ propemodum antiquissimum, *columnæ rostratæ* in foro Romano pridem positæ imago, in æs incisa ad lib. II, cap. 2, cum Pet. Ciacconii Toletani supplementis, quæ lucem viderant cum ejusdem libris tribus de numis, ponderibus et mensuris Rom. 1586, 1608, etc. (Exstat et in Aldi Manutii, Paulli F. libro de Orthographiæ ratione, Venet. 1566, in-8. p. 142; Lipsii Antiquis Lectt. II, 14, et in Stephani Vinandi Pighii Annalibus Rom. tom. II, p. 25, ad A. U. C. 493; nec non in tomo

quarto thesauri Antiq. Rom. Græviani, p. 1807, in tomo XI, p. 1383; et in Uberti Folietæ libro secundo de linguæ Latinæ usu ac præstantia Rom. 1574, in-8., et Hamb. 1722, in-8. p. 154; in Arithmologia Athanasii Kircheri Rom. 1665, in-4. p. 33; denique accuratius, curante Peirescio expressa cum Comm. Gaugis Gozzei, t. IX thes. Italiæ, P. VIII, latine versis Abrahamo Preigero, ex Italicis Rom. 1635, in-4., *discorsi sopra l'inscritione della Golonna Rostrata.* Conferendus etiam Jo. Nic. Funccius libro de pueritia Linguæ Latinæ, Marburg. 1720, in-4. cap. 5.) Hanc columnam populus Rom. consecravit memoriæ C. Duillii, qui primo bello Punico victoriam navalem A. U. C. 493, primus a Pœnis reportavit. Memorat Quinctilianus, Inst. Or. lib. I cap. 7, p. 87, literam D plurimis verbis olim ultimam adjectam, quod hodieque in illius columna ectypo deprehenditur, ut *pugnandod, dictatored, altod, marid, navaled, prædad.* Mentio hujus columnæ etiam ap. Plinium XXXIV, 5; Silium VI, 663; Sextum Rufum in descriptione Romæ, regione VIII. Cæterum columnam rostratam non illam ipsam veterem Duillianam, quam totam ad imum fulmine discussam Livius XLII, 20, testatur, sed ejus loco aliam, diu post illa tempora restitutam, et A. C. 1560 Romæ in foro inter arcum Septimii et Capitolii radicem effossam hodie adhuc superesse, viri docti non sine verisimilitudine suspicantur. Vide Sirmondi Opera, t. IV, p. 587, 598; et Pet. Burmanni præfat. ad tom. IX, partem VI thesauri Italiæ, pag. 22. De aliis duabus Rostratis columnis Julii Cæsaris videndus Servius ad Georgic. III, 29, *navali surgentes ære columnas.* Columna rostrata in numo Augusti ap. Goltzium, tabula XLVII.

1683 Cum notis Jo. Minelli. Amst., in-12.

1686 Cum notis Is. Pontani et variis lectt. Jo. Freinshemii, acc. Chronologia et Index. Hagæ Com., in-12.

1690 L. A. Florus cum Epitoma Liviana, ex recens. N. B. (Nic. Blancardi.) Accedunt Cl. Salmasii aliorumque

notæ. (Sc. El. Vineti, Jo. Camertis, I. Lipsii, I. Gruteri, Jo. Stadii. Accedit T. Livii Decadum XIV Epitome, cum scholiis Car. Sigonii, Mart. Delrii et aliorum.) Franequeræ ex off. Hansonii Hagenaar., in-4.

1692 Amst. ap. Wetstenium, quæ pro Græviana altera venditata est, quum sit exemplum ed. Elzevir 1674, additis notis, numis, præf. Grævii, ut ipsa præf. Wetstenii docet.

—— Londini rep. ed. Annæ Tanaq. Fabri filiæ in usum Delphini, in-8.

1698 Cum notis Minellii. Roterod., in-12.

1700 Cum notis Minellii. Hafniæ, in-8.

1702 Epitome rerum Roman. ex recens. Jo. Ge. Grævii, cum ejusdem adnotatt. longe auctioribus. Accessere notæ integræ Cl. Salmasii, Jo. Freinshemii, et variorum. Nec non numismata et antiqua monumenta in hac nova editione, suo cuique loco inserta. Cum variantibus lectt. et indice. In fine additus est L. Ampelius ex bibl. Cl. Salmasii, Tom. II, Amst., in-8. ap. G. Galletum. Non vere est Grævianus hic Florus : suntque in illa editione multæ multorum correctiones temere in textum receptæ. Vid. Dukeri præf. p. 14 et 15, qui et in notis passim vitia illius editionis tangit. Et hæc facta vidente et silente Grævio.

1704 L. A. Fl. rer. Roman. libri duo priores, ex criticorum observatt. correcti cum textus ratione, notisque variorum historicis politicis et antiquariis : jussu et impensis augustissimi Regis Borussiæ et Electoris Brand. in usum Principis regni et electoratus heredis, adornati et editi a Laur. Begero. Coloniæ Marchicæ, typ. Ulr. Liebp., in-fol. Florus sive potius L. I et II Flor. splendidus sane, et multis numorum et monumentorum figuris ornatus. Ait Begerus, se textum vulgatum accurate cum libris scriptis, his Brandenburgico, secundum regulas criticas contulisse et correxisse, rationibus correctionum redditis in notis; deinde et res et verba illustrasse. In præfatione porro Grævianam crisin de latinitate Flori refellere instituit, nec sine acerbitate in

ipsum. Sed in nulla parte res bene viro, in suo genere non indocto, successit: apparetque, eum magis in colligendo laboriosum, quam in judicando explicandoque tritum et elegantem fuisse: quales fere tum erant in Germania, qui se ad hæc studia contulerant.

.... Cum notis Christiani Junckeri, ad modum Minelli. Lips., in-12.

1715 Cum notis Annæ Fabræ in usum Delphini. rec. Venetiis ap. Car. Bonarrigum, in-4.

1718 Cum notis Chr. Junckeri ad modum Minellii. Lips., 12.

1720 Cum notis Germ. Halæ, in-12.

1722 *Dukeriana* I: Flori Epitome rerum Romanarum. Cum integris Salmasii, Freinshemii, Grævii, et selectis aliorum animadversionibus. Recensuit, suasque adnotationes addidit Car. Andr. Dukerus. Lugd. Bat. ap. Jo. *van der Linden Jun.*, in-8. Omnium optima est hæc editio. Nam primum omnia superiorum bona habet in textu, et in notis. Insunt enim integræ Salmasii, Freinshemii et Grævii, et delectæ aliorum, ut Camertis, Vineti, Stadii, Gruteri, Lipsii, Ruperti, Vossiorum, Nic. Heinsii, Perizonii, et ipsius non paucæ, ab omni parte, in judicio lectoris, verborum, rerum, elegantes et exquisitæ; quarum adeo lectio plurimum prodesse studiosis hujus generis doctrinæ potest et ad locupletandum ingenium et ad acuendum judicium. In præfatione inest etiam egregia defensio Grævianæ criseos adversus Begerum. Sed illa ipsa præfatio legenda est studiosis, pluribus de caussis; in qua et de præsidiis cognoscent, quibus in hac editione apparanda usus est, et de modo totius operis conficiendi.

1723 In Hist. Rom. Epitome tomo I. Florentiæ, in-8.

1724 Venetiis, cum notis Pontani, in-12.

1726 Annæ Fabræ in usum Delphini editio repetita Paris., in-4.

1736 Recensuit, observatt. illustravit et indd. auxit Laur. Reinhard. (Gymn. Vinar. Conrector.) Erfurti, in-8. Indicibus præmissa est W. A. Schrœnii Ep. ad Reinhardum de variis consiliis recentiorum, levandi labores scholasticos.

1733 Cum notis Germ. Sinceri (Christo. Frid. Ayrmanni, prof. Giess.) Germ. Giessæ, in-8.
1734 Ex museo J. J. Pontani. Patavii, in-8.
.... Cum notis Junckeri. Lips., in-12.
1736 Cum notis Pontanii et Freinshemii. Amstel., in-24.
1741 Cum notis Germ. Sinceri Germ. Giessæ, in-8.
1743 in Henr. Car. *de Klettenberg*, et Benn. Casp. Hauristi Scriptt. hist. Aug. Rom. Heidelbergæ, in-fol. tomo II.
1744 *Dukeriana* ed. II auctior et emendatior. Lugd. B., in-8. Hujus editionis textum et nos recepimus; nisi quod lib. IV, c. 6, ex ipsis lectionis in Codd. fractæ ruderibus restitutum, alibi tuendum, recepimus.
1750 Curante Jo. Pet. Millero. Berol., in-8.
1760 Ex recens. Grævii, cum animadversionibus ejusdem. Accessit præter Ampelium libellumque varr. lectt. præfatio Jo. Fr. Fischeri. Lips., in-8.
1768 Cum notis Germ. Sinceri Germ. Giessæ, in.8.
1773 L. A. Flor. cum C. Crispo Sallustio. Birminghamiæ, ap. *Baskerville*, in-4.
1776 Acced. L. Ampelii liber memorialis. Halæ.
1777 L. A. Florus, cum Paterculo (curante *J. N. Lallemand*). Parisiis, *Barbou*, in-12.
1779 Manhemii, in-8. rec. ad exemplar Græviani textus.
1783 L. A. Flori Epitome rerum Roman. L. Ampelii liber memorabilis. Præmittitur notitia literaria. Bipontini, in-8.
1793 Ed. Freinsheim. Basil., in-8.
1810 Cum indice Ed. Bipont. longe auctiori. Argentorati, in-8. maj.
1816 Acced. L. Ampelii lib. memor. Norimbergæ, in-12.
1819 Recensuit, notis et dissertationibus illustravit F. N. Titze. Pragæ, in-8. maj.
1821 Recensuit G. Seebode. Accessit diversitas lectionis Dukerianæ. Lips., in-8. maj.

Fr. Guietus et Jo. Peyrada (v. Syllog. Epp. Burm. t. IV, p. 574), novas Flori editiones moliti sunt, aut commentarios, ut Abr. Faber aliique.

Exstitit in bibliotheca Ernestii exemplum Flori Freinshemiani, cui adscripta est collatio Cod. Neapolitani e Bibl. Jo. Valletæ, membr. 300 annorum, item Cod. Nazar. et Græv.

Pighius ad Valer. M. IV, 8, attulit Fragmentum pertinens ad lib. II, 7 extr. quod quidam pro genuino probavere, ut Wassius in Frag. Hist. Begerus etiam in textum recepit. Sed id indignum esse Floro ac spurium, bene, ut nobis videtur, docuit Dukerus ad loc. cit.

Flori libris etiam lucis non parum attulere Christoph. Ad. Rupertus in Obss. ab Florum Norib. 1659, in-8. etsi interdum plus, quam satis erat, copiosus: Bœclerus Comment. in lib. IV, quamquam politica magis et moralia tractans, inter Dissertt. Acad. p. 564. Jac. Tollius in Fortuitis, prolusurus novæ editioni: Jo. Schefferus in Ἀνεκδότοις, Obs. Misc. Dorvill. vol. IX, p. 317. Fr. Lud. *Abresch* in Animadvers. ad Æschylum: cui quum quædam opposuisset Dukerus in præf. ed. sec., respondit in Nov. Obs. Misc. t. VI, p. 621.

N. B. Quod attinet ad versiones vario sermone conscriptas, vide sub fine Indicis. Ed.

EXCERPTIONES

CHRONOLOGICÆ

AD L. ANN. FLORUM,

EX FREINSHEMIO*.

A. ante N. C.		A. ante U. C.	
	ITALIÆ cultores primi Aborigines fuere, quorum rex Saturnus: post hunc tertio loco Faunus, sub quo		
1230	Evander in Italiam venit, I, 1, 9.	480	GEDEON, Israelis judex, moritur.
1221		471	Æetas Ponticis gentibus imperat, III, 5, 1.
1181		431	Troja capta.
1179	Æneas in Italiam venit, I, 1, 9.	429	Agamemnon occiditur.
	Lavinium conditur, I, 1, 4.		Jeptha, Ebzan, Elon, Abdon, Israelem judicant.
1149	Alba condita, I, 1, 4.	399	
882		132	Dido Carthaginem condit, II, 15, 17.
793	Amulius Numitorem regno pellit, I, 1, 4.	43	
776	Romulus nascitur, I, 1, 1.	26	Usias, rex Judæ.
			Zacharias, Sallum, Menahem, reges Israelis.
752	Amulium deturbat, I, 1, 5.	2	Ezechias rex nascitur.

* Has Freinshemii Excerptiones chronologicas quamquam non secuti sumus, hic tamen referendas duximus, nonnihil lectori profuturas, quia auctor in his addidit ex alienis historicis, sacris præcipue, notissima quæque, ut ad aliquod instar synchronismi, lectoris memoria certius confirmaretur. Notandum vero has Excerptiones ita concinnatas esse, ut prior numerus librum, secundus caput, tertius sectiunculas indicet.

A. ante N. C.		A. ab U. C.	
750	Roma condita I, 1, 7: cujus ita primus rex ROMULUS regnat per annos 37.		Micha propheta.
747	Raptus Sabinarum, I, 1, 10.	3	
746	Spolia opima prima, I, 1, 11.	4	
743	Sabini, ex hostibus, Romæ cives fiunt, I, 1, 14.	7	Pekah, rex Israelis, incurrit in Judæam.
			Hierosolyma obsidetur.
721	Romulus Veientes vincit, I, 1, 11.	29	Salmanassar expugnat Samariam.
713	Romulus moritur, I, 1, 16.	37	
712	NUMA POMPILIUS, secundus rex Romanorum, pacifice regnat per annos 43, I, 2.	38	Nahum propheta.
			Ezechias, Manasses, reges Judæ.
669	TULLUS HOSTILIUS, tertius rex Romanorum, regnat per annos 32, I, 3, 1.	81	
664	Pugna Tergeminorum, I, 3, 3.	86	
662	Alba diruta, I, 3, 9.	88	
644		106	Tarentus conditur, I, 18, 2.
			Ammon rex Judæ.
637	ANCUS MARCIUS, quartus rex Romanorum, regnat per annos 24, I, 4.	113	
624	Ostia condita, I, 4, 2.	126	
			Josias rex Judæ.
613	TARQUINIUS PRISCUS, quintus rex Romanorum, regnat per annos 38, I, 5.	137	Josias moritur; succedunt filii.
			Nebucadnezar Hierosolymam venit.
599	Tusci vincuntur, I, 5, 5.	151	Daniel interpretatur Nebucadnezaris somnium.
			Jeremias vaticinatur.
588		162	Galli in Italiam veniunt, I, 13, 5.
575	SERVIUS TULLIUS, sextus rex Romanorum, regnat per annos 44, I, 6.	175	
			Ezechiel vaticinatur.
563	Census instituitur, I, 6, 3.	187	
			Jechonias, olim rex Judæ, carcere liberatur.
531	TARQUINIUS SUPERBUS, rex Romanorum ultimus, regnat per annos 25, I, 7, 1.	219	
			Cyrus Judæos restituit.
			Templum reficitur.
524	Suessa Pometia capitur, I, 7, 5.	226	
519		231	Septem Persæ regnum Magis eripiunt, III, 5, 1.

A. ante N. C.		A. ab U. C.	
515	Gabii urbs capitur, I, 7, 7.	235	Darius, rex Persarum. Haggæus et Zacharias vaticinantur.
514	Capitolium conditum, I, 7, 8.	236	Babylon opera Zopyri capitur.
506	Imperium regibus abrogatur, quum durasset annos 244, I, 7, 11.	244	
	Consulatus origo, I, 9, 1.		Bellum Ionicum geritur.
	Brutus filios securi percutit, I, 9, 5.		
	Porsena Romam obsidet, I, 10, 1.		
	Horatius, Mucius, Clœlia, clarent, I, 10, 3.		
	Brutus et Aruns Tarquinius mutuis vulneribus cadunt, I, 10, 8.		Pythagoras moritur.
493	Postumius dictator Latinos vincit, I, 11, 2.	257	
491	Plebs secedit in Sacrum montem, I, 23, 1.	259	
490	Corioli capiuntur, unde Coriolanus, I, 11, 9.	260	
489		261	Darius exercitum mittit contra Athenienses, II, 8, 2.
488	Coriolanus exsulat, I, 22, 3.	262	
482	Spurius Cassius interficitur ob affectatum regnum, I, 26, 4.	268	
481		269	Xerxes montem Athon perfodit, II, 8, 2.
476	Fabii privatum bellum cum Veientibus gerunt, I, 12, 1.	274	
470	Volerone duce, fracti cos. fasces, I, 22, 2.	280	
468	Appii exercitus non vult vincere, I, 22, 2.	282	
			Artaxerces, rex Persarum.
			Esdras Hierosolymam venit.
448	Decemviri creantur, I, 24, 1.	302	
446	Decemviratus tollitur, I, 24, 3.	304	Nehemias Hierosolymam venit.
			Herodotus historiam scribit.
425	Spolia opima secunda, I, 12, 9.	325	Thucydides historiam scribit.
410	P. Postumius Albus tribunus militum consulari potesta-	340	

A. ante N. C.		A. ab U. C.	
	te, lapidatur a militibus, I, 22, 2.		Bellum Siculum cum Atheniensibus.
			Dionysius major, Siciliæ tyrannus.
401	Veii obsessi, I, 12, 8.	349	
	Stipendia incipiunt, *ibid.*		
399	Hiematur sub pellibus, *ibid.*	351	Artaxerxes Mnemon, rex Persarum.
392	Falisci Camillo se dedunt, I, 12; 3.	358	
	Fidenæ conflagrant, *ibid.*		
391	Veii capti, I, 12, 9.	359	
			Plato philosophatur.
386	Camillus exsulat, I, 22, 4.	364	
385	Roma *capta*, I, 13, 14.	365	
			Pax tota Græcia.
384	Camillus finitimos vincit, I, 13, 19.	366	
			Xenophon historiam scribit.
379	M. Manlius de saxo Tarpeio dejicitur, I, 26, 8.	371	
			Aristoteles nascitur.
362	C. Licinius Stolo senatui consortium consulatus extorquet, I, 26, 4.	388	
355	Galli vincuntur ad Anienem, I, 13, 20: inde Torquatus.	395	Philippus M. rex Macedoniæ.
343	Galli vincuntur in agro Pontino, *ibid.*: inde Corvini.	407	Templum Dianæ Ephesi conflagrat, dum Alexander nascitur.
			Dionysius Corinthi.
337	Campani concedunt in ditionem Romanorum, I, 16, 2.	413	
	Unde natum bellum Samniticum, quod duravit annis circiter 50.		
334	Manlius filium contra imperium pugnantem occidit, I, 14, 2.	416	Alexander M. rex Macedoniæ.
332	Rostra nomen accipiunt ex spoliis Antiatibus, I, 11, 10.	418	
			Darius, Persarum rex, interficitur.
			Hierosolyma capitur a Ptolemæo.
			Agathocles, Siciliæ tyrannus.
317	Clades Caudina, I, 16, 9.	433	
			Theophrastus philosophatur.

A. ante N. C.		A. ab U. C.	
316	Papirius Samnitibus jugum reponit, I, 16, 12.	434	
307		443	Lysimachia condita, II, 8, 7.
305	Saltus Ciminius penetratus, I, 17, 4.	445	Demetrius Poliorcetes, rex Asiæ.
303	Decius Mus se devovet, I, 17, 7.	457	Demetrius Poliorcetes, rex Macedoniæ.
288	Curius Sabinos vincit, I, 15, 2. Hoc anno bello Samnitico finis impositus, quum durasset annis 50, I, 16, 8.	462	Pyrrhus, rex Macedoniæ.
284	Plebs secedit in Janiculum, I, 25, 1.	466	Ptolemæus Philadelphus, rex Ægypti.
281	Dolabella Gallos vincit, I, 13, 21.	469	Regnum Tuscorum finitum.
279	Bellum Tarentinum, I, 18.	471	
278	Pyrrhus Tarentinis auxilio venit, I, 18, 6. Pugnat cum Romanis ad Heracleam, I, 18, 7.	472	Ptolemæus Ceraunus, rex Macedoniæ.
276	Iterum ad Asculum, I, 18, 9.	474	Galli in Asiam veniunt, unde Gallogræcia, II, 11, 3.
273	Postremo in Arusinis campis, I, 18, 11. Fabricius censor Rufinum notat, I, 18, 22.	477	Aratus Phænomena scribit. Sacra Biblia translata per septuaginta interpretes.
266	Picentes vincuntur, I, 19, 2.	484	
264	Sallentini vincuntur, I, 20, 1.	486	
263	Volsiniensium servi puniuntur, I, 21, 3. Hoc modo Italia facta Romanorum, II, 1, 2.	487	
262	Romani in Siciliam navigant, II, 2, 5. Unde natum bellum Punicum primum, quod duravit annis circiter 24.	488	Antigonus, rex Macedoniæ, Gallos vincit. Nicomedia conditur. Zeno Stoicus moritur.
258	C. Duillius Nepos consul Pœnos navali prælio superat, II, 2, 7. Cn. Cornelius Scipio Asina cos. capitur a Pœnis, II, 2, 11.	492	Antiochus Theos, rex Syriæ.

A. ante N. C.		A. ab U. C.	
257	L. Cornelius Scipio cos. in Sardinia et Corsica Pœnos vincit, II, 2, 15.	493	Ptolemæus Philadelphus cum Antiocho bellum gerit.
256	A. Atilius Calatinus cos. in Sicilia Pœnos vincit, II, 2, 12.	494	
254	M. Atilius Regulus cos. bellum in Africam transfert, I, 2, 17.	496	
253	Xanthippus Regulum vincit, II, 2, 23.	497	Antigonus Athenas capit.
248	L. Cæcilius Metellus procos. Pœnos cædit, II, 2, 27. Regulus pacem cum Pœnis dissuadet, II, 2, 24.	502	Aratus Sicyonius, dux Achæorum.
247	P. Claudius Pulcher cos. classem amittit, II, 2, 29.	503	Ptolemæus Evergetes, rex Ægypti.
243	M. Fabius Buteo cos. Pœnos cædit, II, 2, 30.	507	
239	C. Lutatius Catulus cos. primo bello Punico finem imponit, II, 2, 33. Duravit autem annis 24.	511	Attalus Pergamenum regnum constituit. Arsaces Parthorum regnum constituit.
235	Q. Fulvius Flaccus cos. Ligures vincit, II, 3, 5.	515	Annibal patri jurat ad aram, se hostem populi Romani futurum, II, 6, 2.
233	Janus clausus, II, 3, 1.	517	
232	Ligures Romanis bellum faciunt, II, 3, 2.	518	
228	Teutana legationem Romanam violat, II, 5, 3.	522	
227	Illyrii vincuntur, II, 5, 4.	523	Demetrius, rex Macedoniæ, Philippi pater, moritur.
226		524	Carthago Hispana conditur, de qua II, 6, 39.
225	Saguntus fœdere Romanorum et Pœnorum in libertatem excipitur, II, 6, 4.	525	
223	L. Æmilius Pappus cos. Gallos vincit, II, 4, 3.	527	Seleucus et Antiochus fratres, Syriæ reges, moriuntur.
221	C. Flaminius Nepos cos. Gallos vincit, II, 4, 4.	529	Antigonus Tutor, Macedoniæ rex, Spartam occupat.
220	M. Claudius Marcellus cos. de Viridomaro Gallo opima refert, II, 4, 5.	530	Philippus rex Macedoniæ penultimus.
217	Saguntus deleta, II, 6, 12.	533	Philippus cum Ætolis bellum

A. ante N. C.

Romani, legatione Carthaginem missa, dedi postulant Annibalem, II, 6, 7.

216 Annibal Alpes transit, II, 6, 9: unde bellum Punicum secundum, quod duravit annis circiter 16.

Cn. Scipio in Hispaniam mittitur, II, 6, 36; II, 17, 6.

P. Cornelius Scipio, post Africanus, prætextatus adhuc, patrem servat, II, 6, 10.

215 Annibal Sempronium vincit, II, 6, 12.

Et C. Flaminium Nepotem cos. II. II, 6, 13.

P. Scipio procos. in Hispaniam venit, II, 6, 36; II, 17, 6.

Q. Fabius Maximus dictator Annibalem cunctando macerat, II, 6, 27.

214 Clades Cannensis, II, 6, 15.

Annibal Capuam occupat, II, 6, 21.

Ad Nolam vincitur a Marcello, II, 6, 29.

213 Iterum.

Sardi vincuntur a T. Manlio, ut alii, sive, ut Noster, a Graccho, II, 6, 35.

Philippus legatos de societate mittit ad Annibalem, II, 7, 4.

Scipiones Asdrubalem vincunt, II, 17, 7.

212 Tiberius Sempronius Gracchus procos. Pœnos in Lucania cædit, II, 6, 30.

Marcellus Annibalem ad Nolam tertio vincit, II, 6, 29.

Marcellus in Siciliam mittitur, II, 6, 33.

210 Syracusæ captæ, II, 6, 33.

Scipiones cæsi, II, 6, 36.

A. ab U. C.

gerit: Antiochus cum Ptolemæo.

Philippus Peloponesum occupat.

534 Attalus cum Gallis contra Achæum pugnat.

Carthaginiensium classis ad recuperandam Siciliam missa vincitur.

Hiero, rex Syracusanus, Romanos juvat.

535 Cn. Scipio in Hispania classem Carthaginiensium capit; et Mandonium, Hispaniæ regulum, vincit.

Antiochus vincitur a Ptolemæo.

Philippus urbes aliquot Pæonum occupat, et cum Illyriis bellum gerit.

536 Antiochus Achæum bello persequitur.

Asdrubal in Hispania Carpesios vincit.

Prusias, rex Bithyniæ, Gallos cædit.

537 Antiochus Achæum Sardibus obsidet.

Hiero, rex Siciliæ, moritur.

Hieronymus, rex Siciliæ, cum Carthagin. fœdus init.

538 Hieronymus, rex Siciliæ, interficitur. Saguntus restituitur.

Philippus Aratum veneno tollit.

Achæus occiditur ab Antiocho.

540 Annibal Tarentum occupat. Centenium et Fulvium vincit.

A. ante N. C.		A. ab U. C.	
209	Annibal cum exercitu Romam contendit, II, 6, 42. Capua recipitur, *ibid.* P. Cornelius Scipio, mox Africanus, cum proconsulari imperio in Hispaniam mittitur, II, 6, 37.	541	Antiochus Ptolemæi præfectos ex Syria pellit. Valerius Lævinus contra Philippum res gerit, II, 7, 6.
208	Ærario deficiente, privati opes suas reipub. conferunt, II, 6, 24.	542	Lævinus Cos. Siciliam provinciam facit. Scipio Carthaginem novam una die expugnat, II, 6, 39; II, 17, 7.
207	Fabius Tarentum recipit, II, 6, 42.	543	Philippus cum Romanis varia fortuna bellum gerit.
206	Attalus cum Romanis contra Philippum bellum gerit, II, 2, 8.	544	Marcellus Cos. insidiis Annibalis interficitur. Philopœmen Machanidam, Lacedæmoniorum tyrannum, occidit.
205	Asdrubal occiditur, II, 6, 49.	545	Scipio Hannonem, Pœnorum ducem, capit.
202	Scipio in Africam trajicit, II, 6, 55.	548	Ptolemæus Epiphanes, rex Ægypti. Scipio Syphacis castra incendit.
200	Annibal Italia decedit, II, 6, 56. Vincitur a Scipione, II, 6, 61; et ita finitur bellum Punicum secundum, postquam duraverat annis circiter 16.	550	Vermina, Syphacis filius, vincitur. Carthaginienses pacem petunt, et impetrant a Scipione.
199	Scipio vocatur Africanus, II, 6, 11 et 37. Athenienses a Romanis auxilium petunt adversus Philippum, II, 7, 4.	551	Philippus navali prælio vincitur ab Attalo et Rhodiis, II, 7, 8.
198	Philippus in sepulcra et templa Atheniensium sævit, *ib.*	552	Plautus poeta moritur.
196	T. Quinctius Flaminius cos. Aoum penetrat, II, 7, 10.	554	Cato prætor sortitur provinciam Sardiniam: ab Ennio ibidem Græcis literis instituitur.
195	Philippus vincitur ad Cynocephalas, II, 7, 11.	555	Attalus, rex Pergamenus, moritur. Succedit Eumenes.

A. ante N. C.

194 Quinctius Bœotos compescit, II, 7, 12.

193 M. Porcius Cato Celtiberos vincit, II, 17, 9.

Quinctius Nabin vincit, II, 7, 12.

190 Antiochus in Græciam trajicit, II, 8, 8.

189 Man. Acilius Glabrio cos. Antiochum pellit, II, 8, 12.

188 Æmilius Regillus prætor classem Antiochi vincit, II, 8, 12.

187 M. Fulvius Nobilior cos. Ambraciam obsidet, II, 9, 2.

185 Cn. Manlio negatur triumphus, II, 11, 2.

179 Perseus cum Philippo patre in Hæmum montem ascendit, II, 12, 4.

178 A. Postumius Albinus cos. Ligures exarmat, II, 3, 5.

177 Tiberius Sempronius Gracchus Celtiberos vincit, II, 17, 9.

176 M. Manlius Vulso cos. castris exuitur ab Histris, II, 10, 2.

175 C. Claudius Pulcher cos. rem gerit contra Histros, II, 10, 4.

168 Africani filius Africanum minorem adoptat, II, 15, 12.

167 Q. Marcius Philippus cos. II Macedoniam irrumpit, II, 12, 5.

166 Anicius prætor Gentium vincit, II, 13.

L. Æmilius Paullus cos. II Persen vincit, II, 12, 7.

164 L. Æmilius Persen in triumpho ducit, II, 12, 12.

A. ab U. C.

556 Antiochus Lysimachiam instaurat.

557 Annibal ad Antiochum venit, II, 8, 5.

Græcorum libertas in Nemeis proclamatur, II, 7, 14.

560 Philopœmen cum Nabide bellum gerit.

561 P. Cornelius Scipio Nasica Cos. Boios vincit.

562 Antiochus vincitur a Scipione, II, 8, 14.

563 Cn. Manlius Vulso Cos. Gallogræcos vincit, II, 11.

Bononia colonia deducta.

565 Africanus accusatur Romæ.

Antiochus occiditur. Succedit Seleucus.

571 Fulvius Flaccus prætor Celtiberos vincit.

572 Ptolemæus Epiphanes moritur. Succedit Ptolemæus Philometor.

573 Philippus, rex Macedoniæ, moritur. Succedit Perses.

574 Vestæ ignis exstinctus.

575 Gracchus Sardos vincit. Seleucus moritur. Succedit Antiochus Epiphanes.

582 Salondicus, belli Hispanici concitor, opprimitur, II, 17, 13.

Antiochus Ægypto inhiat.

583 Ennius poeta moritur.

Antiochus Alexandriam obsidet.

584 Popilius legatus ad Antiochum.

Antiochus Hierosolymam occupat.

Polybius in Italiam venit.

586 Judas Machabæus legem defendit.

Antiochus moritur. Succedit Antiochus, ejus filius, tutore Lysia.

A. ante N. C.

157 M. Fulvius Nobilior procos. Ligures domat, II, 3, 5.

154 C. Marcius Figulus cos. II Dalmatas vincit, IV, 12, 11.

150 Carthaginienses exercitum contra fœdus comparant, II, 15, 3.

149 L. Licinius Lucullus cos. in Hispania res gerit, II, 17, 11.

147 Bellum Punicum tertium incipit, II, 15.
Carthago obsidetur, II, 15, 11.

146 Q. Cæcilius Metellus Andriscum vincit, II, 14, 5.

145 Scipio, contra leges cos. factus, obsidionem Carthaginis urget, II, 15, 12.

144 Metellus Achæos vincit, II, 16, 3.
Triumphat de Andrisco, II, 14, 5.
Carthago diruitur, II, 15, 16.
Corinthus diruitur, II, 16, 5.

143 Q. Fabius Maximus Æmilianus cos. contra Viriatum mittitur, II, 17, 17.

141 Q. Cæcilius Metellus Macedonicus res in Hispania gerit, II, 17, 10.

139 Q. Pompeius Rufus cos. turpe fœdus cum Numantinis icit, II, 18, 4.

A. ab U. C.

593 Terentius poeta moritur.
Judas Machabæus interficitur. Succedit Jonathas.

596 Jonathas et Simeon Amaræos per insidias cædunt.
Jonathas pacem facit cum Bacchide.

600 Demetrius occiditur. Succedit victor Alexander.
Andriscus Pseudophilippus captus Romam deducitur.

601 P. Cornelius Scipio Æmilianus singulari certamine hostem superat, II, 27, 11.

603 Andriscus, custodiam elapsus, occupat Macedoniam.
Cato Censorius moritur.

604 Prusias, Bithyniæ rex, a filio Nicomede interficitur.
Masinissa moritur.

605 Critolaus legatos Romanorum violat, II, 16, 2.

606 Metellus appellatur Macedonicus, II, 17, 10.
Viriatus in Lusitania duces Romanos cædit, II, 17, 15.
Alexander, Syriæ rex, interficitur. Succedit ei Demetrius.
Ptolemæus Philometor moritur ex vulnere. Succedit Ptolemæus Physcon.

607 Jonathas Demetrio auxilium mittit contra Antiochenos.
Tryphon Demetrium pellit.
Jonathas occiditur. Succedit Simon. Simon cum Demetrio fœdus init.

609 Simon arcem Sionis capit.

611 Tryphon, Antiocho pupillo necato, Syriæ regnum invadit.

A. ante N. C.

138 Viriatus a suis interficitur, II, 17, 17.

136 Dec. Junius Brutus cos. in Hispania res gerit, II, 17, 12.

135 C. Hostilius Mancinus cos. turpe fœdus cum Numantinis icit, II, 18, 6.

133 Eunus servile bellum concitat, III, 19, 4.

Hypsæus prætor a servis vincitur, III, 19, 7.

132 P. Cornelius Scipio Africanus, cos. II, contra Numantinos mittitur, II, 18, 8.

131 Tib. Sempronius Gracchus leges seditiosas promulgat, III, 14.

130 Numantia diruitur, II, 18, 14.

M. Perperna prætor, ovans de servis, Urbem ingreditur, III, 19, 8.

129 Aristonicus Asiam occupat, II, 20, 4.

P. Licinius Crassus Mucianus cos. ab Aristonico capitur, II, 20, 5.

M. Perperna cos. Aristonicum vincit capitque, II, 20, 6.

127 Man. Aquilius cos. reliquias Asiatici belli conficit, II, 20, 7.

123 Massilienses queruntur de Salyis, III, 2, 3.

M. Fulvius Flaccus cos. contra Salyos proficiscitur, II, 3, 5.

121 C. Gracchus seditiosas leges fert, III, 15.

Q. Cæcilius Metellus cos. adversus Baleares mittitur, III, 8.

A. ab U. C.

612 Antiochus Sedetes ejecto Tryphone Syriam occupat.

614 Tryphon interficitur.

615 Joannes Hyrcanus, Simonis filius, Cendebeum vincit.

Brutus Gallæcos vincit, II, 17, 12.

617 Simon, Ethnarches Judæorum, occiditur.

Antiochus Hierosolymam obsidet.

618 C. Fulvius Flaccus cos. contra servos in Siciliam mittitur.

619 L. Calpurnius Piso Frugi servos vincit.

620 P. Cornelius Scipio Africanus triumphat de Numantinis, II, 18, 17.

621 Census actus Romæ: censa civium Romanorum 313,823, præter pupillos et viduas.

Antiochus Sedetes occiditur.

623 Ptolemæus sorori filium, quem ex ea sustulerat, membratim concisum mittit.

Alexander Zebina Syriæ regnum invadit.

627 Antiochus Gryphus regnum Syriæ vindicat.

Alexander Zebina interficitur.

Polybius moritur.

629 Aquæ Sextiæ, quarum mentio, III, 3, 7, conditæ.

Carthago colonia deducta.

A. ante N. C.	A. ab U. C.
119 Cn. Domitius Ahenobarbus procos. Allobroges vincit, III, 2, 4.	631 C. Gracchus interficitur, III, 15, 5.
118 Q. Fabius Maximus Æmilianus procos. Bituitum vincit, III, 2, 5.	632 Antiochus Cyzicenus fratri de regno controversiam movet. Ptolemæus Physcon moritur.
113 Jugurtha fratribus insidias struit, III, 1, 3.	637 M. Æmilius Scaurus cos. Ligures vincit.
112 C. Porcius Cato cos. vincitur a Scordiscis, III, 4, 4.	638 Antiochus Cyzicenus a fratre Grypo vincitur.
111 Didius Thraces vincit, III, 4, 5.	639 Cimbri vagantur, III, 3, 1.
110 Jugurtha fratrem Adherbalem necat, III, 1, 5. M. Livius Drusus cos. Scordiscos vincit, III, 4, 5.	640 Antiochus Cyzicenus, exercitu reparato, Grypum vincit.
109 L. Calpurnius Bestia cos. contra Jugurtham mittitur, III, 1, 7.	641 Magna pars Urbis conflagrat, una cum æde Magnæ Matris.
108 Jugurtha Romam venit, III, 1, 8. A. Postumii Albini exercitus corrumpitur a Jugurtha, III, 1, 9.	642 M. Minucius cos. in Thracia res gerit, III, 4, 5. Samaria exscinditur a Joanne Hyrcano.
107 Q. Cæcilius Metellus cos. contra Jugurtham proficiscitur, III, 1, 10.	643 M. Junius Silanus cos. vincitur a Cimbris, III, 3, 4.
106 Metellus Thalam capit, III, 1, 11.	644
105 C. Marius cos. Capsam capit, III, 1, 14.	645 Metellus triumphat ex Numidia, et appellatur Numidicus.
Jugurtham et Bocchum reges vincit, III, 1, 15.	L. Cassius Longinus cos. vincitur et occiditur a Cimbris. Pompeius Magnus nascitur.
103 Bocchus Jugurtham Syllæ tradit, III, 1, 17.	647 Cn. Mallius cos. et Q. Servilius Cæpio procos. vincuntur a Cimbris, III, 3, 4.
Marius Jugurtham in triumpho ducit, III, 1, 17.	Joannes Hyrcanus pontifex moritur. Succedit Aristobulus, qui pontificatum in regnum commutat.
102 C. Marius, cos. II, adversus Cimbros movet, III, 3, 5.	648 Aristobulus, Judæorum rex, moritur. Succedit Alexander.

A. ante N. C.		A. ab U. C.	
101	Lucius Licinius Lucullus castris exuitur a servis, III, 19, 11.	649	C. Lucilius, Satirarum scriptor, moritur.
100	C. Marius, cos. IV, Teutonos cædit, III, 3, 7.	650	Archias poeta Romam venit.
99	Man. Aquilius cos. cum servis debellat, III, 19, 11. C. Marius, cos. V, Cimbros cædit, III, 3, 14.	651	
98	C. Marius, cos. VI, Saturninum fovet, III, 16, 2. Metellus Numidicus exsulat, III, 16, 2.	652	Saturninus occiditur, III, 16, 7. C. Julius Cæsar nascitur. Ptolemæus Lathurus a matre regno pellitur. Alexandrum Judæum vincit.
92	P. Rutilius damnatur repetundarum, III, 17, 3.	658	Antiochus, Cyziceni filius, Seleucum regno Syriæ exuit. Antiochus, Seleuci frater, occiditur.
90	M. Livius Drusus leges fert, III, 17.	660	Alexander, rex Judæorum, VI. M. eorumdem occidit.
89	Interficitur, III, 17, 9.	661	Alexander, rex Judæorum, L. M. eorumdem occidit.
88	Bellum Sociale exoritur, III, 18. P. Rutilius Lupus cos. vincitur ab Italis, III, 18, 12.	662	Alexander, rex Ægypti, matrem occidit. Alexander, rex Judæorum, Pharisæorum seditionibus premitur.
87	L. Sylla vincit Samnites, III, 18, 14.	663	Demetrius Eucærus capitur a Parthis.
86	Bellum civile Marianum oritur, III, 21.	664	Cives Romani in Asia jussu Mithridatis occiduntur, III, 5, 7.
85	L. Cornelius Cinna cos. Urbe pellitur, III, 21, 9. Marius et socii Urbem occupant, III, 21, 13.	665	C. Marius, cos. VII, moritur, III, 21, 17. Cicero Moloni, Rhodio rhetori, dat operam.
84	Sylla Mithridaticos vincit, III, 5, 11.	666	Athenæ captæ, III, 5, 10. C. Sallustius Crispus, Historiæ Romanæ princeps, nascitur.
81	Sylla redit in Italiam contra Marianos, III, 5, 11; III, 21, 18.	669	Templum Delphicum incenditur a Thracibus. Capitolium conflagrat.
80	C. Marius, Marii filius, cos. opprimitur, III, 21, 23.	670	L. Licinius Murena bellum Mithridaticum renovat.

A. ante N. C.

Pontius Telesinus opprimitur, *ibid.*

77 Ap. Claudius Pulcher cos. in Thracia res gerit, III, 4, 6.

P. Servilius Vatia cos. Isauros vincit, III, 6, 4.

76 M. Æmilius Lepidus cos. civile bellum movet, III, 23.

75 Cn. Pompeius contra Sertorium mittitur, III, 22, 5.

74 C. Scribonius Curio cos. in Thracia res gerit, III, 4, 6.

72 M. Antonius vincitur a Cretensibus, III, 7, 3.

71 C. Licinius Lucullus Mithridatem vincit ad Cyzicum, III, 5, 16.

Spartacus cum gladiatoribus bellum populo Romano facit, III, 20.

70 Cn. Cornelius Lentulus Clodianus cos. vincitur a Spartaco, III, 20, 10.

69 Sertorius interficitur a suis, III, 22, 9.

C. Cassius Varus procos. vincitur a Spartaco, III, 20, 10.

66 Q. Cæcilius Metellus in Cretam mittitur, III, 7, 4.

65 Pompeio bellum Piraticum decernitur, III, 6, 7.

64 Pompeius contra Mithridatem proficiscitur, III, 5, 21.

A. ab U. C.

Sylla tribunorum potestatem minuit.

Ptolemæus Lathurus moritur. Succedit Ptolemæus Auletes.

673 Cicero Athenas navigat, Antiocho philosopho operam daturus.

Sylla sponte dictaturam deponit.

674 Alexander, rex Judæorum, moritur. Succedit uxor Alexandra.

675 Cicero e Græcia Romam redit.

676 Capitolium restituitur.

Cicero quæsturam petit.

Nicomedes, Bithyniæ rex, moritur, herede relicto populo Romano.

678 Sertorius cum Mithridate fœdus init, III, 22, 4.

679 Ariovistus, Germanorum rex, in Galliam transit.

Pompeius prospere res gerit contra Sertorium, III, 22.

680 Lucullus Mithridatem in Pontum fugat.

681 Mithridates in Armeniam fugit.

Virgilius nascitur.

Alexandra, Judæorum regina, moritur. Filius ejus minor Aristobulus, fratre dejecto, succedit.

684 Lucullus Nisibin capit.

Triarius Mithridatem vincit.

685 Mithridates Triarium ingenti clade afficit.

Cicero præturam petit.

686 Pompeius Mithridatem nocturno prælio vincit, III, 5, 23.

A. ante N. C.

M. Terentius Varro triumphat de Thracibus, III, 4, 6.

63 Pompeius in Iberos, Albanos, etc. movet, III, 5, 28.

62 Proficiscitur in Syriam, III, 5, 29.

61 Pompeius Hierosolymitanum templum intrat, III, 5, 30.

Catilinæ conjuratio discutitur, IV, 1.

60 Metellus Creticus appellatur, III, 7, 6.

57 Julia, Cæsaris filia, Pompeio nubit, IV, 2, 13.

56 Cæsar Helvetios et Ariovistum vincit, III, 10, 2 et 11.

55 Item Belgas, III, 10, 4.

54 Et Venetos, III, 10, 5.

53 Rhenum transit, III, 10, 14.

In Britanniam trajicit, III, 10, 16.

52 M. Crassus in Parthos movet, III, 11, 3.

Cæsar iterum in Britanniam trajicit, III, 10, 18.

51 M. Crassus interficitur, III, 11, 9.

Julia, Pompeii conjux, moritur, IV, 2, 13.

Cæsar, ponte facto, Rhenum penetrat, III, 10, 15.

50 Cæsar media hieme in Galliam redit, III, 10, 22.

A. ab U. C.

Lucullus ob magnificentiam et luxuriam Xerxes togatus appellatur.

687 Hyrcanus Aristobulum fratrem obsidet Hierosolymis.

688 Cicero consulatum petit.

689 Mithridates moritur, III, 5, 26.

Augustus Cæsar nascitur.

Julius Cæsar fit pontifex maximus.

Lucullus triumphat.

690 P. Clodius uxorem Cæsaris violat.

Helvetii de invadenda Gallia deliberant, III, 10, 2.

693 Messala Corvinus orator nascitur.

Titus Livius nascitur.

694 Cicero exsulat.

Clodius Pompeium insidiis petit.

695 Cicero redit.

696 Orationem habet pro Sextio, etc.

697 Gabinius Ptolemæum regno pulsum restituit.

Alexander, Aristobuli filius, Judæam subigere tentat frustra.

698 Gabinius Nabathæos vincit.

Romam reversus accusatur, primum a Cicerone; mox defenditur: damnatur tamen.

699 Cassius superstites cladis Crassianæ in Syria colligit, III, 11, 11.

Labienus, Cæsaris legatus, Treviros vincit.

Cicero creatur augur.

Clodius occiditur a Milone.

700 Lucretius poeta per furorem manus sibi infert.

A. ante N. C.

Cæsari conceditur absenti petere consulatum, IV, 2, 16.

49 Cæsar consulatum more majorum petere jubetur, *ibid.*

47 Cæsar Brundisii Pompeium obsidet, IV, 2, 19.

46 Cæsar Pompeium vincit, IV, 2, 48.

45 Et Ægyptios, IV, 2, 60.

44 Item Jubam regem et Scipionem, IV, 2, 65.

Cæsar triumphat, IV, 2, 88.

Creatur dictator perpetuus, IV, 2, 91.

43 Cæsar ad Mundam Pompeii liberos vincit, IV, 2, 78.

42 Interficitur, IV, 2, 95.

Amnestia decernitur, IV, 7, 3.

41 Brutus et Cassius in provincias suas abeunt, IV, 7, 4.

Cæsar Octavianus Antonium ab obsidione Mutinæ repellit, IV, 4, 5.

Triumviratus Cæsaris, Antonii et Lepidi, IV, 6.

Cicero occiditur, IV, 6, 5.

40 Cassius et Brutus pereunt, IV, 7, 13 et 14.

39 L. Antonius cos. obsidetur ab Augusto Perusiæ, IV, 5, 4.

36 Ventidius Pacorum occidit, IV, 9, 6.

Bellum cum Sex. Pompeio exoritur, IV, 8.

A. ab U. C.

Cicero libros scribit *de Finibus.*

701 Cicero in provinciam Ciliciam proficiscitur.

Censa civium capita 320,000.

703 Scribonius Curio Siciliam occupat pro Cæsare, IV, 2, 22.

Occiditur in Africa, IV, 2, 34.

704 M. Cælius et Milo occiduntur.

705 Cicero Cæsari obviam progreditur.

706 Cicero orationes habet ad Cæsarem pro M. Marcello et Q. Ligario.

Herodes Galilææ præficitur ab Antipatro patre.

707 C. Caninius in paucas horas cos. fit.

708 Octavius Romam venit.

Sex. Pompeius bona paterna repetit, IV, 3, 3.

709 C. Trebonius, unus ex percussoribus Cæsaris, a Dolabella interficitur.

Cassius Judæam spoliat.

Ovidius nascitur.

Antipater, Herodis pater, interficitur.

710 Sextus Pompeius Siciliam occupat, IV, 8, 1.

711 Pacorus Hierosolymam occupat.

Antigonus patruo Hyrcano auriculas præcidit, ne receptum haberet ad pontificatum.

714 Asinius Pollio Dalmatas vincit, IV, 12, 11.

Augustus Liviam ducit.

Herodes Hierosolymam capit.

M. Vipsanius Agrippa Gallos vincit.

A. ante N. C.	A. ab U. C.
34 Pompeius Sicilia pellitur, IV, 8, 4. Antonius rem male gerit in Parthis, IV, 10, 3.	716 Lepidus triumvir ab Augusto omni potentia exuitur. Hyrcanus, qui hactenus apud Parthos commoratus erat, ad Herodem venit.
33 Sex. Pompeius occiditur, IV, 8, 5.	717 Pannonii vincuntur, IV, 12, 8.
32 Octavius vulneratur in Illyriis, IV, 12, 7.	718 Antonius Artavasdem, Armeniæ regem, dolo irretitum capit. Sallustius moritur.
30 Bellum civile inter Cæsarem et Antonium, IV, 11.	720 Herodes cum Arabibus bellum gerit. Atticus, amicus Ciceronis, moritur.
29 Pugna Actiaca, IV, 11, 6.	721 Agrippa Bogudem, Mauritaniæ regem, occidit.
28 Antonius et Cleopatra se perimunt, III, 11, 9 et 11.	722 Catullus poeta moritur. Ægyptus, provincia facta, per equites Roman. administratur.
27 M. Crassus Mysos vincit, III, 12, 14.	723 Augustus triumphat. Senatum purgat.
25 Octavius appellatur Augustus, III, 12, 66.	725 Herodes Mariamnem, conjugem suam, occidit.
24 Augustus Cantabros bello petit, IV, 12, 48. His post quinquennium perdomitis, tota denique pacatur Hispania, quum in ea dimicatum esset Romanis per annos 200 circiter, II, 17, 5.	726 Cornelius Gallus poeta, præses Ægypti, mortem sibi consciscit. Herodes Alexandram socrum interficit.
23 C. Antistius Cantabros vincit, IV, 12, 51. Templum Jani clauditur, IV, 12, 64.	727 Terentius Varro Salassos vincit. M. Vinicius Germanos superat.
20 Cantabri semet ipsos perimunt, IV, 12, 50.	730 Pantheon ab Agrippa ædificatur. Virgilius moritur.
17 Indorum legatio ad Augustum venit, IV, 12, 62. Parthi signa reddunt, IV, 12, 63.	733 Herodes templum instaurat. Augustus Caium et Lucium nepotes adoptat. Horatius *Carmen sæculare* scribit.

A. ante N. C.

13 Drusus Rhætos vincit, IV, 12, 4.

9 L. Piso Thracas vincit, IV, 12, 17.

8 Drusus Cattos et Sicambros superat, IV, 12, 24.

7 Drusus mortuus Germanici cognomine honestatur, IV, 12, 28.

A. post N. C.

2 C. Julius Cæsar cos. vulneratur in Armenia, IV, 12, 44.

3 Lucius Cæsar moritur, IV, 12, 42.

C. Cornelius Lentulus Cossus Gætulos vincit, IV, 12, 40.

10 Quinctilius Varus occiditur a Germanis, IV, 12, 31.

A. ab U. C.

737 Cyzicenis libertas redditur.

Drusus Frisios subigit.

741 Drusus, Rheno et Lupia transmissis, ad Visurgim usque procedit.

742 Claudius imperator nascitur.

Tiberius Juliam, Augusti filiam, uxorem ducit.

743 Tiberius Dalmatas et Pannonios subigit.

Herodes filios suos interficit.

750 JESUS CHRISTUS nascitur.

Herodes moritur.

752 Tiberius ex secessu Rhodiensi Romam redit.

753 Asconius Pædianus floret.

Athenodorus, philosophus Stoicus, floret.

Tiberius in Germania res gerit.

760 Pannonii rebellant, ducibus Batonibus.

L. ANNÆI FLORI*

RERUM ROMANARUM

EPITOME.

LIBER PRIMUS.

PROOEMIUM.

Populus Romanus a rege Romulo in Cæsarem Augus- 1
tum, septingentos per annos, tantum operum pace belloque gessit, ut, si quis magnitudinem imperii cum

*L. Annæi Flori. Quantum in hoc titulo varient antiquiores libri, supra ex testimoniis de Nostro videre est. Nos autem prætulimus titulum editionis Græv. et aliarum quarumdam: quem etiam Nazar. et Vineti MSS., item Rickius et Vett. edd. habent.

1. *In Cæsarem.* Alii *usque Cæsarem.* Placet vulg. Ita enim loquitur Noster infra, fine præfationis, *in sæculum nostrum*, et multis aliis locis. — *Cæsarem Augustum septingentos per annos.* Quod si solummodo usque ad primum Octaviani consulatum computes, anni 711 numerandi sunt; at 727, si ad annum quo, imperio potitus, cognominatus fuit Augustus: quam quidem computationem constituimus ex æra Varroniana, quæ Catoniana duobus annis longior est; et ex qua annus Urbis conditæ ad an. 753 ante Christum natum referri solet. Sed Noster maluit uti rotundiore numero, quod aliis etiam auctoribus familiare est. Liv. IX, 18, 8, « populum Romanum octingentesimum annum bellare, » scribit; et apud Tacit. Hist. IV, 79, 9, « octingentorum annorum fortuna disciplinaque compagem eam (Imperium Romanum) coaluisse, » ait Petilius Cerialis. — *Ætatem ultra putet.* Id est, putare possit ætatem populi Romani extendi ultra terminum illum septingentorum annorum. Auctor. Consolat. ad Liviam, comparans magnitudinem rerum gestarum Drusi cum paucis

2 annis conferat, ætatem ultra putet. Ita late per orbem terrarum arma circumtulit, ut qui res ejus legunt, non unius populi, sed generis humani fata discant. Nam tot laboribus periculisque jactatus est, ut, ad constituendum ejus imperium, contendisse Virtus et Fortuna
3 videantur. Quare quum præcipua quæque operæ pretium sit cognoscere sigillatim, tamen quia ipsa sibi obstat magnitudo, rerumque diversitas aciem intentionis abrumpit, faciam, quod solent qui terrarum situs pingunt: in brevi quasi tabella totam ejus imaginem amplectar, non nihil, ut spero, ad admirationem principis populi collaturus, si pariter atque insimul universam magnitudinem ejus ostendero.

4 Si quis ergo populum Romanum quasi hominem consideret, totamque ejus ætatem percenseat, ut cœ-

illius annis, hanc sententiam ita expressit, 339: « Vix credent tantum « rerum cepisse tot annos. »

2. *Non unius populi.... fata discant.* Sic totum prope orbem Romana magnitudine involvens Suetonius, Calig. 13, 1; « Populus « Romanus, vel, ut ita dicam, homi« num genus. » — *Contendisse Virtus et fortuna videantur.* Plures codices *viderentur.* De re autem, hic prorsus cum Virgilio exclamandi locus Æn. I, 33: « Tantæ molis « erat Romanam condere gentem! » Nam quum Florus in constituendo Romano imperio virtutem et fortunam contendentes ostendit, innuit scilicet tam parum sine fortuna virtutem effecisse, quam sine virtute fortunam. Sic Curtius X, 5, 35, fatetur, « Alexandrum, quum « multum debuerit virtuti, plus de« buisse fortunæ. » Sic Plinius « Plu« rimum referre *putat*, in quæ cu« jusque virtus tempora inciderit: « in multis enim virtutis opera ma« gna fuisse, sed majora fortunæ. »

3. *Quare quum præcipua... sigillatim*, etc. Textum fœde h. l. a commentatoribus vexatum ita restituit Grævius. Novissime Seebode: *Quare quum præcipue hoc quoque pretium sit cognoscere tamen*, etc.... — *Nonnihil, ut spero, ad admirationem principis populi collaturus.* Quoquidem in proposito nonnihil ad admirationem principis populi conferendi, ita constans est Noster, ut minus Romanorum gestorum historiam, quam panegyricum scripsisse quibusdam videatur, nec forsan omni ex parte immerito. — *Pariter atque insimul.* Id est, ut ipsa se res habet, atque in unum. Pro *insimul* plerique codd. *in semet;* al. *insemel*, *in instar.*

perit, utque adoleverit, ut quasi ad quemdam juventæ florem pervenerit, ut postea velut consenuerit, quatuor gradus processusque ejus inveniet.

Prima ætas sub regibus fuit, prope ducentos *quin-* 5
quaginta per annos, quibus circum ipsam matrem suam
cum finitimis luctatus est. Hæc erit ejus infantia. Se- 6
quens a Bruto Collatinoque consulibus, in Appium
Claudium, Quinctum Fulvium consules, ducentos
quinquaginta annos patet, quibus Italiam subegit. Hoc
fuit tempus viris, armis incitatissimum: ideo quis ado-
lescentiam dixerit. Dehinc ad Cæsarem Augustum du- 7
centi anni, quibus totum orbem pacavit: hæc jam ipsa

5. *Ducentos quinquaginta annos.* Mirum quam diverse hic numerus in antiquis libris legatur. Legendum autem ex computatione nostra 245. — *Circum ipsam matrem suam cum finitimis luctatus est.* Hanc eamdem sententiam sic expressit MONTESQUIEU, *Grand. et Décad. des Romains, chap.* I : « *Rome faisant toujours des efforts, et trouvant toujours des obstacles, faisait sentir sa puissance sans pouvoir l'étendre; et dans une circonférence très petite elle s'exerçait à des vertus qui devaient être si fatales à l'univers.* » — *Hæc erit ejus infantia.* SAINT-ÉVREMOND, *Réflexions sur les Romains, chap.* I : « *C'est avec raison que les historiens ont nommé leur règne* (des sept rois) *l'enfance de Rome; car elle n'a eu sous eux qu'un très faible mouvement. Pour connaître le peu d'action qu'ils ont eu, il suffira de savoir que sept rois, au bout de deux cents ans, n'ont pas laissé un état beaucoup plus grand que celui de Parme et de Mantoue.* »

6. *In Appium Claudium.* Cognomine *Caudicem*, de quo libro II, 2. — *Quinctum Fulvium. Marcum Fulvium* Fasti præferunt. — *Ducentos quinquaginta annos patet.* Hic etiam ex computatione nostra legendum 245. — *Hoc fuit tempus, viris incitatissimum.* Hic *tempus* pro hominibus qui sunt in tempore, incitatissimum dicitur.

7. *Ad Cæsarem Augustum ducenti anni.* Ex computatione nostra 237. Ex ea autem trium supra dictarum ætatum computatione constant anni 727, quos effluxisse diximus § I, ex Urbe condita usque ad Cæsarem Augustum. — *Juventa imperii.* Quid significet hic *juventa imperii,* explicatur ab iis quæ sequuntur, *robusta maturitas.* Romani *juniores* ex instituto Servii ad annum 45, ultra *seniores* habebantur. Plinius in Panegyrico Trajani cap. 8, Trajano *juventam* tribuit, qui tamen agebat ætatis annum 44: et cap. 22 ejusdem operis, factis tribus ætatis gradibus, inquit: « Te « parvuli noscere, ostentare juve- « nes, mirari senes. »

8 juventa imperii, et quasi robusta maturitas. A Cæsare Augusto in sæculum nostrum haud multo minus anni ducenti, quibus inertia Cæsarum quasi consenuit, atque decoxit; nisi quod sub Trajano principe movet lacertos; et præter spem omnium senectus imperii, quasi reddita juventute, revirescit.

I.

DE ROMULO *.

1 Primus ille et Urbis et Imperii conditor Romulus
2 fuit, Marte genitus, et Rhea Silvia. Hoc de se sacerdos

8. *In sæculum nostrum.... anni ducenti.* Vid. supra Testimonia, ubi de Flori sæculo quæstio agitatur. —*Decoxit.* Hoc est, decoctum est; aut, ut Grævio placet, decoxit *suas opes,* hoc est, perdidit et dilapidavit. — *Movet lacertos.* Alii *movit.* Vide supra Testimonia et de Floro disquisitiones. — *Revirescit.* Hoc sensu, postquam sub Trajano movit lacertos, nunc sub Hadriano revirescit.

* Cap. I. De Romulo. Romulus imperio potitus, an. ante C. N. 753, regnavit annos 37: quo mortuo, per senatores annum unum regnatum fuit. Historiam Romuli, præter Nostrum, invenies apud Liv. I; Justinum XLIII, Aurel. Vict. de Vir. Ill. c. 2; Sex. Rufum, de Vita Regia; Eutrop. I, 4; Oros. II, 5; Plutarchum; Dionysium Halycarn. I et II; Val. Max. III, 2, et V, 4; Plin. VIII, 17; XIV, 12; XV, 18; XXIX, 16 et 45; XVIII, 2; XXIV, 6; Augustin. de Civitate Dei, II, 17; III, 6, et 13, et 15; Lactant. I, 20, et II, 7; Virg. Æneid. VIII, vers. 635; Ovid. Fast. III, et IV; et Metam. XIV; Horat. Carm. III, 3; Propert. IV. Camers.

1. *Marte genitus.* Alii *a Marte.* His ludibriis, inquit Grævius, natalium dedecus occultabant. Jupiter Herculis pater habebatur, et Alexandri Magni, et Seleuci Nicatoris, et draco Octaviani Augusti. Multi autem recentiores auctores, fabularum istarum nubes, quibus involvuntur Romæ incunabula discusserunt: quos inter egregie dixit Saint-Évremond, *Jugement sur les Romains, chap.* 1 : « *Il en est de l'origine des peuples, comme des généalogies des particuliers : on ne peut souffrir des commencemens bas et obscurs.... Les Romains n'ont pas été exempts de cette vanité là. Ils ne se*

gravida confessa est; nec mox fama dubitavit, quum
Amulii imperio abjectus in profluentem cum Remo
fratre, non potuit exstingui: siquidem et Tiberinus am- 3
nem repressit; et, relictis catulis, lupa secuta vagitum
uber admovit infantibus, matremque se gessit. Sic re-
pertos apud arborem, Faustulus, regis pastor, tulit in
casam, atque educavit. Alba tunc erat Latio caput, 4
Iuli opus: nam Lavinium patris Æneæ contemserat.
Ab his Amulius jam *bis* septima sobole regnabat, fra-
tre pulso Numitore, cujus ex filia Romulus. Igitur sta- 5
tim prima juventæ face, patruum Amulium ab arce

sont pas contentés de vouloir appartenir à Vénus par Énée, conducteur des Troyens en Italie; ils ont rafraichi leur alliance avec les dieux par la fabuleuse naissance de Romulus, qu'ils ont cru fils du dieu Mars, et qu'ils ont fait dieu lui-même après sa mort. »

2. *Sacerdos.* Rhea Sylvia Numitoris filia, quam Vestæ sacerdotio præfectam, ideo *sacerdotem* vocat.

3. *Tiberinus.* Hoc loco *Tiberinus* est fluminis Deus. Sic Virgil. Æn. VIII, 32: « Hic deus ipse loci, fluvio « Tiberinus amœno Populeas inter « senior se attollere frondes Visus. » — *Lupa.* Utrum vera lupa fuerit Romuli nutrix dissentiunt auctores. Affirmant Plutarch. Parall. 65; Virg. Æn. I, vers. 279; Cicero de Divin. II, 20; Ovid. Fast. III, 53; Plin. VIII, 17; XV, 18; Justin. XLIII, 2, 6: qui similia recenset de Cyro I, 4, 10; de Hierone XXIII, 47; de Habide XLIV, 4, 5. Contra Livius diversam opinionem refert, quam omnino amplectitur Lactant. I, 20: «Sunt, *inquit,* qui Larentiam « vulgato corpore, lupam inter pas« tores vocatam putent, inde locum « fabulæ ac miraculo datum. » Quam opinionem sequitur quoque noster Vertot, *Révolut. Rom.* I: « *Un prince d'une naissance incertaine, nourri par une femme prostituée, élevé par des bergers, et depuis devenu chef de brigands, jeta les premiers fondements de la capitale du monde.* » — *Apud arborem. Apud* hic *juxta* significat. Cicero de Orat. II: « Quum etiam in lecto Crassus « esset, et apud eum Sulpitius se« deret: » ubi *apud eum* nihil aliud est quam *juxta eum.*

4. *Contemserat.* Contemnere rem aliquam interdum est ea non delectari. — *Bis septima.* Primus advertit Camers hic *bis* desiderari. Amulius enim ab Ænea jam bis septima, aut decima quarta soboles est: cujus generis series sic se habet: Æneas, Ascanius, Æneas Sylvius, Latinus, Alba, Capetus, Capys, Calpetus, Tiberinus, Agrippa, Alladius, Aventinus, Procas et Amulius.

5. *Face.* Vox illa translat. omnem vehementem animi affectum significat. — *Ab arce. Arx* passim pro

deturbat, avum reponit : ipse fluminis amator, et montium, apud quos erat educatus, mœnia novæ urbis agi-
6 tabat. Gemini erant : uter auspicaretur, et regeret, adhibere placuit deos. Remus montem Aventinum, hic Palatinum occupat. Prior ille sex vultures; hic
7 postea, sed duodecim vidit. Sic victor augurio, urbem excitat, plenus spei, bellatricem fore : ita illi assuetæ
8 sanguine et præda aves pollicebantur. Ad tutelam novæ urbis sufficere vallum videbatur : cujus dum irridet angustias Remus, idque increpat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est : prima certe victima fuit, munitio-

regno sumitur. Virg. IV, 234 : « Ascanione pater Romanas invidet « arces ? »

6. *Uter auspicaretur.* Id est, uter suis auspiciis urbem conderet, scilicet, eam nominaret : non autem inchoaret, ut Freinshemio placet, qui supplet *urbem*. Ita Liv. I, 6 : « Ut dii, quorum tutelæ hæc loca « essent, auguriis legerent, qui no- « men novæ urbi daret, qui condi- « tam imperio regeret. » Ovid. Fast. IV, 811 : « mœnia ponere utrique « Convenit : ambigitur nomina po- « nat uter. » — *Adhibere placuit deos.* Codd. vett. et editt. habent *adhibuere piacula.* Sed jam Salmasius de veritate lectionis *piacula* dubitavit, quod vocabulum prorsus alieno sensu hic accipiendum foret. Hinc Freinsh. ex conjectura legi maluit *oracula*. Grævius autem post Stadium et Pontanum, hac voce rejecta, in textum suscepit verba Jornandis, *adhibere placuit deos :* quam lectionem et nos accepimus, quamquam tamen apud veteres, præcipue poetas, *piaculum* pro *omni pio deorum cultu* haberi, non omnino insolens sit.

7. *Augurio.* Nescio cur hanc vocem quidam respuant commentatores, et censeant esse supponendum *auspicio*. « *On se servait indistinctement de ces deux mots* augurium *et* auspicium, Virg. Æneid. I, vers 392; Cic. Div. I, 47 : *mais on les distinguait aussi quelquefois....* *Souvent aussi ces deux mots désignent le présage lui-même.* » *Antiquités Romaines*, tom. II, pag. 36. — *Excitat.* Sic dicunt Græci τειχῆ ἐγείρειν, mœnia excitare, ædificare. — *Assuetæ sanguine.* Confirmant hanc scripturam MSS. Sic infra IV, 12, 17, invenitur *assuescere* cum sexto casu : « Signis militaribus et « disciplina, armis etiam Romanis « assueverat. » Ita etiam Curtius VI, 3, 91, « gentes alterius imperio ac « nomine assuetas. »

8. *Increpat saltu.* Id est, transiliendo ostendit reprehendi hoc vallum et contemni. Sic Tacit. de Moribus Germ. 2 : « Si displicuit « sententia, fremitu adspernantur : « sin placuit, frameas concutiunt. « Honoratissimum assensus genus « est, armis laudare. » — *Prima certe victima fuit.* Inde Lucanus I,

nemque urbis novæ sanguine suo consecravit. Imaginem urbis magis quam urbem fecerat : incolæ deerant. Erat in proximo lucus : hunc asylum facit; et statim mira vis hominum, Latini Tuscique pastores; quidam etiam transmarini, Phryges, qui sub Ænea, Arcades, qui sub Evandro duce influxerant. Ita ex variis quasi elementis congregavit corpus unum; populumque Romanum ipse fecit.

Res erat unius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia a finitimis petita : quia non impetrabantur, 10
manu capta sunt. Simulatis quippe ludis equestribus, virgines, quæ ad spectaculum venerant, præda fuere; et statim caussa bellorum. Pulsi fugatique Veientes : 11
Cæninensium captum ac dirutum oppidum. Spolia insuper opima de rege Feretrio Jovi manibus suis rex

95 : « Fraterno primi maduerunt « sanguine muri .... exiguum domi- « nos commisit *asylum.* »

9. *Phryges.* Eorum nepotes, qui post Trojæ excidium Æneam ducem comitati fuerunt. — *Arcades.* Sub Fauno, quarto Italiæ rege, Evander ex urbe Arcadiæ, Pallanteo nomine, cum Arcadum turba in Italiam appulit, a quibus Arcades isti erant oriundi. — *Ipse fecit.* Non video cur commentatores hic hæreant, et hanc vocem *ipse* usque adeo inutilem dictitent. Nempe Romulus populum Romanum *ipse*, id est, quasi propriis sui unius opibus fecerat.

10. *Res erat... virorum.* Liv. I, 9: « Penuria mulierum, hominis æta- « tem duratura magnitudo erat. » — *Ludis equestribus.* Hi ludi Consualia dicebantur, quos in honorem Consi faciebant : qui Consus Neptunus Equester erat.

11. *Pulsi fugatique Veientes.* Florus ipse confundit bellum Veiens cum bello quod cum Sabinis, Cæninensibus, Crustumerinis et Antemnatibus, gessit Romulus. Cum Fidenatibus et Veientibus multis annis post Sabinum bellum Romanis res fuit, longeque alia fuit hujus belli caussa. Vid. Plutarch. Rom. et Liv. I. — *Spolia insuper opima.* Ea sunt quæ dux hostium duci a se interfecto detraxerat. Eorum tanta raritas fuit, ut trina tantum contigerint: prima quæ Romulus de Acrone; altera quæ Cossus Cornelius de Tolumnio; tertia quæ Marcus Marcellus Jovi Feretrio de Viridomaro, fixerunt. Ed. Delph. — *Feretrio Jovi.* Jupiter Feretrius dictus fuit, quod illi spolia opima *ferebant;* vel a *feriendo,* quod fulmine feriat; vel quia dux ducem ense ferit. Propertius, lib. IV, Eleg. xi,

reportavit. Sabinis proditæ portæ per virginem; nec
12 dolo: sed puella pretium rei, quam gerebant in sinistris, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi, ut et fidem solverent, et ulciscerentur, clypeis obruere. Ita
13 admissis intra mœnia hostibus, atrox in ipso foro pugna, adeo ut Romulus Jovem oraret, « ut fœdam suorum « fugam sisteret. » Hinc templum et Stator Jupiter.
14 Tandem sævientibus intervenere raptæ, laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, fœdusque percussum; secutaque res mira dictu, ut, relictis sedibus suis, novam

45: « Caussa Feretri, Omine quod « certo dux ferit ense ducem: Seu « quia victa suis humeris hæc arma « ferebant: Hinc Feretri dicta est « ara superba Jovis. »

12. *Sabinis proditæ portæ.... nec dolo;* etc. Antequam hunc locum explicemus, quem circa multum hæsitant commentatores, memoremus prorsus duplicem a scriptoribus hac de re fabulam referri. Plerique primum tradunt Tarpeiam a Tatio auro corruptam fuisse. Florus autem in hac fabula narranda secutus est eos de quibus Livius: « Sunt qui eam, ex pacto tradendi « quod in sinistris manibus esset, « directo arma petisse dicant; et « fraude visam agere, sua ipsam « peremtam mercede. » Quæ nunc igitur restat difficultas? *Proditæ portæ,* inquit Florus, id est, apertæ sunt, datæ sunt: *nec dolo,* id est, non quod vellet puella dolo uti adversus Romanos, quum contra vellet puella dolo uti adversus Sabinos, et eos in insidias adducere. *Sed puella pretium rei, quam gerebant in sinistris, petierat:* id est, petierat *pro pretio* simulatæ proditionis *rem quam* gerebant in sinistris. *Dubium clypeos, an armillas:* id est, quum hostes in sinistris gererent armillas et clypeos, iis dubium esse poterat utrum armillas an clypeos illa peteret: et ad puellæ petitionem simpliciter adnuerant, verba ejus de armillis accipientes. At quum puellæ ex pacto arma peteret, *illi ut et fidem solverent, et ulciscerentur, clypeis obruere.* Omnis igitur difficultatis nodus his est in verbis *pretium rei, quam...;* pro quibus intelligendum est, *pretium, rem quam:* ita ut Grævius hanc lectionem ex conjectura complexus fuerit.

13. *Stator Jupiter.* Præter ea quæ supra dicti scribunt de Jove Statore lege Augustinum de Civit. Dei XIII, 3; Ovid. Fast. VI, fin. Seneca autem de Beneficiis IV, 7, sic refert: « Stator, non ut historici tradiderunt « ex eo quod post votum susceptum, acies Romanorum fugientium « stetit, sed quod stant beneficio « ejus omnia, stator stabilitorque « est. » Camers.

14. *Sævientibus.* Poetice, ut sæpe fit apud Nostrum. Virgil. Æneid. VIII, 700: « sævit medio in certamine Mavors. »

in urbem hostes demigrarent, et cum generis suis avi-
tas opes pro dote sociarent.
Auctis brevi viribus, hunc rex sapientissimus sta- 15
tum reipublicæ imposuit: juventus divisa per tribus,
in equis et armis ut ad subita belli excubaret: consi-
lium reipublicæ penes senes esset, qui ex auctoritate
Patres, ob ætatem *Senatus* vocabantur. His ita ordi- 16
natis, repente, quum concionem haberet ante urbem,
apud Capreæ paludem, e conspectu ablatus est. Dis- 17
cerptum aliqui a senatu putant ob asperius ingenium:
sed oborta tempestas, solisque defectio consecrationis
speciem præbuere: cui mox Julius Proculus fidem 18
fecit, visum a se Romulum affirmans, augustiore forma
quam fuisset: mandare præterea, ut se pro numine

15. *Juventus divisa per tribus*, etc. Hic agmen variantium producere possimus, quas tamen prætermittemus, quum nulla vere in hoc textu difficultas existat. Comma solummodo post *tribus*, non post *armis* reponendus est. Scilicet juventus divisa per tribus, in equis et armis, i. e. equis et armis instructa, excubabat ad *subita belli*. Sic Horatius dixit *acuta belli*. — *Patres*. Varias hujus appellationis caussas afferunt Sallust. Catil. 6, 5; Dionysius II, 8; Plutarch. Rom. Mihi autem potissima videtur, quam idem Plutarchus adducit, ita dictos ut admonerentur ipsi *patres*, *patria* cura et solicitudine complectendos esse subditos. Similem rationem cur Græci reges *ἄνακτας* vocaverint reddit Plutarch. Thes. cap. 38. — *Senatus*. Ita apud Lacedæmonios *Senatum* Lycurgus Γέροντες appellavit.

16. *Capreæ*. Quidam *Capræ*. Utrumque Latinis in usu.

17. *Discerptum*. Romuli interitus varie scribitur. Lege Valer. Max. V, 3, 1; Cic. de Leg. I; Augustinum III, 5, Ovid. Fast. II, vers. 491; item cæteros. Modum novum ex Aristobuli sententia ponit Plutarchus in Parall. cap. 32. Camers. — *Oborta tempestas*. Quam quidem eleganter describit Ovid. loco supra laud. vs. 93: « Sol fugit; et removent subeuntia nubila cælum: Et « gravis effusis decidit imber aquis: « Hinc tonat, hinc missis abrum- « pitur ignibus æther: Fit fuga; rex « patriis astra petebat equis. »

18. *Augustiore forma*. Sic Ovidius loco supra laud. vs. 503: « Pulcher et « humano major, trabeaque deco- « rus Romulus in media visus adesse « via. » — *Ita gentium Roma potiretur*. Nempe si Romulum pro numine acciperet, eum prorsus invocans sub nomine *Quirini*. Quidam autem commentatores his in verbis *in cælo* et *diis* pleonasmum observantes

acciperent: *Quirinum* in cælo vocari placitum diis. Ita gentium Roma potiretur.

II.

DE NUMA POMPILIO *.

1 Succedit Romulo Numa Pompilius, quem Curibus Sabinis agentem, ultro petivere, ob inclytam viri reli-
2 gionem. Ille sacra, et cæremonias, omnemque cultum

hunc locum sic interpungunt: *Quirinum in cælo vocari: placitum diis, ita gentium Roma potiretur.*

* Cap. II. De Numa Pompilio. Regnum suscepit A. U. 39, ante Christum 715; regnavit annos 43. — Numæ gesta scribunt Livius I, 18; Aurel. Vict. de Vir. Illustr. cap. 3; Rufus de Vita Regia; Eutrop. I, 2; Val. Max. I, 2, 2; Lactant. I, 22; Plin. XIII, 13; XIV, 12; XVIII, 29; August. de Civit. Dei, II, 16; III, 9; XI, 15; VII, 35; XVIII, 24. Plura Ovid. Metam. XV, 44; Virg. Æneid. VI, 808; Plutarch. Numa, et Dionys. II, 59. Camers.

1. *Quem..... petivere.* Quem Romani petivere sponte sua, quum vitam ageret Curibus Sabinis.

2. *Ille sacra, et cæremonias,* etc. Omnia quæ ad divinum cultum spectabant Numa in octo partes distribuit. Primi erant *curiones,* qui pro curialibus rem divinam faciebant. Secundi *flamines* quos, a gestatione pileorum, quæ flammea dicebantur, ita nominabant: alii a filo derivant, quasi filamines. Tertio erant *tribuni celerum,* qui designari solebant, ut regum ad bellum euntium satellites et custodes. Quarto ordine erant *augures,* qui non avium tantum, sed signa omnia divinitus missa interpretabantur. Quintus ordo habebat *virgines vestales,* quæ sacri ignis custodes erant. Sexto loco *salii* habebantur, qui saltatione et choreis laudabant deos armorum præsides. Septima in classe *feciales* habebantur; quorum officium erat ut cura gereretur, ne P. R. ulli fœderatæ civitati bellum injustum inferret: ut cognoscerent, si qui fœderatorum se a Romanis injuriam passos dicerent, an id jure dicerent: ut imperatorum delicta contra jusjurandum ac fœdera commissa expiarent. Ultimo et octavo numero habebantur *pontifices.* Hi a ponte Sublicio reficiendo dicti, de cæremoniis ac religione cognoscebant, leges ferebant de sacris, quæ non erant scripta, aut moribus populi Romani recepta. Examinabant sacerdotes, ipsi nulli judicio mulctæve erant ob-

Deorum immortalium docuit : ille pontifices, augures, Salios, cæteraque populi Romani sacerdotia; annum quoque in duodecim menses, fastos dies nefastosque descripsit. Ille Ancilia atque Palladium, secreta quæ- 3
dam imperii pignora, Janumque geminum, fidem pacis ac belli : in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit, ut, ad simulacrum cælestium siderum, custos imperii flamma vigilaret. Hæc omnia quasi monitu deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eo 4
denique ferocem populum redegit, ut, quod vi et injuria occupaverat imperium, religione atque justitia gubernaret.

noxii, neque senatui, neque populo, dictorum factorumve rationes reddebant. Pontanus ex Dionys. II, 65, et seqq. — *Cæteraque populi Romani sacerdotia.* In plerisque codd. *cæterosque per sacerdotia :* ex quo Salmasius ingeniosissime restituit *cæteraque P. R. sacerdotia.*

3. *Ancilia.* Quæ per *y* scribit Plutarch. Num. cap. 25, et ita appellata adjicit, quoniam ἀγκύλον τὸ σχῆμα ποιοῦσι, *curvam figuram faciunt.* Cæteras derivationes vide ibidem. Unum tantum e cælo delapsum, ut sciunt. Plura autem Numa fieri jussit *simili cælata figura*, ut deciperentur qui illud furari cuperent. — *Palladium.* Palladis simulacrum e cælo delapsum, quod Æneas post captam Trojam a Diomede acceptum asportasse in Italiam dicitur. — *Janumque geminum.* Quem quidem *fidem belli et pacis*, sive indicem vocant, quia « apertus, in armis esse civitatem; clausus, pacatos circa omnes populos » significabat.

4. *Barbari.* Non dicit *barbari*, ut quidam volunt, quod ex barbaris, scilicet non Græcis, orti; sed quod rudes et feroces fuerint, nullisque cultioribus institutis mitigati. — *Quod vi et injuria.... justitia gubernaret.* Inde noster Montesquieu, nonnihil regnum Numæ carpens : « *Le règne de Numa, long et pacifique, était très propre à laisser Rome dans sa médiocrité; et si elle eût eu dans ce temps là un territoire moins borné et une puissance plus grande, il y a apparence que sa puissance eût été fixée pour jamais.* » *Grandeur et Décad. des Romains*, *chap.* 1.

III.

DE TULLO HOSTILIO *.

1 Excipit Pompilium Numam Tullus Hostilius; cui in honorem virtutis regnum ultro datum. Hic omnem militarem disciplinam, artemque bellandi condidit.
2 Itaque mirum in modum exercita juventute, provocare ausus Albanos, gravem, et diu principem populum:
3 sed quum pari robore frequentibus præliis utrique comminuerentur, misso in compendium bello, Horatiis Curiatiisque, tergeminis hinc atque inde fratribus,

* Cap. III. De Tullo Hostilio. Tullus Hostilius regnum cepit A. U. 82, ante Christum 672; regnavit an. 32. Vitam Tulli Hostilii scribunt Liv. I, 22; Dionys. III; Eutrop. I, 6; Orosius II, 4; Victor de Vir. Illustr. cap. 4; Val. Max. III, 4, 1; VII, 4, 1; IX, 12, 1; August. Civit. III, 15; Virg. Æneid. VI, vers. 813. Camers. De his etiam quæ hoc capite continentur, vide tragœdiam nostri Corneille, dictam *Horace*.

1. *Disciplinam.... condidit.* Non creavit, constituit, quum jam antea Romulus; sed instauravit, refecit, confirmavit. Sic Plin. Epist. X, 38, Trajanum « conditorem dis« ciplinæ militaris firmatoremque » vocat. Sic de Tullo ipso noster Bossuet, *Discours sur l'Histoire universelle*, Ire *partie* : « *Ce fut sous Tullus Hostilius qu'elle commença à apprendre cette belle discipline qui la rendit dans la suite maîtresse de l'univers.* »

2. *Gravem.* Id est, potentem, validum. Sic Horatius, Carm. I, 2: « Audiet cives acuisse ferrum, Quo « graves Persæ melius perirent. » — *Diu principem.* Albani enim quingentos per annos regnaverunt.

3. *Tergeminis.* Ex omnibus scriptis, et vett. edd. Dukerus restituendum existimavit *trigeminis* : contendens trigeminos esse tres uno partu editos, ut hoc loco; tergeminos autem eos qui triplices aut triformes sint; ut *tergemina Hecate*, Virg. Æn. IV, vers. 511; *tergeminus Geryon*, id. VIII, vers. 202; *tergemina spolia*, Liv. I, 26. Attamen, quod hanc sententiam evertit, in Plinio VII, 3, *tergemini* dicuntur tres uno partu editi: « Ter« geminos nasci certum est Hora« tiorum Curiatiorumque exem-

utriusque populi fata permissa sunt. Anceps et pulchra 4
contentio, exituque ipso mirabilis! Tribus quippe illinc
vulneratis, hinc duobus occisis, qui supererat Horatius, addito ad virtutem dolo, ut distraheret hostem,
simulat fugam; singulosque, prout sequi poterant,
adortus exsuperat. Sic (rarum alias decus) unius manu 5
parta victoria est: quam ille mox parricidio fœdavit.
Flentem circa se spolia sponsi quidem, sed hostis, sororem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem
ultus est ferro. Citavere leges nefas: sed abstulit virtus
parricidam; et facinus intra gloriam fuit. Nec diu in 6
fide mansit Albanus. Nam Fidenate bello missi in auxilium ex fœdere, medii inter duos exspectavere fortunam: sed rex callidus, ubi inclinare socios ad hostem 7
videt, tollit animos, quasi ipse mandasset. Spes inde

plo; » et contra *trigeminus* pro *triplici* apud Liv. V, 7: « modo trigeminæ victoriæ triplicem triumphum egistis. »

5. *Flentem circa se.... viderat.* Scilicet, viderat sororem suam flentem, quod ipse gestaret circa se spolia Curiatii, id est, iis indutus esset. Ita Liv. I, 26: « cognito super humeros fratris paludamento « quod ipsa confecerat. » — *Abstulit virtus parricidam.* Scilicet, virtus fecit, ut parricidium ei remitteretur. Quam quidem sententiam imitatus noster Corneille, in tragœdia supra laudata, *act. V, sc.* 3:

Ta vertu met ta gloire au-dessus de ton crime.

— *Facinus intra gloriam fuit.* Animadvertendum prorsus magnam hic in Floro esse dicendi vim, quum innuat, *facinus intra* terminos *gloriæ* constitisse; scilicet Horatium ex ipso *facinore* sibi *gloriam* peperisse. De his autem atrocissimis Romanorum virtutibus, quæ ex eo laudem quærebant, unde infamia et pœnæ redundare solent, vide quam protulerit sententiam noster Montesquieu, *Grandeur et Décadence des Romains, chap.* 12: Quibuscumque autem laudibus talia facinora extollamus, nullus est tamen qui dum ea prædicat, et admiratione prosequitur, iis prorsus invideat; quique, se imparem talibus exemplis referendis confessus, non potius cum magno vate exclamet;

Je rends graces aux dieux de n'être pas Romain,
Pour conserver encore quelque chose d'humain.

Corneille, *Horace, act. II, sc.* 3.

7. *Quasi ipse mandasset.* Hoc refert Frontinus, Stratagem. II, 7, et de Datame Polyænus libro VII.

nostris, metus hostibus. Sic fraus proditorum irrita
8 fuit. Itaque, hoste victo, ruptorem fœderis Metium Fufetium, religatum inter duos currus, pernicibus equis
9 distrahit; Albamque ipsam, quamvis parentem, æmulam tamen, diruit, quum prius opes urbis, ipsumque populum Romam transtulisset : prorsus ut consanguinea civitas non periisse, sed in suum corpus rediisse rursus videretur.

IV.

DE ANCO MARCIO *.

1 Ancus deinde Marcius, nepos Pompilii *ex filia*, pari
2 ingenio. Hic igitur et mœnia muro amplexus est, et

8. *Metium Fufetium.* Hic codd. variant in *Mettum*, *Metum*; et in *Suffetium*, *Sufetium*, *Fuffetium*.

9. *Albam.... parentem.* Ideo Sabina in tragœdia supra laudata, *act. I*, *sc.* 1, Romam allocuta; et quasi pro Albanorum urbe vere et pie patrocinans :

Ingrate, souviens-toi que du sang de ses rois
Tu tiens ton nom, tes murs, et tes premières lois :
Albe est ton origine; arrête, et considère
Que tu portes le fer dans le sein de ta mère.

— *Prorsus ut consanguinea... videretur.* Quæ verba recenti commentatori TITZE jure suspecta videntur, quod, inquit, ipsius rei veritas repugnat. Nam si, Roma diruta, populus Romanus Albam translatus esset; tum quidem vere dici potuisset, *consanguineam civitatem in suum corpus rediisse*, quod Romani Albanorum colonia fuerunt, non autem vice versa. Tolerabilius foret, si scriptum fuisset : *prorsus ut Alba non periisse, sed consanguineæ civitates in unum corpus rediisse viderentur.*

* CAP. IV. DE ANCO MARCIO. Regnum cepit A. U. 114; ante Christum natum 640, et regnavit annos 24. Quæ compendiose hic narrantur lege apud Liv. I, 32; Dionys. III, 49; Eutrop. I, 7; Oros. II, 4; Victor de Viris Illustr. cap. 5; Augustin. de Civit. Dei III, 15; Euseb. lib. temporum; Plin. XXXI, 3; Claudian. in Gild. vers. 109; Virg. Æneid. VI, 815. CAMERS.

1. *Ex filia.* Hæc verba in Edd. deficientia addidit Jornandes.

2. *Mœnia muro amplexus est.*

interfluentem Urbi Tiberinum ponte commisit; Ostiamque in ipso maris fluminisque confinio coloniam posuit: jam tum videlicet præsagiens animo, futurum, ut totius mundi opes et commeatus illo, veluti maritimo Urbis hospitio, reciperentur.

V.

DE TARQUINIO PRISCO *.

1 Tarquinius postea Priscus, quamvis transmarinæ originis, regnum ultro petens accipit, ob industriam atque elegantiam: quippe qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miscuisset. 2 Hic et senatus majestatem numero ampliavit, et centuriis tribus

Hic mœnia dicuntur pro quibuslibet ædificiis, vel pro ipsis urbibus quas operibus muniebant; murus autem est oppidorum ambitus et agger sine fossa. Vid. Varr. I, de Re Rust. c. 14; Cæsar, Bell. Civ. II, c. 16; et inprimis not. 234, vol. VI, p. 118 nost. Virg., ubi vocem utramque perpendimus. At Florus dissentit a Livio, qui solum Janiculum ab Anco circumdatum muro dicat, et ponte Sublicio Urbi conjunctum. In quo, si fides habenda Dionysio quoque, erravit Florus, vel rem in majus, ut solet, auxit. Servium enim Tullium deinde septem montes uno muro amplexum auctor est Dionysius IV, 14. — *Tiberinum ponte commisit*. Id est ripas ponte commisit, conjunxit. Pro *Tiberinum* autem Titze legit *Tiberim*, *Tiberinum* solummodo pro deo fluminis accipi contendens, ut supra cap. 1: « Si quidem et Tiberinus amnem « repressit. » — *Confinio*. Sive concursu.

* Cap. V. De Tarquinio Prisco. Regnum cepit anno Romæ 138, ante Christum natum 616, et regnavit annos 38. Historiam regis hujus scribunt Liv. I, 35; Dionys. III, 59; Eutrop. I, 7; Victor de Viris Illustr. cap. 6; Val. Max. I, 4, 1; et III, 4, 2; Plin. XXXIII, 1 et 3; XXXV, 12; Lactant. II, 1; August. de Civit. Dei III, 15; lege quoque Rufum, Solinum, Eusebium et Suidam. Camers.

1. *Quamvis transmarinæ originis*. Patre nimirum Demarato Corinthio natus: cujus præter citatos Strabo libr. V et VIII meminit.

auxit, quatenus Attius Navius numerum augeri prohi-
3 bebat, vir summus augurio. Quem rex in experimentum rogavit, « fierine posset, quod ipse mente conceperat? »
4 Ille rem expertus augurio, posse respondit. « Atqui hoc, » inquit, « agitabam, an cotem illam secare novacula possem? » Augur, « Potes ergo, » inquit; et secuit. Inde
5 Romanis sacer auguratus. Neque pace Tarquinius quam bello promtior : duodecim namque Tusciæ populos

2. *Centuriis tribus auxit.* Id est, auxit centurias tribus aliis centuriis. Hic vero Livius manifeste Floro contradicens, simul explicat quomodo Florus in errorem venerit: « Nempe, inquit Livius, I, 36, Tarquinius equitem maxime suis deesse viribus ratus, ad Ramnes, Titienses, Luceres, quas centurias Romulus scripserat, addere alias constituit, suaque insignes relinquere nomine. Id quia inaugurato Romulus fecerat, negare Attius Navius, inclytus ea tempestate augur, neque mutare, neque novum constitui, nisi aves addixissent posse.... Neque tum Tarquinius de equitum centuriis quidquam mutavit. Numero alterum tantum adjecit, ut mille et octingenti equites in tribus centuriis essent. Posteriores modo sub iisdem nominibus, qui additi erant, appellati sunt, quas nunc, quia geminatæ sunt sex vocant centurias. » Scilicet per singulas tres centurias recens additi a Tarquinio equites sub iisdem nominibus appellabantur *Posteriores* seu *Secundi Ramnes, Titienses, Luceres*, quum illos priores appellarent *Primos Ramnes, Titienses, Luceres*. Atque ita auctor noster ex sententia multorum sui temporis hominum locutus est, quum traderet Tarquinium sex fecisse centurias, quod testabatur saltem ab illo centurias antiquas fuisse geminatas. Recentissimus autem nec non eruditissimus Titze in eamdem fere opinionem descendens, contendit tamen, hic Florum non *tribus* pro *centuriis* posuisse, sed profecto de tribubus populi loqui, ad quas et *priores* illæ equitum centuriæ, et post geminationem *posteriores* quoque, sub iisdem nominibus Ramnensium, Titiensium, Lucerum adjectæ, pertinebant; ita ut Florus dicat, Tarquinium ab Attio prohibitum quominus numerum tribuum augeret, centuriis saltem (scilicet geminatis) tribus auxisse.

4. *Atqui hoc, inquit, agitabam... et secuit.* Ægre videmus Florum nænias istas laudantem, quæ numquam ab Historico referendæ sunt nisi velut humanæ infirmitatis amentiæque testimonia.

5. *Neque pace.... quam bello promtior.* Non minus in bello promtus fuit, quam in pace.—*Tusciæ populos.* Etrusci, sive Tusci, a Græcis *Tyrrheni* dicti, intra Apenninum, mare inferum, et Tiberim Macramque amnes consederant, duodecim urbibus, totidemque principatibus inter se constitutis. Ed. Delph.

frequentibus armis subegit. Inde fasces, trabeæ, curules, anuli, phaleræ, paludamenta, prætexta; inde, quod aureo curru, quatuor equis triumphatur; togæ pictæ, tunicæque palmatæ; omnia denique decora et insignia, quibus imperii dignitas eminet. 6

6. *Fasces.* Magistratuum majorum insignia: quæ ipsis a lictoribus præferebantur. His autem Romulum etiam usum fuisse, Livius I, 8, 2, innuit. Eusebius autem in Olymp. 26, Tullum Hostilium, primum Romanorum regum fasces habuisse asserit. Vide Ælianum Hist. anim. X, 22, 2. Freinsh. — *Trabeæ.* Sunt vestes quæ quasdam tamquam discolores pannorum trabes habebant. Suetonius docet duo trabearum fuisse genera, unum e sola purpura diis consecratum, alterum autem e purpura et cocco quod gerebant augures. Cæterum et ante Tarquinium Priscum in usu fuit trabea, nempe sub Romulo. Virg. Æn. VII, 612: « Ipse, Quirinali trabea, « cinctuque Gabino Insignis, rese« rat stridentia limina consul. » ubi *Quirinali trabea* interpretatur regali veste, quali Romulus utebatur. Ed. Delph. — *Curules.* Erant sellæ eburneæ. — *Anuli.* De anulorum origine, et apud Romanos usu, prolixe Plinius XXXIII, 1, ubi vide. Atque ab initio quidem, triumphantes tantum, nec hi quidem omnes, aureis utebantur. Mox ad equestrem ordinem devenere. Apud Liv. XXIII, 12, 2, dicit Mago, bello Punico secundo: « Neminem nisi equitem, atque eorum ipsorum primores, id gerere insigne. » Inferioribus sæculis ingenuitatis nota erat; quique jus illud adepti erant ut ingenui habebantur. — *Phaleræ.* Ornamenta equorum quibus; inter dona militaria, equites ob rem bene gestam donabantur. Lips. de Milit. Rom. V, 17, existimat etiam peditum dona, nec equorum solum sed etiam hominum ornamenta fuisse, et ad pectus demissas pependisse. — *Paludamenta.* Hæc appellatio ad varias vestes extenditur: propria tamen est imperatoriæ dignitatis. Quod autem quidam tradunt etiam militum gregariorum saga *paludamenta* fuisse vocata, et lictores paludatos, cum imperatoribus ad bellum profectos, id refellit J. F. Gronovius ad Liv. XLI, 10. — *Prætexta.* Hac etiam Hostilium usum scribit Plinius IX, 39. Ita dicta est quod purpura esset prætexta. Hac utebantur pueri usque ad annum decimum septimum, qui annus tirocinii dicebatur. — *Togæ pictæ.* Triumphantium propriæ, ex splendidiore purpura, variis Phrygiæ artis pigmentis, et variis iconibus ad extimam et intimam utramque frontem elegantissime descriptæ. — *Tunicæ palmatæ.* Has plerique easdem habent cum togis pictis; parum autem nobis constat ex Romanis scriptoribus, quid inter togam pictam et tunicam palmatam intersit. Immo simul gestari solitas indicat Livius XXX, 15, n. 6. Vide notas edit. nostr. Livianæ, vol. III, p. 137 et 138; et vol. VI, p. 31.

VI.

DE SERVIO TULLIO*.

1 Servius Tullius deinceps gubernacula Urbis invadit; nec obscuritas inhibuit, quamvis matre serva creatum: nam eximiam indolem uxor Tarquinii Tanaquil liberaliter educaverat; et clarum fore visa circa caput
2 flamma promiserat. Ergo inter Tarquinii mortem, adnitente regina, substitutus in locum regis, quasi ad tempus, regnum dolo partum sic egit industrie, ut jure
3 adeptus videretur. Ab hoc populus Romanus relatus in censum, digestus in classes, curiis atque collegiis

* Cap. VI. De Servio Tullio. Regnum cepit anno Urbis 176, ante C. N. 578; regnavit annos 44. De rege isto scribunt Livius I, 41; Dionys. IV, 1, et plerique supra citati.

1. *Matre serva*. Et inde *Servio* nomen, inquit Dionys. dicto loco. Consentit cum Nostro Juvenalis Sat. VIII, 258; Festus, in voce, *servorum dies festus erat;* præter alios quibus accedere non vult Livius I, 39, 10. — *Liberaliter*. Ingenue scilicet. — *Visa circa caput flamma*. Historiam hanc scribunt Plinius II, 110, et XXXVI, 27; Cic. de Divin. I, 53; Val. Max. I, 6, 1; Liv. I, 39, 1; Dionys. IV, 2; Aurel. Victor. cap. 7; Servius ad Æneid. II, 682: ubi Virgilius simile de Iulo fingit; quod repetit Claudian. IV, Cons. Hon. 193; et Sidonius Apollin. Carm. II, 115; et de Masinissa tradit Silius lib. XVI, 118 sqq.; accidit hoc et L. Marcio duci exercituum Cornelianorum, de quo Liv. XXV, 39, 17; Valerius Maximus, I, 6, 2; item Salvidieno de quo Dio XLVIII, pag. 430. Freinsh.

2. *Ad tempus*. Hic volunt *in tempus*.

3. *Censum*. Vide latius Dionys. IV, 19; et Liv. I, 42, 6. *Census* autem hic pro tabulis in quibus scribebantur quæ quisque profitebatur; hæ quidem vulgo dicebantur volumina *censualia* seu libri *censuales*. —*Curiis*. Jornandes *decuriis*, prave inquit Salmasius. Errasse autem contendunt Florum Grævius, Perizonius et Dukerus; quum curias instituerit Romulus, nec *decuriæ*, ut placet Jornandi, hic locum habeant. Legunt igitur ex emendatione Gronovii, *centuriis*. Nam, inquit Grævius, populum Romanum

distributus; summaque regis solertia ita est ordinata respublica, ut omnia patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque discrimina in tabulas referrentur; ac sic maxima civitas minimæ domus diligentia contineretur.

VII.

DE TARQUINIO SUPERBO *.

POSTREMUS omnium fuit regum Tarquinius, cui 1
cognomen *Superbo*, ex moribus datum. Hic regnum 2

secundum possessionum et facultatum modum descripsit Servius in quinque classes, singulas vero classes in suas centurias. Hinc comitia centuriata, in quibus populus centuriatim conveniebat, et suffragia ferebat, quæ Servius Tullius instituit; in his creabantur omnes magistratus majores, ferebantur leges, pax bellumve jubebatur; itaque non potuit Florus præterire tam celebrem populi divisionem in centurias, a quibus *centuriata comitia.* — *Collegiis.* Dissentiunt a Nostro Plutarch. Numa, cap. 33, et Plin. XXXIV, 1, et XXXV, 12, qui Numæ institutum hoc tribuunt. FREINSH. — *Officiorum.* Scilicet munerum. — *Ac sic.* Vulgo *ac si:* sed TITZE hic legi vult ex MS. Nazar. cum Jornande et Freculpho, *ac sic.* Hujus autem capitis ultima verba, haud indigna duxit quæ verteret Gallice BOSSUET, *Discours sur l'Histoire universelle, Ire partie, VIIme époque: « Servius Tullius, successeur de Tarquin, établit le cens... par où cette grande ville se trouva réglée comme une famille particulière. »*

* CAP. VII. DE TARQUINIO SUPERBO. A. U. 220, ante C. N. 534: regnavit annos 25. Hujus gesta scribunt, Liv. I, 49, et deinceps; Dionys. IV, 48, et deinceps; Eutropius; Victor de Vir. Illustr. cap. 8; Accius in Bruto, cujus tamen paucula fragmenta hodie exstant. FREINSH.

1. *Superbo.* Cognominis hujus rationem reddunt quidam quod insepultum socerum abjecerit. Nam et sic Horatius Carm. I, 29, de eo qui cadaveri inhumato terram non injicit, *vices superbas* imprecatur. Sed Livius non ob id solum, verum et ob alia multa eum hoc cognomen a Romanis accepisse scribit: scilicet ob libidinem, avaritiam, crudelitatem.

2. *Regnum avitum.* Indicat igitur Tarquinium hunc nepotem fuis-

avitum, quod a Servio tenebatur, rapere maluit, quam exspectare; immissisque in eum percussoribus, scelere partam potestatem non melius egit, quam acquisierat.
3 Nec abhorrebat moribus uxor Tullia, quæ, ut virum regem salutaret, super cruentum patrem, vecta car-
4 pento, consternatos equos egit. Sed ipse in senatum cædibus, in omnes superbia, quæ crudelitate gravior est bonis, grassatus, quum sævitiam jam domi fatigas-
5 set, tandem in hostes conversus est. Sic valida oppida in Latio capta sunt, Ardea, Ocriculum, Gabii, Suessa
6 Pometia. Tum quoque cruentus in suos: neque enim

se Prisci, quod et Dionysius IV, 1 et 48, expresse testatur. Sicut etiam Constantinus Manasses vers. 1664. Alii filium ejus faciunt inter quos Liv. I, 46, 4; I, 47, 2. Plutarch. Poplicol. cap. 21, filium an nepotem appellet, ambigit. Vide disputationem de hac re Laur. Vallæ, præfixam notis in Livium. — *Non melius egit, quam acquisierat.* MONTESQUIEU, *Grandeur et Décadence des Romains, chap.* 1 : « *Malheur à la réputation de tout prince qui est opprimé par un parti qui devient le dominant, ou qui a tenté de détruire un préjugé qui lui survit!..... Le portrait de Tarquin n'a point été flatté: son nom n'a échappé à aucun des orateurs qui ont eu à parler contre la tyrannie; mais sa conduite avant son malheur, que l'on voit qu'il prévoyait, sa douceur envers les peuples vaincus, sa libéralité envers les soldats, cet art qu'il eut d'intéresser tant de gens à sa conservation, ses ouvrages publics, son courage à la guerre, sa constance dans son malheur, une guerre de vingt ans qu'il fit, ou qu'il fit faire au peuple Romain sans royaume et sans biens, ses continuelles ressources font bien voir que ce n'était pas un homme méprisable.* »

3. *Super cruentum patrem.* Cujusquidem immanitatis exemplum legimus apud Justin XLI, 6, 5. Tulliæ facinus præter Dionysium et Liv. recenset etiam Valer. Max. IX, 11, 1; et Ovid. Fast. VI, 603.

5. *In Latio..... Ardea, Ocriculum*, etc. Dispar est *Ocriculi*, et aliarum urbium quas hic memorat Florus, ratio. Nam hæ in Latio, saltem adjecto fuerunt: atque etiam Plinius III, 9, Ardeam et Suessam Pometiam expressis verbis in Latio et quidem antiquo ponit. At *Ocriculum* in Umbria, ubi Nar flumen Tiberi miscetur, locat Strabo V, pag. 227. *Latinorum* nomen etiam interdum Italicis tribui certum est: sed quærendum est an *Latii* nomine ita comprehendantur urbes extra *Latium* sitæ, ut Latinorum nomine interdum Italici extra Latium.

6. *Neque enim filium.* Hanc historiam præter citatos supra lege apud Val. Max. VII, 4, 2; Plin. XIX,

filium verberare dubitavit, ut simulanti transfugam, apud hostes hinc fides esset. Cui Gabiis, ut voluerat, 7
recepto, atque per nuntios consulenti, « quid fieri « vellet, » eminentia forte papaverum capita virgula excutiens, quum per hoc interficiendos esse principes intelligi vellet, quæ superbia! sic respondit. Tamen de 8
manubiis captarum urbium templum erexit, quod quum inauguraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu!) restitere Juventas et Terminus. Placuit vati- 9
bus contumacia numinum, siquidem firma omnia et æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quod mo-

8; Frontin. I, 1, 4; et III, 3, 3. Simile strategema Zopyri apud Justinum, I, 10, 15; quod Megabyso adscribit Ctesias.

7. *Cui Gabiis*, etc. Salmasius legit *cui Gabios*. At ex codice Rickiano offerente, *cui a Gabiis* Grævius restituit *cui a Gabinis*. Sunt etiam qui reponant *Gabios* pro *Gabiis*. At se *Gabiis recipere* non minus est probum quam *Gabios*. Is est autem hujus loci ordo : Qui quum receptus esset Gabiis (ut pater voluerat), et consuleret eum per nuntios quid fieri vellet, ille sic respondit : virga prostravit capita eminentia papaverum, (quæ superbia!) quum per hoc vellet intelligi primores Urbis interficiendos esse. Ut autem *superbum* se gerebat Tarquinius, id est, crudelem et immanem, quum omnes Gabiorum primores interfici juberet, sic quoque astutum, quum huic nuncio, quia dubiæ fidei videbatur, nil responderet voce : ita ut Florus pariter exclamare potuerit, aut *quæ superbia*, aut *quæ astutia!*

8. *De manubiis*. Manubiæ sunt pecuniæ ex prædæ venditione collectæ. Dionys. IV, 57; Liv. I, 53, 3; Tacit. Hist. III, 72, 6, unius Suessæ Pometiæ spoliis id factum asserunt. Ea autem spolia quum vix ad fundamenta suffecerint, (ut Livius quidem computat) Florus autem de erecto templo loquatur, consulto plures urbes dixit. Conditionem porro Capitolii alii Tarquinio Prisco tribuunt : Eusebius etiam Numæ Pompilio. — *Inauguraretur*. Id est, sacrum ex profano fieret. — *Cedentibus cæteris deis*. Nempe quum inauguratum fuit hoc templum Jovis, exaugurata fuerunt templa deorum quæ ibi erant, « ut libera a cæteris religionibus area esset tota Jovis, templique ejus quod inædificaretur, » ut Livius, I, 55; et Servius Æneid. IX, 448. Hoc veteres dicebant *liberare locum*. Porro fanorum exauguratio avibus decernebatur; *cesserunt* igitur omnes dii, quia eorum omnium sacellorum exaugurationes admiserunt aves. At restitere Juventas Terminusque, id est quod non eorum fanorum exaugurationem aves admiserunt.

9. *Sed illud horrendum quod*...

lientibus ædem in fundamentis, humanum repertum est caput; nec dubitavere cuncti, monstrum pulcherrimum imperii sedem, caputque terrarum promittere. Tamdiu superbiam regis populus Romanus perpessus est, donec aberat libido: hanc ex liberis ejus importunitatem tolerare non potuit. Quorum quum alter ornatissimæ feminæ Lucretiæ stuprum intulisset, matrona dedecus ferro expiavit. Imperium tum regibus abrogatum.

humanum repertum est caput Caput *Toli* cujusdam inventum, et inde Capitolium nominatum ex monumentis vetustorum refert Arnobius contra gentes VI, pag. 243. Scaliger autem ad Varronem de Lingua Latina, p. 167, fabulam ad nobilitatem gentis excogitatam et a Romanis Capitolium appellatum fuisse scribit, quam Græci ἄκραν dicebant quia esset κορυφὴ τῆς πόλεως; et sic Vossius in Etymolog. Idque vero similius est vulgata narratione, quam fabulæ propiorem esse manifestum est.—*Monstrum*. Sæpe *monstrum* nihil aliud est quam *monitum*. Nam, ait Cic. de Div. I, «quia ostendunt, portendunt, *monstrant*, prædicant, ostenta, portenta, *monstra*, prodigia dicuntur.» Virg. Æn. III, 306: «Ut me conspexit venien-« tem, et Troia circum Arma amens « vidit: magnis exterrita monstris, « Deriguit visu in medio.»

10. *Hanc.... importunitatem tolerare non potuit.* Cujus quidem intolerantiæ mire rationem invenit noster Montesquieu, *Grand. et Décad. des Romains*: «*Son fils* (de Tarquin) *en violant Lucrèce, fit une chose qui a presque toujours fait chasser les tyrans d'une ville où ils ont commandé: car le peuple, à qui une action pareille fait si bien sentir sa servitude, prend d'abord une résolution extrême.*» *Importunitas* autem ea est quæ alios quiescere non sinit, et hic pro *tyrannide* sumitur, ut capite sequenti *importuna dominatio*.

VIII.

* ANACEPHALÆOSIS DE SEPTEM REGIBUS.

Hæc est prima ætas populi Romani, et quasi infan- 1
tia, quam habuit sub regibus septem, quadam fato-
rum industria, tam variis ingenio, ut reipublicæ ratio
et utilitas postulabat. Nam quid Romulo ardentius? 2
tali opus fuit, ut invaderet regnum. Quid Numa reli- 3
giosius? ita res poposcit, ut ferox populus deorum metu
mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus? bellatori- 4
bus viris quam necessarius, ut acueret ratione virtutem!
Quid ædificator Ancus? ut Urbem colonia extenderet,
ponte jungeret, muro tueretur. Jam vero Tarquinii 5
ornamenta et insignia quantam principi populo addi-
derunt ex ipso habitu dignitatem! Actus a Servio cen- 6
sus quid effecit, nisi ut ipsa se nosset respublica? Pos-

* Cap. VIII. Anacephalæosis. Quintil. Instit. Orat. VI, 1, 1 : « Rerum « repetitio et congregatio quæ dicitur Græce ἀνακεφαλαίωσις, a quibusdam Latinorum enumeratio. » *Recapitulationem* dixerunt posteriores. Hæc vox autem non est a Floro, sed ab his qui titulos singulis capitibus apposuerunt.

1. *Quadam fatorum industria.* Saint Évremond, *Réflexions sur les Romains, chap.* 1 : « *Pour ces talents divers et singuliers qu'on attribue à chacun des rois de Rome par une mystérieuse providence, il n'est arrivé en eux que ce qui est arrivé auparavant à beaucoup de princes. Rarement on a vu le successeur avoir les qualités de celui qui l'avait précédé.... et il est ridicule de faire une espèce de miracle d'une chose si ordinaire.* »

2. *Ardentius.* Bene : nec quidem *audentius*, ut quidam frustra legere volunt. Nempe *ardens* est concitatus, vehemens, strenuus, urgens propositi.

4. *Militiæ artifex.* Hic enim ut supra dicitur, omnem disciplinam militarem artemque bellandi condidit. — *Ut acueret ratione virtutem.* I. e. ut virtutem insitam disciplina militari augeret, et efficaciorem redderet.

tremo Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immo vel plurimum profuit: sic enim effectum est, ut agitatus injuriis populus, cupiditate libertatis incenderetur.

IX.

DE MUTATIONE REIPUBLICÆ*.

1 Igitur Bruto Collatinoque ducibus et auctoribus, quibus ultionem sui moriens matrona mandaverat, populus Romanus ad vindicandum libertatis ac pudicitiæ decus, quodam quasi instinctu deorum concitatus, regem repente destituit, bona diripit, agrum Marti suo consecrat, imperium in eosdem libertatis suæ vin-
2 dices transfert, mutato tamen nomine et jure. Quippe

* CAP. IX. DE MUTATIONE REIPUBLICÆ. Anno Urbis conditæ 245, ante Christum natum 509.

1. *Bruto*. Cognomentum hoc traxit a simulata stultitia, quum verum ei nomen L. Junio esset. — — *Collatino*. Egerii, qui Tarquinii Prisci fratris filius erat, filium facit Liv. I, 57; nepotem Dion. Halyc. IV, 57. — *Bona diripit, agrum Marti suo consecrat*. ROLLIN, *Traité des Études, vol. III, part.* 3: « *Tout le peuple, qui avait pris part au pillage des biens du roi, comprit qu'il ne pouvait trouver l'impunité que dans une résistance inflexible.* » Martem vero *suum* vocat populus Romanus, quia Romulum, Urbis conditorem, genuisse habebatur. — *Mutato tamen nomine et jure*. Edit. P. habet *et indice, et nomine;* libri fere omnes, *judice:* quidam, *mutato et jure et nomine*. Nos autem cum Grævio ex vetere codice vulgatam lectionem restituendam censuimus. De re autem: « *Il ne faut pas croire que l'établissement des consuls fût une idée nouvelle que fit naître tout-à-coup la nécessité du moment. Le sénat l'avait eue longtemps auparavant, et avait tâché de la faire adopter après l'interrègne qui suivit la mort de Romulus: il avait même eu l'adresse de la suggérer à Servius, qui après avoir, par ses lois sur les assemblées, réduit de fait le pouvoir du peuple, voulait abdiquer, et établir une république avec deux magistrats annuels.* » FERRAND, *Esprit de l'his-*

ex perpetuo annuum placuit, ex singulari duplex, ne potestas solitudine vel mora corrumperetur; *consules*que appellavit pro regibus, ut consulere se civibus suis debere meminissent. Tantumque libertatis novæ gau- 3
dium incesserat, ut vix mutati status fidem caperent; alterumque ex consulibus, tantum ob nomen et genus regium, fascibus abrogatis, Urbe dimitterent. Itaque 4
substitutus Valerius Poplicola, ex summo studio adnixus est ad augendam liberi populi majestatem. Nam et fasces ei pro concione submisit, et jus provocationis adversus ipsos dedit; et, ne specie arcis offenderet, eminentes ædes suas in plana submisit. Brutus vero 5
favori civium etiam domus suæ clade et parricidio ve-

toire, *Lettre XIII*. Hac de re vide etiam Vertot, *Révolutions Romaines*, *livre I*, qui hanc quoque sententiam profert ex Dionysio IV.

2. *Solitudine*. Sallust. Cat. 6, in fine: « Annua imperia, binosque « imperatores sibi fecere: eo modo « minime posse putabant per li- « centiam insolescere animum hu- « manum. » — *Mora corrumperetur*. Verum enim est illud Mamerci apud Liv. IV, 24, 5: « Maximam « libertatis custodiam *esse*, si ma- « gna imperia diuturna non essent; « et temporis modus imponeretur, « quibus juris imponi non posset. » — *Consules*. De appellationis hujus ratione eadem cum Nostro allegant Varro apud Nonium voce *consules*, libr. 2, §. 16; Cic. de Leg. III, 3, et de Orat. II, 39; Vossius autem in Etymologico h. v. emendat apud Nonium, *quod consulerent senatum*, pro vulgato *senatui*; inde consules appellatos fuisse contendens.

4. *Poplicola*. Ita scribendum contendunt Sigon. ad Liv. II, 8; et Pigh. ad A. U. 244, cum ratione etymi, tum propter auctoritatem Plutarchi ac Dionysii. Turnebus autem Advers. XXX, 28, existimat lenius et concinnius scribi *Publicola*. Nam et *Publicus*, inquit, ex *populicus*, et *Publius* ex *populius* facta sunt mansuetiore sono. — *Fasces... submisit*. Inde *submittere fasces alicui* dictum est pro cedere, se minorem gerere. Cic. de Claris Orat. « Quum enim in maximis caus- « sis versatus esses, et quum tibi « ætas nostra jam cederet, fasces- « que submitteret. » *Jus provocationis*. Legem hanc Antonius apud Cicer. de Orat. II, 48, « patronam « civitatis, ac vindicem libertatis « vocat. » Ea enim effectum est, ne consul pro arbitrio in quemvis, ex odio forte, aliave injusta caussa animadvertere posset, sed ubi populus comprobasset. Freinsh.

5. *Velificatus est*. Translative, id

lificatus est. Quippe quum studere revocandis in Urbem regibus liberos suos comperisset, protraxit in forum, et concione media virgis cecidit, et securi percussit: ut plane publicus parens in locum liberorum adoptasse
6 sibi populum videretur. Liber jam hinc populus Romanus prima adversus exteros arma pro libertate corripuit; mox pro finibus; deinde pro sociis; tum pro gloria et imperio, lacessentibus assidue usquequaque
7 finitimis. Quippe cui patrii soli gleba nulla, sed statim hostile pomœrium, mediusque inter Latium et Tuscos, quasi in quodam bivio collocatus, omnibus portis in
8 hostem incurreret: donec, quasi contagione quadam, per singulos itum est; et, proximis quibusque correptis, totam Italiam sub se redegerunt.

est, favorem civium captavit, aucupatus est: Cic. I de Lege Agrar. 27. « Quod si quis vestrum spe ducitur, se posse turbulenta ratione honori suo *velificari*, primum me consule id sperare desistat. » — *Ut plane publicus parens in locum liberorum adoptasse sibi populum videretur.* Quam quidem sententiam imitatus est noster VOLTAIRE, *Brutus, act. V, sc.* 8:

Allons, que les Romains, dans ces moments affreux,
Me tiennent lieu du fils que j'ai perdu pour eux.

Quidam autem jure suspicantur, Brutum in damnando filio, non minus famæ, quam patriæ, consuluisse, ita ut de eo recte exclamasse Virgilius videatur, Æneid. VI, 323: « Vincet amor patriæ, laudumque « immensa cupido! » Vide vol. VII, pag. 650, edition. nost. Virgil. *Paraphrases de Virgile;* Junius Brutus. ED.

6. *Lacessentibus... finitimis.* Hi sunt finitimi de quibus MONTESQUIEU, *Grandeur et Décad. des Rom. ch.* I: « *Ils aimaient passionnément la guerre, et furent ses maîtres* (de Rome) *en fait d'opiniâtreté.* »

7. *Quippe cui... mediusque*, etc. Scilicet, quippe cui patrii soli nulla erat gleba, sed statim hostile pomœrium: quippe medius, etc. Extenuat auctor non tam historico more, quam oratoria licentia, ut major inde admiratio oriatur. Jam enim sub tot regibus, et omnibus, præter Numam, bellatoribus, aliquantum agri acquisiverant Romani. FREINSH.

X.

BELLUM ETRUSCUM REGI PORSENÆ*.

Pulsis ex Urbe regibus, prima pro libertate arma 1
corripuit. Nam Porsena, rex Etruscorum, ingentibus
copiis aderat, et Tarquinios manu reducebat. Hunc 2
tamen, quamvis et armis et fame urgeret, occupato-
que Janiculo, ipsis Urbis faucibus incubaret, sustinuit,
repulit; novissime etiam tanta admiratione perculit,
ut superior ultro cum pæne victis amicitiæ fœdera fe-
riret. Tunc illa Romana prodigia atque miracula, Ho- 3
ratius, Mucius, Clœlia: quæ, nisi in annalibus forent,
hodie fabulæ viderentur. Quippe Horatius Cocles, 4

* Cap. X. Bellum Etruscum. A. U. 245; ante C. N. 509: coss. P. Valerio Poplicola, et M. Horatio Pulvillo. Hoc bellum scribunt Liv. II, 10; Dion. V, 21; Aurelius Vict. de Vir. Illustr. cap. 11 et 12; Eutrop. I, 2; Plutarch. in Parall.; August. de Civit. Dei, II, 18; Silius X, 482 sqq.; Virg. Æn. VIII, 646: et alii passim. Camers.

1. *Corripuit*. Nempe populus Romanus. Animadvertendum autem hoc loco, et multis aliis supra infraque, apud Florum subjectum illud subaudiri, sicut infra sub fine historiæ *Cæsar Augustus*. Frustra autem ex eo quidam colligere volunt, Florum libros suos, uno tenore, non per capita composuisse. — *Porsena*. Libri plures et edd. *Porsenna*, ut Virg. Æneid. VIII, 646. Horatius autem, Epod. XVI, 4, Silius, VIII, 389, et Martialis XIV, XCVIII, 2, habent *Porsena*, media brevi. Græci quoque unum, solummodo. Plutarch. Poplic. Πορσήνας.

2. *Faucibus incubaret*. E propinquo premeret et urgeret, quemadmodum qui faucibus ita apprehenduntur, ut prope modum strangulentur. Ita Sallust. Catilin. 52: « Catilina cum exercitu faucibus « urget. »

4. *Cocles*. Coclites appellati sunt veteribus qui unum oculum haberent, sine discrimine, utrum ita nati essent, an deinde alterum oculum casu amisissent. Vide Varr. de Lingua Latin. VI, p. 77; Servium in Virg., Æneid. VIII, 650; Dionys.

postquam hostes undique instantes solus submovere non poterat, ponte reciso, transnatat Tiberim, nec
5 arma dimittit. Mucius Scævola regem per insidias in castris ipsius aggreditur; sed, ubi frustrato circa purpuratum ejus ictu, tenetur, ardentibus focis injicit ma-
6 num, terroremque geminat dolo. « Ut scias, inquit, « quem virum effugeris, idem trecenti juravimus: »

Halic. V, 23; et Plutarch. Poplic. — *Ponte reciso.* Sublicium intelligit, atque Romanis hoc Coclitis periculo monitis, religiosum fuit, inquit Stadius, posthac eumdem pontem non ex alia materia, quam ex ligno construere.

5. *Scævola.* Mucius Cordus dicebatur, sed postea ob cladem dextræ quam focis injecerat, ita dictus est a Græco σκαῖος, qui tantum sinistra manu utitur. — *Frustrato... ictu.* Sic Plane Rickianus cum vett. pluribus codd.; et rectius quam omnes alii, quos Salmasius evolvit. *Frustrato* enim hic passive dicitur, ut crebrum est apud Veteres: nempe, se ipse frustratus et errans, ictum, non in regem, sed in purpuratum ejus, quem regem esse credebat, direxit. — *Purpuratum. Scribam* vocat Livius II, 12, 7, et Sidon. Carm. V, 28. Dionys. etiam V, 28, vocat γραμματέα. — *Dolo.* Dum scilicet simulat trecentos juravisse. Livius nullam doli mentionem facit, sed id quasi verum tradit.

6. *Quem virum... trecenti juravimus.* Hunc locum multum solicitaverunt commentatores: quid enim hoc ad æstimationem viri, trecentos, an plus minusve, habeat socios? Idcirco pro *quem virum*, alii conjecerunt *quam parum*, alii *quam vix*, etc. Dukerus autem nil mutans, solummodo sic hunc locum distinguit: « Ut scias, « inquit, quem virum effugeris. « Idem trecenti juravimus. » Nempe, inquit, Florus duo dixerat: Primum, *ardentibus focis injicit manum;* deinde, *terrorem geminat dolo.* His duo alia subjicit quæ præcedentibus respondeant: priori, *ut scias quem virum effugeris;* quasi dicat, hoc ideo facio ut scias cujus manus hominis evaseris; posteriori, *idem trecenti juravimus*, nempe ut tuum caput peteremus, ita terrorem regis geminans. Minime dubium quin ea fuerit Flori sententia; et ita hunc locum intellexisse et distinxisse videtur MONTAIGNE, *Essais, liv. I, chap.* 40, ubi Mucii facinus his verbis refert: « *Chascun sait l'histoire de Scevola, qui, s'estant coulé dans le camp ennemy pour en tuer le chef, et ayant failly d'attaincte, pour reprendre son effect d'une plus estrange invention, et descharger sa patrie, confessa à Porsenna, qui estoit le roy qu'il vouloit tuer, non seulement son desseing, mais adiousta qu'il y avoit en son camp un grand nombre de Romains complices de son entreprinse, tels que lui: et, pour monstrer quel il estoit, s'estant faict apporter un brasier, veit et souffrit*

quum interim (immane dictu!) hic interritus, ille trepidaret, tamquam manus regis arderet. Sic quidem viri. Sed ne quis sexus a laude cessaret, ecce et virgi- 7
num virtus. Una ex obsidibus regi data, elapsa custodiam, Clœlia, per patrium flumen equitabat. Et rex 8
quidem, tot tantisque virtutum territus monstris, valere, liberosque esse jussit. Tarquinii tamdiu dimicaverunt, donec Aruntem, filium regis, manu sua Brutus occidit, superque ipsum mutuo vulnere exspiravit; plane quasi adulterum ad inferos usque sequeretur.

griller et rostir son bras, iusqu'à ce que l'ennemi mesme en ayant horreur, commanda oster le brasier.» — *Tamquam manus regis arderet.* In hæc verba quasi inepta omnes invehuntur commentatores. Perizonius uncis includit, ut delenda. Et certe quidem valde frigent, præsertim vox *regis.*

7. *Sed ne quis sexus a laude cessaret.* Si plures essent sexus, inquit Salmasius, haberet quo se defenderet hæc scriptura: sed quum tantum duo sint, et de virili jam dixerit, parum apte *ne quis sexus.* Inde quidam ex Jornandis codice legere voluerunt *sed ne sexus alter;* alii autem *sed ne quid sexus,* etc.... quæ quidem ultima lectio jure reprehendi potest, quum *sexus,* pro muliebri sexu, non dici soleat. Nos autem, quæcumque conjiciat Salmasius, in consensu omnium fere codd., vulgatam lect. tuemur, arbitrati *quis* de duobus recte dici. Phæd. Fab. III, 13, 14: «Apertum est, quis «non possit, aut quis fecerit.»

8. *Plane quasi adulterum... sequeretur.* Ista verborum circuitione Florus subindicare videtur, Aruntem Tarquinium Lucretiæ vim intulisse, quum tamen omnes Sextum vocent. Præterea, ex Plutarcho in Poplic.; Dionysioque Halic., et Livio, constat hanc Bruti Aruntisque cædem non multo post exactos reges, et antequam Porsena urbem obsideret, accidisse. Hæc de veritate historica: ut autem de stylo loquamur, ultimam hanc sententiam, minime cum Grævio reprehendemus, quasi frigide declamatoriam; at contra laudabimus: hoc unum concedentes, illam forsan magis poetam, quam historicum, decere.

XI.

BELLUM LATINUM*.

1 Latini quoque Tarquinios asserebant æmulatione et invidia: ut populus, qui foris dominabatur, saltem domi serviret. Igitur omne Latium, Mamilio Tuscu-
2 lano duce, quasi in regis ultionem, tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur diu, Marte vario, donec Postumius ipse dictator signum in hostes jaculatus est: novum et insigne commentum, uti peteretur cursu.
3 Cossus equitum magister exuere frenos imperavit (et
4 hoc novum), quo acrius incurrerent. Ea denique atro-

* Cap. XI. Bellum Latinum. A. U. 258, ante C. N. 496; coss. A. Postumio Regillensi, et T. Virginio Tricosto. Historiæ hujus auctores sunt Liv. II, 19; Dionys. VI, 2; Plutarch. Coriol. cap. 3; Val. Max. I, 8, 1; Aur. Vict. de Vir. Illustr., 16; Lactantius II, 8; Eutrop. I, 11; Oros. II, 13. Camers.

1. *Asserebant.* Asserere est proprie in libertatem vindicare; et optime eo usus est Florus quum Tarquinii regno pulsi ad servitutem redacti viderentur. — *Latium.* Dividitur Latium in *antiquum* et *novum*: *antiquum* a Tiberi ad Circeios; *novum* hinc ad Lirim flumen.

2. *Regilli lacum.* Regilli lacum ad Algidi nemoris ingressum ponit Florus: alii in Latio, alii in agro Tusculano. Quidam autem pro *Regilli lacum*, legunt *Regillum lacum*. Sed ejusdem modi dicit *Regilli lacum* Aurel. Vict. cap. 16, quemadmodum infra II, 6, 18, *torrens Vergelli*; et alia hujus modi apud alios. — *Signum... jaculatus est.* Signum deseruisse summum militiæ flagitium erat, et propterea maximum ad pugnandum incitamentum signa jecisse in hostes, quod sæpius tentatum Romanis prospero eventu. — *Uti peteretur cursu.* Quidam hoc loco delendum censent *cursu*; Freinshemius autem legi vult *rursus*.

3. *Cossus.* Hunc Livius T. Æbutium vocat, alii Spurium Cassium. — *Exuere frenos.* Simile exemplum invenitur apud Valerium Maximum, III, 2, 9; et apud Livium, XL, 40, 5: ubi dicit: « Id Romanos equites « sæpe cum magna laude fecisse « sua memoriæ proditum est. »

citas fuit prælii, ut interfuisse spectaculo deos Fama
tradiderit duos in candidis equis : Castorem atque
Pollucem nemo dubitavit. Itaque et imperator vene-
ratus est, pactusque victoriam templa promisit ; et
reddidit, plane quasi stipendium commilitonibus diis.
Hactenus pro libertate : mox de finibus cum eisdem 5
Latinis assidue, et sine intermissione pugnatum est.
Sora (quis credat?) et Algidum terrori fuerunt ; Satri- 6

4. *Ut interfuisse deos... nemo dubitavit.* Hunc locum ita Dukerus distinguit, *ut interfuisse deos Fama tradiderit ; duos candidis in equis, Castorem atque Pollucem nemo dubitavit.* De re autem recte hic reprehenditur Florus qui in historiam et seriam narrationem deos et heroas, tamquam in tragœdia, ex machina inducat. Optimum sane, si apud Homerum, Iliad. E, 109, Tydides in certamine viderit Martem in cædes agentem Hectora, et ab eo arcentem vulnera :

Τῷ δ' αἰεὶ πάρα εἷς γε Θεῶν ὃς λοιγὸν
ἀμύνει,
Καὶ νῦν οἱ πάρα κεῖνος Ἄρης βροτῷ ἀνδρὶ
ἐοικώς.

Optimum etiam, apud nostrum Racine, *Phèdre, act. V, sc.* 6, si dum Hippolytus, curru dejectus, lorisque impeditus, per saxa et vepres distraheretur, Theramenes viderit deum quemdam furentes equos stimulis urgentem :

On dit qu'on a vu même, en ce désordre affreux,
Un dieu qui d'aiguillons pressait leurs flancs poudreux.

Hæc autem omnia parum historicum deceat. Præterea dum nimius est in exornanda fabula, forsan inepte memorat stipendium quod ex ætate nondum constitutum militibus.

6. *Sora (quis credat?)* etc... Hoc loco se dignum gessit Florus qui laudaretur a nostro Montesquieu, *Essai sur le goût*, his verbis : « *Quand Florus dit :* Sore et Algide, qui le croiroit ! nous ont été formidables ; Satrique et Cornicule étaient des provinces : nous rougissons des Boviliens et des Véruliens, mais nous en avons triomphé : enfin Tibur notre faubourg, Préneste où sont nos maisons de plaisance, étaient le sujet des vœux que nous allions faire au Capitole ; *cet auteur, dis-je, nous montre en même temps la grandeur de Rome, et la petitesse de ses commencements, et l'étonnement porte sur ces deux choses.* » Variam autem emisit sententiam Laharpe de hoc loco, quem quidem paullulum carpit, nec jure, ut nobis videtur, his verbis : « *Cette figure est trop prolongée et trop oratoire.* » *Trad. de Suétone, Disc. prélim.* De Sora autem, hæc urbs Volscorum erat in via Appia, quæ ad Samnites defecerat. — *Algidum.* Oppidum Æquorum, non procul a Tusculo, in alto monte situm. Est et mons *Algidus* qui distat ab urbe stadiis 100, et silva *Algida*, in cujus in-

cum atque Corniculum provinciæ. De Verulis et Bovil-
7 lis pudet; sed triumphavimus. Tibur nunc suburbanum, et æstivæ Præneste deliciæ, nuncupatis in Capi-
8 tolio votis, petebantur. Idem tunc Fæsulæ, quod Carræ nuper: idem nemus Aricinum, quod Hercynius saltus: Fregellæ, quod Gesoriacum: Tiberis, quod Euphrates.
9 Coriolos quoque, proh pudor! victos adeo gloriæ fuisse, ut captum oppidum Caius Marcius Coriolanus, quasi

gressu est *Regillus lacus*. Stadius, ex Livio III, 25, et deinceps. — *Satricum*. Urbs Antiatum in Latio. — *Corniculum*. Urbs alia in Latio. — *Verulis*. *Verulæ* idem est quod Verulanum Latii oppidum in Hernicis, non longe ab Urbe. — *Bovillis*. Bovillæ et hodie notæ. Exstant tenuis istius municipii reliquiæ, circiter medium ab Urbe lapidem in via Appia. Pontanus.

7. *Tibur*. Ad vigesimum ab Urbe lapidem, ubi divites Romani prædia habuere, in quibus æstivo præcipue tempore commorabantur, propter aeris ibi temperantiam. — *Æstivæ Præneste deliciæ*. Urbs Præneste distat a Roma in ortum stadiis ducentis: ejus situs a Strab. V, describitur. *Æstivas* autem *delicias* hanc urbem Florus vocat, quia ibi Romani per æstatem, immodicos solis ardores vitandi caussa, secedere solebant.

8. *Fæsulæ*. Cluverius, Italiæ antiquæ lib. II, p. 510, ineptum auctorem nostrum arguit, quod commemorationi rerum Latinarum, Fæsulas, Etruscam urbem, misceat. Non hic pro defensione Nostri afferre possumus, quod supra 7, 4, de Volscis, Æquis et Hernicis, qui quidem, si non antiquo Latio includebantur, at saltem novo, sive adjecto. Fæsulas autem neque in novo, neque in antiquo Latio nullus umquam scriptor connumeravit. — *Carræ*. Urbs Mesopotamiæ, sic nominata a *Carrhæ*, Syriæ flumine. Hic autem Florus de clade Crassi loquitur. — *Nemus Aricinum*: Hoc nemus in Latio est, quatuor millia passuum ab Aricia distans. — *Hercynius saltus*. In Germania est: dierum sexaginta iter occupare dicitur. Hic Florus loquitur de bello Gallico, et de Germanis quos Cæsar, per Hercynias sylvas secutus, fugavit. Ed. Delph. — *Fregellæ*. Oppidum Latinorum, non procul a Liri amne. — *Gesoriacum*. Quod fuit portus Morinorum in Gallia Belgica, nunc vero *Calétum* (*Calais*), ut est opinio, dicitur. Alii malunt *Soiacum* esse juxta Audomari fanum.

9. *Coriolos... victos*. Scripti nonnulli habent *Coriolus... victus*. Corioli autem erant Italiæ urbs, Volscorum metropolis. — *Caius Marcius*. Liv. Cnæum Marcium vocat; Dionysius autem Halic. Plutarchusque cum Nostro *Caium*. — *Nomini induerit*. Ita probatissimi codices, pluresque MSS. Quidam autem quos inter Grævius Dukerusque respuunt *nomini*, reponentes *nomen*, quum, inquiunt, omnino in-

Numantiam aut Africam, nomini induerit. Exstant et 10
parta de Antio spolia, quæ Mænius in suggestu fori,
capta hostium classe, suffixit: si tamen illa classis;
nam sex fuere rostratæ. Sed hic numerus illis initiis
navale bellum fuit. Pervicacissimi tamen Latinorum 11
Æqui et Volsci fuere, et quotidiani, ut ita dixerim,
hostes. Sed hos præcipue Lucius Quinctius domuit, 12
ille dictator ab aratro: qui obsessa ac pæne jam capta
Marci Minucii consulis castra egregia virtute servavit.
Medium erat tempus forte sementis, quum patricium 13
virum innixum aratro suo lictor in ipso opere deprehendit.
Inde in aciem profectus, ne quid a rustici
operis imitatione cessaret, victos more pecudum sub
jugum misit. Sic expeditione finita, rediit ad boves 14
rursus, triumphalis agricola. Fidem numinum! qua 15
velocitate! inter quindecim dies cœptum peractumque
bellum: prorsus ut festinasse dictator ad relictum opus
videretur.

solens sit illa phrasis, *oppidum nomini induere*.

10. *Antio*. Volscorum, in Latio portus. — *Suggestu fori*. Suggestus fori est locus editior in foro, unde ad populum verba fiebant. Antiatum rostratis navibus ornatus fuit, unde *rostra* vocatus. Et inde patet rostra et suggestum idem esse. Ed. Delph.

12. *Lucius Quinctius*. Lucius Quinctius Cincinnatus. Sed hoc capite jungit Florus quæ longo intervallo distant. Nam L. Quinctius Volscos domuit anno Urbis 294, ante C. N. 460, quo tempore bellum Etruscum, de quo capite sequenti, jamdiu finem ceperat. — *Marci Minucii*. Livio dicitur *Lucius* Minucius; Aurelio Victori *Quinctius*.

13. *Sub jugum*. Liv. III, 28, 13: « Tribus hastis jugum fit, humi « fixis duabus, superque eas trans- « versa una deligata. »

15. *Prorsus ut festinasse... videretur*. Non modo hæc, inquit Titze, nihil addunt gravitati præcedentis expositionis, sed, quantum equidem sentio, multum demunt: exercitamentum rhetoricum cernis, etc... Nos autem hic omnino ab eruditissimo Titze dissentimus; et hæc verba minime gravitati præcedentis expositionis contraria judicamus. Sæpe fit quidem, ut Florus tumore poetico elatus, in *exercitamenta rhetorica* abripiatur: sed hoc

XII.

BELLUM CUM ETRUSCIS, FALISCIS ET FIDENATIBUS*.

1 Assidui vero et anniversarii hostes ab Etruria fuere Veientes; adeo ut extraordinariam manum adversus eos promiserit, privatumque gesserit bellum gens una
2 Fabiorum. Satis superque idonea clades. Cæsi apud Cremeram trecenti, patricius exercitus; et scelerato

loco nobis intra fines veri et pulchri se continuisse videtur. Quippe in civitate, ubi tam claris paupertas nobilitata fuit exemplis, ubi Regulus ille, ut apud Livium videmus, consul creatus Punico bello, imperium recusabat, nempe quia servus, colendo agello præpositus, ablato rustico instrumento, aufugerat, quid tam insolens, alium occurrere *triumphalem agricolam*, qui bellum peragere festinaverit, nempe ut *ad relictum opus reverteret!*

* Cap. XII. Bellum cum Etruscis, etc. Hoc caput annos 85 continet. Nam bellum Etruscum in se recepere Fabii A. U. 275, ante C. N. 479; Falisci se dedidere A. U. 360, ante C. N. 394, secundo anno post Veios captos. Historiam autem Fabiorum scribunt Liv. II, 48, 50; Dionys. IX, 17; Eutrop. I, 11; Oros. II, 6; Aurel. Victor de Vir. Illustr. cap. 14; Ovid. Fast. II, 195; Silius II, 3, et VII, 40. Vide etiam Servium ad Æneid. VI, 846. Camers.

1. *Privatum.* Privato sumtu et milite, ut Fabius cos. apud Livium II, 48: « Nostrum id nobis velut « familiare bellum, privato sumtu « gerere in animo est. Respublica « et milite illic, et pecunia vacet. »

2. *Satis superque idonea clades. Idonea clades* est Freinshemio in Indice clades satis magna: est talis, quæ clades dici mereretur, quæ nomine cladis digna esset. Ovid. Epist. Didon. VII, 105, et Sueton. August. 31, habent *idoneus auctor* pro eo qui dignus est nomine auctoris, qui fidem meretur. De re autem plures, quos inter Cl. Perizonius, falsa esse contenderunt quæ de trecentorum et sex Fabiorum exercitu, tanto consensu, veteres tradiderunt: quia, inquit Perizonius, vix tot numero patricii omnium gentium patriciarum, tum temporis, trigesimo scilicet post exactos reges anno, Romæ fuerint. — *Trecenti.* Sex et trecentos numerant Livius Dionysiusque. — *Scelerato signata nomine.* Dicta est sce-

signata nomine, quæ proficiscentes in prælium porta
dimisit. Sed ea clades ingentibus expiata victoriis, post- 3
quam per alios atque alios duces robustissima capta
sunt oppida: vario quidem eventu. Falisci se sponte
dediderunt. Cremati suo igne Fidenates. Rapti fundi- 4
tus deletique Veientes. Falisci quum obsiderentur, 5
mira visa est fides imperatoris, nec immerito: quod
ludimagistrum, urbis proditorem, cum iis, quos ad-
duxerat, pueris, vinctum sibi ultro remisisset. Eam 6
namque vir sanctus et sapiens veram sciebat victoriam,
quæ salva fide, et integra dignitate pararetur. Fidenæ, 7
quia pares non erant ferro, ad terrorem movendum
facibus armatæ, et discoloribus, serpentum in modum,
vittis, furiali more processerant: sed habitus ille feralis
eversionis omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indi- 8
cat decennis obsidio. Tunc primum hiematum sub pel-

lerata ab *infelicitate* exitus Fabiorum. Nam *sceleratus* interdum significationem calamitatis habet. Sic *scelerata castra* apud Sueton. Claud. 1, in quibus Drusus obiit; *sceleratum frigus* in Virg. Georg. II, 256, scilicet frigus nocens, omnia exurens.

4. *Rapti*. Nempe expugnati, direpti.

5. *Falisci*. Quidam ex MS. Franeq. *Faliscis*. — *Fides imperatoris*. Exstat historia apud Liv. V, 27; Val. Max. VI, 5, 1; Frontin. Strateg. IV, 4, 1; Aurel. Vict. de Viris Illustr. cap. 32; Plutarch. Camill. cap. 17.—*Vinctum sibi*. Id est, Faliscis. Vide similiter locutos Plautum et Ciceronem apud Scalig. de Caus. ling. Lat. VI, cap. 129.

6. *Pararetur*. Nonnulli codices *pareretur*. Hoc loco Bossuet Florum quasi in Gallicum sermonem vertisse videtur, his verbis, *Discours sur l'histoire universelle, Ire part., VIIIe époque: «Rome ne voulait pas vaincre par des trahisons, ni profiter de la perfidie d'un lâche, qui abusait de l'obéissance d'un âge innocent:»* quæ quidem huic Nostri phrasi mire respondent: *Eam namque vir sanctus et sapiens veram sciebat victoriam, quæ salva fide et integra dignitate pararetur.*

7. *Facibus armatæ... furiali more processerant.* Facium tantum meminit, non etiam serpentum, prælatarum a Fidenatibus eo prælio, Liv. IV, 33: «Ignibus armata ingens « multitudo, facibusque ardentibus « tota collucens, velut fanatico in« stincta cursu, in hostem ruit.»

8. *Tunc primum hiematum sub pellibus.* Milites etiam æstate sub

libus: taxata stipendio hiberna: adactus miles sua sponte jurejurando, « nisi capta urbe, non remearet. »
9 Spolia de Larte Tolumnio rege ad Feretrium reportata. Denique non scalis, nec irruptione, sed cuniculo,
10 et subterraneis dolis peractum urbis excidium. Ea denique visa est prædæ magnitudo, cujus decimæ Apollini Pythio mitterentur; universusque populus Roma-
11 nus ad direptionem urbis vocaretur. Hoc tunc Veii fuere: nunc fuisse quis meminit? quæ reliquiæ? quod vestigium? Laborat annalium fides, ut Veios fuisse credamus.

pellibus habebantur; sed in hac obsidione illud novum fuit, quod quum ante id tempus hieme semper arma deponi, et milites domum reduci, solerent, tunc primum obsidionis urgendæ caussa sub pellibus hiemarunt. — *Taxata stipendio hiberna.* Si Livium sequimur IV, 59, stipendium de publico dari cœpit anno, antequam obsiderentur Veii: hiberna autem ut idem scribit V, 1 et 2, demum tertio anno obsidionis facta sunt. De hac autem Veientium obsidione MONTESQUIEU, *Grandeur et Décad. des Romains:* « *Le sénat ayant eu le moyen de donner une paie aux soldats, le siége de Veies fut entrepris; il dura dix ans. On vit un nouvel art chez les Romains, et une autre manière de faire la guerre: leurs succès furent plus éclatants; ils profitèrent mieux de leurs victoires; ils firent de plus grandes conquêtes; ils envoyèrent plus de colonies: enfin la prise de Veies fut une révolution.* » — *Nisi capta urbe, non remearet.* Hic *remearet* admisimus ex conjectura Salmasii, quamquam legi potest cum plurimis *remeare.* In Nazar. autem, *non* omisso, legitur: *nisi capta Urbe remearet:* quam quidem lectionem tueri videtur Freinshemius dicens *nisi* pro *nonnisi*, in bonis auctoribus usurpari.

9. *Spolia... reportata.* Scilicet a Cornelio Cosso. Perizonius autem in Animadv. Hist. cap. 7, multis disputat, Cossum retulisse spolia opima, quum tribunus militum in legione esset; sed sive tum, sive magister equitum, sive consul ea retulit Cossus, Florus non caret reprehensione, qui, turbata ratione temporis, narrationi interponat de obsidione Veiorum, quod fere annis triginta ante eam inchoatum fuerat.

11. *Laborat annalium fides.* Id est, periclitatur; parum abest quin fidem perdant annales.

XIII.

BELLUM GALLICUM*.

Hic sive invidia deum, sive fato, rapidissimus pro- 1
currentis imperii cursus parumper Gallorum Senonum
incursione supprimitur. Quod tempus populo Romano 2
nescio utrum clade funestius fuerit, an virtutum expe-
rimentis speciosius. Ea certe fuit vis calamitatis, ut in 3
experimentum illatam putem divinitus, scire volenti-
bus immortalibus diis, an Romana virtus imperium
orbis mereretur. Galli Senones, gens natura ferox, 4
moribus incondita, ad hoc ipsa corporum mole, per-
inde armis ingentibus, adeo omni genere terribilis
fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium

*Cap. XIII. Bellum Gallicum. Inceptum A. U. 365, ante C. N. 389; et a Dolabella finitum A. U. 471, ante C. N. 283, 106 postquam inceptum fuerat. Hujus belli præcipue meminerunt Liv. V, 36; Valer. Max. I, 5, 1; Plutarch. Camill. 27, et Problem. 24; auctor de Viribus Illustr. cap. 23; August. de Civit. Dei, II, 22, et III, 17; Veget. IV, 28; Virgil. Æneid. VIII, 652; Martial. XIII, 74; Ovid. Fast. VI, 351: quæ loca congessit Camers; et quibus adde Eutropium I; Oros. II, 19.

1. *Gallorum Senonum*. Galli Senones, Galliæ populi, Nerviis vicini versus occasum. Hos primum Ξένους appellatos fuisse traditur Historicis, quia in Italiam venerint ex Transalpina regione. Ed. Delph.

3. *In experimentum*. Hanc sententiam hausisse videtur Florus ex Silio Ital. lib. III, 573, ubi Jupiter ad Venerem de bellis Carthaginiensium cum Romanis gerendis: « Hac « ego Martis Mole viros spectare « paro, atque expendere bello. » Hoc est, hoc bello experiar, an Romani sint digni orbis imperio. Ejusdem sententiæ est quod idem poeta eodem in libro, vs. 163, canit: « Tum pater omnipotens gen« tem exercere periclis Dardaniam, « et fama sævorum tollere ad astra « Bellorum meditans, priscosque « referre labores, ... » Grævius.

4. *Omni genere*. Scilicet omni modo.

5 stragem, videretur. Hi quondam ab ultimis terrarum oris, et cingente omnia Oceano, ingenti agmine profecti, quum jam media vastassent, positis inter Alpes et Padum sedibus, ne his quidem contenti, per Italiam
6 vagabantur. Tum Clusium urbem obsidebant. Pro sociis ac fœderatis populus Romanus intervenit. Missi ex more legati. Sed quod jus apud barbaros? ferocius
7 agunt; et inde certamen. Conversis igitur a Clusio, Romamque venientibus, ad Alliam flumen cum exercitu Fabius consul occurrit. Non temere fœdior clades.
8 Itaque hunc diem fastis Roma damnavit. Fuso exercitu, jam mœnibus Urbis appropinquabant: erant nulla

5. *Cingente omnia Oceano.* Illud *cingente omnia.* Homericum est epithetum, ex natura rerum depromtum: nec plane scio cur hoc loco hæreant commentatores. — *Positis... sedibus.* Parum vere si Livio credimus. Nam Senones, ut ille scribit V, 35, postremi Gallorum in Italiam venerunt, et quum jam omnia inter Alpes et Padum ab aliis Gallis, qui ante eo venerunt, occupata invenissent, cis Padum sibi sedes ceperunt inter Utentem et Æsim fluvios. At Florus hoc ita scribit quasi Senones primi, et soli Gallorum in Italiam venissent.

6. *Ferocius agunt: et inde certamen.* In Ryck., Florent., et editt. vett. legitur, *ferocius agunt: movent, et inde certamen:* et hanc vocem *movent* non recte expunctam fuisse adnotat Grævius, quia inquit *movere*, absolute positum recte dicitur pro movere castra, movere signa. Sed, quamquam hoc sensu accipitur, illa vox hoc loco non convenit, inquit Dukerus. Nam Galli non moverunt infesta signa in Romanos, ut hoc exponit Grævius, ante, sed post certamen de quo hic Florus: qui agit de prælio inter Clusinos et Gallos, quum hi legatis Romanis ferociter respondissent *se jus in armis ferre*, et omnia fortium virorum esse, ut est apud Livium, V, 36. Quapropter recentiores omnes editores Dukerusque, et Titze, et Seebode, hanc vocem delent.

7. *Alliam.* Umbriæ fluvius in Sabinis, ex Crustumerinis montibus in Tiberim defluens. Pontanus. — *Non temere fœdior clades.* Id est, non facile inveniatur major clades. Notabilis tamen utique lectio MSS. Berol. Duisb. Fran. Voss. et duarum edd. antiquissimarum, *non Cremeræ fœdior clades.* Quæ quidem lectio confirmari potest ex Oros. II, 19: « Testatur hanc Fabii cladem fluvius Allia, sicut Cremera « Fabiorum: » adeoque concinna videtur Freinshemio, ut eam recepisset, nisi altera tot libris firmaretur. — *Fastis... damnavit.* Lucan. VII, 403: « Et damnata diu Ro- « manis Allia fastis. »

præsidia. Tum igitur, aut numquam alias, apparuit
vera illa Romana virtus. Jam primum majores natu, 9
amplissimis usi honoribus, in forum coeunt. Ibi, devo-
vente pontifice, diis se manibus consecrant; statimque 10
in suas quisque ædes regressi, sicut in trabeis erant, et
amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt;
ut, quum venisset hostis, in sua dignitate morerentur.
Pontifices et Flamines, quidquid religiosissimi in tem- 11
plis erat, partim in doliis defossa terræ recondunt:
partim imposita plaustris secum avehunt. Virgines si- 12
mul ex sacerdotio Vestæ, nudo pede fugientia sacra
comitantur. Tamen excepisse fugientes unus e plebe
fertur Lucius Albinus, qui, depositis uxore et liberis,
virgines in plaustrum recepit: adeo tum quoque in
ultimis religio publica privatis affectibus antecellebat!

9. *Ibi, devovente pontifice, diis se manibus consecrant.* Pro certo ponit Florus, quam fuisse quorumdam opinionem perhibet Livius lib. V, 41: « Sunt, qui, M. Fabio pontifice maximo præfante carmen, devovisse eos se pro patria Quiritibusque Romanis, tradant. » SALMASIUS. Carmen et ritum devotionis vide apud Liv. VIII, 9, 5; VIII, 10, 11, etc.; X, 28, 15.

10. *Sicut in trabeis erant.* Hanc formulam *sicut erant*... etc. sæpius usurpant Latini scriptores, quæ quidem Gallice hoc loco sic verti possit: « *Parés comme ils l'étaient de leur robe, et de tous les insignes de leur magistrature.* » De trabeis autem, hic Florus dicit *trabeas* confuse pro amplissimo cultu, et quos hic in *trabeis*, eos paullo post in *prætextis* sedisse dicit. Sic II, 17, 16, *trabeas* pro paludamentis imperatorum ponit. Apud alios quoque hæc nomina confunduntur — *In sua dignitate morerentur.* VOLTAIRE, *Henriade, chant IV*:

Tels dans les murs de Rome abattus et brûlants,
Ces sénateurs courbés sous le fardeau des ans,
Attendaient fièrement, sur leur siége immobiles,
Les Gaulois et la mort avec des yeux tranquilles.

11. *Terræ recondunt.* Quidam *terra*. Nihil autem interest utro modo legatur: nam et *terræ* et *terra* recondere dicitur. De autem illo *quidquid*, sequente neutro plurali, eodem modo Livius XXX, 17: « Et, quidquid aliud fecerit, quod cordi foret Masinissæ, ea patres comprobare atque laudare. »

12. *Nudo pede.* Reverentiæ caussa et ταπεινοφροσύνης, ut notat Casaubonus ad Sueton. August. 100, 10: ubi plura huc pertinentia vide. FREINSH.

13 Juventus vero, quam satis constat vix mille hominum fuisse, duce Manlio, arcem Capitolini montis insedit, obtestata ipsum quasi præsentem Jovem, «ut, quemad« modum ipsi ad defendendum templum ejus concur« rissent, ita ille virtutem eorum numine suo tueretur.»
14 Aderant interim Galli, apertamque Urbem primo trepidi, ne quis subesset dolus, mox ubi solitudinem vident, pari clamore et impetu invadunt. Patentes passim domos adeunt: ubi sedentes in curulibus suis prætextatos senes, velut deos geniosque venerati, mox eosdem, postquam esse homines liquebat, alioqui nihil respondere dignantes, pari vecordia mactant, facesque tectis injiciunt; et totam Urbem igne, ferro, mani-
15 bus exæquant. Sex mensibus barbari (quis crederet?)

13. *Duce Manlio.* Florus hic et 15 ita loquitur de Manlio, quasi eum cum imperio in arce fuisse putaverit, quod falsum est. Nam Sulpicius, tribunus militum cos. potestate, ibi habebat imperium. Liv. V, 47, 48, et Plutarch. Cam. DUKER.

14. *Pari clamore et impetu.* Clamantes scilicet, et simul impetum facientes. — *Velut deos geniosque.* Nec Livius in hac re deos memorat V, 41; sed, inquit, « Venerabundi « intuebantur viros majestate simil« limos diis. » — *Alioqui.* Nescio cur quidam commentatores, quos inter TITZE, hanc vocem respuant: quæ, præter quod in omnibus scriptis et edd. libris invenitur, et probum certe sensum exhibere videtur. Nempe primum nobis depingit Florus barbaros, prætextatos illos senes, velut deos geniosque, venerantes. Postquam autem homines esse liquet, quod nihil respondere dignarentur, irati, etc... Qui autem rejiciunt *alioqui*, ex conjectura Heinsii reponunt *alloqui*: ita distinguentes: *Mox eosdem, ubi homines esse liquebat, alloqui, nihil respondere dignantes*, etc. — *Vecordia.* Id est, pari venerationis, qua primum eos prosecuti fuerant. Sic Tacit. Hist. IV, 67, 2: « Sabinus « festinatum temere prælium pari « formidine deseruit. » — *Manibus exæquant.* In quibusdam edd. legitur *manibus solo exæquant*, contra auctoritatem omnium scriptorum librorum et antiquorum codicum, quorum nullus hanc vocem *solo* habet. Sic rursus *adæquare* infra III, 10, 23. Hanc autem historiam non eodem omnino modo narrat Livius V, 41: « Ad eos, « velut simulacra, versi quum sta« rent, M. Papirius, unus ex his, di« citur Gallo, barbam suam, ut tum « omnibus promissa erat, permul« centi, scipione eburneo in caput « incusso iram movisse; atque ab

circa montem unum pependerunt, nec diebus modo,
sed noctibus quoque omnia experti: quum tandem
Manlius nocte subeuntes, clangore anseris excitatus, a
summa rupe dejecit; et ut spem hostibus demeret,
quamquam in summa fame, tamen ad speciem fidu-
ciæ, panes ab arce jaculatus est. Et stato quodam die 16
per medias hostium custodias Fabium pontificem ab
arce demisit, qui solenne sacrum in Quirinali monte
conficeret. Atque ille per media hostium tela incolu-
mis religionis auxilio rediit, propitiosque deos renun-
tiavit. Novissime quum jam obsidio sua barbaros fati- 17
gasset, mille pondo auri recessum suum venditantes,
idque ipsum per insolentiam, quum ad iniqua pondera
addito adhuc gladio, superbe «Væ victis!» increparent,
subito aggressus a tergo Camillus adeo cecidit, ut om-

« eo initium cædis ortum; cæteros « in sedibus suis trucidatos. »

15. *Pependerunt.* Hæserunt, morati sunt. Ea vis est autem verbi *pendere* ut, infecta re sedere, significet. Sic Virgil. Æneid. IV, 88: « Pendent opera interrupta, minæque Murorum ingentes. » — *Anseris.* Ex hoc facto et quibusdam aliis colligi potest, Romanos in primis reipublicæ temporibus non usque adeo militaris artis peritos fuisse, quam quidam sibi fingere volunt; ita ut Saint-Evremond qui sæpius immerito Romanos carpit, h. l. tamen jure aliquo dixisse videatur: « *Si les Lacédémoniens avaient vu l'espèce d'art militaire que pratiquaient les Romains en ce temps-là, je ne doute pas qu'ils n'eussent pris pour des barbares des gens qui ôtaient la bride aux chevaux pour donner plus d'impétuosité à la cavalerie* (vide supra II, 3); *des gens qui se reposaient de la sûreté de leur garde sur des oies et sur des chiens, dont ils punissaient la paresse et récompensaient la vigilance.* » *Réflexions sur les Romains, chap.* 3.

16. *Solenne sacrum.* Sciendum est non solenne illud sacrum populi Romani fuisse, sed peculiare genti Fabiæ. Nec Fabius idem ille pontifex, quo devovente diis manibus se tum consecrarant Romani, cui Marco prænomen fuit, teste Livio, sed C. Fabius Dorsus hic vocabatur, qui hoc sacrificium suæ gentis in colle Quirinali tum suscepit conficiendum. Salm.

17. *Venditantes.* Edit. P. *vendicantes.* — *Aggressus a tergo Camillus.* Variant in hac re narranda scriptores vetusti. Livius V, 49, et Plutarch. in Camillo scribunt Camillum in ipso articulo, quum Galli et Romani ponderibus alter-

nia incendiorum vestigia Gallici sanguinis inundatione
18 deleret. Agere gratias diis immortalibus ipso tantæ cladis nomine libet. Pastorum casas ignis ille, et flamma paupertatem Romuli abscondit. Incendium illud quid egit aliud, nisi ut destinata hominum ac deorum domicilio civitas, non deleta, non obruta, sed expiata
19 potius et lustrata videatur? Igitur post assertam a Manlio, restitutam a Camillo Urbem, acrius etiam vehementiusque in finitimos resurrexit. Hic primum omnium illam ipsam Gallicam gentem non contentus mœnibus expulisse, quum per Italiam naufragia sua latius traheret, sic persecutus est, duce Camillo, ut
20 hodie nulla Senonum vestigia supersint. Semel apud

carentur, intervenisse, aurumque de medio tolli jussisse, et Gallos urbe expulisse. Alii Camillum Gallos, auro accepto, jam ab Urbe digressos, insecutum, prælio fudisse, et aurum recuperasse tradiderunt. Vid. Servium in Virgil. Æn. VI, 826, et Festum in *Væ victis!* Quidam denique totam hanc Camilli victoriam commentitiam tradunt, et quod Polybius prodidit, Gallos, auro accepto, obsidionem reliquisse putant. Dux. — *Omnia incendiorum vestigia... sanguinis inundatione deleret.* Quantus furor commentatorum hæc in verba, velut digna ludo declamatorio, insana, delira! Quæ quidem historicæ orationis modum vix excedentia, in poetis, quos sæpius imitatur Florus, certe laudarentur. Ita de Camillo Sidonius, carm. VII, 565: « Texit fumantes hostili strage fa- « villas. »

18. *Pastorum casas ignis ille...* etc. De quo incendio Montesquieu, *Grand. et Décad. des Rom. chap.* 1: « *La prise de Rome par les Gaulois ne lui ôta rien de ses forces: l'armée, plus dissipée que vaincue, se retira presque entière à Veies; le peuple se sauva dans les villes voisines; et l'incendie de la ville ne fut que l'incendie de quelques cabanes de pasteurs.* » — *Destinata hominum ac deorum domicilio civitas... lustrata videatur.* Cicero in Verrem Act. IV, 31: « Ut illa flam- « ma divinitus exstitisse videatur, « non quæ deleret Jovis Optimi « Maximi templum, sed quæ præ- « clarius magnificentiusque depos- « ceret. »

19. *Naufragia sua latius traheret.* Scilicet reliquias naufragii aut cladis. — *Nulla Senonum vestigia.* Falsum, inquit Rupertus: multis enim post Romam captam sæculis, Senonum mentio est apud Polybium, Cæsarem, et alios. Vana autem est hæc criminatio, inquit Dukerus; nam hi agunt de Senonibus in Gallia Transalpina; Florus autem de iis qui, transcensis Alpibus,

Anienem trucidati, quum singulari certamine Manlius aureum torquem barbaro inter spolia detraxit: inde Torquati. Iterum Pomptino agro, quum in simili pugna Lucius Valerius, insidente galeæ sacra alite adjutus,
retulit spolia; et inde Corvini. Tandem post aliquot 21
annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella delevit: ne quis exstaret in ea gente, quæ incensam a se Romam urbem gloriaretur.

XIV.

BELLUM LATINUM*.

Conversus a Gallis in Latinos, Manlio Torquato, 1
Decio Mure consulibus, semper quidem æmulatione imperii infestos, tum vero contemtu Urbis incensæ; quum «jus civitatis, partem imperii ac magistratuum»

sedes in Italia posuerant, et Romam ceperant. Hos autem jam ante Polybii ætatem a Romanis sedibus pulsos, ac deinde interiisse constat e Polybio, II, 19 et 21; Strabone, V, pag. 212, 216; et Plinio, Hist. Nat. III, 15.

20. *Pomptino agro.* In Latio circa Volscos. — *Sacra alite.* Non corvum nominat; sed alitis sacræ nomine intelligit. Sacram alitem vocat ob augurium, cujus gratia multum observabatur hæc avis. Salm.

21. *Lacum Vadimonis.* Qui et hodie *Vadimono* dicitur, in Italia, juxta Amerina prædia.

* Cap. XIV. Bellum Latinum. A. U. 414, ante C. N. 340, coss. T. Manlio Torquato, P. Decio Mure. De hoc vid. Liv. VIII; Val. Max. VI, 9, 1, et IX, 3, 4; Plutarch. Parall. cap. 22; Eutrop. III, 1; Oros. III, 9; Auctor de Viris Illustribus, cap. 26 et 28. Camers.

1. *Jus civitatis partem imperii ac magistratuum.* Bellum indixit his verbis *jus civitatis* Salmasius, præfatus non jus civitatis petiisse Latinos, sed tantum consortium imperii ac magistratuum. Sed hoc ipsum est jus civitatis. Sine jure civitatis nemo poterat consul aut ullus magistratus creari. Nam nemo, nisi esset jure optimo civis, hoc est, qui jus suffragii ferendi

poscerent, atque jam amplius, quam congredi, aude-
2 rent. Quo tempore quis cessisse hostem mirabitur, quum alter consulum filium suum, quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem occiderit, quasi
3 plus in imperio esset, quam in victoria: alter, quasi monitu deorum, capite velato, primam ante aciem
4 diis Manibus se devoverit, ut in confertissima se hostium tela jaculatus, novum ad victoriam iter sanguinis sui semita aperiret?

habebat in comitiis, poterat petere magistratus, aut aliis dare. Recte dicit Livius in omnibus æquari voluisse Latinos Romanis. Nolebant diutius esse socii Latini nominis, sed cives Romani, et hac quidem lege, ut alter esset consul Latinus, hoc est, quod Livius dicit, ut alter a Latinis consul daretur. Nec obstat huic sententiæ, quod Antium fuit colonia. Non omnes enim coloniæ jus civitatis habebant, sed erant, quæ jus Latii Italiæve tantum habebant. Græv. — *Atque jam amplius quam congredi auderent.* Plus enim erat partem magistratuum petere, quam armis congredi. Sensus planus est: itaque nihil mutandum, quidquid dicat doctissimus Salmasius. Ed. Delph.

2. *Alter consulum.* Manlium intelligit. — *Quia contra imperium pugnaverat, quamvis victorem....* etc. Cui rei alludit Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle, IIIe partie, 6e ch.*: « *La victoire était périlleuse et souvent mortelle à ceux qui la gagnaient contre les ordres.* » — *Quasi plus in imperio esset quam in victoria.* Id est, quasi utilius reipublicæ esset, si non contemnerentur imperia ducum, quam si victoriam miles de hoste reportasset. *Imperio* igitur hic dicitur passive.

3. *Quasi monitu.* Cur *quasi*, quum ex Deorum monitu factum esse constet. — *Capite velato.* De more religionis, ne quid occurreret, quod eam turbaret.

4. *Se... jaculatus.* Ποιητικώτερον videtur esse quum homo se dicitur *jaculari*; Livius quidem, VIII, 9, multo simplicius in hac re narranda: « Armatus in equum insiluit, « ac se in medios hostes immisit. » — *Novum ad victoriam iter sanguinis sui semita aperiret.* Post *iter*, redundare videtur *semita*. Felicius dixit Racine, *Phèdre, act. V, sc. 6*, de Hippolyto:

De son généreux sang la trace nous conduit.

XV.

BELLUM SABINUM*.

A Latinis aggressus est gentem Sabinorum, qui im- 1
memores factæ sub Tito Tatio affinitatis, quodam
contagio belli se Latinis adjunxerant. Sed Curio Den- 2
tato consule, omnem eum tractum, qua Nar, Anio,
fontesque Velini, Adriatico tenus mari, igne ferroque

* CAP. XV. BELLUM SABINUM. A. U. 464, ante C. N. 290; coss. Cornelio Rufino, Man. Curio Dentato. Hujus belli tamquam parvi momenti, pauci meminerunt. Lege auctorem de Vir. Illustr. cap. 33; Oros. III, 22; Plin. III, 12; Silium, VIII, 423; Frontin. Strateg. I, 8, 4, et Eusebium.

1. *A Latinis aggressus est gentem Sabinorum*. Falsum, quod ait Florus populum Romanum post debellatos Latinos, in Sabinos conversum; nam multi anni intersunt, et multa alia bella gessit, ut Ausonium, Privernas, Neapolitanum, Samniticum, Etruscum et alia. Nusquam etiam legitur Sabinos se Latinis conjunxisse. TITZE autem, Florum excusandi gratia, contendit primum, Sabinos prioribus bellis se Latinis conjunxisse: id est, inquit, cum Æquis et Volscis quos Latinis Noster accenset cap. 2 hujus libri; quæ quum ita sint, Florum, cui priora illa bella cum Sabinis gesta fusius commemorare in consilio non erat, propère hinc suo more transiliisse ad ultimam illorum cladem a Curio Dentato illatam.

2. *Qua Nar, Anio, fontesque Velini*. Dukerus ex conjectura Heinsii, *qua Nar ambit, fontesque Velini*. Cæterum, inquit Grævius, in hoc bello describendo Florus hallucinatur, non tantum in ratione temporis, ut Salmasius ostendit, sed et in locorum situ, quum scribit Sabinorum terras a Nare, Anione et Velino fuisse vastatas ad mare Adriaticum usque, quum illorum ager pertineret tantum ab his amnibus ad Apenninum, terras vero ab Apennino usque ad Adriaticum tenuerint Galli Senones. Rectius itaque auctor de Viris Illustribus in M. Curio Dentato: « Manius Curius Dentatus primo de Samnitibus triumphavit: quos usque ad mare superum perpacavit. » Subjicit de his tantum agri et hominum cepisse Curium, de quo et Florus loquitur. Postea subnectit illum de Sabinis quoque triumphasse. GRÆV. At, inquit TITZE pro Floro patrocinans, animadvertendum Freinshemium in Supp. Livian. XI, 19-21,

3 vastavit. Qua victoria tantum hominum, tantum agrorum redactum in potestatem, ut, in utro plus esset, nec ipse posset æstimare, qui vicerat.

XVI.

BELLUM SAMNITICUM*.

1 Precibus deinde Campaniæ motus, non pro se, sed,

plus fidei tribuere Floro, quam Aurelio Victori. Jure prorsus: nam et Orosius in sua historia cum Floro consentit, et Livii antiquus Epitomator in summario libri XI: ita ut hoc de facto, lis adhuc sub judice; et auctorem sequi liceat cuique suum.

3. *Qua victoria tantum hominum*, etc. Hoc loco, his Florus alludit Curii Dentati verbis ad senatum: « Tantum agri cepi, ut solitudo futura fuerit, nisi tantum hominum cepissem; tantum porro hominum cepi, ut fame perituri fuerint, nisi tantum agri cepissem. » Hæc autem verba Dentati, sicut ad Samniticam victoriam refert Aurelius Victor, sic Orosius ad Sabinam, quam præcessisse narrat, ut jam supra §. 2, diximus.

* Cap. XVI. Bellum Samniticum. Anno Urbis 411, et ante C. N. 443, coss. M. Valerio Corvo III, A. Cornelio Cosso. Vide Livium de prima hujus capitis parte, scilicet deditione Campanorum, VII, 30, etc.

1. *Precibus deinde Campaniæ motus*. Hic Florus confundit tempora, inquit Salmasius, dum Samniticum bellum tempore posterius facit Latino ac Sabino bello, de quibus tractat præcedenti capite. Ac de Sabino quidem nullum est dubium, quum tot annorum interstitio præcedatur ab isto Samnitico, quod susceptum est in gratiam Campanorum. Profecto ne Latinum quidem, etsi tanto antiquius Sabino, temporis primas ferre debeat contra Samniticum quod prius est. Ecce enim Campani auxilium adversus Samnitem petiere, coss. M. Valerio Corvo III, et A. Cornelio Cosso, quibus cura hujus belli demandata, qui et ambo de Samnitibus triumpharunt. Hoc initium belli Samnitici, et primus de hoc Romanorum triumphus. At Latini cum Campanis defecerunt, tribus ferme annis post consulatum M. Valerii, et initium belli Samnitici, in consulatu Manlii Torquati et Decii Muris. Prius certe finem accepit bellum Latinum quam Samniticum, quod quinquaginta ferme per annos duravit, quum vix debellati statim rebellarent, utpote de quibus quater et vicesies triumphatum sit.

quod est speciosius, pro sociis, Samnitas invadit. Erat 2
fœdus cum utrisque percussum : sed hoc Campani
sanctius, et prius omnium suorum deditione fecerant.
Sic ergo Romanus bellum Samniticum tamquam sibi
gessit. Omnium, non modo Italia, sed toto orbe terra- 3
rum, pulcherrima Campaniæ plaga est. Nihil mollius
cælo : denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo :
ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospi- 4

2. *Erat fœdus cum utrisque... suorum deditione fecerant.* Duo in his Flori verbis reprehendit Salmasius : quod *deditionem* vocet *fœdus*, et quod fœdus Campanorum *prius* fuisse dicat fœdere Samnitum. Sed nihil hic in se admisit Florus cujus accusari merito possit. Nam deditionem fœdus esse quoque, licet omnium iniquissimum, constat : quod quidem clare docet Menippus, Antiochi legatus, apud Liv. XXXIV, 57, ubi ait : « Esse tria genera fœderum, quibus inter se paciscerentur amicitias civitates, regesque. Unum, quum bello victis dicerentur leges; ubi enim omnia ei, qui armis plus posset, dedita essent, quæ ex iis habere victos, quibus mulctari velit, ipsius jus arbitriumque esse; alterum, quum pares bello æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent; tunc enim repeti reddique per conventionem res, et si quarum turbata bello possessio sit, eas aut ex formula juris antiqui, aut ex partis utriusque commodo componi. Tertium esse genus, quum, qui hostes numquam fuerint, ad amicitiam sociali fœdere inter se jungendam coeunt; eos neque dicere, neque accipere leges; id enim victoris et victi esse. » Hac de re vide etiam Liv. IX, 20. Primum crimen diluimus; alterum longe levius est, et minori negotio potest amoveri a Floro. In eo nodus est difficultatis quod *prius* non ad tempus respicit, sed ad id quod Romani Campanum fœdus Samnitico *potius* haberent : quo sensu dicitur, nihil *prius* antiquiusque habere. — *Tamquam sibi gessit.* Nempe, quia pro fœderatis dedititiis.

3. *Nihil mollius cælo.* Id est, temperatius, clementius. Sic Græci μαλακὸν usurpant, quod et mari quum tranquillum est tribuunt. — *Denique.* Gallice, *en un mot.* — *Bis floribus vernat.* Floribus gignendis bis habet ver. — *Liberi Cerisque certamen.* Sic de Campania Plin. Hist. Nat. III, 5, apud Stadium, « Ut veteres dixere Liberi patris cum Cerere certamen : » nempe, quia erat admodum fertilis vini ac frumenti.

4. *Nihil hospitalius mari.* Non enim homines tantummodo hospitales, sed etiam loca. Inde *inhospita tecta*, deserta scilicet, aut accipiendis hominibus funesta. Ita *inhospita maria*, quorum litus importuosum, et accessu difficile. Sic etiam per antiphrasim εὔξεινος πόντος, qui olim ἄξεινος, inhospitalis dicebatur. Sed propter incolarum

talius mari : hic illi nobiles portus, Caieta, Misenus,
et tepentes fontibus Baiæ : Lucrinus et Avernus, quæ-
5 dam maris otia. Hic amicti vitibus montes, Gaurus,
Falernus, Massicus, et pulcherrimus omnium Vesu-
6 vius, Ætnæi ignis imitator. Urbes ad mare, Formiæ,
Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeii, et
ipsa caput urbium, Capua, quondam inter tres maxi-
7 mas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac
urbe, his regionibus populus Romanus Samnitas inva-
sit, gentem, si opulentiam quæras, aureis et argenteis

barbariem, non ob portuum penuriam, ita appellatum volunt. — *Caieta.* Caietam Latio novo, quia circa Lirim sita est, multi adscribunt. Urbs est et portus in ora occidentali Formiani sinus. Nomen habet a *Caieta*, Æneæ nutrice, sive a litoris curvitate, teste Strabone. Stadius. — *Misenus.* Portus et promontorium est, olim urbs quoque satis celebris; quæ nunc diruta est. Dictus fuit a Miseno, Æneæ tubicine, teste Virgilio VI, 164. Ultra Caietam in ortum vergit. — *Baiæ.* Promontorium, et urbs, et portus, ob tepentes aquas saluberrima. Ab Urbe ad centesimum lapidem in ortum brumalem distabat. Nunc fere suis ruderibus obruta jacet, etiam si ob fontium et aquarum salubritatem commendetur. Stadius. *Lucrinus et Avernus.* Lacus erant, sed ex eo genere quas Græci λιμνοθαλάττας, lacus nempe quibus mare diffunditur, æstuaria. Harum prior ab occasu Baias cingebat; posterior autem a septemtrione. Dicuntur autem *quædam maris otia*, quia in his mare otiatur et quiescit.

5. *Gaurus, Falernus, Massicus.* Gaurus mons initium habet a ripa Liris orientali, atque ostio ejusdem fluminis, quod a Gauri vicinitate Gaurianus, unde vulgo *Gargiliano* dicitur. Hujus montis pars occidentalis, *Gaurus;* orientalis et juga ejusdem, *Massicus;* septemtrionalis *Falernus* dicebatur. Stadius. — *Vesuvius.* Distat a Neapoli in ortum ad quartum ferme lapidem, clauditque ripam Sarni fluminis. Stadius.

6. *Formiæ.* Urbs Campaniæ, quadraginta stadiis a Caieta. — *Cumæ.* Vetustissima et nobilissima civitas a Chalcidensibus condita. — *Puteoli.* Urbs Campaniæ; Averno ab occasu abluitur; ab ortu, sinu cui Puteolano nomen dedit. — *Herculaneum.* Urbs, ab Hercule, aiunt, condita; fuit autem Vesuvio monti vicina, ad occasum, non longe a *Leucopetra* promontorio; et nunc hujus montis cineribus sepulta jacet. — *Pompeii.* Vesuvio vicina, ab ortu ad Sarnum, pari cum Herculaneo fato deleta. Stadius.

7. *Pro hac urbe.* Scilicet hanc urbem defendendi caussa. — *Aureis atque argenteis armis.* Duo exercitus erant (Samnites): scuta alterius

armis, discolori veste, usque ad ambitum armatam: si fallaciam, saltibus fere et montium fraude grassantem: si rabiem ac furorem, sacratis legibus, humanisque hostiis in exitium Urbis agitatam: si pertinaciam, sexies rupto fœdere, cladibusque ipsis animosiorem.

Hos tamen quinquaginta annis per Fabios et Papi- 8
rios patres, eorumque liberos ita subegit ac domuit; ita ruinas ipsas urbium diruit, ut hodie Samnium in ipso Samnio requiratur; nec facile appareat materia quatuor et viginti triumphorum. Maxime tamen nota 9
et illustris ex hac gente clades apud Caudinas furculas, Veturio Postumioque consulibus, accepta est. Clauso 10
per insidias intra eum saltum exercitu, unde non posset evadere, stupens occasione tanta dux hostium Pontius, Herennium patrem consuluit; et ille, « mitteret « omnes, vel occideret, » sapienter, ut senior, suaserat.

auro, alterius argento cælaverant. — *Usque ad ambitum*. Scilicet usque ad luxuriam et ostentationem, quod quidem referendum est ad *aureis et argenteis armis*, sicut ad *discolori veste*. — *Saltibus fere et montium fraude*. Fraudes saltuum et montium dicit, pro insidiis in saltibus ac montibus, quæ loca insidiis aptissima sunt struendis. Sic Virgil. Æneid. XI, 522: « Est curvo anfractu valles adcommoda « fraudi, Armorumque dolis. » — *Sacratis legibus*. Quidam *sacris legibus*: melius. Sacræ leges erant, quibus caput eorum qui non issent in prælium, vel fugissent, vel alio quovis modo sibi defuissent, Diti sacrum fiebat. Hac de re vide Livium, X, 38. Adigebantur etiam hoc jurejurando, nisi victo hoste, non redire: quod etiam Romani prius usurpaverunt.

8. *Quinquaginta annis*. Scilicet tres et quinquaginta, quum hoc bellum finitum fuerit coss. Cornelio Rufino, et M. Curio Dentato. — *Per Fabios et Papirios*. Non quidem solos, sed præcipue hos. — *Nec facile appareat materia quatuor et viginti triumphorum*. Montesquieu, *Essai sur le goût*: « *Florus, en parlant des Samnites, dit que leurs villes furent tellement détruites, qu'il est difficile de trouver actuellement le sujet de vingt-quatre triomphes; et par les paroles qui marquent la destruction de ce peuple, il fait voir la grandeur de son courage et de son opiniâtreté.* »

11 Hic armis exutos mittere sub jugum maluit; ut nec amici forent beneficio, et post flagitium, hostes magis.
12 Itaque et consules statim magnifice voluntaria deditione turpitudinem fœderis dirimunt, et ultionem flagitans miles, Papirio duce (horribile dictu), strictis ensibus per ipsam viam ante pugnam furit, et « in « congressu arsisse omnium oculos », hostis auctor fuit. Nec prius finis cædibus datus, quam jugum et hostibus et duci capto reposuerunt.

12. *Voluntaria deditione*. Quæ quidem juris fœderumque violatio, cujus haud semel Romani crimen subierunt, iis sæpius merito exprobrata fuit. MONTESQUIEU, *Grand. et Décad. des Rom.*, *chap.* 6 : « *Lorsqu'un de leurs généraux faisait la paix pour sauver son armée prête à périr, le sénat, qui ne la ratifiait pas, profitait de cette paix, et continuait la guerre.* » — *Strictis ensibus, per ipsam viam ante pugnam furit.* Dicit milites, antequam manus consererent, in ipsa procursione atque impetu, quo in hostem vadunt, strictis ensibus furorem significasse. Nempe hic mos prælii fuit militi Romano, ut in concursu auspicando, pila prius emitteret, deinde, gladiis strictis, rem gereret. At hic conserendæ manus adeo avidus erat Romanus miles, ut pila, velut signo dato, abjiceret; strictosque gladios in ipso concursu præferret. Qui quidem sensus planus est : nihilque textui mutandum, quem imperiti librarii perversa licentia mille modis temeraverant. — *Arsisse omnium oculos.* Quod si Florus hic translative vocem *arsisse* accipit, nempe, dicens Romanum militem usque adeo furoris stimulis actum fuisse, ut ardentiores oculi emicare viderentur, nihil in eo tam mirum, ut hujus rei hostem quasi testem excitare necesse sit. Quod si, autem innuit reipsa militum oculos arsisse, id est, ignitos radios, fulguris instar, emisisse, tunc *credat Judæus Apella!*

XVII.

BELLUM ETRUSCUM ET SAMNITICUM.

Hactenus populo Romano bellum cum singulis gen- 1
tium, mox acervatim: tamen sic quoque par omnibus
fuit. Etruscorum duodecim populi, Umbri in id tem-
pus intacti, antiquissimus Italiæ populus, Samnitum
reliqui, in excidium Romani nominis repente conju-
rant. Erat terror ingens tot simul tantorumque popu- 2
lorum. Late per Etruriam infesta quatuor agminum
signa volitabant. Ciminius interim saltus in medio, 3
ante invius, plane quasi Calidonius, vel Hercynius,

* Cap. XVII. Bellum Etruscum et Samniticum. Hic Florus confundit: nam Etruscum bellum, quo silva Ciminia superata est, contigit anno Urbis 444, ante C. N. 310; coss. Fabio Maximo Rulliano, C. Marcio Rutilio Censorio. Samniticum vero quod et Etruscum dictum fuit, nam Etrusci, Umbri, Samnites et Galli se junxerant, contigit decimo quinto anno post, scilicet A. U. 459, ante C. N. 295; coss. Q. Fabio Maximo Rulliano V, Publio Decio Mure. Quæ hoc capite continentur scribit Livius, IX et X; Oros. III, 20; Eutrop. II, 1.

1. *Populo Romano.* Quidam codices *populus Romanus.* — *Umbri in id tempus intacti... Samnitum reliqui.* Hunc locum non integrum esse suspicantur Freinshemius Dukerusque, quia in eo de Gallia, præcipuo Romanorum terrore, nulla mentio sit: ita ut ambo conjiciant legendum esse *Gallique*, quam vocem Freinshemius pro *reliqui* reponendam censet, Dukerus autem post *reliqui* adjiciendam. Titze autem hanc lectionem, qualem vulgavimus tuetur, dicens Florum non ideo errasse, quia alios auctores, quam quos Livius, secutus sit: et alios quippe auctores de Umbris memorare, quæ Livius tribuit Gallis. Ipse enim fatetur Livius, annalium scriptores in historia hujus belli mirum in modum dissentire.

3. *Ciminius.* Libri manu exarati et impressi variant in *Geminius*, *Ceminius*, *Ciminus.* Ciminius autem saltus et mons est prope Viterbum; et hodie *Monte Viterbo* dicitur. — *Calidonius.* Quidam *Caledonius*, ut Græce Καλυδόνιος.

adeo tunc terrori erat, ut senatus consuli denuntiaret,
4 ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum
terruit ducem. Quin fratre præmisso, explorat acces-
sus. Ille per noctem pastorio habitu speculatus omnia,
5 refert tutum iter. Sic Fabius Maximus periculosissi-
mum bellum sine periculo explicavit: nam subito in-
conditos atque palantes aggressus est; captisque supe-
6 rioribus jugis, in subjectos suo jure detonuit. Ea
namque species fuit illius belli, quasi in terrigenas e
7 cælo ac nubibus tela mitterentur. Nec incruenta ta-
men illa victoria: nam oppressus in sinu vallis alter
consulum Decius, more patrio devotum diis Manibus
obtulit caput; solennemque familiæ suæ consecratio-
nem in victoriæ pretium redegit.

4. *Sed nihil horum terruit ducem. Quin fratre præmisso explorat accessus.* Ex Salmasii emendatione sic hunc locum cum Dukero distinguendum censuimus, quum in editis plerisque legatur: *Sed nihil horum terruit ducem, quin, fratre præmisso, explorat* (aut in quibusdam *exploret*, aut in quibusdam aliis *exploraret*) *accessus.* — *Speculatus omnia, refert tutum iter.* Vinetus ex Jornande restituerat, *speculatus omnia refert totum iter.* Sed præterea Jornandis duo libri vetustissimi, et Langobardico charactere exarati, legunt: *refert tutum iter:* quam quidem lectionem cum Seebode secuti sumus. At ex alio Nazar. codice, habente *refert tum iter,* Freinshemius Dukerusque sic hunc locum legerunt: *Speculatus omnia, refert. Tum iter. Sic*, etc.

5. *Explicavit;* perfecit: metaphora ab aulæis desumta. — *Suo jure detonuit.* Id est, suo arbitrio, ut sæpe loquitur Noster. Ita infra III, 17: « Interceptis vectigalibus, « suo jure peculabantur rempubli-« cam. » Nonnulli *suo more:* male. Lipsius ex conjectura *Jovis more.*

6. *Ea namque species... tela mitterentur.* Quem quidem locum jure carpserunt omnes commentatores, utpote declamatorium: ita ut illum Titze ex interpolatis esse existimet. Pro *mitterentur* autem, quidam *jacerentur.*

7. *Incruenta illa victoria.* Vide supra ad titulum. Quod bello contra Samnites, Gallos et Etruscos contigit, id male de Etrusco, quo Ciminia silva facta est pervia, narrat. — *Nam oppressus in sinu vallis.* Hoc fingit Florus, et nusquam factum fuisse legitur. — *More patrio.* Vide supra, I, 14, 3. — *Solennemque familiæ... in victoriæ pretium redegit.* Fecit illam consecrationem pretium victoriæ, sive rem qua victoria redimi et comparari posset.

XVIII.

BELLUM TARENTINUM* ET CUM PYRRHO REGE.

Sequitur bellum Tarentinum, unum quidem titulo 1
et nomine, sed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, et, caput belli, Tarentinos, id est, totam Italiam, et cum istis omnibus Pyrrhum, clarissimum Græciæ regem, una veluti ruina pariter involvit: ut eodem tempore et Italiam consummaret, et transmarinos triumphos auspicaretur. Ta- 2
rentus, Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, et Apuliæ, totiusque Lucaniæ caput, quum magnitudine et muris portuque nobilis, tum mirabilis situ: quippe in ipsis Adriatici maris faucibus posita, in om- 3
nes terras, Istriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam, vela dimittit. Imminet portui ad

*Cap. XVIII. Bellum Tarentinum. A. U. 473, ante Christum natum 281: coss. Lucio Æmilio Barbula, Q. Marcio Philippo. De hoc bello scribit Epit. Liv. XII, 13, 14; Val. Max. II, 2, 5; Aurel. de Vir. Illustr. cap. 35; Plutarch. in vita Pyrrhi; August. Civit. III, 17; Oros. IV, 1; Eutrop. II, 1; Plin. VIII, 6; et XIV, 10; Justin. XVIII, 1, et alii passim. Camers.

1. *Campanos.* Nemo umquam tradidit, Campanos huic bello immistos fuisse. Haud dubie peccavit librarius, et Florus scripsit *Calabros.* Confirmant id paullo post sequentia verba: « Tarentus, Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, et Apuliæ totiusque Lucaniæ caput. » Titze. Audacior forsan conjectura. — *Italiam consummaret.* Id est, omnes illius urbes, regiones et imperia in unam ditionem redigeret. Translatio petita ab his, qui multas minores summas colligunt, et in unam redigunt. Duk.

2. *Tarentus, Lacedæmoniorum opus.* Tarenti originem situm, opes, potentiam, etc. lege apud Strabonem, lib. VI; Plin. III, 10; Silium Italicum, XII, 432; Justinum, III, 4, 11.

prospectum maris positum majus theatrum; quod quidem caussa miseræ civitati fuit omnium calamita-
4 tum. Ludos forte celebrabant, quum adremigantem litori Romanam classem inde vident; atque hostem rati, emicant, sine discrimine insultant: « qui enim,
5 « aut unde Romani? » Nec satis: aderat sine mora querelam ferens legatio. Hanc quoque fœde per obscœnam turpemque dictu contumeliam violant: et hinc
6 bellum. Sed apparatus horribilis, quum tot simul populi pro Tarentinis consurgerent, omnibusque vehementior Pyrrhus, qui semigræcam ex Lacedæmoniis conditoribus civitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ, incognitisque in id

3. *Majus theatrum*. Suspecta jure lectio. SEBODE ex conjectura Jornandis hunc locum ita legit : *imminet portui ad prospectum maris positum theatrum*. Unus MS. pro *majus* habet *Urbis*. Editio Princeps *Jovis theatrum*.

4. *Adremigantem litori Romanam classem*. Edit. Princeps, *remigantes litori Romanas classes*. — *Emicant*. Sæpius dictum de piscibus qui corpora saltu in aera subjiciunt. Sæpius etiam pro subito incurrere, irruere. Virg. Æn. VI, 5 : « Juvenum « manus emicat ardens Litus in « Hesperium. » — *Qui enim, aut unde Romani?* Ita textum restituit ex vett. edd. Salmasius, quum in pluribus legatur, *qui autem aut unde Romani?*

5. *Obscœnam turpemque dictu contumeliam*. Quum non satis eleganter Græce locutus esset legatus, a Tarentinis, nullo accepto responso, derisus est, et lotio etiam conspersus. Qua de caussa iratus legatus, « Sanguine, inquit, hanc « vestem aliquando eluetis. » Dion. Excerpt. legat. IV.

6. *Semigræcam*. Erat quippe Græca ratione conditionum, sed situ Italica. — *Viribus Epiri, Thessaliæ, Macedoniæ*. Florus more suo rem exaggerat. Nam Pyrrhus a Lysimacho Macedonia ejectus, tum solam Epirum tenebat, et non multo plus quam quinque et viginti millia militum secum in Italiam duxit, quorum pars naufragio periit. « *La grandeur de Pyrrhus ne consistait que dans ses qualités personnelles. Plutarque nous dit qu'il fut obligé de faire la guerre de Macédoine, parcequ'il ne pouvait entretenir six mille hommes de pied, et cinq cents chevaux qu'il avait. Ce prince, maître d'un petit état dont on n'a plus entendu parler après lui, était un aventurier qui faisait des entreprises continuelles, parcequ'il ne pouvait subsister qu'en entreprenant.* » MONTESQUIEU, *Gran-*

tempus elephantis, mari, terra, viris, equis, armis,
addito insuper ferarum terrore, veniebat.
Apud Heracleam, et Campaniæ fluvium Lirim, Le- 7
vino consule, prima pugna : quæ tam atrox fuit,
ut Frentanæ præfectus Obsidius, invectus in regem,
turbaverit, coegeritque, projectis insignibus, prælio
excedere. Actum erat, nisi elephanti, converso in spec- 8
taculum bello, procurrissent : quorum quum magnitu-
dine, tum deformitate, et novo odore simul ac stri-
dore consternati equi, quum incognitas sibi belluas
amplius, quam erant, suspicarentur, fugam stragem-
que late dederunt. In Apulia deinde apud Asculum 9

deur et Décad. des Rom., chap. 4. — *Viris, equis, armis.* Hæc sæpe dicuntur pro totis viribus, omni conatu et contentione. Male igitur sic hunc locum interpungit Titze : *Viris, equis, armis addito insuper terrore.*

7. *Apud Heracleam et Campaniæ fluvium Lirim.* Errant haud dubie commentatores, quum Floro adscribunt peccata hic admissa, quæ mea opinione interpolatorum et librariorum sunt. Certe hoc loco restituenda vera Flori scriptura, *Apud Heracleam, et fluvium Sirim,* quam Salmasio debemus. Ibi pugnam primam cum Pyrrho commissam auctores omnes consentiunt : nec potuit in re tam clara errare Florus. Quam facile a librariis in voce *Sirim* vitium committi potuerit, quivis videt. Et fortasse pro *Sirim* aliquis rescripsit *Lirim* : deinde lector aliquis qui sciret *Lirim* Campaniæ fluvium, etiam adscripsit *Campaniæ* ; ita alterum ex altero. Titze.

8. *Converso in spectaculum bello.* Hac recepta lectione, intelligendus est hic locus sicut explicat Grævius : nempe, vicissent Romani, nisi elephantes procurrissent, et Romanos magnitudine sua sic perculissent, ut prælium converteretur in spectaculum, et ut immemores pugnæ spectatores essent terrore invisarum antea sibi belluarum tam monstrosarum. Dukerus autem et Seebode legunt *conversi in spectaculum belli*, intelligentes prorsus elephantes ad belli apparatum ante primum ordinem collocatos fuisse ; quæ quidem lectio minime spernenda est, et ex eo auctoritatem ducit quod iterum infra dicit : *Producti in primam aciem rursus elephanti.*

9. *Asculum.* Plutarch. in Pyrrho, et Frontin. II, 3, 21, prælium apud *Asculum* factum tradunt ; ubi autem id situm fuerit non addunt. Rupert. ad hunc locum, et Cellar. Geogr. Antiq. II, 9, duas hoc nomine urbes in Italia fuisse ostendunt, alteram in Piceno, alteram in Apulia, quæ hodieque *Ascoli*

melius dimicatum est, Curio Fabricioque consulibus:
jam quippe belluarum terror exoleverat; et Caius Mi-
nucius quartæ legionis hastatus, unius proboscide ab-
10 scissa, mori posse belluas ostenderat. Itaque et in
ipsas pila congesta sunt, et in turres vibratæ faces tota
hostium agmina ardentibus ruinis operuere: nec ante
cladi finis fuit, quam nox dirimeret; postremusque fu-
gientium ipse rex a satellitibus humero saucius in ar-
11 mis suis referretur. Lucaniæ suprema pugna sub Aru-
sinis, quos vocant, campis, ducibus iisdem, qui supe-
rius: sed tunc ad totam victoriam exitum, quem
12 datura virtus fuit, casus dedit. Nam, productis in pri-
mam aciem rursus elephantis, unum ex his pullum
adacti in caput teli gravis ictus avertit; qui, quum per
stragem suorum percurrens stridore quereretur, mater
agnovit, et, quasi vindicaret, exsiluit: tum omnia

dicatur. De hac igitur hæc verba intelligenda sunt, non de *Asculo* Piceno. Duker. — *Curio Fabricioque consulibus.* Manifestus hic est error. Curio enim in consulatu numquam collegam fuisse Fabricium, annales consulares testantur. Scribendum itaque *Fabricio et Æmilio consulibus*, quibus ad Asculum cum Lucanis, Bruttiis, Tarentinis, et Samnitibus, pugnatum esse triumphorum tabulæ recensent. Stad. — *Hastatus.* Hastati milites dicebantur qui hastis pugnabant.

10. *In armis suis referretur.* Palat. secund. *in castris suis.* Arma, hoc loco, clypeum vel scutum proprie significant, in quo mos erat saucios referri. Virg. Æn. X, 841: « At Lausum socii exanimum su« per arma ferebant. »

11. *Sub Arusinis.* Arusini campi in Lucania iidem sunt qui Arunci. — *Ducibus iisdem, qui superius.* Melius si legas, *quibus superius*: vel propius ad lectionem *queis.* Sed hoc etiam falsum est, iisdem quibus ad Asculum pugnatum est ducibus, in Arusinis etiam fuisse pugnatum: nam Curius Dentatus consul pugnavit, tertio anno post pugnam ad Asculum, sexto post inceptum bellum. Ed. Delph. Consentiunt Dukerus et Titze post Grævium. — *Sed tunc ad totam victoriam exitum.* Pro hac lectione certe vitiosa Salmasius, Gruterus et Dukerus, legendum suadent ex MS. Nazar., *sed tunc tota victoria. Exitum quem*, etc. Quam quidem lectionem Titze in textum admisit.

12. *Percurrens.* Salmasius Græviusque reponendum censent *recurrens.* — *Quasi vindicaret.* Plures

circa quasi hostilia gravi timore permiscuit. Ac sic 13
eædem feræ, quæ primam victoriam abstulerant, secundam parem fecerant, tertiam sine controversia tradidere.

Nec vero tantum armis, et in campis, sed consiliis 14
quoque et domi intra Urbem cum rege Pyrrho dimicatum est. Quippe post primam victoriam rex callidus, intellecta virtute Romana, statim desperavit armis, seque ad dolos contulit. Nam interemtos cremavit; 15
captivosque indulgenter habuit, et sine pretio restituit: missisque deinde legatis in Urbem, omni modo adnisus est, ut, facto fœdere, in amicitiam reciperetur. Sed 16
bello et pace, foris et domi, omnem in partem Romana virtus tum se approbavit; nec alia magis, quam Tarentina victoria, ostendit populi Romani fortitudinem, senatus sapientiam, ducum magnanimitatem. Quinam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo 17
prælio obtritos accepimus? omnium vulnera in pectore: quidam hostibus suis immortui: omnium in manibus enses, et relictæ in vultibus minæ, et in ipsa

editt. *vindicatura:* non male si firmaret scriptorum codicum auctoritas. — *Gravi timore.* Sic habet MS. Vossianus 3. Quidam libri ostendunt *gravi mole*, quam lectionem expressit Dukerus, probatque TITZE post Salmasium et Grævium.

13. *Secundam parem fecerant.* Immo ea ad Pyrrhum magis visa est inclinare, quum Romanorum sex millia ceciderint, et ex parte Pyrrhi tria et quingenti quinque. ED. DELPH.—*Sine controversia.* Sine cæde et pulvere.

14. *Desperavit armis.* Quum enim Pyrrho priorem victoriam quidam gratularentur, «si denuo, inquit, ita vicerimus, actum de nobis erit.» BOSSUET, *Discours sur l'Histoire universelle, Ire partie, VIIIme époque:* «*Il remporta contre les Romains des victoires qui le ruinaient.*»

17. *Quidam hostibus suis immortui.* Quam dulce sit super interfectorum hostium corpora animam exhalare, hoc versu exprimit Mithridates, apud nostrum RACINE, *Mithridate, act. V, sc. 5:*

J'expire environné d'ennemis que j'immole.

— *Relictæ in vultibus minæ, et in ipsa morte ira vivebat.* Junior poe-

18 morte ira vivebat. Quod adeo Pyrrhus miratus est, ut diceret : « O quam facile erat orbis imperium occupare, aut mihi, Romanis militibus; aut, me
19 « rege, Romanis! » Quæ autem eorum, qui superfuerunt, in reparando exercitu festinatio? quum Pyrrhus, « Video me, inquit, plane Herculis sidere procreatum, cui, quasi ab angue Lernæo, tot cæsa hostium
20 « capita de sanguine suo renascuntur. » Qui autem ille senatus fuit? quum, perorante Appio Cæco, pulsi cum muneribus suis ab Urbe legati, interroganti regi suo, quid de hostium sede sentirent : « Urbem templum sibi « visam : senatum regum consessum esse, » confiteren-

ta, nostræ spes Camœnæ, quem post se laudari non succensebit noster Racine, nempe Delavigne, citatum hunc Flori locum imitari videtur, dum, recentiores patriæ nostræ clades commemorans, ita de Gallis canit militibus, *première Messénienne* :

Les voilà ces héros si long-temps invincibles!
Ils menacent encor leurs vainqueurs étonnés!
Glacés par le trépas que leurs yeux sont terribles!
Que de hauts faits écrits sur leurs fronts sillonnés!

Chateaubriand, *Martyrs, livre VI* : « *Les Sicambres, tous frappés par devant, et couchés sur le dos, conservaient dans la mort un air si farouche, que le plus intrépide osait à peine les regarder.* »

18. *Aut mihi, Romanis militibus*. Nempe, cum Romanis militibus.

19. *Quæ autem... in reparando exercitu festinatio?* Ea nempe Romanis approbrata erat sententia, quam profert Montesquieu, *Grandeur et Décadence des Romains*, *chap.* 4 : « *Ce n'est pas ordinairement la perte réelle que l'on fait dans une bataille (c'est-à-dire de quelques milliers d'hommes), qui est si funeste à un État; mais la perte imaginaire et le découragement qui le prive des forces mêmes que la fortune lui avait laissées.* » Plures autem hujus miræ constantiæ exempla, in posterum præbebit populus Romanus.

19. *Herculis sidere*. De quarta luna, inquit Freinshemius, singulare hoc legitur, quia ex Genethliacorum doctrina et præceptis, ista nati laboriosam acturi sunt vitam, quemadmodum de Hercule prodidit Eusthatius. Nugatur prorsus Freinshemius cum suis Genethliacorum præceptis. *Herculis sidere* nihil aliud hic est, quam Herculis fato.

20. *Urbem templum*. Varie referunt veteres, Plutarch. in Pyrrho; Justin. XVIII, 2; Eutrop. II, 7; et Ammianus Marcell. XVI, 10. Solus, ni fallor, Florus refert dixisse legatos, Urbem templum sibi visam.

tur. Qui porro ipsi duces? vel in castris? quum medi- 21
cum venale regis Pyrrhi caput offerentem Curius re-
misit; Fabricius oblatam sibi a rege imperii partem
repudiavit: vel in pace? quum Curius fictilia sua Sam- 22
nitico præferret auro; Fabricius decem pondo argenti
circa Rufinum, consularem virum, quasi luxuriam
censoria gravitate damnaret!

Quis ergo miretur his moribus, hac virtute militum, 23
victorem populum Romanum fuisse; unoque bello
Tarentino intra quadriennium maximam partem Ita-
liæ, fortissimas gentes, opulentissimas urbes, uberri-
masque regiones in ditionem redegisse? Aut quid adeo 24
fidem superet, quam si principia belli cum exitu con-
ferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, tota tremente
Italia, Campaniam, Lirim, Fregellasque populatus,
prope captam Urbem a Prænestina arce prospexit; et
a vicesimo lapide oculos trepidæ civitatis fumo ac pul-

21. *Medicum*. De hac historia vide præter cæteros Valer. Max. IV, 3, 5. — *Offerentem*. Quidam *afferentem*. — *Curius remisit*. De re non ambigitur; circumstantiæ variant. Ab utroque consule remissum Cl. Quadrigarius apud Agellium, III, 8, auctor est: a toto senatu Valerius Antias, quem alter Valerius sequitur. Alii Fabricio tribuunt. Freinsh.

22. *Fictilia sua*. Hanc historiam scribunt passim omnes. Lege Valer. Max. IV, 3, 5; Agellium, I, 14; Plin. XXXIII, 12; Augustin. Civit. Dei, V, 18. — *Rufinum*. Ab hoc Rufino ortum Syllæ deducit Plutarch. princ. vitæ. Cujus avaritiam idem Fabricius eleganti dicto taxavit apud Ciceronem, de Orat. II, 66; et Agell. IV, 8 fin. Freinsh.

23. *Quis ergo miretur his moribus, hac virtute*, etc. Quos quidem mores, quam quidem virtutem usque adeo miratur Bossuet, ut exclamare non dubitet: « *Voilà le fruit glorieux de la patience Romaine. Des peuples qui s'enhardissaient et se fortifiaient par leur malheur avaient bien raison de croire qu'on sauvait tout, pourvu qu'on ne perdît pas l'espérance.* » *Disc. sur l'hist. univ., IIIe part., 6e chap.* — *Quadriennium*. Immo octo annis duravit: sex cum Pyrrho, et duobus antequam Pyrrhus se Tarentinis jungeret.

24. *Tota tremente Italia, Campaniam*, etc. Melius prorsus, quam quod plures edditiones habent: *totam trementem Italiam, Campaniam*, etc.

25 vere implevit. Eodem postea bis exuto castris, bis
saucio, et in Græciam suam trans mare ac terras fugato,
pax et quies; et tanta de opulentissimis tot gentibus
26 spolia, ut victoriam suam Roma non caperet. Nec
enim temere ullus pulchrior in Urbem aut speciosior
27 triumphus intravit. Ante hunc diem nihil nisi pecora
Volscorum, greges Sabinorum, carpenta Gallorum,
fracta Samnitum arma vidisses: tum si captivos adspiceres,
Molossi, Thessali, Macedones, Bruttius, Apulus,
atque Lucanus: si pompas, aurum, purpura, signa,
28 tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentius populus
Romanus adspexit, quam illas, quas timuerat,
cum turribus suis belluas: quæ, non sine sensu captivitatis,
submissis cervicibus, victores equos sequebantur.

25. *Bis exuto castris.* Falsum: semel tantum exutus, et semel saucius (id est, fusus fugatusque). Nam primo et secundo prælio victor, tertio tantum victus fuit. Ed. Delph.

26. *Nec enim temere... triumphus intravit.* Nec enim facile ullus alius triumphus citari possit, etc.

27. *Nil nisi pecora Volscorum*, etc. Montesquieu, *Grandeur et Décadence des Romains, chap.* 1, de Romanorum triumphis, primis imperii temporibus: « *Ils revenaient dans la ville avec les dépouilles des peuples vaincus. C'étaient des gerbes de blé et des troupeaux. Cela y causait une grande joie. Voilà l'origine des triomphes.* »

28. *Sensu.* Hæc vox hic non ita ut solet accipitur, sed pro *intellectu*.

XIX.

BELLUM PICENS *.

Omnis mox Italia pacem habuit: qui enim post 1
Tarentum auderent? nisi quod ultro persequi socios
hostium placuit. Domiti ergo Picentes, et caput gentis 2
Asculum, Sempronio duce: qui, tremente inter prælium campo, Tellurem deam, promissa æde, placavit.

XX.

BELLUM SALLENTINUM *.

Sallentini Picentibus additi, caputque regionis Brun- 1
dusium cum inclyto portu, Marco Atilio duce. Et in 2

* Cap. XIX. Bellum Picens. Anno Urbis 486, ante C. N. 268; coss. P. Sempronio Sopho, Appio Claudio Crassino. Vide Epit. Liv. XV; Eutrop. II, 9, 2; Oros. IV, 4; Front. I, 12, 3. Bellum autem *Picens* dicitur, ut *bellum Gallum*, *bellum Illyrium*, *bellum Dacum*, et alia hujusmodi. Quidam legunt *bellum Picenum* : male quidem, quum hæc vox sit nomen provinciæ. *Picens* autem dicitur pro *Picentinus*: sic Plauto *Campans genus*, pro *Campanum*; sic vetustissimus *Lucans* pro *Lucanus*, atque inde *Lucas* pro eodem et *Luca*. Inde bos *Lucans*, vel *Lucas* elephantus dictus priscis Romanis, quod in Lucania primum visus esset.

1. *Qui enim... auderent?* Et alia lectio est: *quid enim post Tarentum auderent?*

2. *Picentes*. Habitant inter Rubiconem et Aufidum fluvios, ad litora maris Adriatici. — *Asculum*. Vide supra XVIII, 9.

* Cap. XX. Bellum Sallentinum. Anno Urbis 457, ante C. N. 267; coss. M. Attilio Regulo, et L. Julio Libone. De hoc bello vide Epit. Livii, XV; Aurel. de Vir. Illustr. cap. 4; Eutrop. II, 9.

1. *Brundusium*. Quidam *Brundisium*; aut *Brundesium*, et *Brentesium*, apud Græcos Βρενδέσιον, et Βρεντέσιον.

hoc certamine, victoriæ pretium templum sibi pastoria Pales ultro poposcit.

XXI.

BELLUM VOLSINIENSE *.

1 Postremi Italicorum in fidem venere Volsini, opulentissimi Etruscorum, implorantes opem adversus
2 servos quondam suos, qui libertatem a dominis datam, in ipsos erexerant; translataque in se republica domi-
3 nabantur. Sed hi quoque, duce Fabio Gurgite, pœnas dederunt.

XXII.

DE SEDITIONIBUS.

1 Hæc est secunda ætas populi Romani, et quasi adolescentia: qua maxime viruit, et quodam flore virtutis exarsit ac ferbuit. Itaque inerat quædam adhuc ex

2. *Pastoria Pales*. Pales pastorum dea, cujus festa die vicesima aprilis celebrabantur. Ovid. Fast. IV, 721.

* Cap. XXI. Bellum Volsiniense. A. U. 489, ante C. N. 265. Vide Val. Max. IX, 1; Aurel. de Vir. Illustr. cap. 36; Plin. XXXIV, 7, 2; Oros. IV, 5. Quidam legunt *Volsinense*.

2. *Erexerant*. Freinshemius et alii conjiciunt *exercuerunt*, male, ut nobis videtur: nam *erigere* libertatem suam in aliquem, est, oppressa illius libertate, suam erigere. Admitti tamen potest conjectura Dukeri *se erexerant*.

1. Cap. XXII. *Hæc est secunda... adolescentia*. Supra in Proœmio: « Hoc fuit tempus viris armisque incitatissimum; ideoque quis adolescentiam dixerit. » — *Itaque inerat quædam*, etc. Reduximus cum Dukero et Titze lectionem quam complures MSS. et edd. vetustiores

pastoribus feritas, quæ quiddam spirabat indomitum. Inde est, quod exercitus Postumium imperatorem, inficiantem, quas promiserat, prædas, facta in castris seditione, lapidavit; quod sub Appio Claudio noluit vincere hostem, quum posset; quod, duce Volerone, detrectantibus plerisque militiam, fracti consulis fasces: inde, quod clarissimos principes, quum adversarentur voluntati suæ, exsulatione multavit, ut Coriolanum colere agros jubentem; nec minus ille ferociter

(margin: 2 beside "Inde est ... in-"; 3 beside "ces: inde ... adversa-")

fere omnes defendunt, contra recentius vulgatam, *Ita quæ inerat quædam*, etc. — *Ex pastoribus feritas, quæ quiddam spirabat indomitum.* De qua feritate optime Saint-Évremond, *Réflexions sur les Rom.*, ch. 2 : « *Il faut avouer que des mœurs si rudes et si grossières convenaient à la république qui se formait. Une âpreté de naturel qui ne se rendait jamais aux difficultés, établissait Rome plus fortement que n'auraient fait des humeurs douces avec plus de lumière et de raison.* »

2. *Postumium.* A. Postumium Album Regillensem, qui urbem Volas oppugnans, prædam militibus promiserat, deinde vero, oppido capto, fidem mutavit, ideoque lapidibus coopertus, anno Urbis 340, ante C. N. 414. Vide Liv. IV, 50. Idem postea accidisse Q. Pompeio testes Velleius II, 20, 2; Liv. Epit. LXXVII, 4. — *Appio Claudio.* Appius Claudius Sabinus, qui consul fuit cum Tito Quinctio Capitolino Barbato, A. U. 283, ante C. N. 471. Is quum exercitum in Volscos invitum duxisset, ille, duci infestus, omnia perverse egit, ita ut Appius ab hostibus vinceretur. — *Duce Volerone.* Quum consules delectum haberent, citatus est Volero; qui quum ordines duxisset jam gregarius miles esse nolebat: ob id spoliari jussus, lictores repellit et plebem concitat, quæ, violatis lictoribus, fractisque fascibus, consules in curiam fugat, et fiunt ingentes turbæ. Quod quidem accidit A. U. 281, ante C. N. 373, coss. L. Æmilio Mamercino III, Vopisco Julio Iulo.

3. *Coriolanum.* Cujus mira brevitate sic indolem adumbrat Bossuet, *Discours sur l'Histoire universelle, IIIe part., 6e chap.* : « *Les Volsques, toujours battus par les Romains, espérèrent de se venger, ayant à leur tête le plus grand homme de Rome, le plus entendu à la guerre, le plus incompatible avec l'injustice; mais le plus dur, le plus difficile, et le plus aigri.* » — *Colere agros jubentem.* Per secessionem plebis agri inculti manserunt: inde annonæ caritas, cujus levandæ gratia, quum magna vis frumenti ex Sicilia adveheretur, Coriolanus plebi infensus, ut illam premeret, sic in senatu locutus est: « Audeo dicere hoc malo do- « mitos ipsos potius cultores agro- « rum fore, quam ut armati per

injuriam armis vindicasset, nisi quod jam inferentem
4 signa filium mater Veturia lacrymis suis exarmavit : ut ipsum Camillum, quod inique inter plebem et exercitum divisisse Veientem prædam videretur. Sed hic melior in capta Urbe consenuit, et mox supplices de
5 hoste Gallo vindicavit. Cum senatu quoque vehementius æquo bonoque certatum est; adeo ut, relictis sedibus, solitudinem et interitum patriæ suæ minaretur.

XXIII.

PRIMA SEDITIO.

1 Prima discordia ob impotentiam fœneratorum: qui-

« secessionem coli prohibeant. » Quapropter irata plebs illi diem dixit, et, præcipua caussa omissa, eum propter prædam superiori anno ex hostibus captam nec in publicum relatam, sed inter suos divisam, in exsilium ejecit. Ed. Delph.

4. *Camillum*. In exsilium Ardeam abiit A. U. 365, ante C. N. 389. — *Veientem*. Hanc vocem omittunt nonnulli. — *Sed hic melior in capta urbe consenuit*. Secuti sumus cum Grævio, Dukero et Titze codicem Ryckianum contra quosdam codd. in quibus legitur, *sed hic melior obsessis*, etc. Non enim obsessis Romanis melior erat Camillus, sed Coriolano, qui injuriam patriæ vindicaturus erat armis. *Consenuit* vero hoc loco est, quod exsilium plenum tædii in hac urbe egit, sic et γηράσκειν apud Hesiodum, et *esse senio* apud comicos. Non autem apertum est, in qua urbe capta exsilium plenum mœroris egerit Camillus. Nam quod Salmasius *captam urbem* exponit *Veios*, id refellitur e Plutarcho in Camillo; Liv. V, 43 et 46; Aurelio Victore, 23: qui omnes Camillum non Veiis, sed Ardeæ exsulasse tradunt: ita ut admittendum sit, aut Florum hic errasse, aut corruptum esse textum.

5. *Cum senatu quoque*. Hanc historiam scribunt Liv. V, et Aurel. de Vir. Illustr. cap. 23.

1. Cap. XXIII. *Prima discordia*. De qua Liv. II, 32, etc.; Dionys. VI, 37, etc.; Val. Max. VIII, 9, 1; Aurel. de Vir. Illustr. cap. 18; Eutrop. I, 11; Oros. II, 6; August. Civit. II, 18, et III, 17; Appian. de Bell. Civil. I; Ovid. Fast. III, 663. Cicero autem apud Priscianum, lib. VI, hanc discordiam accidisse auctor est, anno post reges exactos decimo sexto, id est, A. U. 260, ante C. N. 494. — *Fœneratorum*. *Fœne-*

bus in terga quoque serviliter sævientibus, in Sacrum
montem plebs armata secessit; ægreque, nec, nisi tri-
bunos impetrasset, Menenii Agrippæ, facundi et sa-
pientis viri, auctoritate revocata est. Exstat orationis 2
antiquæ satis efficax ad concordiam fabula, qua « dis-
« sedisse inter se quondam humanos dixit artus, quod,
« omnibus opere fungentibus, solus venter immunis
« ageret: deinde moribundos a sejunctione rediisse in
« gratiam, quando sensissent, quod ejus opera redac-
« tis in sanguinem cibis irrigarentur. »

XXIV.

SECUNDA SEDITIO*.

Secundam in Urbe media decemviratus libido con- 1
flavit. Allatas a Græcia leges decem principes lecti,
jubente populo, conscripserant; ordinataque erat in
duodecim tabulis tota justitia, quum tamen traditos
fasces regio quodam furore retinebant. Ante cæteros 2

ratores Latinis dicuntur homines pecuniosi, qui aliis pecunias sub usuris legitimis et civilibus credunt. Is quæstus uti per se non inhonestus est, ita nec nomen fœnoris habet. Sed hoc propter avaritiam multorum modum lege positum in fœnerando excedentium, et acerbitatem in exigenda pecunia credita, etiam in malam partem sumitur.

2. *Fabula.* Hanc narrant Val. Max. VIII, 9, 1; auctor de Viris Illustr. cap. 18; Liv. II, 32. — — *Quando sensissent quod irrigarentur.* Minus puræ latinitatis videri possit istuc *quod*, et Floro dicendum fuisse videtur, *quando sensissent se irrigari*. Attamen et ita infra II, 4, *deprehensum est quod habent*. Est autem Græcismus cujus non desunt exempla.

*Cap. XXIV. Secunda Seditio. Quæ evenit A. U. 304, ante C. N. 450. Lege Liv. III, 44, etc.; Val. Max. VI, 1, 3; auctorem de Vir. Illustr. cap. 21; Oros. VII, 13; August. Civit. III, 17. — *Regio quodam furore.* De quo regio furore Montesquieu, *Grandeur et Décadence des Ro-*

Appius eo insolentiæ elatus est, ut ingenuam virginem stupro destinaret, oblitus et Lucretiæ, et regum, et
3 juris, quod ipse composuerat. Itaque quum oppressam judicio filiam trahi in servitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu sua interfecit; admotisque signis commilitonum, totam eam dominationem obsessam armis, in carcerem et catenas ab Aventino monte detraxit.

XXV.

TERTIA SEDITIO*.

1 Tertiam seditionem excitavit matrimoniorum dignitas; ut plebeii cum patriciis jungerentur : qui tumultus in monte Janiculo, duce Canuleio, tribuno plebis, exarsit.

mains, chap. 1 : « *On vit manifestement, pendant le peu de temps que dura la tyrannie des décemvirs, à quel point l'agrandissement de Rome dépendait de sa liberté: l'état sembla avoir perdu l'ame qui le faisait mouvoir.* » Nec minus eleganter et vere Ferrand, *Esprit de l'histoire, Lettre XIV*, qui, descripta decemvirorum tyrannide, hæc insuper addit : « *Le peuple Romain put se rappeler alors comment Numa lui donnait des lois; et en tremblant devant les licteurs d'Appius, il dut regretter la paisible fiction de la nymphe Égérie.* »

3. *Aventino.* Obscurus est nimia brevitate. Nam hic innuere videtur decemviros se in Aventinum recepisse, atque inde a plebe detractos fuisse; et sic videtur accepisse Ampelius, qui « Virginius, inquit, « Appium et totam ejus factionem « in Aventino circumvenit, effecit« que ut, abdicato magistratu, ac« cusati atque damnati variis sup« pliciis punirentur. » Sed ex historia cognoscimus, in Aventino monte castra posuisse exercitum, qui Virginium secutus fuerat. Quum autem dicit Florus totam eam dominationem ab Aventino monte in carcerem et catenas detractam fuisse, illud de solo Appio intelligendum est, quum reliqui exsilio pœnas vitaverint.

*Cap. XXV. Tertia Seditio. A. U. 309, ante C. N. 445. Vide Livium IV; August. Civit. III, 17.

1. *Janiculo.* In monte Janiculo

XXVI.

QUARTA SEDITIO*.

Quartam honorum cupido, ut plebeii quoque ma- 1
gistratus crearentur. Fabius Ambustus duarum pater, 2
alteram Sulpicio patricii sanguinis dederat, alteram
plebeio Stoloni. Hæc quodam tempore quod lictoriæ 3
virgæ sonum ignotum penatibus suis expaverat, a so-
rore satis insolenter irrisa esset, injuriam non tulit.
Itaque nactus tribunatum, honorum et magistratuum 4
consortium, quamvis invito, senatui extorsit. Verum 5
in his ipsis seditionibus principem populum non im-
merito suspexeris: siquidem nunc libertatem, nunc
pudicitiam, tum natalium dignitatem, honorum de-

connubiorum promiscuorum caussa tumultum fuisse, Canuleio duce, auctorem præter Florum haud facile invenias. Certatum quidem eam ob caussam seditiose inter patricios et tribunos plebis contentionibus variis ex Livio constat. Secessisse autem plebem in Janiculum propter æs alienum, post graves et longas seditiones, invenio, atque inde a Q. Hortensio dictatore deductam; eumque legem tulisse in Esculeto, ut, quod plebs jussisset, omnes Quirites teneret: nec aliam tertiæ secessionis caussam auctores recensent. Stad.

* Cap. XXVI. Quarta Seditio. A. U. 379, ante C. N. 375. Vide Liv. VI; Val. Max. VIII, 6, 3, et auctor. de Vir. Illust. cap. 20. — 1. *Honorum cupido*. Montesquieu, *Grand. et Décad. des Romains*, chap. 8: « *Dans une ville où la pauvreté était la vertu publique, où les richesses, cette voie sourde pour acquérir la puissance, étaient méprisées, la naissance et les dignités ne pouvaient pas donner de grands avantages. La puissance devait donc revenir au plus grand nombre, et l'aristocratie se changer peu à peu en état populaire.* »

3. *Lictoriæ virgæ sonum*. De hoc more Plin. VII, 30; Lipsius Elect. 23; Petron. cap. 65.

4. *Itaque nactus tribunatum*. Hic merito desideratur vox aliqua cui *nactus* referri possit, ut *maritus*, aut *Stolo*, aut *vir*. — *Honorum .... consortium*. Nam, invito senatu, obtinuit, ut alter consulum e plebe crearetur.

6 cora et insignia vindicavit; interque hæc omnia nullius acrior custos, quam libertatis, fuit; nullaque in pretium ejus potuit largitione corrumpi, quum, ut in magno, et in dies majore populo, interim perniciosi
7 cives exsisterent. Spurium Cassium agraria lege, *Mælium* largitione suspectum regiæ dominationis, præsenti morte multavit. Ac de Spurio quidem supplicium pater ipsius sumsit: hunc Quinctii dictatoris imperio, in medio foro magister equitum Servilius Ahala con-
8 fodit. Manlium vero Capitolii vindicem, quia plerosque debitorum liberaverat, altius se et incivilius effe-
9 rentem, ab illa, quam defenderat, arce dejecit. Talis domi ac foris; talis pace belloque populus Romanus fretum illud adolescentiæ, id est, secundam imperii ætatem, habuit: in qua totam inter Alpes fretumque Italiam armis subegit.

6. *In pretium ejus.* Id est, quæ pretium libertatis esset; qua, tamquam pretio, libertatem venderet.

7. *Spurium Cassium agraria lege, Mælium largitione.* Sic lectionem codicum, etiam in optimis aperte mancam et turbatam (quippe ignorant *Mælium*, et vocabulum *largitione* ante *Cassium* ponunt) emendare conatus est Camers. Nec video cur non ab illo stemus, quum nihil offeratur ab aliis melius. Videtur Florus de prænomine *Mælii* dubitasse, quum alii historici item *Spurium Mælium* appellent. At Florus paullo post quum dicit, *Ac de Spurio quidem*, Cassium intelligit. — *Pater ipsius.* Alii tamen, inquit Livius, de illo quæstores supplicium sumsisse tradunt.

8. *Incivilius.* Id est, ut civem non decet. — *Ab illa quam defenderat arce dejecit.* Et ut ait Livius, VI, 20: « Locus idem in uno homine, « et eximiæ gloriæ monumentum, « et pœnæ ultimæ fuit. » — *Fretum illud adolescentiæ.* Pro *fervore adolescentiæ:* quæ quidem metaphora quamquam durior et insolentior, ita tamen Lucretius, IV, 1024: « Tum quibus ætatis freta primitus « insinuantur, Semen ubi ipsa dies « membris natura creavit. » — *Totam inter Alpes.* Parum vere, nam etiam plus centum annos post hæc tempora, atque etiam post bellum Punicum primum, cum Gallis, Liguribus, aliisque populis in Italia bellatum est. Romani hac ætate eam partem Italiæ subegerunt, quæ peculiari appellatione Italiæ vocabatur. DUKERUS.

L. ANNÆI FLORI

RERUM ROMANARUM

EPITOME.

LIBER SECUNDUS.

I.

PROOEMIUM*.

DOMITA subactaque Italia, populus Romanus prope 1
quingentesimum annum agens, quum bona fide ado-
levisset; si quod est robur, si qua juventas; tum ille
vere robustus, et juvenis, et par orbi terrarum esse
cœpit. Ita (mirum, et incredibile dictu!) qui prope 2
quingentis annis domi luctatus est, (adeo difficile fue-

*CAP. I. PROOEMIUM. Pro notitia hujus capitis quod locum procemii obtinet, lege Appianum in operis prologo, qui post enumerationem terrarum quas Romani subegerant: « Harum tantarum innumerarum« que nationum, quum tanta sit « magnitudo, Italiam tamen magno « labore, ac vix quingentis annis « stabilem sibi reddidere, etc. » Ibidem enumerat fere nationes omnes quæ Romæ paruerunt. CAMERS.

1. *Domita subactaquè Italia*, etc. Is est hujus loci ordo : Domita subactaque Italia, quum populus Romanus prope quingentesimum annum agens, adolevisset bona fide (per bonas artes, sine simulatione), tum ille cœpit esse vere robustus et juvenis, si umquam civitas ulla robusta et juvenis exstitit; et cœpit esse par orbi terrarum. — *Prope quingentesimum*. In Procemio libri primi, quingentos integros ponit. Vide quæ nos ibi diximus.

2. *Domi luctatus est*. Ita supra ducentis quinquaginta prioribus domi luctatum eum dicit in Procemio lib. I, reliquis vero ducentis quinquaginta Italiam subegisse.

rat dare Italiæ caput!) his ducentis annis, qui sequuntur, Africam, Europam, Asiam, totum denique orbem terrarum bellis victoriisque peragravit.

II.

PRIMUM BELLUM PUNICUM*.

1 Igitur victor Italiæ populus, quum a terra fretum usque venisset, more ignis, qui obvias populatus incendio silvas, interveniente flumine abrumpitur, paul-
2 lisper substitit. Mox quum videret opulentissimam in proximo prædam, quodam modo Italiæ suæ abscissam, et quasi revulsam, adeo cupiditate ejus exarsit, ut quatenus nec mole jungi, nec pontibus posset, armis belloque jungenda, et ad continentem suam re-
3 vocanda bello videretur. Et ecce, ultro ipsis viam

* Cap. II. Primum bellum Punicum. Incœptum A. U. 490, ante C. N. 264, coss. Appio Claudio Caudice et M. Fulvio Flacco, duravit annos 24. De hoc primo bello Punico Epit. Liv. XVI et seqq.; Eutrop. II, 3; Oros. IV, 8; August. Civit. III, 18; auctor de Vir. Illustr. cap. 37 et seqq.; Appianus in Lybico; Polyb. I; Silius Ital. VI.

2. *Opulentissimam... prædam.* Hæc præda Sicilia est, quam ab Italia revulsam mari inter omnes constat. — *Italiæ.* Merito animadvertit Tzschucke dativum *Italiæ* non probe coire cum *revulsam.* — *Abscissam.* Quidam *abcisam* : nil refert. *Abscindere* et *abscidere*, *abscissus* et *abcisus* ubique in libris vetustis permutantur. — *Mole.* Ita correxerunt doctissimi viri pro *more;* quam vocem manifeste corruptam imperiti scribæ mutaverant in *mare.* Moles autem sunt constructiones lapideæ quas in mare jaciebant, ut iis continens extenderetur. — *Continentem suam.* Quidam libri habent *continentem suum*, Salmasio improbante. Nam, inquit, *continens* quum dicitur, semper subauditur *terra.* Quod si accipiatur *suum*, oporteat subaudiri *agrum*, aut quamvis aliam hujus modi vocem.

3. *Et ecce, ultro.* Quidam legunt,

pandentibus fatis, nec occasio defuit, quum de Pœnorum impotentia fœderata Siciliæ civitas Messana quereretur. Affectabat autem, ut Romanus, ita Pœnus Siciliam; et eodem tempore, paribus uterque votis ac viribus imperium orbis agitabat. Igitur specie qui- 4
dem socios juvandi, re autem solicitante præda, quamquam territaret novitas rei, (tanta tamen in virtute fiducia est!) ille rudis, ille pastorius populus, vereque terrester, ostendit nihil interesse virtutis, equis an navibus, terra an mari dimicaretur. Appio Claudio con- 5
sule, primum fretum ingressus est, fabulosis infame monstris, æstuque violentum : sed adeo non est exterritus, ut illam ipsam ferventis æstus violentiam pro munere amplecteretur : statimque ac sine mora Hiero- 6
nem, Syracusanum regem, tanta celeritate vicit, ut ille ipse se prius victum, quam hostem videret, fateretur.
Duillio Cornelioque consulibus, etiam mari congredi 7

quos inter Dukerus, *Sed ecce, ultro.* — *Impotentia.* Nempe tyrannide, vexatione : quo sensu vox illa apud optimos auctores usitatior. — *Paribus uterque votis... imperium orbis agitabat.* Non tamen ejusdem generis ambitione movebantur Romani et Carthaginienses, ut optime observat MONTESQUIEU, *Grand. et Décad. des Romains, chap.* 4 : « *Les Romains étaient ambitieux par orgueil, et les Carthaginois par avarice; les uns voulaient commander, les autres voulaient acquérir; et ces derniers, calculant toujours la recette et la dépense, firent toujours la guerre sans l'aimer.* »

4. *Quamquam territaret novitas rei.* Quippe qui numquam mare conscenderant. — *Terrester.* Terrester hic maritimo opponitur. Alias *terrester*, γηγενῆ, natum terra notat, quales se haberi volebant quidam populi, quorum ignorabatur origo.

5. *Fabulosis.* De quibus tam multæ sunt fabulæ, de quibus sæpius fari homines consueverunt; ut apud Horatium *fabulosus Hydaspes*, et *fabulæ Manes.* — *Infame.* Id est, notissimum, magnam habens famam, ut apud Horatium Carm. I, 3 : « Infames scopulos Acroceraunia. » — *Ferventis.* Ita repositum ex sententia Grævii pro vitioso *ruentis;* quidam, Heinsio auctore, *furentis.* — *Pro munere amplecteretur.* Quia æstu illo velocitas navium juvabatur.

7. *Duillio Cornelioque consulibus.* Quinto anno incœpti belli : et hic trium annorum res gestas præ-

ausus est, quum quidem ipsa velocitas classis comparatæ, victoriæ auspicium fuit. Intra enim sexagesimum diem, quam cæsa silva fuerat, centum sexaginta navium classis in anchoris stetit: ut non arte factæ, sed quodam munere deorum conversæ in naves atque mu-
8 tatæ arbores viderentur. Prælii vero forma mirabilis, quum illas celeres volucresque hostium naves hæ graves tardæque comprehenderent. Longe illis nauticæ
9 artes, detergere remos, et ludificari fuga rostra. In-

terit Florus. — *Quum quidem.... victoriæ auspicium fuit.* Deest *victoriæ* in Ryckiano, ut in aliis omnibus MSS. In Jornandis tamen libris non frustra reperitur, nec tam a Jornande adtexta, quam ex ipsius Flori, qui tum exstiterunt, codicibus hausta, sensu illam vocem exigente. Nempe, classis tam velociter comparata, fuit omen victoriæ. Græv. Hanc vocem et nos cum Grævio tuemur contra Salmasium, Dukerum, Titze, et Seebode, qui eam omittunt. — *Sexagesimum diem, quam.* Est elliptica locutio etiam Livio et aliis usitata. De re autem, non minus admirabilis Scipionis celeritas in eadem re qui « ita « insistit operi, ut die quadragesi- « mo quinto, quam ex sylvis de- « tracta materia erat, naves in- « structæ ornatæque in aquam de- « ductæ » sint. Livius, XXVIII, 45, 19. Freinsh. At, illud hic præcipue mirandum, quod Romani tam mira celeritate classem fabricaverint, quum huc usque adeo artis nauticæ rudes fuissent, ut, in hac classe construenda, ratem quamdam in Italiæ oras tempestate jactatam pro specimine habuerint. Itaque Bossuet, *Discours sur l'histoire universelle, IIIᵉ part., 6ᵉ chap.*: « *Qui ne sait qu'ils* (*les Romains*) *ont appris des Carthaginois l'invention des galères par lesquelles ils les ont battus, et qu'enfin ils ont tiré de toutes les nations qu'ils ont connues de quoi les surmonter toutes.* » — *Munere deorum, conversæ in naves.* Quæ quidem *μεταμορφώσις* minime ferenda in historico.

8. *Forma.* Libri plures *fama*: præstat vulgat. — *Longe illis nauticæ artes.* Id est, nihil tum juvabant Carthaginienses nauticæ artes. Sic Virgil. Æneid. XII, 52: « Longe illi dea mater erit..... » Immo sic Noster infra, II, 6, 34. — *Detergere remos.* Ità Lipsius emendavit pro *detorquere remos*, approbantibus et Salmasio, et Grævio, et Dukero, et Titze, et Seebode. Proprium est enim loquendi genus detergere remos, quum nimirum in præternavigando hostilis navis remos frangerent, et navem hac ratione prælio inutilem redderent. — *Ludificari fuga rostra. Ludificari hostem* veteres in descriptione pugnarum sæpe dicunt de his qui non conserunt stabilem pugnam, sed modo incurrendo, modo se recipiendo hostem fati-

jectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoste derisæ; coactique hostes quasi in solido decernere. Victor ergo apud Liparas, mersa et fugata hostium classe, primum illum maritimum egit triumphum. Cujus quod gaudium fuit! quum 10
Duillius imperator, non contentus unius diei triumpho, per vitam omnem, ubi a cœna rediret, prælucere funalia, præcinere sibi tibias jussit, quasi quotidie triumpharet. Præ tanta victoria leve hujus prælii dam- 11

gant. Hoc genere pugnandi maxime utebantur equites. Liv. XXXIII, 47 : « Infestis hastis concitarunt « equos : dein libero spatio inter se « ludificantes, sine vulnere pugnam « extrahebant. » Silius, VII, 644 : « .... varie nunc lævus in orbem « Nunc dexter levibus flexo per de- « via gyris Ludificatus equo.... » Erat autem eadem ratio præliorum navalium, quæ equestribus comparat Florus in fine hujus capitis. Dukerus.

9. *Ferreæ manus*, aut *Harpagones*, ut vocat Livius, XXX, 10, 13; et Cæsar de Bello Civili, I, 57. — *Machinæque aliæ*. His verbis circumscribit corvos, quos depingit Polyb. I, 23. Non enim ferreæ manus et corvi idem sunt, quod vel ex Curtio intelligere liceret, IV, 2, 12 : « Ferreæ manus, corvique, « et alia tuendis urbibus, excogi- « tata. » Freinsh. — *Liparas*. Insula una e Liparæis, quæ frequentius in singulari *Lipara* dicitur, interdum tamen numero plurali. Fieri tamen potest Florum, nove quidem, dixisse *Liparas* pro omnibus insulis Liparæorum. Non exacte porro definitur locus hujus pugnæ, nisi quod e Polybio, I, 23, colligitur, eam factam inter Mylas, et has insulas. — *Maritimum egit triumphum*. Memoriam hujus victoriæ Duillianæ consecravit populus Romanus, posita columna, rostris captarum navium ornata, in foro, de qua Quinctil. Instit. I, 13; Silius Ital. Punic. VI, 664. Est omnium Latinæ linguæ monumentorum antiquissimum, ex quo videre licet, quænam illius ætatis fuerit loquendi scribendique ratio. Expositionem ejus vide apud Ciacconium; qui singulari libello hunc titulum illustravit, quamvis et alii eruditi in illo exponendo desudarint. Græv.

10. *Jussit*. Plures hanc vocem *jussit* reprehendunt, quum superbius sit illis temporibus exemplum, consulem sibi honorem ullum decerni *jubere*. At primum hæc lectio a Cicerone firmatur de *Senectute*, caput 13. Praeterea, ut observat Freinshemius, novum non est ut qui praeclare quid gesserat aliquem honorem suo arbitrio sibi sumeret. Ita, auctore Dione, lib. XLIX, « Cornificius tantum sibi ob serva- « tos a se milites tribuit, ut Romæ, « quoties foris deinde cœnaret, ele- « phanto domum revectus sit. »

num fuit. Alter consulum interceptus Asina Cornelius; qui, simulato colloquio evocatus, atque ita oppressus
12 fuit: perfidiæ Punicæ documentum. Calatino dictatore, fere omnia præsidia Pœnorum, Agrigento, Dre-
13 panis, Panormo, Eryce, Lilybæo detraxit. Trepidatum est semel circa Camerinensium saltum; sed eximia virtute Calpurnii Flammæ, tribuni militum, evasimus, qui, lecta trecentorum manu, infestum et insessum ab hostibus tumulum occupavit, adeoque moratus hos-
14 tem, dum exercitus omnis evaderet; ac sic pulcherrimo exitu Thermopylarum et Leonidæ famam adæquavit: hoc illustrior noster, quod expeditioni tantæ superfuit et supervixit, licet nihil scripserit sanguine.
15 Lucio Cornelio Scipione, quum jam Sicilia suburbana esset populi Romani provincia; serpente latius

11. *Asina Cornelius.* Quidam *Cornelius Asina.* Placet autem vulgata, nempe, quia amant scriptores cognomen præponere. Nihil frequentius Tacito, nihil Velleio, nihil aliis. — *Atque ita oppressus fuit: perfidiæ Punicæ documentum.* Quidam legunt, *atque ita oppressus, fuit* etc.

12. *Dictatore.* Reprehendit Stadius, Calatinum hic a Floro dictatorem dici, qui tum, quum hæc gererentur, non dictator, sed consul fuerit. Hinc Freinshemius suspicabatur legendum *Calatino ducatore.* Sed vocem istam ut vetustioribus Romanis inusitatam, non vult admittere Dukerus; quid ergo si scribamus *ductore,* quod vocabulum sine dubio aureæ ætatis est? Titze. — *Agrigento.* Urbs in inferiore parte Siciliæ, versus meridiem, ad fluvium Agragam sita, unde nomen. Observat autem Dukerus ex Polybio, I, 17 seqq., Agrigentum captum fuisse a Lucio Postumio, et Quincto Mamilio coss. quatuor annis ante primum consulatum Calatini. — *Drepanis.* Promontorium Siciliæ, versus occidentem. — *Panormo.* Urbs Siciliæ, ab occidente, Boream versus. — *Eryce.* Urbs Siciliæ, e regione Panormi.

14. *Licet nihil scripserit sanguine.* Omnes animadverterunt commentatores, hic hallucinari Florum qui Leonidæ attribuat, quod fuit Othryadis. Porro tam frigent hæc verba, ut ea a quocumque alio, quam a Floro esse, Freinshemius, Dukerusque, et alii existimaverint.

15. *Lucio Cornelio Scipione.* Quod nunc narrat Florus anno prius est, quam quod supra narravit de Calatino et Calpurnio. Ed. Delph.

bello, Sardiniam, adnexamque ei Corsicam transit : ibi Olbiæ, et hic Aleriæ urbis excidio incolas terruit, 16
adeoque omnes terra, mari Pœnos expugnavit, ut jam victoriæ nihil nisi Africa ipsa restaret. Marco Atilio 17
Regulo duce, jam in Africam navigabat bellum. Nec deerant, qui ipso Punici maris nomine ac terrore deficerent, augente insuper tribuno Mannio metum : in quem, nisi paruisset, securi districta, imperator metu mortis navigandi fecit audaciam. Mox ventis remisque 18
properatum est; tantusque terror hostici adventus Pœnis fuit, ut, apertis pæne portis, Carthago caperetur.

Prima belli præmium fuit civitas Clypea : prima 19
enim a Punico litore quasi arx et specula, procurrit. Et hæc, et trecenta amplius castella vastata sunt. Nec 20
cum hominibus, sed cum monstris quoque dimicatum est : quum quasi in vindictam Africæ nata miræ ma-

16. *Ibi Olbiæ et hic Aleriæ urbis.* Sic locum hunc fœde vitiatum restituit Perizonius : Grævio, Dukero, et TITZE approbantibus. — *Expugnavit.* Nescio cur hanc vocem sollicitent commentatores, inepte proponentes *repurgavit.* Nihil mutandum. Hæ autem voces *adeo terra, mari Pœnos expugnavit*, Gallice verti possunt : « *Il pressa si fort les Carthaginois sur terre et sur mer.* »

17. *Marco Atilio Regulo.* Qui tunc consul erat II. — *Navigabat bellum.* Eodem fere modo Plin. Panegyr. 12 : « Quum Danubius ripas gelu jungit, duratusque glacie, ingentia tergo bella transportat. » — *Punici maris nomine.* Quod periculosum propter Syrtes. — *Mannio.* Incerta hujus nominis scriptura. Nam MSS. ostendunt *Nautrio*, *Nanrio*, *Natio*, *Nannio*, *Nautio*; solus unus codex habet *Mannio*, unde Dukerus conjecit legendum *M. Annio.*

18. *Ventis remisque properatum est.* Pro omni conatu et festinatione. Idem est, remis velisque. — *Apertis pæne portis.* Nempe, ut ex agris in urbem fugientes reciperentur.

19. *Clypea.* Hodie *Zafaran.* — *Specula.* Pro loco edito, e quo prospectari possunt omnia circumjecta, ut obvium sæpe apud Florum et alios. — *Procurrit.* Sic Virgilius, Æn. V, 204 : « infelix saxis in procurrentibus hæsit. »

20. *Miræ magnitudinis serpens.* De qua Agell. VI, 3; Val. Max. I,

gnitudinis serpens posita apud Bagradam castra vexaret.
21 Sed omnium victor Regulus, quum terrorem nominis sui late circumtulisset; quumque magnam vim juventutis, ducesque ipsos aut cecidisset, aut haberet in vinculis; classemque ingenti præda onustam, et triumpho gravem, in Urbem præmisisset, etiam ipsam belli caput Carthaginem urgebat obsidio, ipsisque
22 portis inhærebat. Hic paullulum circumacta fortuna est; tantum ut plura essent Romanæ virtutis insignia:
23 cujus fere magnitudo calamitatibus approbatur. Nam, conversis ad externa auxilia hostibus, quum Xanthippum illis ducem Lacedæmon misisset, a viro militiæ peritissimo vincimur.

Tum fœda clade, Romanisque usu incognita, vivus in manus hostium venit fortissimus imperator. Sed ille

8, 19; Plin. VIII, 14. — *Bagradam*. Africæ fluvium.

21. *Magnam vim juventutis*. Id est, permultos juvenes. — *Cecidisset*. Dukerus legit *cepisset* ex omnibus Flori libris manu exaratis, quamquam hanc lectionem minime probet; quippe quæ redundat cum seqq. *in vinculis haberet*. — *Triumpho gravem*. Id est, gravatam præda quæ in triumphi ornamentum auferebatur. — *Urgebat obsidio*. Ryckianus *obsidione*. Non autem repudiandum est *obsidio*, quum *obsidium* occurrat, non modo apud recentiores scriptores, verum etiam apud Ennium, Cœlium, Varronem et Sallustium.

22. *Circumacta*. Mutata, conversa. — *Insignia*. Signa, indicia.

23. *Xanthippum*. Appianus in Princ. Punic. Carthaginienses a Lacedæmoniis ducem petivisse, et ab his Xanthippum missum tradit. Nec multo aliter in Epit. Livii XVIII. Contra Polybius, I, 32, nihil aliud, quam unum e mercenariis in Græcia conductis, Lacedæmoniumque et Laconica disciplina imbutum fuisse, ac rei militaris mediocrem usum habuisse, auctor est. Et Aurel. Vict. cap. 40, mercenarium militem vocat. Præterea Cicero de Officiis, III, 26; et Val. Max. I, 14, scribunt Regulum ex insidiis captum fuisse: Polybius nullam insidiarum mentionem facit. Dux. — *Tum, fœda clade, Romanisque usu incognita, vivus*, etc. Quidam legunt, *Tum fœda clades, Romanisque usu incognita. Vivus*, etc. Alii autem, *Tum (fœda clades Romanisque usu incognita), vivus*, etc. Ea autem clades erat Romanis usu incognita, quia nullus antehac Romanorum dux in potestatem hostium

quidem par tantæ calamitati fuit: nam nec Punico
carcere infractus est, nec legatione suscepta. Quippe 24
diversa, quam hostes mandaverant, censuit; ne pax
fieret, nec commutatione captivorum reciperetur. Sed 25
nec illo voluntario ad hostes suos reditu, nec ultimo sive
carceris, sive crucis supplicio deformata majestas; immo his omnibus admirabilior, quid aliud quam victus
de victoribus, atque etiam, quia Carthago non cesserat, de fortuna triumphavit? Populus autem Romanus 26
multo acrior infestiorque pro ultione Reguli, quam
pro victoria fuit. Metello igitur consule, spirantibus 27
altius Pœnis, et reverso in Siciliam bello, apud Panormum sic hostes cecidit, ut ne amplius eam insulam

venerat. — *Par tantæ calamitati fuit.* Reguli quidem fortitudinem usque adeo miratur MONTAIGNE, *Essais, livre II, chap.* 3, ut eam longe supra fortitudinem Catonis extollat, violentas sibi manus inferentis. « *Il y a bien plus de constance à user la chaisne qui nous tient, qu'à la rompre, et plus d'espreuve de fermeté en Régulus qu'en Caton. C'est l'indiscrétion et l'impatience qui nous haste le pas : nuls accidents ne font tourner le dos à la vifve vertu ; elle cherche les maulx et la douleur comme son aliment ; les menaces des tyrans, les gehennes et les bourreaux, l'animent et la vivifient.* » — *Nec... infractus est.* Hic *infractus* nihil aliud significat quam fractus, ut apud Virgilium : « torpent infractæ in prælia vires. » Et alibi passim. — *Legatione suscepta.* Illum Romam miserant Carthaginienses ut captivorum mutationem suaderet : ille autem labantem senatum firmavit, ne faceret.

25. *Crucis.* Crucem dicit Florus cum Seneca de Provident. cap. 3; et Epist. 88. J. Fr. Gronovius existimat ab his *crucem* vocari arcam illam clavis ferreis acutis præfixam, in quam Regulum impositum, atque ita enecatum tradunt plerique. Nam crux etiam pro omni gravi supplicio et cruciatu dicitur. — *His omnibus admirabilior.* Ita BOSSUET, *Discours sur l'hist. univers. Ire part., 8e époque* : « *Le général romain est battu et pris : mais sa prison le rend plus illustre que ses victoires.* » — *De fortuna triumphavit.* Senec. de Benef. V, 3 : « Nemo trecentos « Fabios victos dicit, sed occisos ; « et Regulus captus est a Pœnis, non « victus ; et quisquis alius sævientis « fortunæ vi atque pondere oppres« sus non submittit animum. »

27. *Metello igitur consule.* Anno decimo quinto hujus belli Punici, et hic L. Cæcilius Metellus non vere consul erat tunc, sed proconsul. ED. DELPH.—*Spirantibus altius Pœnis.* Id est, superbis et elatioribus re bene gesta. — *Ut ne amplius*

28 cogitarent. Argumentum ingentis victoriæ, centum
circiter elephantorum captivitas: sic quoque magna
præda, si gregem illum non bello, sed venatione ce-
29 pisset. Appio Claudio consule, non ab hostibus, sed a
diis ipsis superatus est, quorum auspicia contemserat;
ibi statim classe demersa, ubi ille præcipitari pullos
30 jusserat, quod pugnare ab his vetaretur. Marco Fabio
Buteone consule, classem hostium in Africo mari apud
Ægimurum, jam in Italiam ultro navigantem cecidit.
31 Quantus o tunc triumphus tempestate intercidit, quum
opulenta præda classis, adversis acta ventis, naufragio
suo Africam et Syrtes, et omnium ripas gentium, in-
32 sularum litora implevit! Magna clades, sed non sine
aliqua principis populi dignitate, interceptam tempes-
tate victoriam, et triumphum periisse naufragio. Et
tamen, quum Punicæ prædæ omnibus promontoriis
insulisque frustrarentur et fluitarent, populus Roma-
nus et sic triumphavit.

hanc insulam cogitarent. Recte sic Lipsius et Salmasius. Nam olim legebatur, *ut nec amplius hanc insulam concitarent.*

28. *Sic quoque magna præda... venatione cepisset.* Sensus est, satis magna præda fuisset, si hos centum elephantos in venatione, ubi complures sæpe capiuntur, non in prælio cepisset.

29. *Appio Claudio consule.* Sequenti anno post victoriam Metelli. Aliis autem scriptoribus Claudius hic dicitur *Publius.* — *Auspicia contemserat.* Cic. de Natura Deorum, II: « P. Claudius per jocum « deos irridens, quum cavea libe- « rati pulli non pascerentur, mergi « eos in aquam jussit, ut biberent « quoniam esse nollent. Qui risus, « classe devicta, multas ipsi lacry- « mas, magnam populo Romano « cladem attulit. »

30. *M. Fabio Buteone.* Anno istius belli vigesimo primo. Unde patet multa Florum præterire. Polybius autem qui omnes pugnas navales, et naufragia classium Romanarum adcurate recenset, hanc victoriam et naufragium classis eorum præterit, sicut cæteri historici.

31. *Omnium ripas gentium.* Sic Grævius textum restituit pro *omnium imperia gentium*, quod tolerari non potest.

32. *Interceptam... periisse.* Id est, quum intercepta victoria perierit. — *Promontoriis insulisque frustra-*

Lutatio Catulo consule, tandem bello finis impo- 33
situs apud insulas, quibus nomen Ægates. Nec major 34
alias in mari pugna; quippe commeatibus, exercitu,
propugnaculis, armis gravis hostium classis, et in ea
quasi tota Carthago: quod ipsum exitio fuit. Romana 35
classis promta, levis, expedita, et quodam genere
castrensis, ad similitudinem pugnæ equestris, sic re-
mis, quasi habenis, agebatur; et in hos, vel in illos
mobilia rostra, speciem viventium, præferebant. Ita- 36
que momento temporis laceratæ hostium rates, totum
inter Siciliam Sardiniamque pelagus naufragio suo
operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, ut de 37
exscindendis hostium mœnibus non quæreretur.. Su-
pervacuum visum est in arcem murosque sævire,
quum jam in mari esset deleta Carthago.

rentur et fluitarent, etc. Quum hic *frustrarentur* nullum sensum habeat, commentatores omnes, auctore Salmasio, censuerunt reponendum *frustarentur*: quum hæc præda frustatim ad omnia promontoria et insulas appelleretur, et fluitaret, populus tamen Romanus et sic (id est, deficiente præda qua triumphantium agmen ornari solebat) triumphum egit.

33. *Lutatio Catulo consule.* Anno hujus belli vigesimo quarto. — *Ægates.* Inter Africam et Siciliam tres numero *aræ*, ut volunt, a Virgilio dictæ, quod ibi fœdus cum Carthaginiensibus ictum sit.

35. *Quodam genere castrensis.* Paucis et circumcisis sarcinis, quemadmodum solent esse milites in castris. — *Speciem viventium.* Id est, in speciem viventium equorum. Hic autem sufficiebat referre, pugnam navium Romanarum similem fuisse equestri, quod etiam Dio de classe Augusti dicit, sed omittens declamatoria et turgida illa, quæ hic appingit Florus.

37. *Exscindendis.* Malebat N. Heinsius *excidendis*.

III.

BELLUM LIGUSTICUM *.

1 Peracto Punico bello, secuta est brevis sane, et
quasi ad recipiendum spiritum, requies; argumen-
tumque pacis, et bona fide cessantium armorum, tunc
primum, post Numam, clausa porta Jani fuit: sed
2 statim ac sine mora patuit. Quippe jam Ligures, jam
Insubres Galli, nec non et Illyrii lacessebant: sic de-
sub Alpibus, id est, desub ipsis Italiæ faucibus, gen-
tes, deo quodam assidue incitante, ne rubiginem sci-
3 licet ac situm arma sentirent. Denique utrique quoti-
diani, et quasi domestici hostes tirocinia militum
imbuebant, nec aliter utraque gente, quam quasi cote

* Cap. III. Bellum Ligusticum. Anno Urbis 517; ante Christum natum 237; coss. L. Cornelio Lentulo Caudino, Q. Fulvio Flacco. De his autem quæ hoc capite continentur, vide Epit. Liv. XX; Entrop. III, 1; Oros. IV, 11, 12; August. de Civit. Dei, III, 9. — Pro *Ligusticum* autem, Nazarii membranæ habent *Ligurium*.

1. *Argumentumque pacis.* Id est, quod est indicium pacis.

2. *Desub.* Compositum pro simplici *sub*. Frequens hujus præpositionis sic compositæ mentio occurrit in fragmentis agrimensorum veterum: *desub monte, desub lapide;* et similia. Sic apud Plautum *deprocul.* — *Ne rubiginem... arma sentirent.* Liv. XXXIX, 1, 1, de Liguribus: « Is hostis velut natus « ad continendam inter magnorum « intervalla bellorum Romanis dis« ciplinam militarem erat: nec alia « provincia militem magis ad virtu« tem acuebat. »

3. *Utrique.* Vox illa de tribus dici non solet, nisi Ligures et Insubres intelligat, Illyricos vero prætermittat, ut pote remotiores. — *Tirocinia militum imbuebant.* Nemo umquam ante Florum dixit *imbuebant tirocinia militum.* Intelligit sine dubio Florus, Romanos tirones imbutos fuisse militari disciplina a Liguribus et aliis. — *Nec aliter.... quam quasi*, etc. Plurimi optimi quidem libri omittunt *quam*. — *Quasi cote quadam... ferrum virtutis suæ acuebat.* Quem quidem

quadam, populus Romanus ferrum suæ virtutis acue-
bat. Ligures imis Alpium jugis adhærentes inter Varum 4
et Macram flumen, implicitosque dumis silvestribus,
major aliquanto labor erat invenire, quam vincere.
Tuti locis et fuga, durum atque velox genus, ex occa-
sione magis latrocinia, quam bella faciebat. Itaque 5
quum diu multumque eluderent Salyi, Deceates, Oxy-
bii, Euburiates, Ingauni, tandem Fulvius latebras
eorum ignibus sepsit: Bæbius in plana deduxit: Pos-
tumius ita exarmavit, ut vix reliquerit ferrum, quo
terra coleretur.

IV.

BELLUM GALLICUM*.

Gallis Insubribus, et his adcolis Alpium, animi fe- 1

locum omnes post Grævium merito reprehenderunt, ut pote vana affectatione putidum.

4. *Ligures*. Qui Alpes maritimas incolunt.—*Imis Alpium jugis*. Non audeo cum MS. Ryckii hic rescribere *inviis* pro *imis*. Alioquin enim inutiliter sequeretur, *implicitosque dumis silvestribus*, quia bis idem sic diceretur. Titze. — *Invenire*. Infra III, 8, 6, de Balearibus: « Dilapsi in proximos tumulos quærendi erant ut vincerentur. » Adde III, 10, 14; et Tacit. Agric. 34, 3. — *Durum... genus. Durus* pro eo qui duro generi vitæ assuetus, qui malorum ac laborum patiens est. Virg. Æn. III, 94, « Dardanidæ duri. » —*Latrocinia magis, quam bella faciebat*. Idem Livius, XL, 27, de Liguribus, quos *latrones* potius quam *justos hostes* vocat.

5. *Salyi, Deceates, Oxybii, Euburiates*, etc. Non debet nobis scrupulum injicere, quod geographi veteres horum populorum quosdam inter Transalpinos nominent. Neque enim Florus universos hos omnino Cisalpinos dicit, sed, ut ex initio sequentis capitis cernimus *adcolas Alpium*. Licet autem conjicere, his ipsis bellis effectum esse ut sedes suas nonnulli trans Alpes aufugientes, mutarint. Titze.

*Cap. IV. Bellum Gallicum. Anno Urbis 529, ante C. N. 225; coss. L. Æmilio Papo, Caio Atilio Regulo. De hoc bello scribunt Epit. Livii XX; Eutrop. III, 2; Oros. IV, 13; auctor de Vir. Illustr. cap. 45; lege

rarum, corpora plus quam humana erant : sed experimento deprehensum est, quippe sicut primus impetus eis major quam virorum est, ita sequens minor quam
2 feminarum. Alpina corpora humenti cælo educata, habere quiddam simile nivibus suis : quæ mox, ut caluere pugna, statim in sudorem eunt; et levi motu,
3 quasi sole laxantur. Hi sæpe et alias, sed Britomaro duce, « non prius soluturos se baltea, quam Capitolium ascendissent, » juraverant. Factum est : victos
4 enim Æmilius in Capitolio discinxit. Mox, Ariovisto duce, vovere « de nostrorum militum præda Marti suo

etiam Polyb. II, 24. — *Experimento deprehensum est, quippe sicut*, etc. Mirum quantopere vox ista *quippe* viros doctos turbaverit, ut etiam novas lectiones introducerent. Sed ne longum faciam, sic lege et intellige : sed experimento deprehensum est illud, quippe (id est, scilicet) sicut primus impetus, etc. — *Primus impetus eis major quam virorum est, ita sequens*, etc. Hoc habet ex Livio, X, qui non de Gallis Insubribus id dictum memorat, sed de Senonibus. De his enim ibi loquitur : « Prima eorum prælia « plus quam virorum, postrema mi- « nus quam feminarum esse. » Item ibidem : « Gallos primo impetu fe- « roces esse, quos sustineri satis « sit. » In eamdem sententiam libro V, de Gallis in universum pronuntiat : « Naturam eis animos et « corpora magna magis dedisse, « quam firma. » Salm.

2. *Ut caluere pugna, statim in sudorem eunt.* Sic Liv. libro XXXIV, « mollia et fluida Gallorum corpo- « ra esse » dicit. Idem libro X, « Gallorum corpora, intolerantis- « sima laboris atque æstus, fluere. » Quod Florus hic interpretatur in sudorem ire, hoc est, sudore diffluere. Salm.

3. *Hi sæpe et alias.* Quasi Galli non tum modo, sed et sæpe alias, idem juraverant. Ita intelligere videtur Dukerus. At verisimilius est Florum per ellipticam admodum constructionem innuere, Gallos Insubres sæpe et alias irruptionem adversus Romam tentasse, sed tunc præcipue, Britomaro duce, jurasse, etc. — *Soluturos se baltea.* Usitatum veteribus, ubi quid efficiendum suscepissent, obstringere se tali voto, quo tamquam assiduo monitore urgerentur ad maturandam rem quam proposuerant. Germani veteres *crinem barbamque submittebant*, ut ex Tacito Hist. IV, 61, 1, liquet. Contrarium Argivorum votum *comam non alere*, legendum est apud Herodotum, I, 82. Freinsh.

4. *Marti suo.* Docet Cæsar de Bello Gall. VI, 17, Gallos quinque potissimum deos coluisse, Mercurium, Apollinem, Jovem, Martem,

« *torquem.* » Intercepit Jupiter votum : nam de torqui-
bus eorum aureum tropæum Jovi Flaminius erexit.
Viridomaro rege, « Romana arma Vulcano » promise- 5
rant. Aliorsum vota ciciderunt : occiso enim rege,
Marcellus tertia, post Romulum patrem, Feretrio Jovi
arma suspendit.

V.

BELLUM ILLYRICUM*.

Illyrii, seu Liburni, sub extremis Alpium radicibus 1
agunt inter Arsiam, Titiumque flumen, longissime per
totum Adriani maris litus effusi. Hi, regnante Teu- 2
tana muliere, populationibus non contenti, licentiæ

atque Minervam. Camers. — *Intercepit Jupiter votum.* Non passus est ad Martem pervenire, quod ei voverant Galli, sed avertit et sibi vindicavit. — *Flaminius.* C. Flaminius Nepos qui cum P. Furio Calvo consul fuit, et quem ad Trasimenum mox cædet Annibal.

5. *Marcellus.* M. Claudius Marcellus qui finem bello imposuit, quod duravit annos quatuor. — *Tertia post Romulum.* Ita Virgil. Æn. VI, 869 : « Tertiaque arma « patri suspendet capta Quirino. » Nam prima Romulus, secunda Cossus suspenderant.

* Cap. V. Bellum Illyricum. A. U. 525, ante C. N. 229; coss. L. Postumio Albino II, Cn. Fulvio Centimalo. Recte adnotavit Freinshemius, quod hoc bellum cum Illyriis, post illud Gallicum Ariovisti descriptum hic legamus, quum tamen prius gestum sit, id fecisse auctorem, ne rerum Gallicarum seriem in prioribus interrumperet. De hoc bello et aliis cum Illyriis gestis, exstat liber Appiani qui Illyrius inscribitur. Lege Livii Epit. XX; Eutrop. III, 1; Oros. IV, 13. Vide etiam Polybium II, 8, etc.

1. *Illyrii, seu Liburni.* Nam Liburnia Illyridis regio est. — *Arsiam, Titiumque. Arsia*, fluvius ad occidentem Italiæ terminus; *Titius* ad orientem. Alii Illyricos fines latius extendunt. Ed. Delph.

2. *Teutana.* In Polyb. II, 5, et seqq.; et Justin. Proleg. XXVIII, est *Teuta.*

3 scelus addiderunt. Legatos quippe nostros, ob ea quæ
deliquerant, jure agentes, nec gladio quidem, sed ut
victimas, securi percutiunt; præfectos navium igni
comburunt; idque, quo indignius foret, mulier impe-
4 rabat. Itaque, Cnæo Fulvio Centimalo duce, late do-
5 mantur. Strictæ in principum colla secures, legatorum
Manibus litavere.

VI.

BELLUM PUNICUM SECUNDUM *.

1 Post primum Punicum bellum, vix quadriennii requies: ecce alterum bellum minus quidem spatio (nec

3. *Legatos.* Legatorum istorum nomina variant apud scriptores. Caium et Lucium Coruncanos Polyb. II, 8, vocat: Publium Junium et Titum Coruncanium Plin. XXXIV, 6: Appian. in Illyr. unius Coruncanii meminit. Porro et de numero interfectorum controversia est. — *Securi percutiunt.* Ignominioso mortis genere.

4. *Manibus litavere. Litare Manibus* est eos placare, pœna et ultima iis satisfacere, ut III, 18 fin.

* Cap. VI. Bellum Punicum secundum. Incœptum A. U. 535, ante C. N. 219; coss. M. Livio Salinatore, L. Æmilio Paullo. Bellum secundum scribunt fere omnes, tam Latini quam Græci, Livius tota Decade tertia; Plutarchus in Vita et Fabii, et Scipionis, et Marcelli, et Annibalis, et Flaminii; Appianus in Libyc.; auctor de Viris Illustr. cap. 42, 43, 45, 48, 49, 50; Polybius; Eutrop. in tertio; Orosius in quarto; Augustinus sæpe, maxime tamen Civit. III, 19; Silius Italicus per totum. Quæ passim scribuntur ab aliis, suis locis adducentur. Camers.

1. *Vix quadriennii requies.* Respice verba Nostri, initio capitis 3 hujus libri posita; ita intelliges, præsentibus verbis nihil aliud significari, quam, ut recte explicavit Vinetus, toto illo tempore quod inter primum bellum Punicum et secundum fuit, vix quatuor annis Romanos a bellis quievisse. Itaque bene constat sibi Florus, quidquid in ejus chronologiam Salmasius et alii commentatores effuderint. Intermedia erant bella cum Liguribus, Illyriis et Insubribus de quibus in præcedd. actum est: tum arreptio Sardiniæ, de qua videbimus alio loco Florum loqui. Titze. — *Alterum bellum.* Montesquieu,

enim amplius quam decem et octo annos patet), sed adeo cladium atrocitate terribilius, ut, si quis conferat damna utriusque populi, similior victo sit populus qui vicit. Urebat nobilem populum ablatum mare, 2
raptæ insulæ, dare tributa, quæ jubere consueverat. Hinc ultionem puer Annibal ad aram patri juraverat: nec morabatur. Igitur in caussam belli Saguntus delecta 3
est, vetus Hispaniæ civitas et opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, sed triste monumentum: quam in libertatem communi fœdère exceptam Anni- 4

Grand. et Décad. des Romains, chap. 4: « *La seconde guerre Punique est si fameuse, que tout le monde la sait. Quand on examine bien cette foule d'obstacles qui se présentèrent devant Annibal, et que cet homme extraordinaire surmonta tous, on a le plus beau spectacle que nous ait fourni l'antiquité.* » — *Decem et octo annos patet.* Orosius IV, 20, dicit 17; Eutropius in fine tertii dicit 19; Appianus autem 16 fere. CAMERS. — *Similior victo... qui vicit.* Livius initio libri XXI, de hoc ipso bello Punico: « Et « adeo varia belli fortuna, anceps« que Mars fuit, ut propius peri« culo fuerint, qui vicere. » Sil. I, 77: « Propiusque fuere periclo, Queis « superare datum. » Vide etiam Augustin. Civit. III, 19, qui ipsa Flori verba rescribit.

2. *Urebat.* Editio P. *pudebat*, quod inde in plurimas emanavit. — *Ablatum mare.* Hoc ad leges pacis a Romanis primo bello Punico datas referendum est: quas ita fere Polyb. I, 62, refert: « Pœni Sicilia « et omnibus insulis, quæ inter Ita« liam et Africam sunt excedunto: « MCC talenta in annos viginti pen« dunto, etc. » Livius itidem libro XXI. — *Raptæ insulæ.* Sardinia, Corsica. — *Hinc ultionem.* Ita editio P. Salmasius restituendum censet *in ultionem.* Nil mutandum. — *Nec morabatur.* Id est, In mora non erat Annibal. Gallice: « *Il n'attendait* « *que l'occasion.* »

3. *In caussam belli,.... delecta.* Male quidam, ne solœce dicam, *in caussa;* alii *deleta* pro *delecta.* — *Vetus Hispaniæ civitas.* Quippe ducentis annis ante excidium Trojæ condita, auctore Plinio XVI, 40. Ea autem urbs Saguntus erat Hispaniæ Tarraconensis a Zacynthiis condita, distabatque a mari Balearico septem stadiis, ut Polyb. III, 17, et Livius XXI, 7, 2, numerant.

4. *Communi fœdere.* Res ita habet. Legibus pacis inter Romanos et Carthaginienses convenerat, ut utriusque populi socii ab utroque tuti essent: de Saguntinis nihil nominatim cautum fuerat. Deinde inter Romanos et Asdrubalem generum Amilcaris facta erat pactio qua nominatim comprehendebantur Saguntini. Sed Pœni se hac pactione teneri negabant, quod ea sine auctoritate S. P. Q. Cartha-

bal, caussas novorum motuum quærens, et suis et ipsorum manibus evertit, ut Italiam sibi rupto fœdere
5 aperiret. Summa fœderum Romanis religio est : itaque ad auditum sociæ civitatis obsidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non statim ad arma pro-
6 currunt, dum prius more legitimo queri malunt. Interim jam novem mensibus fessi fame, machinis, ferro, versa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum : tum desuper se suosque, cum omnibus
7 opibus suis, ferro et igni corrumpunt. Hujus tantæ cladis auctor Annibal poscitur. Tergiversantibus Pœnis, dux legationis Fabius : « Quæ, inquit, mora est? In « hoc ego sinu bellum pacemque porto; utrum eligi- « tis? » Subclamantibus, « Bellum : » « Bellum igitur,

giniensis facta fuisset. Saguntinos autem ideo legibus pacis non comprehendi dicebant, quod demum post pacem factam in societatem Romanorum venissent. Polyb. III, 21, 27; Liv. XXI, 18. Duk. — *Ipsorum*. Saguntinorum.

5. *Summa fœderum Romanis religio est*. Quod falsum est de populo Romano, quum nullus umquam populus magis jura belli que pacisque nesciverit. Hac de re vide Montesquieu, *Grandeur et Décad. des Romains*, in capite dicto *de la conduite que les Romains tinrent pour soumettre les peuples;* vide etiam Bossuet, *Disc. sur l'Hist. univers.*, *IIIe part.*, *6e chap.*, sub fine; et Ferrand, *Esprit de l'histoire*, *Lettre XIII* : « *A l'époque de la puissance de Rome on y reconnaît une société mal constituée, qui, violant perpétuellement, vis-à-vis de la société générale, les droits et les devoirs de tous les hommes, cherche vainement à les maintenir entre les membres qui la composent.* » — *More legitimo*. Per legatos scilicet.

6. *Novem mensibus*. Liv. XXI, 15, 2, « Octavo mense, quam cœptum oppugnari, captum Saguntum » dicit : idem Polyb. III, 17. — *Corrumpunt*. Sallust. Jugurth. 76 : « Domum et semet igni corrumpunt. » Liv. XXV, 11 : « Alia « (*opera*) disjecerunt, alia igni corruperunt. »

7. *Poscitur*. Accusatur. Gallice « *On demande justice d'Annibal.* » — *Dux legationis*, *Fabius*. Videtur mihi nomen *Fabius* expressisse auctor, sed ita, ut edidimus et auctoritate duorum codd. Idem jam Grævius voluit. Vulgata lectio ex aliis libris desumta sic ordinat : *dux legationis : Quæ, inquit, mora est, Fabius?* Quod mea opinione vix tulissent aures Latinæ. Titze. — *Subclamantibus*, « *Bellum*. » Diversus hic abit a Livio. Non enim ut bellum

« inquit, accipite; » et excusso in media curia togæ
gremio, non sine horrore, quasi plane sinu ferret, bel-
lum effudit. Similis exitus belli initio fuit. Nam quasi 8
has inferias sibi Saguntinorum ultimæ diræ in illo pu-
blico parricidio incendioque mandassent: ita Manibus
eorum, vastatione Italiæ, captivitate Africæ, ducum
et regum, qui id gessere bellum, exitio parenta-
tum est.

Igitur ubi semel se in Hispania movit illa gravis et 9
luctuosa Punici belli vis atque tempestas, destinatum-
que Romanis jam diu fulmen Saguntino igne conflavit,
statim quodam impetu rapta medias perfregit Alpes;
et in Italiam ab illis fabulosæ altitudinis nivibus, velut

daret subclamasse Carthaginienses dicit, sed utrum vellet: « Sub hanc « vocem haud minus ferociter, da« ret utrum vellet, subclamatum « est. Et quum is iterum, sinu ef« fuso, bellum se dare dixisset, « accipere se omnes responderunt. » — *Non sine horrore.* Injecto terrore horrifico. — *Quasi plane sinu ferret.* Quæ quidem verba hic usque adeo inepta sunt, ut ea merito spuria et interpolata censuerit Titze. Nam postquam Fabius inductus est dicens, *hoc ego sinu pacem bellumque porto*, quomodo deinde Florus subtexuit: *quasi plane sinu ferret?*

8. *Similis exitus belli initio fuit.* Quæ, sic declarato bello, consecuta sunt, non minus horrifica fuere, quam hæc ipsa belli declaratio: Gallice: « *Les suites de cette « guerre n'en furent pas moins ter« ribles que le prélude.* » — *Inferias.* Sic proprie dicebantur sacrificia, libationes, quæ mortuis inferebant. — *Parentatum est. Parentare* est proprie parentibus jussa facere, sed per synecdochen, de quibusve mortuis dicitur. Ed. Delph.

9. *Ubi igitur semel se in Hispania* etc. In hunc locum omnes commentatores, Grævius præcipue invehuntur, ut pote declamatorium. Abjectis autem his verbis, *destinatumque Romanis jamdiu fulmen Saguntino igne conflavit*, animadvertendum cætera, quamvis poetice dicta, tamen cœptam allegoriam juste et decore absolvere. *Conflavit* autem hic dicitur passive pro conflatum est. — *Medias perfregit Alpes.* Transitum Annibalis per Alpes describit Sil. Ital. libro tertio; Virg. Æn. X, 13; Juv. Sat. X, 147. Conf. Excurs. ad Liv. nost. ed. tom. IV, p. 473 seq. Lege etiam Livium, August., et Plut. in vita Annibal. — *Fabulosæ.* Fabulosum hic certe non idem est quod falsum, quod commentitium; sed quod, licet verum, fabulas in se commistas habet, aut de quo multæ fabulæ narrantur.

10 cælo missa, descendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum et Ticinum valido statim fragore detonuit. Tunc Scipione duce, fusus exercitus. Saucius etiam ipse venisset in manus hostium imperator, nisi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipsa
11 morte rapuisset. Hic erat Scipio, qui in exitium Africæ
12 crescit, nomen ex malis ejus habiturus. Ticino Trebia succedit. Hic secunda belli Punici procella desævit, Sempronio consule. Tunc callidissimi hostes, frigidum et nivalem nacti diem, quum se ignibus prius oleoque fovissent, (horribile dictu) homines a meridie et sole venientes nostra nos hieme vicerunt.

13 Trasimenus lacus tertium fulmen Annibalis, imperatore Flaminio. Ibi quoque ars nova Punicæ fraudis : quippe nebula lacus, palustribusque virgultis

10. *Prætextatus admodum filius.* Prætextatus nomen fit ætatis, ita dicit *admodum prætextatum*, sicut aliquis dicitur *admodum adolescens.* Hic autem *admodum*, fere, non amplius, significat : ut apud Justinum, XI, 14, 11 : « Octingenti admodum Græci Alexandro occurrunt; » apud eumdem, XVIII, 2, 4 : « Post menses admodum septem ; » et alibi passim.

11. *Hic erat Scipio, qui in exitium Africæ crescit.* Pro *Hic erat*, Salmasius volebat scribi *Hic erit*, ex auctoritate vetustissimi codicis. De re autem, similis fere huic locus laudatur apud Bossuet, *Oraison funèbre du prince de Condé*, qui postquam descripsit Galliæ turbas et pericula, per tutelam Ludovici quarti decimi, vix quatuor annos nati, subito, quasi oculos in infantis regis incunabula defigens, et hujus sæculi miracula animo prospiciens, exclamat : « *Laissez-le croître ce roi chéri du ciel! tout cédera à ses exploits*, etc. »

12. *Trebia.* Galliæ Cisalpinæ fluvius. — *Horribile dictu!* Hæc exclamatio immerito quibusdam frigida videtur. Nam certe horribile est et mirum, si quis populus propriis quasi armis debelletur, et incolæ regionum frigidiorum ab iis qui a meridie veniunt, vincantur.

13. *Trasimenus.* Veteres scribunt *Trasumenius*, aut *Trasymenius*. Hic autem locus est in Tuscia. — *Palustribusque virgultis tectus eques.* Hæc ars Punicæ fraudis, qua, palustribus virgultis tectus eques, terga subito pugnantium invasit, non est adhibita ab Annibale in hoc prælio apud Trasimenum lacum, sed in altero ad Trebiam flumen. In ea quippe pugna quæ ad Trasimenum pugnata est, nihil aliud fraudis commentus est Pœnus, nec

tectus eques, terga subito pugnantium invasit. Nec de 14
diis possumus queri : imminentem quippe temerario duci cladem prædixerant insidentia signis examina, et aquilæ prodire nolentes; et commissam aciem secutus ingens terræ tremor : nisi illum horrorem soli, equitum virorumque discursus, et mota vehementius arma fecerunt.

Quartum, id est, pæne ultimum vulnus imperii Can- 15
næ, ignobilis Apuliæ vicus, sed magnitudine cladis emersit; et quadraginta millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cælum,
dies, tota denique rerum natura consensit. Siquidem 16
non contentus simulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, insuper callidissimus imperator, patentibus in campis, observato loci ingenio, quod et sol ibi acerrimus, et plurimus pulvis, et Eurus ab Oriente *semper* quasi ad constitutum, ita

aliud curavit, quam ut clausum lacu et montibus, copiisque suis circumfusum haberet hostem; eumque ita circumclusum ad satietatem militi suo præbuit cedendum. Vide Livium, loc. supr. laud.

14. *Insidentia signis examina, et aquilæ prodire nolentes.* Ita examen apum pro malo omine fuit Scipioni in eo prælio, quod commissum est inter Padum et Ticinum; Liv. XXIX. *Aquilæ* autem *prodire nolentes* nihil aliud est, quam quum hastilia, quibus aquilæ, signa militaria, insidebant, humi defixa, nullo modo possent convelli. — *Illum horrorem soli... arma fecerunt.* Non erat opus tam multis verbis, quot de hoc loco commentatores, temporis et chartæ dispendio fecerunt, ut probaretur non fieri potuisse terram sic tremere equitum virorumque discursu. Hoc nihil aliud est quam Phantasia poetica, sane apud historicum non laudanda, sed cujus plura exempla, apud Homerum præcipue, invenias.

15. *Cannæ.* Vicus hic juxta Aufidum amnem. *Cannam* etiam ibi amnem fuisse ex carmine Marcii vatis, quod Livius recitat libro XXV colligitur, idemque ex verbis ipsius Livii discitur. Ubi tamen Cannensem pugnam idem auctor describit, Cannæ fluminis nullus umquam meminit. — *Emersit.* Ex ignobilitate sua, scilicet. — *Quadraginta millium.* De numero Romanorum interfectorum non idem sentiunt. Lege Plutarchum in Annibale.

16. *Loci ingenio.* Id est, natura loci. Vide Indicem. — *Et Eurus...*

instruxit aciem, ut, Romanis adversus hæc omnia ad-
versis, quasi secundum cælum tenens, vento, pulvere,
17 sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi ad
hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo,
« Parce ferro. » Ducum effugit alter, alter occisus est:
dubium uter majore animo. Paullum puduit: Varro
18 non desperavit. Documenta cladis cruentus aliquam-
diu Aufidus; pons de cadaveribus, jussu ducis, factus
in torrente Vergelli; modii duo anulorum Carthagi-
nem missi, dignitasque equestris taxata mensura.

semper quasi ad constitutum. Multa hic ab eruditissimis commentatoribus dicta: Illa omnia, ingenue dico, nihil ad Florum. Neque illi viderunt, quod perquam ridiculum est. Nam haud scio an tale quid scribat puer, ut ventus, qui æquinoctialis oriens est, *semper* esset orientalis. Rem bellam, ingeniosam, doctam et argutam!... Quid igitur? Delendum *semper* quod ineptus quidam inscripserat, supra illa verba *ad constitutum*, quasi Florum reprehendi vellet, qui ab Oriente illum flare dixisset quasi *ad constitutum*, quum semper *illinc* non *aliunde* flare Eurum norimus. ED. DELPH. — *Adversis.* Vide Livium a quo Noster differt. — *Secundum cælum tenens.* Quasi secundum cælum tenebat Annibal, qui secundo sole, juxta hunc Nostrum, et secundo vento pugnabat. Secundus porro ventus, qui a tergo spirat euntis navis; ut adversus, qui contrarius.

17. *Duo maximi exercitus.* Quippe aderant C. Terentius Varro, et L. Æmilius Paullus, et quisque suum habebat exercitum. — *Parce ferro.* Nil tale Livius. — *Dubium uter majore animo.* Solus certe est Florus qui contendat Varronem, magni animi specimen hac in clade ostendisse. Certe quidem se magnum præbuit senatus, qui ei gratias egit, quod non desperasset de republica. At quum senatus ita ageret, ne nimis tanta clade Romanorum animi affligerentur, non eo minus pudenda erat Varronis inscitia ignaviaque. Melior judex et Varronis et senatus MONTESQUIEU, *Grand. et Déc. des Rom.*, *ch.* 4: «*Le consul Térentius Varron avait fui honteusement jusqu'à Venouse. Cet homme, de la plus basse naissance, n'avait été élevé au consulat que pour mortifier la noblesse. Mais le sénat ne voulut pas jouir de ce malheureux triomphe: il vit combien il était nécessaire qu'il s'attirât, dans cette occasion, la confiance du peuple; il alla au-devant de Varron, et le remercia de ce qu'il n'avait pas désespéré de la république.* »

18. *Torrente Vergelli.* Sic *fons Arethusæ* hoc ipso capite, § 34. Sic dicitur *urbs Patavii* apud Virg. Æn. I, 247; *mons Synæ* apud Justinum, XXXVI, 2. — *Dignitas equestris taxata mensura.* Hic *dignitas equestris* dicitur pro equites, ut

Dubium deinde non erat, quin ultimum illum diem 19
habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, si (quod Pœnum illum dixisse Adherbalem Bomilcaris ferunt) « Annibal, « quemadmodum sciret vincere, sic uti victoria scisset. »
Tum quidem illum, ut dici vulgo solet, aut fatum 20
urbis imperaturæ, aut ipsius mens mala, et aversi a
Carthagine dii in diversum abstulerunt. Quum vic- 21
toria posset uti, frui maluit; relictaque Roma, Campaniam Tarentumque peragrare; ubi mox et ipse, et exercitus ardor elanguit: adeo ut vere dictum sit, « Ca-
« puam Annibali Cannas fuisse. » Siquidem invictum 22

apud poetas *vis Herculea* pro *Hercules*. Equites vero taxati fuere mensura, i. e. per mensuram anulorum notum quot equites occubuerint, quum ii tantum anulos ferrent.

19. *Adherbalem Bomilcaris*. Quæ verba tribuit Livius Maharbali, qui erat Himilconis filius. — *Sic uti victoria scisset*. Quum omnes fere auctores unanimo consensu Annibali culpæ vertant, quod post Cannensem pugnam non recta Romam perrexerit, haud omittenda est sententia clarissimi scriptoris qui Annibalem ab illo crimine absolvere nititur, hisce, quæcumque sint, rationibus. « *Il y a des choses que tout le monde dit, parcequ'elles ont été dites une fois. On croit qu'Annibal fit une faute insigne de n'avoir point été assiéger Rome après la bataille de Cannes. Il est vrai que d'abord la frayeur y fut extrême; mais il n'en est pas de la consternation d'un peuple belliqueux, qui se tourne presque toujours en courage, comme de celle d'une vile populace qui ne sent que sa faiblesse. Une preuve qu'Annibal n'aurait pas réussi, c'est que les Romains se trouvèrent encore en état d'envoyer par-tout des secours.* » *Grand. et Décad. des Rom. chap.* 4.

20. *Ut dici vulgo solet*. Hoc est quod vulgo dicunt, quod vulgo jactatur de Annibalis peccato. Sic intelligendus est hic locus, qui, cæterum, non immerito suspectus est doctis hominibus. — *Aut fatum Urbis, aut ipsius mens mala*. Eodem fere modo Livius Annibalem inducit dicentem: « Potiundæ sibi urbis « Romæ modo mentem non dari, « modo fortunam. » Sic autem Annibal loquitur in Livio, non quidem tunc quum devicisset pugna Cannensi Romanos; sed aliquamdiu post, quum, Capua a Romanis obsessa, ut eam liberaret obsidione, contendit et ipse ad Romam obsidio premendam, et tempestate subito immani exorta, ab incœpto desistere coactus est.

21. *Capuam Annibali Cannas fuisse*. Annibal etiam propter illud culpatur, quod exercitum ad hie-

Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) soles, et tepentes fontibus Baiæ subegerunt.

23 Interim respirare Romanus, et quasi ab inferis emergere. Arma non erant: detracta sunt templis. Deerat juventus: in sacramentum militiæ liberata servitia.
24 Egebat ærarium: opes suas libens senatus in medium protulit; nec, præter quod in bullis singulisque anulis
25 erat, quidquam sibi auri reliquere. Eques secutus exemplum, imitatæque equitem tribus. Denique vix suffecere tabulæ, vix scribarum manus, Lævino Marcelloque consulibus, quum privatæ opes in publicum
26 deferrentur. Quid autem in eligendis magistratibus, quæ centuriarum sapientia, quum juniores a senioribus consilium de creandis consulibus petivere? Quippe

mandum Capuam duxerit. Quomodo autem MONTESQUIEU hac etiam culpa Annibalem absolvere nitatur vide, *Grand. et Décad. des Rom. chap.* 4.

22. *Campaniæ (quis crederet) soles*, etc. Hæc poetica potius elegantia, quam historica fide, dicuntur. Intra muros et tecta Capuæ urbis hibernavit exercitus Annibalis. Ibi maximam hiemis partem in vino, epulis, balneis, scortis transegerunt. Hæ res eum perdiderunt, non Campaniæ soles, aut tepentes fontibus Baiæ, quæ in Campania quidem, sed satis longe a Capua. SALM.

23. *Interim respirare Romanus.* Subaudito, cœpit, ut sæpissime invenias. — *In sacramentum militiæ liberata servitia.* Non vero liberata ad delectum, sed publice emta, diuque in ea conditione retenta, donec, post fortem fidelemque in bello navatam operam, meruere libertatem, qua de re videndus Livius, lib. XXIV. SALM.

24. *Egebat ærarium... senatus in medium protulit.* Non hoc eos facere adegit Cannensis calamitatis necessitas, nec statim post eam ad id venerunt; sed diu post, quum jam Capua recepta esset, ac Sicilia tota, captis Syracusis, in potestatem venisset, Marcello et Lævino consulibus. Vide Liv. XXVI. SALM. — *Bullis.* Bullæ erant ornamenta, quæ gestabant filii senatorum, quæque iis ex collo dependebant.

25. *Scribarum.* Gallice *greffiers*.

26. *Juniores a senioribus.* Quippe centuriæ *juniorum* a centuriis *seniorum* discernebantur. Sic, exempli gratia, in prima classe civium, octoginta centuriæ numerabantur, ex quibus quadraginta *junioribus* constabant, id est, civibus ex anno septimo decimo usque ad quadragesimum sextum natis; quadraginta autem *senioribus*.

adversus hostem toties victorem, tam callidum, non virtute tantum, sed suis etiam pugnare consiliis oportebat.

Prima redeuntis, et, ut sic dixerim, reviviscentis 27
imperii spes Fabius fuit; qui novam de Annibale victoriam commentus est, non pugnare. Hinc illi cognomen novum, et reipublicæ salutare, *Cunctator*. Hinc illud ex populo, ut *Imperii scutum* vocaretur. Itaque 28
per Samnium totum, per Falernos Gauranosque saltus sic maceravit Annibalem, ut, qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde, Claudio 29
Marcello duce, etiam congredi ausus est. Cominus

27. *Reviviscentis imperii spes Fabius fuit.* Præpostere res Fabii gestas, cunctationisque ejus artem, qua Annibalis fervorem ludificatus est, et impetus ejus tardavit, in id tempus confert, quod secutum est Cannensem cladem, quum nihil eorum ille gesserit, nisi ante Cannense prælium, nec post id omnino. Titze autem Florum ab omni crimine absolvere nititur contendens, illud esse artis non inscitiæ, et consueto sic agere Florum non hic modo, sed in omnibus majoribus bellis et pacis rebus describendis. Huic autem conveniens erat in singulis imaginibus id maxime curare, ut similia quæque rerum momenta successive oculis subjicerentur. Ita postquam una serie prosecutus est damna Romanorum, ab Annibale illata, tunc vero transiturus ad res prosperas eadem lege exsequendas, primum colligit quædam animi ingentis, et virtutis in summis etiam infortuniis inconcussæ documenta, quæ populus Romanus post Cannensem pugnam, quamvis diversis temporibus, edidit; ipsam autem seriem rerum prospere gestarum, inde jam a Fabio Cunctatore, atque ita ante tempus Cannensis cladis orditur. — *Cognomen novum.* Novum dicit, quia ducibus Romani non facile nisi de regionibus, terris, urbibus, populis devictis cognomenta tribuere solebant. Titze.

28. *Samnium.* Italiæ regio media inter Picenum, Campaniam et Apuliam. — *Per Falernos Gauranosque saltus.* Hoc falsum. Gaurus fuit mons non longe Puteolis, sed Falernus fuit pars Massici, quem tenuit Fabius, qui erat ad Sinuessam. Liv. « Per juga Massici montis, Fa« bio ducente. » Error inde natus est, quod uterque mons præstantissimum vinum ferat; inde a Floro pro uno eodem monte habetur.

29. *Cominus venit. Cominus ire*, et *venire*, est manum conserere, congredi. Florus, III, 8, 6: « Post« quam cominus ventum est, ex« pertique rostra et pila; » et III, 22, 7: « Ipsi duces cominus invi-

venit, et pepulit a Campania sua, et ab obsidione
30 Nolæ urbis excussit. Ausus et, Sempronio Graccho
duce, per Lucaniam sequi, et premere terga cedentis; quamvis tunc, o pudor! manu servili pugnaret.
Nam hucusque tot mala compulerant; sed libertate
31 donati, fecerant de servitute Romanos. O horribilem
in tot adversis fiduciam! o singularem animum ac spiritum populi Romani! tam arctis afflictisque rebus,
quum de Italia sua dubitaret, ausus est tamen in di-
32 versa respicere; quumque hostes in jugulo per Campaniam Apuliamque volitarent, mediamque de Italia
Africam facerent, eodem tempore et hunc sustinebat,

« cem experti. » — *Pepulit a Campania sua.* Atqui Capuam Campaniæ caput, non eo anno amisit Annibal, nec opera Marcelli Campaniæ possessione cessit, sed obsidione tantum Nolæ expulsus est. Illud autem eo referri potest, quod Liv. XXIV, 17, scribit, Annibalem postremo prælio ad Nolam victum, relicta Campania, Tarentum profectum fuisse. Florus vero hoc quoque ut pleraque alia in majus extollens, Annibalem Campania pulsum dixit, qui quum magnam partem illius obtineret, nemine impediente, in ea manere potuerat, sed spe Tarentinæ urbis potiundæ sponte illa excesserat.

30. *Sempronio Graccho.* Hoc de Sempronio nusquam legitur, sed de Marcello. — *Manu servili pugnaret.* Ex Livio tenemus servos, tum primum ad militiam vocatos, non illico libertate fuisse donatos, sed serius ad id consilium esse descensum; nec illos, nisi post navatam duobus annis strenuam reipublicæ operam, auctoritate senatus, per Sempronium Gracchum libertatem esse consecutos. — *Libertate donati, fecerant de servitute Romanos. Facere Romanos* hic eo sensu usurpatur, quo dicimus agere personam: ut idem sit *fecerant de servitute Romanos*, ac si dicas *agebant de servis Romanos*. Dubitandum tamen an illud hoc sensu latine dicatur. Idcirco locum corruptum existimans Salmasius conjicit: *sed libertate donati, fecerunt se de servis virtute Romanos.*

31. *In diversa respicere.* Claud. de Laud. Stilic. III, 145: « Post « Cannas major (P. R.) Trebiamque fremebat; Et quum jam premerent flammæ murumque feriret Hostis, in extremos aciem « mittebat Iberos. »

32. *In jugulo.* Id est, quasi in faucibus Romæ, et sub ipsius urbis mœnibus. — *Mediamque de Italia Africam facerent.* Eadem fiducia in media Italia versabantur, quam media Africa. Hoc dicit Florus ut ostendat Pœnos totam fere Italiam domuisse. Ed. Delp.

et in Siciliam, Sardiniam, Hispaniam, divisa per terrarum orbem arma mittebat.

Sicilia mandata Marcello, nec diu restitit: tota 33
enim insula in una urbe superata est. Grande illud, et ante id tempus invictum caput, Syracusæ, quamvis Archimedis ingenio defenderentur, aliquando cesserunt. Longe illi triplex murus, totidemque arces, por- 34
tus ille marmoreus, et fons celebratus Arethusæ; nisi

33. *Nec diu restitit... in una urbe superata est.* Immo diu, nec aliter dicat qui historiam oppugnationis Syracusanæ apud Livium legerit, qui, quot labores, quod pericula, Marcellus circa mœnia Syracusana exhauserit, non uno libro pertexuit. Sed nec in hac urbe superata est Sicilia. Nam successori Lævino consuli, quod in ea ageret, reliquit. Agrigentum tenebatur adhuc valido Carthaginiensium præsidio, quod ille expulit; et sic, quod reliquum erat belli in Sicilia perfecit. Salmasius. — *Quamvis Archimedis ingenio defenderentur.* Quid valere poterat Archimedis ingenium contra proditionem qua captæ sunt Syracusæ?

34. *Longe illi*, etc. Id est, *parum profuit*, ut jam supra notavimus. — *Triplex murus... et fons celebratus Arethusæ.* Induxerat me primum Salmasii et Grævii auctoritas, ut hæc verba improbarem. Tunc enim cum illis cogitabam ineptam esse Arethusæ fontis hic mentionem, qui ad Syracusarum defensionem saltem, parum conferre potuerit. Nunc aliter sentio, postquam forte relecta Syracusarum satis plena descriptione, quam Cicero in Verrina V, 52, 53, fecit, adverti adcuratius, quæ ibi de fonte Arethusæ dicuntur. Erat ille fons in ea parte urbis, quæ Nasos seu Insula ex re vocabatur. De eo igitur sunt verba Ciceronis: « In hac insula extrema « est fons aquæ dulcis, cui nomen « Arethusa est, incredibili magni- « tudine, plenissimus piscium, qui « fluctu totus operiretur, nisi mu- « nitione ac mole lapidum a mari « distinctus esset. » Ex his verbis Florus defendi potuerit, quod Arethusæ fontem inter Urbis præsidia enumeraverit. Nam ex situ hujus fontis in extrema insula, ex ejus magnitudine, præcipue autem ex munitione ac mole, qua disjunctum eum a mari fuisse Cicero ostendit, haud difficile apparet, ad defendendas ab ea parte Syracusas, si hostis a mari ingrueret, non exigui momenti esse debuisse. Invenio in eadem Ciceronis descriptione, qua ratione Florus de uno tantum Syracusarum portu loquatur, quum alii scriptores duos portus commemorent. Ait enim de his portubus Cicero: « Et portus habet « prope in ædificatione aspectuque « Urbis inclusos; qui quum diver- « sos inter se aditus habeant, in « exitu conjunguntur et confluunt. » Titze.

quod hactenus profuere, ut pulchritudini victæ urbis
35 parceretur. Sardiniam Gracchus arripuit. Nihil illi gen-
tium feritas, Insanorumque (nam sic vocantur) imma-
nitas montium profuere. Sævitum in urbes, urbemque
urbium Caralim, ut gens contumax, vilisque morti,
36 saltem desiderio patrii soli domaretur. In Hispaniam
missi Cnæus et Publius Scipiones, pæne totam Pœnis
eripuerant; sed insidiis Punicæ fraudis oppressi, rursus
amiserunt, magnis quidem illi præliis quum Punicas
opes cecidissent: sed Punicæ insidiæ alterum ferro
castra metantem; alterum, quum evasisset in turrim,
cinctum facibus oppresserunt.

37 Igitur in ultionem patris ac patrui missus cum exer-
citu Scipio, cui tam grande de Africa nomen fata de-
38 creverant, bellatricem illam, viris armisque nobilem
Hispaniam, illam seminarium hostilis exercitus, illam
Annibalis eruditricem (incredibile dictu), totam a Py-
renæis montibus in Herculis columnas et Oceanum re-
39 cuperavit, nescias citius, an felicius. Quam velociter,

35. *Sardiniam Gracchus arripuit.* Falsum est in Sardiniam quidquam egisse Gracchum. Patet solummodo ex Livio domitam fuisse hanc insulam a Tito Manlio, quatuor annis ante expugnatas Syracusas. — *Insanorum... immanitas montium.* Insani Montes, Græce Μαινόμενοι, hodie *Canelle* dicuntur. Non autem Insani illi montes tam ardui atque ascensu difficiles sunt, ut prohibere potuerint Insulam adiri vel domari. — *Urbemque urbium.* Supra I, 16, 6, *caput urbium.* — *Vilisque morti.* Id est, quæ mortem vilem putat, eamque facile excipit.

36. *Cnæus et Publius Scipiones.* Historiam hanc scribunt Livius libris XXIII, XXIV, XXV; Appianus Lybico; Plutarch. in Scipione; Val. Max. I, 6, 2; III, 7, 1; Silius Ital. XIII, 381; et XV, 3; Servius, Æneid. VI, 843; Eutropius; Oros. IV, 17. Camers.

38. *Illam Annibalis eruditricem.* Quia ab Hispania bellum gerendi initium duxerat, a Sagunto scilicet, ut initio capitis vidimus. — *A Pyrenæis montibus in Herculis columnas et Oceanum.* Nam hi sunt utrimque ejus termini. Justinus, XLIV, 1, 3: « Hispania inter Africam et « Galliam posita, Oceani freto, et « Pyrenæis montibus clauditur. »

quatuor anni fatentur: quam facile, vel una civitas
probat. Eodem quippe, quo obsessa est, die capta est:
omenque Africanæ victoriæ fuit, quod tam facile victa
est Hispana Carthago. Certum est tamen, ad profli- 40
gandam provinciam maxime profecisse singularem
ducis sanctitatem: quippe qui captivos pueros, puellasque præcipuæ pulchritudinis barbaris restituerit, ne in conspectum quidem suum passus adduci, ne quid de virginitatis integritate delibasse saltem oculis videretur.

Hæc inter diversa terrarum populus Romanus: nec 41
ideo tamen Italia visceribus inhærentem submovere poterat Annibalem. Pleraque ad hostem defecerant; et dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus

39. *Omenque Africanæ victoriæ... Hispana Carthago.* Omen Carthaginis in Africa facile vincendæ fuit, quod facile vicit Carthaginem alteram in Hispania. Valer. Max. IV, 3: « Scipio quum in Hispania, « Carthagine oppressa, majoris Carthaginis capiendæ sumsisset auspicia. »

40. *Sanctitatem.* Id est, castitatem et abstinentiam. — *Ne quid de virginitatis integritate... videretur.* Scripsit simile quiddam de Alexandri continentia Appion Polyhistor, ut refert Gellius, VI, 8; sed ille tamen multo castigatius: « Victi « hostis uxorem, facie inclyta mu« lierem, vetuit in conspectum suum « deduci, ut eam ne oculis quidem « suis contingeret. » Titze.

41. *Hæc inter diversa terrarum populus Romanus.* Hæc agebat populus Romanus per diversas terras. — *Contra Romanos Italicis quoque viribus utebatur.* Nimirum hoc etiam inter cætera habet commodi bellum in hostili solo. « Quip« pe (ut ait Agathocles apud Justi« num, XXII, 5, 4) *verum est* aliter « domi, aliter foris, bella tractari: « domi ea sola auxilia esse, quæ « patriæ vires subministrent; foris « hostem etiam suis viribus vinci, « deficientibus sociis, et odio diu« turni imperii externa auxilia cir« cumspicientibus, etc. » Suadet hoc idem Antiocho expertus Annibal, apud Livium, XXXIV, 59. Ita Mithridates ad filios orationem habens, suaque explicans consilia, in tragœdia cui noster Racine hujus regis nomen indidit:

Non, princes, ce n'est point au bout de l'univers
Que Rome fait sentir tout le poids de ses fers:
Et de près inspirant les haines les plus fortes,
Tes plus grands ennemis, Rome, sont à tes portes.

Mithridate, *acte III, sc. I.*

11

42 utebatur. Jam tamen eum plerisque oppidis et regionibus excusseramus. Tarentus ad nos redierat: jam et Capua, sedes et domus, et patria altera Annibalis, tenebatur: cujus amissio tantum Pœno duci dolorem de-
43 dit, ut inde totis viribus Romam converteretur. O populum dignum orbis imperio! dignum omnium favore, et admiratione hominum ac deorum! Compulsus ad ultimos metus ab incœpto non destitit; et de sua Urbe solicitus, Capuam tamen non omisit: sed, parte exercitus sub Appio consule relicta, parte Flaccum in urbem secuta, absens simul præsensque pugnabat.
44 Quid ergo miramur, moventi castra a tertio lapide Annibali iterum ipsos deos, deos, inquam (nec fateri
45 pudebit), restitisse? Tanta enim ad singulos illius motus vis imbrium effusa, tanta ventorum violentia coorta est, ut divinitus hostem submoveri, nec cælo, sed ab
46 Urbis ipsius mœnibus, et Capitolio ferri videretur. Ita-

42. *Tarentus ad nos redierat.* Qua arte Tarentus a Fabio recuperatus fuerit, docet Livius, XXVII, 17; Vide etiam Augustinum Civit. I, 6. — *Capua... tenebatur.* Sententia Flori est, quum jam in eo esset, ut caperetur Capua, Annibalem, ut Romanos ab ea abstraheret et impediret, amissionem Capuæ Romam petivisse. Nam Capuam, tum nondum captam fuisse, quum Annibal Romam proficiscebatur, mox ipse ostendit. — *Patria altera Annibalis.* Silius, II, 245: « Altera jam « patria, atque æquo sub honore « vocatur, Altera Carthago Capua. » Annibal Carthagini Capuam æquare solitus erat, de quo vide Livium XXV, 15.

43. *Dignum omnium favore, et admiratione hominum ac deorum.* Salmasius delendum censet *omnium*, et legendum: *dignum favore et admiratione hominum ac deorum.* Nec male: favor deos respicit, admiratio homines. — *Appio consule.* Immo, ut recte observat Dukerus, proconsule. Liv. XXVI, 1 et 8.

44. *Iterum.* Nam jam semel Annibali restiterant, illum impedientes, ne Romam peteret. « Illum « enim, ut supra dixit Noster, aut « fatum urbis imperaturæ, aut ip- « sius mens mala, et aversi a Car- « thagine dii in diversum abstule- « runt. » — *Nec fateri pudebit.* Hæc ideo dicit, quod probrosum videri possit, viros fortes deorum potius favore, quam sua virtute victoriam consequi.

45. *Motus.* Gallice *marches.*

que fugit, et cessit, et in ultimum se Italiæ recepit si-
num, quum Urbem tantum non adoratam reliquisset.
Parva res dictu, sed ad magnanimitatem populi Ro- 47
mani probandam satis efficax; quod illis ipsis, quibus
obsidebatur diebus, ager, quem Annibal castris inse-
derat, venalis Romæ fuit, hastæque subjectus invenit
emtorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari; 48
subjecitque argentarias Urbis tabernas; nec sector in-
ventus est: ut scias, etiam præsagia fatis fuisse.

Nihil actum erat tanta virtute, tanto favore etiam 49
deorum; siquidem Asdrudal, frater Annibalis, cum
exercitu novo, novis viribus, nova belli mole venie-
bat. Actum erat procul dubio, si vir ille se cum fratre 50
junxisset; sed hunc quoque castra metantem Claudius
Nero cum Livio Salinatore debellat. Nero in ultimo 51
Italiæ angulo submovebat Annibalem: Livius in diver-
sissimam partem, id est, in ipsas nascentis Italiæ fau-

46. *Ultimum... sinum.* Id est, ultimam oram. — *Tantum non adoratam reliquisset.* Vulgo legebatur *adortam*. Editio P. habet *odoratam*. Freinshemius autem ex MSS. *adoratam* revocavit. Porro, adorare urbem, est urbem salutare: quum autem id fieri nequeat, nisi propius ad urbem accedatur, inde Florus *adorare urbem* sumsit, pro *urbem ingredi*. Hic igitur sensus est: Annibal urbem reliquit, quum tantum non eam ingressus esset. Ed. Delph.

48. *Subjecit.* Hastæ. — *Argentarias Urbis tabernas.* Gallice *les boutiques des banquiers* ou *caissiers*. Adam, *Antiquités Romaines, tome I, pag.* 83: « *Le caissier assistait pour marquer les enchères: c'était entre ses mains que les acquéreurs en déposaient le prix, ou donnaient des gages de solvabilité.* » — *Sector.* Gallice *acquéreur, acheteur.* « *Le mot* sectio *se prend pour l'acquisition du butin d'une ville, ou des biens d'un proscrit ou d'un condamné.* » Adam, *Antiquités Romaines, tome I, pag.* 68. — *Etiam præsagia fatis fuisse.* Eleganter *fatis* pro *fatorum*: scilicet, ut scias fata etiam nuntiasse victoriam Romanorum et cladem Annibalis.

49. *Siquidem Asdrubal.* Plures, *siquidem ab Hispania Asdrubal.*

51. *In ultimo Italiæ angulo.* In Bruttios agros se receperat Annibal. — *In ipsas nascentis Italiæ fauces.* Alpes intelligit, quas jam superaverat Annibal. In illas signa con-

52 ces, signa converterat. Tanto, id est, omni, qua lon-
gissima Italia, solo interjacente, quo consilio, qua
celeritate, consules castra conjunxerint, inopinanter-
que hostem collatis signis compresserint, neque id fieri
53 Annibal senserit, difficile dictu est. Certe Annibal, re
cognita, quum projectum fratris caput ad sua castra
vidisset, « Agnosco, inquit, infelicitatem Carthaginis. »
Hæc fuit illius viri, non sine præsagio quodam fati im-
54 minentis, prima confessio. Jam certum erat, Anniba-
lem etiam ipsius confessione posse vinci : sed tot rerum
prosperarum fiducia plenus populus Romanus magni
æstimabat, asperrimum hostem in Africa debellare.
55 Duce igitur Scipione, in ipsam Africam tota mole con-
versus, imitari cœpit Annibalem, et Italiæ suæ clades
56 in Africa vindicare. Quas ille (dii boni!) Asdrubalis
copias, quos Syphacis exercitus fudit? quæ quantaque
utriusque castra facibus illatis una nocte delevit? deni-
que jam non a tertio lapide, sed ipsas Carthaginis por-
57 tas obsidione quatiebat. Sic factum est, ut inhærentem

verterat Livius, ut Asdrubalem debellaret. Ed. Delph.

52. *Inopinanter.* Edit. Princeps *inopinatum*. Veteres autem editt. habent fere omnes *inopinantem*.

53. *Agnosco, inquit, infelicitatem Carthaginis.* Annibal etiam apud Livium, XXVIII fin. « agnoscere se fortunam Carthaginis fertur dixisse : » Inde Montesquieu, *Grandeur et Décad. des Romains*, *chap.* 5 : « *Encore faudrait-il que les discours qu'on fait tenir à Annibal fussent sensés. Que si, en apprenant la défaite de son frère, il avoua qu'il en prévoyait la ruine de Carthage, je ne sache rien de plus propre à désespérer des hommes qui s'étaient donnés à lui, et à décourager une armée qui attendait de si grandes récompenses après la guerre.* »

55. *Tota mole.* Totis viribus. — *Italiæ suæ clades in Africa vindicare.* Id est, ulcisci contra Africam, suas in Italia clades.

56. *Denique non jam a tertio lapide*, etc. Comparat Annibalis factum, idque longe postponit facto Scipionis : ille enim Romam non propius quam a tertio lapide vidit : hic autem ipsis Carthaginis portis inhærebat, et eos obsidione quatiebat.

atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non 58
fuit major sub imperio Romano dies, quam ille, quum duo omnium et antea et postea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hispaniæ victor, collatis cominus signis, direxere aciem. Sed et colloquium fuit inter ipsos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi. 59
Ubi de pace non convenit, signa cecinere. Constat 60
utriusque confessione, « nec melius instrui aciem, nec « acrius potuisse pugnari. » Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicaverunt. Sed ta- 61
men Annibal cessit; præmiumque victoriæ Africa fuit, et secutus Africam statim terrarum orbis.

VII.

BELLUM MACEDONICUM PRIMUM*.

Post Carthaginem vinci neminem puduit. Secutæ 1
sunt statim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Sy-

59. *Steterunt diu mutua admiratione defixi.* Livius libro supra citato : « Paullisper alter alterius « conspectu, admiratione mutua « prope attoniti conticuere. » — *Signa.* Id est, tubæ quæ dant signum.

60. *Hoc Scipio de Annibalis... exercitu.* MONTESQUIEU, *Grand. et Décad. des Romains, chap.* 5 : « *Tout ce que peut faire un grand homme d'État et un grand capitaine, Annibal le fit pour sauver sa patrie : n'ayant pu porter Scipion à la paix, il donna une bataille où la fortune sembla prendre plaisir à confondre son expérience et son bon sens.* »

* CAP. VII. BELLUM MACEDONICUM PRIMUM. Anno Urbis 540, ante Christum natum 214; coss. Quinto Fabio Cunctatore IV, Claudio Marcello III : sexto anno post inceptum secundum bellum Punicum. Ea quæ hoc capite continentur, scribunt Livius, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXIV; Val. Max. IV, 8, 5; V, 2, 6; Justin. XXIX, XXX; Eutrop. IV, 1; Oros. IV, 20; Plutarch. in Flaminin., cap. 3, etc.; Sil. Ital. XV, vers. 286. CAMERS.

ria, cæteraque omnia, quodam quasi æstu et torrente
2 fortunæ; sed primi omnium Macedones, affectator
quondam imperii populus. Itaque quamvis tunc Phi-
lippus regno præsideret, Romani tamen dimicare sibi
3 cum rege Alexandro videbantur. Macedonicum bel-
lum nomine amplius, quam spectatione gentis fuit.
4 Caussa cœpit a fœdere Philippi, quo rex jam pridem
dominantem in Italia Annibalem sibi sociaverat: post-
ea crevit, implorantibus Athenis auxilium contra re-
gis injurias, quum ille ultra jus victoriæ in templa,
aras, et sepulcra ipsa sæviret. Placuit senatui opem
5 tantis ferre supplicibus. Quippe jam gentium reges,
duces, populi, nationes, præsidia sibi ab hac urbe
6 petebant. Primo igitur, Lævino consule, populus Roma-
nus, Ionium mare ingressus, tota Græciæ litora veluti
7 triumphanti classe peragravit. Spolia quippe Siciliæ,
Sardiniæ, Hispaniæ, Africæ præferebat; et manifestam

2. *Affectator quondam imperii populus.* Ad Philippi Alexandri Magni parentis tempora respicit.—*Quamvis tunc Philippus*, etc. Scilicet, quamvis Macedones, Philippo (Demetrii filio) regnante, antiquæ virtutis degeneres facti fuissent, Romani tamen sibi cum Alexandro, id est, cum invicto rege, decertaturi videbantur. Itaque Justinus, XXIX, 3: « Terrebat eos et vetus « Macedonum virtus, et devicti « Orientis gloria, etc. »

3. *Macedonicum bellum... gentis fuit.* Illud bellum fuit amplius ob nomen Macedonum, qui olim fortes et generosi habebantur, quam consideratione et respectu illius gentis, quæ illo tempore multum a pristina virtute excessisse videbatur. Itaque recte de hoc bello et aliis observat Montesquieu: « *Après l'abaissement des Carthaginois Rome n'eut presque plus que de petites guerres et de grandes victoires, au lieu qu'auparavant elle avait eu de petites victoires et de grandes guerres.* » *Grand. et Déc. des Rom., ch.* 5.

5. *Gentium reges.* Quod testantur Rhodii apud Livium, XXXVII, 54, 11: « Omne genus humanum « vestrum numen imperiumque, « juxta ac deos immortales jampri- « dem intuetur. »

6. *Consule.* Bene ex Fast. Nec est cur cum quibusdam reponas prætore, aut *proprætore.* Vide Titze not. crit. ad Florum de hoc loco.

7. *Africæ.* Sed nondum spoliata Africa, et Annibal adhuc in Italia

victoriam nata in prætoria puppe laurus pollicebatur.
Aderat sponte in auxilium Attalus, rex Pergameno- 8
rum: aderant Rhodii, nauticus populus: quibus a mari,
consul a terris omnia equis virisque quatiebat. Bis vic- 9
tus rex, bis fugatus, bis exutus castris; quum tamen
nihil terribilius Macedonibus fuit ipso vulnerum ad-
spectu, quæ non spiculis, non sagittis, nec ullo Græ-
culo ferro, sed ingentibus pilis, nec minoribus adacta
gladiis, ultra mortem patebant. Enimvero Flaminino 10
duce, invios antea Chaonum montes, Aoumque am-
nem per abrupta vadentem, et ipsa Macedoniæ clau-

versabatur.—*Prætoria puppe.* Prætoriam puppem non intelligas qua prætor vehitur, sed eam quam Græci ναυαρχίδα vocant, hodie *vaisseau amiral*, qua dux vehitur, quisquis ille sit, et quemcumque magistratum gerat; ut *prætorium* dicitur tabernaculum ducis, quod de regum etiam tabernaculis dicunt Curt. V, 2, 7; et Just. II, 11, 15.

8. *Quibus a mari, consul a terris omnia equis virisque quatiebat.* Id est, quibus (Rhodiis) a mari omnia quatientibus, dum a mari omnia quaterent, consul a terris omnia equis virisque quatiebat. Salmasius autem hunc locum corruptum sic legebat ex conjectura, approbante Anna Fabii filia: *Qui navibus a mari, consul a terris, omnia equis virisque quatiebat.* Recentissimus autem Titze, sicut nos ex auctoritate omnium MSS., et codicum legit, at sic interpungens: *quibus a mari consul, a terris, omnia equis virisque quatiebat.* Scilicet, aderat Attalus, aderant Rhodii, per quos consul omnia quatiebat equis virisque, et a mari et a terris.

9. *Vulnerum adspectu.* Liv. XXXI, 34: « Macedones, qui hastis sagit« tisque, et rara lanceis vulnera « facta vidissent, cum Græcis Illy« riisque pugnare assueti, post« quam gladio Hispaniensi detrun« cata corpora, brachiis abscissis, « aut tota cervice desecta, divisa « a corpore capita, patentiaque « viscera, et fœditatem aliam vul« nerum viderunt, adversus quæ « tela quosque viros pugnandum « esset, pavidi cernebant. » —*Græculo ferro.* Per contumeliam, quum Græci brevioribus et levioribus telis uterentur. — *Ultra mortem patebant.* Id est, tanta fuere vulnera, ut, etiamsi multo leviora fuissent, tamen ea mors fuisset secutura.

10. *Chaonum montes.* In Epiro juxta mare Ionium. — *Aoum amnem.* Libri scripti et editi omnes in hac voce corrupti sunt: nam in iis varie legitur *Indum*, *Indium*, *Pindum*, *Nidum*, *Inoum*, etc. Primus Vinetus restituit *Aoum*, Græce Ἀῷον, qui fluvius in Macedonia per Taulantiorum regionem in mare Ionicum exit. —*Id est, ipsa Macedoniæ*

11 stra penetravimus. Introisse victoria fuit: nam numquam postea ausus congredi rex, ad tumulos, quos Cynocephalas vocant, uno, ac ne hoc quidem justo
12 prælio opprimitur. Et illi quidem consul pacem dedit, regnumque concessit: mox, ne quid esset hostile, Thebas, et Eubœam, et grassantem sub Nabide suo Lace-
13 dæmona compescuit. Græciæ vero veterem statum reddidit, ut legibus viveret suis, et avita libertate
14 frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt, quum hoc forte Nemeæ in theatro quinquennalibus ludis a præcone caneretur? quo certavere plausu? quid
15 florum in consulem profuderunt? Et iterum iterumque præconem repetere illam vocem jubebant, qua liber-

claustra. Ita lego cum Dukero ex auctoritate MSS. Dederat ex ingenio Salmasius, *id est, ipsa Macedoniæ claustra:* quem deinde alii secuti sunt. Equidem respuerem τὸ *id est*, etiamsi non omnes MSS. hic respuerent. Titze.

11. *Introisse victoria fuit.* Montesquieu, *Essai sur le Goût:* « *Florus nous donne une idée de toute la guerre de Macédoine, quand il dit:* ce fut vaincre que d'y entrer; *introisse victoria fuit.* » — *Ne... justo.* Non justum prælium dicit, quod, quum neuter ducum eo die decrevisset dimicare, neque exercitus e castris educti, nec acies instructæ fuissent, primo certamen inter paucos contractum, ac deinde subsidiis utrimque missis paullatim auctum fuerat, ita ut ad extremum omnibus copiis dimicaretur. Polyb. XVI, et Liv. XXXIII, 7. Freinsh.

12. *Consul pacem dedit.* Consulem nominat Florus T. Quinctium Flamininum, et hoc loco et paullo inferius iterum, quamvis tum jam novi Romæ creati consules essent, ut docet Livius XXII, 28: suspicor licuisse hoc auctori in Romano imperatore, cui post consulatum gestum, imperium provinciæ consularis prorogatum est, donec, ut ait Livius, successor illi venisset. Nam revera talis imperator in provincia pergebat consulem agere. Hinc non audio criticos, qui propter hoc nomen Florum erroris condemnant. Titze.

14. *Quæ gaudia, quæ vociferationes.* Montesquieu, *Grand. et Décad. des Rom., chap.* 5: « *On voit bien que ces petites républiques* (de la Grèce) *ne pouvaient être que dépendantes. Les Grecs se livrèrent à une joie stupide, et crurent être libres en effet, parceque les Romains les déclaraient tels.* » — *Quinquennalibus ludis.* Male Noster quinquennales facit, qui tantum triennales fuere. Nam revera tertio quoque anno hi ludi celebrabantur, unde ἀγὼν τριετήρικος seu τριετὴς dictus est.

tas Achaiæ pronuntiabatur: nec aliter illa consulari sententia, quam modulatissimo aliquo tibiarum aut fidium cantu fruebantur.

VIII.

BELLUM SYRIACUM REGIS ANTIOCHI*.

Macedoniam statim, et regem Philippum Antiochus 1
excepit, quodam casu, quasi industria, sic adgubernante fortuna, ut quemadmodum ab Africa in Europam, sic ab Europa in Asiam, ultro se subgerentibus caussis, imperium procederet; et cum terrarum orbis
situ ipse ordo victoriarum navigaret. Non aliud formi- 2
dolosius fama bellum fuit: quippe quum Persas et Orientem, Xerxem atque Darium cogitarent, quando perfossi invii montes, quando velis opertum mare nun-
tiaretur. Ad hoc cælestes minæ territabant, quum hu- 3
more continuo Cumanus Apollo sudaret. Sed hic fa-
ventis Asiæ suæ numinis timor erat. Nec sane viris, 4
opibus, armis quidquam copiosius Syria: sed in manus tam ignavi regis inciderat, ut nihil fuerit in Antio-

* CAP. VIII. BELLUM SYRIACUM. A. U. 563, ante C. N. 191; coss. M. Atilio Glabrione, et P. Cornelio Scipione Nasica. Lege de hoc bello Liv. XXXIV et seqq.; Justin. XXXI; Appianum Syriaco; Val. Max. II, 5, 1; III, 5, 1; IV, 1, 9; Gellium, V, 5; Plutarch. Scipion. et Cat. maj. cap. 22; Aurelium, de Viris Illustr. cap. 34; Eutrop. IV, 1; Oros. IV, 20; Frontin. IV, 7, 30. CAMERS.

1. *Macedoniam... excepit.* Hoc est, jugum subiit post Macedoniam. — *In Europam.* Docte hoc scripsit, Græciam et Macedoniam sic intelligens. TITZE. — *Navigaret.* Id est, pergeret.

3. *Apollo sudaret.* Vix digna historiæ gravitate fabula. Cæterum, quod hic scribit Florus, lege apud divum August. Civit. III, 11; Cicer. de Divin. II. — *Asiæ suæ.* Quippe in Asia natus Apollo.

4. *Tam ignavi regis inciderat.*

5 cho speciosius, quam quod a Romanis victus est. Impulere regem in id bellum, illinc Thoas Ætoliæ princeps, inhonoratam apud Romanos querens adversus Macedonas militiæ suæ societatem: hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, et pacis impatiens, hostem
6 populo Romano toto orbe quærebat. Et quod illud fuisset periculum, si se consiliis ejus rex tradidisset, id est, si Asiæ viribus usus fuisset miser Annibal? Sed rex suis opibus, et nomine regio fretus, satis habuit bel-
7 lum movere. Europa jam, dubio procul, jure ad Romanos pertinebat. Hic Lysimachiam urbem, in litore Thracio positam a majoribus suis, Antiochus ut here-

MONTESQUIEU, *Grand. et Décad. des Romains*, chap. 5: « *La faiblesse principale du royaume de Syrie venait de celle de la cour, où régnaient les successeurs de Darius, et non pas d'Alexandre.* » — *Quam quod a Romanis victus est.*[1] Sic Virg. X, 829: « Hoc tamen infelix miseram « solabere mortem: Æneæ magni « dextra cadis; » Ovid. Metamorph. XII, 80: « Quisquis es, o juvenis, « dixit, solamen habeto Mortis, « ab Æmonio quod sis jugulatus « Achille. »

5. *Inhonoratam*. Contemtam.

6. *Satis habuit bellum movere*. MS. unus, *satis habuit sine Annibale bellum movere*. Nec displicet; nam Florus iis quæ facere debuerat Antiochus, apponit ea quæ fecit. Debuerat uti consiliis Annibalis, eique vires tanti regni et summam belli committere. Hoc non fecit, sed suis opibus et nomine regis fretus, quasi ea satis valerent adversus Romanos, sine Annibale ejusque consiliis bellum movit. Cur autem potius suis, quam Annibalis consiliis, bellum gesserit, exponunt Livius XXXV, 42; Justin. XXXI, 6.

7. *Lysimachiam urbem... hereditario jure reposcebat*. Lysimachiam a Lysimacho qui inter duces Alexandri Magni fuit, conditam scribunt Stephanus de Urbibus; Pausanias, Attic. 9; Justin. XVII, 1, et alii. Deinde Seleucus Antiochi proavus, Lysimacho in acie cæso, Chersonesum Thraciam, in qua erat Lysimachia occupaverat. Livius, XXXIII, 40; XXXIV, 58. An autem Lysimachus inter majores Antiochi fuerit non scio. Sed Antiochum illo titulo in repetenda possessione usum fuisse, nusquam invenio. DUKERUS. — *Hereditario jure*. Florus non satis adcurate hæc narrat. Seleuco paullo post occupatam Chersonesum occiso, posteri illius Chersonesum neglexerant, et possessionem ejus amiserant. Deinde Antiochus existimans ea, quæ jure belli Seleuci facta fuerant, suæ ditionis esse, trajectis in Europam copiis, eam recuperaverat, et Lysimachiam dirutam instauraverat

ditario jure reposcebat. Hoc velut sidere Asiatici belli 8
mota tempestas; et maximus regum contentus fortiter
indixisse bellum, quum ingenti strepitu ac tumultu
movisset ex Asia, occupatis statim insulis, Græciæque
litoribus, otia et luxus tamquam victor agitabat. Eu- 9
bœam insulam continenti adhærentem tenui freto re-
ciprocantibus aquis, Euripus abscidit. Hic ille positis
aureis sericisque tentoriis, sub ipso freti murmure,
quum inter fluenta tibiis fidibusque concineret, colla-
tis undique, quamvis per hiemem, rosis, ne non ali-
quo ducem genere agere videretur, virginum puero-
rumque delectus habebat. Talem ergo regem jam sua 10
luxuria debellatum populus Romanus, Acilio Gla-
brione consule, in insula aggressus, ipso statim ad-
ventus sui nuncio coegit ab insula fugere. Tum præcipi- 11

Sed Romani eum nec in Europa quidquam possidere, nec urbes Græcas Asiæ in potestate sua habere volebant. Ita apud Livium, XXXIV, 38 et 58; et XXXV, 16. DUKERUS.

8. *Hoc velut sidere.* Id est, hæc controversia concitavit bellum Asiaticum, ejusque caussa fuit; sicut tempestates ortu vel occasu siderum quorumdam moventur. — *Otia et luxus tamquam victor agitabat.* MONTESQUIEU, *Grandeur et Décad. des Romains, chapitre 5*: « *Comme s'il avait voulu voir la guerre, et non pas la faire, il ne fut occupé que de ses plaisirs.* »

9. *Continenti adhærentem... Euripus abscidit.* Inde Plinius, IV, 12: « Eubœa et ipsa avulsa Bœotiæ, « tam modico interfluente Euripo, « ut ponte jungatur. » — *Reciprocantibus undis.* Euripum septies die ac nocte reciproco æstu agitari quidam contendunt, quos inter Plinius, II, 97. Aliter autem Livius, XXVIII, 6: « Fretum ipsum Euripi « non septies die, ut fama fert, « temporibus satis reciprocat: sed « temere in modum venti, nunc « huc, nunc illuc verso mari, velut « monte præcipiti devolutus tor- « rens rapitur; ita nec nocte, nec « die quies navibus datur. » — *Ne non aliquo ducem genere agere videretur.* Lipsius malebat: *ne non aliquo dux genere videretur.* Nec displiceret lectio, si librorum adesset auctoritas.

10. *In insula.* Abjicit TITZE has voces cum Dukero, quæ narrationis veritatem tollunt. Sequitur enim statim, Antiochum primo de Romanorum adventu nuntio accepto ab insula fugisse; ergo eum Glabrio *in insula* non aggressus est.

tem apud Thermopylas assecutus, locum trecentorum Laconum speciosa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci resistentem, mari ac terra cedere coegit.
12 Statim et e vestigio, itur in Syriam. Classis regia Polyxenidæ Annibalique commissa: nam rex prælium nec spectare poterat. Igitur, duce Æmilio Regillo, adre-
13 migantibus Rhodiis, tota laceratur. Ne sibi placeant Athenæ! in Antiocho vicimus Xerxem; in Æmilio Themistoclem æquavimus; Ephesiis Salamina pensavimus.
14 Tum consule Scipione, cui frater, ille modo victor Carthaginis Africanus, voluntaria legatione aderat, debellari regem placet; et jam toto cesserat mari: sed
15 nos imus ulterius. Mæandrum ad amnem montemque Sipylum castra ponuntur. Hic rex, incredibile dictu,
16 quibus auxiliis, quibus copiis consederat. Trecenta millia peditum; equitum, falcatorumque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immensæ magnitu-

11. *Ne ibi quidem fiducia loci resistentem.* Hic Florus abit a Livio et aliis; nam Livius, XXXVI, 17 et seqq. auctor est, Antiochum in Thermopylis, vel maxime fiducia loci restitisse Romanis, sed magno prælio ab Acilio victum fuisse. Nec aliter Appianus, Syriaco; Plutarch. in Cat. Maj. etc. DUKERUS. — *In Syriam.* Hoc bello Romanus exercitus non ingressus est Syriam; sed aut memoria Florum fefellit, aut scripsit, *statim e vestigio itur in Asiam*, ut Lipsio visum. GRÆVIUS.

12. *Polyxenidæ.* Qui exsul erat Rhodius.

13. *Themistoclem.* Editio P. *Alcibiadem.* Melius autem *Xerxi* opponitur Themistocles, quam Alcibiades.

14. *Africanus, voluntaria legatione aderat.* Amore fratris, utque ei provincia illa extra sortem daretur, ut refert Livius, XXXVII, 1, 10.

15. *Mæandrum ad amnem montemque Sipylum.* Fallitur Florus quum ad Mæandrum posuisse tradit castra Romanos. Posuerunt illa ad Magnesiam quæ ad Sipylum est, teste Livio XXXVI, 37. Fraudi fuit Nostro quod alia Magnesia fuerit ad Mæandrum, alia sub Sipylo, quas perperam pro una eademque urbe habuit. GRÆVIUS. Quomodo autem Florum defendere tentet TITZE, vide ad notas criticas.

16. *Non minor numerus.* Nempe non minor equitum curruumque vis adfuit, quam multitudo pedestrium copiarum requirebat.

dinis, auro, purpura, argento, et suo ebore fulgenti-
bus, aciem utrimque vallaverat. Sed hæc omnia præ- 17
pedita magnitudine sua; ad hoc imbre, qui subito
superfusus, mira felicitate Persicos arcus corruperat:
primum trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fue-
runt. Victo et supplici pacem atque partem regni dari 18
placuit, eo libentius, quod tam facile cessisset.

IX.

BELLUM ÆTOLICUM*.

Syriatico bello successit, ut debebat, Ætolicum. 1
Victo quippe Antiocho, Romanus faces Asiatici belli
persequebatur. Ergo Fulvio Nobiliori mandata ultio 2
est. Hic protinus, caput gentis, Ambraciam, regiam
Pyrrhi, machinis quatit. Secuta deditio est. Aderant 3
Ætolorum precibus Attici, Rhodii: et memineramus
auxilii. Sic placuit ignoscere: serpsit tamen latius in 4

* Cap. IX. Bellum Ætolicum. Anno Urbis 565, ante C. N. 189; coss. M. Fulvio Nobiliori, Cnæo Manlio Vulsone. Hoc bellum describunt Livius, libro XXXVIII; Justin. XXXII; Appianus, Syriaco; Eutrop. IV, 1; Aurelius de Viris Illustr. cap. 52; de Ætolia Plinius, IV, 2; Strabo, X. Camers.

1. *Faces.* Hoc est, auctores; de quibus supra, II, 8, 5; adde supra, I, 19, 1. Livius XX, 10, de Annibale, quem vocat « furiam fa« cemque hujus belli. »

2. *Ambraciam.* Ambracia proprie non erat Ætolorum, sed urbs Epiri ad Arethontem fluvium, et sinum maris, qui ab ea Ambracius dicitur. Itaque et olim regis Epiri regia fuerat. Sed tum ipsa se corpori Ætolorum contribuerat. Liv. XXXVIII.

3. *Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodii.* Id est, Attici, Rhodii, preces jungebant Ætolorum precibus. — *Auxilii.* Cui auxilio tantum tribuit, XXXVI, 7, 7, et ipse Livius, XXXIII, ut ei victoriam Romanorum imputet.

4. *Serpsit tamen latius*, etc.

proximos bellum, omnemque late Cephaleniam, Zacynthon: et quidquid insularum in eo mari inter Ceraunios montes jugumque Maleum, Ætolici belli accessio fuerunt.

X.

BELLUM HISTRICUM*.

1 Histri sequuntur Ætolos: quippe bellantes eos nuper
2 adjuverant. Et initia pugnæ prospera hosti fuerunt, eademque exitii caussa. Nam quum Cnæi Manlii castra cepissent, opimæque prædæ incubarent, epulantes, ac ludibundos plerosque, atque, ubi essent præ poculis
3 nescientes, Appius Pulcher invadit. Sic cum sanguine et spiritu male partam revomuere victoriam. Ipse rex, Apulo equo impositus, quum subinde crapula et capi-

Freinshemius hic ex conjectura legit: *serpsit tamen latius in proximos bellum: omnisque late Cephalenia, Zacynthos, et quidquid*, etc. Minime dubium quin melius sic locus cohæreat: nil mutandum tamen, quum librorum desit auctoritas. — *Cephaleniam*. Insulam in mari Ionio, e regione Peloponesi ad Orientem. — *Zacynthon*. Insulam infra Cephaloniam.

* Cap. X. Bellum Histricum. A. U. 576, ante C. N. 178; coss. M. Junio Bruto, A. Manlio Vulsone.

1. *Histri*. Italiæ populi, ad summum Adriaticum sinum supra Venetiam. De hac voce libri scripti et editi, variant in *Istri*, *Hystri*, etc. De hoc autem Histrorum Ætolis auxilio tacent cæteri historici.

2. *Cnæi Manlii*. Hunc Aulum Manlium appellari a Livio adnotavit Vinetus. — *Appius Pulcher invadit*. Ex tabulis tamen certum est, ante Appii Pulchri adventum, Romanos eodem duce, quo castra amiserant, ea recuperasse, nempe Manlio Vulsone. Ergo quod illi debetur, perperam Noster Appio Pulchro tribuit, qui sequenti tantum anno in Istriam profectus, eam, trucidato rege, in provinciam redegit.

3. *Crapula et capitis errore*. Non video quid hic doctissimum Salmasium offenderit, qui tanto opere lectionem novam conetur intrude-

tis errore lapsaret, captum sese vix et ægre, postquam experrectus est, didicit.

XI.

BELLUM GALLOGRÆCUM*.

Gallogræciam quoque Syriatici belli ruina convol- 1
vit. Fuerint inter auxilia regis Antiochi, an fuisse cu- 2
pidus triumphi Manlius, ac eos visos simulaverit, dubium est. Certe negatus est victori triumphus, quia

re. Sensus apertus et recta oratio. Nempe vinolentus rex, equo impositus, infirmo capite, et nunc ad dextram, nunc ad sinistram præponderante, (hic est enim *capitis error*) subinde lapsabat.

* Cap. XI. Bellum Gallogræcum. Eodem anno incœptum quod Ætolicum. Hoc autem bellum late scribit Livius, XXXVIII; meminit Justinus, XXIII; Aurelius de Vir. Illus. cap. 55; Val. Max. VI, 1, 2; Oros. IV, 20. De origine, moribus, etc. Gallogræcorum lege Dionys. VI. Camers.

2. *Fuerint... inter dubium est.* Ita edidimus, approbantibus Titze et Seebode, ex felicissima correctione Justi Lipsii, quam acutioris critici omnes comprobarunt, nisi quod in fine etiam servavi *est*, a Lipsio abjectum. Ornavit autem Lipsius suam lectionem parva, eaque appositissima mutatione scripturæ, quam referebat MS. Nazarianus in hunc modum: *Fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuisset cupidus triumphi Manlius, an eos visos simularit, dubium est.* Indicativus *fuerant,* quamvis eum MSS. omnes ostendunt, defendi mea opinione non potest, sequente *dubium est;* quandoquidem cuncta hæc verba unicam periodum efficiunt. At si separes verba, *fuerunt inter auxilia regis Antiochi,* eaque puncto maximo a sequentibus distinguas, ut voluit Salmasius, vereor, ne non satis sibi constet Florus, qui, quod affirmaverat postea in dubium revocet. Præterea ostendunt et mox sequentia, *certe negatus est victori triumphus, quia caussam belli non approbavit,* Florum ipsum dubitasse, an inter auxilia Antiochi Gallogræci fuerint. Titze. — Cui quidem omnino adsentimus de hoc loco, sic explicantes: Dubium est utrum Gallogræci revera fuerint inter auxilia regis Antiochi; an Manlius, cupidus triumphi, simulaverit, eos ibi fuisse, et a se visos in hostium agmine. — *Negatus.* Negatus quidem fuit, sed non

3 caussam belli non approbavit. Cæterum gens Gallogræcorum, sicut ipsum nomen indicio est, mixta et adulterata, reliquiæ Gallorum, qui, Brenno duce, vastaverant Græciam, mox Orientem secuti, in media Asiæ
4 parte sederunt. Itaque ut frugum semina, mutato solo, degenerant; sic illa genuina feritas eorum Asiatica
5 amœnitate mollita est. Duobus itaque præliis fusi fugatique sunt: quamvis sub adventu hostis, relictis sedibus, in altissimos se montes recepissent, quos Tolostobogi Tectosagique jam insederant. Utrique fundis sagittis-
6 que acti, in perpetuam se pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, quum catenas morsibus et ore tentassent; quum offocandas invicem fauces
7 præbuissent. Nam Orgiagontis regis uxor a centurione stuprum passa, memorabili exemplo custodiam evasit, revulsumque militis caput ad maritum suum retulit.

pernegatus, et post controversiam decretus. Liv. XXXVIII, 50.—*Non approbavit.* Id est, non fecit ut eam probarent Romani, et in ea adquiescerent.

3. *Mixta et adulterata, reliquiæ Gallorum.* Ita ex codice Ryckiano. Quidam legunt *mixta*, et adulteratæ *reliquiæ*, etc. ex pluribus MSS. Nonnulli autem, suadente Salmasio, *mixta et adulterata est; reliquiæ*, etc.

5. *Quos Tolostobogi et Tectosagique jam insederant.* Mire hic turbant libri, quorum varietatem vide suo loco. Jornandis libri quorum lectionem Gruterus exhibuit, propius a vero sunt: illi enim: *Colesob egit Olympum tectos Aginaguba insederant.* Magabu enim, sive Magava, quod idem est, nomen montis quem insederunt Tectosagi. Vide Livium, XXXVIII, 19, 1. FREINSH. Quam quidem Freinshemii emendationem, divinam Fr. Gronovio dictam, in textum receperunt TITZE et SEEBODE.

7. *Orgiagontis.* Livius hunc regem *Ortiagontem* vocat, et hic *Ortiagontis* legendum malim.

XII.

BELLUM MACEDONICUM SECUNDUM*.

Dum aliæ aliæque gentes Syriatici belli sequuntur 1
ruinam, Macedonia se rursus erexit. Fortissimum po- 2
pulum memoria et recordatio suæ nobilitatis agitabat;
et successerat Philippo filius Perses: qui semel in per-
petuum victam esse Macedoniam, non putabat ex
gentis dignitate. Multo vehementius sub hoc Macedo- 3
nes, quam sub patre, consurgunt: quippe Thracas in
vires suas traxerant; atque ita industriam Macedonum
viribus Thracum, ferociam Thracum disciplina Mace-
donum temperaverunt. Accessit his consilium ducis, 4

* Cap. XII. Bellum Macedonicum secundum. A. U. 585, ante C. N. 169; coss. Q. Marco Philippo, et Cn. Servilio Cæpione. Hoc bellum scribunt passim omnes: in primis Liv. XL et seqq.; Justinus, XXXIII; Plutarch. Paullo Æmilio; Aurelius, de Viris Illustr. cap. 36; Appianus Mithridatico; Euseb. lib. tempor.; Val. Max. II, 1; II, 2, 1; IV, 3, 8; V, 1, 8; Eutrop. IV, 1; Oros. IV, 20; meminit Plinius, XXIII, 3; et Gellius, VII, 3. Camers.

2. *Semel in perpetuum.* Non existimabat Macedoniam in perpetuum victam, quum semel tantum victa fuisset: neque enim id gentis dignitas patiebatur. Ed. Delph.

3. *Atque ita industriam temperaverunt.* In his verbis mendosi aliquid latere quis non sentiat? Eo magis mirandum, neminem adhuc criticorum id notasse. Non potest enim, ut ista nunc leguntur, alius nominativus intelligi quam *Macedones:* quid autem puerilius fieri potest tali locutione: *Atque ita (Macedones) industriam Macedonum viribus Thracum, ferociam Thracum disciplina Macedonum temperaverunt.* Aut igitur in præcedentibus verbis legendum *traxerat,* quemadmodum editio Lipsiensis, ut *rex Perseus* subintelligatur, et perinde in adducto loco *temperaverunt,* vel ut unus MS. refert, *temperaverant* mutandum in *temperaverat:* aut, relictis his, pro *viribus Thracum* rescribendum erit, *vires Thracum,* ut *vires* et *disciplina* nominativi sint. Utraque harum emendationum salvus præstabitur textus. Titze.

qui situm regionum suarum summo speculatus Hæmo, positis per abrupta castris, ita Macedoniam suam armis ferroque vallaverat, ut non reliquisse aditum, nisi
5 a cælo venturis hostibus, videretur. Tamen Marcio Philippo consule, eam provinciam ingressus populus Romanus, exploratis diligenter accessibus, propter Astrudem paludem, per acerbos dubiosque tumulos, illa quæ volucribus quoque videbantur invia accessit; regem securum, et nihil tale metuentem, subita belli
6 irruptione terruit. Cujus tanta trepidatio fuit, ut pecuniam omnem in mare jusserit mergi, ne periret;
7 classem cremari, ne incenderetur. Paullo consule, quum majora et crebra essent imposita præsidia, per alias vias Macedonia deprensa est, summa quidem arte et

4. *Hæmo.* Qui mons Thraciam a Mysia dividit.

5. *Tamen, Marcio.* Hanc emendationem ex Nic. Heinsio accepimus: vulgo, *Nam Marcio.* — *Propter Astrudem.* Nil verius correctione *præter Ascuridem paludem*, quæ quum Livium, XLIV, 2, 3, suasorem habeat, a criticis defenditur. *Ascuridem* magis etiam hic probo, propter scripturam MSS. qui terminationem istam ostendunt, quam quod quidam malunt *Ascurida.* Titze. — *Acerbos dubiosque tumulos.* Malim servari mihi istos acerbos dubiosque tumulos, quam cum Nic. Heinsio qui eos concoquere non potuit, *aversos deviosque* rescribere. Recte notavit Dukerus aversos et devios idem pæne significare: nec improbabiliter conjecit, pro *acerbos*, quod epitheton hic nove usurpatur, legendum videri *asperos.* Quibus placet retinere vulgatum, hi epitheton istud oportet referant, ad laborem militum in superandis illis tumulis. Dubios videtur Florus dixisse partim ob iniquitatem locorum, partim quod in transcendendo metuebant Romani, ne se illis hostes ex insidiis repente alicubi opponerent. Sic Propert. IV, 4, 81: « Mons erat adscensu « dubius. »

6. *Pecuniam omnem in mare... ne periret*, etc. Dictum, ut Græci vocant ὀξύμωρον, id est, *acute stultum.* Sic illud Themistoclis, perieramus, nisi periissemus. Sic Martialis, II, 80: « Hostem quum « fugeret, se Fannius ipse peremit. « Dic, rogo, non furor est, ne mo- « riare, mori? » Senec. Epist. 24: « Tantam hominum imprudentiam « esse, immo dementiam, ut qui- « dam timore mortis cogantur ad « mortem. »

7. *Deprensa est.* Alter Palatinus et editio P. *depressa*, perperam. — *Alia minatus.* Id est, alia via.

industria ducis, quum alia minatus, alia irrepsisset.
Cujus adventus ipse adeo terribilis regi fuit, ut inter- 8
esse non auderet, sed gerenda ducibus bella manda-
verit. Absens ergo victus fugit in maria, insulamque 9
Samothracen, fretus celebri religione, quasi templa et
aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma
potuissent. Nemo regum diutius amissæ fortunæ con- 10
scientiam retinuit. Supplex quum scriberet ad impera-
torem, ab illo, quo confugerat, templo, nomenque
epistolæ notaret suum, *regem* addidit. Sed nec reve- 11
rentior captæ majestatis alius Paullo fuit. Quum in con-
spectum venisset hostis, in templum recepit, et convi-
viis adhibuit, liberosque admonuit suos, ut fortunam,
cui tantum liceret, revererentur. Inter pulcherrimos 12
hunc quoque populus Romanus de Macedonia duxit
atque vidit triumphum, quippe cujus spectaculo tri-
duum impleverit. Primus dies signa tabulasque; se- 13

9. *Samothracen.* Insulam in summo mari Ægeo, Thraciæ oppositam. — *Celebri religione.* Nam Samothraces sanctitas non tantum unius delubri religione censebatur, sed tota insula sacra, et augusti inviolatique soli habebatur.

10. *Regem addidit.* His verbis ut videre est apud Livium, XLV, 4: « Rex Perseus consuli Paullo salutem. »

11. *Templum.* Merito *templum* tuentur Gruterus, Rupertus, Gronovius. Templum autem aut vocatur ipsum prætorium, seu imperatoris tabernaculum, ut Lipsius censet lib. V de Milit. Rom. dial. II; aut tribunal in principiis castrorum, quia loca omnia excelsiora, et quæ supra alia eminent, unde late prospici potest, templa vocantur. Festus: « Contemplari dictum « est a templo, id est, loco, qui ab « omni parte adspici, vel ex quo « omnis pars videri potest, quem « antiqui templum nominabant. » Liv. lib. I: « Palatium Romulus, « Remus Aventinum ad inaugurandum templa capiunt. » — *Fortunam, cui tantum liceret, revererentur.* Vide *Annales Romaines, ann.* 585: « *Paul Émile faisait profession d'une philosophie qui ne lui permettait pas de s'enorgueillir de ses victoires: il était de la secte des Stoïciens, qui attribuaient tout ce qui arrive en ce monde à une nécessité fatale.* »

12. *Hunc quoque... populus Romanus vidit triumphum.* Vide Velleium, I, 9, 4.

quens arma pecuniasque transvexit; tertius captivos, ipsumque regem, attonitum adhuc, tamquam subito
14 malo stupentem. Sed multo prius gaudium victoriæ populus Romanus, quam epistolis victoris, perceperat: quippe eodem die, quo victus est Perses in Mace-
15 donia, Romæ cognitum est. Duo juvenes candidis equis apud Juturnæ lacum pulverem et cruorem abluebant:
16 hi nuntiavere. Castorem et Pollucem fuisse creditum vulgo, quod gemini fuissent; interfuisse bello, quod sanguine maderent; a Macedonia venire, quod adhuc anhelarent.

XIII.

BELLUM ILLYRICUM*.

1 Macedonici belli contagio traxit Illyrios. Ipsi quidem, ut Romanum a tergo distringerent, a Perse rege conducti pecunia militavere. Sine mora ab Anicio præ-

13. *Subito malo stupentem.* MONTESQUIEU, *Grandeur et Décad. des Romains, chap.* 6: « *Rien ne servit mieux Rome que le respect qu'elle imprima à la terre. Elle mit d'abord les rois dans le silence, et les rendit comme stupides... Risquer une guerre, s'était s'exposer à la captivité, à la mort, à l'infamie du triomphe.* »

14. *Quippe eodem die.* Suos auctores hic Florus sequitur. Nam aliter Livius, XLV, 1.

16. *Castorem et Pollucem fuisse.* Ferri hæc possunt, si advertas vulgi sermones, et judicia hic Florum retulisse. TITZE.

* CAP. XIII. BELLUM ILLYRICUM. A. U. 586, ante C. N. 168; coss. L. Æmilio Paullo II, C. Licinio Crasso. Bellum hoc et ejus caussam describit Appianus Illyr.; Plutarch. Æmil. Meminit etiam hoc de bello Epit. Liv. XLIII et XLIV (et ipse Liv.); Eutrop. IV, 1; Val. Max. III, 3, 2.

1. *Distringerent.* Scilicet, lacesserent. Liv. XXXV, 18: « Annibalem mittendum esse in Africam « ad distringendos Romanos. » Idem XLIV, 35: « Populatione maritimæ « oræ distringere regias copias. » Vid. Indicem.

tore subiguntur. Scordam, caput gentis, delesse sufficit: statim secuta deditio est. Denique hoc bellum ante finitum est, quam geri Romæ nuntiaretur. 2

XIV.

BELLUM MACEDONICUM TERTIUM*.

Quodam fato, quasi ita convenisset inter Pœnos et 1
Macedonas, ut tertio quoque vincerentur, eodem tempore utrique arma moverunt: sed prior jugum excutit 2
Macedo, aliquanto, quam ante, gravior, dum contemnitur. Causa belli prope erubescenda: quippe re- 3
gnum pariter et bellum vir ultimæ sortis Andriscus invaserat, dubium liber an servus, mercenarius certe; sed quia vulgo ex similitudine Philippi *Pseudophilippus*

2. *Scordam*. Legendum *Scodram*. Est autem Scodra Illyrici oppidum litorale prope Epidaurum. Ed. Delph. — *Hoc bellum ante finitum est*. Livius, XLIV, 32, 4: « Hoc « unum bellum prius perpetratum, « quam cœptum Romæ auditum « est. «

* Cap. XIV. Bellum Macedonicum tertium. A. U. 602, ante C. N. 152; coss. M. Claudio Marcello III, L. Valerio Flacco. Alii illud quatuor annis posterius faciunt. Vide de hoc bello Epitomen Livii L; Aurel. Vict. cap. 61; Eutrop. IV, 3; Euseb. libr. temporum; Velleium Paterculum, I, 11.

3. *Ex similitudine Philippi Pseudophilippus vocabatur*. Varie hic locus apud varias editt. legitur. Mihi autem, inquit Dukerus, *Pseudophilippus* suspectum est, tamquam ab aliquo ad marginem adscriptum. Quum Philippo similis esset vultu, et ob id vulgo Philippus vocaretur, regiaque forma corporis præditus esset, etiam animos regios sumsit, non ideo quod *Pseudophilippus* vocabatur. Romani eum Pseudophilippum dixerunt, postquam simulare cœpit se stirpe Philippi natum. A Macedonibus qui partes illius secuti sunt, sic appellatum, aut pro *Pseudophilippo* habitum fuisse non est credibile. Ergo Dukerus putat legendum: *Sed quia vulgo Philippus ex similitudine Philippi vocabatur*. Liv. Epit. XLIX: « Andriscus quidam ultimæ sortis « homo, Persei regis se filium fe-

vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo
4 quoque regio implevit. Igitur dum hæc ipsa contemnit populus Romanus, Juvencio prætore contentus, virum non Macedonicis modo, sed Thraciæ quoque auxiliis ingentibus validum temere tentavit; invictusque a veris regibus, ab illo imaginario et scenico rege superatur.
5 Sed, consule Metello, amissum cum legione prætorem plenissime ultus est. Nam et Macedoniam servitute multavit, et ducem belli deditum ab eo, ad quem confugerat, Thraciæ regulo, in Urbem in catenis reduxit; hoc quoque illi in malis indulgente fortuna, ut de eo populus Romanus, quasi de vero rege, triumpharet.

« rens, et mutato nomine Philippus « vocatus... multis ad falsam ejus « fabulam, velut ad veram coeunti« bus, totam Macedoniam aut vo« luntate incolentium, aut armis « occupavit. » Hujus modi subjectitiorum exempla principum lege apud Lipsium, Monit. et Exempl. Polit. II, 5. Berneccerum in Justinum, XXXI, 5, 6: quales fuerunt *Pseudoagrippa*, Tacit. An. II, 39; *Pseudonero*, Tacit. Hist. II, 8, 2; etc.

4. *Invictusque a veris regibus, ab illo imaginario et scenico rege superatur.* Hujus loci sanitas debetur Freinshemio, qui primus illum insertis vocibus repurgavit. Antea legebatur: *Invictusque non a veris regibus, sed ab illo*, etc.

5. *Consule Metello.* Consulem appellat Florus Metellum, quamvis consul tum non esset, nec antea fuisset; immo et postea, quum consulatum peteret, bis repulsam tulisset. Oportet ergo Metellum saltem cum consulari potestate et imperio in Macedoniam missum esse, quod videtur indigitare Florus, quum paullo ante dixisset, populum Romanum prius *Juvencio prætore ibi contentum fuisse*. Titze. — *Cum legione.* Cladem nonnihil minuit. In Epit. Livii L, est cæsum fuisse cum exercitu prætorem; Eutrop. IV, 6, internecionem exercitus Romani memorat, et Oros. II, 22, maximam cladem totius exercitus. Duk. — *Servitute multavit.* Victo enim Perse, libera enim relicta fuerat, legibusque optimis, quas Paullus præscripserat utebatur. Freinsh. — *Ut de eo populus Romanus... triumpharet.* Egregium solatium, quale Antiocho contigit, supra II, 8, 4, « quod a Romanis « victus est. »

XV.

BELLUM PUNICUM TERTIUM*.

Tertium cum Africa bellum, et tempore exiguum, 1
nam quadriennio patratum est, et in comparatione
priorum, minimum labore: non enim tam cum viris,
quam cum ipsa urbe, pugnatum est: sed plane maxi-
mum eventu; quippe eo tandem Carthago finita est.
Atque si quis trium temporum momenta consideret, 2
primo commissum bellum, profligatum secundo, ter-
tio vero confectum est. Sed hujus caussa belli, quod 3

* Cap. XV. Bellum punicum tertium. Anno Urbis 605, ante C. N. 149; coss. L. Marcio Censorino, M. Manilio. De hoc bello vide in primis Epit. Liv. XLVIII, et XLIX; Appianum Libyco; August. Civit. Dei, III, 21; Plutarch. Catone; Eutrop. IV, 3; Oros. IV, 22 et 23; Aurel. Vict. de Vir. Illustr. cap. 58; Strabonem, XVII, pag. 573.

1. *In comparatione.* Minime reponendum ex sententia Salmasii *in comparationem*, quamquam infra Florus, IV, 10: « Nihil acciderat « in comparationem cladis, quæ in « posterum diem imminebat. »

2. *Commissum... profligatum... confectum.* Sic hæ voces distinguuntur apud Liv. XXI, 40: « Ita forsi« tan decuit cum fœderum ruptore « duce ac populo, deos ipsos, sine « ulla humana ope committere ac « profligare bellum: nos autem qui « secundum deos violati sumus, « commissum ac profligatum confi« cere. » Et Augustus in monumento Ancyrano, « Cœpta, profligata, « ac perfecta opera. » Est autem *profligare bellum*, prope ad exitum adducere, pæne conficere. Duker.

3. *Caussa belli.* In Epit. Liv. XLIX, quatuor referuntur hujus belli caussæ, sed non omnes æque justæ. Vide Appian. in Punic. Velleii de justitia belli tertii Punici hoc judicium est, I, 12: « Sub idem « tempus, magis quia volebant Ro« mani, quidquid de Carthaginien« sibus diceretur, credere, quam « quia credenda afferebantur, sta« tuit senatus Carthaginem excide« re. » Et apud Ferrand, *Esprit de l'histoire, lettre XV*: « *L'injustice des prétextes de la troisième guerre Punique, la perfidie des propositions qui la précédèrent, l'iniquité des refus que l'on opposa aux offres justes et raisonnables d'un ennemi*

contra fœderis legem adversus Numidas quidem semel
parasset classem et exercitum, frequens autem Masi-
4 nissæ fines territaret. Sed huic bono socioque regi
favebatur. Quum bellum sederet, de belli fine tracta-
tum est. Cato inexpiabili odio delendam esse Cartha-
ginem, et quum de alio consuleretur, pronuntiabat:
5 Scipio Nasica servandam, ne, metu ablato æmulæ
urbis, luxuriari felicitas inciperet. Medium senatus
6 elegit, ut urbs tantum loco moveretur. Nihil enim
speciosius videbatur, quam esse Carthaginem, quæ
7 non timeretur. Igitur Manilio, Censorinoque consuli-

soumis,... enfin l'infame combinaison de ne déclarer la guerre qu'après avoir, sous des apparences de paix, ôté à l'état qu'on voulait détruire les moyens de se défendre: tout cela annonçait, de la part de Rome, non plus une rivalité, mais une haine implacable; non plus un desir de vaincre, mais un besoin d'anéantir. » — *Territaret.* Suscepi in textum *territaret* pro *territabat*, non modo exemplo illarum editt., quas pro hac lectione Fischerus inde a Gryphiana laudat, sed multo magis auctoritate editionis Viennensis an. 1511, quæ id ex codice MS. habere videtur. Est autem hæc lectio constructioni orationis adcommodatior, in qua præcessit *parasset*, et rei narratæ veritati magis adposita. TITZE. — Plures autem *territarent*, ex quo quidam *tentarent*.

4. *Sed. Sed* hoc loco significat *autem*, et est transitio. — *Bono. Bonum* vocat, aut ob fidam cum populo Romano amicitiam, aut ob ætatem: Masinissa enim tunc temporis nonaginta fere annis natus erat Sic Virgilius *Acestem bonum* vocat alicubi. — *Sederet.* Eleganter pro placeret, decretum esset. Virg. Æneid. V, 418: « Idque pio sedet « Æneæ, probat auctor Acestes. » — *Et quum de alio consuleretur.* Tacit. II, 23, 3: « Erat quippe frequens senatoribus, si quid e republica, crederent, loco sententiæ « promere. »

5. *Æmulæ urbis.* Nam sæpissime, si desint quibus æmulemur, virtus torpet. Sic « Epaminondæ morte, « etiam Atheniensium virtus intercidit; si quidem amisso, cui æmulari consueverant, in segnitiam « torporemque resoluti, etc. » Justin. VI, 9, 1. — *Luxuriari.* Eleganter pro contra pudorem et supra modum sese diffundere. ED. DELPH. — *Loco moveretur.* Situ enim maxime opportuno erat Carthago, unde præcipua illi opum initia et incrementa. Hac etiam de caussa Corinthum, alterum oræ maritimæ ocellum sustulerunt Romani, « Opportunitatem loci maxime secuti, « ne posset aliquando ad bellum « faciendum locus ipse adhortari. » Cicero de Officiis, I, 11, 4. FREINSH.

bus, populus Romanus aggressus Carthaginem, spe
pacis injecta, traditam a volentibus classem sub ipso
ore urbis incendit. Tum, evocatis principibus, « si salvi 8
« esse vellent, ut migrarent finibus, » imperatum. Quod
pro rei atrocitate adeo movit iras, ut extrema mallent.
Comploratum igitur publice statim, et pari voce cla- 9
matum est, « ad arma; » seditque sententia, quoquo
modo rebellandum : non quia spes ulla jam superesset,
sed quia patriam suam mallent hostium, quam suis,
manibus everti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hinc 10
intelligi potest, quod in usum novæ classis tecta domusque resciderunt : in armorum officinis aurum et
argentum pro ære ferroque conflatum est: in tormentorum vincula matronæ crines suos contulerunt. Man- 11
cino deinde consule, terra marique fervebat obsidio.
Operis portus nudatus; et primus, et sequens, jam et
tertius murus : quum tamen Byrsa, quod nomen arci

8. *Comploratum*. Communi omnium lamentatione ploratum est, ut in funeribus, quum rogus arderet. Ed. Delph.

9. *Seditque sententia*. Vide supra notam, § 4.

11. *Mancino consule*. L. Hostilium Mancinum tunc temporis, consulem fuisse contra annalium fidem est; sed proximo anno post victam Carthaginem. Legatus vero pro collega Sp. Postumio Albino datus fuit Calpurnio Pisoni cos.; et classi præfectus fuit, quousque eum Scipio Æmilianus Romam remisit. Hoc igitur loco Florus, ex consuetudine, dicit *consulem*, pro *legato* consulari potestate. Vide supra cap. 14, 5.

11. *Operis portus nudatus; et primus*, etc. Hunc locum sic legit et distinguit Lipsius: *fervebat obsidio, operis partitis. Nudatus primus, et sequens, et jam tertius murus.* Ingeniose, fateor, emendatum, si *nudari* simpliciter poni, non addita re, qua quid nudatur, liceret. Freinshemius existimavit, *operis* hoc loco pro *operibus* poni, aut rescribendum esse *operibus*. Adversus autem illud *operis* pro *operibus*, pugnat usus latinitatis. Hæc verba *operis portus nudatus*, Grævius interpretatur, operariis privatus et vacuefactus est. *Operas* autem, seu operarios hic nove dictos putat pro defensoribus, seu propugnatoribus. Quem quidem sensum suscipiens recentissimus Titze, at ægre ferens *operas* pro *operarios* dici, conjicit *præsidiis*. — *Byrsa*. Carthaginis situm Appianus Libycis, et Strabo,

12 fuit, quasi altera civitas resistebat. Quamvis profligato urbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conversa respublica, finem belli reposcebat. Hunc Paullo Macedonico procreatum Africani illius magni filius in decus gentis assumserat, hoc scilicet fato, ut, quam urbem concus-
13 serat avus, nepos ejus everteret. Sed ut quam maxime mortiferi esse morsus solent morientium bestiarum, sic plus negotii fuit cum semiruta Carthagine, quam
14 integra. Compulsis in unam arcem hostibus, portum quoque maris Romanus obsederat. Illi alterum ibi portum ab alia urbis parte foderunt; nec ut fugerent, sed

lib. XVII, describunt: sitam esse in peninsula cujus cervix in meridiem continenti Africæ trium fere millium latitudine adhæreat, in qua Byrsa et murus ille triplex. Stadius.

12. *Profligato.* Scilicet, pæne confecto. At vix quidquam profligatum erat, quo tempore Scipio cum imperio in Africam venit. Vide Appianum. — *Paullo Macedonico.* Hic est L. Æmilius Paullus, qui Perseum Macedoniæ regem vicit, inde Macedonici nomen traxit. — *Nepos.* Per adoptionem.

13. *Sed ut quam maxime mortiferi.* Omnes MSS., omnes editt. ante Freinshemianam ignorant *ut*, quod, ut loci sententia constaret intruserunt. Lipsius conjiciebat, *sed quomodo maxime mortiferi esse morsus solent.* Titze autem adversus Freinshemium invehitur, quod contra omnium codicum et editt. auctoritatem illud *ut* inseruerit; contenditque elegantissime *quam* pro *quemadmodum* dici. Fides forsan huic proposito adhiberetur, si niteretur exemplis. Ea autem exempla donec excitentur, placeat Freinshemii conjectura.

14. *Portum quoque maris.* Offendit omnes criticos hic portus maris, inquit Titze; nec immerito. Quid enim necesse erat dicere portum maris, quum alium non haberet Carthago, quam eum, quem mare, sinum intrans, fecerat, in duas partes, exteriorem et interiorem, insula Cothon interposita, divisum. Itaque jam Salmasius, conjectura adhibita, dare voluit, *Portum quoque mars Romanus obsederat.* Quod quum nimis poeticum videretur, maluit Gronovius, *Portum quoque mari Romanus obsederat:* explicavitque, antea terra esse portum obsessum, nunc autem classe. Quas quidem conjecturas minime probans Titze, conjicere mavult pro *maris, magis*, aut *acrius:* minime prorsus insulse, at forsan audacius. — *Ibi.* Pro *ibi* Lipsius, Heinsius, Dukerus et Titze legere suadent *sibi.* — *Nec ut fugerent, sed quia... credebat.* MS. Ryckianus legit: *nec ut fugerent, sed qua nemo*

quia nemo illos hac evadere posse credebat. Inde quasi 15
enata subito classis erupit; quum interim jam diebus,
jam noctibus, nova aliqua moles, nova machina, nova
perditorum hominum manus, quasi ex obruto incen-
dio subita de cineribus flamma, prodibat. Deploratis 16
novissime rebus, quadraginta se millia virorum dedi-
derunt, quod minus credas, duce Asdrubale. Quanto 17
fortius femina, et uxor ducis! quæ, comprehensis duo-
bus liberis, a culmine se domus in medium misit incen-
dium, imitata reginam, quæ Carthaginem condidit.
Quanta urbs deleta sit, ut de cæteris taceam, vel ignium 18

illos nec evadere posse credebat. Et hic jam emendaverat Salmasius ex Naz. libro; probantque hanc lectionem Lipsius et Grævius. Conatus est tamen Dukerus cum Begero defendere *quia* pro *qua*. Sed abduxit eos in errorem, illud quod Grævium impulit, ut indicaret, frigere totam hujus loci sententiam utcumque legas. Atque non frigent modo, sed ne sane quidem cohærent ista, nisi mecum aliter prorsus interpungas, et comprehensis prioribus ac sequentibus verbis legas: *Illi alterum sibi portum ab alia Urbis parte foderunt: nec ut fugerent: sed qua nemo illos nec evadere posse credebat, inde quasi enata subito classis erupit: quum interim*, etc. Sic credo apte sibi respondent *qua* et *inde;* sensusque est apertissimus, fodisse sibi obsessos alium portum, non ut effugerent, sed ut inde, unde minime providerentur, in hostes erumperent. Titze.

16. *Duce Asdrubale.* Annibal duos fratres habebat, qui ambo *Asdrubal* vocabantur: quorum alter in Hispania occisus fuerat a Livio Salinatore; alter is est de quo hoc loco agitur. « *Cet homme vain s'était vanté qu'on ne le verrait point survivre à la ruine de Carthage. Mais lorsqu'il vit le danger présent, il crut que c'était à sa famille à acquitter sa parole. Il se retira secrètement auprès de Scipion, qui lui accorda la vie. Et il laissa son épouse entre les mains des transfuges Romains.* » *Annal. Rom. année* 607.

17. *Et uxor ducis.* Hæc verba quibusdam parum apta visa sunt: sed contra est. Immo et facinoris dignitas eo major aliquanto, quod quum fuerat uxor ducis, ipsa eum imitari, dum se dederet, recusarit; seque medios in ignes miserit. Ed. Delph.

18. *Quanta urbs deleta sit.* Ferrand, *Esprit de l'histoire, lettre XV:* « *L'histoire de cette dernière guerre éteint tout l'intérêt que celle de la seconde inspirait pour les Romains. Ce massacre presque universel, tant des habitants que des alliés de Carthage, la servitude de tout ce qui échappait à la mort, l'incendie de*

mora probari potest : quippe per continuos decem et septem dies vix potuit incendium exstingui, quod domibus ac templis suis sponte hostes immiserant; ut, quatenus urbs eripi Romanis non poterat, triumphus arderet.

XVI.

BELLUM ACHAICUM *.

1 Quasi sæculum illud eversionibus urbium curreret, ita Carthaginis ruinam statim Corinthus excepit, Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria, Ionium et Ægæum, quasi spectaculo exposita. Hæc (o facinus indignum!) ante oppressa est, quam in numerum cer-

dix-sept jours, la disparition entière de cette ville florissante pendant sept siècles, l'acharnement avec lequel les débris en sont dispersés, les effroyables imprécations contre quiconque oserait entreprendre de la rebâtir : ce n'est pas là le noble triomphe d'une grande nation qui vient d'assurer sa supériorité, c'est l'orgie féroce et impolitique d'un peuple enivré de sa puissance, et prêt à tourner contre lui-même l'excès de force dont il ne sait qu'abuser. » — *Triumphus.* Id est, materia triumphi.

Cap. XVI. Bellum Achaicum. Anno Urbis 608, ante C. N. 146; coss. Cn. Cornelio Lentulo, et L. Mummio Achaico. Vide Epit. Liv. LI, LII; Justinum, XXXIV, 1 et 2; Val. Max. VII, 5, 4; Aurel. Vict. de Viris Illustr. cap. 60; Eutrop. IV, 3; Oros. V, 2; Cic. pro Manilio, cap. V, et Offic. I, 11; Plin. XXXV, 12; Strabonem, libr. VIII. Camers.

1. *Inter duo maria.* Inde *Bimaris*, et ἀμφιθαλάσσος dicta poetis. — *Quasi spectaculo exposita.* Plin. IV, 4 : « Corinthus e summa sua arce, « quæ vocatur Acrocorinthus, di- « versa duo maria prospectans. » Quemadmodum autem Corinthus prospectat utraque maria, sic, ut innuit Florus, vicissim spectaculo erat, seque ostendebat iis qui illa navigabant. — *O facinus indignum! ante oppressa est... referretur.* Non intelligo quid sit quod dicit Florus, Corinthum deletam, antequam in numerum certorum hostium referretur. Nam quum Achæis indictum est bellum, Corinthus etiam, quæ

torum hostium referretur. Critolaus caussa belli: qui 2
libertate a Romanis data adversus ipsos usus est, legatosque Romanos, dubium an et manu, certe oratione
violavit. Igitur Metello ordinanti tum maxime Mace- 3
doniam mandata est ultio: et hinc Achaicum bellum. Ac primam Critolai manum Metellus consul per patentes Elidis campos toto cecidit Alpheo. Et uno prælio 4
peractum erat bellum: jam et urbem ipsam terrebat obsidio: sed (fata rerum!) quum Metellus dimicasset, ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis Diæi 5
late exercitum sub ipsis Isthmi faucibus fudit, geminosque portus sanguine infecit. Tandem ab incolis deserta civitas, direpta primum, deinde, tuba præcinente, deleta est. Quid signorum, quid vestium, quidve 6
tabularum raptum, incensum atque projectum est! Quantas opes et abstulerit et cremaverit, hinc scias, quod quidquid Corinthii æris toto orbe laudatur, incendio superfuisse comperimus. Nam et æris notam 7
pretiosiorem ipsa opulentissimæ urbis fecit injuria;

corpori Achæorum conjuncta erat, in numerum hostium relata est; quum præsertim legati Romanorum, Corinthi, et ab ipsis maxime Corinthiis violati fuissent.

3. *Metello.* Macedonico. — *Tum maxime.* Id est, hoc præcipue tempore. Al. *quum maxime.* — *Consul.* Aut potius *prætor.* Vide quod hac de re supra cap. XIV, 5.

4. *Uno prælio.* Metellum cum Achæis, Bœotisque duobus præliis congressum, primo ad Thermopylas, altero in Phocæis vicisse, auctores habeo solummodo Pausaniam in Achaicis, et Orosium, V, 3. Freinsh.

5. *Diæi.* Post Critolaum qui sibi mortem consciverat, Achæi Diæum prætorem elegerant. — *Geminosque portus.* Utriusque sinus scilicet et Corinthiaci, et Saronici.

6. *Vestium.* Gallice, *étoffes.* — *Projectum.* Contemtum tamquam nullius pretii. « *Les Romains ignoraient les arts de la Grèce, et se contentaient de savoir la guerre, la politique et l'agriculture.* » Bossuet, *Discours sur l'Hist. univers. Ire partie, IXe époque.*

7. *Notam pretiosiorem.* Genus æris nobilioris; ut apud Cicer. de Orat. LXXXIII, *notæ optimæ vini.* Nempe quia notis amphorarum ætas vinorumque indicabatur. — *Injuria.* Passive dicitur pro ruina,

quia, incendio permistis plurimis statuis atque simulacris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

XVII.

RES IN HISPANIA GESTÆ*.

1 Ut Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia secuta est; nec deinde toto orbe quidquam intactum
2 armis fuit. Post illa duo clarissima urbium incendia, late atque passim, nec per vices, sed simul pariter quasi unum undique bellum fuit; prorsus ut illæ urbes, quasi agitantibus ventis, diffudisse quædam belli incendia toto orbe viderentur.

3 Hispaniæ numquam animus fuit adversus nos universæ consurgere: numquam conferre vires suas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri suam publice. Alioquin ita undique mari Pyrenæoque

infelicitate. — *Æris, auri, argentique venæ in communi fluxere.* De hoc Corinthiaco ære, ita *le chevalier* DE JAUCOURT, *Encyclopédie*, *art.* CUIVRE DE CORINTHE: « *Le cuivre de Corinthe était réellement une composition d'un mélange de cuivre, d'or et d'argent, fait par art; et l'orichalque factice des anciens, suivant toute apparence, était une espèce de cuivre de Corinthe. Mais le secret de cette composition était déja perdu un siècle avant la destruction d'Éphyra par les Romains. L'interprète syriaque de la Bible prétend que les vases que Hiram donna à Salomon, pour le temple, étaient de cuivre Corinthien.* » ED.

* CAP. XVII. RES IN HISPANIA GESTÆ. Bella quæ post deletam Corinthum orta sunt lege in Epit. Liv. LI, LII; Justin. XXXIV; Eutrop. IV, 3; Oros. V, 3. Cæteri locis suis citabuntur.

2. *Clarissima.* Nullus dubitat Freinshemius, quin legendum sit *clarissimarum*.

3. *Neque aut imperium experiri*, etc. Nec se Romanorum imperio credere, nec libertatem suam aperte defendere voluit, sed media quadam via et sibi vivere, nec Romanis servire. ED. DELPH. — *Alioquin.* Idem est quod *cæterum*, et est

vallata est, ut ingenio situs ne adiri quidem potuerit.
Sed ante a Romanis obsessa est, quam se ipsa cognos- 4
ceret; et sola omnium provinciarum vires suas, post-
quam victa est, intellexit. In hac prope ducentos per 5
annos dimicatum est, a primis Scipionibus in Cæsarem Augustum, non continue, nec cohærenter, sed prout caussæ lacessierant; nec cum Hispanis initio, sed cum Pœnis in Hispania: inde contagio et series caussæque
bellorum. Prima per Pyrenæum jugum signa Romana 6
Publius et Cnæus Scipiones intulerunt; præliisque ingentibus Hannonem, et Asdrubalem, fratrem Annibalis, ceciderunt; raptaque erat impetu Hispania, nisi fortissimi viri in ipsa sua victoria oppressi Punica fraude
cecidissent, terra marique victores. Igitur quasi novam 7
integramque provinciam ultor patris et patrui Scipio ille, mox Africanus, invasit; isque, statim capta Carthagine, et aliis urbibus, non contentus Pœnos expulisse, stipendiariam nobis provinciam fecit; omnem citra ultraque Iberum subjecit imperio; primusque Romanorum ducum victor ad Gades et Oceani ora pervenit.

transitio. — *Ingenio.* Id est, natura, ut jam supra diximus.

5. *Prope ducentos.* A tempore quo Cnæus et Publius Scipiones in Hispaniam missi sunt, usque ad illud quo Augustus Jani templum clausit, devictis Hispanis, anni circiter centum septuaginta quatuor numerandi sunt. — *A primis Scipionibus.* Cnæo et Publio Scipionibus.

6. *Per Pyrenæum jugum.* Et hoc inter errores Flori refero. Nam primum Cn. Scipio, primo anno belli Punici, ab ostio Rhodani profectus, et per Pyrenæos circumvectus, classem Emporiis appulit. Liv. XXI, 26, 32 et 60. Deinde frater ejus Publius, prorogato post consulatum imperio, cum classe triginta navium longarum Tarraconem venit anno sequente. Duker.

7. *Stipendiariam nobis provinciam.* Istud *provinciam* eo suspectius est, quod in quibusdam MSS. legitur pro eo, *urbem*. Quod si autem *urbem*, nil hoc loco significat, at certe etiam vox *provinciam* post *stipendiariam* adjecta, redundare videtur.

solem, obrutumque aquis ignem non sine quodam
13 sacrilegii metu et horrore deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Lusitanis fuit, et Numantinis; neo immerito : quippe solis gentium Hispaniæ duces contigerunt. Fuisset et cum omnibus Celtiberis, nisi dux illius motus initio belli oppressus esset, summus
14 vir astu et audacia, si res cessisset, Salondicus, qui hastam argenteam quatiens, velut cælo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate sub nocte castra consulis adiisset,
15 juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est. Cæterum Lusitanos Viriathus erexit, vir calliditatis acerrimæ; qui ex venatore latro, ex latrone subito dux atque imperator, et, si fortuna cessisset, Hispaniæ Romulus, non contentus libertatem suorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra ultraque Iberum
16 et Tagum igni ferroque populatus; castra etiam prætorum et præsidum aggressus, Claudium Unimanum pæne ad internecionem exercitus cecidit, et insignia

lem. Hoc ideo dicit Florus, quia credebant veteres, Hispaniam ultimam esse metam soli, et ibi illum in maria cadere. — *Non sine quodam sacrilegii metu... deprehendit.* Innuit hic Florus sacrilegium pæne fuisse, prægrande illud mysterium coram deprehendere. Nam, ut ait Tacit. Germ. 34, 7 : « Sanctius ac « reverentius visum, de actis deo« rum credere, quam scire. » Cur ergo illud tam putidum inclamant Scaliger, Grævius aliique? Quidve aliud Floro objiciendum, nisi quod poetam potius agat, quam historicum?

13. *Hispaniæ duces.* Lusitanis Viriatus, Numantinis Megara dux contigit. — *Summus vir astu... si res cessisset.* Nempe qui ostendisset quantus vir esset astu et audacia, si res ab initio non tam male cessisset.

15. *Hispaniæ Romulus.* Id est, fundator et conditor imperii Hispani, ut Romani Romulus, qui etiam ex venatore latro; ex latrone imperator evaserat.

16. *Præsidum.* Plures codd. *præsidium* : male. Præsides autem pro præfectis provinciarum Florum e more sui temporis dicere observat Schulting. ad Senecam Controvers. XXV : nec tamen scimus Ciceronem, aut Livium, aliosve vetustiorum ita loqui.

trabeis et fascibus nostris, quæ ceperat, in montibus suis tropæa fixit: tandem etiam Fabius Maximus consul 17
oppresserat: sed a successore Pompilio violata victoria est; quippe qui conficiendæ rei cupidus, fractum ducem, et extrema deditionis agitantem, per fraudem, et insidias, et domesticos percussores aggressus, hanc hosti gloriam dedit, ut videretur aliter vinci non potuisse.

XVIII.

BELLUM NUMANTINUM*.

Numantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi 1
opibus inferior, ita virtutis nomine et honore par omnibus, summumque, si viros æstimes, Hispaniæ decus:
quippe quæ sine muro, sine turribus, modice edito in 2
tumulo apud flumen Durium sita, quatuor millibus

17. *Tandem etiam.* Titze ex antiquis editt. præfert *tandem eum.* — *Pompilio.* Grave peccatum: sed ut mihi videtur, non Flori, verum interpolatoris cujusdam. Ita MSS. Vinet., Magl., Fran. Alii cum Nazar. habent *Popilio.* Magis autem probanda videtur, lectio MSS. Regg. *Servilio*, utpote Historiæ magis congruens.

* Cap. XVIII. Bellum Numantinum. Anno Urbis 613, ante C. N. 641; coss. Cn. Servilio Cæpione, Q. Pompeio Rufo. Bellum Numantinum scribunt Epit. Liv. LVII, et seqq.; Aurel. de Viris Illustribus, cap. 58 et 59; Val. Max. II, 7, 1; III, 2, 7 ext.; August. Civit. III, 21; Eutrop. IV, 3; Oros. V, 6; Strab. III, pag. 122; Appianus in Hispan.; Frontin. IV, 1, 1; Plutarch. Mario, cap. 3; Veget. III, 10; Diodorus in Except. Valesii, pag. 381.

1. *Numantia, quantum.* Offendit criticos *quantum*, cui non apte respondeat *ita.* Unde Dukerus conjecit scriptum fuisse *quemadmodum*, idque abbreviatum occasionem dedisse scribendi *quantum.* Titze autem, nulla quidem auctoritate fretus, legendum suadet: *Numantia ut Carthaginis*, etc.

Celtiberorum quadraginta millium exercitum per annos quatuordecim sola sustinuit; nec sustinuit modo, sed, (sævius aliquanto), perculit, pudendisque fœderibus affecit. Novissime quum invictam esse constaret,
3 opus quoque eo fuit, qui Carthaginem everterat. Non temere, si fateri licet, ullius caussa belli injustior. Segidenses, socios et consanguineos, Romanorum manibus
4 elapsos exceperant : habita pro eis deprecatio nihil valuit. Quum se ab omni bellorum contagione removerent, in legitimi fœderis pretium jussi « arma deponere. » Hoc sic a Barbaris acceptum, quasi manus abscinderentur. Itaque statim, Megara viro fortissimo duce, ad arma conversi, Pompeium prælio aggressi. Fœdus
5 tamen maluerunt, quum debellare potuissent. Hostilium deinde Mancinum : hunc quoque assiduis cædibus ita subegerunt, ut ne oculos quidem aut vocem Numan-
6 tini viri quisquam sustineret. Tamen cum hoc quoque fœdus maluere, contenti armorum manubiis, quum ad internecionem sævire potuissent.

2. *Annos quatuordecim.* Strabo, lib. III, pag. 162, bellum Celtibericum, quo etiam Numantinum comprehendit, viginti annos durasse scribit. At cum sola Numantia ne quatuordecim quidem annos durasse constat, verum octo solummodo. — *Sævius aliquanto.* Has duas voces, ex mente ut credo auctoris, parentheseos signis inclusi. Est ergo, ac si legas : *Sed*, *quod sævius aliquanto*, *perculit*, etc. Titze. Cui quidem doctissimo viro hic plane assentimus. — *Pudendisque fœderibus affecit.* Mire dictum *fœderibus affecit*, non tamen præter analogiam. Itaque servandam censeo hanc lectionem, quam MS. omnes, excepto Ryck., tuentur. Maluit Grævius, *vulneribus affecit:* quæ ut minime improbanda, ita tamen non usquequaque necessaria lectio.

3. *Temere.* Facile. — *Segidenses.* Tres Pall. *Segalenses :* male.

4. *Habita pro eis deprecatio*, etc. Scilicet, nil valuere Numantinorum preces pro *Segidensibus* apud Romanos. Et quamquam Numantini se semper ab omni contagione belli contra Romanos tenerent, hi tamen ea lege solummodo illos in legitimum fœdus recepturos esse significabant, si arma deponerentur.

6. *Armorum manubiis.* Non intelligo quæ sint armorum manu-

Sed non minus Numantini, quam Caudini illius fœderis flagrans ignominia ac pudore populus Romanus, dedecus quidem præsentis flagitii deditione Mancini expiavit; cæterum, duce Scipione, Carthaginis incen- 7
diis ad excidia urbium imbuto, tandem etiam in ultionem excanduit. Sed tunc acrius in castris, quam in 8
campo, nostro cum milite, quam cum Numantino, præliandum fuit. Quippe assiduis et injustis et servili- 9
bus maxime operibus attriti, ferre plenius vallum, qui arma nescirent; luto inquinari, qui sanguine nollent, jubebantur. Ad hoc scorta, calones, sarcinæ, nisi ad usum necessariæ, amputantur. «Tanti esse exercitum, 10
«quanti imperatorem,» vere proditum est. Sic redacto 11

biæ; nec quisquam interpretum id exposuit. Sententia verborum vix alia esse potest, quam Romanos a Numantinis coactos fuisse arma tradere, sed nemo hoc prodidit. Dukerus.

7. *Caudini... fœderis.* Vide supra 16, 12.

8. *Imbuto.* Id est, exercito. — *Excanduit.* Id est, exarsit.

10. *Quippe assiduis... operibus attriti... scorta... amputantur.* Optime igitur dixit Montesquieu, de disciplina militari agens apud Romanos: «*Toutes les fois que les Romains se crurent en danger, ou qu'ils voulurent réparer quelque perte, ce fut une pratique constante chez eux, d'affermir la discipline militaire. Ont-ils à faire la guerre aux Latins, peuple aussi guerrier qu'eux-mêmes? Manlius songe à augmenter la force du commandement, et fait mourir son fils qui avait vaincu sans son ordre. Sont-ils battus à Numance? Scipion Émilien les prive d'abord de tout ce qui les avait amollis. Les légions romaines ont-elles passé sous le joug en Numidie? Métellus répare cette honte, dès qu'il leur a fait reprendre les institutions anciennes. Marius, pour battre les Cimbres et les Teutons, commence par détourner des fleuves; et Sylla fait si bien travailler les soldats de son armée, effrayée de la guerre contre Mithridate, qu'ils lui demandèrent le combat comme la fin de leurs peines.*» — *Plenius vallum.* Id est, plures vallos, quam pro more. Vallos autem secum gestabant milites, ut statim se vallare ac munire possent, si castra subito locanda aut alia necessitas esset.

11. *Tanti esse exercitum, quanti imperatorem.* Hinc dixit Livius, II, 39, 1: «Rem Romanam ducibus «quam exercitu fortiorem;» et alio etiam loco V, 28, 5: «Multitu-«dinem semper ferme regenti esse «similem.»

in disciplinam milite, commissa acies; quodque nemo visurum se umquam speraverat, factum est, ut fu-
12 gientes Numantinos quisquam videret. Dedere etiam sese volebant, si toleranda viris imperarentur; sed quum Scipio veram vellet et sine exceptione victoriam, eo necessitatum compulsi, primum, ut destinata morte in prælium ruerent, quum sese prius epulis, quasi inferiis, implevissent, carnis semicrudæ, et celiæ: sic
13 vocant indigenam ex frumento potionem. Intellectum ab imperatore consilium : itaque non est permissa pugna morituris. Quum fossa atque lorica, quatuorque castris circumdatos fames premeret, ab duce orantes prælium, ut tamquam viros occideret, ubi non impe-
14 trabant, placuit eruptio. Sic conserta manu, plurimi occisi; et quum urgeret fames, aliquantisper inde vixere. Novissime consilium fugæ sedit: sed hoc quoque, ruptis equorum cingulis, uxores ademere, summo
15 scelere, per amorem. Itaque deplorato exitu, in ultimam rabiem furoremque conversi, postremo mori hoc genere destinarunt: duces suos, seque, patriamque, ferro et veneno, subjectoque undique igne peremerunt.

16 Macte fortissimam, et meo judicio beatissimam in ipsis malis civitatem! asseruit cum fide socios, popu-

12. *Primum*. Vox illa, quæ quidem, non magnæ rei est, ita tamen potest accipi, eos primum voluisse pugnantes mori: deinde ubi hoc non concedebatur, alia inivisse consilia, quæ mox referuntur. — *Celiæ*. Cerevisiæ, ut fere vocatur genus.—*Ex frumento*. Tacit. Germ. cap. XXXIII, 1 : « Potui humor, ex « hordeo et frumento, in quamdam « similitudinem vini corruptus. »

13. *Lorica*. Hic pro vallo aut terreo muro sumitur, ut sæpe apud veteres. — *Quatuor... castris*. Appianus in Hispan. tradit, a Scipione gemina castra ad Numantiam facta, et eorum alteris ipsum, alteris Fabium fratrem ejus præfuisse.

16. *Macte*. Feliciter et bene. — *Asseruit*. Scilicet, defendit.

lum orbis terrarum viribus fultum sua manu, ætate tam longa, sustinuit. Novissime maximo duce oppressa civitas, nullum de se gaudium hosti reliquit. Unus 17
enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur. Præda, ut de pauperibus, nulla: arma ipsi cremaverunt. Triumphus fuit tantum de nomine.

XIX*.

Hactenus populus Romanus pulcher, egregius, pius, 1
sanctus, atque magnificus: reliqua sæculi, ut grandia æque, ita vel magis turbida et fœda, crescentibus cum ipsa magnitudine imperii vitiis: adeo ut, si quis hanc 2
tertiam ejus ætatem transmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, dividat, centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hispaniam domuit,

* Cap. XIX. 1. *Reliqua sæculi.... turbida, fœda.* Permulti scriptores tum veteres, tum recentiores, de variis corruptelæ Romanorum caussis dixerunt, quos inter lege August. II, 21; et III, 21; Liv. XXXIX, 6; Plin. XXX, 11; Justin. XXXVI, 4; Juven. Sat. III, 58, etc.; et VI, 288, etc. Recentiores autem scriptores nominare abstineamus, utpote notissimos.

2. *Centum hos priores.* Rotundo numero Florus hic utitur centum annorum, quamvis cum rebus Hispanicis paullo ulterius egressus sit, usque in annum Urbis 621, quo excisa est Numantia. Sed ita cogebat operis œconomia, ne Hispanica dilacerarentur. — *Siciliam.* Pro *Siciliam* Titze legi vult *Syriam*. Patet enim, inquit, Florum hoc loco, non omnes, sed maximas tantum terras successu temporis a Romanis domitas voluisse demonstrare, in quibus Sicilia adnumeranda vix erat, quum ne Græcia quidem potior, seu Achaia locum hic acceperit. Præterea si Sicilia comprehendenda fuit, ante Africam eam poni oportebat. Domita est enim a Romanis Sicilia bello Punico primo; at Africa secundo: tum Macedonico primo Macedonia. Inter Macedoniam autem et Hispaniam, jam non Sicilia, ut librariorum peccato hic legimus, sed devicto Antiocho, *Syria.* Nec aliter satis sibi consentiat Florus, nisi hæc emendatio suscipiatur. Nam in Epitome belli Punici primi, jam Siciliam *subur-*

aureos (sicut poetæ canunt) jure meritoque fateatur;
3 centum sequentes ferreos plane et cruentos, et si quid
immanius: quippe qui Jugurthinis, Cimbricis, Mithri-
daticis, Parthicis bellis, Gallicis atque Germanicis,
quibus cælum ipsum gloria adscendit, Gracchanas,
Drusianasque cædes, ad hoc Servilia bella miscuerunt;
4 et, ne quid turpitudini desit, Gladiatoria. Denique in
se ipse conversus Marianis, atque Syllanis, novissime
Pompeii, et Cæsaris manibus, quasi per rabiem, et
5 furorem, et nefas, semet ipse laceravit. Quæ etsi juncta
inter se sunt omnia atque confusa, tamen quo melius
appareant, simul et ne scelera virtutibus obstrepant,
6 separatim proferentur; priusque, ut cœpimus, justa
illa et pia cum exteris gentibus bella memorabimus,
ut magnitudo crescentis in dies imperii appareat. Tum
ad illa civium scelera, turpesque et impias pugnas
revertemur.

banam populi Romani provinciam dicit. Post Africam deinde domitam, initio Epitomes belli Macedonici primi, habes verba: « Secutæ « sunt statim Africam gentes, Ma« cedonia, Græcia, Syria, etc. »

3. *Quippe qui*, etc. Anni miscuerunt bellis externis civilia.... — *Adscendit.* Populus Romanus.

5. *Et nefas.* Accedo sententiæ Freinshemii, qui abjecto *et*, parentheseos signis includi suasit *nefas*: probarunt id et alii magni nominis critici. Titze. — *Obstrepant.* Id est, quasi strepitu facto, virtutum commemorationem impediant.

6. *Justa... et pia... bella.* Frequens illud apud veteres epitheton *justi piique belli*, ex solenni apud Romanos sciscendi, decernendi, et indicendi belli ritu merito ortum habetur. Sed Florum eo non respicere arbitror. Nam is inter pia et justa etiam bella Cæsaris cum Germanis et Gallis, Pompeii cum Tigrane et Crassi cum Parthis bellum ponit, quibus bellum publice jussum, et indictum fuisse non facile probari poterit. *Justa ac pia bella* Floro, ut ipse satis ostendit, sunt omnia quæ geruntur adversus gentes exteras; quas illi, teste Sallustio in orat. I, de Ordinand. Republ., natura hostes putabant. Contra ab illo dicuntur impia, quæ geruntur adversus patriam, ut Virg. Æneid. VI, 612: « Quique arma secuti « *impia*. »

XX.

BELLUM ASIATICUM*.

Victa ad Occasum Hispania, populus Romanus ad Orientem pacem agebat; nec pacem modo; sed inusitata et incognita quadam felicitate, relictæ regiis hereditatibus opes; et tota insimul regna veniebant. Attalus, rex Pergamenorum, regis Eumenis filius, socii quondam commilitonisque nostri, testamentum reliquit: « Populus Romanus bonorum meorum heres esto. » In bonis regis hæc fuerunt. Adita igitur hereditate, pro-

1

2

3

*Cap. XX. Bellum asiaticum. Ab hoc cap. ordiuntur lib. 3 MSS. Palat. 2; Duisburg. in quo huic capiti præscriptum erat: *Incipit liber tertius*, et editio Princeps. Contra in MS. Nazar. et Palat. 1, continuatum hoc caput erat superiori, quos secuti editores omnes, præter Begerum. Equidem neutram harum divisionum ab ipso auctore profectam puto, qui mihi ut in introductione declaravi, opus suum omnino non divisisse in libros, sed uno volumine, distinctis ætatibus ætatumque partibus, comprehendisse videtur. Librariis hæ per libros divisiones sine dubio debentur, ex quibus tamen si qua umquam recipienda fuit, præferri olim merebatur illa, quæ ab hoc capite librum tertium orditur, quoniam ad auctoris mentem cognoscitur propius accedere, sicut et ante me judicarunt Vossius ad Vell. Paterc. II, 51; Ryck. et Periz. ad hunc locum, atque etiam Dukerus ad notam Gruteri. Titze. Incœptum est hoc bellum anno Urbis 623, ante C. N. 131, coss. P. Licinio Crasso Muciano, L. Valerio Flacco. Quæ autem hic de testamento Attali regis dicuntur, habentur a Plinio XXXIII, 11; Val. Max. V, 2, 3; Epit. Liv. LVIII et LIX; Justin. XXXVI, 4, 5; Strab. lib. XIV, pag. 444; Euseb. lib. temp.; August. Civit. XIII, 11; Appian. Mithridat.; Eutrop. IV, 3; Oros. V, 8.

2. *Regis Eumenis filius*. Ita quidem Strabo etiam et Oros. V, 8. Sed aliter Justin. XXXVI, 4, 1, patruum ei fecit Eumenem; at Justinum errasse consentiunt omnes docti. — *In bonis regis hæc fuerunt*. Servo lectionem *fuerunt* cum Dukero et Salmasio, quæ auctoritate codicum plurimorum innititur. Solus Voss. 1 exhibet *fuerant*, quod temere editores quidam in textu assumsere. Titze.

vinciam populus Romanus non quidem bello, nec armis, sed, quod est æquius, testamenti jure retinebat.
4 Sed hanc, difficile dictu est, utrum facilius amiserit, an recuperaverit. Aristonicus regii sanguinis, ferox juvenis, urbes regibus parere consuetas partim facile sollicitat: paucas resistentes, Myndum, Samon, Colo-
5 phonem, vi recepit. Crassi quoque prætoris cecidit exercitum, ipsumque cepit. Sed ille memor et familiæ, et Romani nominis, custodem suum Barbarum virgula excæcat: in exitium sui, quod volebat, ita concitat.
6 Mox a Perperna domitus, et captus, et per deditionem
7 in vinculis habitus. Aquilius Asiatici belli reliquias confecit, mixtis (nefas!) veneno fontibus ad deditionem quarumdam urbium. Quæ res, ut maturam, ita infamem fecit victoriam: quippe quum contra fas deum, moresque majorum, medicaminibus impuris, in id tempus sacrosancta Romana arma violasset.

4. *Regii sanguinis.* Quippe filius Eumenis. Testes Liv. XLV, 19, 10; Justin. XXXVI, 4, 6; Eutrop. IV, 25; et alii: nisi quod Velleius, II, 4, 1, « Mentitum, ait, regiæ stirpis « originem. » — *Myndum.* Oppidum in Caria. — *Samon.* Insulam in mari Ægeo e regione Cariæ. — *Colophonem.* Urbem Lydiæ paullo supra Ephesum.

5. *Crassi... prætoris.* Diligenter, inquit Titze, scripsit Florus, quum Crassum prætorem nominavit eum qui anno Urbis 623 consul fuit: tum autem quum ab Aristonico caperetur, de provincia jam decedebat, sequentis anni consule Perperna successore illi dato; id quod claris verbis testatur Velleius, II, 4, qui eumdem Crassum proconsulem vocat, additque, ut jam notavit Vinetus, decedentem ex Asia. Cæterum contra Norisium, qui Crassum a Floro proconsulem, non prætorem vocandum fuisse putabat, recte docet Voss. ad Velleii l. c., proconsulis et prætoris promiscuam tum appellationem fuisse. — *Ita.* Salm. legebat *ira;* nil mutandum.

6. *Perperna.* Hic codices variant in *Perpenna, Perpena*, etc.

L. ANNÆI FLORI
RERUM ROMANARUM
EPITOME.

LIBER TERTIUS.

I.

BELLUM JUGURTHINUM*.

HÆC ad Orientem : sed non ad Meridianam plagam 1
eadem quies. Quis speraret post Carthaginem aliquod
in Africa bellum? Atqui non leviter se Numidia con- 2
cussit; et fuit in Jugurtha, quod post Annibalem time-

* CAP. I. BELLUM JUGURTHINUM. Anno Urbis 643, ante C. N. 111; coss. P. Cornelio Scipione Nasica, L. Calpurnio Bestia. De bello contra Jugurtham gesto exstat liber integer Sallustii. Vide etiam Epit. Liv. LXII et seqq.; Aurel. de Vir. Illustr. cap. 62, 67 et 75; Plutarch. Mario et Sylla, cap. 3; Frontin. I, 8; IX, 2; I, 23; Eutrop. IV, 3; Oros. V, 15. Meminit Eusebius in libro Temporum.

1. *Speraret.* Ἀκύρως dicit in Indice Freinshemius : ut in illo Virg. Æn. IV, 419 : « Hunc ego si potui « tantum sperare dolorem, » videtur accepisse pro timere, ut vulgo in Virgilio exponunt. Sed et ibi et hic, et multis aliis locis, sperare est existimare, exspectare, credere, ut apud eumdem poetam Æn. II, 657 : « Mene efferre pedem, geni- « tor, te posse relicto, Sperasti ? » Et spes pro quacumque exspectatione rei alicujus sive bonæ, sive malæ. Liv. XXI, 6 : « Omnium spe « celerius, Saguntum oppugnari « allatum est. » Stat. Theb. IX, 129, « spes necis ; » sic apud Græcos ἐλπὶς et ἐλπίζειν. DUK.

2. *Se... concussit.* Id est, concitata est ad bellum.

retur. Quippe rex callidissimus populum Romanum, armis inclytum et invictum, opibus aggressus est; et citra spem omnium fortuna cessit, ut rex fraude præ-
3 cipuus, fraude caperetur. Hic, avo Massinissa, et Micipsa patre per adoptionem, quum interficere fratres statuisset, agitatus regni cupiditate, nec illos magis, quam senatum populumque Romanum, quorum in fide et clientela regnum erat, metueret, primum scelus
4 mandat insidiis; potitusque Hiempsalis capite, quum se in Adherbalem convertisset, isque Romam profugisset, missa per legatos pecunia, traxit in sententiam suam senatum. Et hæc fuit de nobis ejus prima victo-
5 ria. Missos deinde, qui regnum inter illum Adherbalemque dividerent, similiter aggressus, quum in Scauro ipsos Romani imperii mores expugnasset, inchoatum
6 nefas perfecit audacius. Sed diu non latent scelera: corruptæ nefas legationis erupit; placuitque bello persequi parricidam.

7 Primus in Numidiam Calpurnius Bestia consul immittitur: sed rex, peritus fortius adversus Romanos
8 aurum esse, quam ferrum, pacem emit. Cujus flagitii reus, quum, interveniente publica fide, a senatu arcesseretur, pari audacia et venit, et competitorem imperii Massinissæ Massivam immisso percussore confecit.
9 Hæc altera contra regem fuit caussa bellandi. Igitur

3. *Scelus mandat insidiis.* Per insidias exsequi statuit, et iis quasi peragendum committit scelus. Sic Justin. V, 2, verbo mandare a personis ad res translato, « quum « interficiendum insidiis mandas« sent. » Duker.

5. *In Scauro ipsos Romani imperii mores expugnasset.* Scilicet hoc loco intelligit Florus, in Scauro quasi omnes imperii Romani mores, et omnem virtutem stetisse.

7. *Peritus.* Id est, edoctus.

8. *Interveniente publica fide.* Romani nempe fidem suam dedere se amice cum eo acturos. — *Massivam.* Scilicet nepotem regis Massinissæ.

sequens ultio mandatur Albino. Sed hujus quoque (pro
dedecus!) ita corrupit exercitum, ut voluntaria nostro-
rum fuga vinceret Numida, castrisque potiretur : ad-
dito etiam turpi fœdere in pretium salutis, quem prius
emerat, exercitum dimisit. Eodem tempore in ultio- 10
nem non tam imperii Romani, quam pudoris, Metellus
assurgit : qui callidissime hostem nunc precibus, nunc
minis, jam simulata, jamque vera fuga eludentem,
artibus suis aggressus est. Agrorum atque vicorum 11
populatione non contentus, in ipsa Numidiæ capita
impetum fecit, et Zamam quidem frustra diu voluit;
cæterum Thalam, gravem armis, thesaurosque regis
diripuit. Tunc urbibus exutum regem, et jam finium 12
suorum regnique fugitivum, per Mauros atque Getu-
liam sequebatur. Postremo Marius, auctis admodum 13
copiis, quum pro obscuritate generis sui capite censos
sacramento adegisset, jam fusum et saucium regem

9. *Quem prius emerat.* Præfero hanc lectionem Pal. 2, pro qua Nazar. cum aliis quibusdam ostendit : *quod prius emerat.* Aptissime respondet *quem* sequenti nomini *exercitum*, et rei veritati, quum *quod* nonnisi ambiguam explicationem admittat. Titze.

10. *Pudoris.* Id est, existimationis, quam læsam vel amissam pudor consequitur. — *Callidissime.* Titze recepit in textum *callidissimum*, suadente Freinshemio et approbante Dukero, qui *callidissimum* invenit in MS. Florentino et Magliab. — *Jam simulata jamque vera fuga.* Hanc veram lectionem puto quam offerunt MS. Berol. et Duisb. Inepta quidem vulgata, *jam simulata, jam quasi vera fuga.*

11. *Non contentus.* Solus Ryck. exhibet particulam *non*. Cæteri cum editione Principe ignorant. Nazar. liber habet, *populatione contentus:* unde Salmasius conjicit: *Virorum et vicorum populatione contemta.* Freinshemius volebat *contemtis.* Profecto vitium aliquod hic subesse videtur. — *Zamam.* Africæ urbem quinque dierum itinere Carthagine distantem. — *Thesauros.* MSS. Regg. *thesauro;* nec inepte, ut nobis videtur.

13. *Capite censos.* Capite censi ii dicebantur qui quum non haberent bona quæ in censum referrent, capite tantum censebantur, et qui proletarii dicti sunt. — *Saucium.* De clade in bello accepta supra id dici jam monuimus.

adortus, non facilius tamen vicit, quam si integrum et
14 recentem. Hic et urbem Herculi conditam Capsam, in media Africa sitam, anguibus arenisque vallatam, mira quadam felicitate superavit; et saxeo inditam monti Mulucham urbem, per Ligurem, aditu arduo inacces-
15 soque, penetravit. Mox non ipsum modo, sed Bocchum quoque, Mauritaniæ regem, jure sanguinis Numidam vindicantem, apud oppidum Cirtam graviter cecidit.
16 Qui ubi, diffisus rebus suis, alienæ cladis accessio fieri
17 timet, pretium fœderis atque amicitiæ regem facit. Sic fraudulentissimus regum fraude soceri sui in insidias deductus est, et Syllæ in manum traditus; tandemque opertum catenis Jugurtham in triumpho populus Ro-
18 manus adspexit. Sed ille quoque, quamvis victus et vinctus, vidit Urbem, quam venalem, et quandoque perituram, si habuisset emtorem, frustra cecinerat. Jam ut venalis fuisset, habuit emtorem; et quum ille non evaserit, certum erit, eam non esse perituram.

14. *Mulucham.* Fluvius est *Mulucha* apud Sallustium, Jugurth. 92, 6; Melam, I, 5; Plin. V, 2; quem autem locum Marius Liguris opera cepisse bello Jugurthino, cap. 93, legitur, eum Sallustius non *Mulucham*, sed castellum appellat, non longe a flumine Mulucha in monte saxeo situm.

16. *Alienæ cladis accessio fieri timet.* Id est, timet ne fiat accessio, ne accedat in alienam cladem, ne in ea involvatur.

18. *Urbem, quam venalem... cecinerat.* « *Mot aussi célèbre que vrai, et qui, dans la bouche de Jugurtha, était l'aveu foudroyant d'un coupable qui déclare ses complices.* » FERRAND, *Esprit de l'histoire, lettre XII.* — *Jam ut venalis fuisset*, etc. Hæc reliqua Gruterus, quamvis reluctante Grævio, spuria declaravit, quæ quidem, si non spuria, at certe ineptissima et frigidissima sunt. Hic locus, ut opinor, significat, Romam, ut erat venalem, emtorem vere invenisse, nempe Jugurtham. Quumque illi Jugurthæ non res feliciter cesserit, æternum inde imperium Romæ portenditur.

II.

BELLUM ALLOBROGICUM*.

Sic ad Meridiem populus Romanus. Multo atrocius, 1
et multipliciter magis, a Septemtrione sævitum. Nihil 2
hac plaga infestius : atrox cælum, perinde ingenia.
Omni igitur tractu violentus hostis, a dextris atque
lævis, et medio Septemtrionis, erupit. Prima trans Alpes 3
arma nostra sensere Salyi, quum de incursionibus eo-
rum fidissima atque amicissima civitas Massilia quere-
rètur : Allobroges deinde, et Arverni, quum adversus 4
eos similes Æduorum querelæ opem et auxilium nos-

* Cap. II. Bellum Allobrogicum. Anno Urbis conditæ 633, ante C. N. 121; coss. L. Opimio, Q. Fabio Maximo. De hoc bello Liv. Epit. LXI; Oros. V, 3 et 14; Strabo, lib. IV, pag. 132; Val. Max. IX, 6, 3; Suet. Ner. cap. 2; Cæsar de Bello Gallico, I, 45.

1. *Et multipliciter magis.* Suscepimus hanc lectionem, quam Titze declarat uno MS. firmari, quamque antea ex conjectura dederat Freinshemius. Vulgata enim cum cæteris ferme omnibus libris legens, *et multipliciter et magis*, vix tolerari potest.

2. *Perinde ingenia.* Simile est illud Senecæ ad Helviam, cap. 6 : « Hominum ingenia ad similitudi« nem sui cæli rigentia. » Tacit. Germ. 29, 4 : « Mattiaci ipso terræ « suæ solo, et cælo acrius animan« tur. » Liv. V, 33, 12 : « Rhætos « loca ipsa efferarunt. » Curtius, VIII, 9, 20 : « Ubique locorum si« tus ingenia hominum format. » Erret autem vehementer qui non solum hominum ingenii, sed etiam morum legumque rationem, solummodo ex locorum natura, sicut recentissime noster Montesquieu, quærere velit. — *A dextris atque lævis.* A dextris videtur intelligere eos populos plagæ septemtrionalis qui versus Ortum sunt Italiæ respectu, ut Thracas, Dacas, Getas, Pannonios, Illyrios, etc. A lævis autem, Gallos, Germanos, aliosque ad Septemtrionem vergentes.

3. *Salyi.* Supra dicti II, 3.

4. *Allobroges.* Galliæ Narbonensis populi, recentius *Dauphinois*. — *Arverni.* Galliæ populi, hodie *Auvergnats*. — *Æduorum.* Galliæ

trum flagitarent; Varusque victoriæ testis, Isaraque et Vindelicus amnes, et impiger fluminum Rhodanus.
5 Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conspicuum in triumpho, quam rex ipse Bituitus, discoloribus in armis, argenteoque
6 carpento, qualis pugnaverat. Utriusque victoriæ quod quantumque gaudium fuerit, vel hinc existimari potest, quod et Domitius Ænobarbus, et Fabius Maximus, ipsis quibus dimicaverant in locis, saxeas erexere turres, et desuper exornata armis hostilibus tropæa fixere, quum hic mos inusitatus fuerit nostris. Numquam enim populus Romanus hostibus domitis victoriam suam exprobravit.

III.

BELLUM CIMBRICUM, TEUTONICUM, AC TIGURINUM*.

1 Cimbri, Teutoni, atque Tigurini, ab extremis Galliæ

populi, hodie *Bourguignons*. —*Varus*. Qui fluvius Galliam et Italiam dividit. —*Victoriæ testis*. Sic Horatius Carm. IV, 4, 58: « Testis Metaurum flumen. » —*Isara*. Galliæ Narbonensis fluvius. —*Vindelicus*. In provincia Narbonensi, sic dictus a Vindelo oppido quod præterfluit. Ab aliis non fluvius, sed fons vocatur. Ed. Delph. — *Impiger fluminum*. Merus Græcismus, pro impiger inter flumina. Græci eodem modo dicunt δῖα θεάων, pro diva inter deas.

6. *Ænobarbus*. In numis et inscriptionibus est *Ahenobarbus*, Græce Αἰνόβαρβος.

* Cap. III. Bellum Cimbricum, Teutonicum, ac Tigurinum. A. U. 645, ante C. N. 109.

1. *Cimbri*. Germaniæ populi septemtrionales. — *Teutoni*. Populi ad mare Germanicum. — *Tigurini*. Populi sunt a Tigurino Helvetiorum pago sic dicti. — *Galliæ*. *Germaniæ* legendum docet Cluver. Germ. Antiq. I, 10; II, 4; III, 22, quum illud ab extremis Galliæ

profugi, quum terras eorum inundasset Oceanus, novas sedes toto orbe quærebant; exclusique Gallia et Hispa- 2
nia, quum in Italiam remigrarent, misere legatos in castra Silani, inde ad senatum, petentes, « ut Martius « populus aliquid sibi terræ daret, quasi stipendium : « cæterum, ut vellet, manibus atque armis suis utere-
« tur. » Sed quas daret terras populus Romanus, agra- 8
riis legibus intra se dimicaturus? Repulsi igitur, quod nequiverant precibus, armis petere constituunt.

verum sit de Tigurinis, non de Cimbris et Teutonis. Sed, inquit Grævius, Florus videtur etiam Germaniam dixisse Galliam, quod antiquissimi Galliæ incolæ fuerunt Germani; sicut Græci Celtas dixerunt Germanos et Gallos, quum proprie Hispani sint Celtæ.—*Quum terras eorum inundasset Oceanus.* Florus, hoc loco, non de æstu, sed inundatione Oceani loquitur: qua etiam Ambrones, qui deinde Cimbris Teutonisque se conjunxerunt, sedibus expulsos fuisse auctor est voc. Festus in *Ambrones.*

2. *Quum in Italiam remigrarent.* Non est opus ut cum Salmasio rescribamus *regyrarent*, aut cum Freinshemio *demigrarent.* Famæ inserviens, scripsisse mihi videtur Florus, Barbaros illos populos, ab extremis Galliæ profugos, novas sedes *toto orbe* quæsivisse. Non poterat tamen illi esse ignotum quod Cæsar prodidit, Cimbros et Teutonos, tentata primum Gallia a Belgis repulsos esse, id quod ostendunt verba, *exclusique Gallia et Hispania.* Tum demum secundum Rheni ripas adscendentes, ablegatis ibi in Galliam Teutonis, Cimbri secuti Danubium, et a Scordiscis pulsi, Italiæ finibus appropinquarunt, et Papirii Carbonis exercitum ad *Noreiam* ceciderunt A. U. 541. Hinc denuo retro conversi ad Galliam, pulsoque A. U. 645 Silano versus Italiam altera jam vice, et ab altera, scilicet occidentali, parte contendebant. Hoc Florus, prætérito Carbonis prælio, paucissimis verbis, *quum in Italiam remigrarent*, significare videtur. TITZE. — *Stipendium.* Quasi militibus; et inde est quod mox dicunt, « ut se« natus manibus atque armis peten« tium uteretur. »

3. *Agrariis legibus.* Temere hic reprehendit Florum Grævius, quum ait Romanos diu ante Cimbricum bellum de agrorum divisione certasse, ducibus T. Sempronio Graccho, et præterea auctore C. Graccho. Quasi hoc loco non alios auctor, quam Gracchanos illos cogitare voluerit, quum planum sit vel ex ipsius verbis, cap. 16 et 17 hujus libri, post Cimbricum bellum novas seditiones de iisdem Gracchanis legibus per Saturninum et Drusum, tribunos plebis, esse excitatas. Si, post Gracchos et Cimbricum bellum, non amplius Romanus populus agrariis legibus intra se

4 Sed nec primum quidem impetum barbarorum Sila-
nus, nec secundum Manlius, nec tertium Cæpio susti-
5 nere potuerunt. Omnes fugati, exuti castris. Actum
erat, nisi Marius illi sæculo contigisset. Ille quoque non
ausus congredi statim, militem tenuit in castris, donec
invicta illa rabies, et impetus, quem pro virtute bar-
6 bari habent, consenesceret. Recessere igitur increpan-
tes, et (tanta erat capiendæ Urbis fiducia!) consulentes,
si quid ad uxores suas mandarent. Nec segnius, quam
minati fuerant, tripertito agmine per Alpes, id est,
7 claustra Italiæ, ferebantur. Marius, mira statim velo-
citate occupatis compendiis, prævenit hostem; prio-
resque Teutonos sub ipsis Alpium radicibus assecutus,

dimicasset, tum quidem juste reprehendi posset Florus, quod scripserit *dimicaturus*. Verum quum, et ante et post Cimbricum bellum, de his legibus dimicatum sit, quis vetet auctorem sequentia prospicientem sic loqui, præsertim quum constet, majores etiam atque atrociores illos motus fuisse, qui insecuti sunt? TITZE.

4. *Silanus*. Omittit hic, ut jam notavimus, cladem Carbonianam, quæ prior Silaniana accidit, item Cassianam, Liv. Epit. LXIII; Velleius, II, 12, 2. Tacit. Germ. 37, 8: « Germani, Carbone et Cassio, « et Scauro Aurelio, et Servilio Cæ« pione, M. quoque Manlio, fusis « vel captis, quinque simul consu« lares exercitus populo Romano « abstulerunt. » — *Manlius*. Fere omnes scripti, *Manilius*. Quis sit autem hic *Manlius Maniliusve*, ignorant commentatores, et solummodo suspicantur esse *Mallium*, qui consul fuit quinto anno post Junium Silanum, et a Cimbris devictus est eodem tempore, quo Cæpio, qui tum proconsul erat. — *Cæpio*. Quanta hoc duce clade accepta sit, vel inde colligi possit, quod inter nefastos dies ille habitus sit, ut patet ex Plutarch. Lucull. cap. 59. FREINSH.

5. *Donec... rabies... consenesceret*. Et præterea, ut optime de illo certamine adnotat FERRAND, *Esprit de l'Histoire*, *Lettre XVI*, « *Il fallut que Marius triomphât de la terreur de son armée, pour triompher des ennemis.* »

7. *Compendiis*. Ovid. Metam. III, 234: « Sed per compendia montis, « anticipata via est. » — *In loco, quem... oppressit*. Sic hunc locum purgavit Cl. Salmasius, et doctis fidem fecit conjecturæ suæ. Quum tamen mendose reliquisset *In locum, quem*, etc. Dukerus optime restituit *in loco*, ex MSS. pluribus. — *Aquas Sextias*. Oppidum in Gallia Narbonensi ad mare.

in loco, quem Aquas Sextias vocant, quo (fidem numi-
num!) prælio oppressit? Vallem fluviumque medium 8
hostes tenebant. Nostris aquarum nulla copia. Consul-
tone id egerit imperator, an errorem in consilium
verterit, dubium. Certe necessitate aucta virtus caussa
victoriæ fuit; nam flagitante aquam exercitu, « Viri, 9
« inquit, estis : en illic habetis. » Itaque tanto ardore
pugnatum est, eaque cædes hostium fuit, ut victor
Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit,
quam sanguinis Barbarorum. Certe rex ipse Teuto- 10
bochus, quaternos senosque equos transilire solitus,
vix unum, quum fugeret, adscendit; proximoque in
saltu comprehensus, insigne spectaculum triumphi
fuit : quippe vir proceritatis eximiæ super tropæa sua
eminebat.

Sublatis funditus Teutonis, in Cimbros converti- 11
tur. Hi jam (quis crederet?) per hiemem, quæ altius
Alpes levat, Tridentinis jugis in Italiam provoluti ruina

10. *Rex... Teutobochus.* Hic notam referemus, quam in sua Flori versione inseruit vir literatissimus, Nostras PAUL : « *En 1613, on découvrit dans le Dauphiné, entre les villes de Mont-Rigaut, de Serre et de Saint-Antoine, environ à dix-sept ou dix-huit pieds en terre, une tombe de brique, longue de trente pieds, large de douze, haute de huit, sur laquelle était une pierre fort dure, ressemblant à du marbre gris, avec cette inscription en lettres Romaines :* TEUTOBOCUS REX. *Dans cette tombe étaient des os d'une grandeur énorme, avec des médailles d'argent. Cette découverte donna lieu à une très-vive dispute entre plusieurs des plus célèbres médecins et chirurgiens de Paris. Voyez l'ouvrage intitulé :* Recherches sur l'origine et les progrès de la chirurgie en France. » — *Quaternos senosque equos transilire solitus.* Idem Liv. XXIII, 29, 5, de Numidis equitibus, « quibus, desultorum in modum, binos « trahentibus equos, inter acerrimam sæpe pugnam, in recentem « equum ex fesso armatis transultare mos erat. » — *Super tropæa sua eminebat.* Tropæa quæ in triumphis portabantur, alta duodecim fere pedes.

11. *Hiemem, quæ... Alpes levat.* Infra III, 10, 22 : « Hieme creve« rant Alpes. » — *Provoluti ruina.* Cimbri subjicientes corporibus scuta, sic per nivem se demisere.

12 descenderant. Athesim flumen non ponte, nec navibus, sed quadam stoliditate barbarica primum corporibus aggressi, postquam retinere amnem manibus et clypeis frustra tentaverant, ingesta obrutum silva transiluere;
13 et, si statim infesto agmine Urbem petiissent, grande discrimen esset: sed in Venetia, quo fere tractu Italia mollissima est, ipsa soli cælique clementia robur elanguit. Ad hoc panis usu, carnisque coctæ, et dulcedine
14 vini mitigatos Marius in tempore aggressus est. Jam diem pugnæ a nostro imperatore petierunt, et sic proximum dedit. In patentissimo, quem Raudium vocant, campo concurrere. Millia inde ad sexaginta ceciderunt: hinc trecentis minus: per omnem diem conciditur bar-
15 barus. Istic quoque imperator addiderat virtuti dolum, secutus Annibalem, artemque Cannarum : primum,

12. *Athesim;* olim amœnitate celebrem; Virg. Æn. IX, 680; Cassiod. ep. III, 48: Claud. nostr. indic. vide.

13. *Discrimen esset.* Pro *fuisset:* ut infra III, 21, 12: « Nisi naturam « suam sævitia corrumperet; » et III, 23, 2: « Si tamen posset. » — *In tempore aggressus est.* Post hæc verba, teste Salmasio, MS. Naz. ostendebat: *Venere illi quam et in barbaris multa vestigia diem pugnæ a nostro imperatore petierunt.* Cæteri libri vulgatam offerunt, post *agressus est* statim habentes, *Jam diem pugnæ*, etc. Salmasius censens verba illa libri Nazar., ut omnium antiquissimi, non esse insuper habenda, conjicit legendum: *Venere illi. Quam metus in barbaris nulla vestigia! Diem pugnæ*, etc. Ex hoc MS. Nazariano videtur quidem hunc locum qualem vulgavimus esse truncum; at non certe, sicut contendunt omnes commentatores, ineptum: qui quidem contra optime sibi constat. Quid, hi inquiunt, sibi volunt hæc verba, *in tempore aggressus est*, quum continuo dicatur Marium, diem pugnæ barbaris postulantibus, proximam concessisse? atqui non animadvertunt hi critici *in tempore* non h. l. significare, *ex improviso*, at potius *opportune*, et quo tempore barbari, ad pugnam quidem se accingentes et paratissimi, epulis tamen et vino, ut supra dicit Florus, mitigati essent et fracti.

14. *Raudium.* Alii *Caudium* volunt, male ut videtur. — *Millia inde ad sexaginta... hinc*, etc. Hunc locum prava lectione et distinctione laborantem sic restitui vult Salmasius: *Inde sexaginta millia ceciderunt; hinc*, etc.

15. *Artemque Cannarum.* De qua

nebulosum nactus diem, ut hosti inopinatus occurreret; tum ventosum quoque, ut pulvis in oculos et ora ferretur; tum acie conversa in Orientem, ut, quod ex captivis mox cognitum est, ex splendore galearum, ac repercussu, quasi ardere cælum videretur.

Nec minor cum uxoribus eorum pugna, quam cum 16
ipsis fuit; quum, objectis undique plaustris atque carpentis, altæ desuper, quasi e turribus, lanceis contisque pugnarent. Perinde speciosa mors earum fuit, quam pugna: nam quum, missa ad Marium legatione, liber- 17
tatem ac sacerdotium non impetrassent (nec fas erat), suffocatis elisisque passim infantibus suis, aut mutuis concidere vulneribus; aut, vinculo e crinibus suis facto, ab arboribus jugisque plaustrorum pependerunt.
Bojorix rex in acie dimicans impigre nec inultus occu- 18
buit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quasi subsidio

supra II, 6, 16. — *Inopinatus.* Ex superioribus tenemus diem pugnæ constitutam fuisse. Itaque *inopinatus* de ipso jam prælii initio dictum, sic accipiendum est, ut explicat Orosius, V, 16, Marium Gallis minime putantibus, in nebula matutina instruxisse aciem, atque ita inopinantibus occurrisse. TITZE.

16. *Nec minor cum uxoribus eorum pugna*, etc. Cimbricæ hujus pugnæ descriptionem, a Plutarcho in Vita Marii relatam, sic imitatus est CHATEAUBRIAND, *Martyrs, livre VI: « Alors se présente un nouvel ennemi: les femmes des Barbares, vêtues de robes noires, s'élancent au-devant de nous, se percent de nos armes en cherchant à les arracher de nos mains. Les unes arrêtent... le Sicambre qui fuit, et le ramènent au combat; les autres, comme des bacchantes enivrées, déchirent leurs époux et leurs pères; plusieurs étouffent leurs enfants, et les jettent sous les pieds des hommes et des chevaux; plusieurs se passent au col un lacet fatal, s'attachent aux cornes des bœufs, et s'étranglent en se faisant traîner misérablement. »*

17. *Sacerdotium.* Huc respicit Valer. VI, 1, ext. 3: « Teutonorum « vero conjuges Marium victorem « orarunt, ut ab eo virginibus Ves- « talibus dono mitterentur, etc. » Adverte tamen Valerium de Teutonicis conjugibus loqui, quum Florus de Cimbricis. — *Nec fas erat.* Quum paucissimæ essent Vestales, nec ulla huic ordini adscriberetur, nisi nobili genere, et puber virgo.

18. *Tertia.... manus.... lapsi.... evanuit.* Usitatius diceretur *evanuerunt.*

Noricos insederat Alpium tumulos, in diversa lapsi, fuga ignobili et latrociniis evanuit.

19 Hunc tam lætum, tamque felicem liberatæ Italiæ, assertique imperii nuntium, non per homines, ut solebat, populus Romanus accepit, sed per ipsos, si cre-
20 dere fas est, deos. Quippe eodem die, quo gesta res est, visi pro æde Castoris et Pollucis juvenes laureati prætori literas tradere; frequensque in spectaculo ru-
21 mor victoriæ Cimbricæ: « Feliciter, » dixit. Quo quid admirabilius, quid insignius fieri potest? Quippe velut elata montibus suis Roma spectaculo belli interesset, quod in gladiatorio munere fieri solet, uno eodemque momento, quum in acie Cimbri succumberent, populus in urbe plaudebat.

IV.

BELLUM THRACIUM*.

1 Post Macedonas, si diis placet, Thraces rebellabant, ipsi quondam tributarii Macedonum; nec in proximas modo provincias contenti incurrere, Thessaliam, atque

20. *Frequensque in spectaculo rumor victoriæ Cimbricæ: « Feliciter, » dixit.* Assentimus sicut Titz. Scheffero et Dukero, qui conjungunt, *rumor victoriæ Cimbricæ*, genitivum hic, non dativum agnoscentes, et solam vocem *feliciter!* adclamationi vindicant, quum alii putent, adclamatum tribus hisce verbis: *Victoriæ Cimbricæ feliciter!*

21. *Quippe velut elata... Populus in Urbe plaudebat.* Quæ quidem ultima verba, usque adeo Titz. inepta judicat, ut ea delenda existimet. Sed hanc in sententiam non descendimus, ut admodum severam.

*Cap. IV. Bellum Thracium. Anno Urbis 640, ante C. N. 114; coss. Man. Acilio Balbo, C. Porcio Catone. Hoc bellum cœptum est ante Cimbricum et Jugurthinum.

1. *Contenti.* Id est, retenti.

Dalmatiam; in Adriaticum mare usque venerunt: eoque
fine contenti, quasi interveniente natura, contorta in
ipsas aquas tela miserunt. Nihil interim per id omne 2
tempus residuum crudelitatis fuit in captivos sævientibus: litare diis sanguine humano: bibere in ossibus capitum, et cujusquemodi ludibrio fœdare mortem
tam igni quam fumo: partus quoque gravidarum extorquere tormentis. Sævissimi omnium Thracum Scor- 3
disci fuere: sed calliditas quoque ad robur accesserat.
Silvarum et montium situs cum ingenio consentiebant. 4
Itaque non fusus modo ab his, aut fugatus; sed (simile

2. *Nihil interim per id omne tempus residuum crudelitatis.* Scilicet, minime per id omne tempus resedit crudelitas eorum, etc. — *Litare diis sanguinem humanum.* Sic editio Princeps. Quidam autem legi volunt, *sanguine humano.* At recte et latine dici, *litare diis hostias* contra Servium Salmasius docuit ad Solinum, p. 9, e Propertio, IV, 1, 24: « Pastor et ad calamos « exta litabat ovis; » et e Justino, XX, 2, « litatis hostiis. » De his autem humanis hostiis optime dixit Ferrand, *Esprit de l'histoire, Lettre XVI, page* 382: « *Quand on veut réfléchir sur cette cruelle habitude d'offrir aux dieux des sacrifices humains, il me semble qu'on y trouve la preuve d'une idée première universellement répandue: cette idée était que la réconciliation du ciel et de la terre ne se consommerait que par le sang humain, que par le sacrifice de l'humanité entière. La perversité humaine s'est long-temps méprise sur ce sacrifice. Mais il s'est enfin opéré dans la mort de l'homme-Dieu qui représentait tous les hommes.* » Si quis autem hanc sententiam mira felicitate explicatam videre voluerit, opus perlegat dictum *Éclaircissement sur les Sacrifices*, quod recentissime edidit præstantissimus scriptor de Maistre. — *Tam igni quam fumo.* Nam alios igne, alios fumo necavere. Ita Cicero illud supplicium quo quis fumo enecatur, refert, in Verrem Act. II, 17: « Fumo excruciatus, semivivus relinquitur. » Quum autem in vulgata lectione *tam igni quam fumo*, diversa crudelitatis genera non satis distincte notentur, quidam pro *fumo* legi suaserunt *ferro*; quæ quidem lectio his verbis sub fine hujus capitis firmatur: quibus auctor, respiciens ipse superiora, scripsit: « Nec aliter cruentissimi « hostium quam suis moribus do« miti, quippe in captivos igne *fer« roque* sævitum est. »

3. *Scordisci.* Alii eos ponunt in Thracia, ut Noster; alii Pannoniæ inferioris populos faciunt; et alii Illyricis et Thracibus permistos scribunt. Ed. Delph.

4. *Consentiebant.* Ryck. et Flor.

prodigio!) omnino totus interceptus exercitus, quem
5 duxerat Cato. Didius vagos, et libera populatione dif-
fusos intra suam repulit Thraciam. Drusus ulterius egit,
et vetuit transire Danubium. Minucius toto vastavit
Hebro, multis quidem amissis, dum per perfidum gla-
6 cie flumen equitatur. Piso Rhodopen Caucasumque
penetravit. Curio Dacia tenus venit: sed tenebras sal-
tuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit: Lu-
cullus ad terminum gentium Tanaïm, lacumque Mæo-
7 tim. Nec aliter cruentissimi hostium quam suis moribus
domiti: quippe in captivos igne ferroque sævitum est.
Sed nihil Barbaris atrocius visum est, quam quod ab-
scissis manibus relicti, vivere superstites pœnæ suæ
jubebantur.

consentiebat. — *Interceptus.* Gallice, *anéanti.* Sic Tacit. Agric. cap. 5: « Trucidati veterani, incensæ coloniæ, intercepti exercitus. » — *Cato.* Vid. Epit. Liv. LXIII; Eutrop. IV, 29.

5. *Didius.* Vide Ruffum, cap. 9. — *Drusus.* Epit. Liv. LXIII; Ruffus, cap. 9; Dio apud Valesium, p. 628. — *Et vetuit transire Danubium.* Recte ait Dukerus se non intelligere, quid sibi hic Danubius velit, tamquam limes inter Macedoniam, quam tum Drusus provinciam habuit, et Thraciam. Sine dubio aliquod in hoc nomine vitium: et nisi fallor, pro *Danubium* Florus scripsit *Dardaniam.* Hanc enim Thraces, et maxime Scordisci, transire solebant, ut in Macedoniam irruerent. — *Minucius.* Epit. Liv. LXV; Eutrop. IV, 33; Frontinus, II, 4, 3.

6. *Piso.* Nobis non magis liquet quis iste sit Piso, quam Stadio et Vineto, qui se de illo nihil certi tradere posse fatentur. — *Caucasum.* Quid hic post Rhodopen Caucasus velit, nemo facile explicaverit: nec credibile est, Pisonem ad Caucasum usque, Asiæ vastissimum montem, pervenisse; nisi forte Hæmus hic cum Caucaso confunditur. — *Curio.* Pertinet huc fragmentum illud Sallustianum Hist. II, 1, 14: « Eodem anno in Macedonia C. Curio, principio veris, cum exercitu « profectus in Dardaniam. » — *Appius.* De quo Eutropius, VI, 2; Oros. V, 23; et Sex. Ruffus: qui etiam de Lucullo.

7. *Suis moribus domiti.* Nam supra §. 3, noster Florus dixit Scordiscos sævissimos omnium Thracum fuisse.

V.

BELLUM MITHRIDATICUM*.

Ponticæ gentes ad Septemtrionem in mare sinistrum 1
jacent, a Pontico cognominatæ mari. Harum gentium
atque regionum rex antiquissimus Æetes: post Artabazes, a septem Persis oriundus: inde Mithridates, 2
omnium longe maximus: quippe quum quatuor Pyr-

* Cap. V. Bellum Mithridaticum. Inceptum A. U. 666; ante Christum natum 88. Hoc bellum scripsit Livius a libro LXVI usque ad CII: sed temporis injuria non exstant nisi eorum argumenta. Late de hoc bello Appianus; plura Plutarch. in vitis Syllæ, L. Luculli, Cn. Pompeii; multa Aurelius Victor, quatuor ultimis capitibus; Val. Max. IV, 6, 2 ext.; VIII, 7, 16 ext.; IX, 2, 3, ext.; Frontin. II, 1, 12 et 14; et II, 2, 4; August. Civit. Dei III, 22; Plin. II, 97; VII, 24; XXV, 2; XXXIII, 3, et 12; plura Cic. pro L. Manilio; Just. libr. XXXVII, et XXXVIII; Eutrop. V, 2; Oros. V, 19 etc. quæ loca debes Camerti. Lege etiam de hoc Mithridatico Bello Dionis quæ restant. Meminit et Athenæus V, 13.

1\. *Ponticæ gentes... mari.* Ponticæ gentes, scilicet jacent ad mare Ponticum quod ex Europa in Asiam venientibus ad sinistram est; vel potius ut Anna Fabri, Pontum Euxinum a sinistra habent respectu Orientis. Plures autem vocem *mare* delendam censent. Titz. etiam pro *ad Septemtrionem* legendum proponit *a Septemtrione* ex MS. Florentino. — *Æetes.* Mire hoc in nomine variant, quod ita rescribendum putavimus ex doctissimis viris. Cæterum præter hujus regis ætatem, (Medeæ autem hunc patrem aiunt) nulla gentium istarum mentio occurrit. — *A septem Persis oriundus.* Iis nimirum qui cum Dario ad recipiendum a Magis regnum conjuravere: de quibus vide Bongarsium et Berneccerum ad Justinum I, 9, 9. Item Diodorus lib. XXXI. Freinsh.

2\. *Mithridates omnium longe maximus.* Velleius Patercul. II, 14: « Vir neque silendus, neque dicendus sine cura: bello acerrimus, virtute eximius, aliquando fortuna, semper animo maximus, consiliis dux, miles manu, odio in Romanos Annibal. » Montesquieu, *Décad. des Romains, chap.* 7: « *De tous les rois que les Romains attaquèrent, Mithridate seul se défendit avec courage, et les mit en péril.* »

rho, decem et septem anni Annibali suffecerint, ille per quadraginta annos restitit, donec tribus ingentibus bellis subactus, felicitate Sullæ, virtute Luculli, ma-
3 gnitudine Pompeii, consumeretur. Caussam quidem illius belli prætenderat apud Cassium legatum, « attrectari terminos suos a Nicomede Bithynico : » cæterum elatus animis ingentibus, Asiæ totius, et, si posset, Europæ cupiditate flagrabat : spem ac fiduciam dabant
4 nostra vitia. Quippe quum civilibus bellis disjungeremur, invitabat occasio ; nudumque imperii latus osten-
5 debant procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc reipublicæ vulnera, et hos tumultus, repente, quasi captato tempore, in lassos simul atque districtos subitus turbo Pontici belli ab ultima veluti specula Septem-
6 trionis erupit. Primus statim impetus belli Bithyniam rapuit : Asia deinde pari terrore correpta est ; nec cunctanter ad regem ab urbibus nostris populisque

— *Decem et septem*. Vide supra II, 6, 1. — *Felicitate Syllæ ..... magnitudine Pompeii.* Ad cognomina Syllæ et Pompeii respicit.

3. *Spem.... dabant nostra vitia.* Tacitus Hist. IV, 34, 10 : « Civilis « non minus vitiis hostium quam « virtute suorum fretus ; » et Agricola XXXII, 2, ubi Galgacus de Romanis : « Nostris illi dissensio- « nibus clari, vitia hostium in glo- « riam exercitus sui vertunt. »

4. *Nudum imperii latus ostendebant..... Marius*, etc. Et omnes transfugæ, qui sub Mithridatis signis confluxerant. « *Les proscriptions dont la coutume commença dans ces temps-là, obligèrent plusieurs Romains de quitter leur patrie. Mithridate les reçut à bras ouverts ; il forma des légions où il les fit entrer, qui furent ses meilleures troupes.* » *Grand. et Décad. des Romains, chap.* 7.

5. *Districtos.* In diversas partes occupatos. — *Specula.* Hic locus non sanus videtur Grævio. Non video cur cuiquam suspectus esse possit. Notum est omnia loca alta dici speculas. Vide supra ad II, 2, 19. Septemtrionales regiones autem omnibus terris editiores esse putabant veteres, ibique altissimos montes Rhipæos ponebant. Virg. Georg. lib. I, 240 : « Mundus ut ad « Scythiam, Rhipæasque arduus « arces Consurgit, premitur Libyæ « devexus in austros. » Justin. II, 1 : « *Scythiam adeo editiorem esse omnibus terris ut...* »

descitum est. Aderat, instabat; sævitia, quasi virtute, utebatur. Nam quid atrocius uno ejus edicto, quum 7 omnes, qui in Asia forent, Romanæ civitatis homines interfici jussit? Tum quidem domus, templa, et aræ, humana omnia atque divina jura violata sunt. Sed hic 8 terror Asiæ Europam quoque regi aperiebat. Itaque, missis Archelao Neoptolemoque præfectis, excepta Rhodo, quæ pro nobis firmius stetit cæteris, Cyclades, Delos, Eubœa, et ipsum Græciæ decus, Athenæ, tenebantur. Italiam jam, ipsamque urbem Romam regius 9 terror afflabat. Itaque Lucius Sylla festinat, vir armis optimus; parique violentia ruentem ulterius hostem quadam quasi manu repulit; primumque Athenas ur- 10 bem (quis crederet?) frugum parentem, obsidione ac fame ad humanos cibos compulit. Mox subruto Piræei portu, sex quoque et amplius muris, postquam do-

6. *Sævitia quasi virtute utebatur.* Sic de Sylla Dio apud Val. p. 653, « ὥσπερ τινὰ ἀρετὴν οὖσαν, τὸ μηδὲν ἐν ταῖς μιαιφονίαις τινὸς ἡττᾶσθαι. »

7. *Uno ejus edicto.* Edictum Mithridatis dicit Florus Epistolas illius, Asia occupata, ad satrapas et Magistratus urbium missas, ut post trigesimum diem, quam eæ literæ scriptæ erant, omnes cives Romani et Italici cum conjugibus et liberis interficerentur.

9. *Regius terror afflabat.* Freinshemius in Indice exponit de propinquitate, quasi qui tam propinquus Italiæ esset, ut etiam spiritu contingere eam posset. Videtur etiam posse ita accipi: terror regius jam Italiam et Romam ipsam percellebat, et attonitam reddebat, quemadmodum qui fulmine tacti sunt, *afflari* dicuntur. DUKER. — *Sylla.... vir armis optimus.* Idemque in pace pessimus. Inde Valerius Maximus IX, 2, 1: « Lucius « Sylla, quem neque laudare, ne« que vituperare quisquam satis di« gne potest: quia dum quærit vic« torias, Scipionem se populo Ro« mano, dum exercet, Annibalem « repræsentavit. » — *Quadam quasi manu repulit.* Id est facile, nullo negotio. Vox autem *quadam* merito adscriptitia videtur.

10. *Frugum parentem.* Ita loquitur propter fruges Atheniensibus primitus inventas aut invectas. — *Obsidione ad humanos cibos compulit.* Ita VOLTAIRE, *Henriade*, *chant X*, in descriptione obsidionis Lutetiæ matrem depingit, interfecto nato, sibi dapes horridas parantem: qui quidem versus omnium memoriæ mandantur. — *Sex quoque et am-*

muerat ingratissimos, ut ipse dixit, hominum, in honorem tamen mortuorum, sacris suis famæque dona-
11 vit. Mox quum Eubœa atque Bœotia præsidia regis depulisset, omnes copias uno apud Chæroneam, apud Orchomenon altero bello dissipavit; statimque in Asiam transgressus, ipsum opprimit; et debellatum foret, nisi de Mithridate triumphare cito, quam vere, ma-
12 luisset. Ac tunc quidem hunc Asiæ statum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus. Recepit Bithyniam a rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam; ac sic
13 erat Asia rursus nostra, ut cœperat: Mithridates tantum repulsus. Itaque non fregit ea res Ponticos, sed incendit. Quippe rex Asia et Europa quodammodo inescatus, non jam quasi alienam, sed, quia amiserat, quasi raptam belli jure repetebat.

plius muris. De his legendus Appianus in Mithridat. docens, ab Archelao qui tunc Athenas tenebat, intra brachia longi illius muri, quo munitus erat Pyræeus, alia atque alia transversa, ac recens facta opera, seu munimenta, oppugnatoribus fuisse objecta. Ex Appiano egregie verba illustravit Flori Grævius in notis. Titz. — *In honorem... mortuorum sacris suis famæque donavit.* Id est, veniam eis dedit, et pepercit ob sacra et pristinam majorum gloriam. Quod autem Syllam Atheniensibus pepercisse dicit Florus, id de urbe verius est, quam de civibus : nam in hos primum satis crudeliter victoriam exercuit, « *On fit main-basse sur tous les habitans qui étaient en si grand nombre, qu'au rapport des historiens la place devint un vaste étang de sang, qui crut à une telle hauteur, qu'il se déborda jusque dans les faubourgs.* » *Ann. Romaines*, 667. Vide Plutarchum, in vita Syllæ, ubi Midias et Calliphontes, genibus ejus advoluti veniam Athenarum deprecantur.

12. *Recepit Bythiniam a rege Nicomede*, etc. Adversari ista historiæ nec ita a Floro scripta, sed genuina ejus verba per librarios corrupta esse, eruditi omnes consentiunt. Hinc jam Salmasius tentavit rescribere : *Recepit Bithyniam regi Nicomedi, Ariobarzani Cappadociam.* Aliter deinde expertus est Lipsius Electorum II, 19, emendans : *Recepit Bithyniam a rege Nicomedes, Ariobarzanes Cappadociam.* Titz. autem legendum censet ; *Recepit Bithyniam, rege Nicomede, Ariobarzane Cappadociam ;* ita intelligens : Recepit Sylla Bithyniam et Cappadociam, eo pacto, ut regna ista eodem quo antea jure obtinerent Nicomedes et Ariobarzanes.

Igitur ut exstincta parum fideliter incendia majore 14
flamma reviviscunt; ita ille de integro, auctis majorem
in modum copiis, tota denique regni sui mole, in
Asiam rursus mari, terra, fluminibusque veniebat. Cy- 15
zicum nobilis civitas, arce, mœnibus, portu, turribus-
que marmoreis, Asiaticæ plagæ litora illustrat. Hanc
ille, quasi alteram Romam, toto invaserat bello: sed 16
fiduciam oppidanis resistendi nuntius fecit, docens
adventare Lucullum: qui (horribile dictu!) per medias
hostium naves utre suspensus, et pedibus iter adguber-
nans, videntibus procul, quasi marina pistrix, evaserat.
Mox clade conversa, quum ex mora obsidentem regem 17

14. *Ut exstincta parum fideliter incendia.... reviviscunt.* Ita Curtius VI, 3, 11: « Parva sæpe scintilla « contemta magnum excitavit in« cendium. » Hæc autem, quæ sequuntur, gesta sunt tertio bello adversus Mithridatem, quod is aliquot annis post pacem cum Sylla factam atque etiam post hujus mortem, præcipue a Sertorio impulsus susceperat.

16. *Horribile dictu!* Hoc merito reprehendit Grævius in præfatione, tamquam tragœdiam in re parva et usitatissima. — *Utre suspensus.* Multa hujus rei exempla fuere apud veteres. « *Les outres, selon leur nombre et la manière de les employer, pouvaient porter un ou plusieurs hommes, et même des armées entières. Les anciens auteurs nous offrent des exemples de cette pratique dans toutes ses variétés. On voit dans Suétone* (Jul. Cés. ch. 57) *César porté sur des outres, traverser plusieurs fois les fleuves, et prévenir ses courriers; selon Tite-Live* (Hist. liv. XXI, ch. 27), *les Espagnols qui suivirent Annibal se servirent d'outres pour le passage du Rhône. Quinte-Curce* (*Hist. d'Alexandre, liv. VIII, ch.* 7) *et Arien* (*Expédition d'Alexandre, liv. III*) *rapportent qu'Alexandre fit passer à son armée le fleuve Oxus par ce même expédient. Ce fut encore avec ce secours que l'armée de Jovien traversa le Tigre, suivant Zozime* (*Hist. liv. III*)*; enfin on trouve la description d'un pont d'outres dans Xénophon* (*Expédition de Cyrus, liv. III*). » Quam quidem notam suppeditavit Eruditissimus vir Calvet, auctor dissertationis optimæ, dictæ *des Utriculaires.*

17. *Mox clade conversa.* Sine dubio hoc dicit Florus de clade, qua Romani, duce Cotta, qui, ante Luculli adventum, bellum cum Mithridate gesserat, a Romanis affecti fuerant. — *Quum ex mora.... fames, ex fame pestilentia.....* etc. Lectio utique commendabilis, sed quæ codicum auctoritate non satis firmatur. Nam vocabulum *fames,* quod prius ex ingenio suppleverat

fames, ex fame pestilentia urgeret, recedentem Lucullus assequitur, adeoque cecidit, ut Granicus et Æsa-
18 pus amnes cruenti redderentur. Rex callidus, Romanæque avaritiæ peritus, spargi a fugientibus sarcinas et pecuniam jussit, qua sequentes moraretur. Nec felicior in mari, quam in terra, fuga. Quippe centum amplius navium classem, apparatumque belli gravem, in Pontico mari aggressa tempestas, tam fœda strage
19 laceravit, ut navalis belli instar efficeret; plane quasi Lucullus, quodam cum fluctibus procellisque commercio, debellandum tradidisse regem ventis videretur.

20 Attritæ jam omnes validissimi regni vires erant; sed
21 animus malis augebatur. Itaque conversus ad proximas

Salmasius, postea in solo MS. Vossiano 2 inventum est. Cæteri omnes habent; *quum ex mora obsidentem regem, et ex fama pestilentia urgeret;* nisi quod in MS. Ryck. et Berol. non visitur *et*. Legendum autem proponit Titze; *Quum ex mora obsidentem regem, et fame pestilentia urgeret.* — *Æsapus.* Mire hoc in nomine variant codices.

18. *Romanæque avaritiæ.* Idem crimen Romanis objicit Galgacus apud Tac. Agric. XXX, 10, « si locuples hostis est, avari sunt Romani. « De re ipsa Florus, at parum solicitus est de ordine rerum gestarum. Nam rex navibus a Cyzico avectus, prælio, quo Lucullus copias ad Æsapum delevit, non interfuit. Quod hic narrat postea factum est, quum Mithridates post solutam obsidionem Cyzici, reparato exercitu, castra in Cabiris posuisset. Appianus in Mithr. Duker. — *Apparatumque belligravem.* Reduxit Titz. antiquam illam lectionem, et nos illo auctore, quam libri omnes exhibent. Maluit Freinsh. *apparatuque*, quod inde etiam editores suscepere; sed ita porro τὸ *que* abjiciendum foret, quod recte observavit Dukerus. Fortasse Florus quum scriberet *apparatumque*, onerarias naves significare voluit, in quibus belli apparatus vehebatur.

19. *Quodam cum fluctibus procellisque commercio.* Ita Claudianus, Cons. Hon. v. 97 : « O nimium « dilecte deo, tibi militat æther, « Et conjurati veniunt ad classica « venti. » Quæ autem poetam, non eadem semper historicum decent; ita ut merito Grævius hæc verba, ut ventosa, in præfatione reprehendat.

20. *Animus malis augebatur.* Inde Montesquieu, *Grandeur et Décad. des Romains, ch.* 7 : « *On ne voit pas ici des princes déjà vaincus par les délices et par l'orgueil, comme Antiochus et Tigrane; ou par la*

gentes, totum pæne Orientem ac Septemtrionem ruina
sua involuit. Iberi, Caspii, Albani, et utræque solici-
tabantur Armeniæ; perque omnia et decus, et nomen,
et titulos Pompeio suo fortuna quærebat. Qui, ubi 22
novis motibus ardere Asiam videt, aliosque ex aliis
prodire reges, nihil cunctandum ratus, priusquam
inter se gentium robora coirent, statim ponte navibus
facto, omnium ante se primus transit Euphratem; re-
gemque fugientem media nactus Armenia (quanta fe-
licitas viri!) uno prælio confecit. Nocturna ea dimica- 23
tio fuit; et luna in partibus: quippe quasi commilitans,
quum a tergo se hostibus, a facie Romanis præbuisset,
Pontici per errorem longius cadentes umbras suas,
quasi hostium corpora, petebant. Et Mithridates qui- 24
dem nocte illa debellatus est; nihil enim postea valuit,
quamquam omnia expertus, more anguium, qui, ob-

crainte, comme Philippe, Persée et Jugurtha; mais un roi magnanime, qui dans les adversités, tel qu'un lion qui regarde ses blessures, n'en était que plus indigné. » Ferrand, *Esprit de l'Histoire, Lettre XV:* « *On retrouve dans l'ame seule de Mithridate tout ce qu'on a admiré dans le sénat après la bataille de Cannes.* »

21. *Pompeio suo Fortuna.* Sic Lucanus VIII, 730: « Pompeius, For« tuna, tuus.... »

22. *Primus transit Euphratem.* Hic fallitur Florus, inquit Dukerus, nam Euphratem primus Romanorum transiit Lucullus, quum hunc ipsum Mithridatem insequeretur, qui fugerat ad Tigranem in Armeniam, ut explicat Plutarchus in Vita Luculli. Titz. autem Florum excusat contendens quidem Florum dicere voluisse Pompeium Romanorum imperatorum primum fuisse qui Euphratem transierit, ponte navibus facto: quod quidem verum est.

23. *A tergo se hostibus, a facie Romanis,* etc. Lipsius, et post eum alii optant rescribi: *quum a facie hostibus, a tergo Romanis se præbuisset.* Et huic quidem lectioni favet Plutarchus in vita Pompeii tradens, Romanos tum in hostem euntes lunam a tergo habuisse, eamque jam occasui proximam. Quo factum, ut umbræ longius excurrerent, hostesque intervallum acierum quantum esset, quum cernere non possent, veluti cominus jam congressis Romanis, tela frustra emitterent, neque quemquam tangerent. Sed id fortasse aliter tradidere, quos Florus auctores habuit.

25 trito capite, postremum cauda minantur. Quippe quum effugisset hostem per Colchos, Siciliæ quoque litora, et Campaniam nostram subito adventu terrere voluit: Colchis tenus jungere Bosporon: inde per Thraciam, Macedoniam, et Græciam transilire: sic
26 Italiam nec opinatus invadere: tantum cogitavit; nam per defectionem civium, Pharnacisque filii scelere præventus, male tentatum veneno spiritum ferro expulit.

25. *Quippe quum effugisset hostem per Colchos.... cogitavit.* Longe aberravit Camillus Peregrinus, quum in Dissertationibus suis de felici Campania seu Capua antiqua priora hujus loci verba refingi suasit in hunc locum: *Quippe quum effugisset hostem per Colchos, Scythiæ quoque litora et claustra nostra subito adventu terrere....* Quæ lectio non modo librorum auctoritate destituitur, sed ne in se quidem apte cohæret, ut mirer eam a Grævio in medium productam, tamquam attentione et consideratione dignam. Meo quidem judicio, totus iste locus non eget nisi distinctione et explicatione docta.... prima autem explicatio distinguenda est in qua Florus Mithridatis inter fugam consilium captum breviter et quasi in summa proponit. Ea pars continetur verbis: *Quippe quum effugisset hostem Colchos, Siciliæ quoque litora et Campaniam nostram subito adventu terrere voluit....* admirans autem lector, quum audit, Mithridatem a Colchis remotissima terra, Siciliæ atque Campaniæ invadendæ subitam spem concepisse, cogitur quærere, quomodo id propositum exsequi rex sperarit. Itaque hinc statim auctor altera parte ordinem ejus consilii singulatim exponit: *Colchis, tenus jungere Bosporum: inde per Thraciam, Macedoniam et Græciam transilire: sic Italiam nec inopinatus invadere.* Pendent hæc a superiore verbo *voluit*, quasi dicas, scilicet Colchis tenus jungere Bosporum etc. Intelligit autem hic *Bosporum* non Thracium, sed Cimmerium, atque ita significat Mithridatem in animo habuisse, sibi adjungere gentes inter Colchos et Bosporum interjectas, earumque auxilio bellum in Europam transferre voluisse. Verum quia rem tantam speravit rex magis, quam perficere potuit, significanter in fine expositionis Florus posuit: *tantum cogitavit.* Quæ verba per se sensum quodammodo suspendentia observabis nunc compleri sequentibus: *Nam per defectionem civium*, etc. Titze.

26. *Pharnacisque filii*, etc. *scelere præventus.* Montesquieu, *Grandeur et Décadence des Romains, chapitre* 7: « *Trahi par Pharnace et par une armée effrayée de la grandeur de ses entreprises et des hasards qu'il allait chercher, il mourut en roi.* » — *Male tentatum*

Cnæus interim Magnus rebelles Asiæ reliquias se- 27
quens, per diversa gentium terrarumque volitabat.
Nam sub Orientem secutus Armenios, captis in ipso
capite gentis Artaxatis, supplicem jussit regnare Ti-
granem. At in Septemtrionem Scythicum iter, tam- 28
quam in mari, stellis secutus, Colchos cecidit; ignovit
Iberiæ; pepercit Albanis; regemque horum Orodem,
positis sub ipso Caucaso castris, jussit in plana descen-
dere; Arthocen, qui Iberis imperabat, et obsides libe-
ros dare. Orodem etiam remuneratus est, ultro ab
Albania sua lectulum aureum, et alia dona mittentem.
Nec non et in Meridiem verso agmine, Libanum Syriæ, 29
Damascumque transgressus, per nemora illa odorata,
per turis et balsami silvas, Romana circumtulit signa.
Arabes, si quid imperaret, præsto fuere. Hierosoly- 30
mam defendere tentavere Judæi: verum hanc quoque
intravit, et vidit illud grande impiæ gentis arcanum

veneno spiritum. Racine, *Mithridate, acte V, scène* 5:

Vain secours, a-t-il dit, que j'ai trop combattu.
Contre tous les poisons soigneux de me défendre,
J'ai perdu tout le fruit que j'en pouvais attendre.

28. *Regemque horum Orodem.* Quod quidem, suadente Grævio, restituimus, pro *regem Colchorum Orodem*, quum constet Albanorum, non Colchorum regem Orodem fuisse, ac eumdem esse de quo paullo post legitur; *Orodem etiam remuneratus*, etc. Cui assentimus. Nam quum ante dictum esset, Pompeium Colchos *cecidisse*, jam quæ sequuntur, *Orodem.... jussit in plana descendere*, non adeo facile accipi possunt de Colchorum rege, quam de rege Albanorum, quibus Pompeius *pepercit*. — *In plana descendere.* Ne videlicet fiducia montium rebellaret. Ita factum supra II, 3, 15; et infra IV, 12, 59.

30. *Vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens.* Nostras Paul, *Traduction de Florus: « Florus altère ici la vérité pour avoir occasion de maltraiter la nation Juive, regardée par les Romains comme un peuple également odieux et méprisable. Mademoiselle* Lefebvre, *page* 104, *rapporte deux passages, l'un de Josèphe, l'autre de Strabon, par lesquels on voit que cette vigne était un présent fait à Pompée par Aristobule. L'auteur des Annales Romaines* (690) *dit que c'était un or-*

patens, sub aureo uti cælo: dissidentibusque de regno fratribus arbiter factus, regnare jussit Hircanum; Aristobulo, quia renovabat eam rem, catenas dedit.

31 Sic, Pompeio duce, populus Romanus totam, qua latissima est, Asiam pervagatus, quam extremam habebat imperii provinciam, mediam fecit. Exceptis quippe Parthis, qui fœdus maluerunt, et Indis, qui adhuc nos non noverant; omnis Asia inter Rubrum mare, et Caspium, et Oceanum, Pompeianis domita vel oppressa signis tenebatur.

VI.

BELLUM PIRATICUM.

1 Interim dum populus Romanus per diversa terrarum

nement d'or, qui représentait un jardin avec des ceps de vigne, que par cette raison on nommait la vigne d'or: cet ornement était estimé à 500 *talents, c'est-à-dire, environ* 500 *mille écus.»* — *Sub aureo uti cælo.* Hoc loco fœde a commentatoribus vexato conjiciebat Dukerus, *sub aureo vitem cælo.*

31. *Extremam... imperii provinciam.* Asiæ minoris partem intelligit, quæ proprie aliquando Asia Romanis dicebatur. Plin. VII, 26: «Summa summarum in illo gloria «fuit, Asiam ultimam provinciarum «accepisse, eamdemque mediam «patriæ reddidisse.» — *Omnis Asia.... tenebatur.* MONTESQUIEU, *Grandeur et Décad. des Romains*, ch. 7: «*Ce fut alors que Pompée, dans la rapidité de ses victoires, acheva le pompeux ouvrage de la grandeur de Rome. Il unit au corps de son empire des pays infinis, ce qui servit plus au spectacle de la magnificence Romaine qu'à sa vraie puissance: et quoiqu'il parût par les écriteaux portés à son triomphe, qu'il avait augmenté le revenu du fisc de plus d'un tiers, le pouvoir n'augmenta pas, et la liberté publique n'en fut que plus exposée.*»

* CAP. VI. BELLUM PIRATICUM. Anno Urbis 675, ante C. N. 79, P. Servilio Vatia Isaurico, Appio Claudio Pulchro consulibus. De Pirati-

distractus est, Cilices invaserant maria; sublatisque commerciis, rupto fœdere generis humani, sic maria bello, quasi tempestate, præcluserant. Audaciam per- 2
ditis furiosisque latronibus dabat inquieta Mithridaticis præliis Asia, dum sub alieni belli tumultu, exterique regis invidia, impune grassantur. Ac primum, 3
duce Isidoro, contenti proximo mari, Cretam inter atque Cyrenas, et Achaiam, sinumque Maleum, quod a spoliis *Aureum* ipsi vocavere, latrocinabantur: mis- 4
susque in eos Publius Servilius, quamvis leves et fuga-

co bello multa Cicero in oratione, quam habuit de Laudibus Magni Pomp.; Liv. Epit. XCIX; Plura Plutarchus, Pompeio cap. 37; Aurel. Victor, cap. ult.; Valer. Max. VIII, 15, 8. Camers. Insuper Dion, lib. XXXVI.

1. *Cilices*. Auctores quidem belli, at plures populi in societate fuerunt. — *Tempestate præcluserant*. Ryckius adnotarat hoc pertinere ad morem Romanorum. Nempe Romani hieme, qua fere gravissimæ tempestates excitantur, non navigabant, et mare claudi dicebant. Piratas *maria claudere* etiam Cicero pro Lege Manilia cap. 12; Liv. XXXVII, 13, et Senec. Controv. 6, dicunt. Duker.

2. *Dum sub alieni... grassantur*. Dum impune currunt per favorem tumultus alieni belli, et odii in extraneum regem.

3. *Contenti proximo mari*. Vult Grævius ex vestigiis codicis Ryck. legi *non contenti*. Sed id nulla necessitas poscit. Idem et Dukerus mirantur mare, quod statim circumscribit Florus, ab illo proximum piratis seu Cilicibus dici, quum tam vasta et satis longinqua spatia includat. Verum si rem recte consideres, et remotiores cæteras partes maris mediterranei compares, fatebere tamen illud proximum dici jure potuisse. Non est hic ergo ulla mutatione, aut correctione opus. Titze. Illud probat Florum, sicut tuetur eruditissimus Titz. scripsisse *primum... contenti proximo mari*, quod infra dicit: *Sub ipso hostis recessu,... in aquas suas resiluerunt, et aliquanto latius quam prius*. — *Cretam*. Insulam in mari mediterraneo. — *Cyrenas*. Urbem in litore Africæ, supra Syrtem majorem. — *Et Achaiam*. Quidam libri *Pyræum et Achaiam*: delenda vox *Pyræum*, suadente numero librorum MSS. — *Sinumque Maleum, quod...* Recte Vinetus *quod* refert ad superius nomen *mare*. Non credendum est autem Fabro suadenti legendum esse *jugum* pro *sinum*, quia inquit *Malea* sit non *sinus*, sed *promontorium* aut *jugum*. *Sinus Maleæ* etiam apud Ovidium Amor. II, 2, 20: « Quo « lateant Syrtes, quove Malea sinu; » et Amor. II, 16, 24: « Nec timeam « vestros, curva Malea, sinus. »

ces myoparonas gravi et Martia classe turbaret, non
5 incruenta victoria superat. Sed nec mari submovisse contentus, validissimas urbes eorum, et diutina præda abundantes, Phaselin et Olympon evertit, Isauronque ipsam arcem Ciliciæ: unde, conscius sibi magni labo-
6 ris, *Isaurici* cognomen adamavit. Non ideo tamen tot cladibus domiti, terra se continere potuerunt: sed ut quædam animalia, quibus aquam terramque colendi gemina natura est, sub ipso hostis recessu, impatientes soli, in aquas suas resiluerunt; et aliquanto latius,
7 quam prius. Sic ille ante felix Pompeius, nunc dignus victoria visus est; et Mithridaticæ provinciæ facta accessio. Ille dispersam toto mari pestem semel et in perpetuum volens exstinguere, divino quodam appa-
8 ratu aggressus est. Quippe quum classibus suis, et socialibus Rhodiorum, abundaret, pluribus legatis atque præfectis utraque Ponti et Oceani ora complexus est.

4. *Myoparonas*. Turneb. Adversar. III, 1, *Myoparonas* a *Paro* insula, et *Myunte* urbe dictos putat. Magis placet sententia Scaligeri, nomen accepisse a *μῦς* et *Paros* (a qua etiam navigia quædam *Parones* vocata fuere), eo quod angusti et oblongi essent, qualia sunt murium et mustelarum corpora. Duker. — *Martia Classe*. Martia classis est apta et instructa ad Martis opus, id est, ad pugnas, quum piraticæ ad prædandum, quam ad pugnandum, aptiores essent.

5. *Phaselin et Olympon*. Urbes Lyciæ, maritimæ et maximæ, quæ piratarum et prædonum semper præcipuum domicilium et receptaculum fuerunt. — *Isauron*. Quæ quidem urbs appellata fuit postea Claudiopolis, a Claudio qui in eam coloniam deduxit.

7. *Sic ille ante felix.... nunc*, etc. Quid ista vox *ante?* errat Florus: non adhuc Mithridatem debellaverat Pompeius. — *Et Mithridaticæ provinciæ accessio*. Scil. ad Mithridaticam provinciam Pompeio per hanc victoriam accessio facta est: qui quidem error est supra notati consequentia. Nam Pompeium demum, finito bello cum piratis, adversus Mithridatem missum fuisse, constat e pluribus auctoribus, nempe Cicer. pro Lege Manilia, Plutarcho et Appiano.

8. *Utraque Ponti et Oceani ora*. Os Ponti vocat Propontidis fauces; Oceani (Atlantici scilicet) os, fretum Gaditanum: sicut ipse paullo

Gellius Tusco mari impositus, Plotius Siculo; Gratilius 9
Ligusticum sinum, Pompeius Gallicum obsedit; Torquatus Balearicum, Tiberius Nero Gaditanum fretum, qua primum maris nostri limen aperitur; Lentulus Libycum; Marcellinus Ægyptium; Pompeii juvenes
Adriaticum; Varro Terentius Ægæum, et Ponticum; 10
Pamphylium Metellus; Asiaticum Cæpio; ipsas Propontidis fauces Porcius Cato sic obditis navibus, quasi portam, obseravit.

Sic per omnes æquoris portus, sinus, latebras, re- 11
cessus, promontoria, freta, peninsulas, quidquid piratarum fuit, quadam indagine inclusum et oppressum
est. Ipse Pompeius in originem fontemque belli Cili- 12
ciam versus est: nec hostes detrectavere certamen, non ex fiducia; sed quia oppressi erant, ausi videbantur: sed nihil tamen amplius, quam ut ad primum
ictum concurrerent. Mox ubi circumfusa undique ros- 13

postexplicat. — *Gellius*. Puto fuisse Gellium Poplicolam. — *Tusco mari*. Quod et Tyrrhenum vocatur. — *Plotius*. Quis sit iste Plotius non certum est.

9. *Gratilius*. Ignotus et ipse. J. F. Gronovius censet legendum *P. Atilius*. — *Ligusticum sinum*. Intra Corsicam et Liguriam. — *Pompeius*. Dukerus rescribi cupit *Pomponius*. — *Torquatus*. L. Manlius Torquatus. — *Balearicum*. Ad insulas Balearides e regione Hispaniæ. — *Tiberius Nero*. Tiberius Claudius Nero. — *Maris nostri*. Sic vocat Florus Mediterraneum mare. — — *Lentulus Libycum, Marcellinus Ægyptium*. Hic locus sic legendus: *Lentulus Marcellinus Libycum et Ægyptium*. Nam Appianus Africum mare Lentulo Marcellino tributum fuisse aperte docet. — *Pompeii juvenes*. Cn. et Sext. Pompeii, filii Pompeii Magni, qui tunc imperabat, et Gallicum fretum obsederat.

10. *Varro Terentius*. M. Terentius Varro, diligentissimus ille investigator antiquitatis; et cui Plinius VII, 30, et XVI, 4, navalem coronam hoc bello contigisse tradidit. — *Pamphylium Metellus*. Intra Rhodum et Cyprum insulas. — *Metellus*. Q. Cæcilius Metellus, ut puto. — *Cæpio*. Q. Servilius Cæpio. — *Porcius Cato*. L. Porcius Cato, cujus meminit Epit. Liv. LXXIV. — *Obseravit*. Plures libri *observavit*.

12. *Quia oppressi erant, ausi videbantur*. Non ex nimia sui fiducia nobiscum pugnavere. Sed id ausi videbantur, quia oppressi erant. Sic apud Liv. XXI: « Nec nunc illi

tra viderunt, abjectis statim telis remisque, plausu undique pari, quod supplicantium signum fuit, vitam pe-
14 tiverunt. Non alias tam incruenta victoria usi umquam sumus: sed nec fidelior in posterum reperta gens ulla est. Idque prospectum singulari consilio ducis, qui maritimum genus a conspectu longe removit maris, et mediterraneis agris quasi obligavit; eodemque tempore et usum maris navibus recuperavit, et terræ
15 homines suos reddidit. Quod prius in hac mirere victoria? velocitatem, quod quadragesimo die parta est? an felicitatem, quod ne una quidem navis amissa est? an vero perpetuitatem, quod amplius piratæ non fuerunt?

VII.

BELLUM CRETICUM*.

1 Creticum bellum, si vera volumus noscere, nos fecimus sola vincendi nobilem insulam cupiditate. Favisse Mithridati videbatur: hoc placuit armis vindi-
2 care. Primus invasit insulam Marcus Antonius, cum ingenti quidem victoriæ spe atque fiducia, adeo ut, plures catenas in navibus, quam arma, portaret. Dedit
3 itaque pœnas vecordiæ: nam plerasque naves intercepere hostes; captivaque corpora religata velis ac

« quia audent, sed quia necesse est, « pugnant. »

* Cap. VII. Bellum Creticum. Anno Urbis 680, ante Christum Natum 74; coss. L. Licinio Lucullo, M. Aurelio Cotta. De hoc bello Livii Epit. XCIX; Euseb. Lib. temporum; Eutrop. VI, 4; Valer. Max. VII, 6, 1, ext.

2. *Marcus Antonius.* Scilicet, pater illius Marci Antonii triumviri.

funibus pependere: ac sic velificantes triumphantium in modum Cretes portubus suis adremigaverunt. Me- 4
tellus deinde totam insulam igni ferroque populatus, intra castella et urbes redegit, et Gnossum, et Erythræam, et, ut Græci dicere solent, *urbium matrem* Cydoniam: adeoque sæve in captivos consulebatur, 5
ut veneno se plerique conficerent; alii deditionem suam ad Pompeium absentem mitterent. Et quum ille 6
res in Asia gerens, eo quoque præfectum misisset Antonium, in aliena provincia inclytus fuit: eoque infestior Metellus in hostes jus victoris exercuit; victisque Lasthene et Panare, Cydoniæ ducibus, victor rediit. Nec quidquam amplius tamen de tam famosa victoria, quam cognomen *Creticum*, reportavit.

4. *Metellus*. Q. Cæcilius Metellus. — *Gnossum*. Urbem Cretæ ad Septemtrionem. — *Erythræam*. Urbem Cretæ ad Erythræum promontorium, et ab eo sic dictum.

6. *Antonium*. Dio lib. XXX, et Plutarch. in Pompeio, Octavium narrant a Pompeio missum. Sed potuit is quem Dio et Plutarchus Octavium vocant, aliis esse Antonius. In propriis enim sæpe discrepant veteres. — *In aliena provincia inclytus fuit*. Qua de re optime Nostras PAUL, in notis suæ versionis: « *Pompée eut toujours l'ambition de vouloir partager et même s'approprier la gloire des autres généraux: c'est un des reproches les plus fondés que lui fit Luculle, lorsqu'ils se prirent de parole pendant la guerre des pirates.* » — *Victis.... victor*. Inconcinnum illud *victis... victor:* nil tamen mutandum, quamquam suadeat Heinsius. — *Famosa*. Hanc vocem sæpius in malam partem accipiunt aureæ ætatis scriptores.

VIII.

BELLUM BALEARICUM*.

1 Quatenus Metelli Macedonici domus bellicis nominibus assueverat, altero ex liberis ejus *Cretico* facto, mora non fuit, quin alter quoque *Balearicus* vocaretur.
2 Baleares per idem tempus insulæ piratica rabie corruperant maria. Homines feros atque silvestres mireris
3 ausos a scopulis suis saltem maria prospicere. Adscendere etiam inconditas rates, et prænavigantes
4 subinde inopinato impetu terruere. Sed quum venientem ab alto Romanam classem prospexissent, prædam putantes, ausi etiam occurrere; et primo impetu ingenti lapidum saxorumque nimbo classem operue-
5 runt. Tribus quisque fundis præliatur. Certos esse quis miretur ictus, quum hæc sola genti arma sint, id unum ab infantia studium? Cibum puer a matre non
6 accipit, nisi quem, ipsa monstrante, percussit. Sed

* Cap. VIII. Bellum balearicum. A. U. 631, ante Christum natum 123, coss. Q. Cæcilio Metello Baleariсo, T. Quinctio Flaminio. De hoc bello Epit. Liv. LXX.

1. *Quatenus Metelli Macedonici*, etc. In hoc loco duo gravissimi errores. Primus in eo est, quod Q. Cæcilium Metellum qui Cretam devicit, Creticum dictum facit, ante quam hic alter Metellus Balearicus dictus fuerit, quum constet, hunc Balearicum cognominatum fuisse totis circiter sexaginta annis, antequam prior ille Creticus diceretur. Alter vero error est, quod hunc Metellum Balearicum illius Metelli Cretici fratrem dicit, et utrumque Metelli Macedonici filium, quum certum sit Metellum Creticum non Metelli Macedonici fuisse filium et nepotem. Ed. Delph.

5. *Tribus... fundis*. Ad missus longiores, vel propinquiores.

non diu lapidatione terruere Romanos. Postquam 7
cominus ventum est, expertique rostra, et pila ve-
nientia, pecudum in morem, clamore sublato, petie-
runt fuga litora. Dilapsi in proximos tumulos, quæ- 8
rendi fuerunt, ut vincerentur.

IX.

EXPEDITIO IN CYPRON*.

Aderat fatum insularum: igitur et Cypros recepta 1
sine bello. Insulam veteribus divitiis abundantem, et 2
ob hoc Veneri sacram, Ptolemæus regebat; sed divi- 3
tiarum tanta erat fama, nec falso, ut victor gentium
populus, et donare regna consuetus, Publio Clodio

* Cap. IX. Expeditio in Cypron. Anno Urbis conditæ 696, ante C. N. 58, coss. L. Calpurnio Pisone Cæsonio, A. Sabino. Quod hoc capite continetur, habetur abunde a Plutarcho in vita Catonis junioris. Meminit abbreviator Livii lib. CIV. Camers.

1. *Aderat fatum insularum.* Eodem redit illud supra, II, 16, 1: « quasi sæculum illud eversionibus urbium curreret. »

2. *Insulam veteribus.... sacram.* Ingeniose hic Lipsius legendum conjiciebat, *Insulam veteribus deliciis abundantem:* quæ lectio profecto magis convenit sequentibus, et *ob hoc Veneri sacram*, quam si cum libris retineamus *divitiis*. Recte igitur hanc Lipsii conjecturam contra Grævium defendit Dukerus. At qui Freinshemium sequuntur, servata voce *divitiis*, in sequentibus pro *ob hoc*, coguntur legere *ad hoc*, cui lectioni favent Ryck; Voss. III, atque edit. Bonon. legentes *ab hoc*. Titze.

3. *Donare regna consuetus.* Cujus quidem rei non unum occurrit exemplum in historia Romana. At ne nos deludat vana munificentiæ species apud populum, cujus abstinentia, quum regi devicto regnum restitueret, semper ad propriam utilitatem pertinebat: « *Les Romains avoient accoustumé, de toute ancienneté, de laisser les Rois qu'ils avoient surmontez en la possession de leurs Royaumes, soubs leur auctorité,* » à ce qu'ils eussent des roys

tribuno duce, socii vivique regis confiscationem man-
4 daverit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præ-
5 cepit. Cæterum Porcius Cato Cyprias opes liburnis per Tiberinum ostium invexit: quæ res latius ærarium populi Romani, quam ullus triumphus, implevit.

X.

BELLUM GALLICUM*.

1 Asia Pompeii manibus subacta, reliqua, quæ resta-
2 bant in Europa, fortuna in Cæsarem transtulit. Restabant autem immanissimi gentium Galli, atque Germani: et quamvis toto orbe divisa, tamen, qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Helvetiis cœpit, qui Rhodanum inter et Rhenum siti, non sufficientibus terris, venere sedem petitum, incensis mœ-
3 nibus suis. Hoc sacramentum fuit, ne redirent: sed

mesmes outils de la servitude: » *ut haberent instrumenta servitutis et reges; Tac. Agric.* 14. » MONTAIGNE, *Essais, II, chap.* 24.

5. *Liburnis.* De Liburnis multa Grævius ad II, 6, 49. *Liburnas* ea ætate vocatas constat, quæ ante Triremes, quadriremes, quinqueremes dicebantur, ut docet Scheffer, de Milit. Nav. II, 2. DUKER.

* CAP. X. BELLUM GALLICUM. Quæ hoc cap. continentur scribit Livii abbreviator lib. CIII et seqq.; Plutarchus, Cæsare cap. 26, etc.; Sueton. Cæsare, cap. 25; Appianus in Celtico; Lucanus in primo; et latius Cæsar ipse in septem libris suorum commentariorum de Bello Gallico; vide etiam Plinium VII, 25; Eutropium Orosium et cæteros. CAMERS.

2. *Toto orbe divisa.... Britannia.* Virgil. Eclog. I, 67: « Et penitus toto divisos orbe Britannos. » Claudianus, de Laud. Stilic. III, 149: « Vincendos alio quæsivit in orbe « Britannos. » — *Sacramentum.* Jusjurandum.

petito tempore ad deliberandum, quum inter moras Cæsar, Rhodani ponte rescisso, abstulisset fugam, statim bellicosissimam gentem sic in sedes suas, quasi greges in stabula pastor, deduxit. Sequens longeque 4
cruentior pugna Belgarum, quippe pro libertate pugnantium. Hic quum multa Romanorum militum insignia, tum illud egregium ipsius ducis, quod, nutante in fugam exercitu, rapto fugientis e manu scuto, in primam volitans aciem, manu prælium restituit. Inde 5
cum Venetis etiam navale bellum : sed major cum Oceano, quam cum ipsis navibus, rixa : quippe illæ rudes et informes, et statim naufragæ, quum rostra sensissent; sed hærebat in vadis pugna, quum æstibus solitis cum ipso certamine subductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque accessere diversita- 6

3. *Quum inter moras Cæsar.... abstulisset fugam.* Verba sunt Dukeri in nota ad hunc locum: « Non « scio quam fugam dicat. Nam Cæ« sar non ideo pontem Rhodani « resciderat, ut Helvetiis facultatem « effugiendi adimeret, sed ut eos « transitu fluminis, in Allobrogum « fines prohiberet. » Futilis est hæc reprehensio. Lege Cæsaris primum Commentarium : cognosces Florum in sua brevitate cum judicio scripsisse. Nisi enim ponte ad Genevam rescisso moram Helvetiis injecisset Cæsar, dum copias suas augeret, ne consequi quidem eos postea per Sequanorum fines egressos, nedum ad prælium cogere, et clade imminutas in sedes suas repellere potuisset. Revera ergo, Rhodani ponte rescisso, fugam illis, id est, evasionem, abstulit. Titze.

4. *Belgarum.* Galliæ Belgicæ populi. Hic autem Nervios Noster intelligit, qui in Belgis numerabantur. Ed. Delph. — *Hic cum multa.... tum illud*, etc. Hic et multa Romanorum militum præclara facinora exstitere, et præcipue illud ipsius ducis eximium, quod.... etc. — *Manu prælium restituit....* Quod posset explicari e Suetonio lxii, 1 : « Inclinatam aciem solus sæpe « restituit, obsistens fugientibus, « retinensque singulos, et, contor« tis faucibus, convertens in hos« tem. » Sed potius puto cum Freinshemio in indice, Rychio et Perizonio ad hunc locum, idem esse, ac si Florus noster diceret, pugnando, et militis etiam, non ducis modo, officio fungendo, prælium restituisse. Duker.

5. *Hærebat in vadis pugna... intercedere bello videretur.* Sed prælium in vadis restabat, quum Ocea-

tes, pro gentium locorumque natura. Aquitani, callidum genus, in speluncas se recipiebant: jussit includi.
7 Morini dilabebantur in silvas : jussit incendi. Nemo tantum feroces dixerit Gallos: fraudibus agunt. Induciomarus Treviros, Ambiorix convocavit Eburones. Utrique, absente Cæsare conjuratione facta, invenere
8 legatos. Sed ille fortiter a Dolabella submotus est, relatumque regis caput: hic, insidiis in valle dispositis, dolo perculit. Itaque et castra direpta sunt, et aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legatos ibi amisimus. Nec ulla de rege mox ultio, quippe per-
9 petua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis; nec enim fas erat, ut liber esset receptator hostium atque defensor.

10 Sed prima contra Germanos illius pugna, justissimis quidem ex caussis. Ædui enim de incursionibus eorum
11 querebantur. Quæ Ariovisti superbia? Quum legati dicerent, « Veni ad Cæsarem: » « Quis est autem Cæsar? » et, « Si vult, veniat, » inquit: et, « Quid ad illum, quid agat nostra Germania? num ego me inter-
12 pono Romanis? » Itaque tantus gentis novæ terror in castris, ut testamenta passim etiam in principiis scri-

nus, æstu recedente, se bello interponere videretur.

6. *Morini*. Belgii populi.

7. *Treviros*. Galliæ Belgicæ populi. — *Eburones*. Galliæ Belgicæ itidem populi. Horum regio Gallice vocatur *Liège*.

8. *Dolabella*. Cæsar Dolabellam nusquam inter suos numerat: conjiciunt *Labienum*. — *Perculit*. Pro *perculsus fuit*, inquit Anna, Fabri filia : gravissimus error; et vere quidem Ambiorix Romanos, dispositis insidiis, clade perculit, castraque diripuit, etc. — *Et aurum ablatum : Cottam*, etc. Perizonius hic ex auctoritate Cæsaris legere vult, *et Aurunculeium Cottam*, etc., cui correctioni adsentit Dukerus.

9. *Immunis*. Intactus bello.

10. *Ædui*. Hodie *les Bourguignons*.

11. *Quæ Ariovisti superbia?* Et certe laudanda superbia.

12. *Testamenta.... scriberentur*. Hac de re Nostras PAUL, in notis suæ

berentur. Sed illa immania corpora, quo erant ma-
jora, eo magis gladiis ferroque patuerunt. Qui calor 13
in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi
potest, quam quod, elatis super caput scutis quum se
testudine barbarus tegeret, super ipsa Romani scuta
salierunt; et inde in jugulos gladiis descendebant. Ite- 14
rum de Germano Tencteri querebantur. Hic vero jam
Cæsar ultro Mosulam navali ponte transgreditur, ip-
sumque Rhenum; et Hercyniis hostem quærit in sil-
vis: sed in saltus et paludes genus omne diffugerat:
tantum pavoris incussit intra ripam subito Romana
vis! Nec semel Rhenus, sed iterum quoque, et quidem 15
ponte facto, penetratus est. Sed major aliquanto tre-
pidatio: quippe quum Rhenum suum sic ponte, quasi
jugo, captum viderent, fuga rursus in silvas ac palu-
des; et, quod acerbissimum Cæsari fuit, non fuere
qui vincerentur.

Omnibus terra marique captis, respexit Oceanum; 16

versionis: « *C'était l'usage des soldats Romains de faire leur testament de vive voix dans les occasions périlleuses, en déclarant leur dernière volonté en présence de leurs camarades. Ces testamens étaient valides.* Montesquieu (*Esprit des Lois, liv. XXVII*), *remarque qu'ils étaient différens des testamens appelés militaires, qui ne furent établis que par les constitutions des empereurs. Il observe encore, d'après Cicéron* (*liv. I, de l'Orateur*), *qu'ils n'étaient point écrits et étaient sans formalités,* sine libra et tabulis. *Florus, en employant cette expression*, testamenta scriberentur, *paraît confondre les tems, et les deux testamens, de vive voix et par écrit.*—*Principiis.* *Principia*, est spatium quoddam in mediis castris, ubi tendebant duces, et præcipua signa defixa erant.

14. *De Germano Tencteri querebantur.* Hic a Cæsare dissentit Noster; Cæsar enim tunc primum Rhenum transiit, postquam Tencterorum magnam stragem edidisset, libro IV, 4. Tencteri autem Germaniæ sunt populi prope Rhenum. —*Mosulam.* Galliæ Belgicæ fluvius. Gallice, *Moselle.* — *Hercyniis in silvis.* Cæsar *Hercynias silvas* non memorat, sed se, Rheno trajecto, in Sicambrorum fines venisse scribit, eosque se cum omnibus suis in solitudinem ac silvas abdidisse.

et quasi hic Romanis orbis non sufficeret, alterum cogitavit. Classe igitur comparata, Britanniam petit. Transit mira celeritate: quippe qui tertia vigilia Morino solvisset a portu, minus quam medio die insulam
17 ingressus est. Plena erant tumultu hostico litora, et trepidantia ad conspectum rei novæ carpenta volitabant. Itaque trepidatio pro victoria fuit. Arma et obsides accepit a trepidis; et ulterius iisset, nisi impro-
18 bam classem naufragio castigasset Oceanus. Reversus igitur in Galliam, classe majore, auctisque copiis, in eumdem rursus Oceanum, eosdemque rursus Britannos, Calidonias secutus in silvas, unum quoque e regi-
19 bus Cavelianis in vincula dedit. Contentus his (non enim provinciæ, sed nomini studebatur), cum majore, quam prius, præda revectus est; ipso quoque Oceano tranquillo magis, et propitio, quasi imparem
20 se fateretur. Sed maxima omnium, eademque novissima conjuratio fuit Galliarum, quum omnes pariter Arvernos atque Biturigas, Carnutas simul Sequanosque contraxit ille, corpore, armis spirituque terribilis, nomine etiam quasi terrore composito, Vercingento-

16. *Romanis*. Salmasius legit *Romanus*. — *Tertia vigilia*. Noctes in quatuor vigilias dividebantur; singulæ vigiliæ tribus horis constabant: tertia igitur vigilia incipere poterat a media nocte. Ed. Delph. — *Morino.... portu*. In Gallia Belgica.

17. *Improbam*. Id est, audaciorem.

18. *Cavelianis*. Plurimum variant hoc loco libri: sed ad Cæsarem si revertamur, ex quo Florum hæc exscripsisse verum sit, videatur legendum esse *e regibus Cassivelauni*, aut *Cassivelaunis*: Titzius legit *Cassivelaunianis*, est autem Cassivelauni oppidum in Anglia.

19. *Provinciæ*. Scilicet Angliæ in provinciæ formam redigendæ. — *Quasi imparem se fateretur*, tumor poeticus, qui non decet historicum.

20. *Arvernos*. Hodie l'*Auvergne*. — *Biturigas*. Hodie *le Berri*. — *Carnutas*, hodie *le pays de Chartres*. — *Sequanos*. Hodie *les peuples de la Franche-Comté*. — *Nomine etiam quasi terrore composito*. Optime Sal-

rix. Ille festis diebus, et conciliabulis, quum frequen- 21
tissimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad jus pris-
tinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæsar, Ravennæ 22
delectum agens, et hieme creverant Alpes: sic inter-
clusum putabant iter. Sed ille, qualis erat ad nuntium,
(rem felicissimæ temeritatis!) per invios ad id tempus
montium tumulos, per intactas vias et nives, expedita
manu emersus occupat Galliam, et ex distantibus hi-
bernis castra contraxit; et ante in media Gallia fuit,
quam ab ultima timeretur. Tum ipsa capita belli ag- 23
gressus urbes, Avaricum cum quadraginta millibus
propugnantium sustulit; Alexiam ducentorum quin-
quaginta millium juventute subnixam flammis adæ-
quavit. Circa Gergoviam Arvernorum tota belli moles 24
fuit: quippe quum octoginta millia muro, et arce, et

masius proponit *quasi ad terrorem composito*.

21. *Conciliabulis*. Quidam libri *comitialibus*: male, ut nobis videtur; alii autem legere malunt *concilialibus*.

22. *Sed ille, qualis erat ad nuntium (rem felicissimæ temeritatis!)*. Hujus loci hæc lectio verissima debetur Gronovio: Antea legebatur *ad nuntium rei felicissimæ temeritatis*. *Qualis erat ad nuntium*, significat, quo in habitu erat, quum nuntius conjurationis Gallorum ad se perferretur. Sic Ovid. in epistola Paridis vers. 119: « Et soror effusis « ut erat Cassandra capillis, Quo ruis, exclamat. — *Expedita manu*. Cum quibusdam copiis levi armatura: *sans train, sans bagage*. — *Hibernis*. Gallice *Quartiers d'hiver*. — *Castra*. Id est, copias. — *Ultima*. Ultimam hic partem vocat quæ prima venienti Cæsari erat, et in Italiam obversa.

23. *Avaricum*. Hodie *Bourges*. — *Sustulit*. Diruit, interfecit. — *Alexiam*. Oppidum in Celtis. — *Adæquavit*. Solo.

24. *Gergoviam*. Hodie *Clermont*. Errasse Florum qui de Gergovia scribat, quæ Cæsar de Alesia, hic animadverterunt plures; nam Cæsar, Avarico capto, Gergoviam irrito conatu obsedit. Deinde ad Alesiam profectus Vercingentorigem, qui se cum octoginta millibus armatorum in ea incluserat, ad deditionem redegit. — *Quippe quum octoginta millia muro*, etc. Scilicet, quum octoginta millia militum, murus et excisa saxa Gergoviam defenderent, primum eam maximam civitatem fame concussit, cinctam vallo, palis, fossa, et fluvio in fossam ducto, insuper decem et

abruptis defenderent, maximam civitatem vallo,
25 sudibus, et fossa, inductoque fossæ flumine, ad hoc decem et octo castellis, ingentique lorica circumdatam, primum fame domuit; mox audentem eruptiones, in vallo gladiis sudibusque concidit; novissime in
26 deditionem redegit. Ipse ille rex, maximum victoriæ decus, supplex quum in castra venisset, tum et phaleras et sua arma ante Cæsaris genua projecit: « Habes, inquit: fortem virum, vir fortissime, vicisti. »

XI.

BELLUM PARTHICUM*.

1 Dum Gallos per Cæsarem in Septemtrione debellat,

octo castellis, et permagna lorica; postea egredi audentem in vallo ense et palis trucidavit. Ed. Delph. — *Vallo. Vallum* autem erat exstructum terra, quæ e *fossa* projiciebatur; et hoc *vallum* muniebant infixi *sudes*, aut *pali*, aut *valli*. *Lorica* vero dicitur vallum sudibus turribusque instructum.

25. *Sudibus*. In opere dispositis.

26. *Habes*. Hic variant in *habe*, *habet*, *habes*; eodem fere semper sensu: *habe*, scilicet habe has phaleras et hæc arma mea: *habet*, scilicet, ut dicebatur de vulneratis gladiatoribus, victus sum, sive quoque, bene habet tibi: *habes*, scilicet, habes victoriam, etc.... Hic porro citabimus locum Plutarchi quo narratur quo modo Galliæ reges se captivos dedere soliti fuerint: « *Ceux d'Alexia après avoir donné beaucoup de travail à César et à eux-mêmes, finalement se rendirent; et Vercingentorix, celui qui avait suscité et conduit toute cette guerre, s'étant armé de ses plus belles armes, et ayant aussi paré et accoustré son cheval de même, sortit par les portes de la ville, et alla faire un tour tout à cheval à l'entour de César, étant assis en sa chaire: puis descendant à pied, ôta tous les ornements à son cheval, et dépouilla toutes ses armes, qu'il jeta en terre, et s'alla seoir au pied de César sans mot dire, jusqu'à ce que César le bailla en garde comme prisonnier de guerre, pour le mener à Rome en triomphe.* » *Vie de César, trad. d'Amyot.*

* Cap. XI. Bellum Parthicum.

interim ad Orientem grave vulnus a Parthis populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri possumus : 2
caret solatio clades. Adversis et diis et hominibus, cupiditas consulis Crassi, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum, et ipsius capite multata est.
Et tribunus plebis Metellus exeuntem ducem hostili- 3
bus diris devoverat : et quum Zeugma transisset exercitus, rapta subitis signa turbinibus hausit Euphrates;
et quum apud Nicephorium castra posuisset, missi ab 4
Orode rege legati denuntiavere, « percussorum cum
Pompeio fœderum Syllaque meminisset. » Regis in- 5
hians ille thesauris, nihil, ne imaginario quidem jure,
sed « Seleuciæ se responsurum esse, » respondit. Ita- 6
que dii fœderum ultores, nec insidiis, nec virtuti hostium defuerunt. Jam primum, qui solus et subvehere 7

Anno Urbis 700, ante Christum natum 54, coss. L. Domitio Ahenobarbo, et Appio Claudio Pulchro. De hoc bello scribunt fere omnes. Epit. Liv. CVI; Appianus late libro Parth.; Plutarch. in Crasso; Justin. XLII, 4, 4; Eutrop. VI, 6; Oros. VI, 13; Valer. Max. I, 6, 11; tangit etiam Plinius II, 5, 6, et V, 24, 6; Lucanus passim; Propertius, IV, 6, 83 : quæ loca debes Camerti et Freinshemio.

2. *Adversis et diis et hominibus, cupiditas consulis Crassi*, etc. Ita Seneca Quæst. Nat. V : « Parthis « avaritia Crassum dabit : non hor« rebit revocantis diras tribuni, « non tempestates longissimi ma« ris, non circa Euphratem præsa« ga fulmina et deos resistentes; « perque hominum deorumque iras « ad aurum ibitur. » — *Undecim... legionum*. Valde auget cladem exercitus Romani. Nam Crassus habuit in exercitu septem legiones, equitum quatuor fere millia, totidemque levis armaturæ e quibus viginti millia cæsa, decem millia capta sunt. Ita Plutarch. in Crasso, et Appianus in Parth. Duker.

3. *Diris*. Furiis. — *Zeugma*. Syriæ ad Euphratem oppidum.

4. *Nicephorium*. Mesopotamiæ urbem, ad Euphratem sitam. — *Orode*. Orodes Artabani filius erat.

5. *Ne imaginario quidem jure*. Id est, ne quidem ullam juris imaginem aut speciem prætegens. Sic Antonius infra IV, 10, 2 : « Neque caussa, « neque consilio, ac ne imaginaria « belli indictione, in Parthos im« petum facit. » — *Seleuciæ*. Oppidum in Parthis, ubi se Euphrates cum Tigride conjungit.

7. *Jamprimum*, etc. Supple ex præcedd., et ut appareat quantum dii adfuerint virtuti hostium, insidiisque, et mentem Romani ducis

commeatus, et munire poterat a tergo, relictus Euphrates. Tum simulato transfugæ cuidam Mazaræ Syro creditur, dum in mediam camporum vastitatem, eodem duce, ductus exercitus, ut undique hosti exponeretur.
8 Itaque vixdum venerat Carras, quum undique præfecti regis, Sillaces et Surenas, ostendere signa auro sericisque vexillis vibrantia. Tum sine mora circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt. Sic miserabili strage deletus exercitus.
9 Ipse in colloquium solicitatus, signo dato, vivus in hostium manus incidisset, nisi, tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupassent. Sic quoque relatum caput ludibrio hosti fuit.
10 Filium ducis pæne in conspectu patris eisdem telis operuere. Reliquiæ infelicis exercitus, quo quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque distractæ, vix nuntium cladis retulerunt.
11 Caput ejus recisum, cum dextera manu, ad regem deportatum ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infusum est; ut, cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum et exsangue corpus auro ureretur.

turbaverint, *Jam primum....* Gallice « *d'abord, sans aller plus loin...* » — *Mazaræ*. In hoc nomine multum variant codices et editiones.

8. *Carras*. Carræ, Mesopotamiæ oppidum.

9. *Occupassent*. Prævenissent. — *Sic quoque*. Pendent hæc verba a præcedentibus : nisi barbari fugam Crassi ferro occupassent, hic vivus in hostium manus incidisset, eis ludibrio futurus : *sic quoque* tamen, nempe, licet occisus fuerit, ejus caput abscissum hosti ludibrio datum fuit.

11. *Ut, cujus animus auri arserat cupiditate*, etc. Sic apud Justinum I, 8, 13, « Scytharum regina caput Cyri amputatum in utrem humano sanguine repletum conjici jussit, cum hac exprobratione crudelitatis : *Satia te, inquit, sanguine quem sitisti, cujusque insatiabilis semper fuisti.* »

XII.

ANACEPHALÆOSIS*.

Hæc est illa tertia ætas populi Romani transmarina, 1
qua, Italia progredi ausus, orbe toto arma circumtulit.
Cujus ætatis superiores centum anni sancti, pii, et, ut 2
diximus, *aurei*, sine flagitio, sine scelere, dum sincera
adhuc et innoxia pastoriæ illius sectæ integritas; dum-
que Pœnorum hostium imminens metus disciplinam
veterem continebat. Postremi centum, quos a Cartha- 3
ginis, Corinthi, Numantiæque excidiis, et Attali regis
Asiatica hereditate deduximus in Cæsarem et Pom-
peium, secutumque hos, de quo dicemus, Augustum,
ut claritate rerum bellicarum magnifici, ita domesti-
cis cladibus miseri et erubescendi. Quippe sicut Gal- 4

* Cap. XII. Anacephalæosis. Præverterat Florus ante historiarum et temporum ordinem, cujus facti caussa supra II, 19, 5, et in hac anacephalæosi rationem assignat, ut scilicet hos populi Romani omnes motus domesticos separatos ab externis justisque bellis ex ordine prosequatur. Continet hoc caput compendiose materiam 11 capitum immediate præcedentium, et 13 immediate sequentium. Plura et his quæ hoc capite continentur lege apud divum August. Civit. III, 26. Camers.

2. *Sectæ*. Vulgo secta pro ratione et instituto vitæ dicitur, Romani scilicet illi aureæ ætatis vitam pastoriam, admodum innoxiam sequebantur. — *Pœnorum hostium imminens metus... continebat.* Sallust. Jugurth. XLI: « ante Carthaginem « deletam metus hostilis in bonis « artibus civitatem retinebat. »

4. *Quippe sicut* etc. Nam sicut honestum atque gloriosum est comparasse Galliam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam feracissimas fortissimasque provincias; Armenios quoque et Britannos domuisse qui licet non ad fructum comparati, tamen magna nomina sunt ad majestatem imperii ampliandam, ita, etc.

liam, Thraciam, Ciliciam, Cappadociam, uberrimas validissimasque provincias, Armenios etiam, et Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem, magna nomina acquisisse, pulchrum atque decorum;
5 ita eodem tempore dimicasse domi cum civibus, sociis, mancipiis, gladiatoribus, totoque inter se senatu, turpe
6 atque miserandum. Ac nescio, an satius fuerit populo Romano, Sicilia et Africa contento fuisse, aut his etiam ipsis carere, dominanti in Italia sua, quam eo magnitudinis crescere, ut viribus suis conficeretur.
7 Quæ enim res alia furores civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit: mox Asiatica Pergameni regis hereditas. Illæ opes atque divitiæ afflixere sæculi mores; mersamque vitiis suis, quasi
8 sentina, rempublicam pessumdedere. Unde enim populus Romanus a tribunis agros et cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxu fecerat? Hinc ergo Grac-

6. *Nescio an satius fuerit populo Romano*, etc. Egregie hanc sententiam refert ipsa Roma apud Claud. de Bello Gild. XV, 103: « heu prospera fata! Quid mihi septenos montes turbamque dedisti, Quæ parvo non posset ali? felicior essem Angustis opibus: mallem tolerare Sabinos, Et Veios; brevior duxi securius ævum; Ipsa nocet moles: utinam remeare liceret Ad veteres fines, et mœnia pauperis Anci! Sufficerent Etrusca mihi, campanaque culta, Et Quincti Curiique seges, patriæque petenti Rusticus inferret proprias dictator aristas! » Quæ quidem autem sententia ea est quam proferre possit poeta, at non historicus, rerum caussarumque omnium peritus. Quum enim Roma a principio per vim et latrocinia, per fas et nefas imperium constituisset, in eo discrimine versabatur, ut periret, aut omnes subigeret populos : quod quidem optime expressit MONTESQUIEU, *Grandeur et Décadence des Romains, chap. I*: « *Rome était dans une guerre éternelle et toujours violente: or, une nation toujours en guerre, et par principe de gouvernement, devait nécessairement périr, ou venir à bout de toutes les autres.* » — *Viribus suis conficeretur*. Unde Virgilius exclamat, Æneid. VI, 833: « Neu patriæ validas in viscera vertite vires! »

8. *Gracchana et prima et secunda*. Tiberii et Caii Gracchorum de quibus vide infra cap. XIV, XV.

chana et prima et secunda, et illa tertia Apuleiana
seditio. Unde regnaret judiciariis legibus divulsus a 9
senatu eques, nisi ex avaritia, ut vectigalia reipublicæ,
atque ipsa judicia in quæstu haberentur? Hinc rursus
et promissa civitas Latio, et per hoc arma sociorum.
Quid autem bella servilia? unde nobis, nisi ex abun- 10
dantia familiarum? Unde gladiatorii adversus dominos
suos exercitus, nisi ad conciliandum plebis favorem
effusa largitio, quum spectaculis indulget, supplicia
quondam hostium artem facit? Jam ut speciosiora vitia 11
tangamus, nonne ambitus honorum ab iisdem divitiis
incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempes-
tas. Aut magnificus apparatus conviviorum, et sum- 12
tuosa largitio, nonne ab opulentia paritura mox eges-
tatem? Hæc Catilinam patriæ suæ impegit. Denique 13
illa ipsa principatus et dominandi cupido, unde, nisi
ex nimiis opibus, venit? Atqui hæc Cæsarem atque
Pompeium furialibus in exitium reipublicæ facibus
armavit.

Hos igitur populi Romani omnes domesticos motus, 14
separatos ab externis justisque bellis, ex ordine prose-
quemur.

— *Apuleiana seditio.* Appuleii Saturnini, cap. XVI.

9. *Judiciariis legibus.* Judiciariæ leges hic eæ sunt, quibus ad equites Romanos a senatu judicia translata sunt. Eas Caius Gracchus tulit. Ed. Delph.

10. *Nisi ad conciliandum... artem facit.* Nisi immoderata largitio ad captandam plebis auram, *quæ* quum spectaculis studet, artem reddit, quod olim fuit supplicium hostium.

11. *Speciosiora vitia.* Ea scilicet, quæ speciem quamdam pulchri et virtutis habeant; Sallust. Catil. XI: « Sed primo magis ambitio quam « avaritia animos hominum exerce« bat : quod tamen vitium propius « virtutem erat. »

12. *Hæc Catilinam patriæ suæ impegit.* Sic Cæsar apud Suetonium dicit, iis « quos major criminum vel « inopiæ luxuriæque vis urgeret, « quam ut subveniri posset a se, « opus esse bello civili. »

XIII.

CAUSSA SEDITIONUM TRIBUNITIA POTESTAS*.

1 Seditionum omnium caussas Tribunitia potestas ex-
citavit, quæ, specie quidem plebis tuendæ, cujus in
auxilium comparata est, re autem, dominationem sibi
acquirens, studium populi ac favorem agrariis, fru-
2 mentariis, judiciariis legibus aucupabatur. Inerat om-
3 nibus species æquitatis. Quid enim tam justum, quam
4 recipere plebem jus suum a patribus? ne populus gen-
tium victor, orbisque possessor, extorris aris ac focis

*Cap. XIII. Caussa seditionum tribunitia potestas. Ab hoc capite ordiuntur librum operis hujus quartum plures codices: convenientius certe, quam fit in reliquis libris et editionibus usque adhuc in lucem datis, in quibus a bello Catilinario quartus deducitur liber, nulla, quæ quidem ex auctoris mente redeat, ratione.

1. *Seditionum caussas tribunitia potestas excitavit.* Ferrand, *Esprit de l'Histoire, lettre XIV: « L'établissement des tribuns, loin de terminer les anciens troubles, devenu abusif à sa naissance même, fut la cause et le soutien de ceux que l'on vit ensuite..... Les tribuns avaient été accordés au peuple pour le défendre; ils lui persuadèrent bientôt de se servir d'eux pour attaquer; de façon que ce nouveau pouvoir politique, au premier vice de son institution, joignit tout à coup celui d'agir en sens opposé de son administration même.»* — *Agrariis.* Quibus legibus sancitum erat, ut agri a privatis per vim occupati plebi dividerentur. — *Frumentariis.* Quibus legibus continebatur, ut frumentum, quod copiosissime ex Africa et Sicilia advehebatur, semis et triente venderetur plebi. — *Judiciariis.* De quibus vide cap. præc.

3. *Quid enim tam justum quam recipere plebem jus suum a patribus?* Sine dubio Gronovius recte judicavit pro *jus* reponendum esse *rus*. Nam de agrariis legibus hic loquitur Florus. Assentiunt critici doctissimi. Titze.

4. *Extorris aris ac focis ageret.* Barthius Adversar. libr. XXXIV, cap. 10, et post illum Freinshemius, maluerunt *extorris agris ac focis agerent*. At dubito, an *agri* ac *foci*

ageret. Quid tam æquum, quam inopem populum vi- 5
vere ex ærario suo? Quid ad jus libertatis æquandæ 6
magis efficax, quam ut, senatu regente provincias,
ordinis equestris auctoritas saltem judiciorum regno
niteretur? Sed hæc ipsa in perniciem redibant; et mi- 7
sera respublica in exitium suum sui merces erat: nam 8
et a senatu in equitem translata judiciorum potestas
vectigalia, id est, imperii patrimonium, supprimebat;
et emtio frumenti, ipsos reipublicæ nervos, exhaurie- 9
bat ærarium. Reduci plebs in agros unde poterat sine
possidentium eversione, qui ipsi pars populi erant? et 10
tamen relictas sibi a majoribus sedes ætate, quasi jure
hereditario, possidebant.

sic apud quempiam veterum conjungantur. At per *aras* ac *focos* recte significantur *domorum atque agrorum* possessiones; nam rustica plebs in agris fere habitabat, et aræ juxta ædes aut in ædibus ipsis, sicut foci, habebantur, quod docent comici. Cæterum vulgatam lectionem tuetur Florus capite sequenti iisdem fere verbis scribens, *ne populus gentium victor orbisque possessor, laribus ac focis suis exsularet.* Videsne ergo quid per *aras* auctor supra designare voluerit? TITZE.

5. *Inopem populum vivere ex ærario suo.* Ex ærario depromebatur pecunia, qua coemeretur frumentum, quod vili pretio vendebatur propter plebis inopiam. Hoc scilicet frumentarias leges respicit. ED. DELPH.

7. *Respublica in exitium suum sui merces erat.* Sic Petronius Bello Civili de eadem re « Roma ipsa sui « merces erat. » Ita Velleius, II, 22, 7 : « ut quisque sui periculi « merces foret. » Idem II, 28, 4 : « fieretque quisque merces mortis « suæ. »

8. *Nam et a senatu... supprimebat.* Equites enim suæ societati favendo, vel ludificabant locationem, vel remittebant, vel redemptionis parte relevabant. Propterea etiam judicia equitibus non referenda erant, quia « *ils étaient les traîtans de la république ; ils étaient avides, ils semaient les malheurs dans les malheurs, faisaient naître les besoins publics des besoins publics, et loin de donner à de telles gens la puissance de juger, il aurait fallu qu'ils eussent été sans cesse sous les yeux des juges.* » MONTESQUIEU, *Esprit des Lois*, *chap. XVII*.

10. *Et tamen.* Subjunge statim post *possidentium eversione? et tamen*, etc.

XIV.

SEDITIO TIBERII GRACCHI*.

1 Primam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, genere, forma, eloquentia, facile princeps.
2 Sed hic, sive Mancinianæ deditionis, quia sponsor fœderis fuerat, contagium timens, et inde popularis;
3 sive æquo et bono ductus, quia depulsam agris suis plebem miseratus est, ne populus gentium victor, or-

* Cap. XIV. Seditio Tiberii Gracchi. Anno Urbis 621, ante C. N. 133, coss. P. Mucio Scævola, L. Calpurnio Frugi. Seditionem Tiberii Gracchi scribunt Liv. Epit. LVIII; latius Appianus, de Bello Civili; Aurel. Victor. cap. 64; plura Plut. in vita Gracchorum; August. Civit. III, 34; Valer. Max. I, 4, 2; III, 2, 17; IV, 7, 1; VII, 2, 6. Oros. V, 7, 8; et alibi passim: quæ loca debes Camerti.

1. *Genere... facile princeps.* Hic celeber admodum tribunus patrem habuit Tiberium Sempronium Gracchum, consularem triumphalemque virum, matremque Corneliam Scipionis Africani. Sempronia gens plebeia quidem, sed affinis Romæ amplissimis gentibus. Itaque non stricte intelligendum est τὸ *facile princeps* quod quidem, ut animadvertit Freinshemius, quidquid dat intelligendum, non revera continet. Gracchus enim non genere clarissimus erat civium omnium; ejusque familia non tam nobilis erat, quam nobilitate aucta. — *Eloquentia.* Cicero Orator. Illustr. agens de Carbone et Tib. Graccho, « *Uterque,* « inquit, *summus orator*... Habemus « orationes nondum satis splendi- « das verbis, sed acutas prudentiæ- « que plenissimas. » Hic autem Tiberius Gracchus seditionum concitor, alioqui, ut ait Vell. Paterc. II, 2, « vir vita innocentissimus, inge- « nio florentissimus, proposito sanc- « tissimus, tantis denique adornatus « virtutibus, quantas perfecta et « natura et industria mortalis con- « ditio recipit. »

2. *Mancinianæ deditionis.* C. Hostilius Mancinus Numantinis, ut ignominiam et dedecus a se cum illis icti fœderis expiaret, deditus fuit. Tiberius autem Gracchus quo quæstore et auctore id fœdus ictum fuerat, similis judicii vel pœnæ discrimen metuebat. Edit. [illegible]

bisque possessor, laribus ac focis suis exsularet, qua-
cumque mente, rem ausus ingentem. Postquam roga- 4
tionis dies aderat, ingenti stipatus agmine rostra con-
scendit! nec deerat obvia manu tota inde nobilitas, et
Tribuni in partibus. Sed ubi intercedentem legibus 5
suis Cnæum Octavium videt Gracchus, contra fas col-
legii, jus potestatis, injecta manu, depulit rostris;
adeoque præsentis metu mortis exterruit, ut abdicare
se magistratu cogeretur: sic triumvir creatusividen- 6
dis agris. Quum ad perpetranda cœpta, die comitio-
rum, prorogari sibi vellet imperium, obvia nobilium
manu, eorumque, quos agris moverat, cædes a foro
cœpit. Inde quum in Capitolium profugisset, plebem- 7
que ad defensionem salutis suæ, manu caput tangens,
hortaretur, præbuit speciem regnum sibi et diadema
poscentis; atque ita, duce Scipione Nasica, concitato
in arma populo, quasi jure oppressus est.

3. *Rem.... ingentem.* Tiberius Gracchus complures leges nobilitati adversas tulit: sed Florus hic agit de lege agraria, ne quis plus quingenta jugera agri possideret, et quod superesset pauperibus civibus divideretur. Duker.

4. *Obvia manu.* Nempe, ut videtur, aderat obvia, contraria, nobilium turba. Porro hæc verba ingrata quidem, delenda censuit Tollius.

5. *Intercedentem.* Propria vox, id est, resistentem, vetantem. — *Cnæum Octavium.* Cicero, Livius, Appianus, Plutarchus *Marcum* prænomen Octavio ponunt.—*Contra fas collegii.* Octavius enim Gracchi collega.—*Triumvir.* Alii *triumviratus.*

6. *Obvia nobilium manu.* Minime grata est hoc et sequenti capite eorumdem verborum repetitio, ex quibus loca corrupta esse probabile est, sed sequendi sunt libri. — *Moverat.* Expulerat.

7. *Præbuit speciem regnum sibi et diadema poscentis.* Hæc erat calumnia senatus. — *Quasi jure oppressus est.* Ferrand, *Esprit de l'Histoire, lettre XIV: « Les Gracques voulaient une révolution, ce que personne n'a le droit de vouloir, ce qui dans un état constitué doit être un arrêt de mort: le leur était donc prononcé par la loi, par le bien, par l'ordre public. Il ne fut pas exécuté par des moyens légaux, parcequ'eux-mêmes avaient rendu ces moyens impossibles; parcequ'en trou-*

XV.

SEDITIO CAII GRACCHI*.

1 Statim et mortis et legum fratris sui vindex, non
2 minore impetu incaluit Caius Gracchus. Qui quum pari tumultu atque terrore plebem in avitos agros arcesseret, et recentem Attali hereditatem in alimenta
3 populo polliceretur, jamque nimius et potens altero
4 tribunatu, secunda plebe volitaret, obrogare auso legibus suis Minucio tribuno, fretus comitum manu,

blant la société, ils s'étaient mis en état de guerre; parcequ'en faisant valoir les droits de la multitude, c'est-à-dire, les lois du plus fort, ils s'étaient soumis à cette loi qui paralyse toutes les autres.»

* CAP. XV. SEDITIO CAII GRACCHI. A. U. 621, ante C. N. 123, coss. Q. Cæcilio Metello Balearico, T. Quinctio Flaminino. Quæ hic scribuntur habentur latius a Livio LX, et LXI; Appian. de Bello Civili libr. I; Plutarch. in vita Gracch.; Oros. V, 12; Valer. Max. I, 7, 6; IV, 7, 2; VI, 8, 3; VIII, 10, 1; IX, 4, 3; Item Agell. II, 13; meminit Plin. XXIII, 2; Aurel. Vict. cap. 65; August. Civit. III, 24. CAMERS.

1. *Statim*. Decimo anno post Tiberii Gracchi mortem.

2. *Attali hereditatem*. Hoc de Tiberio, non Caio Gracco, produnt Plutarchus; Epit. Liv. LVIII.

3. *Nimius et potens*. Accedimus N. Heinsii conjecturæ *jamque nimius et impotens*, etc. *Nimius*, id est, ferox, intolerabilis.

4. *Obrogare*. Quidam *abrogare*: quibus quidem verbis non eadem significatio, ut apparet ex pluribus veterum locis et hic Ciceronis præcipue de Republ. III, apud Lactantium VI, 8: « Huic legi nec obro-« gari fas est, neque derogari ex « hoc aliquid licet, neque tota « abrogari potest. » Porro ex communi scriptorum usu lex ROGATUR, dum *fertur;* ABROGATUR, dum *tollitur;* DEROGATUR *legi* vel *de lege*, quum per novam legem aliquid veteri legi *detrahitur;* SUBROGATUR quum aliquid adjicitur; OBROGATUR quum nova lege *infirmatur*. Ea igitur differentia inter duas voces OBROGARE et ABROGARE quod dicitur ABROGARI LEGEM quum alia lege nominatim tollitur; et OBROGARI LEGI,

fatale familiæ suæ Capitolium invasit. Inde proximo- 5
rum cæde depulsus, quum se in Aventinum recepis-
set, inde quoque obvia senatus manu, ab Opimio
consule oppressus est. Insultatum quoque mortis reli- 6
quiis; et illud sacrosanctum caput Tribuni plebis per-
cussoribus auro pensatum est.

XVI.

SEDITIO APULEIANA*.

Nihilominus Apuleius Saturninus Gracchanas asse-
rere leges non destitit: tantum animorum viro Ma- 1
rius dabat! qui nobilitati semper inimicus, consu-

quum nulla superioris legis mentione facta, aliquid contrarium posteriore lege rogatur. Hic autem apud Florum, si legitur *obrogare legibus Gracchi*, intelligendum est eas *lege contraria tollere*.

5. *Ab Opimio Consule*. Quod quidem varie relatum est. Vide Plutarch. Servo cervicem præbuisse scribit Velleius II, 6. Is fuit miserabilis exitus clarissimi illius viri: qui quidem, ut refert Cicero, Orator. Illustr., fratrem etiam eloquentia superavit. « Vir et præstantissi- « mo ingenio, et flagranti studio; « et doctus a puero Caius Grac- « chus.... Diutius si vixisset..... « eloquentia quidem nescio an ha- « buisset parem neminem. Grandis « est verbis, sapiens sententiis, ge- « nere toto gravis. »

6. *Sacrosanctum caput tribuni plebis*. Jam tribunatu abierat Caius Gracchus; quare, abdicato magistratu, sacrosanctus esse desierat.

* Cap. XVI. Seditio Apuleiana. A. U. 654, ante C. N. 190, C. Mario VI, L. Valerio Flacco coss. De Apuleiana seditione scribunt Livius LXIX; Appian. de Bello Civil. libro I; Plutarch. in Mario; Valer. Max. III, 2, 18; Auctor de Viris Illustr. cap. 67 et 73; Oros. V, 17. Camers.

1. *Qui*. Mariumne an Apuleium intelligit? Certe de Apuleio hæc dicuntur. Quid tamen tum significat *Consulatu suo?* sic hunc locum interpretatur Titze, quem loquentem inducemus: « de Apuleio hæc « dicta accipe, non de Mario, sicut « et quæ sequuntur *consulatu suo*

latu suo præterea confisus, occiso palam comitiis
Annio, competitore tribunatus, subrogare conatus
est in ejus locum Caium Gracchum, hominem sine
tribu, sine nomine; sed subdito titulo, in familiam
ipse se adoptabat. Quum tot tantisque ludibriis exsul-
2 taret impune, rogandis Gracchorum legibus ita vehe-
menter incubuit, ut senatum quoque cogeret in verba
jurare, quum abnuentibus aqua et igni interdicturum
se minaretur. Unus tamen exstitit, qui mallet exsilium.
Igitur, post Metelli fugam, omni nobilitate perculsa,
3 quum jam tertium annum dominaretur, eo vesaniæ
progressus est, ut consularia quoque comitia nova
cæde turbaret. Quippe ut satellitem furoris sui Glau-
4 ciam consulem faceret, Caium Memmium competito-
rem interfici jussit, et in eo tumultu regem ex satelli-
tibus suis se appellatum lætus accepit. Tum vero jam
5 conspiratione senatus, ipso quoque jam Mario con-
sule, quia tueri non poterat, adverso, directæ in foro
acies. Expulsus inde, Capitolium invasit; sed quum
6

« *præterea confisus*. Nam ut ex Plu« tarchi Mario discimus, consula« tum sextum Marius opera præ« sertim Glauciæ et Saturnini, tur« bulentissimorum hominum, divi« sa tributim pecunia, adeptus erat. « Hinc Saturninus Marii hunc con« sulatum tamquam suum conside« rabat, quippe quem illi opera « sua paraverat. » Sagax prorsus explicatio, et vera, ut nobis videtur. — *Annio*. Tanta hoc in nomine varietas, ut nihil certi constitui possit. — *Caium Gracchum*. Florus non recte scribit Saturninum subdititium hunc Gracchum in locum Nonii subrogare voluisse. Nam ipsum sibi alterum tribunatum petiisse, et in Nonii occisi locum tribunum esse factum, tradunt omnes alii. Deinde Saturninus tertium tribunus plebis creatus est in annum sequentem una cum falso illo Gracco. Appian. Civil. I, 369. Duker. — *Hominem sine tribu*. Hoc est servum, ut autem scriptores quidam tradunt, fugitivum. — *In familiam*. Gracchorum scilicet. — *Unus*. Metellus Numidicus. — *Consularia comitia*. Nempe ea comitia quæ ad nominandos consules habebantur.

abruptis fistulis obsideretur, senatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce degressus, cum ducibus factionis receptus in curiam est. Ibi eum, 7
facta irruptione, populus fustibus saxisque coopertum in ipsa quoque morte laceravit.

XVII.

DRUSIANA SEDITIO*.

Postremo Livius Drusus, non tribunatus modo viri- 1
bus, sed ipsius etiam senatus auctoritate, totiusque Italiæ consensu, easdem leges asserere conatus, dum 2
aliud captat ex alio, tantum conflavit incendium, ut nec prima illius flamma posset sustineri; et subita morte correptus, hereditarium in posteros suos bellum propagaret. Judiciaria lege Gracchi diviserant 3
populum Romanum, et bicipitem ex una fecerant civitatem. Equites Romani tanta potestate subnixi, ut qui fata fortunasque principum haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur suo jure rem-

6. *Fistulis*. Quibus aqua suppeditabatur.

7. *Laceravit*. A Rabirio caput ejus per convivia circumlatum fuisse scribit Aurelius victor cap. 63.

* Cap. XVII. Drusiana seditio. A. U. 663, ante Christum natum 91, L. Marcio Philippo, Sexto Julio Cæsare coss. Scribunt hac de re Epit. Liv. LXX, LXXI; Valer. Max. IX, 5, 2. Auctor de Viris Illustr. c. 66; Oros. V, 18; Appian. de Bello Civili, libr. I, pag. 371. Camers.

2. *Bellum*. Sociale scilicet, de quo infra.

3. *Bicipitem ex una fecerant civitatem*. Varro apud Nonium in dictione *biceps*, eisdem fere verbis citatur « Gracchus Senatui iniquus « equestri ordini judicia tradidit, « ac bicipitem civitatem fecit, dis« cordiarum fontem. » — *Interceptis vectigalibus*. Vid. supra III, 12, 13. — *Suo jure*. Sua auctoritate,

publicam. Senatus exsilio Metelli, damnatione Rutilii
4 debilitatus, omne decus majestatis amiserat. In hoc statu rerum, pares opibus, animis, dignitate (unde et nata Livio Druso æmulatio exarserat), equitem Servi-
5 lius Cæpio, senatum Livius Drusus asserere. Signa, et aquilæ, et vexilla aderant : cæterum sic urbe in una, quasi in binis castris, dissidebatur. Prior Cæpio in senatum impetu facto, reos ambitus Scaurum et Philip-
6 pum, principes nobilitatis, elegit. His motibus ut resisteret Drusus, plebem ad se Gracchanis legibus evocavit, eisdem socios ad plebem spe civitatis erexit. Exstat vox ipsius, « Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, « nisi si quis aut cœnum dividere vellet, aut cælum. »
7 Aderat promulgandi dies, quum subito tanta vis hominum undique apparuit, ut hostium adventu obsessa
8 civitas videretur. Ausus tamen obrogare legibus con-

potestate quæ, ipsis legibus concessa erat, qua prave usi. — *Metelli.* De quo capite superiori. — *Rutilii.* P. Rutilius Rufus legatus fuerat Scævolæ proconsulis, et a Publicanorum, hoc est, equitum, injuriis Asiam defenderat : quare invisus ordini equestri, penes quem judicia erant, repetundarum damnatus, in exsilium pulsus fuit. De illo Velleius Paterc. II, 12 : « P. Rutilium, « virum non seculi sui, sed omnis « ævi optimum, interrogatum lege « repetundarum, cum gemitu ci- « vitatis, damnaverant equites. »

4. *Unde et nata Livio Druso æmulatio. Unde* ad τὸ *dignitate* referri debet. Nam inde nata Livio Druso æmulatio, quod eques dignitate par esset senatui. — *Asserere.* Defendere.

5. *Cæterum.* Pro *sed*, ut sæpe Florus et alii ponunt. — *Elegit.* Eos elegit, ut ambitus accusaret.

6. *Plebem ad se.... erexit.* Merito Salmasius profitebatur sibi religioni esse, vulgatam solicitare. Ferri tamen potest vox *eisdem*, quamvis sequatur *spe civitatis*, modo hæc verba a cæteris ita, ut nos fecimus, distinguas. Et vel etiam tolerari poterit verbum *erexit*, ubi cum Freinshemio explices, plebem sibi, et socios plebi reddidit faventes. Sed tamen hic ipse pro *erexit*, conjiciebat *traxit*, quod non contemnendum censebant Tollius, Perizonius, Dukerus. Mihi potior est auctoritas Flori ipsius, qui pæne eadem verba capite sequenti repetiit. Titze.

8. *Obrogare.* De hac voce supra

sul Philippus : sed apprehensum faucibus viator non ante dimisit, quam sanguis in ora et oculos redundaret. Sic per vim latæ, jussæque leges : sed pretium 9
rogationis statim socii flagitare : quum interim imparem Drusum, ægrumque rerum temere motarum, matura, ut in tali discrimine, mors abstulit. Nec ideo minus socii promissa Drusi a populo Romano reposcere armis desierunt.

XVIII.

BELLUM SOCIALE*.

Sociale bellum vocetur licet, ut extenuemus invi- 1
diam : si verum tamen volumus, illud civile bellum fuit: quippe quum populus Romanus Etruscos, Latinos, Sabinosque miscuerit, et unum ex omnibus sanguinem ducat, corpus fecit ex membris, et ex omnibus unus est; nec minore flagitio socii intra Italiam, 2
quam intra urbem cives, rebellabant.

cap. XV. — *Viator*. Dissentit expresse Valerius Maximus IX, 5, 2 : « Obtorta gula, et quidem non per « viatorem, sed clientem suum. »

9. *Imparem*. Hoc est, qui impar erat solvendo ea quæ promiserat, nempe jus civitatis. — *Matura, ut in tali discrimine*, nempe, opportuna, quum esset in tali discrimine.

* Cap. XVIII. Bellum sociale. A. U. 664, ante C. N. 90, coss. Julio Cæs. Rutilio Lupo. Bellum Sociale scribunt Epit. Liv. LXXI et seqq. latius Appianus de Bello Civ. lib. I, pag. 373 etc. Aurel. Vict. c. 63, et 75; Valer. Maxim. VIII, 6, 4; Aug. Civit. III, 17, 26; Plin. XXXIII, 1; Eutrop. V, 1; Oros. V, 18; Euseb. libro temporum; Solin. cap. 2; Plutarch., Sylla cap. 8; Strabo lib. V, pag. 166. Camers.

1. *Corpus fecit ex membris*. Supra I, 1, 9, « Ex variis quasi ele« mentis unum corpus congrega« vit. »

3 Itaque, quum jus civitatis, quam viribus auxerant, socii justissime postularent, ad quam spem eos cupi-
4 dine dominationis Drusus erexerat; postquam ille domestico scelere oppressus est, eadem fax, quæ illum cremavit, socios in arma et oppugnationem Urbis ac-
5 cendit. Quid hac clade tristius? quid calamitosius? quum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, postremo Italia, contra matrem ac
6 parentem suam Urbem consurgerent; quum omne robur fortissimorum fidelissimorumque sociorum sub suis quisque signis haberent municipalia illa prodigia: Popedius Marsos, et Latinos Afranius; Umbros totus senatus et consules; Samnium Lucaniamque Telesi-

3. *Civitatis, quam viribus auxerant.* « *Ils étaient pour ainsi dire les mains avec lesquelles Rome enchainait l'univers.* » MONTESQUIEU, *Grandeur et Décadence des Romains, chap.* 9.

5. *Latium.* Non mihi persuadet Florus, totum Latium et Etruriam hoc bello a Romanis defecisse. Italiam pæne totam, ad mare superum et Apenninum, et ad mare inferum a Liri fluvio usque ad mare Adriaticum, arma adversus Romanos suscepisse, intelligi potest ex Appiano Civil. I, pag. 374. DUKER.

6. *Municipalia illa prodigia.* Quid hæ voces significent non plane intelligo; et iis explicandis multum variant interpretes. COËFFETEAU vertebat: « *Un tas de prodiges issus des villages que nos honneurs ont rendus insolens;* » Nostras LEVAYER, « *Je ne sais quels prodiges de fortune dont la patrie est à peine connue;* » Nostras PAUL, « *Des hommes obscurs et ignorés jusqu'alors.* » Inter autem commentatores, Anna Fabri filia de hoc loco: Duces qui singulis municipiorum copiis præerant *prodigia* vocat Florus, quod adversus matrem et parentem consurgerent. — *Popedius Marsos,.... Lucaniamque Telesinus.* Locus conclamatus, nec sine ope aliorum, quam quos habemus, codicum, integritati restituendus. Vitium præcipue obsidet verba *totus senatus et consules.* Nam, quod quidam autumant, Florum hic loqui de consulibus, et senatu illo, quem socii rebellantes ex suo corpore tum Corfinii crearunt, non video quo modo cæteris quæ hic leguntur, apte conveniat. Itaque illis potius accesserim, qui in his verbis corruptis latere putant ducem alium et populum Italicum, præter hos quos cernimus, a Floro hic consignatum. TITZE. Porro postquam Freinshemii, Grævii, Annæ, Ruperti, Perizonii, Tollii, et Dukeri conjecturas recensuit vir eruditissimus, quem lo-

nus: ut, quum regum et gentium arbiter populus 7
ipsum se regere non posset, victrix Asiæ Europæque
a Corfinio Roma peteretur!

Primum fuit belli in Albano monte consilium, ut 8
festo die Latinarum Julius Cæsar et Marcius Philippus
consules, inter sacra et aras, immolarentur. Postquam 9
id nefas proditione discussum est, Asculo furor omnis
erupit, in ipsa quidem ludorum frequentia trucidatis,
qui tum aderant ab Urbe, legatis. Hoc fuit impii belli
sacramentum. Inde jam passim ab omni parte Italiæ, 10
duce et auctore belli discursante Popedio, diversa per
populos et urbes signa cecinere. Nec Annibalis, nec 11
Pyrrhi, fuit tanta vastatio. Ecce Ocriculum, ecce
Grumentum, ecce Fæsulæ, ecce Carseoli, Reate, Nuceria, et Picentia cædibus, ferro et igne vastantur. Fusæ 12
Rutilii copiæ, fusæ Cæpionis: nam ipse Julius Cæsar,
exercitu amisso, quum in Urbem cruentus referretur,
miserabili funere mediam etiam Urbem perviam fecit.

quentem induximus, hunc locum sic refingendo concludit: *Popedius Marsos et Latinos; Afranius Umbros; totos Æquatius Tuscos; Samnium Lucaniamque Telesinus*, etc.

7. *Ut quum regum..... victrix*, etc. Ex libris legendum, *quum regum... ut victrix*, etc. at minime dubium quin τὸ *ut* transponendum sit initio hujus loci, ut transposuimus. — *Corfinio*. Hanc urbem caput imperii constituendi elegerant Socii. Vell. Paterc. II, 13.

8. *Julius Cæsar.* Subscribo felicissimæ Freinshemii conjecturæ, quæ, post Stadii censuram, hunc *Julium Cæsarem* redonat librariis, afferens nobis lectionem verissimam: *Nam ipse Rutilius cos.* id est, *consul.* Ex *Rutilius* scribæ imperiti fecerunt *Julius;* ex nota *cos.* produxerunt *Cæsar.* Titze.

9. *Discussum est.* Detectum est. — *Asculo.* Picenorum urbe. — *Legatis.* Hic videtur Florus *legatos* appellasse, qui pro prætoribus, aut consulibus erant.

10. *Signa cecinere.* Id est, tubæ, cornua. Sic sæpe Virgilius, *Signa canunt.*

11. *Grumentum.* Lucaniæ oppidum. — *Carseoli.* Urbs Æquorum. — *Reate.* Urbs in Sabinis fuit. — *Nuceria.* Urbs Umbrorum.

12. *Cæpionis.* Qui prætor erat. — *Julius Cæsar.* Lege hic etiam *Rutilius consul,* ut supra. — *Mise-*

13 Sed magna populi Romani fortuna, et semper in malis major, totis denuo viribus insurrexit: aggressique singuli populos, Cato discutit Etruscos; Gabinius Mar-
14 sos; Carbo Lucanos; Sylla Samnites. Strabo vero Pompeius, omnia flammis ferroque populatus, non prius finem cædium fecit, quam Asculi eversione, Manibus tot exercituum, consulum, direptarumque urbium diis litaretur.

XIX.

BELLUM SERVILE*.

1 Utcumque, etsi cum sociis (nefas!), cum liberis tamen et ingenuis, dimicatum est. Quis æquo animo
2 ferat in principe gentium populo bella servorum? Pri-

rabili funere mediam etiam urbem perviam fecit. Locus corruptissimus: inter autem conjecturas quibus hunc restituere tentaverunt, placet ea præcipue, quam protulit Titze. Hunc locum, inquit, sic puto a Flori manu venisse; *Nam ipse Rutilius consul, exercitu amisso, quum in urbem cruentus referretur, (miserabili fine) media in turba per viam defecit.* Cujus conjecturæ veritati favet et Appiani et Orosii historia.

13. *Cato.* L. Porcius Cato. — *Discutit.* Opprimit. — *Gabinius.* A. Gabinius.

14. *Strabo vero Pompeius.* Pompeii Magni pater.

* Cap. XIX. Bellum Servile. A. U. 619, ante C. N. 135, coss. Servio Fulvio Flacco, Q. Calpurnio Pisone. Servile bellum quod in Sicilia gestum est scribunt Epit. Livii LVI; Plut. Crasso, cap. 18; Oros. V, 8; Eutrop. IV, 3; Euseb. lib. temporum; August. Civit. Dei, III, 26. Animadvertendum hoc bellum gestum ante bellum sociale. Camers.

1. *Utcumque, etsi*, etc. Titze legendum censet, *utcumque et cum sociis nefas*, etc. De re autem intellige, etsi cum sociis nefas est dimicare, tamen, utcumque hoc se habet, cum liberis hominibus dimicatum est.

2. *Primum servile bellum.* Observa œconomiam auctoris, qui hoc

mum Servile bellum inter initia Urbis, Herdonio Sabino duce, in ipsa Urbe tentatum est; quum, occupata tribunitiis seditionibus civitate, Capitolium obsessum est, et a consule captum: sed hic tumultus magis fuit, quam bellum. Mox, imperio per diversa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multo cruentius servili, quam Punico bello esse vastatam?

Terra frugum ferax, et quodammodo suburbana 3
provincia, latifundiis civium Romanorum tenebatur.
Hic ad cultum agri frequentia ergastula, catenatique
cultores, materiam bello præbuere. Syrus quidam no- 4
mine Eunus (magnitudo cladium facit, ut meminerimus), fanatico furore simulato, dum Syriæ deæ comas jactat, ad libertatem et arma servos, quasi numinum
imperio, concitavit; idque ut divinitus fieri probaret, 5
in ore abdita nuce, quam sulphure et igne stipaverat,
leniter inspirans, flammam inter verba fundebat. Hoc 6

loco demum mentionem facit primi servilis tumultus, quamvis is incidit in anno Urbis 293. Res erat minoris momenti, nec digna quæ peculiari loco in epitomis secundæ ætatis commemoraretur. Itaque eam huic loco reservavit, similibusque, sed majoribus rebus adjunxit. — *Mox*. At deinde.

3. *Latifundiis*. Quidam *late fundis*: melius forsan. Quamquam tamen sæpius hanc vocem *latifundia* scriptores usurpant. — *Ergastula*. Loca ubi servi vincti operantur. — *Materiam bello*. Supra dixit c. 12: « Quid autem bella servilia? Unde « nobis nisi ex abundantia fami- « liarum? »

4. *Fanatico furore*. Fanatici proprie dicebantur sacerdotes; et fanaticus furor est furor divinus, quali sacerdotes corripi putabantur, oraculum edituri: *furor* et *furere*, propria etiam sunt verba inspiratorum, quo et Græci *μάντεις* dixerunt *ἀπὸ τῆς μανίας*. — *Dum Syriæ deæ comas jactat*. Locus intellectu difficilis. Notissimum prorsus fanaticos comam et caput jactare solitos: at quo sensu postea subjungi potest *Syriæ deæ?* Anna Fabri filia sic hunc locum Gallice vertit: « *Tandis qu'à tout propos le drôle ne parle que des cheveux de la déesse syrienne : car* (insuper addit Anna) *il jurait par ses cheveux.* » Quam quidem in explicationem minime accedimus. Nostras autem Le Vayer, et Nostras Paul: « *Et secouant horriblement ses cheveux au nom de la déesse Cybèle.* » Quod melius placet.

6. *Hoc miraculum*. Non dubito

miraculum primum duo millia ex obviis, mox jure belli refractis ergastulis, sexaginta amplius millium fecit exercitum; regiisque, ne quid malis deesset, decoratus insignibus, castella, oppida, vicos misera-
7 bili direptione vastavit. Quin illud quoque (ultimum belli dedecus!) capta sunt castra prætorum; nec nominare ipsos pudebit; castra Manilii, Lentuli, Pisonis, Hypsæi. Itaque qui per fugitivarios retrahi debuissent, prætorios duces, profugos prælio, ipsi sequebantur.

Tandem Perperna imperatore supplicium de eis
8 sumtum est. Hic enim victos, et apud Ennam novissime obsessos, quum fame, ex qua pestilentia, consumsisset, reliquias latronum compedibus, catenis religavit, crucibusque punivit; fuitque de servis ovatione contentus, ne dignitatem triumphi servili inscriptione

quin scripserit Florus *hoc miraculo*, ut sequentia *fecit exercitum* referantur ad Eunum. Freinshemius. — *Jure belli.* Quod igitur jus belli servis?... multa verba supplenda sunt, ut intelligas; scilicet quum inceptum bellum eos quasi in priora jura vindicaret. — *Regiisque, ne quid malis deesset*, etc. An ideo gravior erat Eunus populo Romano, quod regiis ibat decoratus insignibus? Ita: usque adeo regium ei nomen invisum erat, et tyrannis reformidata.

7. *Fugitivarios.* Dicuntur fugitivarii, qui fugitivis adduntur, ut eos retrahant.

8. *Perperna.* Pro *Perpenna*, Pighius in annalibus Romanis ad annum 622, Florum scripsisse putat *P. Rupilio.* Is enim omnium auctorum consensu hoc bellum servile confecit. Quod si verum est, etiam inferius idem nomen corrigendum foret, ut recte admonuit Dukerus. Titze. — *Ennam.* Urbem Siciliæ mediterraneam. — *Fame, ex qua pestilentia.* Textum ita restituimus ex Anna Fabri, corruptum in veteribus libris, ubi legitur *quasi pestilentia.* — *Ovatione.* Minoris triumphi genus est, quod concedebatur imperatoribus, quum aut bella non rite indicta, neque cum justo hoste gesta essent; aut hostium nomen humile et non idoneum esset, ut servorum piratarumque; aut deditione repente facta, impulverea (ut dici solet) incruentaque victoria obveniret. Agell. V, 6. Ovans nec curru vectus, nec trabeam, nec togam pictam indutus, pedibus urbem exercitu præeunte ingreditur, ut testatur Dionysius V, 46, qui ovationem *pedestrem triumphum* vocat. Freinsh.

violaret. Vixdum respiraverat insula, quum statim ser- 9
vi, et a Syro reditur ad Cilicem: Athenio pastor, inter-
fecto domino, familiam ergastulo liberatam sub si-
gnis ordinat. Ipse veste purpurea, argenteoque baculo, 10
et regium in morem fronte redimita, non minorem,
quam ille fanaticus prior, conflat exercitum; acriusque
multo, quasi et illum vindicaret, vicos, castella, op-
pida diripiens, in dominos, in servos infestus, quasi
in transfugas, sæviebat. Ab hoc quoque prætorii exer- 11
citus cæsi, capta Servilii castra, capta Luculli. Sed
Aquilius, Perpernæ usus exemplo, interclusum hostem
commeatibus ad extrema compulit, communitasque
copias armis fame facile delevit: dedidissentque se,
nisi suppliciorum metu voluntariam mortem prætulis-
sent. Ac ne de duce quidem supplicium exigi potuit, 12
quamvis in manus venerit: quippe dum circa ad pre-
hendendum eum multitudo contendit, inter rixantium
manus præda lacerata est.

9. *Quum statim servi.* Subaudi, adsunt. Quidam legunt *a servis*, nullo sensu, nisi ita suppleas, *quum statim servi a servis.* Statim autem est 31 annis post incœptum ab Euno bellum. — *Et a Syro reditur ad Cilicem.* Eunus Syrus erat, et Cilix pastor Athenio, de quo infra.

11. *Communitasque copias armis.* Id est, armis probe instructas, quasi hoc dicat Florus, servos hostem armis repulisse, sed fame domitos fuisse. Si in vulgata lectione nihil vitii est, vix alia potest esse horum verborum sententia. Aliæ editiones habent *comminutas.*

12. *Circa ad prehendendum eum.* Hoc loco multæ prolatæ fuerunt conjecturæ et mutationes. At nos maluimus servare lectionem MSS. et editionum veterum.

8 cem detulere. Nec abnuit ille de stipendiario Thrace miles, de milite desertor, inde latro, dein in honore
9 virium gladiator: qui defunctorum quoque prælio ducum funera imperatoriis celebravit exsequiis, captivosque circa rogum jussit armis depugnare, quasi plane expiaturus omne præteritum dedecus, si de gladiatore
10 munerator fuisset. Inde jam consulares quoque aggressus, in Apennino Lentuli exercitum percecidit:
11 apud Mutinam Caii Cassii castra delevit. Quibus elatus victoriis, de invadenda urbe Romana, quod satis est turpitudini nostræ, deliberavit.

12 Tandem etiam totis imperii viribus contra mirmillonem consurgitur; pudoremque Romanum Licinius Crassus asseruit, a quo pulsi fugatique (pudet dicere)
13 hostes in extrema Italiæ refugerunt. Ibi circa Bruttium angulum clusi, quum fugam in Siciliam pararent, neque navigia suppeterent, ratesque ex cratibus, et dolia connexa virgultis in rapidissimo freto frustra experirentur, tandem eruptione facta, dignam viris obiere
14 mortem; et, quod sub gladiatore duce oportuit, sine

8. *Stipendiario Thrace.* Hoc est, natus erat in Thracia provincia stipendiaria.

9. *Captivos circa rogum jussit... depugnare.* Quod quidem spectaculum edi solebat in imperatorum Romanorum exsequiis. — *Munerator.* Hoc est, qui præbet spectacula, munus, gladiatores.

10. *Lentuli.* Cnæi Cornelii Lentuli Clodiani consulis. — *Mutinam.* Galliæ Cispadanæ urbem, hodie *Modène.* — *Caii Crassi.* Qui prætor erat.

12. *Mirmillonem.* Mirmillones dicebantur gladiatores quidam qui ex Gallia venerant. Mirmillo autem non erat Spartacus, sed ex Thracia oriundus. Sed aliquando *mirmillo* pro quovis gladiatore sumtus, ut hoc loco. Edit. Delph. — *Licinius Crassus.* Prætor. — *Asseruit.* Ultus est. — *A quo pulsi fugatique* (pudet dicere) *hostes*, etc. Titze melius legit: *a quo pulsi fugatique* (pudet dicere hostes), etc.

13. *Angulum.* Sinum. — *Frustra experirentur.* Frustra tentarent adscendere.

14. *Sine missione.* Hoc est, ad certam mortem. Missio enim erat gratia deserendi pugnam, quæ quan-

missione pugnatum est. Spartacus ipse in primo agmine fortissime dimicans, quasi imperator, occisus est.

XXI.

BELLUM CIVILE MARIANUM.

Hoc deerat unum populi Romani malis, jam ut ipse 1
intra se parricidale ferrum domi stringeret, et in urbe
media ac foro, quasi arena, cives cum civibus suis,
gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo utcum- 2
que ferrem, si plebeii duces, aut si nobiles mali sal-
tem, ducatum sceleri præbuissent. Jam vero, prô fa-
cinus! qui viri! qui imperatores! decora et ornamenta
sæculi sui, Marius et Sylla, pessimo facinori suam
etiam dignitatem præbuerunt.

Tribus, ut sic dixerim, sideribus agitatum est: pri- 3
mo et levi, et modico, tumultu magis, quam bello,
intra ipsos armorum duces subsistente sævitia: mox 4
atrocius et cruentius, per totius viscera senatus gras-
sante victoria: ultimum non civicam modo, sed hosti- 5

doque dabatur victis gladiatoribus.

Cap. XXI. Bellum civile Marianum. Bellum Marianum scribunt fere omnes: Epit. Liv. LXXVII et seqq. Plut. in vitis Marii et Syllæ; August. Civit. III, 27 et 28; Eutrop. libr. V per totum; Oros. V, 19; Aurelius Victor, cap. 67, 68, 69 et 75; copiose Appianus de Bello Civili, libr. I, p. 338, etc.; Val. Max. I, 5, 5; II, 3, 1; VI, 8, 2; VI, 9, 14; IX, 2, 2; Solin, cap. 40; plura et Lucanus, II, 67. Camers.

1. *Ferrum*. Vulgo *bellum: ferrum* autem ex ed. P.

2. *Mali*. Perversi, contemnendi.

3. *Sideribus*. Hic *sidus* pro tempestate positum. — *Tumultu magis quam bello*. In aliis legitur, *tumultu majori quam bello*. Melius placet vulgata.

4. *Per... viscera... grassante*. Id est, lacerante viscera senatus.

5. *Non civicam modo, sed hosti-*

lem quoque rabiem supergressum est; quum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eo usque odiis sævientibus, donec deessent, qui occiderentur.

6 Initium et caussa belli, inexplebilis honorum Marii fames, dum decretam Syllæ provinciam Sulpicia lege solicitat. Sed impatiens injuriæ statim Syllæ legiones circumegit; dilatoque Mithridate, Esquilina Collina-
7 que porta geminum Urbi infundit agmen. Unde quum consulto Sulpicius et Albinovanus objecissent catervas,

lem quoque rabiem supergressum est. Lucanus dixit *bella plusquam civilia*, nullum gradum relinquens, quo crescere possent. At Florus supra *civilia* ponit *hostilia*, quod falsum, ut ratio et politici probant. Hujus belli immanitatem melius designat Montesquieu, *Grand. et Décad. des Romains, chap.* 11, his verbis: « *Outre la jalousie, l'ambition et la cruauté des deux chefs, chaque Romain était furieux; les nouveaux citoyens et les anciens ne se regardaient plus comme les membres d'une même république, et l'on se faisait une guerre qui, par un caractère singulier, était en même temps civile et étrangère.* » — *Donec deessent qui occidentur.* Ferrand, *Esprit de l'Histoire, lettre XVIII*: « *A voir avec quelle rage, quel acharnement ils s'attaquent, ils s'assassinent, ils se dépouillent les uns les autres, on dirait que le monde opprimé les a chargés de solder eux-mêmes le compte de sa vengeance.* »

6. *Sulpicia lege solicitat.* Provincia Syllæ demandata erat bellum cum Mithridate gerendum. Quam provinciam quum sibi optaret Marius, Sulpicio tribuno plebis auctor fuit, ut perniciosas leges ferret, queis exsules revocarentur, et ut ipse adversus Mithridatem dux crearetur. Edit. Delph. — *Impatiens injuriæ.* Quæ quidem verba magna vi et elegantia amplificavit Montesquieu, *Dialogue d'Eucrate et de Sylla*: « *Ressouvenez-vous de mes démêlés avec Marius: je fus indigné de voir un homme sans nom, fier de la bassesse de sa naissance, entreprendre de ramener les premières familles de Rome dans la foule du peuple; et, dans cette situation, je portais tout le poids d'une grande âme: j'étais jeune, et je résolus de me mettre en état de demander compte à Marius de ses mépris.* » — *Circumegit.* Id est, reduxit ad Romam, e Campania scilicet, ubi erat cum exercitu ad conficiendas reliquias belli socialis. — *Dilatoque Mithridate.* Nervosa brevitas, pro, dilato adversus Mithridatem bello. — *Esquilina.* Porta quæ ad Esquilinum campum ducebat, dicta etiam Tiburtina et Prænestina. — *Collina.* Quæ et Quirinalis, Agonia, sive Agonensis dicta fuit.

7. *Quum consulto*, etc. Quæ proba sententia in τῷ *consulto* includi potest? Conjiciebat Anna Fabri,

sudesque et saxa undique a mœnibus ac tela jacerentur, ipse quoque jaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolii, quæ Pœnos, quæque Gallos etiam Senones evaserat, quasi captivam, victor insedit. Tum ex con- 8
sulto senatus adversariis hostibus judicatis, in præsentem Tribunum, aliosque diversæ factionis jure sævitum est. Marium servilis fuga exemit: immo fortuna alteri bello reservavit.

Cornelio Cinna, Cnæo Octavio consulibus, male 9
obrutum resurrexit incendium, et quidem ab ipsorum discordia, quum de revocandis, quos senatus hostes judicaverat, ad populum referretur. Cincta quidem 10
gladiis concione, sed vincentibus, quibus pax et quies potior, profugus patria sua Cinna confugit ad partes. Redit ab Africa Marius clade major, siquidem car-

quum Servius Sulpicius... Dukerus suadet *inconsulto*, explicans temerarium et inconsultum fuisse legionibus objicere catervas multitudinis urbanæ. — *Sudesque et saxa.* Tela tumultuaria, quæ mihi etiam conjunxisse videtur Virgilius, Æn. I, 154: « Jamque faces et saxa vo« lant... » — *Jaculatus.* Eadem tela sudesque. — *Insedit.* Optime, non *incendit*, ut quidam pessime corrigere suadent. Virg. Æn. II, 615: « Jam summas arces Tritonia (res« pice) Pallas Insedit. » Florus et IV, 8, 2: « Jam et classe medium « mare insederat. »

8. *Adversariis hostibus judicatis.* Adversariis Syllæ. Qui contra patriam arma cepissent, vel a republica defecissent, vel novas res moliti essent, eos moris erat, *hostes* a senatu judicari, ita ut cuivis eos impune liceret vel occidere, vel ad consules ducere. Ed. Delph.—*Præsentem tribunum.* Scilicet tribunum Sulpicium.

9. *Ab ipsorum discordia.* Consulum scilicet. Quum alter, nempe Cinna, exsules revocandos censeret, alter vero, nempe Octavius, negaret. Alii aliam discordiæ dant caussam, quod Cinna ut sibi potentiam adstrueret, Italiæ cives in omnes tribus divisit, qua ratione Italicis plus potestatis dabat in comitiis quam Romanis, ideoque ab Octavio collega urbe pulsus fuit. Ed. Delph. — *Referretur.* Contra usum veterum qui dicunt, *referre* ad senatum, *ferre* ad populum: quamobrem quidam corrigunt *ferretur.*

10. *Quibus pax... potior.* Nempe, iis qui exsules revocandos negaverant. — *Ad partes.* Marii. — *Car-*

cer, catenæ, fuga, exsilium, horrificaverant dignitatem.
11 Itaque ad nomen tanti viri late concurritur: servitia
(prô nefas!) et ergastula armantur; et facile invenit
12 exercitum miser imperator. Itaque vi patriam reposcens, unde vi fuerat expulsus, poterat videri jure agere, nisi caussam suam sævitia corrupisset.

Sed quum diis hominibusque infestus rediret, statim
primo impetu cliens et alumna Urbis Ostia nefanda
13 strage diripitur: mox in urbem quadruplici agmine
intratur. Divisere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic postquam manus omnis Octavii depulsa Janiculo est, statim ad principum cædem signo dato, aliquanto sævius, quam aut in Punica, aut in Cimbrica
14 urbe, sævitur. Octavii consulis caput pro rostris exponitur; Antonii consularis in Marii ipsius mensis: Cæsares a Fimbria in penatibus domorum suarum trucidantur; Crassi, pater et filius, in mutuo alter alterius adspectu: Bæbium atque Numitorium per medium

cer. Minturnensis. — *Fuga.* Ex hoc carcere Minturnensi. — *Exsilium.* In Africa. — *Horrificaverant dignitatem.* Quantus in verba illa commentatorum, et Freinshemii et Grævii, aliorumque impetus; ut turgida, declamatoria, putida! De iis quæ ad eruditionem spectant, tam eruditis viris ire inficias non audeam, at in his, quæ ad judicium, liberius dissentiam. Dicam ergo cum Anna Fabri, verba egregia, et majestatis magnæ: quasi diceret Florus carcerem, catenas, fugam, exsilium, Marii dignitatem sacro quodam horrore auxisse.

11. *Servitia... et ergastula.* Pro *servi*, poetice.

13. *Cliens et alumna urbis Ostia.* Alumnam et Clientem urbis Florus vocat, quia ab Anco Martio quarto Romanorum rege condita fuit. — *Cimbrica urbe.* Pro quavis urbe hostili; neque enim umquam Cimbrorum urbem a Romanis captam reperias.

14. *Antonii.* Avus Triumviri, ex Plutarcho. — *Cæsares a Fimbria.* In antiquis edd. legitur *Cæsar et Fimbria*, quod retinere non potuit, quum constet Marianarum partium fuisse Fimbriam. Cæsares autem de quibus agitur, Caius et Lucius erant. — *Penatibus.* Recte reposuerunt *penetralibus* ex Grævio. — *Crassi.* De horum morte variant scriptores. Vide Appianum pag. 394.

forum unci traxere carnificum: Catulus se ignis haustu 15
ludibrio hostium exemit: Merula, flamen Dialis, in 16
Capitolio Jovis ipsis oculos venarum cruore respersit:
Ancharius, ipso vidente Mario, confossus est, quia
fatalem illam scilicet manum non porrexerat salutanti.
Hæc tot senatus funera intra Kalendas et Idus Januarii 17
mensis septima illa Marii purpura dedit: quid futurum fuit, si annum consularis implesset!

Scipione Norbanoque consulibus, tertius ille turbo 18
civilis insaniæ toto furore detonuit: quippe quum hinc
octo legiones, et quingentæ cohortes starent in armis;
inde ab Asia cum victore exercitu Sylla properaret.
Et sane quum tam ferus in Syllanos Marius fuisset, 19
quanta sævitia opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam sub amne Volturno signa

15. *Catulus se ignis haustu*, etc. Cicero Tusculan. Quæst. V, 19: « Conclusit se loco, nuper calce « arenaque perpolito, illatoque igni « qui vim odoris excitaret, simul « incluso, suo mortem magis voto, « quam arbitrio inimicorum obiit. »

16. *Merula*. Velleius II, 23, 3: « Incisis venis, superfusoque alta- « ribus sanguine, quos sæpe pro « salute reipublicæ Flamen Dialis « precatus erat deos, eos in exse- « crationem Cinnæ, partiumque « ejus tum precatus, optime de rei- « publica meritum spiritum reddi- « dit. » — *Flamen Dialis*. Jovis sacerdos. — *Quia fatalem... manum non porrexerat*, etc. Hoc signum suis dederat, ut, quibus se adeuntibus manum non porrigeret, eos trucidarent.

17. *Septima... purpura*. Id est, septimus consulatus. — *Consularis*. Quidam *consulatus*, melius.

18. *Scipione Norbanoque consulibus*. Corrupte antiqui libri *Norbano quinto*. — *Quum hinc octo legiones, et quingentæ cohortes starent in armis, inde*, etc. Ita ediderunt Grævius et Amstelodamenses; optime, quamquam tamen legatur in antiquis libris, tum scriptis, tum editis; *quum hinc octo legiones, inde quingentæ cohortes starent in armis, inde*, etc. At nullo sensu.

19. *Quum tam ferus... quanta sævitia opus erat, ut Sylla de Mario vindicaretur?* Quam quidem sententiam ita expressit Ferrand, *Esprit de l'Histoire, lettre XVIII*: « *Marius voudra venger la caste dont il est sorti; il croira avoir épuisé les recherches de la vengeance. Mais Sylla viendra froidement lui montrer la mesquinerie de ses calculs; il*

concurrunt, et statim Norbani fusus exercitus: statim omnes Scipionis copiæ, ostentata spe pacis, oppressæ.
20 Tum Marius juvenis, et Carbo consules, quasi desperata victoria, ne inulti perirent, in antecessum sanguine senatus sibi parentabant; obsessaque curia, sic de senatu, quasi de carcere, qui jugularentur, educti.
21 Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? nam Quinctus Mucius Scævola pontifex, Vestales am-
22 plexus aras, tantum non eodem igne sepelitur. Lamponius atque Telesinus, Samnitum duces, atrocius Pyrrho et Annibale Campaniam Etruriamque popu-
23 lantur; et, sub specie partium, se vindicant. Apud Sacriportum Collinamque portam debellatæ omnes hostium copiæ. Ibi Marius; hic Telesinus oppressi. Nec idem tamen cædium, qui belli, finis fuit. Stricti enim et in pace gladii; animadversumque in eos, qui se
24 sponte dediderant. Minus est, quod apud Sacriportum, et apud Collinam portam, septuaginta amplius millia Sylla concidit: bellum erat. Quatuor millia deditorum

tapissera Rome de ses sanglantes additions. » — *Statim omnes Scipionis copiæ, ostentata spe pacis, oppressæ.* Fuso Norbani exercitu, Sylla se ad Scipionem convertit, et ante prælium, totum ejus exercitum, sine sanguine, in deditionem accepit. Ed. Delph.

20. *Carbo.* Cn. Papirius Carbo. — *Parentabant. Parentare* est mortuis parentibus sacrificia facere, inferias ferre. Sed etiam de quorumvis mortuorum sacrificiis dicitur. Edit. Delph.

21. *Tantum non eodem igne sepelitur.* Id est, parum abfuit quin...

22. *Lamponius atque Telesinus.* De his supra III, 18, 8.

23. *Sacriportum.* Aut sacrum portum, ἱερὸν λιμένα, ut vocat Appianus. Qui autem locus est circa Præneste.

24. *Minus est, quod... jussit.* Id est, quod Sylla quatuor millia deditorum inermium per pacem in villa publica interfici jussit, hoc majus est quam quod apud Sacriportum et Collinam portam septuaginta amplius millia hostium concidit. Nam tum bellum erat; illi dediti, hi hostes. Ed. Delph. — *Villa publica.* Inclusa erat in campo Martio. Est et alia villa publica extra urbem quam Sigonius sexto ab urbe lapide ponit. De priori accipio. Ed. Delph. Hac autem de villa publica doctissimus Nostras Mongault, Ep.

inermium civium in villa publica interfici jussit. Isti 25
tot in pace, non plures sunt? Quis autem illos potest computare, quos in Urbe passim, quisquis voluit, occidit? donec, admonente Furfidio, « vivere aliquos « debere, ut essent quibus imperarent, » proposita est ingens illa tabula : et ex ipso equestris ordinis flore ac senatus duo millia electi, qui mori juberentur : novi generis edictum.

Piget post hæc referre ludibrio habita fata Carbo- 26
nis, fata Sorani prætoris, atque Venuleii ; Bæbium sine ferro, ritu ferarum, inter manus laniatum ; Marium, ducis ipsius fratrem, apud Catuli sepulcrum, oculis, manibus, cruribusque defossis, servatum aliquamdiu,

Ciceronis ad Atticum, libr. IV, 16, not. 45 : « *C'était une maison où les augures se tenaient ordinairement pendant les assemblées pour servir les magistrats en cas qu'on eût besoin de leur ministère, et où ceux qui avaient donné leur suffrage pouvaient s'aller mettre à couvert. Les cohortes, mandées par les consuls, s'y assemblaient, et les censeurs y faisaient le dénombrement du peuple.* »

25. *Isti tot in pace non plures sunt?* Hoc sensu : Ista quatuor hominum millia quos Sylla in pace jussit interfici, nonne plures sunt, quam septuaginta illa millia, quos in bello interfecit. — *Donec admonente*, etc. Hunc Flori locum non solum imitatum fuisse, at in Gallicum sermonem vertere voluisse videtur Montesquieu, in illo jam supra laudato Eucratis et Syllæ dialogo, ubi Eucrates ad Syllam : « *Vous avez exercé sans pitié les fonctions de la plus terrible magistrature qui fut jamais. Le sénat ne vit qu'en tremblant un défenseur si impitoyable.* (Nunc advertas lector :) *Quelqu'un vous dit : Sylla, jusqu'à quand répandras-tu le sang romain? veux-tu ne commander qu'à des murailles? Pour lors vous publiâtes ces tables qui décidèrent de la vie et de la mort de chaque citoyen.* » — *Furfidio*. Hoc in nomine variant.

26. *Prætoris atque Venuleii*. In libris quos Salmasius inspexit, erat *prætorios æque Venuleios*. In aliis *prætorios atque Venuleios*. Hinc viri docti conjiciebant legendum *Plætorios atque Venuleios*. Plætorium occisum refert Val. Max. XI, 21. Titze. — *Marium, ducis ipsius fratrem*. Valde probabiliter disputat Perizonius Marium hunc Gratidianum a Floro fratrem Marii junioris dici, pro fratre patrueli, ut sæpe apud alios. — *Defossis*. Ita omnes scripti. Malebat tamen Freinshemius *perfossis*.

27 ut per singula membra moreretur. Positis singulorum hominum fere pœnis, municipia Italiæ splendidissima sub hasta venierunt, Spoletinm, Interamnium, Præneste, Florentia. Nam Sulmonem, vetus oppidum, so-
28 cium atque amicum, (facinus indignum!) nondum expugnatum, ut obsides jure belli, et modo morte damnati duci jubentur: sic damnatam civitatem jussit Sylla deleri.

XXII.

BELLUM SERTORIANUM*.

1 Bellum Sertorianum quid aliud, quam Syllanæ pro-

27. *Positis singulorum hominum fere pœnis.* Id est, finitis suppliciis singulorum hominum. — *Spoletium.* Urbs in Umbria orientali. — *Interamnium.* Ibidem. — *Nam Sulmonem*, etc. Tota hæc periodus deperdita est, nec ad ejus salutem quidquam esse tentandum arbitror. Multa possem dicere, sed illa multa nihil essent; nam meris conjecturis interminabilis area esset. Tamen inter eos qui hæc correxere, verisimilior videtur conjectura Salmasii qui legit: *Nam Sulmone* (vetus oppidum socium atque amicum) *facinus indignum! nondum expugnato, ut obsides jure belli, et mox morte damnati, duci jubentur.* Ut sensus sit, Syllam Sulmoni nondum expugnato obsides jure belli imperasse, et eos postea damnatos ad mortem duci jussisse. Edit. Delph. Titze conjicit : *Nam Sulmonem, vetus oppidum, socium atque amicum* (facinus indignum!) *nondum expugnatum, Sylla deleri jussit.*

* Cap. XXII. Bellum Sertorianum. A. U. 676, ante C. N. 78, coss. M. Æmilio Lepido, Q. Lutatio Catulo. Quæ hoc capite scribit Florus lege apud Appianum de Bello Civili I, p. 418; Epit. Livii XC et sqq.; Plutarch. in Vita Sertorii; Valer. Max. I, 2, 4; VII, 3, 6; Auctor de Viris Illustribus, cap. 63, 67; Eutrop. in principio sexti libri; Frontin. I, 11, 13; I, 5, 1; I, 10, 1; II, 1, 3; IV, 7, 6; Oros. V, 22. Camers. Posterius hoc recensent Plinius VIII, 32; Agellius XV, 22.

scriptionis hereditas fuit? hostile potius, an civile dixerim, nescio; quippe quod Lusitani Celtiberique Romano gesserint duce. Exsul et profugus feralis illius 2
tabulæ, vir summæ quidem, sed calamitosæ virtutis, malis suis maria terrasque permiscuit: et jam Africæ, jam Balearibus insulis, fortunam expertus, missusque in Oceanum, Fortunatasque insulas penetravit: tandem Hispaniam armavit. Viro cum viris facile conve- 3
nit; nec alias magis apparuit Hispani militis vigor, quam Romano duce. Quamquam ille non contentus 4
Hispania, ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit, regemque classe juvit; et quid futurum fuit? 5
satis tanto hosti uno imperatore resistere res Romana non potuit: additus Metello Cnæus Pompeius. Hi copias viri diu, et ancipiti semper acie attrivere; nec tamen prius bello, quam suorum scelere et insidiis exstinctus est. Copias ejus prope tota Hispania perse- 6

2. *Profugus feralis illius tabulæ.* Id est, profugus per proscriptionem, quam proposuerat Sylla. Insolens quidem hoc loquendi genus, quamquam tamen Petron. de Ciconia, *exsul hiemis*, id est, propter hiemem. At sæpius post hanc vocem *profugus* apponitur genitivus rei, quam inviti exsilio et fuga amittunt. Tacit. Annal. XV, 1, « Regni profugus. » — *Permiscuit.* Implevit. — *Missusque.* Subscribo Lipsii conjecturæ legentis *victusque.* Probavere eam merito Grævius et Perizonius, quamvis hic posterior ipse etiam conjiciebat *fususque.* — *Penetravit.* Pro *penetravit*, Anna Fabri legit *tentavit*, quod verissimum ex Plutarcho.

4-5. *Ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit, regemque classe juvit. Et quid futurum fuit?* Rudera hæc sunt Flori, non Florus: respuit hæc historia: respuit latina compositio. In postremis syllabis verbi *respexit* latere videtur *et si.* Inde alia atque alia corruptio orta. Lege mecum confidenter: *ad Mithridatem quoque Ponticosque respexit; et si rex eum classe juvisset, quid futurum fuit?* Titze. Non displicet conjectura. — *Metello.* Qui Q. Cæcilius Metellus Pius vocabatur, filius ejus qui Jugurtham regem vicit. — *Hi copias... attrivere.* Hi copias Sertorii frequentibus et dubiis præliis comminuere.

6. *Copias ejus... domuerunt.* Hoc interpolamentum si effugisset ocu-

cuti, diu et ancipiti semper acie domuerunt. Prima per legatos certamina habita, quum hinc Domitius et
7 Thorius, inde Herculeii proluderent: mox his apud Segoviam, illis apud Anam flumen oppressis, ipsi duces cominus invicem experti, apud Lauronem, atque
8 Sucronem, æquavere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad urbium excidia conversis, misera inter Romanos duces Hispania discordiæ pœnas
9 dabat; donec, oppresso domestica fraude Sertorio, victo deditoque Perperna, ipsæ quoque in Romanam fidem venere urbes, Osca, Termes, Tutia, Valentia,
10 Auxima, et in fame nihil non experta Calaguris. Sic recepta in pacem Hispania. Victores duces externum id magis, quam civile, bellum videri voluerunt, ut triumpharent.

num diligentissime et non sine laude descripsit Nostras De Brosse, Hist. Rom, libb. II, III, et IV passim. los Grævii, ego delessem. Titze. — *Hinc.* Ex parte Metelli. — *Inde.* Ex parte Sertorii. Herculeii hujus quidem fratres erant.

7. *Segoviam.* Urbem in Tarraconensi Hispania. — *Anam.* Hispaniæ fluvium. — *Lauronem atque Sucronem.* Hispaniæ Tarraconensis fl. — *Æquavere clades.* Ibi singula ex utraque acie cornua vicerunt.

8. *Illis.* Sertorii militibus. — *His.* Pompeii militibus.

9. *Domestica fraude.* A Marco Antonio et M. Perperna in convivio interfectus fuit. — *Victo deditoque Perperna.* Qui Sertorii partes tutabatur. — *Osca.* Urbs Hispaniæ Tarraconensis. — *Termes.* Celtiberiæ oppidum. — *Tutia.* Hispaniæ urbs, prope Saguntum — *Valentia.* Urbs Hispaniæ orientalis inter urbes Saguntum et Salariam. — *Auxima.* Hispaniæ urbs, quæ eadem cum Uxama esse videtur, hodie *Osma*, in Arevacis. — *Calaguris.* Ad Iberum sita.

10. *Ut triumpharent.* Nam ex civilibus bellis non triumphabatur. Hinc Lucanus principio operis: « Bella geri placuit nullos habitura « triumphos. » — Bellum Sertorianum multa cum laude descripsit, Hist. Rom. libb. II, III et IV, Cl. De Brosses, vir ad magna natus, quem coævus et popularis Buffonius ab iniquo Voltarii odio vindicavit, et cujus nobili famæ se pares in summis dignitatibus hodie probant posteri non degeneres. Ed.

XXIII.

BELLUM CIVILE SUB LEPIDO*.

Marco Lepido, Quincto Catulo consulibus, civile 1
bellum pæne citius oppressum est, quam inciperet:
sed quantum lateque fax illius motus ab ipso Syllæ
rogo exarsit! Cupidus namque rerum novarum per in- 2
solentiam Lepidus, acta tanti viri rescindere parabat;
nec immerito, si tamen posset sine magna clade rei-
publicæ. Nam quum jure belli Sylla dictator proscrip- 3
sisset inimicos, qui supererant, revocante Lepido,
quid aliud quam ad bellum vocabantur? quumque
damnatorum civium bona, addicente Sylla, quamvis
male capta, jure tamen, repetitio eorum procul du-
bio labefactabat compositam civitatem. Expediebat 4
ergo quasi ægræ sauciæque reipublicæ requiescere
quomodocumque, ne vulnera curatione ipsa rescinde-

* Cap. XXIII. Bellum civile sub Lepido. Eodem anno quo bellum Sertorianum de quo cap. supra. Scribunt hæc Ep. Liv. XC; Plut., Pompeio, cap. 25; Appianus de Bellis Civilibus, libro I, pag. 416; Valer. Maxim., II, 3.

1. *Quantum lateque*, etc. In hæc verba per conjecturam restituenda frustra sudarunt commentatores: Anna Fabri respuenda censet. — *Ab ipso Syllæ rogo exarsit.* Sylla in agro Cumano mortuus, adnitente Q. Catulo et Pompeio, in campo Martio crematus fuit, etiamsi reluctaretur Lepidus.

3. *Nam quum jure belli*, etc. Hæc pendent a præcedentibus *si tamen posset.* — *Addicente.* Verbum jurisdictionis prætorianæ: id est, adjudicante. — *Male.* Gallice, *injustement.* — *Jure.* Gallice, *juridiquement.* Hic locus autem sic conjungendus: quumque bona... capta fuissent, male quidem, at jure, etc. Nec opus cur ex sententia Dukeri post *tamen* suppleas verbum, quale fuerit *possiderentur.*

5 rentur. Ergo quum turbidis concionibus, velut classi-
co, civitatem terruisset, profectus in Etruriam, arma
6 inde et exercitum Urbi admoverat. Sed jam Milvium
pontem collemque Janiculum Lutatius Catulus, Cnæus-
que Pompeius, Syllanæ dominationis duces atque si-
7 gniferi, alio exercitu insederant. A quibus primo sta-
tim impetu retro pulsus, hostisque a senatu judicatus,
incruenta fuga in Etruriam, inde Sardiniam recessit;
ibique morbo et pœnitentia interiit. Victores, quod
non temere alias in civilibus bellis, pace contenti fue-
runt.

5. ***Milvium***. Alii legunt *Mulvium;* quam scribendi rationem, antique usitatam, docti videntur præferre. Pons ille, Tiberi superjectus, hodie *Ponte Mole*, tribus fere millibus ab urbe media in Etruriam tendentibus præsto erat. Hujus meminerunt Sallust. Cat. XLV; Lact. I, 21; Ammian. XXVII, 3, et alii.

7. *Quod non temere alias in civilibus bellis*. In iis enim victores sibi vel dominationem, vel vindictam quærunt.

Belli hujus historiam e Sallustii fragmentis, aliisque, modo citatis, auctoribus consarcinavit, et eleganti narratione adumbravit Nostras De Brosses, Hist. Rom. I, 28 sqq. Vid. supra, pag. 274, not. finem, et nost. Sallust. pag. 345. Ed.

L. ANNÆI FLORI
RERUM ROMANARUM
EPITOME.

LIBER QUARTUS.

I.

BELLUM CATILINARIUM*.

CATILINAM luxuria primum, tum hinc conflata egestas rei familiaris, simul occasio, quod in extremis 1
finibus mundi arma Romana peregrinabantur, in nefaria consilia opprimendæ patriæ suæ compulere: Se- 2
natum confodere, consules trucidare, distringere incendiis Urbem, diripere ærarium, totam denique rempublicam funditus tollere, et quidquid nec Anni-

* CAP. I. BELLUM CATILINARIUM. A. U. 691, ante C. N. 63, M. Tullio Cicerone, C. Antonio coss. Bellum Catilinarium scribunt fere omnes. Epit. Livii CII et CIII. Item Sallustius; Appian. de Bello Civili, libr. II, p. 428; Plutarchus in vitis Syllæ, Ciceronis, Cæsaris; Valer. Max. V, 8, 5; V, 1; V, 11; August. de Civitate Dei, I, 5; II, 23; Oros. VI, 6. Quatuor illos Ciceronis in Catilinam nobiles libros non meminimus.

1. *Simul occasio*. Sallustius Catil. XVI, 6: « In Italia nullus exercitus; C. Pompeius in extremis « terris bellum gerebat. »

2. *Consules*. Rychius censebat *consulem*. Solum enim Ciceronem e medio tollere decreverat Catilina.

bal videretur optasse. Quibus id, o nefas! sociis aggres-
3 sus est! Ipse patricius : sed hoc minus est : Curii, Porcii, Syllæ, Cethegi, Autronii, Varganteii, atque Longini, quæ familiæ! quæ senatus insignia! Lentulus quoque quum maxime prætor! Hos omnes immanissimi faci-
4 noris satellites habuit. Additum est pignus conjurationis, sanguis humanus, quem circumlatum pateris bibere : summum nefas, nisi amplius esset, propter quod biberunt!

5 Actum erat de pulcherrimo imperio, nisi illa conjuratio in Ciceronem et Antonium consules incidisset, quorum alter industria rem patefecit, alter manu op-
6 pressit. Tanti sceleris indicium per Fulviam emersit,
7 vilissimum scortum, sed parricidii innocens. Tum consul, habito senatu, in præsentem reum Cicero peroravit : sed non amplius profectum, quam ut hostis evaderet, seque ex professo « incendium suum restincturum»

3. *Sed hoc minus est*. Minus est Catilinam qui patricius fuit, contra patriam conjurasse, quum Curii, Porcii, Syllæ, etc. qui et ipsi senatores fuere, se illi socios adjunxerint. — *Quæ senatus insignia!* Unde Cicero Catil. I : « Hic sunt in « nostro numero, patres conscrip- « ti, in hoc orbis sanctissimo gra- « vissimoque consilio, qui de meo « nostrumque omnium interitu, « qui de hujus Urbis atque adeo « orbis terrarum exitio cogitent. » — *Quum maxime*. Alii libri *tunc quum maxime*. *Quum maxime* autem intelligendum est *ipse prætor!* — *Summum nefas, nisi*, etc. Id est, summum flagitium, nisi majus esset illud, cujus caussa sanguinem illum biberunt.

5. *Alter manu oppressit*. Hic tamen parum ad opprimendum Catilinam contulisse legitur; et contra hostes non ipse pugnavit, sed per Petreium legatum suum id bellum confecit, ut patet ex Cicer. et Sallustio. Vid. nost. Sallust. p. 114. Ed.

6. *Parricidii innocens*. Corruptum textum sic ex libris restituit Freinshemius. *Parricidium* autem vocat Florus conjurationem in patriam. Sic supra, lib. III, cap. 21, *parricidiale bellum* vocavit, quod contra patriam gereretur. Sic Cic. Off. III, 14; idem Phil. II, 17 et al.

7. *Cicero*. Assentior Grævio, qui nomen *Cicero* adscriptum censet. Pro *reum* editio P. *parricidam*. — *Sed non amplius profectum*. Sed non effecit amplius, quam ut... etc. — *Seque ex professo*. Libri antiqui, *seque palam professo*, quod *palam*

« ruina, » minaretur. Et ille quidem ad præparatum a 8
Manlio in Etruria exercitum proficiscitur, signa illaturus Urbi. Lentulus destinatum familiæ suæ Sibyllinis versibus regnum sibi vaticinans, ad præstitutum a Catilina diem urbe tota viros, faces, tela disponit. Nec 9
civili conspiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum forte aderant, in arma solicitatis, iisset ultra Alpes furor, nisi, altera proditione Vulturcii, prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio injecta est barbaris manus. Palam prætor in senatu convincitur. De supplicio agentibus, Cæsar parcendum dignitati, 10
Cato, animadvertendum pro scelere, censebat: quam sententiam secutis omnibus, in carcere parricidæ strangulantur.

Quamvis parte conjurationis oppressa, tamen ab 11
incœpto Catilina non destitit: sed infestis ab Etruria signis patriam petens, obvio Antonii exercitu opprimitur. Quam atrociter dimicatum sit, exitus docuit: nemo hostium bello superfuit. Quem quis in pugnando 12

delendum proposuit Grævius. — *Ruina*. Imperii Romani scilicet.

8. *Lentulus*, etc. Meminit Cicero in Catil. III: « Lentulum autem sibi « confirmasse ex fatis Sibyllinis, « aruspicumque responsis, se esse « tertium illum Cornelium, ad quem « regnum hujus Urbis et imperium « pervenire esset necesse: Cinnam « ante se et Syllam fuisse. » Idem narrat Sallust. Catilin. XLVII, 4.

9. *Altera proditione*. *Altera* dicitur proditio, quia prior fuerat a Fulvia. Vel quia Vulturcius bis proditor erat, primo conjurando cum hostibus patriæ, mox ab iis desciscendo. — *Injecta est barbaris manus*. Legati Allobrogum a ponte Milvio, quum abirent, retracti, et Ciceronis domum deducti. — *Prætor*. Lentulus.

10. *Cæsar*. Ejus, et Catonis contrariæ orationes exstant in Sallustii Catil. cap. LI, LII. — *Parcendum dignitati*. Cæsar, utpote qui ex conjuratis esset, non morte quidem multandos, sed æternis tenebris vinculisque mandandos censebat.

12. *Quem quis pugnando*, etc. Post Gruterum fusius disputat Titz. ut probet, totam istam periodum qua quidem fere propria Sallustii verba referuntur, auctori nostro ab aliquo scriba adsutam fuisse. De omni illo capite LAHARPE, *Discours Prélim. de la Traduction de Sué-*

ceperat locum, eum, amissa anima, corpore tegebat. Catilina longe a suis inter hostium cadavera repertus est : pulcherrima morte, si pro patria sic concidisset!

II.

BELLUM CÆSARIS ET POMPEII*.

1 Jam pæne toto orbe pacato, majus erat imperium Romanum, quam ut ullis externis viribus opprimi posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo,
2 ipsum illum in exitium suum armavit. Ac Mariana quidem Cinnanaque rabies intra Urbem proluserat, quasi experiretur; Syllana tempestas latius, intra Italiam ta-
3 men, detonuerat : Cæsaris furor atque Pompeii Urbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique, qua pate-

tone : « La Conjuration de Catilina, racontée en deux pages, est un modèle de la rapidité et de la plénitude historique dans le genre de l'abrégé... Il (Florus) *n'a pas omis dans ce récit une circonstance importante, et tout est rapporté avec intérêt. »*

* Cap. II. Bellum Cæsaris et Pompeii. A. U. 705, ante C. N. 48, coss. C. Claudio Marcello, L. Cornelio Lentulo Cruscello. Hoc bellum scribunt inprimis Cæsar ipse tribus libris; Epit. Liv. CIX et sqq.; Plutarch. Cæsare et Pompeio; Appianus de Bello Civili libr. II; Augustin. Civit. Dei III, Auctor de Viris Illustr. cap. ult.; Eutrop. VI; Oros. VI, 15, etc.; Valer. Max. I, 5, 6; I, 6, 12 et 13; IV, 5, 5 et 6; IV, 6, 4; V, 1, 10; Agellius, XV, 18; Lucanus, Plin. VII, 25 et 26. Camers.

1. *Ipsum illum in exitium suum armavit.* Sic Petilius apud Tacit. Histor. IV, 74, 9, de sui temporis imperio : « Octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages hæc coaluit : quæ convelli sine exitio convellentium non potest. »

2. *Proluserat.* Editio P. *se præcluserat.* — *Diluvio et inflammatione.* Censent legendum Freinshemius, Grævius, aliique, *aut inflammatione*.

bat, imperium, quodam quasi diluvio et inflammatio-
ne, corripuit : adeo ut non recte tantum *civile* dicatur, 4
ac ne *sociale* quidem, sed nec *externum;* sed potius
commune quoddam ex omnibus, et plus quam bellum.

Quippe si duces ejus inspicias, totus senatus in par- 5
tibus : si exercitus, hinc undecim legiones, inde decem
et octo, flos omnis et robur Italici sanguinis : si auxilia
sociorum, hinc Gallici Germanique delectus, inde De-
jotarus, Ariobarzanes, Tarcondimotus, Cotys, omne
Thraciæ, Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ, Græ-
ciæ, Ætoliæ, totiusque robur Orientis : si moram belli, 6
quatuor anni, et pro clade rerum, breve tempus : si
locum et spatium ubi commissum est, intra Italiam :
inde se in Galliam Hispaniamque deflexit, reversum-
que ab Occasu, totis viribus in Epiro Thessaliaque
consedit : hinc in Ægyptum subito transiliit : inde re-
spexit Asiam : inde Africæ incubuit : postremo in His-
paniam regyravit, et ibi aliquando defecit. Sed non et
odia partium finita cum bello : non enim prius quie- 7
vere, quam in Urbe ipsa, medio senatu, eorum, qui
victi erant, odia victoris sese cæde satiarent.

Caussa tantæ calamitatis eadem, quæ omnium ni- 8

4. *Non recte tantum civile*, etc. Hoc loco respexisse videtur auctor Lucanum principio Pharsal., qui *plusquam civilia bella* se canere dicit, ut jam notavimus.

5. *Hinc.* Ex parte Cæsaris. — *Dejotarus.* Gallogræcus, pro quo Cicero orationem habuit, ut eum apud Cæsarem excusaret, quod in Pompeii amicitiam propensior fuerit. — *Ariobarzanes.* Rex Cappadociæ. — *Tarchondimotus.* Superioris Ciliciæ Regulus. Hoc in nomine multum variant. — *Cotys.* Regulus Thraciæ.

6. *Regyravit.* Male nonnulli *remigravit.*

7. *Victoris.* Hoc est, Cæsaris.

8. *Caussa tantæ calamitatis.* Has caussas eleganter canit Lucanus I, 67 : « Fert animus caussas tanta- « rum expromere rerum, etc. » Et has quidem assignat : fatum ipsum : nimiam Romæ potentiam : discordem concordiam Pompeii, Crassi et Cæsaris : Crassi et Juliæ

mia felicitas. Siquidem Quincto Metello, Lucio Afra-
nio consulibus, quum Romana majestas toto orbe pol-
leret, recentesque victorias, Ponticos et Armenios
triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret, ni-
mia Pompeii potentia apud otiosos, ut solet, cives mo-
9 vit invidiam. Metellus, ob imminutum Cretæ trium-
phum, Cato adversus potentes semper obliquus,
detrectare Pompeium, actisque ejus obstrepere. Hinc
dolor transversum egit, et ad præsidia dignitati pa-
10 randa impulit. Forte tunc Crassus genere, divitiis, di-
gnitate florebat; vellet tamen auctiores opes: Caius
Cæsar eloquentia, et spiritu, ecce jam et consulatu
allevabatur: Pompeius tamen super utrumque emine-
11 bat. Sic igitur Cæsare dignitatem comparare, Crasso
augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibusque
pariter potentia cupidis, de invadenda republica fa-
12 cile convenit. Ergo quum mutuis viribus in suum quis-
que decus niteretur, Galliam Cæsar invadit, Crassus

mortem: ducum ipsorum superbiam: et tandem publica Romæ passim vitia. Lege Cæsarem, Appianum, Suetonium, Plutarchum; et inter recentiores scriptores in primis Montesquieu, *Grand. et Décad. des Romains, chap.* XI. — *Quincto Metello.* Quincto Cæcilio Metello, qui Celer dictus est. — *Pompeianis theatris.* Cave ea theatra intelligas, quæ Pompeius exstruxit: nondum enim ea ædificaverat, quum de Mithridate triumphavit. Pompeiana theatra vocat Noster loca ubi, populus Romanus Pompeii laudes canebat, sive in Campo Martio, sive in foro, sive revera ad id theatra quædam momentanea, ut fiebat, erecta fuerint. Ed. Delph.

9. *Ob imminutum Cretæ triumphum.* Velleius Paterc. II, 40, 5: « Non injuste querens: quippe ornamentum triumphi ejus, Pompeius subduxerat. » — *Actisque ejus obstrepere.* Actis alicujus obstrepere, est murmurando et tumultuando ea rescindenda suadere. — *Hinc dolor.* Quidam legunt *hic dolor* ex antiquis libris. — *Transversum egit.* Sallustiana Phrasis. Gallice, *le poussa à la traverse.* Ed. Delph.

10. *Caius Cæsar... allevabatur.* Caius Cæsar eloquentia et animo, et jam consulatu suo nitebatur. Nam post Metellum et Afranium consul fuit.

12. *Galliam Cæsar invadit.* Bello

Asiam; Pompeius Hispaniam, tres maximos exercitus: et sic orbis imperium societate trium principum occupatur.

Decem annos traxit ista dominatio. Exinde, quo- 13
niam mutuo metu tenebantur, Crassi morte apud Parthos, et morte Juliæ, Cæsaris filiæ, quæ nupta Pompeio, generi socerique concordiam matrimonii fœdere tenebat, statim æmulatio erupit. Jam Pompeio suspectæ 14
Cæsaris opes, et Cæsari Pompeiana dignitas gravis. Nec hic ferebat parem, nec ille superiorem. Nefas! sic de principatu laborabant, tamquam duos tanta imperii fortuna non caperet. Ergo, Lentulo Marcelloque 15
consulibus, rupta prima conjurationis fide, de successione Cæsaris senatus, id est, Pompeius, agitabat: nec

Gallico, de quo III, 10. — *Crassus Asiam.* Bello Parthico, de quo III, 11. — *Pompeius Hispaniam.* Hanc secundo consulatu suo obtinuit, nec Romam tamen reliquit, sed ibi præsidens, provinciam suam per legatos Afranium et Petreium administravit. — *Tres maximos exercitus.* De hoc loco disputatur: Quidam ex aliis libris legunt, *tres maximi exercitus.* Alii interpolamentum esse dicunt; aut aliquam vocem excidisse. Nil mutandum nobis videtur: ellipsis est: Nempe invadendo Galliam, Asiam, Hispaniam, invaserunt tres maximos exercitus, id est, se præfecerunt tribus magnis exercitibus.

13. *Traxit.* Duravit. — *Quoniam mutuo metu tenebantur*, etc. Intellige, deinde, quum huc usque mutuo metu in societate et concordia se continuissent, statim erupit æmulatio morte, etc. — *Morte Crassi.* Nam dum Crassus vivebat, nihil movere audebant Cæsar et Pompeius, quia tertii accessionem, Crassi scilicet, verebantur.

14. *Nec hic ferebat parem.* Lucanus, I, 125: « Nec quemquam jam ferre potest Cæsarve priorem, Pompeiusve parem. » Queritur et ipse Cæsar, Bell. Civil. I, 4: « Pompeius neminem dignitate secum « exæquari volebat. » Velleius, II, 33, 4: « Neque Pompeius, ut pri« mum rempublicam aggressus est, « quemquam animo parem tulit. » — *Nec ille superiorem.* Sen Epist. XCIV de Cæsare: « Unum ante se « ferre non potuit, quum respu« blica supra se duos ferret. » — *Tamquam duos tanti imperii*, etc. Lucan. I, 110: « Quæ mare, quæ « terras, quæ totum possidet or« bem, non cepit fortuna duos... »

15. *De successione Cæsaris.* Hoc est, de imperio Cæsari abrogando, et successore in ejus locum mittendo. Tunc autem Cæsar provin-

ille abnuebat, si ratio suî proximis comitiis haberetur.
16 Consulatus absenti, quem decem Tribuni, favente Pompeio, nuper decreverant, tum, dissimulante eodem,
17 negabatur: « veniret, et peteret, majorum more. » Ille contra flagitare decreta: ac, « nisi in fide permane-« rent, non se remittere exercitum. » Ergo ut in hostem decernitur. His Cæsar agitatus, statuit præmia armorum armis defendere.
18 Prima civilis belli arena Italia fuit, cujus arces levibus præsidiis Pompeius insederat: sed omnia subito
19 Cæsaris impetu oppressa sunt. Prima Arimino signa cecinerunt: tum pulsus Etruria Libo, Umbria Thermus, Domitius Corfinio; et peractum erat bellum sine sanguine, si Pompeium Brundisii opprimere potuis-
20 set, et cœperat: sed ille per obsessi claustra portus nocturna fuga evasit. Turpe dictu! modo princeps Patrum, pacis bellique moderator, per triumphatum a se

ciam Galliam obtinebat. — *Nec ille abnuebat.* Nec Cæsar abnuebat successorem. — *Si ratio sui... haberetur.* Si sibi absenti proximis comitiis consulatum vellent deferre.

16. *Consulatus... negabatur.* Id est, consulatus quem primum decem tribuni, favente Pompeio, decreverant Cæsari, licet absenti, (quod quidem aliis non licebat) tum ei negabatur, Pompeio dissimulante (Gallice, *intriguant sourdement*) impedienteque, ne Cæsar consul eligeretur. Cæterum, non satis adcurate scribit Florus, consulatum Cæsari absenti primum decretum fuisse. Nam ei plebiscito non consulatus, sed petitio secundi consulatus data, et ut absentis ratio haberetur decretum fuerat. Sueton. in vita Cæsaris, cap. 26 et 28.

18. *Arimino.* Alii legunt *Arimini.* Hic autem videtur Florus voluisse dicere, occupato Arimino, quod ultra finem provinciæ Cæsaris erat, belli signum quasi sublatum fuisse, atque inde a Cæsare copias ad occupandas urbes vicinas dimissas fuisse. Sic retineri potest *Arimino*, eo modo dictum quo supra III, 28, 9, « Asculo om-« nis furor erupit. » Ariminum autem est maritima urbs supra Umbros.

19. *Si Pompeium... opprimere potuisset, et cœperat.* Freinshemius, approbante Nicolao Heinsio, optime conjecit, *ut cœperat.*

20. *Triumphatum a se mare.* Loquitur Florus de Bello Piratico. —

mare, lacera et pæne inermi nave, fugiebat. Nec Pom- 21
peius ab Italia, quam senatus ab Urbe, fugatur prior:
quam pæne vacuam metu Cæsar ingressus, consulem
se ipse facit. Ærarium quoque sanctum, quia tardius
aperiebant Tribuni, jussit effringi; censumque et pa-
trimonium populi Romani ante rapuit, quam impe-
rium. Pulso fugatoque Pompeio, maluit prius ordinare 22
provincias, quam ipsum sequi. Siciliam et Sardiniam,
annonæ pignora, per legatos habet. Nihil hostile erat 23
in Gallia: pacem ipse fecerat: sed ad Hispanienses
Pompeii exercitus transeunti per eam duci portas clau-
dere ausa Massilia est. Misera dum cupit pacem, belli
metu in bellum incidit: sed quia tutis muris erat, vinci
eam sibi jussit absenti. Græcula civitas, non pro molli- 24
tie nominis, et vallum rumpere, et incendere machi-
nas ausa, et congredi navibus: sed Brutus, cui manda- 25
tum erat bellum, victos terra marique perdomuit. Mox
dedentibus sese ablata omnia, præter, quam potio-
rem omnibus habebant, libertatem.

Anceps, variumque, et cruentum in Hispania bel- 26
lum cum legatis Cnæi Pompeii, Petreio et Afranio:
quos Ilerdæ castra habentes, apud Sicorim amnem ob-

Inermi. Id est, nudata armamentis, nempe gubernaculo, remis, velis.

21. *Sanctum*. Hoc ærarium sanctum vocant, in quo pecunia Gallici belli caussa servabatur, cum execrationibus publicis eam motum non iri, nisi Gallicum bellum impenderet. De quo Liv. XXVII, 10.

22. *Annonæ pignora*. Celsus: « Siciliam ac Sardiniam, duo illa « horrea populi Romani, per lega- « tos administrare disposuit. »

23. *Tutis muris*. Tollius corrigebat *tuta*. Livius, XXIV, 46: « quæ « pars (urbis) tutissima mœnibus. »

24. *Non pro mollitie nominis*. Nam Græci (hujus ætatis) lingua quam viribus promtiores habebantur. Vide Livium, VIII, 23, 9; Ovid. Fast. III, 102: « Græcia « facundum, sed male forte genus. » *Græcula* autem Floro dicitur Massilia, quod a Phocæensibus condita sit. — *Rumpere*. Alii *cædere*.

26. *Et cruentum*. Editio P. et aliæ *incruentum*. — *Ilerdæ*. Oppidum

27 sidere, et ab oppido intercludere aggreditur. Interim
obundatione verni fluminis commeatibus prohibetur.
Sic fame castra tentata sunt; obsessorque ipse quasi
28 obsidebatur. Sed ubi pax fluminis rediit, populationi-
bus et pugnæ campos aperuit, iterum ferox instat: et
cedentes ad Celtiberiam consecutus, aggere et vallo,
29 ac per hæc siti ad deditionem compulit. Sic citerior
Hispania recepta est; nec ulterior moram fecit: quid
enim una post quinque legiones? Itaque ultro cedente
Varrone, Gades, fretum, Oceanus, omnia felicitatem
30 Cæsaris sequebantur. Aliquid tamen adversus absen-
tem ducem ausa fortuna est circa Illyricum et Africam,
quasi de industria prospera ejus adversis radiarentur.
31 Quippe quum fauces Adriatici maris jussi occupare Do-
labella et Antonius, ille Illyrico, hic Curictico litore
castra posuissent, jam maria late tenente Pompeio,

in Gallia Tarraconensi, quæ citerior dicta est.

27. *Obundatione verni fluminis.* Id est, obundatione verna fluminis. Alii legunt *abundatione;* nec male: ut apud Virg. Georg. I, 115: « incertis cum mensibus amnis « abundans. »

29. *Quid enim una post quinque legiones?* Quomodo enim una legio resistere potuisset, postquam quinque non potuissent? — *Fretum.* Gaditanum.

30. *Aliquid tamen adversus... ducem ausa fortuna.* Hausit, hæc sicut alia multa hoc capite, ex Lucano IV, 402: « Non eadem belli totum fortuna per orbem Constitit; in partes aliquid sed Cæsaris ausa est. — *Quasi de industria prospera ejus adversis radiarentur.* Anna Fabri legendum proponit, *quasi de industria, ut prospera,* etc. De voce autem *radiarentur,* Grævius in præfatione hanc carpit metaphoram, tamquam audacem, tumidam, inflatam; et saniores pro *radiarentur,* dicturos fuisse putat, *illustrarentur.* In Grævii partes accedit Dukerus; et ab eo Begerus qui tueri vult τὸ *radiarentur,* urbane admodum dicitur *insulsitatis et ineptiarum patronus perpetuus... Tantæ ne animis tam* mitibus *iræ!...* Nos autem, cum pace eruditissimorum prorsus at irritabilium admodum commentatorum, hoc loco pro Floro patrocinabimur, et in voce *radiarentur,* nil nisi laudandum prædicabimus.

31. *Curictico.* Alii *Corcyræo.* Sed *Curictico* vel *Curictio* ex variantium lectionum multitudine legendum monuit Salmasius. Curicta au-

repente legatus ejus Octavius Libo ingentibus copiis
classicorum circumvenit utrumque. Deditionem fames 32
extorsit Antonio. Missæ quoque a Basilo in auxilium
ejus rates, quales inopia navium fecerat, nova Pom-
peianorum arte Cilicum, actis sub mare funibus, cap-
tæ quasi per indaginem. Duas tamen æstus explicuit: 33
una, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæsit, memo-
randumque posteris exitum dedit. Quippe vix mille
juvenum manus, circumfusi undique exercitus per to
tum diem tela sustinuit; et quum exitum virtus non
haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante
Tribuno Vulteio, mutuis ictibus in se concucurrit.

In Africa quoque par et virtus, et calamitas Curionis 34
fuit: qui ad recipiendam provinciam missus, pulso fu-
gatoque Varo jam superbus, subitum Jubæ regis adven-
tum, equitatumque Maurorum sustinere non potuit.
Patebat victo fuga: sed pudor suasit, ut amissum sua
temeritate exercitum morte sequeretur. Sed jam debi- 35

tem insula est Illyriæ adjacens, ut ex Plinio notum. — *Octavius Libo.* Ita omnes MSS., et non aliter Florum scripsisse verborum contextus ostendit. Nam in eo est, *legatus ejus circumvenit utrumque;* et si scripsisset Florus *Octavius et Libo*, scribendum quoque fuisset *legati circumvenerunt utrumque.* Est igitur Flori error, qui ex duobus unum hominem conflavit. GRÆV.

32. *Basilo.* Mire hoc in nomine variant. — *Nova Pompeianorum arte Cilicum.* Lucanus IV, 449: « At Pompeianus fraudes innectere « ponto Antiqua parat arte Cilix. »

33. *Æstus explicuit.* Mare recurrens altius naves attollendo duas explicuit, extricavit e funibus. — *Opiterginos.* Opitergium oppidum Venetorum, supra sinum Adriaticum. — *Exitum dedit.* Alii *exemplum dedit,* et melius forsan; qúum paullo post *exitum* recurrat.

34. *Sed pudor,* etc. Cæsar de Bello Civili II, 42: « Curio num« quam amisso exercitu, quem a « Cæsare fidei suæ commissum ac« ceperit, se ejus in conspectum « reversurum, confirmat; atque ita « prælians interficitur. »

35. *Sed jam debitum par fortuna flagitante.* Metaphora petita ab athletis aut gladiatoribus, quum populus *paria gladiatorum* a muneratoribus poscere soleret. Nec his intercedendum, qui aliter hic legunt. Senec. de Providentia II,

tum par fortuna flagitante, sedem bello Pompeius
36 Epiron elegerat: nec Cæsar moratur: quippe ordinatis a tergo omnibus, quamvis hiems media prohiberet,
37 tempestate ad bellum navigavit: positisque ad Oricum castris, quum pars exercitus ob inopiam navium cum Antonio relicta, Brundisii moram faceret, adeo impatiens erat, ut ad arcessendos eos ardente ventis mari, nocte concubia, speculatorio navigio, solus ire tentaverit. Exstat ad trepidum tanto discrimine gubernatorem vox ipsius; « Quid times? Cæsarem vehis. »

38 Contractis in unum omnibus undique copiis, positisque cominus castris, diversa erant ducum consilia. Cæsar pro natura ferox, et conficiendæ rei cupidus,
39 ostentare aciem, provocare, lacessere; nunc obsidione castrorum, quæ sedecim millium vallo obduxerat: (sed quid his obesset obsidio, qui patente mari omnibus
40 copiis abundarent?) nunc oppugnatione Dyrrachii irrita: (quippe quam vel situs inexpugnabilem faceret) ad hoc assiduis in eruptione hostium præliis: (quo tempore egregia virtus Scævæ centurionis emicuit, cu-
41 jus in scuto centum atque viginti tela sedere) jam vero

12: « Ecce par deo dignum, vir « fortis cum mala fortuna compo« situs. » Lucanus VI, 3, similiter ut Florus, de Pompeio et Cæsare, « parque suum videre dei. » *Debitum* autem *par* dicitur, fato huic certamini destinatum, et ad id reservatum.

37. *Oricum*. Epiri maritima urbs. — *Nocte concubia*. Nox concubia dicitur media nox, qua cuncta animalia terris somnus habet.

38. *Pro natura ferox*. Idem epitheton Cæsari addit Claudianus de Bello Gildonico, 49: « Postquam « jura ferox in se communia Cæsar « Transtulit. »

39. *Sedecim millium vallo*. De hujus valli mirando opere vide Lipsium in Militia Romana V, 13. — *Copiis*. Pro annona, commeatu.

40. *Oppugnatione*. Bene sic legunt Freinshemius, Titz. aliique; vulgo *expugnatione*: sed mox sequitur *inexpugnabilem*. — *Dyrrachii*, Macedoniæ oppidi, quod prius Epidaurus dicebatur, ad litus fere maris Adriatici.

direptione urbium sociarum, quum Oricum et Gomphos, et alia castella Thessaliæ vastaret.

Pompeius adversus hæc nectere moras, tergiver- 42
sari, simul ut hostem interclusum undique inopia commeatuum tereret, utque ardentissimi ducis consenesceret impetus. Nec diutius profuit duci salutare 43
consilium. Miles otium, socii moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio sumta est Thessalia; et Philippicis campis Urbis, imperii, generis humani fata commissa sunt. Num- 44
quam uno loco tantum virium populi Romani, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta amplius millia hinc illinc, præter auxilia regum, et Senatus. Num- 45
quam imminentis ruinæ manifestiora prodigia : fuga victimarum, examina in signis, interdiu tenebræ. Dux

42. *Tereret.* Ed. P. habet *terreret.*

43. *Miles otium... increpabant.* Montesquieu, *Grand. et Décad. des Romains, chap.* 11 : « *Comme Pompée avait souverainement le faible de vouloir être approuvé, il ne pouvait s'empêcher de prêter l'oreille aux vains discours de ses gens qui le raillaient, ou l'accusaient sans cesse : il veut, disait l'un, se perpétuer dans le commandement, et être, comme Agamemnon, le roi des rois. Je vous avertis, disait l'autre, que nous ne mangerons pas cette année des figues de Tusculum... Ainsi, pour n'être pas blâmé, il fit une chose que la postérité blâmera toujours, de sacrifier tant d'avantages, pour aller avec des troupes nouvelles combattre une armée qui avait tant de fois vaincu.* » — *Ambitum.* Ambitionem. — *Philippicis Campis.* Videntur veteres hoc prælium sine discrimine vel in Philippicis, vel in Pharsalicis campis factum dixisse, propter vicinitatem harum urbium.

44. *Populi Romani.* Salmasius legebat *Populus Romanus.* Quoquo modo, otiosa verba illa videntur. — *Et senatus.* Corruptus locus : conjiciunt, *et sociorum.*

45. *Fuga victimarum.* Victimæ ducebantur, non trahebantur: Quæ si ductores sponte non sequerentur, vel si ex eorum manibus se proripuissent et effugissent, vel elapsæ ictum fefellissent, mali ominis erat. At contra boni, si ad aram sponte accelerassent, sine tumultu ictum pertulissent, et collapsæ placide animum exhalassent. Ed. Delph. — *Examina in signis.* Vide notata ad libr. II, 6, 14. — *Interdiu tenebræ.* Hoc sæpius adnotatum inter prodigia, ut apud T. Livium XXXVII, 4, 4 : « Cælo

ipse et nocturna imagine theatri sui audiens plausum
in modum planctus circumsonare : et mane cum pullo
46 (nefas!) apud principia conspectus. Numquam acrior
neque alacrior exercitus Cæsaris fuit. Inde classica
prius, inde tela. Adnotatum quoque committentis
aciem Crastini pilum : qui, mox adacto in os gladio,
sic inter cadavera repertus, libidinem ac rabiem, qua
47 pugnaverat, ipsa novitate vulneris præferebat. Sed
nec minus admirabilior illius exitus belli. Quippe quum
Pompeius adeo equitum copia abundaret, ut facile
circumventurus sibi Cæsarem videretur, circumventus
48 ipse est : nam quum diu æquo Marte contenderent, jussuque Pompeii fusus a cornu erupisset equitatus, repente hinc signo dato, Germanorum cohortes tantum
in effusos equites fecere impetum, ut illi esse pedites,
49 hi venire in equis viderentur. Hanc stragem fugientis
equitatus levis armaturæ ruina comitata est. Tunc terrore latius dato, turbantibus invicem copiis, reliqua
strages quasi una manu facta est. Nec ulla res magis

sereno interdiu obscurata lux est.» — *Theatri sui.* Quod dedicaverat septem annis post triumphum suum de Asia. — *Cum pullo... conspectus.* Omen infaustum feraleque, præsertim apud Romanos, qui pullis non utebantur, nisi in reatu, vel luctu. *Pullus* autem est vestis pulla, vel nigra. — *Apud principia.* Vide notata supra III, 10.

46. *Pilum.* Convenientius dicendum fuisse *dictum* putat Freinshemius. Referens enim Cæsar de Bello Civili III, 31, Crastini verba, antequam pugnam hic primus committeret : «Faciam, inquit Crastinus, imperator, ut mihi aut «vivo, aut mortuo gratias agas.» Hoc prorsus dictum pro omine adnotarunt Plutarch. Pompeio, cap. 117, Appianus p. 479, et hoc præcipue pertinet ad alacritatem, quam modo Cæsaris militibus auctor tribuerat. Vel, si *pilum* accipias, *adnotatum* dicit Crastini pilum, tamquam omen quoddam, quod ut e Luc. VII, 473, colligitur, is in quem pilum contorsit, interfectus sit.

47. *Minus admirabilior.* Unus MS. *minus admirabilis.* Sed hoc est a correctore, qui non putabat recte conjungi duos comparativos.

49. *Quasi una manu.* Ita facile facta est clades, ut una tantum ma-

exitio fuit, quam ipsa exercitus magnitudo. Multus in 50
eo prælio Cæsar fuit, mediusque inter Imperatorem
et militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera
cruenta, sed docta, et ad victoriam efficax, « Miles
« faciem feri : » altera ad jactationem composita :
« Parce civibus : » quum ipse sequeretur.

Felicem utcumque in malis Pompeium, si eadem 51
ipsum, quæ exercitum ejus, fortuna traxisset ! Super-
stes dignitatis suæ vixit, ut cum majore dedecore per
Thessalica Tempe equo fugeret : ut una navicula Les-
bon applicaretur : pulsus Syedris in deserto Ciliciæ
scopulo, fugam in Parthos, Africam, vel Ægyptum
agitaret : ut denique in Pelusiaco litore, imperio vilis- 52
simi regis, consiliis spadonum, et, ne quid malis desit,

nu facta videretur. Non temere hoc alibi reperies.

50. *Mediusque inter imperatorem et militem.* Hoc est, ut imperatoris, sic militis manus obibat. — *Miles, faciem feri.* Fusius disputant commentatores, an hujus præcepti ratio fuerit, quod essent in exercitu juvenes formosi, quibus præcipua vultus cura et deformationis metus : an quod verebatur Cæsar, ne quis suis, si agnovisset, parceret ; an tandem Cæsar hanc pugnandi formam, ut in quibuslibet præliis efficacem, adhibuerit. Melius placet prior hujus vocis ratio. — *Parce civibus.* « *Notre grand et bon Henri IV dit avec plus de sincérité à ses soldats, dans la bataille d'Ivry :* POINT DE QUARTIER AUX ESPAGNOLS, MAIS ÉPARGNEZ LES FRANÇAIS. » Nostras PAUL, *Traduct. de Florus, not.*

51. *Thessalica Tempe.* Loca nemorosa, ad Peneum fluvium sita in Thessalia. *Thessala Tempe* dixit Horatius. — *Lesbon.* Insula in mari Ægeo. — *Applicaretur.* Pro appelleret. — *Pulsus Syedris.* Ita restituit textum Salmasius pro *pulsus hedris.* Syedra autem est urbs Ciliciæ, quam scopulum vocat Noster, quia maritima est, longeque aspicientibus scopulus videatur. Ita Lucanus VIII, « Ad profugum collecta ducem parvisque Synedris : » ubi quivis videt legendum *Syedris.*

52. *Pelusiaco litore.* Ad Delta Nili. — *Vilissimi regis.* Scil. Ptolemæi, Alexandriæ regis. — *Spadonum.* Qui plurimi in his regionibus erant et maxime potentes. Id erat, ut videtur, ex moribus Persarum, de quibus Curtius III, 3, 24 : « Spadonumque grex haud sane illis gentibus vilis. »

Septimii desertoris sui gladio trucidatus, sub oculis uxoris suæ liberorumque moreretur.

53 Quis non peractum esse cum Pompeio crederet bel-
lum? atqui acrius multo, atque vehementius Thessalici
54 incendii cineres recaluere. Et in Ægypto quidem ad-
55 versus Cæsarem sine partibus bellum. Quippe quum
Ptolemæus, rex Alexandriæ, summum civilis belli sce-
lus peregisset, fœdusque amicitiæ cum Cæsare, medio
Pompeii capite sanxisset, ultionem tanti viri Manibus
56 quærente fortuna, caussa non defuit. Cleopatra regis
soror, affusa Cæsaris genibus, partem regni reposce-
bat. Aderat puellæ forma, et quæ duplicaretur ex illo,
57 quod talis passa videbatur injuriam : odium ipsius re-
gis, qui Pompeii cædem partium fato, non Cæsari,
dederat, haud dubie idem in ipsum ausurus, si expe-
58 disset. Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum, sta-
tim ab eisdem percussoribus Pompeii obsessus in regia,

54. *Sine partibus*. Pompeii scilicet. Partes proprie dicuntur cives unius reipublicæ in varias factiones scissæ.

55. *Summum civilis belli scelus*. Pompeii necem. — *Medio Pompeii capite*. Nece Pompeii hujus amicitiæ fœdus conjungente.

56. *Quod talis passa*, etc. Quod quum talis esset, præterea, videbatur passa, etc.

57. *Odium ipsius regis*. Accedebat etiam odium ipsius regis. — *Partium fato, non Cæsari*. Sic Lucanus IX, 1081, in oratione Cæsaris ad ministros regis, caput sibi Pompeii offerentes : « Nec fallere « vos me Credite victorem : nobis « quoque tale paratum Littoris « hospitium : ne sic mea colla ge« rantur, Thessaliæ fortuna facit. »

58. *Quam ubi Cæsar restitui jussit in regnum*. Montesquieu, *Grandeur et Décad. des Romains, chap* 11 : « *Quoi que l'on ait dit de la diligence de César après Pharsale, Cicéron l'accuse de lenteur avec raison. Il dit à Cassius qu'ils n'auraient jamais cru que le parti de Pompée se fût ainsi relevé en Espagne et en Afrique; et que, s'ils avaient pu prévoir que César se fût amusé à sa guerre d'Alexandrie, ils n'auraient pas fait leur paix et se seraient retirés avec Scipion et Caton en Afrique. Ainsi un fol amour lui fit essuyer quatre guerres, et, en ne prévenant pas les deux dernières, il remit en question ce qui avait été décidé à Pharsale.* »

quamvis exigua manu ingentis exercitus molem mira virtute sustinuit. Ac primum ædificiorum proximo- 59
rum, atque navalium incendio, infestorum hostium tela submovit, mox in peninsulam Pharon subitus evasit : inde depulsus in maria mira felicitate ad proximam classem enatavit, relicto quidem in fluctibus paludamento, seu fato, seu consilio, ut illud ingruentibus
hostium telis saxisque peteretur. Tandem receptus a 60
classicis suis, undique simul hostes adortus, de imbelli ac perfida gente justa generi Manibus dedit. Quippe et Theodotus magister auctorque totius belli, et ne virilia quidem portenta, Pothinus atque Ganymedes, diversa per mare et terras fuga et morte consumti. Regis ipsius corpus obrutum, limo repertum est in aureæ loricæ honore.

In Asia quoque novus rerum motus a Ponto, plane 61
quasi de industria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, ut a Pompeio pater, a Cæsare filius vin-
ceretur. Rex Pharnaces magis discordiæ nostræ fidu- 62
cia, quam virtutis suæ, infesto in Cappadociam ag-
mine ruebat; sed hunc Cæsar aggressus, uno, et, ut 63
sic dixerim, non toto prælio, obtrivit: more fulminis,

59. *Incendio*. Quo conflagravit instructissima Lagidarum bibliotheca. — *Peninsulam Pharon*. E regione Alexandriæ antiquitus insula fuit; postea vero limus, et alia inter eam et Ægyptum induruere, ut nunc Ægypto ab altera parte contigua sit. Quapropter peninsulam eam vocavit Noster, quam Homerus antea insulam vocaverat. Ed. Delph.

60. *Generi*. Pompeii. — *Theodotus magister*. Ptolemæi pueri præceptor fuit; eumque Rhetoricam docebat, ut ex Plutarcho patet. — *Ne virilia quidem portenta*. Eunuchi scilicet. — *In honore*. Propter ornamentum.

63. *Uno, et... non toto prælio*. Simile supra II, 7, 11 : « Uno ac « ne hoc quidem justo prælio. » Verba *non toto prælio* accipi possent, tantum partem exercitus Cæsaris pugnasse : iis tamen Florum celeritatem victoriæ indicare voluisse liquet his, quæ addit de ful-

quod uno eodemque momento venit, percussit, abscessit. Nec vana de se prædicatio est Cæsaris, « ante
64 « victum hostem esse, quam visum. » Sic cum exteris. At in Africa cum civibus multo atrocius, quam in Pharsalia. Huc reliquias partium naufragarum quidam furoris æstus expulerat: nec reliquias diceres, sed inte-
65 grum bellum. Sparsæ magis, quam oppressæ vires erant. Auxerat sacramentum ipsa clades imperatoris: nec degenerabat ducum successio. Quippe satis ample sonabant in Pompeiani nominis locum Cato et Scipio. Accessit copiis Mauritaniæ rex Juba, videlicet ut latius
66 vinceret Cæsar. Nihil ergo inter Pharsaliam, et Thapson, nisi quod amplior, eoque acrior Cæsarianorum impetus fuit, indignantium post Pompeium crevisse bellum. Denique, quod alias numquam ante imperium
67 ducis, sua sponte signa cecinerunt. Strages a Juba cœpit. Ejus elephanti bellorum rudes, et nuper a sylva, consternati subito clangore: statim et in fugam exercitus, et duces fortius, quam ut fugerent, non incon-

mine; et celerem victoriam fuisse, intelligi potest e Dione et Appiano. — *Ante victum hostem esse quam visum*. Suetonius, in Cæsare XXXVII, 4, ita rem narrat: « Pontico triumpho inter pompæ fercula, trium verborum prætulit titulum, VENI, VIDI, VICI, non acta belli significantem, sicut cæteris, sed celeriter confecti belli notam. »

64. *Cum civibus*. Catone et Scipione. — *Pharsalia*. Ad campos Philippicos, qui et Pharsalici dicti fuere, ut supra dictum. — *Reliquias... quidam furoris æstus*. Quemadmodum reliquiæ naufragiorum æstu maris in litora expelluntur, sic impetus furoris ejecerat et expulerat reliquias partium victarum in Africam.

65. *Sparsæ magis, quam oppressæ, vires erant*. Sic Lucanus VIII, 273: « .... sparsit potius Pharsalia nostras, Quam subvertit opes. » — *Auxerat sacramentum*. Eos arctiori sacramento conjunxerat.

66. *Thapson*. Africæ propriæ oppidum. — *Amplior*. Evidentior, illustrior.

67. *Nuper a silva*. Egregie legit Nic. Heinsius *nuperi a sylva*. Retineri tamen potest *nuper a silva*, pro nuper adhuc silvestres. — *Et duces fortius, quam ut fugerent*. Recte admodum hic reposuit Sal-

spicua tamen morte omnium. Jam Scipio nave fugie- 68
bat : sed assecutis eum hostibus, gladium per viscera
exegit : et, « ubi esset, » quodam requirente, respondit
hoc ipsum, « Bene se habet Imperator. » Juba, quum se 69
recepisset in regiam, magnifice epulatus est postero
die cum Petreio fugæ comite, superque mensas et pocula interficiendum se ei præbuit. Ille et regi suffecit et sibi : quum interim semesi in medio cibi, et parentalia fercula regio simul Romanoque sanguine madebant.

Cato non interfuit bello : positisque apud Bagradam 70
castris, Uticam, velut altera Africæ claustra, servabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus, ut sapiente dignum erat, mortem etiam lætus accivit.

masius, *nec duces fortius, quam ut fugerent*, id est, nec ipsi duces fortius se gesserunt, quam ut fugerent. — *Non inconspicua tamen morte omnium*. At fugæ fœditatem pulchro exitu reparaverunt.

68. *Jam*. Gallice, *premièrement, d'abord*.

69. *Bene se habet imperator*. Sic apud Tacitum Burrhus jamjam animam efflaturus Neroni, quomodo se haberet, sciscitanti : « Ego me « bene habeo. » Quod quidem Gallice vertam : « *tout va bien pour moi*. » — *Ille et regi suffecit et sibi*. Consentit Livii Epit. CXIV : « Pe- « treius Jubam seque interemit. » Aliter Dio Libro XLIII, p. 245; Appianus, de Bello Civili, libr. II, p. 490, quorum consensum, quum Seneca de Providentia II, 15, dicit : « Alterum alternis manu cæ- « sum » notavit ibi Lipsius.

70. *Bagradam*. Africæ fluvium, non longe ab Utica. — *Ut sapiente dignum erat*. Quæcumque de Catonis interitu jactata fuerint, quantiscumque laudibus, ampullis, sesquipedalibusque verbis elatus fuerit, sicut vere divinus, vituperandus nobis videtur, quia religio simul ac recta ratio, hominem a violentis manibus sibi inferendis prohibent : illudque solummodo veniæ esse possit Catoni, quod eo tempore vivebat, quo jam Romæ invaluerat Stoicorum philosophia, ab hujusce mortis genere minime abhorrens. Virg. Æneid. VI, Bruti factum tangens, supplicii natorum exactoris, exquisito illo judicio quo non minus quam arte et vi poetica valebat, exclamat videlicet : « Vincet amor patriæ, « LAUDUMQUE IMMENSA CUPIDO ! » Optime quidem : *Vincet amor patriæ !* et certe quidem eodem patriæ amore flagrabant Brutus et Cato : at præcipue apud eos vicit atrox quædam superbia, vicit LAU-

71 Nam postquam filium comitesque ab amplexu dimisit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paullulum quievit: tum circa primam vigiliam stricto gladio revelatum manu pec-
72 tus semel iterumque percussit. Ausi post hoc virum medici violare fomentis. Ille passus, dum abscederent, rescidit plagas: secutaque vis sanguinis moribundas manus in ipso vulnere reliquit.

73 Quasi non esset usquam dimicatum, sic arma rursus et partes: quantoque Africa supra Thessaliam, tanto
74 Africam superabat Hispania. Plurimum quantum favoris partibus dabat fraternitas ducum, et pro uno duos stare Pompeios. Itaque nusquam atrocius, nec tam an-
75 cipiti Marte concursum est. Primum in ipso ostio Oceani Varus Didiusque legati conflixere: sed acrius fuit cum ipso mari, quam inter se navibus bellum: siquidem, velut furorem civicum castigaret Oceanus,
76 utramque classem naufragio cecidit. Quinam ille horror, cum eodem tempore fluctus, procellæ, viri, naves, armamenta confligerent? adde situs ipsius formidinem, vergentia in unum, hinc Hispaniæ, inde Mauritaniæ

DUM IMMENSA CUPIDO, nempe ut declamatio fierent, ut ait Juvenalis.

72. *Violare fomentis.* Catonem violatum fomentis dicit, quasi ea re injuria illi illata, et libertas ejus violata fuisset, qui quam maxime liber, et sui juris esse volebat. — *Rescidit plagas.* Seneca de Providentia II, 16: « Gladium sacro « pectori infigit, viscera spargit, et « illam sanctissimam animam, in« dignam quæ ferro contaminare« tur, manu educit. »

74 *Plurimum quantum*, etc. Plurimum nempe sæviit hoc bellum, et tantum quantum, etc.... Sic Græce πλεῖστον ὅσον. — *Pompeios.* M. Pompeii filios Sextum et Cnæum.

75. *Varus Didiusque.* Varus Pompeii legatus, Didius vero legatus erat Cæsaris.

76. *Armamenta.* Armamentum omnibus navis instrumentis constat, gubernaculo, remigio, velis, rudentibus, etc. — *Hinc Hispaniæ, inde Mauritaniæ litora.* Mauritaniæ et Hispaniæ litora fere conti-

litora; mare et intestinum et externum, imminentesque Herculis speculas, quum omnia undique simul prælio et tempestate sævirent. Mox circa obsidiones urbium 77
utrimque discursum est, quæ miseræ inter hos atque illos duces societatis Romanæ pœnas dabant.

Omnium postrema certaminum Munda. Hic non 78
pro cætera felicitate, sed anceps, et diu triste prælium: ut plane videretur nescio quid deliberare fortuna. Sane 79
et ipse ante aciem mœstior non ex more Cæsar, sive respectu fragilitatis humanæ, sive nimiam prosperorum suspectam habens continuationem: vel eadem timens, postquam idem esse cœperat, quod Pompeius. Sed in 80
ipso prælio, quod nemo umquam meminerat, quum diu pari Marte acies nihil aliud quam occiderent, in medio ardore pugnantium subito ingens inter utrosque silentium, quasi convenisset: hic omnium sensus erat. No- 81
vissime, illud inusitatum Cæsaris oculis, (nefas!) post quatuordecim annos probata veteranorum manus gradum retro dedit. Quod etsi nondum fugerat, apparebat tamen, pudore magis, quam virtute resistere. Ita- 82
que ablegato equo, similis furenti, primam in aciem

gua sunt.—*Mare... intestinum.* Mediterraneum. — *Externum.* Atlanticum. Sed quid ad horrorem internum externumque mare? quia ipse utriusque maris concursus atrociorem ostendit faciem.

78. *Munda.* Retulimus in notis primi capitis hujus libri, quod tulit judicium Laharpe de Conjurationis Catilinæ in Floro narratione: « *Florus*, inquit optimus ille criticus, *n'a pas omis dans ce récit une seule circonstance importante, et tout y est raconté avec intérêt;* » et insuper addit: « *Ce même intérêt se fait sentir encore plus vivement dans la description de la journée de Munda.* » De Munda autem, urbs est Bœticæ in inferiore Hispania.

79. *Postquam idem esse cœperat.* Id est, postquam ad idem imperii gloriæque culmen adscenderat.

80. *Hic omnium sensus erat.* Merito hæc verba, ut spuria, rejicit, Freinshemius. Addita sunt hæc præcedentibus explicationis caussa.

81. *Veteranorum.* Veterani dicebantur, qui post vicena stipendia dimissi fuerant.

82. *Ablegato.* Relicto.

procurrit. Ibi prensare fugientes, confirmare; per totum denique agmen oculis, manibus, clamore, volitare.
83 Dicitur in illa perturbatione et de extremis agitasse
secum, et ita manifesto vultu fuisse, quasi occupare
manu mortem vellet: nisi cohortes hostium quinque
per transversam aciem actæ, quas Labienus periclitan-
tibus castris subsidio miserat, fugæ speciem præbuis-
84 sent. Hoc aut ipse credidit, aut dux callidus arripuit
in occasionem: et quasi in fugientem invectus, simul
et suorum erexit animos, et hostes perculit. Nam hi,
dum se putant vincere, fortius sequi: Pompeiani, dum
fugere credunt suos, fugere cœperunt.

85 Quanta fuerit hostium cædes, ira, rabiesque victo-
ribus, sic æstimari potest. Hoc a prælio profugi, quum
se Mundam recepissent, et Cæsar obsideri statim victos
imperasset, congestis cadaveribus agger effectus est,
quæ pilis jaculisque confixa, inter se tenebantur: fœ-
86 dum etiam inter barbaros! Sed videlicet victoriam
desperantibus Pompeii liberis, Cnæum prælio profu-
gum, crure saucio, deserta et avia petentem, Cesonius
apud Lauronem oppidum consecutus, pugnantem
87 (adeo nondum desperabat) interfecit. Sextum fortuna
in Celtiberiam interim abscondit; aliisque post Cæsa-
88 rem bellis reservavit. Cæsar in patriam victor invehi-
tur. Primum de Gallia triumphum transmiserat Rhe-

85. *Hoc a prælio profugi.* Recte legit Anna Fabri, quod a prælio profugi. — *Agger.* Suggestus e terra et arborum truncis, quem paulatim attollebant, et versus Urbem producebant; ut ex alto et ex plano cum hostibus, qui pro muris stabant, consererent manum.

86. *Victoriam desperantibus.* Et postquam id accepimus statim ingeritur, *adeo non desperabat.* Aut corruptus hic locus, aut certe Florus inconsultissimus.

87. *Aliisque... bellis.* Nempe contra Octavium.

88. *Triumphum transmiserat.* Apertius dixisset: primus triumphus fuit de Gallia, in cujus fer-

nus, et Rhodanus, et ex auro captivus Oceanus. Altera laurus Ægyptia: tunc in ferculis Nilus, Arsinoe, et ad simulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Phar- 89
nace currus, et Ponto. Quartus Jubam et Mauros, et bis subactam ostendebat Hispaniam. Pharsalia, et Thapsos, et Munda nusquam. Et quanto majora erant, de quibus non triumphabat!

Hic aliquando finis armis fuit. Reliqua pax incruenta: 90
pensatumque clementia bellum. Nemo cæsus imperio præter Afranium: satis ignoverat semel; et Faustum

culis prælata sunt simulacra Rheni, Rhodani et Oceani. Veteres neminem fugit in triumphis solitos fuisse urbes, montes, flumina, maria denique quæ sibi subjecerant, ex auro, argento, vel ære representare. — *Ex auro.* Ex auro factus. — *Altera laurus Ægyptia.* Altera laurus ex Ægypto. — *In ferculis.* Fercula sunt quæ in pompis ferebantur. — *Arsinoe.* Anna Fabri putat designari *Arsinoem*, urbem Ægypti, quæ etiam Cleopatris dicta fuit. Sed cur hanc longe ab Alexandria, ubi totum hoc bellum gestum est, ad sinum Arabicum sitam, et fortassis ne nomine quidem notam Romanis, potius in triumpho ferre voluisset Cæsar, quam Alexandriam, Pelusium, aut aliam aliquam celebrem Ægypti urbem. Perizonius hic ita adnotarat: hujus nominis urbs in Ægypto ad Nilum; sed crediderim in triumpho ostensam Arsinoen, Cleopatræ sororem, quæ pugnavit etiam contra Cæsarem. Ego vero, cum Perizonio, non dubito quin erraverit Florus: nam non Arsinoes imago in ferculis prælata, verum ipsa cum aliis captivis in triumpho ducta fuit. — *Ad simulacrum ignium.* Legi vult Anna Fabri, *ad simulacrum ignium cœlestium.*

89. *Tertius de Pharnace Currus.* *Triumphus, laurus, currus*, pro eodem elegantissime variata sunt a scriptore. — *Pharsalia... et Munda nusquam.* Videlicet quia ibi contra cives pugnatum est. Quod quidem cæterum aliter ab aliis narratur. Appianus Bell. Civil. II, p. 491, narrat translatas picturas cladium ad Pharsalum et Tapson, et virorum clarorum qui his bellis interierant Scipionis Catonis et Petreii, una excepta Pompeii M. imagine. Cæsarem non triumphasse de civibus ad Pharsalum et in Africa victis etiam alii tradunt, sed eum de Pompeii liberis ad Mundam victis quintum triumphum egisse testantur Dio XLIII, 324, et Plutarch. in Cæsare. Etiam Suetonius, Cæsar. XXXVII, et Velleius II, 56, scribunt quintum triumphum fuisse Hispaniensem. — *Et quanto majora erant, de quibus non triumphabat.* Nempe Pharsalia, Thapsos, et Munda. Nam atrociora ibi fuere certamina.

90. *Satis ignoverat semel.* Cæsar

Syllam; didicerat generos timere, filiamque Pompeii
91 cum patruelibus ex Sylla: hic posteris cavebatur. Itaque non ingratis civibus omnes unum in principem congesti honores: circa templa imagines; in theatro distincta radiis corona; suggestus in curia; fastigium in domo; mensis in cælo; ad hoc Pater ipse patriæ, perpetuusque Dictator: novissime, dubium an ipso volente, oblata pro Rostris, et Antonio Consule, regni insignia.

Afranio. — *Didicerat generos timere*. Generos Cæsaris vocat Pompeium, primo generum ipsius Cæsaris; deinde Pompeii ipsius generum Faustum Syllam, qui duxerat filiam generi Cæsaris, et quasi, ut ita dicam, erat progener Cæsaris. — *Filiamque Pompeii cum patruelibus ex Sylla*. Perizonius hic rescribendum censebat cum *parvulis ex Sylla*, quod mihi tamen non necessarium videtur. Nam deceptus est Perizonius, putans hic designari *patrueles filiæ Pompeii ex Fausto Sylla*, qui filii erant hujus Pompeiæ ex Sylla. Itaque non respectu filiæ Pompeii, quæ mater erat, sed respectu Cæsaris, hi patrueles vocantur, quod recte habet. Cæterum, quod ipsam rem hic narratam attinet, Florus noster prorsus dissentit ab Hirtio, qui de bello Africano cap. 95, tradit, « Cæsarem Pompeiæ cum Fausti liberis incolumitatem suaque omnia concessisse. » Quærendum igitur uter veriora tradiderit? Et potest utrumque esse verum: nempe Cæsarem primo his pepercisse, deinde eos tamen sua voluntate esse interemtos. Sicut de ipso Fausto Sylla Hirtius ibidem scripsit. « Afranium et Faustum vivos capit cum conjuge et liberis. Paucis post diebus, dissensione in exercitu orta, Faustus et Afranius interficiuntur. » Ut vix satis intelligi possit ex his verbis, an sit ista cædes jussu aut voluntate Cæsaris peracta, necne? — *Sic posteris cavebatur*. Cæsar sic prospiciebat, ne posteri ex Pompeio superessent, qui bella renovarent.

91. *Circa templa imagines*. Hæc *imagines circa templa* intelligi possunt statuæ in templis deorum positæ. Nam has quoque Cæsari decretas fuisse refert Dio XLIV, 242: quæ quidem statuæ sine dubio sunt Suetonio *simulacra juxta deos*. — *Distincta radiis corona*. Effigie numinum, ut appellat Tacitus I, 10, 12. — *Suggestus in Curia*. Cippus modicæ altitudinis, in quo statueretur sella aurea, ut vere putat Casaubonus ad Suetonium, hoc loco. — *Fastigium in domo*. Hoc est supra domum acumen pyramidalis ad instar trianguli, quod proprium fuit templis deorum. — *Mensis in cælo. Julius* qui ante *Quinctilis*. *In cælo* dicit, quia sol duodecim signa zodiaci percurrens totidem menses efficit.

Quæ omnia, velut infulæ, in destinatam morti vic- 92
timam congerebantur. Quippe clementiam principis
vicit invidia : gravisque erat liberis ipsa beneficiorum
potentia. Nec diutius dilatio donata est : sed Brutus et 93
Cassius, aliique patricii, consenserunt in cædem prin-
cipis. Quanta vis fati! manaverat late conjuratio; li- 94
bellus etiam Cæsari datus eodem die; nec perlitare
centum victimis potuerat. Venit in curiam tamen, ex-
peditionem Parthicam meditans : ibi in curuli seden-
tem cum Senatus invasit; tribusque et viginti vulne-
ribus ad terram datus est. Sic ille, qui terrarum orbem 95
civili sanguine impleverat, tandem ipse sanguine suo
curiam implevit.

93. *Brutus... in cædem principis.* M. Brutum quidam ex Servilia et ipso Cæsare genitum putarunt. Unde MONTESQUIEU, *Grand. et Décad. des Romains, chap.* 11, Bruti facinus perpendens : « *C'était un amour dominant pour la patrie, qui, sortant des règles ordinaires des crimes et des vertus, n'écoutait que lui seul et ne voyait ni citoyen, ni ami, ni bienfaiteur, ni père. La vertu semblait s'oublier pour se surpasser elle-même, et l'action qu'on ne pouvait d'abord admirer, parcequ'elle était atroce, elle la faisait admirer comme divine.* » Optime quidem, si hæc patria, cujus amore flagrabat Brutus, stare potuisset : illud autem sperare erat amentis animi.

94. *Libellus.* Index conjurationis. — *Nec perlitare centum victimis poterat.* Idem habet Suetonius in Cæsar. LXXXI, « Pluribus hostiis « cæsis, quum litare non posset, « Curiam introiit. » *Litare* autem et *perlitare* dicebatur, quum prospero eventu sacrificabant, et quum læta exta victimam deo gratam esse præferebant.

95. *Sic ille,* etc. Finis quidem non feliciter caput illud absolvens, nec Floro dignus.

III.

CÆSAR AUGUSTUS*.

1 Populus Romanus, Cæsare et Pompeio trucidatis,
2 rediisse in statum pristinæ libertatis videbatur: et re-
dierat, nisi aut Pompeius liberos, aut Cæsar heredem
reliquisset: vel, quod utroque perniciosius fuit, si non
collega quondam, mox æmulus Cæsarianæ potentiæ,
fax et turbo sequentis sæculi, superfuisset Antonius.
3 Quippe dum Sextus paterna repetit, trepidatum toto
mari: dum Octavius mortem patris ulciscitur, iterum
4 fuit movenda Thessalia: dum Antonius varius ingenio,
aut successorem Cæsaris indignatur Octavium, aut
amore Cleopatræ desciscit in regem; nam aliter salvus
5 esse non potuit, nisi confugisset ad servitutem. Gratu-
landum tamen in tanta perturbatione est, quod potis-
simum ad Octavium Cæsarem Augustum summa rerum

* Cap. III. Cæsar Augustus. Caput istud tertium quasi procemium est ad Cæsaris Augusti res gestas: quas scribunt Livius a libro CXVI, usque ad finem operis; Appian. de Bello Civ. libro II, 3, 4 et 5; Sueton. in vita; Plutarch., Cæsare, Cicerone, Antonio Bruto; plura compendiose more suo Plinius VII, 45; Solin. cap. 3; Gell. X, 24, et XV, 7; Macrob. Saturn. II, 4; Valer. Max. I, 7, 1; VII, 6, 6; Lactantius II, 8; et cæteri passim. Camers.

2. *Liberos*. Supererat tum unus tantum Pompeii M. filius Sextus, quem mox nominat. Sic de uno filio *liberos* dicunt Cicero Philipp. I, et alii.

4. *Desciscit in regem*. Hoc est, se regem facere conatur, ut regina rex ipse frueretur. — *Nam*. Hic locus intelligi non potest, nisi τῷ *nam* sublato, et conjuncta oratione. — *Salvus esse non potuit*. Populus Romanus. Seneca de Beneficiis V, 16: « Eo redegit populum Romanum, « ut salvus esse non posset, nisi « beneficio servitutis. »

rediit : qui sapientia sua atque sollertia perculsum undique et perturbatum ordinavit imperii corpus : quod 6
ita haud dubie numquam coire et consentire potuisset, nisi unius præsidis nutu, quasi anima et mente, regeretur.

Marco Antonio, Publio Dolabella Consulibus, im- 7
perium Romanum jam ad Cæsares transferente fortuna, varius et multiplex civitatis motus fuit; quodque 8
in annua cæli conversione fieri solet, ut mota sidera tonent, ac suos flexus tempestate significent : sic cum Romanæ dominationis, id est, humani generis, conversione penitus intremuit, omnique genere discriminum, civilibus, terrestribus, ac navalibus bellis, omne imperii corpus agitatum est.

IV.

BELLUM MUTINENSE*.

Prima civilium motuum caussa testamentum Cæsaris 1
fuit, cujus secundus heres Antonius, prælatum sibi Octavium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi juvenis susceperat bellum. Quippe quum intra de- 2

8. *In annua cæli conversione.* Ex annua siderum aut solis mutatione tempestates et tonitrua oriri veteres, ut videtur, putabant.

* Cap. IV. Bellum Mutinense. A. U. 711, ante C. N. 43, coss. C. Vibio Pansa, A. Hirtio. Hoc bellum scribunt Livius lib. CXVII, CXVIII, CXIX; Appian. de Bell. Civ. libr. III, p. 588; Plut. Antonio, cap. 22; Frontin. I, 7, 5; III, 13, 7; Cicero in Philippicis; Sueton. Augusto II, 10; meminit Ovid. Metamorph. XV, 823; idem Ovid. Fast. IV, 623 : quæ loca debes Camerti.

cem et octo annos tenerum, obnoxium, et opportunum injuriæ juvenem videret, ipse plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis, lacerare furtis hereditatem, ipsum insectari probris, cunctis artibus adoptionem
3 Juliæ gentis inhibere non desineret: denique ad opprimendum juvenem palam arma moliri: et jam parato exercitu in Cisalpina Gallia resistentem motibus suis
4 Decimum Brutum obsidebat. Octavius Cæsar, ætate et injuria favorabilis, et nominis majestate, quod sibi induerat, revocatis ad arma veteranis, privatus (quis crederet?) consulem aggreditur; obsidio Mutinæ libe-
5 rat Brutum; Antonium exuit castris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit: nam cruentus et saucius aquilam, a moriente signifero traditam, suis humeris in castra referebat.

2. *Plenæ ex commilitio Cæsaris dignitatis.* Hunc locum mire corruptum vexatumque antea sic restituit Salmasius. —*Lacerare furtis hæreditatem.* Scil. Antonius HS. septies millies ab Augusto ad Opes ædem depositum, occupavit. — *Inhibere non desineret.* Optime edidit Titzius *non desinere.* Nam vulgata lectio *non desineret*, etsi libris defenditur, tamen ferri non potest.

4. *Ætate et injuria favorabilis.* Gratus, acceptus propter, etc. — *Privatus.* Discernenda sunt tempora. Nam, quum primum Octavius Cæsar aggrederetur Antonium, quo tempore effecit, ut duæ legiones Martia et quarta, sublatis signis, ab Antonio ad se transirent, tum quidem adhuc privatus erat. Sed mox, quum obsidione Mutinæ liberaret Decimum Brutum, et Antonium castris exueret, proprætor res gerebat. Titze.

V.

BELLUM PERUSINUM*.

Alterum bellum concitavit agrorum divisio, quos 1
Cæsar veteranis in castris pretium militiæ persolvebat.
Semper alias Antonii pessimum ingenium Fulvia, gla- 2
dio cincta virilis militiæ, uxor agitabat. Ergo depulsos
agris colonos incitando, iterum in arma ierat. Hic vero 3
jam non privatis, sed totius Senatus suffragiis judica-
tum hostem Cæsar aggressus, intra Perusiæ muros re-
degit, compulitque ad extrema deditionis turpi et nihil
non experta fame.

* Cap. V. Bellum Perusinum. A. U. 713, ante C. N. 41, coss. L. Antonio, P. Servilio Vatia Isaurico II. Hoc bellum scribunt Livius libro CXXVI; Sueton. August. cap. 14 et 15; Latius Appianus de Bell. Civ. libr. V, p. 689; Eutrop. VII, 1; Oros. VI, 16; Plin. VII, 45; Solin. cap. 3. Bellum Perusinum et cætera ab Augusto gesta bella explicat Propert. II, 1; et Lucanus I, 41. In quibusdam editionibus hoc caput rejicitur post bellum Philippense. Hoc congruit cum ratione temporum quo gestum est.

1. *In castris.* Nic. Heinsius censebat delendum *in* : recte quidem.

2. *Antonii.* Errat Florus qui hoc bellum Perusinum Marco Antonio tribuit. Gestum est a fratre Lucio Antonio, qui Fulviæ non conjux erat. — *Virilis militiæ.* Anna Fabri optime conjicit *virilis audaciæ.* — *Depulsos agris colonos.* Qui coacti erant cedere veteranis, quibus agri isti distributi erant.

VI.

TRIUMVIRATUS*.

1 Quum solus etiam gravis paci, gravis reipublicæ es-
set Antonius, quasi ignis incendio Lepidus accessit.
Quid contra duos exercitus? necesse fuit venire in
2 cruentissimi fœderis societatem. Diversa omnium vota.
Incendit Lepidum divitiarum cupido, quarum spes ex
turbatione reipublicæ: Antonium ultionis de his, qui
se hostem judicassent, Cæsarem inultus pater, et Ma-
3 nibus ejus graves Cassius et Brutus agitabant. In hoc
velut fœdus pax inter tres duces componitur. Apud
confluentes inter Perusiam et Bononiam jungunt ma-

* Cap. VI. Triumviratus. Eodem anno quo bellum Mutinense, de quo cap IV. De triumviratu Livius CXIX et CXX; Plutarch. Antonio, cap. 24; Bruto, cap. 39; Cicerone, cap. 67; Appianus de Bello Civili libr. III et IV; Sueton. Augusto, cap. 12, 13 et 27; Eutrop. VII, 1; Oros. VI, 16; meminerunt Plinius VII, 45; et Solin. cap. 3. Camers.

1. *Gravis paci.* Martial. Spect. IV: « Turba gravis paci, placidæque « inimica quieti. » — *Ignis incendio.* Proverbium græcum est: *μὴ πῦρ ἐπὶ πῦρ.* — *Quid contra duos exercitus?* Quid contra duos exercitus Cæsar egisset? quod quidem etiam nomen *Cæsar* Græviusin textu restitui vult.

2. *Diversa omnium vota. Incendit*, etc. Sic hunc locum ex Freinshemio restituimus, in libris mire corruptum. — *Lepidum divitiarum cupido.* De Lepido Montesquieu, *Grand. et Décad. chap.* 13: « *C'était le plus méchant citoyen de la république: toujours le premier à commencer les troubles; formant sans cesse des projets funestes où il était obligé de s'associer de plus habiles gens que lui.* » — *Et Manibus ejus graves Cassius et Brutus.* Defunctorum manes ultione placari, et placida quiete componi putabantur.

3. *In hoc... fœdus.* Ut scilicet omnes singulorum caussam, quasi suam, amplecterentur. — *Inter Pe-*

nus, et exercitus consalutant. Nullo bono more Trium-
viratus invaditur; oppressaque armis republica, redit
Syllana proscriptio: cujus atrocitas nihil in se minus
habet, quam numerum centum quadraginta senato-
rum. Exitus fœdi, truces, miserabiles, toto terrarum 4
orbe fugientium. Pro quibus quis pro dignitate rei in-
gemiscat, quum Antonius Lucium Cæsarem, avuncu-
lum suum, Lepidus Lucium Paulum, suum fratrem,
proscripserit? Romæ capita cæsorum proponere in ros- 5
tris jam usitatum erat: verum sic quoque civitas lacry-
mas tenere non potuit, quum recisum Ciceronis caput
in illis suis rostris videretur; nec aliter ad videndum
eum, quam solebat ad audiendum, concurreretur. Hæc 6
scelera in Antonii Lepidique tabulis: Cæsar percusso-
ribus patris contentus fuit. Hæc quoque, nisi multa
fuisset, etiam justa cædes haberetur.

rusiam et Bononiam. Hallucinatur Florus, aut vitiosa lectio. Perusia hic locum habere non potest, ut quæ plus quam nonaginta millia passuum abfuit a Bononia. Conjiciunt legendum esse *Petrusiam*. Petrusa autem, vulgo *la Pietrosa*, Lavini fluminis ponti est contermina, ubi fuit triumvirorum statio. — *Nullo bono more, triumviratus invaditur*. Alludit ad triumviratum Crassi, Cæsaris et Pompeii. Qui fœdere rupto triumviratus, de opprimenda republica cogitavere. Hic autem *nullo bono more*, est nulla bona consuetudine. Ed. Delph. — *Cujus atrocitas nil in se minus habet*, etc. Cujus minima atrocitas fuit cædes centum et quadraginta senatorum.

4. *Ingemiscat*. In aliis legitur *non ingemiscat*. Magis placet vulgata.

5. *Verum sic quoque*. Nempe quamvis hoc usitatum fuerit.

VII.

BELLUM CASSII ET BRUTI*.

1 Brutus et Cassius sic Cæsarem, quasi Tarquinium regem, depulisse regno videbantur: sed libertatem, quam maxime restitutam voluerunt, illo ipso parrici-
2 dio perdidere. Igitur, cæde perfecta, quum veteranos Cæsaris, nec immerito, timerent, statim e curia in Capitolium confugerant. Nec illis ad ultionem deerat ani-
3 mus; sed ducem non habebant. Igitur quum appareret, quæ strages reipublicæ immineret, displicuit ultio,
4 cum consulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in provincias ab illo ipso, quem occiderant, Cæsare datas, Syriam et Macedoniam, concesserant. Sic vindicta Cæsaris dilata potius, quam oppressa est.

5 Igitur ordinata magis ut poterat, quam ut debebat inter triumviros, respublica, relicto ad urbis præsidium Lepido, Cæsar cum Antonio in Cassium Brutum-

* Cap. VII. Bellum Cassii et Bruti. A. U. 712, ante C. N. 42, coss. L. Munatio Planco, M. Æmilio Lepido II. Bellum Cassii et Bruti scribunt Liv. lib. CXXI-CXXIV; Plut. Antonio, cap. 27; et Bruto cap. 54; Appian. de Bell. Civ. lib. IV; Val. Max. I, 5, 7 et 8; III, 2; IV, 6, 5; V, 1, 11; VI, 2, 5; VI, 8, 21; IX, 9; Eutrop. VII, 1; Sueton. Aug. cap. 13; Oros. VI, 16; Frontin. IV, 2, 1. Lege quæ scribit Lucanus II, 234. Camers.

2. *Illis*. Veteranis, non Bruto et Cassio; ut intelligere videtur Anna Fabri.

3. *Cum consulis abolitione decreta*. Corruptum hunc locum sic legendum putamus: *Ciceronis consiliis abolitione* (ἀμνηστίᾳ) *decreta*.

que succingitur. Illi, comparatis ingentibus copiis, 6
eamdem illam, quæ fatalis Cnæo Pompeio fuit, arenam insederant. Sed nec tum imminentia cladis destinatæ signa latuere: nam et assuetæ cadaverum pabulo vo- 7
lucres castra, quasi jam sua, circumvolabant; et in aciem prodeuntibus obvius Æthiops nimis aperte ferale signum fuit. Ipsique Bruto per noctem, quum, illato 8
lumine, ex more aliqua secum agitaret, atra quædam imago se obtulit: et, « quæ esset, » interrogata; « Tuus, « inquit, malus Genius. » Hoc dixit, et sub oculis mirantis evanuit.

Pari in meliora præsagio in Cæsaris castris omnia 9
aves victimæque promiserant: sed nihil illo præsen-

Tuetur hanc lectionem eruditissimus Seebode.

6. *Eamdem... arenam.* Virgil. G. II, 490: « Romanas acies iterum videre Philippi, etc. » —*Imminentia cladis destinatæ signa.* Corruptus locus: legendum videtur *imminentis* pro *imminentia.* Aut potius rejiciendum *imminentia*, quod quidem, corruptum ex *imminentis*, supra vocem *destinatæ*, quasi explicatio, adscriptum fuerat: deinde intra textus verba, ut fit, receptum.

7. *Æthiops... ferale signum.* Ob nigrum colorem, qui luctui proprius est. Errat autem Florus de Æthiopis occursu. Nam hoc omen post necem Cassii factum est exercitui Bruti.

8. *Atra quædam imago.* Quod quidem sic narrat Plutarchus, Bruto. « *Une nuit, bien tard, tout le monde étant endormi dedans son camp, en grand silence, ainsi qu'il était dans son pavillon avec un peu de lumière, pensant et discourant profondément quelque chose en son entendement, il lui fut avis qu'il ouït entrer quelqu'un; et, jetant la vue à l'entrée de son pavillon, aperçut une merveilleuse et monstrueuse figure d'un corps étrange et horrible, lequel s'alla présenter devant lui sans dire mot: si eut bien l'assurance de lui demander qui il était, et s'il était dieu ou homme, et quelle occasion le menait là. Le fantasme lui répondit: Je suis ton mauvais ange, Brutus, et tu me verras près la ville de Philippe. Brutus, sans autrement se troubler, lui répliqua: Eh bien! je t'y verrai donc. Le fantasme incontinent disparut.* » *Traduct. d'*Amyot.

9. *Pari in meliora præsagio.* Scilicet, æque aperto præsagio in castris Cæsaris aves et victimæ futura omnia portendebant, at *in meliora* Cæsaris in castris. Quidam legunt, *dispari meliora præsagio...* etc. — *Præsentius.* Faventius.

tius, quam quod Cæsaris medicus somnio admonitus est, « ut Cæsar castris excederet, quibus capi immine-
10 « bat : » ut factum est. Acie namque commissa, quum pari ardore aliquamdiu dimicatum foret, quamvis duces non essent præsentes, quum alterum corporis ægritudo, illum metus et ignavia subduxissent, staret tamen pro partibus invicta fortuna et ultoris, et qui vindicabatur, primum adeo anceps fuit, et par utrimque discrimen, ut exitus prælii docuit. Capta sunt hinc Cæsa-
11 ris castra, inde Cassii. Sed quanto efficacior est fortuna, quam virtus! et quam verum est, quod moriens efflavit, « non in re, sed in verbo tantum, esse virtutem! »
12 Victoriam illi prælio error dedit. Cassius, inclinato cornu suo, quum, captis Cæsaris castris, rapido impetu recipientes se videret equites, fugere arbitratus,
13 evadit in tumulum : inde pulvere et strepitu, etiam nocte vicina, eximentibus gestæ rei sensum, quum speculator quoque in id missus, tardius renuntiaret, trans-

10. *Illum metus.* Plutarch. Antonio cap. 28, dicit, quosdam esse qui scripserunt Antonium non pugnæ adfuisse, sed post pugnam suis jam hostes consectantibus, supervenisse. — *Staret tamen.* Repete ex præcedentibus, *et quum staret tamen...* — *Et ultoris.* Nempe Octavii ultoris. — *Et qui vindicabatur.* Nempe Bruti de quo ultio repetebatur.

11. *Virtutem.* Nostras Paul in suæ versionis notis ita de hoc loco : « *J'ai été surpris que le savant M.* Dacier, *dans une de ses notes sur l'ode 7 du deuxième livre d'Horace, ait rendu le* virtus *de Florus par* valeur. *Ce mot doit être entendu ainsi dans Horace, parce que ce poëte eût très mal loué Auguste s'il l'eût fait triompher de la vertu, au lieu qu'il le flatte très délicatement en le faisant triompher de la valeur même. Mais qui ne voit que Florus veut amener ici le mot si connu de Brutus sur le prétendu néant de la vertu; ce qu'il n'eût pu dire de la valeur sans absurdité. Car ceux même qui seraient assez insensés pour avoir de la vertu l'injurieuse idée qu'en eut Brutus dans un moment de désespoir, où il succombait sous les coups des usurpateurs, ne le seraient jamais assez pour nier le pouvoir de la valeur.* » Cui quidem plane assentimus.

actum de partibus ratus, uni de proximis auferendum
præbuit caput. Brutus, quum in Cassio etiam suum ani- 14
mum perdidisset, ne quid ex constituti fide resignaret
(ita enim, impares ne superessent bello, convenerat),
ipse quoque uni comitum suorum confodiendum præ-
buit latus. Quis sapientissimos viros non miretur ad 15
ultimum non suis manibus usos? nisi si hoc quoque ex
persuasione defuit, ne violarent manus, sed in aboli-
tione sanctissimarum piissimarumque animarum, ju-
dicio suo, scelere alieno, uterentur.

14. *Impares ne superessent bello, convenerat.* Corruptum hunc locum sic reposuimus ex correctione Nic. Heinsii. — *Brutus, quum in Cassio etiam animum suum perdidisset.* Sententia est, quum eo quod Cassius desperaverat, ipse quoque animum despondisset : nisi hunc locum non translative, sed proprie intelligi velis, quo sensu explicat Anna Fabri : Brutus et Cassius convenerant, ut mortuo altero, etiam alter moreretur; et mortuo Cassio, in eo jam suum animum Brutus perdiderat. Sed Florus merito hic reprehendendus est, qui hæc tamquam eodem tempore gesta narrat, quum constet, Brutum post Cassii necem, interjectis aliquot diebus, secundo prælio cum Cæsare et Antonio contendisse, eoque victum demum interiisse. Quorum autem de nece MONTESQUIEU, *Grand. et Décad. chap.* 13 : « *Brutus et Cassius se tuèrent avec une précipitation qui n'est pas excusable; et on ne peut lire cet endroit de leur vie, sans avoir pitié de la république qui fut ainsi abandonnée. Caton s'était donné la mort à la fin de la tragédie; ceux-ci la commencèrent en quelque façon par leur mort.* »

15. *Nisi si hoc quoque... defuit.* Nisi hoc (nempe manibus suis uti), illis defuit ex persuasione, aut non illis persuasum erat. — *Judicio suo... uterentur.* Ex judicio suo, uti deberent, etc. — *Scelere alieno.* Quod si, ut minime dubium, sibi violentas manus inferre nefas est, nonne etiam nefas se ab alio occidi jubere. Duplex est crimen, quoniam tum sceleris tui participem tibi adjungas.

VIII.

BELLUM CUM SEXTO POMPEIO*.

1 Sublatis percussoribus Cæsaris, supererat Pompeii domus. Alter juvenum in Hispania occiderat, alter fuga evaserat; contractisque infelicis belli reliquiis, quum insuper ergastula armasset, Siciliam Sardiniamque ha-
2 bebat. Jam et classe medium mare insederat, o! quam diversus a patre! Ille Cilicas exstinxerat: hic secum
3 piratas navales agitabat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto juvenis oppressus est; magnique famam ducis ad inferos secum tulisset, si nihil tentasset ulterius: nisi quod magnæ indolis signum est, sperare sem-
4 per. Perditis enim rebus, profugit, Asiamque velis petit: venturus ibi in manus hostium et catenas: et,

* Cap. VIII. Bellum cum Sexto Pompeio. A. U. 716, ante C. N. 38, coss. Appio Claudio Pulchro, C. Norbano Flacco. Hoc bellum scribunt Liv. CXXVII-CXXIX; Sueton. Augusto, cap. 16; copiosius Appianus, de Bello Civili libro V, p. 741; Eutrop. VII, 1; Oros. VI, 16; Plin. VII, 45; Solin. cap. 3.

1. *Alter juvenum.* Cn. Pompeius, de quo supra IV, 2, 86. — *Alter.* Sextus Pompeius, de quo hic agitur.

2-3. *Hic secum... tanta mole,* etc. Plane assentimus Gronovio, Grævio aliisque dicentibus hunc locum mutilum esse; et ante verba *tanta mole belli* plures fortasse versus intercidisse. — *Piratas navales.* Cum Salmasio hic putamus dici eos, qui magnis navibus et justa classe piraticam exercent, ut opponantur Cilicibus, quos Florus ipse supra tradidit, levibus ac fugacibus navigiis esse usos. — *Penitus.* Grævius legi volebat *Petilius:* quæquidem lectio occurrit in codd. Flor. et Berol. — *Si nihil tentasset ulterius.* Hoc est, si ab Augusto victus cedendo tempori se ad altera bella reservasset; neque in Asiam aufugisset, ubi, in fuga deprehensus, turpiter occisus est.

quod miserrimum est fortibus viris, ad hostium arbitrium sub percussore moriturus. Non alia post Xerxem 5
miserabilior fuga : quippe modo trecentarum quinquaginta navium dominus, cum sex septemve fugiebat, exstincto prætoriæ navis lumine, anulis in mare adjectis, pavens atque respectans, et tamen non timens ne periret.

IX.

BELLUM PARTHICUM, DUCE VENTIDIO*.

Quamvis in Cassio et Bruto partes sustulisset, in Pom- 1
peio totum partium nomen abolesset, nondum tamen ad pacis stabilitatem profecerat Cæsar, quum scopulus, et nodus, et mora publicæ securitatis superesset Antonius. Nec ille defuit vitiis, quin periret: immo om- 2
nia expertus ambitu et luxuria, primum hostes, deinde cives, tandem etiam terrore sui sæculum liberavit. Par- 3

5. *Lumine.* Quod accendebatur, ut prætoria navis aliis præluceret. — *Anulis.* Quid significet *anulis* quærunt viri docti. Rupertus interpretatur compedes remigum, quas abjici jusserit Pompeius, vel majoris strepitus vitandi caussa, vel ut, libertate remigibus data, eos sibi fideliores redderet. Anna Fabri anulos digitorum a Pompeio abjectos putat, ne iis agnosceretur. Certe aliquid hic divinare difficile.

* Cap. IX. Bellum Parthicum, duce Ventidio. Eodem anno quo incœptum bellum superius. Hoc bellum scribunt Livius CXXVII et CXXVIII. Late Plut. Antonio, cap. 44; Appianus in eo libro, qui Parthicus inscribitur, copiose; Justin. XLII, 4, 7; Eutrop. VII, 2; Oros. VI, 16; multa Gellius XV, 4; Val. Max. VI, 9; Front. I, 1, 16; et II, 2, 5.

2. *Nec ille defuit vitiis, quin periret.* Nec stetit per vitia, quin ille periret.

thi clade Crassiana altius animos erexerant; civilesque
populi Romani discordias læti acceperant: itaque, ut
prima affulsit occasio, non dubitaverunt erumpere,
4 ultro quidem invitante Labieno, qui, missus a Cassio
Brutoque, (quis furor scelerum!) solicitaverat hostes
in auxilium; et illi, Pacoro duce, regio juvene, dissi-
5 pant Antoniana præsidia. Saxa legatus, ne veniret in
potestatem, a gladio suo impetravit. Denique, ablata
Syria, emanabat latius malum, hostibus sub auxilii
specie sibi vincentibus, nisi Ventidius, et hic legatus
Antonii, incredibili felicitate et Labieni copias, ipsum-
que Pacorum, et omnem Parthicum equitatum, toto
6 inter Orontem et Euphratem sinu late cecidisset. Vi-
ginti amplius millium fuit: nec sine consilio ducis, qui,
simulato metu, adeo passus est hostem castris succe-
dere, donec, absumto jactus spatio, adimeret usum sa-
7 gittarum. Rex fortissime dimicans cecidit: mox, cir-
cumlato ejus per urbes, quæ desciverant, capite, Syria
sine bello recepta. Sic Crassianam cladem Pacori cæde
pensavimus.

5. *Saxa*. Antonii legatus Decidius Saxa vocabatur. — *Sibi*. Id est, pro utilitate sua, non pro Bruti Cassiique partibus. — *Et hic*. Alter. — *Orontem*. Syriæ fluvium.

6. *Viginti amplius millium fuit*. Hic obscurus nimia brevitate Florus. Et hinc etiam forsan aliquid aut ætas, aut incuria abstulerit. Sensus sine dubio hoc loco intelligendus est: Viginti amplius millium ea clades fuit.

X.

BELLUM PARTHICUM SUB ANTONIO*.

Expertis invicem Parthis atque Romanis, quum 1
Crassus atque Pacorus utrimque virium mutuarum do-
cumenta fecissent, pari rursus reverentia integrata
amicitia; et quidem ab ipso Antonio fœdus cum rege
percussum. Sed (immensa vanitas hominis!) dum titu- 2
lorum cupidine Araxem et Euphratem sub imaginibus
suis legi concupiscit, neque caussa, nec consilio, ac ne
imaginaria quidem belli indictione, quasi hoc quoque
ex arte ducis esset, obrepere, relicta repente Syria, in
Parthos impetum facit. Gens, præter armorum fidu- 3
ciam, callida, simulat trepidationem, et in campos fu-
gam. Hic statim quasi victor sequebatur: quum subito
nec magna hostium manus, ex improviso, et jam in

* Cap. X. Bellum Parthicum sub Antonio. A. U. 718, ante C. N. 36, coss. T. Statilio Tauro, L. Gellio Poplicola. De hoc bello vide Epit. Liv. CXXX; Plutarch. Antonio cap. 49, etc.; Appianus Parthico; Justinus XLII, 5, 3; Eutrop. VII, 1; Oros. VI, 16; Front. II, 3, 15; II, 13, 7. Camers.

1. *Expertis.* Semet expertis. — *Crassus atque Pacorus... documenta fecissent.* Dum primum vincitur Crassus a Parthis, deinde Pacorus a Romanis.

2. *Sub imaginibus... legi.* Tituli devictarum gentium, locorum, fluviorum, statuis adscribebantur. — *Ne imaginaria quidem belli indictione.* Vide notata supra III, 11. — *Obrepere.* Subito et in minime opinantes impetum facere.

3. *Præter armorum fiduciam, callida.* Non solum fidens armis, non solum fortissima; sed etiam callida. Hinc Virgil. Georg. III, 31, dixit: « Fidentemque fuga Parthum, « versisque sagittis. » Justin. XLI, 2, 7: « Sæpe etiam fugam simu« lant, ut incautiores adversum vul« nera insequentes habeant. »

fessos via sub vespere, velut nimbus, erupit; et missis undique sagittis duas legiones operuerunt.

4 Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in posterum diem imminebat, nisi intervenisset deûm miseratio. Unus ex clade Crassiana, Parthico habitu, castris adequitat; et, salute Latine data, quum fidem
5 eo ipso fecisset, quid immineret, edocuit: « jam adfu« turum cum omnibus copiis regem : irent retro, pete« rentque montes : sic quoque hostem fortasse non de« fore. » Atque ita secuta est minor vis hostium, quam
6 imminebat. Adfuit tamen : deletæque reliquæ copiæ forent, nisi urgentibus telis in modum grandinis, quadam sorte, quasi docti, procubuissent in genua milites, et, elatis super capita scutis, cæsorum speciem
7 præbuissent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deinde Romani quum se rursus extulissent, adeo res miraculo fuit, ut unus ex barbaris miserit vocem : « Ite, et bene « valete, Romani : merito vos victores fama gentium « loquitur, qui Parthorum tela fugistis. »

8 Non minor ex aqua postea, quam ab hostibus clades. Infesta primum siti regio : tum quibusdam Salina-
9 cidis fluvius infestior : novissime, quia jam ab invalidis et avide hauriebantur, noxiæ etiam dulces fuere. Mox et ardores per Armeniam, et nives per Cappadociam, et utriusque cæli subita mutatio pro pestilentia fuit. Sic

4. *Unus ex clade Crassiana.* Idem Velleius II, 82, 4. Qua de re Horatius, carm. III, 5 : « Milesne Crassi conjuge barbara turpis maritus vixit, et hostium (proh! curia, inversique mores!) consenuit socerorum in armis, sub rege Medo Marsus et Appulus! »

5. *Sic quoque.* Nempe, quamvis montes peterent, tamen fortasse et hostes adfuturos.

6. *Sorte. Fors* et *sors* ubique permutantur. Dicit Florus, eos id potius ex sorte fecisse, quam ex militari scientia.

8. *Tum.* Intellige postea. — *Salinacidis.* Scilicet salsis et acidis; subaudi *aquis.* Alii *Salmacidis.*

vix tertia parte de sedecim legionibus reliqua, quum 10
argentum ejus passim dolabris concideretur, et subinde inter moras mortem a gladiatore suo efflagitasset egregius imperator, tandem perfugit in Syriam. Ibi incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquanto factus est: quasi vicisset, qui evaserat.

XI.

BELLUM CUM ANTONIO ET CLEOPATRA *.

Furor Antonii, quatenus ambitu non interiret, luxu 1
et libidine exstinctus est. Quippe post Parthos quum exosus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quasi bene gestis rebus, in regio se sinu reficiebat. Hæc 2
mulier Ægyptia, ab ebrio imperatore, pretium libidinum, Romanum imperium petit. Et promisit Anto-

10. *Quum argentum ejus dolabris concideretur.* Locus intellectu difficilis. Narrant autem Plutarchus, Antonio, cap. 64, et Appianus, quidquid auri, argenti, pretiosi fuit Antonio, et in ipsius exercitu, id omne ab ejus militibus direptum fuisse et concisum. — *Inter moras.* Gallice, *de temps en temps.*

* Cap. XI. Bellum cum Antonio et Cleopatra. A. U. 718, ante C. N. 36, coss. L. Gellio Poplicola, M. Cocceio Nerva. De hoc bello Epit. Livii CXXX; Plutarchus, Antonio; Sueton. Augusto, cap. 17 et 18; Val. Max. III, 8, 81; August. de Civitate Dei, III, 30; Lactantius, II, 8; Appianus, Parthico; Justinus XLII, 5, 3; Eutrop. VII, 2; Oros. VI, 17; Frontinus II, 3, 15; II, 13, 7. Camers.

1. *Quatenus ambitu non interiret.* Scilicet, quum non interiret ambitione. Vide supra hoc libro cap. 9, 2: « Omnia expertus ambitu et « luxuria. »

2. *Ab ebrio imperatore... imperium petit.* Propert. III, 9: « Conjugii obscœni pretium Romana « poposcit Mœnia, et addictos in « sua jura patres. »

3 nius, quasi facilior esset Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacite: sed patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus, totus in monstrum illud, ut mente, ita animo quoque et cultu, desciverat. Aureum in manu baculum: ad latus acinaces: purpurea vestis ingentibus obstricta gemmis: diadema aderat, ut regina rex ipse frueretur.

4 Ad primam novorum motuum famam Cæsar a Brundusio trajecerat, ut venienti bello occurreret: positisque in Epiro castris, Leucadem insulam, montemque Leucaten, et Ambracii sinus cornua, infesta classe
5 succinxerat. Nobis quadringentæ amplius naves: ducentæ non minus hostium: sed numerum magnitudo pensabat. Quippe a senis in novenos remorum ordinibus, ad hoc turribus, atque tabulatis allevatæ, castellorum et urbium specie, non sine gemitu maris, et labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipsa moles
6 exitio fuit. Cæsaris naves a triremibus in senos non amplius ordines creverant. Itaque habiles in omnia, quæ usus poscebat, ad impetus et recursus flexusque capiendos, illas graves, et ad omnia præpeditas, singu-

3. *Patriæ, nominis, togæ, fascium oblitus.* Horatius, Od. III, 5: « Anciliorum et nominis, et togæ « Oblitus, æternæque Vestæ. » — *In monstrum illud.* Regem scilicet, inquit Anna Fabri. Ego vero potius interpretor, in Cleopatram. Sic Horatius etiam de Cleopatra: « Fatale monstrum, etc. » — *Ut mente, ita animo.* Mens quandoque pro animo sumitur: sed hic nihil aliud est, quam voluntas simplex et sola; animus vero est ipsa indoles. Sic Terentius And. Act. I, sc. 1: « Mala mens, malus ani« mus. » — *Aureum in manu baculum.* Hæc apud Ægyptios regum insignia.

4. *Leucaten.* Leucades insulæ promontorium. — *Ambracii sinus.* Supra Acarnaniam.

5. *Tabulatis.* Gallice, *des étages.* — *Non sine gemitu maris et labore ventorum ferebantur.* Minime assentimus Grævio hunc locum carpenti, ut pote turgidum et declamatorium. Iniquissima in Florum hujus sæpe judicia.

las plures adortæ, missilibus simul, tum rostris, ad
hæc ignibus jactis, ad arbitrium dissipavere. Nec ulla 7
re magis hostilium copiarum apparuit magnitudo,
quam post victoriam. Quippe immensa classis, naufragio belli facto, toto mari ferebatur; Arabumque, et Sabæorum, et mille aliarum gentium Asiæ spolia, purpuram, aurumque, in ripam assidue mota ventis maria revomebant.

Prima dux fugæ regina, cum aurea puppe, veloque 8
purpureo, in altum dedit. Mox secutus Antonius: sed
instare vestigiis Cæsar. Itaque nec præparata in Ocea- 9
num fuga, nec munita præsidiis utraque Ægypti cornua, Paraetonium atque Pelusium, profuere: prope manu tenebantur. Prior ferrum occupavit Antonius: regina ad pedes Cæsaris provoluta tentavit oculos ducis: frustra: nam pulchritudo intra pudicitiam principis
fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, sed de parte re- 10
gni, laborabat. Quod ubi a principe desperavit, servarique se triumpho vidit, incautiorem nacta custodiam, in Mausoleum se (sepulcra regum sic vocant) recipit.
Ibi maximos, ut solebat, induta cultus, in differto odo- 11

8. *Instare vestigiis Cæsar.* Horatius etiam Od. I, 37: « Mentemque lymphatam Mareotico redegit in veros timores Cæsar, ab Italia volantem remis adurgens. » Si contra credas Suetonio et aliis, Cæsar, ab Actio statim Samum insulam se recepit.

9. *Ægypti cornua.* Cornua dicuntur hæc oppida, ut in duos angulos prominentia. Livius XXXV, 18: « In duobus velut cornibus Græciæ, Nabin a Peloponeso concitaturum omnia, a Macedonia Philippum. » — *Prope manu tenebantur.* In eo erant Antonius et Cleopatra, ut in potestatem Cæsaris venirent.

10. *Pulchritudo intra pudicitiam principis fuit.* Anna Fabri explicat: minor fuit quam pudicitia principis. Sic supra I, 3: « Et facinus intra gloriam fuit, » sc. constitit intra terminos gloriæ. Salmasius legebat, *intra pudicitiam principi fuit.* — *Laborabat.* Solicita erat. — *Sepulcra regum sic vocant.* Freinsh. hæc adscriptitia censebat.

ribus solio, juxta suum se collocavit Antonium; admotisque ad venas serpentibus, sic morte, quasi somno, soluta est.

XII.

BELLA ADVERSUS GENTES EXTERAS*.

1 Hic finis armorum civilium: reliqua adversus exteras gentes: quæ districto circa mala sua imperio, di-
2 versis orbis oris emicabant. Nova quippe pax: necdum assuetæ frenis servitutis tumidæ gentium inflatæque cervices ab imposito nuper jugo resiliebant.
3 Ad Septemtrionem conversa ferme plaga ferocius agebat: Norici, Illyrii, Pannonii, Dalmatæ, Mysi,
4 Thraces et Daci, Sarmatæ atque Germani. Noricis animos dabant Alpes et nives, quo bellum non posset ad-

* Cap. XII. Bella adversus exteras gentes. Quæ hoc ultimo capite scribit Florus, habentur compendiose a Suetonio, Augusto, 20 et 21; Livio CXXXII et seqq.; Eutrop. VII, 2 et seqq.; Oros. VI, 17, ac deinceps.

1. *Reliqua adversus exteras gentes.* Attamen et in prioribus bella Parthica rebus exteris hujus sæculi adcenseas. Sed illa auctor consulto, et quasi de industria, chronologico ordine mihi retulisse videtur, partim quod ibi ad cognoscendum propius Antonium, qualis ante bellum Actiacum fuerit, necessaria essent, partim ut interjecto mox Antonii fine, res externas per illum gestas adcuratius distingueret ab his rebus, quæ Cæsaris Augusti ductu aut auspiciis gestæ sunt. Titze.

2. *Necdum assuetæ frenis servitutis tumidæ inflatæque cervices*, etc. Tacitus, I, 8, 11, « crudum servitium » appellat. Curtius, VI, 3, 6: « In novo, et (si verum fateri « volumus) precario imperio, ad- « huc jugum ejus rigida cervice « subeuntibus barbaris, tempore « opus est, dum mitioribus inge- « niis imbuantur, et efferatos mol- « lior consuetudo permulceat. » — *Resiliebant.* Deflectebant.

cendere : sed omnes illius cardinis populos, Brennos,
Senones atque Vindelicos, per privignum suum Clau-
dium Drusum perpacavit. Quæ fuerit callidarum gen- 5
tium feritas, facile vel mulieres ostendere : quæ, defi-
cientibus telis, infantes ipsos afflictos humo in ora
militum adversa miserunt. Illyrii quoque sub Alpibus 6
agunt, imasque valles earum, ac quædam quasi claustra,
custodiunt, abruptis torrentibus impliciti. In hos expe-
ditionem ipse sumsit, fierique pontes imperavit. Hic se 7
et aquis et hoste turbantibus, cunctanti ad adscensum
militi scutum de manu rapuit; et in via primus, tunc
agmine secuto, quum Illyricus multitudine pons suc-
cidisset, saucius manibus ac cruribus, speciosior san-
guine, et ipso periculo augustior, terga hostium perce-
cidit.

Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, 8

4. *Cardinis.* Gallice, *de ce climat.* Ed. P. *ordinis.* — *Brennos, Senones.* Pro *Brennos* rescribendum esse *Breunos*, codicibus edocti multi videre. Sed et pro Senones, quos Florus diu ante a Romanis prorsus deletos tradidit, nihil dubito cum Tollio reponere *Genaunos* ex Horatio, Od. IV, 14. — *Privignum suum Claudium Drusum.* Tiberii Claudii Neronis uxorem Liviam in sextum mensem gravidam, Augustus sibi duxit, quæ post tres menses Claudium Drusum Neronem peperit, qui sic privignus fuit Augusti.

5. *Callidarum.* Amplectimur correctionem Salmasii *Alpicarum.*

6. *Claustra.* Nempe Alpes Illyricæ regionis quasi quædam claustra sunt. — *Fierique pontes imperavit.* Ita plerique libri scripti et editi; in quibusdam tamen legitur *fierique pontes et aquis imperavit;* inde Is. Vossius legendum conjiciebat, *e tabulis :* Nic. Heinsius *e cratibus :* Titze *et aggeres.*

7. *Turbantibus.* Militibus Cæsaris se turbantibus hoste et aquis, etc. — *Illyricus.* Corrupta vox. Pal. 2, et Flor. habent *lubricus;* Grævius Dukerusque conjiciunt *subruptus.*

8. *Pannonii duobus saltibus, ac tribus fluviis, Dravo, Savo Histroque,* etc. Hanc lectionem olim impugnavit Salmasius, optimorum librorum suasu legens : *duobus saltibus, ac fluviis Dravo, Savoque, vallantur.* Recte abjectum est nomen *Histro,* quod ab omnibus optimis libris abest. Posset et addi Pannonios flumine Histro non contra Romanos, sed potius contra alios populos Septemtrionales, val-

Savo, Histroque vallabantur. Populati proximos, intra ripas se recipiebant: in hos domandos Vibium misit.
9 Cæsi sunt in utrisque fluminibus. Arma victorum non ex more belli cremata; sed capta sunt, et in profluentes data: ut cæteris, qui resistebant, victoria sic nuntiaretur.

10 Dalmatæ plerumque sub silvis agunt: inde in latro-
11 cinia promtissimi. Hos jam quidem Marcius, incensa urbe Delminio, quasi detruncaverat: postea Asinius Pollio gregibus, armis, agris multaverat (hic secundus orator); sed Augustus perdomandos Vibio mandat;
12 qui efferum genus fodere terras coegit, aurumque venis repurgare, quod alioquin gens omnium cupidissima, studiosa diligentia anquirit, ut illud in usus suos servare videatur.

latos fuisse. Non enim opus erat transgredi Histrum, ut ad Pannonios venirent, quippe quum Hister, si Hispaniam spectes, Pannoniis a tergo esset, a fronte Savus et Dravus; et de duobus tantum non tribus fluviis sermonem esse, vel ipsa Flori insequentia verba demonstrent: *Cæsi sunt in utrisque fluminibus*. — *Vibium*. Mira hoc in nomine codicum corruptio. Lege *Tiberium*.

9. *Non ex more belli cremata*. Appianus in Punico, de Africano minore. « Scuta, machinas, et na« ves inutiles, Marti Minervæque « sacratas, accinctus cremavit more « patrio. » — *Capta sunt*. Corrupta vox. Grævius conjiciebat legendum *acta*; Perizonius *fracta*.

11. *Marcius*. Caius Marcius Figulus, qui cum Lornelio Centulo Lupo consul fuit. — *Delminio*. Urbs Dalmatiæ ad Septemtrionem. — *Detruncaverat*. Quippe Delminium Dalmatarum caput. — *Asinius Pollio*. Qui consul fuit cum Domitio Calvino. — *Hic secundus orator*. A Cicerone sine dubio hunc secundum dicit Florus. Hæc verba autem adscripta recte judicat Freinshemius. — *Vibio*. Recte hic habet nomen *Vibii*: Sed prætermisit hic Florus bellum Dalmaticum unum. Nam post Asinium Pollionem novum cum Dalmatis bellum ab anno U. C. 734 gestum, est de quo scripsit Vell. II, 96. Id finivit Tiberius Nero A. U. 742, una cum Pannonico, de quo ante legimus. Conjuncta enim hæc duo bella fuere. Quo autem finito Dalmatico bello a Tiberio Nerone, præfectura Dalmatiæ Vibio Postumo ab Augusto mandata est, isque in ea hæc quæ Florus hic narrat egit.

Mysi quam feri, quam truces fuerint, quam ipsorum 13
etiam barbari barbarorum, horribile dictu est. Unus 14
ducum, ante aciem, postulato silentio : « Qui vos, in-
« quit, estis? » Responsum invicem : « Romani, gen-
« tium domini. » Et illi, « Ita, inquiunt, fiet, si nos vi-
« ceritis. » Accepit omen Marcus Crassus. Illi statim, 15
ante aciem immolato equo, concepere votum, « ut cæ-
« sorum extis ducum et litarent, et vescerentur. » Deos
audisse crediderim : nec tubam sustinere potuerunt.
Non minimum terroris incussit barbaris Domitius cen- 16
turio, satis barbaræ, efficacis tamen apud pares homi-
nes stoliditatis, qui foculum gerens super cassidem,
suscitatam motu corporis flammam velut ardenti ca-
pite fundebat.

Ante hos Thracum maxime populus desciverat. Ille 17
barbarus et signis militaribus, et disciplina, armis etiam
Romanis assueverat; sed a Pisone perdomiti, in ipsa
captivitate rabiem ostendere : quippe, quum catenas
morsibus tentarent, feritatem suam ipsi puniebant.

Daci montibus inhærent : Cotisonis regis imperio, 18

13. *Barbari barbarorum*. Scilicet, barbari etiam inter barbaros, ut supra II, 6, 35 : « *Urbs urbium*. »

14. *Marcus Crassus*. Marcus Licinius Crassus qui consul fuit cum Cæsare Octaviano IV.

15. *Accepit omen*. Formula solennis in bono omine. Ejus rei hanc rationem reddit Turneb. adversar. V, 7, quod, ut auguria ultro oblata in potestate eorum erant, quibus offerebantur, eaque agnoscere vel non agnoscere licebat; ita etiam omina, quæ si agnita essent, nullam vim habebant. Item de ostentis scribit Plinius Hist. Nat. XVIII, 2, horum vires in potestate eorum esse, quibus ostenderentur, et pro ut quæque accepta essent, ita valere. Itaque horum significationem sæpe verso ad melius omine eludebant quod de Julio Cæsare scribit Suetonius; Cæsar. LIX.

17. *Ante hos Thracum maxime populus desciverat*. Locus conclamatus, et adeo corruptus, ut sine ope aliorum quam qui adhuc inspecti sunt codicum, sanitati restitui non queat. Grævius rescribendum censebat, *Bessi, Thracum maximus populus desciverat*. — *Pisone*. Lucio Pisone.

18. *Cotisonis*. Hunc Daciæ regem fecit Noster, Horatium secutus Od.

quoties concretus gelu Danubius junxerat ripas, decur-
19 rere solebant, et vicina populari. Visum est Cæsari Augusto gentem aditu difficillimam submovere. Misso igitur Lentulo, ultra ulteriorem repulit ripam: citra præsidia constituit. Sic tunc Dacia non victa, sed submota, atque dilata est.

20 Sarmatæ patentibus campis inequitant. Et hos per eumdem Lentulum prohibere Danubio satis fuit. Nihil præter nives, rarasque silvas habent. Tanta barbaries est, ut pacem non intelligant.

21 Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset! magis turpiter amissa est, quam gloriose acqui-
22 sita. Sed quatenus sciebat patrem suum Cæsarem, bis trajecto ponte Rheno, quæsisse bellum, in illius honorem concupiit facere provinciam: et factum erat, si barbari tam vitia nostra, quam imperia, ferre potuis-
23 sent. Missus in eam provinciam Drusus, primos domuit

III, 8: « Occidit Daci Cotisonis « agmen. » Suetonius vero Getarum regem vocat: sed Plinius scribit Getas Romanis Dacos dictos fuisse.

19. *Lentulo.* Quis fuerit iste Lentulus, incertum est. — *Dilata est.* Si quibusdam fidem adhibemus, Hic Florus innuit, Daciam ad Trajani tempora dilatam fuisse, quibus provincia Romana facta est.

20. *Sarmatæ inequitant.* Sarmatarum gens, pedestribus pugnis non idonea. Tacit. Hist. I, 79, 5: « Mirum dictu, ut omnis Sarmata-« rum virtus velut extra ipsos: ni-« hil ad pedestrem pugnam tam « ignavum; ubi per turmas adve-« nere, vix ulla acies obstiterit. » — *Raras silvas.* In quibus raræ sint arbores. Quum autem in Sarmatia frequentes magnæ et densissimæ sint silvæ, legendum putat Dukerus ex Jordane, *præter nives pruinasque et silvas.*

22. *Si... tam vitia nostra quam imperia ferre potuissent.* Unde La Fontaine in fabula dicta *le Paysan du Danube*, hunc ita senatui loquentem inducit:

Vos préteurs au malheur nous font joindre le crime.
Retirez-les; ils ne nous apprendront
Que la mollesse et que le vice:
Les Germains comme eux deviendront
Gens de rapine et d'avarice.

23. *Drusus.* De quo supra 4. — *Usipetes.* Non longe a Rheno. — *Cattos.* Iidem qui Saxones, ut volunt. — *Marcomannorum.* Quos ad Albim coluisse ex Tacito colligere est.

Usipetes : inde Tenctheros percucurrit, et Cattos. Jam
Marcomannorum spoliis insignem quemdam editum
tumulum in tropæi modum excoluit. Inde validissimas 24
nationes, Cheruscos, Suevosque, et Sicambros, pari-
ter aggressus est : qui, viginti centurionibus incrematis,
hoc velut sacramento sumserant bellum, adeo certa
victoriæ spe, ut prædam in antecessum pactione divi-
serint. Cherusci equos, Suevi aurum et argentum, Si- 25
cambri captivos elegerant; sed omnia retrorsum : vic-
tor namque Drusus equos, pecora, torques eorum,
ipsosque præda divisit, et vendidit. Præterea in tute- 26
lam provinciarum præsidia atque custodias ubique
disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visur-
gim. Nam per Rheni quidem ripam quinquaginta am-
plius castella direxit. Bonnam et *Gesoniam cum*, pon-
tibus junxit, classibusque firmavit. Invisum atque 27
inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit.
Ea denique in Germania pax erat, ut mutati homines,
alia terra, cælum ipsum mitius molliusque solito vide-
retur. Denique non per adulationem, sed ex meritis, 28
defuncto ibi fortissimo juvene, ipsi, quod numquam
alias, senatus cognomen ex provincia dedit.

24. *Incrematis.* Vivis scilicet crematis. Ita de iisdem gentibus Tacitus, I, 61, 6 : « Lucis propinquis « barbaræ aræ, apud quas tribunos « ac primorum ordinum centuriones mactaverant. »

25. *Præda.* Assentimus Grævio aliisque, pro *præda* suadentibus *prædam*.

26. *Mosam.* Mosa Galliæ Belgicæ fluvius, qui per mediam Bataviam in mare incurrit. — *Albim.* In extrema Germania, fere ad Cimbricam Chersonesum. — *Visurgim.* Germaniæ fluvium qui in Oceanum aquas evolvit. — *Gesoniam cum.* In magna librorum et hominum de hoc loco pugna, tutissimum visum fuit rescribere quod pluribus MSS. firmatur. Hoc nomen indicat oppidum ad Rhenum situm sicut *Bonnam*. Conjiciebat Cluverius *Maguntiacum* hodie *Mayence* : nec male.

28. *Defuncto fortissimo juvene, ipsi*, etc. Erret qui hunc locum vitiosum putet, ubi ablativum abso-

29 Sed difficilius est provincias obtinere, quam facere.
Viribus parantur: jure retinentur. Igitur breve id gau-
30 dium. Quippe Germani victi magis, quam domiti
erant; moresque nostros magis, quam arma, sub impe-
ratore Druso suspiciebant: postquam vero ille defunc-
31 tus, Vari Quinctilii libidinem ac superbiam, haud
secus quam sævitiam, odisse cæperunt. Ausus ille agere
conventum; et in castris se direxerat, quasi violentiam
barbarorum et lictoris virgis, et præconis voce posset
inhibere: at illi, qui jam pridem rubigine obsitos enses,
32 inertesque mœrerent equos, ut primum togas, et sæ-
viora armis jura viderunt, duce Arminio, arma corri-
piunt: quum interim tanta erat Varo pacis fiducia, ut
33 ne prædicta quidem, et prodita per Segestem unum
principum, conjuratione commoveretur. Itaque impro-
34 vidum, et nihil tale metuentem, improviso adorti,
quum ille (o securitas!) ad tribunal citaret, undique
invadunt, castra rapiunt: tres legiones opprimuntur.
35 Varus perditas res eodem, quo Cannensem diem Paul-

lutum vidimus, quum verbum sequens alium casum exigat, cujus quidem loquendi generis non desunt exempla. Non tamen contemnenda est conjectura Perizonii, pro *ipsi* legentis *ipse*: ut hoc Druso tamquam extraordinarium aliquid contigisse dicat Florus, quod ipse senatus ei hoc nomen decrevit. Nam senatus cognomina e gentibus victis dare non solebat; sed, vel victores ipsi ea sibi pro arbitrio adsciscebant, vel consensu vulgi, aut ab adulatoribus imposita accipiebant.

30. *Suspiciebant.* Reverebantur. Alii *susceperant*: male.

31. *Sævitiam.* Nemo sævitiam objecit Varo. Quin sic describitur a Velleio Paterculo (Hist. lib. II, cap. 117, nost. ed. p. 266) ejus ingenium, ut quam longissime ab hoc crimine videatur esse remotum: « Varus « Quinctilius, inquit, illustri magis « quam nobili ortus familia, vir in- « genio mitis moribus quietus, ut « corpore et animo immobilior, « otio magis castrorum quam bel- « licæ adsuetus militiæ. » — *Se direxerat.* Corruptus locus, nullo apto sensu. Probamus conjecturam quam plures receperunt, *jus dicebat.*

34. *Improviso.* Vox illa rejicienda est, ut pote quæ ex *improvidum* nata, ut explicatio scholastica, in textum recepta est.

lus, et fato est et animo secutus. Nihil illa cæde per pa- 36
ludes perque silvas cruentius; nihil insultatione barbarorum intolerantius, præcipue tamen in caussarum
patronos. Aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os 37
sutum, recisa prius lingua, quam in manu tenens barbarus, « Tandem, inquit, vipera, sibilare desiste. » Ipsius 38
quoque consulis corpus, quod militum pietas humi abdiderat, effossum. Signa et aquilas duas adhuc barbari possident: tertiam signifer prius, quam in manus hostium veniret, evulsit; mersamque intra baltei sui latebras gerens, in cruenta palude sic latuit. Hac clade 39
factum, ut imperium, quod in litore Oceani non steterat, in ripa Rheni fluminis staret.

Hæc ad Septemtrionem. Sub Meridiano tumultuatum 40
magis, quam bellatum est. Musulanios atque Getulos, adcolas Syrtium, Cosso duce, compescuit: unde illi Getulici nomen. Latius victoria patet. Marmaridas at- 41
que Garamantas Curinio subigendos dedit. Potuit et

38. *Signa et Aquilas duas adhuc barbari possident.* Hoc in loco exsultat triumphatque Titz., ex eo colligendum esse contendens, Florum hujusce epitomes scriptorem Augusteæ ætati vindicandum esse, non Trajani, ut solent. Qui autem non in hujus sententiam accedunt suspicantur Florum hæc descripsisse e scriptore aliquo rerum Romanarum, qui ante receptas illas duas aquilas scripserat, ac fortasse e Livio.

39. *In litore Oceani non steterat.* Sine dubio respicit ad Cæsaris Britannicam expeditionem de qua supra III, 10.

40. *Musulanios.* Africæ propriæ populi ad Ampsam fluvium siti. — *Getulos.* Infra Mauritaniam. Hodie dicuntur *Berbers*, et habitant partem altissimam montis Atlantis in Africa. — *Adcolas Syrtium.* Sic Virgilium secutus est Florus, qui Syrtes Getulas vocat. At falsum est Getulos ad Syrtes degere, quippe qui Mediterranei sunt, et infra Mauritaniam. — Latiori sane sensu loqui solent poetæ. Cf ad Æneid. V, 51 et 192. — *Cosso duce.* Cosso Cornelio Lentulo, qui consul fuit cum Calpurnio Pisone Augure.

41. *Marmaridas.* Populi qui Marmaricam a Nilo usque ad Cyrenem, vel Syrtem majorem incolunt. — *Garamantas.* Libyæ populos intra Gætuliam et montes Æthiopicos. — *Curinio.* Quis fuerit ille *Curinius*

ille redire Marmaricus; sed modestior in æstimanda victoria fuit.

42 Ad Orientem plus negotii cum Armeniis: huc alterum ex Cæsaribus, nepotibus suis, misit. Ambo fato breves; sed alter inglorius: Massiliæ quippe Lucius morbo solvitur; in Syria Caius ex vulnere, quum Ar-
43 meniam ad Parthos se subtrahentem recipit. Armenios, victo rege Tigrane, in hoc unum servitutis genus Pompeius assueverat, ut rectores a nobis acciperent. Intermissum ergo jus per hunc recuperatum, non incruento,
44 nec inulto tamen certamine. Quippe Domnes, quem rex Artaxatis præfecerat, simulata proditione, adortus virum intentum libello, quem, ut thesaurorum rationes continentem, ipse porrexerat, strictus ac recreatus ex
45 vulnere in tempus. Cæterum barbarus undique infesto exercitu oppressus, gladio, et pyra, in quam se percussus immisit, superstiti etiamnum Cæsari satisfecit.

46 Sub Occasu pacata fere omnis Hispania, nisi quam Pyrenæi desinentis scopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validissimæ gentes, Cantabri et

ignorant. Forsan Q. Quirinius cujus sæpe Tacitus meminit. — *Modestior in æstimanda victoria fuit.* Hoc cognomen non suscipiendo.

42. *Alterum.* Caium Cæsarem Juliæ Augusti filiæ ex Agrippa filium, et sic Augusti nepotem.—*In Syria.* Clare et distincte Velleius II, 102, 5, in Lycia obiisse Caium vult, urbe quoque expressa: « In urbe « Lyciæ, Limyram vocant, morbo « obiit. »

43. *Assueverat.* Assuefecerat. — *Nec inulto.* Propter ea quæ sequuntur. Lipsius scribendum censebat *nec multa.*

44. *Artaxatis.* — Oppidum Armeniæ. — *Adortus.* Adortus est. — *Thesaurorum.* Tigranis. — *Strictus ac recreatus ex vulnere in tempus.* Corruptus admodum locus, et de quo agmen variantium conjecturarumque referre possimus. Placet melius quam Seebode edidit lectio, quique hunc locum ita refixit: *Domnes... adortus virum... stricto repente* ferro. At *recreatus ex vulnere in tempus.* Alii legunt, *stricto ferro cruentat. At* etc.

46. *Citerior.* Oceanus Gallicus, sed et qui interior dici posset. — *Cantabri.* Hispaniæ septemtrionalis

Astures, immunes imperii agitabant. Cantabrorum et 47
pejor, et altior, et magis pertinax in rebellando animus
fuit: qui non contenti libertatem suam defendere,
proximis etiam imperitare tentabant; Vaccæosque, et
Curgionios, et Autrigonas crebris incursionibus fatiga-
bant. In hos igitur, quia vehementius agere nuntiaban- 48
tur, non mandata expeditio, sed sumta est. Ipse venit
Segisamam: castra posuit. Inde, partito exercitu, totam
in diem amplexus Cantabriam, efferam gentem, ritu
ferarum, quasi indagine, debellabat. Nec ab Oceano 49
quies, quum infesta classe ipsa quoque terga hostium
cæderentur. Primum adversus Cantabros sub mœnibus
Belgicæ præliatus est. Hinc fuga in eminentissimum
Vinnium montem, quem maria prius Oceani, quam
arma Romana adscensura esse crediderant. Tertio Ar-
racillum oppidum magna vi repugnat. Captum tamen 50
postremo fuit. In Medulli montis obsidio (quem per-
petua quindecim millium fossa comprehensum cinxit,
undique simul adeunte Romano), postquam extrema
barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, ve-
nenoque, quod ibi vulgo ex arboribus taxeis exprimi-
tur, præcepere mortem; seque pars major a captivitate,
quæ videbatur, vindicavere.

populi. — *Astures*. Hispaniæ populi supra Galliciam.

47. *Vaccæos*. Vide II, 7. — *Curgionios*. Populos in Hispania Tarraconensi. — *Autrigonas*. Hispaniæ Tarraconensis populos.

48. *Segisamam*. Alii Vaccæorum, Cantabriæ alii urbem faciunt. — *In diem*. Perizonio placebat *indidem*, id est, ex ipsis locis ubi castra Cæsar posuerat.

49. *Belgicæ*. Vellicam Cantabrorum urbem hic designari putant. — *Vinnium*. Montem Hispaniæ Tarraconensis. — *Arracillum*. Oppidum in Cantabria.

50. *Captum tamen postremo fuit*. *In Medulli* etc. Legit Titze *captum tamen. Postremo in Medulli* etc. Ita ut hic *postremo* ponatur ut ante *tertio*: nec male. — *Medulli*. Legendum videtur *Ædulii*. — *Taxeis*. Taxus autem arbor venenata.

51 Hæc per Antistium, Fusnium, Agrippam, legatos,
52 hibernans in Tarraconis maritimis Cæsar accepit. Ipse
præsens hos deduxit montibus, hos obsidibus ad-
53 strinxit, hos sub corona jure belli venumdedit. Digna
res lauro, digna curru senatui visa est: sed jam Cæsar
54 tantus erat, ut posset triumphos contemnere. Astures
per idem tempus ingenti agmine a montibus suis des-
cenderant. Nec temere sumtus, ut barbaris, impes:
sed, positis castris apud Asturam flumen, trifariam di-
viso agmine, tria simul Romanorum castra aggredi pa-
55 rabant. Fuisset et anceps, et cruentum, et utinam mu-
tua clade certamen! cunctis tam fortibus, tam subito,
tam cum consilio venientibus, nisi Trigæcini prodidis-
56 sent: a quibus præmonitus Carisius, cum exercitu ad-
veniens oppressit consilia: sic quoque tamen non in-
cruento certamine. Reliquias fusi exercitus validissima
57 civitas Lancia excepit: ubi adeo certatum est, ut,
quum in captam urbem faces poscerentur, ægre dux
58 impetrarit veniam, « ut victoriæ Romanæ stans potius
« esset, quam incensa, monumentum. »

59 Hic finis Augusto bellicorum certaminum fuit: idem
rebellandi finis Hispaniæ. Certa mox fides, et æterna
pax; quum ipsorum ingenio in pacis partes promtiore,
tum consilio Cæsaris, qui fiduciam montium timens,
in quos se recipiebant, castra sua, sed quæ in plano
60 erant, habitare et incolere jussit. Ingentis esse consilii

51. *Agrippam*. M. Vipsanium quem sibi prope modum æquaverat Cæsar. Hic bellum contra rebelles Cantabros gessit.

54. *Impes*. Non usitatissime dicitur pro *impetus*: idcirco legi volunt *impetus* quidem commentatores.

55. *Et utinam mutua clade certamen*. Et feliciores nos etiam habere potuissemus, si mutua clades fuisset, et æquo Marte discedere datum fuisset.

57. *Lancia*. Hispaniæ urbs in Asturia.

59. *Sed quæ*. Quæ quidem.

60. *Ingentis esse consilii illud*

illud observari cœpit. Natura regionis circa omnis aurifera, miniique et chrysocollæ, et aliorum colorum ferax: itaque exerceri solum jussit. Sic Astures et latentes in profundo opes suas atque divitias, dum aliis quærunt, nosse cœperunt.

Omnibus ad Occasum et Meridiem pacatis gentibus, 61
ad Septemtrionem quoque, duntaxat intra Rhenum atque Danubium, item ad Orientem intra Cyrum et Euphratem, illi quoque reliqui, qui immunes imperii
erant, sentiebant tamen magnitudinem, et victorem 62
gentium populum Romanum reverebantur. Nam et Scythæ misere legatos, et Sarmatæ, amicitiam petentes. Seres etiam, habitantesque sub ipso sole Indi, cum gemmis et margaritis, elephantes quoque inter munera trahentes, nihil magis, quam longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleverant; et tamen 63
ipse hominum color ab alio venire cælo fatebatur. Par-
thi quoque, quasi victoriæ pœniteret, rapta clade Cras- 64
siana ultro signa retulere. Sic ubique una atque continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio:

observari cœpit. Hoc in loco corrigendo, utpote corrupto, exsudant omnes commentatores. At placet melius vulgata, quam omnes eorum correctiones. Nempe, observari cœpit (animadvertendum fuit), illud esse ingentis consilii (optimum esse illud consilium). Nam natura regionis, etc. — *Et.* Quid hoc loco sibi vult τὸ *et?* Abjiciendum putamus. — *Exerceri solum.* Effodi ad colligenda metalla. Livius XLV, 29, placere, « metalla « auri et argenti non exerceri, ferri et æris permitti. Nam *exerceri* dicuntur ea quæ otiosa atque inde sterilia, ac sine fructu esse non patimur. Virgil. Georg. I, 99: « Exer« cetque frequens tellurem. » Et Æneid. XI, 318: « Et vomere du« ros exercent colles. » Justin. II, 2: « Neque enim agrum exercent « Scythæ; » et XLIII, 3: « Pho« cæenses studiosius mare, quam « terras exercuere. »

62. *Nihil magis quam longinquitatem viæ imputabant.* Nulla re magis dicebant, se ostendere posse venerationem suam erga Augustum, quam quod tantum iter ipsius caussa suscepissent. — *Et tamen.* Et quidem.

ausus que tandem Cæsar Augustus, septingentesimo ab
65 Urbe condita anno, Janum Geminum cludere, bis ante
se clusum, sub Numa rege, et victa primum Cartha-
66 gine. Hinc conversus ad pacem, pronum in omnia
mala, et in luxuriam fluens sæculum, gravibus severisque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia « Dictator perpetuus, et Pater patriæ » dictus. Tractatum etiam in senatu, an, quia condidisset imperium, Romulus vocaretur : sed sanctius et reverentius visum est nomen Augusti, ut scilicet jam tum, dum colit terras, ipso nomine et titulo consecraretur.

ROBERTUS GAGUINUS

L. ANNÆI FLORI LECTORIBUS

SALUTEM EXOPTAT*.

Quos nulla in terris concluserat ora, Quirites,
Hæc Flori obstrictos parva tabella capit,
Et quæque eximia produxit Livius arte,
Bella, duces, pompas, rite coacta tenet.
Quo vere exemplo, vobis sperate futurum,
Qui fama et quæstu fertis in astra gradum :
Post tumidos nisus, post sæva pericula sortis,
Ad Manes raptos vos brevis urna teget.

64. *Septingentesimo ab Urbe condita anno.* Vide procemium libri I et ea quæ in notis explicavimus, supra pag. 65.

* Clausula Edit. Princ. circa annum 1470 e prelis Sorbonicis emissæ; et ab ipso, ut videtur, *Gaguino* recognitæ.

LUCIUS AMPELIUS

EX BIBLIOTHECA

CL. SALMASII.

BENIGNO LECTORI.

QUUM in eo strenue laboremus semper, ut aut Editionem reliquis castiorem adornemus, aut nova quædam addamus, quibus et existimationi nostræ et Auctori recte consulatur, consuetæ in bonos Scriptores curæ nostræ ne nunc quidem defuimus. Quo enim auctior et ornatior fieret hæc, quam nunc publicamus, Editio Flori, Lucium Ampelium adjecimus; auctorem, ob res, quas tractat, varias, vulgoque vix cognitas, non contemnendum: eoque magis commendandum, quod ex Bibliotheca nobilissimi Cl. SALMASII, viri, dum viveret, incomparabilis, in lucem proferatur. Propter affinitatem vero argumenti, quia multa de Romanis attingit negotiis, et propter styli concinnitatem, rerumque adeo plurimarum, quas aliunde non liceat sumere, novitatem, visus est idoneus, qui Floro comes adderetur, atque in ejus comitatu lucem publicam usurparet. Sed de hoc Auctore judicium clarissimi Viri SALMASII, ita disserentis, audiamus.

« Quis ille fuerit, quo tempore vixerit, juxta me scire dicam cum ignarissimis, si mihi eripias, eum esse quem suspicor, cujus meminit Sidonius Apollinaris in Excusatoria ad Felicem, his versibus.

Sed ne tu mihi comparare tentes,
Quos multo minor ipse plus adoro,
Paullinum, Ampeliumque, Symmachumque,
Messalam ingenii satis profundi.

Recenset in sequentibus plures, qui circa illam ætatem fuere, viros ingenio, doctrina, et eloquentia celebres. Sed, cur ille Ampelius hic noster non erit? dices : quæ ratio

nos cogit ita cogitare, præter idem nomen? Certe alia etiam sunt, quæ hanc suspicionem augeant. Eo ævo vixisse constat quo Cæsares Augusti adhuc in Occidente imperitabant. Ita enim ipse scribit eo capite, quo tangit quas commutationes status populi Romani habuerit: « Donec « exortis bellis inter Cæsarem et Pompeium, et oppressa « per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta « sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum dictatura domina- « tur. » Doctum præterea hominem fuisse, ac disertum politumque, ut erat eorum temporum captus, nec indignum testimonio illo et elogio Sidonii, apparet ex ipso hoc ejus, quod damus, scripto. Notavit porro Sirmondus ad eum Apollinaris de Ampelio locum, se olim a P. Pithœo audivisse, L. Ampelii ad Marinum fragmenta quædam prolixioris operis exstare Divione in Bibliotheca S. Benigni, et præfationem etiam sibi ostendisse. Codex Jureti, quo usus sum, nescio an ex Bibliotheca S. Benigni Divionensis fuerit; et potest fieri ut ita sit, qui sciam multos ex ea Bibliotheca libros aliquando utendos accepisse eumdem clarissimum Juretum. Exemplar tamen illud vetus non *ad Marinum*, sed *ad Macrinum*, habuit inscriptum, quod præfationis vicem huic Ampelii opusculo præfixum est, ἐπιστολίδιον. An fragmentum sit majoris operis, cujus hæc Epitome videatur esse, ne id quidem possum affirmare. Verisimilius tamen, si conjecturæ locus sit, arbitrarer, non aliud opus prolixius auctorem fuisse meditatum, quum id vulgavit. Mos quippe fuit eruditorum illius sæculi, quo literæ jam in barbariam ibant, ejusmodi doctrinarum et historiarum sectari et affectare compendia. Quibus tum vacabat evolvere integra Veterum scripta, ut pauci admodum numero erant qui id possent, quum et ipsos paucissimos esse scirent, quos cura legendi et discendi tangeret, quæ fusissime ab antiquis tractata, ipsi contrahebant, quia fastidio sui temporis, vel potius inertiæ, rem se gratam

facere intelligebant. Lecturos quippe sua non aliter habuissent. Ut autem præcipuus est finis eorum qui aliquid literis mandant quod victurum opinentur, famam apud populum, quo docti videantur, mereri, idque unum aucupantur; totum id pendere quum cernerent a gustu et judicio lectorum, satisfacere eis conabantur. Alia via id obtineri non poterat, quam ut scriberetur quod legere aliquis dignaretur. Nam pro captu legentium, ut fata libri habent, ita et librorum auctores. Hinc desidia nata est scribentium ex ignavia studentium. Imperitia deinde ex eodem fonte ebulliit. Qui docti eo tempore videri volebant, et qui id nomen ex merito habere etiam poterant, quum antiquos scriptores jacere viderent, ob grandiora operum volumina, quæ reliquerant, remedium aliquod ex necessitate quæsierunt, quo illos vulgo traderent noscendos, seque eadem opera notos in vulgus darent. Nec uno modo omnes in eo negotio versati sunt, ut id quod captabant consequerentur. Quidam ipsos auctores in epitomen redegerunt, ipsis auctorum verbis servatis, aut paullum immutatis. Alii breviaria quædam proprio stilo confecerunt, ex variis scriptoribus excerpendo quod in rem videretur. Nonnulli quasi centones consarcinarunt ex pluribus scriptoribus qui rem eamdem tractabant, alia ab his, alia ab illis sumendo, ac corpus unum, hinc inde collectis alienis membris aut membrorum particulis, condiderunt. Ita Digesta contexuit Tribonianus, ex plurimis Jurisconsultorum commentariis et scriptis. Alii per locos communes digesserunt quidquid præclari in auctoribus occurrebat, et sub certos ac generales titulos, quæ ex variis defloraverant, congesserunt. Hoc modo universam Historiam Græcanicam concerpsit Constantinus Porphyrogeneta. Cujus laboris beneficio aliquot fragmenta Polybii, ac Nicolai Damasceni, et aliorum, nobis, tamquam ex incendio erepta, servata sunt in duobus titulis, quos ab injuria temporum vindicavit eruditorum

curiositas, uno περὶ πρεσβειῶν, altero περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας. Quartum et eorum genus fuit, qui, ad privatum studiorum usum, inter legendum laudabilia loca ad oram notabant, quæ ὡραῖα et χρήσιμα Græci Critici appellant, eaque etiam interdum, ut firmius memoriæ inhærerent, describebant. Nec insignes tantum sententias plerique in adversaria sua referre soliti, sed etiam, ut iidem Critici loquuntur, ὅλα τὰ κατάβατα, si historiam aliquam egregiam continerent, aut luculentam alicujus loci, rei aut personæ descriptionem. Quinimo, et consueverant multi studiosi, si quem auctorem legerent, retento lectionis ordine, quidquid ex eo judicarent excerpendum, in codicem suum regerere, et sibi servare. Unde factum, ut hæc in bibliothecis privatorum reperta, sæpe a librariis pro integris auctorum operibus descripta fuerint, atque ad posteritatem, aliis subinde ea excipientibus ac describentibus, propagata. Ita conservatus est elegantium nequitiarum curiosis Petronius Arbiter. Quod enim ex ejus Satyrico habemus, mera excerpta sunt alicujus studiosi, qui, quæ ad gustum suum in illo auctore invenerat, eodem quo opus legebat ordine, adversariis suis commendavit ac commisit. Qui putant, a monachis sic eviratum esse, vehementer errant. Qualis hæc castratio foret, quæ, resectis a reliquo corpore membris, vel potius ipso corpore abjecto, solas pudendas partes reliquisse videatur? Certe, quæ desiderantur, vix videri possunt salaciora ac nequiora fuisse his quæ relicta sunt. Immo ista nullam procacitatis et protervitatis ὑπερβολὴν vel ipsis lenonibus usurpandam reliquam faciunt. Sed his excerptorum concinnatoribus facile ignoscendum, si quid ea caussa detrimenti passa est Resp. literaria. Non enim hoc propositum videntur habuisse, ut excerpta, quæ ad usum suum exscripserant, posteris legenda, loco auctorum ipsorum, substituerent. De reliquis, quibus apparet hanc animi mentem fuisse, ut pro auctoribus legerentur, quos compilave-

rant aut abbreviaverant, videndum, an omnino hi extra culpam. Nonnemo certe eos accusat, reosque peragit illius incuriæ quæ tot præclaros nobis abstulit scriptores. Ego vero Epitomatores, et omnes ejusmodi Breviariorum compositores, et compilatores centonum, non adeo literis censeo nocuisse, ut autumant nonnulli. Quod enim ita existimant, eos in caussa fuisse, cur ipsis auctoribus, quos abbreviarunt, et excerpserunt, careamus, ego in alia sum sententia. Ea secordia fuit illorum temporum, quibus barbari literatum et Romanum orbem inundare cœperunt, ut, nisi extitissent qui nobis has tamquam ex naufragio tabulas servarunt, certum sit, nihil prorsus ex illorum monumentis ad nos fuisse perventurum. Atqui præstat hæc qualiacunque nos habere, quam nihil. Malo certe, quod ad me attinet, eos majore sui parte esse deperditos, quam si toti funditus periissent. Qui reliquias sanctorum corporum consectantur, ac studiose religioseque eas requirunt, satis habent, si vel uno ossiculo potiri queant. Beatiores certe se judicarent, si totum corpus aliunde nancisci possent. Hoc quum non liceat, saltem eo, quod licet, contenti sunt. Ita ergo nos affectos esse oportet erga illas veterum reliquias scriptorum, quæ nobis remanserunt, gratiamque illis habere, nisi maxime ingrati velimus esse, per quos eæ hoc qualicunque modo ad nos salvæ fuere transmissæ. Hoc autem Ampelii Opus ex eorum genere est, quæ a plerisque tum solebant conscribi et edi. Non Epitome est, non fragmentum longioris Operis, sed veluti collectaneum rerum toto Orbe memorabilium, ex variis auctoribus brevitate summa, sed qualem in omnibus ea tempora expetebant, compilatum. Memorialem eum se librum scripsisse in paucis illis verbis, quæ vice præfatiunculæ præfixit, profitetur. Quos libros Memoriales ea ætas vocaverit, non latet viros doctos qui versati sunt in monumentis illius ævi. Non dissimili genio, etsi dissimili argumento, scriptus

Theodori Manlii liber de rerum natura, caussisque naturalibus, de astris, et aliis ejusmodi, qui adhuc in Bibliothecis exstat, manu exaratus et pedestri sermone compositus. Is est Theodorus Manlius, cujus consulatum celebravit carmine Claudianus, ut et opus ipsum. Inde occasionem arripuit vir quidam doctissimus, transcribere illud Manilio, sive Manlius sit, cujus hodie Astronomicon habemus, ut idem sit Manlius ille Claudiano laudatus. Nos alibi pluribus pugnavimus rationibus, et quidem invictissimis, non posse ita esse, quum tot argumenta sint, quibus probari queat, eum Manilium vixisse sub Augusto. Exemplar porro, unde Ampelium descripsi, ab imperito librario vitiosissime scriptum fuisse indicare hic debeo, ne, qui tam multas adhuc superesse in eo mendas animadvertit, nihil a nobis, quoad emendationem, præstitum esse arguere possit. Non pauciora in illo codice errata fuere, quam verba. Quæ potuerunt sine magno negôtio et citra nimiam libertatem castigari, ea correximus omnia. Plurima tamen etiàm reliquimus, quæ facillimum erat restituere, et mutari tuto poterant; sed intacta ideo prætermisimus, quia tantum nobis licere noluimus, et non tanti visa sunt nonnulla eorum, ut scripturam veterem sollicitandam putaremus. Fatendum est, et non pauca haberi, quæ sine ope melioris Codicis vix a quoquam possint emendari. »

Huc usque SALMASIUS. Accipe igitur, ERUDITE LECTOR, hunc, quem tibi hic sistimus, Auctorem, non elegantem minus, quam brevem: atque conatus nostros, ad Reip. literariæ bonum destinatos, adjuva. VALE.

LUCIUS AMPELIUS

MACRINO SUO

SALUTEM.

Volenti tibi omnia nosse scripsi hunc Librum Memorialem, ut noris, quid sit mundus, quid elementa, quid orbis terrarum ferat, vel quid genus humanum peregerit.

CAPUT PRIMUM.

DE MUNDO.

Mundus, est universitas rerum, in quo omnia sunt, et extra quem nihil, qui Græce dicitur κόσμος. Elementa mundi quattuor. Ignis, ex quo est cælum. Aqua, ex qua mare oceanum. Aer, ex quo venti, tempestates. Terra, quam propter formam ejus orbem terrarum appellamus. Cæli regiones sunt quattuor: oriens, occidens, meridies, septemtrio. Cælum dividitur in circulos quinque: Arcticum et Antarcticum, qui ob nimiam vim frigoris inhabitabiles sunt; Æquinoctialem, cui subjacet regio quæ *catacecaumene* dicitur, neque incolitur, ob nimiam vim ardoris: Brumalem et Solstitialem, sub quibus habitatur; sunt enim temperatissimi, per quos

obliquus circulus vadit, cum duodecim signis, in quibus Sol annuum conficit cursum.

II.

DE DUODECIM SIGNIS.

Signa sunt in cælo duodecim. — Aries beneficio Liberi, quod, is quum exercitum in Indiam per Libyam duceret per loca sicca et arenosa, quum aquæ inopia esset, et exercitus ejus siti adfligeretur, aries eis aquam demonstravit, et ob id a Libero Jovis Ammon est appellatus, eique fanum magnificum fecit, ad eum locum ubi aquam invenit. Quod abest ab Ægypto et Alexandria millia passuum [1] novem. Ob eam rem a Jove petiit, ut in sidera reciperetur. Alii putant, eum esse, qui Hellen et Phryxum vexerit. — Taurus beneficio Jovis, quem Juppiter a Neptuno fratre per gratiam abduxit, qui sensum humanum figura Tauri continebat, isque Jovis jussu Europam Agenoris filiam, [2] Sidonia adludens decepit, et eam Cretam deportavit. Ob eam rem Juppiter in sideribus eum dignatus est immortali memoria. — Gemini, qui Samothraces nominantur esse, quorum argumentum nefas est pronuntiare præter eos, qui in his præsto sunt. Alii Castorem et Pollucem dicunt, quod hi principes mare tutum a prædonibus præ-

1. *Novem*. Hoc corruptum est: nam sex dierum itinere a Mareoti palude abfuisse colligitur e Curtio. Vid. Freinsh. ad Curt. IV, 7, 15.

2. *Sidonia*. *Sidoniam*. Heinsius legebat.

stitissent. Sunt qui dicant Herculem et Theseum, quod similia athla sint adepti. — Cancer, Carcinus receptus beneficio Junonis, quod ejus jussu, quum Hercules missus esset ad Hydram Lernæam, quam nos Excetram dicimus, interficiendam, Carcinus ingressus, Herculis pedes et crura lanians, incommodiorem faciebat eum, quam ipsa Excetra. Idque malum Hercules difficillimum habuit, Carcinumque Cancrum ob id factum Juno sideribus est dignata. — Leo[3], Leon, qui educatus est Nemeæ, Junonis consilio ad Herculis interitum missus, in terra Argiva diu spelunca latitavit, quem Hercules dicitur interfecisse cum Molorcho hospite suo, cujus clavam ei tributam tum principio est adeptus, qua Leonem interfecit, ejusque pellem postea pro tegumento habuit. Ob id factum Junoni odio esse cœpit, Leonemque cælesti dignitate [4] est honorata. — Virgo, quam nos justitiam dicimus, fuit cum hominibus. Sed postquam homines malefacere cœperunt, Jovis eam inter signa posuit. Sunt qui Erigonem Icarii filiam Atheniensem dicunt, cujus patri Liber vinum dedit, ut hominibus [5] ad suavitatem daret. Quibus dedit, ebriati sunt, et lapidibus eum occiderunt. Canis, qui cum illo erat, vidit [6] hominem occisum, et cum ululatu ad Erigonem rediit, quem ut mœstum et singularem vidit, sollicita proficiscitur cum eo. Venere ad

3. *Leo, Leon. Leo Cleonæus.* Idem. Sic Auctor Epistol. Paridis ad OEnon. V, 46; Lucan. IV, 612; Claud. I, in Rufin. 287 et alii. Vid. Barth. ad Claudian. et Cellar. Geogr. Ant. II, 13.

4. *Est honorata.* Pro *honoravit.* Plura hujusmodi videre licet apud Salmasium ad Solinum pag. 38.

5. *Ad suavitatem.* Videtur descriptum ex Hygino Fab. CXXX. Ubi nihil mutandum est.

6. *Hominem. Dominum* Heins. Hygin. Poet. Astronom. II, 4: « Ululans, ut videretur obitum domini lacrymari. »

præcipue Solstitio est. Stellæ potentissimæ in cælo sunt septem, Saturnus, Sol, Luna, Mars, Mercurius, Jupiter, Venus, quæ a Græcis planetæ, a nobis erraticæ dicuntur, quia ad arbitrium suum vagantur, et motu suo hominum fata moderantur. Item adverso cursu contra cælum feruntur.

IV.

QUIBUS PARTIBUS SEDEANT DUODECIM SIGNA DUODECIM VENTORUM.

Aries, in Africum. Taurus, in Circium. Gemini, in Aquilonem. Cancer, in Septemtrionem. Leo, in Thrasciam. Virgo, in Argesten. Libra, in Zephyron. Scorpius, in Africum. Sagittarius, in Austrum et Africum. Capricornus, in Austrum. Aquarius, in Eurum et Notum. Pisces, in Eurum.

V.

DE VENTIS.

Venti fiunt ex aeris motu et inclinatione. Sunt autem generales quattuor. Eurus, idem Apeliotes, idem Vulturnus, ab Oriente. Ab Occidente, Zephyrus, idem Corus, idem Favonius. Aquilo, Boreas, Aparcias idem,

a Septemtrione. Notus, idem Libs et Auster, et Africus, a Meridie. Hi sunt quatuor generales, cæteri speciales adscribuntur. Ut Iapyx Zephyro, qui ab Iapygio Apuliæ promontorio flat. Leuconotus Noto, quum serenior flat. Caurus Aquiloni, quum vehementior Gallias perflat. Item Etesiæ, qui statis diebus flant per æstatem.

VI.

DE ORBE TERRARUM.

Orbis terrarum, qui sub cælo est, quattuor regionibus incolitur. Una pars ejus est, in qua nos habitamus. Altera huic contraria, quam qui incolunt, vocantur Antichthones. Quarum inferiores duæ ex contrario harum sitæ, quas qui incolunt, vocantur Antipodes. Orbis terrarum, quem nos colimus, in tres partes dividitur, totidemque nomina. Asia, quæ est inter Tanain et Nilum. Libya, quæ est inter Nilum et Gaditanum sinum. Europa, quæ est inter fretum et Tanain. In Asia clarissimæ gentes, Indi, Seres, Persæ, Medi, Parthi, Arabes, Bithyni, Phryges, Cappadoces, Cilices, Syri, [1] Libyi. In Europa clarissimæ gentes, Scythæ, Sarmatæ, Germani, Daci, Mœsi, Thraces, Macedones, Dalmatæ, Pannonii, Illyrici, Græci, Itali, Galli, [2] Spani. In Libya gentes clarissimæ, Æthiopes, Mauri, Numidæ, Pœni,

Cap. VI. — 1. *Libyi.* Fort. *Lydi*, vel *Lydii*; aut *Lycii*.

2. *Spani.* Pro Hispani : ut *Spania*, pro Hispania. Videre licet Casaubonum ad Spartian. Adrian. 1; Salmasium ad Capitol. Anton. Philos. 1; et Cerd. ad Virgil. Æneid. IX, 582.

Getuli, Garamantes, Nasamones, [3] Ægyptus. Clarissimi montes in orbe terrarum, Caucasus, in Scythia. [4] Emodus, in India. Libanus, in Syria. Olympus, in Macedonia. Aymettus, in Attica. Taygetes in Lacedæmonia, et Citheron [5] Eleon in Bœotia. Parnassus, Acroceraunia, in Epiro. Mænalus, in Arcadia. Apenninus, in Italia. Eryx, in Sicilia. Alpes inter Galliam et Italiam. Pyrenæus inter Galliam et Spaniam. Atlas in Africa. Calpe in freto Oceani. Clarissima flumina in orbe terrarum: Indus, Ganges, Hydaspes in India. Araxes in Armenia. Thermodon et Phasis in Colchide. Tanaïs in Scythia. Strimon et Hebrus in Thracia. Sperchios in Thessalia. Hermus et Pactolus, [6] auriferi. Mæander et Caystrus, in Lydia. Cydnus, in Cilicia. Orontes, in Syria. Simois et Xanthus, in Phrygia. Eurotas, Lacedæmone. Alpheus, in Elide. Ladon, in Arcadia. Achelous et Inachus, in Epiro. Savus et Danubius, qui idem Ister cognominatur, in Mœsia. Eridanus et Tiberinus, in Italia. Timavus, in Illyrico. Rhodanus in Gallia. Iberus et Betis, in Spania. Bagrada, in Numidia. Titron, in Getulia. Nilus, in Ægypto. Tigris et Euphrates, in Parthia. Rhenus, in Germania. Clarissimæ insulæ in mari nostro undecim: Sicilia, Sardinia, Creta, Cypros, Euboea, Lesbos, Rhodos, duæ Baleares, [7] Eubusus, Corsica, Gades. In oceano ad Orientem, Taprobane. Ad Occidentem Britania. Ad Septemtrionem Thyle. Ad

3. *Ægyptus*. Cur non *Ægyptii?* ut cætera omnia.

4. *Emodus*. *Hemodus* apud Melam CXI, 7. Qui hic *Taygetes*, aliis est *Taygetus;* et plural. *Taygeta*.

5. *Eleon*. Fort. *Helicon*. Heins. Etiam *et* loco motum, et *Cithæron et Helicon* legendum puto: ut mox, *Thermodon et Phasis*, et alia. Excidit etiam nomen regionis, in qua Parnassus, quæ *Phocis* est.

6. *Auriferi*. *Mæander*. Distinguo, *auriferi*, *Mæander*.

7. *Eubusus*. *Ebusus*. Perizonius.

Meridiem, Insulæ Fortunatæ. Præter has in Ægæo mari, Cyclades [8] duodecim: Delos, Gyaros, Myconos, Andros, Paros, Pharos, Tenedos, Cythnos, Melos, Naxos, Donusa. Præter has Sporades innumerabiles; ceterum celeberrimæ, Ægina, Salamina, Coos, Chios, Lemnos, Samothracia. In Ionio Echinades, Strophades, Ithaca, Cephalenia, Zacynthos. In Adriatico [9] Ciriteæ circiter mille. In Siculo [10] Æoliæ octo. In Gallico Stœchades tres. In Syrtibus Cercina, et Menynx, et [11] Girrha.

VII.

DE MARIUM AMBITU.

Mare quo cingimur universum vocatur Oceanum. Hoc quatuor regionibus irrumpit in terras. A Septemtrione, vocatur Caspium. Ab Oriente, Persicum. A Meridie, Arabicum, idem Rubrum et Erythræum. Ad

8. *Duodecim*. Deest una in enumeratione. Oudendorp. ad Obseq. cap. C, post *Myconos* supplet *Cimolos*. Et mox pro *Pharos*, *Tenedos*, legit *Olearos*, *Tenos*; vel *Syros*, *Tenos*. Add. Muncker. ad Hygin. Fab. CCLXXVI.

9. *Ciriteæ*. *Crateæ* legendum suspicor, quas in Adriatico memorant Scylax pag. 17, et Plinius Historiæ Naturali CXI, ult. Neque tamen has mille fuisse credibile est. Itaque fortassis scripserat « Crateæ, et circiter mille aliæ. » Plin. l. d. « Illyrici ora mille amplius insulis frequentatur. »

10. *Æoliæ*. Plinius, Mela, aliique *septem*. Sed vid. Cellar. Geogr. Ant. II, 12.

11. *Girrha*. *Girba*, puto, quæ apud Jul. Honorium et Æthicum *Girbe* est. Sed si de hac loquutus est, ex una Menynge duas fecit; nisi legas, *et Menynx, quæ et Girba*; vel, *et Menynx, eadem Girba*. Nam *Menynx* deinde *Girba* dicta est. Vid. Ortel. Thesaur. Geogr. et Cellar.

Occasum, Magnum mare, idem Athlanticum, quod commerciis totius generis humani [1] peragitur. Hoc intrat in fretum Gaditanum inter duos montes clarissimos [2] Abinnam et Calpen, ob impositas Herculis columnas. Dein latissime simul et longissime fusum medium terrarum orbem inundat, et nomina adquirit. Balearicum, quod Hispaniam adluit. Gallicum, quod Gallias tangit. Ligusticum, quod Liguribus infunditur. Tuscum, Tyrrhenum, idem inferum, quod dextrum Italiæ latus circuit: Adriaticum, idem [3] supremum, quod sinistrum Italiæ latus circuit. Siculum, in quo Sicilia. Creticum, in quo insula est Creta. Ionium et Ægeum, quæ Achaiam, eamdem Peloponeson, simul ambiunt; ut interveniente Isthmo pæne insulam faciant. Myrtoum et Icarium, quæ adhærent Ægeo mari, illud a Myrtilo, hoc ab Icaro cognominata. Euxinum, Ponticum, quod ingenti sinu Scythis infunditur. Hellesponticum fauce transmissum, inter duas celeberrimas urbes, Seston Asiæ, Abydon Europæ. Tanaiticum, quo Asia alluitur. Ægyptium ab Ægypto, Libycum a Libya cognominatur. Syrticum, a duabus Syrtibus, reciprocis æstibus retorquetur.

CAP. VII. — 1. *Peragitur.* An *peragratur?*

2. *Abinna.* Aliis *Abyla.* Vide Salmasium ad Solinum pag. 203.

3. *Supremum.* *Superum* vocant alii omnes.

VIII.

MIRACULA MUNDI.

Miracula quæ in terris sunt. Ab Apollonia [1] Athamantia millia passus quinque, in monte Nymphæo, ibi ignis est, et de terra exit flamma. In silva Panis symphonia in oppidum auditur. Item sub eo monte in campo lacus aquæ pleni, [2] unde pix exit, et bitumen. Quum manibus supplaudas, pix alte attollitur, et quasi ab aqua bullescit. Ambraciæ in Epiro in pariete sunt picti Castor et Pollux et Helena, manu Autochthonis, et nemo invenire potest quis pinxerit. Arcis et Epiro, quod Ippaton appellatur: ibi pons magnus columnatus

Cap. VIII. — 1. *Athamantia*. Hoc corruptum credo. Athamania vicina erat Ætoliæ, et remotior ab Apollonia, quam ut hæc in Athamania poni possit. Fortassis aliquid de Taulantiis scripserat. Nam Apolloniam in Taulantiis, vel certe in Taulantiorum finibus, fuisse constat e Ptolemæo, Strabone CXI, p. 326. Quamquam etiam de Amantibus dixisse potuit, quos Apolloniam accolere scribit Plin. H. N. CXI, 23.

2. *Unde pix exit*. Hoc pro miraculo memorant cum alii, tum Ælian. XIII, V. H. 16: Καὶ ἐν τοῖς πλησίον αὐτῆς χωρίοις ἀσφάλτου ἐστὶν ὀρυκτὴ, καὶ πιμπλᾷ τὸν αὐτὸν ἐκ τῆς γῆς ἀνατέλλουσα τρόπον, ὃν καὶ αἱ πλεῖσται πηγαὶ τῶν ὑδάτων. In hoc loco, quem corruptum esse apertum est, interpretando miror se torsisse Viros Eruditissimos, quum præsertim ante oculos habuerint Aristotelem, e quo Ælianus hæc prope ad verbum descripsit. Verba καὶ πιμπλᾷ ita supplent, καὶ πιμπλᾷ τὴν ὀρυκτὴν ἡ ἄσφαλτος, et *implet fodinam bitumen*. Atqui ὀρυκτὴ non est substantivum, sed adjectivum verbale, ut dicunt Grammatici. Legendum est ex Aristotele primum, ἄσφαλτός ἐστιν ὀρυκτὴ, *est bitumen fossile*, quod etiam Palmer. 1, Græc. Antiq. 27, 28, et Scheffer. in Ind. Æliani viderunt. Deinde pro πιμπλᾷ substituendum est πίσσα, *pix*. Nam ita inquit Aristoteles: ἐν τῇ Ἀπολλωνίᾳ φασὶ γίγνεσθαι ἄσφαλτον ὀρυκτὴν, καὶ πίσσαν.

duplex, quem Medea ædificari imperasse fertur. Ibi picta sunt gubernacula Argonautarum, quæ cœpta navis; ibi Jovis templum [3] Hyphonis, unde est ad inferos descensus ad tollendas sortes. In quo loco dicunt, duo qui descenderunt, Jovem ipsum videre. Leucade mons; unde se Sappho dejecit propter virum: in summo monte fanum est Apollinis, ubi sacra fiunt. Et, quum homo inde desiluit, statim excipitur lintribus. Sicyone in Achaia, in foro ædes Apollinis est. In ea sunt posita Agamemnonis clypeus et machæra. Ulyssis chlamys et thoracium, Teucri sagittæ et arcus, Adrasti arca, quam [4] deposuit, in qua quid sit, ignoratur; sed et olla ærea in qua Pelias coctus dicitur. Item Palamedis cithara. Marti autem quoque corium remi Argonautarum, et gubernaculi brachia, cauculus quem Minerva sortita est. De Orestæ cervice una proni parasiti pella pendet; quam si quis halitu afflaverit, tota patefit. Penelopæ tela; [5] ibi de terra oleum scaturit. Argis Inachiæ Junonis templum magnifice ornatum, quod Asylum vocant. Olympiæ templum Jovis nobile; ubi athletæ initiantur. Corintho balænæ costa est magna secundum mare, quam homo complecti non potest. Eodem in loco fanum est Veneris; in quo vas marmoreum Laidos. Bœotiæ lacus sacer; ubi Amphiaraus devoratus in eo lacu est. Urceus fictilis fractus pendet, testa inter se composita, unde autem pendeat, non apparet, nisi a vento moveatur. Athenis Minervæ ædes

3. *Hyphonis.* Sub hoc latere nomen *Trophonii* suspicatur Oudendorp. ad Obseq. cap. CX.

4. *Deposuit.* Heinsius legebat, « quam Medea deposuit. » Idemque, et Muncker. ad Hygin. Fab. CLXV, mox *Marsyæ, pro Marti.* Deinde *Ossa de Orestæ cervice;* et infra Perizonius: « calculus, quem Minerva « sortita est de Oresta. »

5. *Ibi de terra. Ibidem de terra.* Heins.

nobilis, cujus ad sinistram Clypeus appositus, quem digito tangit. In quo Clypeo medio Dædali est imago, ita collocata, quam si quis imaginem e Clypeo velit tollere, perit totum opus, solvitur enim signum. Ipsa autem dea habet hastam de gramine. Ilio lapis quadratus, ubi Cassandra fuit alligata, quem si ante tangas aut fricueris, lac demittit: ex altera autem parte similiter si frices, [6] ac si sanguinem remittit. Juxta autem mare, qui locus [7] Rhœte vocatur, ibi est Achillis et Patrocli vultus, et flumen Scamandras. Epheso Dianæ fanum nobilissimum, maximum, pulcherrimumque orbis terrarum. Introitu dextra sinistra postes marmorei monolithi, longi cubitis XX, qua super templum ascensu sunt CXL millia. Samo in templo Junonis scyphus factus ex hedera, cujus capita foras IV, arietina magna, cornibus miræ magnitudinis contortis. Pergamo ara marmorea, magna, alta pedes XL, cum maximis sculpturis. Continet autem gigantomachiam. Rhodo signum Dianæ marmoreum pulcherrimum, quod stat sub divo cælo, nec, cum pluit, aqua tangitur. Argyro est fanum Veneris super mare; ibi est lucerna super candelabrum posita, lucens ad mare sub divo cælo, quam neque ventus aspergit, nec pluvia exstinguit. Sed et Herculis ædes antiqua; ibi [8] columna pendet cavea ferrea rotunda, in qua conclusa Sibylla dicitur. Ibi jacent ossa balænæ, quasi lapides quadrati.

6. *Ac si sanguinem remittit.* *Ac si sanguinem remittat*, Perizonius legendum censet.

7. *Rhœte. Rhœteon.* Salmas. ad Solin. p. 610. Idemque *vultum* exponit imaginem ore, vel pectore tenus in clypeo. Sed Heinsius et Perizonius pro *vultus*, conjecerant *tumulus*, et hic *Scamandros*, pro *Scamandras.*

8. *Ibi columna pendet.* Fort. *ibi e*, vel *a columna pendet.*

[9]Marmesiæ apud Sipilum columnæ sunt IV, inter has columnas est victoria ferrea, pendens sine aliquo vinculo, in aere ludens. Sed quotiens ventus aut pluvia fuerit, non movet. Ædis Dianæ Epheso, quam constituit Amazon. Ibi et sepulcrum Icari stertentis quasi dormiat, miræ magnitudinis, ex orichalco et ferro. Rhodo Colossi signum Solis altum super columna marmorea cum quadriga. Columna vero habet cubitos centum. Cypro signum Jovis Olympii æreum, facies ex auro, quem fecit Phidias in cubitis centum quinquaginta, et lata cubitis sexaginta. [10]Domus illic Cyri regis ædificata lapidibus candidis, et nigellis, auro vinctis: ubi sunt columnæ diversis coloribus, et innumerabiles lanceæ ferreæ, fenestræ ex argento, et tegulæ ex lapide prasino. Murus intus medio Babyloniæ, quem Memnon ædificavit [11]lapide cocto, id est, calce et sulfure, ferro intermixtus, ut sunt juncturæ. Latitudo ejus cubitis XXX, altus cubitis CXXX, cingitur millia passuum XXX. Hunc cœpit Semiramis, filius ejus perfecit. Pyramides in Ægypto, quas ædificavit. Agartus oppidum; ibi est Nilus fluvius ære factus, plexilis in cubitis CCC, cujus facies smaragdo limpido, brachia ex ebore magno, cujus aspectu et bestiæ terrentur. Athenis signum Jovis Olympii, Alexandriæ flumen Nilum maxime colunt.

9. *Marmesiæ. Magnesiæ apud Sipylum.*

10. *Domus illic.* Immo in Ecbatanis. Hygin. Fab. CXXIII: « Domus Cyri regis in Ecbatanis, quam « fecit Memnon lapidibus variis et « candidis, vinctis auro. »

11. *Lapide cocto.* Hic Muncker. ad Hygin. loco dicto mavult legi *latere cocto*, et mox, *ut sint juncturæ*. Fort. *ubi sunt juncturæ*. Vel *ut* pro *ubi*, ut sæpe apud alios. Videndus Gifan. Ind. Lucret. Stat. ad Catull. C. X et LXIII; et Cerd. ad Virgilium Æneid. V, vers. 328.

IX.

QUOT FUERE JOVES, VEL ALII IN LOCO DII DEÆQUE.

Joves fuere tres. Primus in Arcadia [1] Ætheris filius, cui etiam Ætherius cognomen fuit. Hic primum Solem procreavit. Secundus abinde in Arcadia, qui Saturnius cognominatur, qui ex Proserpina Liberum patrem procreavit primum victorum. Tertius Cretæ, Saturni et Opis filius, optimus maximusque est appellatus. Martes fuere duo. Primus ex [2] Enoposte, ut eum Homerus ait, et noster est Mars Leucarpis et aliter Marsenius. Secundus ex Jove et Junone. Soles fuere quinque. Primus Jovis filius. Secundus Hyperionis. Tertius [3] Nini filius, cui Ægyptus est consecrata. Quartus qui et Rhodi natus est, cujus etiam [4] Zemintus est filius. Quintus [5] Colchi filius, ex quo Circe et Medea et Phaethon nati sunt. Vulcani fuere quatuor. Primus [6] Crio et

Cap. IX. — 1. *Ætheris filius*. Vid. Cicer. de N. D. CXI, 21.

2. *Enoposte*. Hoc nomen in Homero legi non puto. Matrem ejus *Enyo* quidam tradiderunt apud Phurnut. de Nat. Deor. c. XXI; et Schol. parv. Homeri in Il. ε, 333. De Marte *Leucarpi* et *Marsenio* quoque nihil apud alios inveni. *Leucaspis* convenire Marti posset, qui *Chalcaspis* est Pindaro, et *Marmessus* Lycophroni. Vid. Girald. Histor. Deor. Syntagm. X.

3. *Nini*. Cicer. l. d. *Tertius Vulcano, Nili filio*, natus. Sic quoque Arnob. IV, p. 135.

4. *Zemintus*. Forte *Zmintheus* rescribendum. Munoker. ad Hygin. Fab. CVI.

5. *Colchi filius*. Cicero : « Quintus, qui Colchis fertur Æetam, et « Circen procreavisse. » Arnob. « Quintus Scythici Regis, et versi« pellis habetur Circæ pater. »

6. *Crio*. Cicer. loco dicto c. 22, *cælo*.

Joppe natus. Secundus [7] Nili filius. Tertius [8] Saturni et Junonis. Quartus in Sicilia [9] Miletis filius. Mercurii IV. Primus Cæli et Diei filius. Secundus Jovis et [10] Croniæ filius, vel Proserpinæ. Tertius [11] Croni filius et Maiæ, qui est inventor lyræ. Quartus [12] Quilleni filius; qui Ægyptiis literas et numerum dixit. Apollines quinque. Primus Vulcani et Minervæ. Secundus ex Corybante. Tertius, Jovis filius ex Latona. Quartus, Sileni filius in Arcadia. [13] Quintus, Ammonis filius, in Libya natus. Dianæ III. Prima, Jovis vel Croni filia ex Proserpina, quæ est Liberi soror. Secunda, Jovis et Latonæ, Apollinis soror. Tertia, quæ vocatur [14] Ops, de Glauco. [15] Æsculapi tres. Primus, Apollo dictus; Vulcani filius. Secundus, Lai filius. Tertius, Aristeti et Alcippei filius. Veneres IV. Prima, [16] Hacdeli et Diei filia. Secunda, quæ ex spuma nata esse dicitur, et Aeris et Oceani filia. Tertia, quæ Vulcano nupsit; quæ cum Marte se miscuit; unde Cupido natus esse dicitur. Quarta, [17] Cypri et Syriæ filia, quam Adon habuit.

7. *Nili filius*. Cicer. ibid. c. 23: « in Nilo natus. » Ita Gruterus cum Victorio. Sed rectius alii *Nilo natus*. Nam sic ipse Cicero paullo ante *Vulcano Nili filio*. Vid. Casaub. et Menag. ad Diogen. Laert. procem.

8. *Saturni et Junonis*. Cicer.: « Tertius ex tertio Jove, et Junone. »

9. *Miletis*. Idem: « Quartus Menalio natus, qui tenuit insulas « propter Siciliam. »

10. *Croniæ*. Idem: « Alter Valentis et Phoronidis *filius*. »

11. *Croni*. Id. et Arnob.: « Jove « tertio natus et Maia. »

12. *Quilleni*. Idem et Arnob.: « Quartus Nilo patre. »

13. *Quintus*. Sic et Clemens Alexandr. Protrept. p. 17, ex Aristotele. Vid. Bochart. Phal. 1, 2. Cicero tantum quatuor numerat Apollines.

14: *Ops*. Cicero: « Tertiæ pater « Upis traditur, Glauce mater. Eam « Græci sæpe Upim paterno nomine « appellant. »

15. *Æsculapii tres*. De duobus primis aliter Cicero, de tertio, *Arsippi et Arsinoæ filius*. Pro *Alcippei* Perizonius conjecerat. *Alcippes*.

16. *Hacdeli*. *Cæli* Perizon. sic Cicero.

17. *Cypri et Syriæ*. Cic. « Quarta « Syria, Tyroque concepta. »

Minervæ quinque. Prima, Vulcani filia, unde Athenarum est civitas. Secunda, Nili filia, quam Ægypti colunt. Tertia, Jovis filia, quæ [18] in fecillis rebus se exercuit. Quarta, Solis filia, quadrigas junxit. Quinta, Pallantis et Titanidos filia. Hæc patrem occidit, pro suæ virginitatis observatione, qui ejus cupidus fuit. Unde et Pallas dicta est. Liberi quinque. Primus ex Jove et Proserpina. Hic agricola, et inventor vini: cujus soror Ceres. Secundus Liber ex [19] Merone; et Flora, cujus nomine fluvius est Granicus. Tertius de [20] Cabito, qui regnavit in Asia. Quartus ex [21] Saturno et Semela, dicunt. Quintus [22] Nisi et Hesionæ filius. Hercules sex. Primus Jovis et Ætheris filius. Secundus Nili filius, quem principem colunt Ægyptii. [23] Tertium conditorem [24] loci sui Hellenes dicunt. Quartus [25] Croni filius, et Cartheres, quem Carthaginienses colunt, unde Carthago dicta est. Quintus [26] Joab filius, qui cum rege Medorum pugnavit. Sextus Jovis filius ex Alcemena, qui Atlanta docuit.

18. *In fecillis rebus*. *In bellicis rebus*. Cicer. l. d. c. XXI : « Qui « genuisse Minervam dicitur, quam « principem et inventricem belli fe- « runt. » Arnob. IV, p. 137 : « Quæ « usum excogitavit armorum. » Clemens l. d. τὴν πολέμων εὑρέτιν. Sed Arnobius et Clemens hanc Saturni filiam faciunt.

19. *Merone*. *Melone*. Muncker. ad Hygin. Fab. CLV, i. e. Nilo, cujus filium eum facit Cicer. l. d. cap. XXIII.

20. *Cabito*. *Cabrio* legendum est ex Cicerone.

21. *Saturno et Semela*. *Jove et Luna*. Id.

22. *Nisi et Hesionæ*. *Niso natum et Thyone*. Id. de *Thyone* etiam Diodor. Sicul. CXI, p. 137.

23. *Tertium*. Cicero l. d. c. 16: « Tertius est ex Idæis Digitis. » *Idæos Dactylos* vocant Græci, quorum unus, Hercules nomine, primus Olympiæ ludos instituisse dicitur. Pausan. 1, Eliac. 7, et Diodor. V, 230.

24. *Loci sui Hellenes*. Fort. *Ludi sui Elei dicunt*, e Pausan. l. d.

25. *Croni filius et Cartheres*. *Carthreres*. Perizon. Cicero : « Jovis et « Asteriæ, Latonæ sororis, qui Tyri « maxime colitur; cujus Carthagi- « nem filiam ferunt. »

26. *Joab*. Idem : « Quintus in « India *natus*, qui Belus dicitur. »

X.

DE IMPERIIS.

Imperia ab ineunte ævi memoria fuerunt septem. Primi rerum potiti sunt Assyrii, deinde Medi, postea Persæ, tum Lacedæmones, dein Athenienses; post hos inde Macedones, sic deinde Romani.

XI.

REGES ASSYRIORUM.

Ninus Rex; qui primus exercitu prope totam Asiam sub se redegit, et clarissimam urbem nominis sui condidit Ninon. Belus Rex, Jovis filius, cujus posteri [1] primum Asiæ regnaverunt: per Ægyptum Libyæ, per [2] Darium Europæ. Semiramis, [3] Circetis nymphæ filia, a columbis educta, uxor Nini regis. Cujus post mortem regnum Nini [4] ampliavit; armis Indiam quoque parum prospera expeditione tentavit. Hæc urbem pulcherrimam omnium, quæ umquam fuerunt, Babylona

Cap. XI. — 1. *Primum*. *Per Ninum*. Nam Ninus Beli filius. Perizonius.

2. *Per Darium*. *Per Danaum*.

3. *Circetis*. *Dercetis*. Muncker. ad Hygin. Fab. CCXXV.

4. *Ampliavit*. Distingue : *ampliavit armis*. *Indiam*. Perizon.

constituit, supra flumen Euphraten. Sardanapalus, qui ob nimias delicias et luxuriam perdito regno, ne in potestatem hostium veniret, cum exoletis suis venenum bibit, et igni subjecto cum regia sua conflagravit.

XII.

REGES MEDORUM.

[1] Arsaces, primus Rex, qui eversas Assyriorum opes luxuria Sardanapali [2] transtulit, eosque justissime rexit. Astyages, vir fortis et justus, qui per insidias victus a Cyro est, et dissolutum est Mediæ regnum.

XIII.

REGES PERSARUM.

Cyrus rex fortissimus, qui majore parte Asiæ subacta, Europam quoque irrupisset, ni a Tomyre Scytharum regina victus oppressusque esset. Cambyses, filius æque Cyri; qui, quum LXX millia hominum subegisset in Ægypto, et regem ejus Amasin, [1] Æthiopiam

Cap. XII. — 1. *Arsaces. Arbaces.* Perizon.

2. *Transtulit. Transtulit in Medos.* Idem.

Cap. XIII. — 1. *Æthiopiam.* Ferri potest hæc lectio. Sed et negligi potuit *in*, quod erat in fine vocis præcedentis.

profectus, magna parte militum per famem amissa, invitus rediit. Urbem tamen ibi condidit Meroen. Is quia Apin sacrum bovem interfici jusserat, ira deorum ex equo præceps super gladium suum ruit, exstinctusque est. Darius rex, unus ex septem Persis hinnitu equi regnum adsecutus, cum CCLXX millibus Europam transivit. Victus ab Atheniensibus [2] ducenta millia apud Pseudomarathona decessit. Xerxes, Darii filius, cum recessisset pater ejus, aliquantis navibus armatis militibus in Europam transivit. [3] Contabulato Hellesponto, et forato Atho monte, nequidquam aliud egit, quam ut Athenas incideret mari. Victus a Lacedæmoniis et Atheniensibus, in Asiam rediit, ibique suorum fraude interfectus est.

XIV.

DUCES ET REGES LACEDÆMONIORUM.

Eurystenes et Procles gemini, qui genus ab Heraclidis deducentes [1] primis, parte regna regnaverunt. Ly-

2. *Ducenta millia. Ducente Miltiade.* Perizon. De *Pseudomarathone* nihil scio.

3. *Contabulato.* Puto tollendam esse distinctionem, quæ est ante hanc vocem, et legendum « in Europam transivit, contabulato « Hellesponto, et forato Atho monte. » Perizonius quoque, distinctione maxima post *monte* posita, sequentia ita constituerat : « Nec « quidquam aliud egit, quam ut « Athenas incenderet. Mari victus. »

Cap. XIV. — 1. *Primis, parte regna regnaverunt. Primi Spartæ regnaverunt.* Meursius de regno Lacedæmon. c. IX et Perizon. *Eurysthenes* cum adspiratione scribi neminem fugit, Sic mox *trophæum*, et alia hujusmodi contra rectam rationem scribendi, quæ ab ipso Auctore proficisci potuerunt.

curgus legumlator, cui Lacedæmonii principes Græciæ per annos septem [2] invisi fuerunt. Theopompus et Polydorus Reges, qui Messenium bellum XX annis gesserunt. Othryades vir bellator, qui Messinio bello, quo centeni, [3] id est, quinquageni, concertaverunt, et trophæum suo sanguine scripsit, [4] tertiusque Messenio bello, ex oraculo Apollinis, dux ab Atheniensibus per ludibrium missus, [5] pœnateas vota, militum animos concitavit, ut tam diuturnum prælium victoria consummarent. Leonidas, dux Persico bello, qui cum trecentis Lacedæmoniis apud Thermopylas totam vim Persici belli morte sua ac suorum obtinuit. Pausanias, qui Persico bello Mardonium præfectum Xerxis cum pedestribus copiis apud Asopum Bœotiæ flumen debellavit: mox proditionis a rege suspectus [6] idem Mardonius, ideoque accusatus, in asylum Minervæ confugit, et ibi fame confectus est. [7] Leander dux, qui dominantem toto mari classem Atticam [8] apud Ægeos primus oppressit, et victis Atheniensibus XXX tyrannos imposuit. Xanthippus, vir Lacedæmoniorum fortissimus, qui bello Punico [9] primus Carthaginiensibus

2. *Invisi*. Fort. *innisi*. Perizonius.

3. *Id est*. Videtur excidisse *utrimque*, ante *quinquageni*. Periz.

4. *Tertiusque*. *Tyrtæusque*. Meurs. Miscell. Lacon. XI, 2; BernecCer. ad Justin. CXI, 5; Heins. ad h. l. Wass. ad Sallust. Jug. XII, et Bentlei. ad Horat. Art. poet. 402: *Tyrtæus, qui*, Perizon. Hoc præfero; nam hinc nova periodus inchoanda videtur.

5. *Pœnateas vota*. *Poemate suo ita*. Meurs. Heins. Perizon. et Bentlei. *Poemate noto*. Bern. *Pede altero claudo*, Wass. Heinsius putabat etiam emendari posse *pæane suo*.

6. *Idem Mardonius*. Dele *Mardonius*: nisi erraverit ipse Ampelius. Nam hæc acciderunt Pausaniæ. Periz. Errasse Ampelium etiam Oudendorp. ad Obseq. c. CX, putat. Mihi non verosimile videtur.

7. *Leander*. *Lysander*. Periz.

8. *Apud Ægeos primus*. *Apud Ægos potamon*. Idem. Sed Latini fere ubique *Ægos flumen*, non *Ægos potamon* dicunt.

9. *Primus*. Melius *prima*.

dux missus Regulum cepit. Agesilaus, cujus inventum est, in hostili, quam in sua terra, pugnare; ideoque in Asiam missus, vastata ea, quum jam Regi immineret, revocatus Athenienses apud [10] Crotonem vicit. Postea apud Corinthios flevit, quod decem millia Græcorum occisa cognovisset, nec voluit Corinthum [11] delegare, quum posset.

XV.

CLARISSIMI REGES ET DUCES ATHENIENSIUM.

Cecrops rex, qui urbem condidit Athenas, et ex suo nomine Cecropidas appellavit cives. Idem fabulose, quia indigena fuit, ab inguinibus serpens fuisse narratur. Erichthonius rex, qui mysteria Eleusinæ constituit. Celeus cum [1] Euboleo sacerdote, filiabus virginibus ministris, Treptolemo frugum præfecto; qui fame laborantem Græciam circumlato frumento restituit. Pandion rex, qui filias suas Procnen et Philomelam Thraciæ regibus tradidit, ut barbaras sibi gentes adfinitate sociaret. Theseus, Ægei filius, qui Minotaurum interfecit. Demophontes, ejus filius, qui cum Græcis Ilium expugnavit. Codrus rex, qui pro salute et victoria patriæ, secundum oraculum Apollinis, bello Pelo-

10. *Crotonem*. *Coroneam*. Xenoph. IV, Græc. 3; Corn. Nep. Agesil. IV et alii.

11. *Delegare*. *Delere*. Periz.

Cap. XV. — 1. *Cum Euboleo*. Fort. *Eumolpo*. Unde *Eumolpidæ* apud Athenienses. Vid. Meurs. Eleusin. cap. 11.

ponnesio se devovit. Pisistratus, vir fortis, et sapiens, qui adversus principes populari caussa tyrannidem invasit, eamque justissime administravit. Armodius et Aristogeiton, homines plebeii, qui Hippian et Hipparchum Pisistrati filios sæve dominantes facta conjuratione oppresserunt, ideoque ut conservatoribus divini honores eis sunt constituti. Miltiades dux, qui LXXX millia militum Persarum Darii regis, præfectis [2] Date et Tisapherne, in saltu Marathonio superavit. Aristides Dicæos, qui hoc agnomen moribus est consecutus, ob id ipsum exsilio multatus est. Cimon dux, qui Persico bello Xerxis copias, pedestres simul atque navales, in ipsa Asia apud Eurymedonta flumen uno die vicit. Alcibiades dux, vir genere, copia, opibus, illustris; qui propter detruncatos nocte Mercurios reus factus ad Lacedæmonios confugit [3] Peloponesi bello, et, quum fecisset eos superiores, afflictorum civium misertus, rediit in patriam, et dux creatus, iterum victores Athenienses fecit. Thrasybulus, qui triginta Magistratus Lacedæmonios tyrannidis dominatione sævientes facta conjuratione afflixit, et libertatem Atheniensibus reddidit. Conon dux, qui omnes Lacedæmoniorum copias apud Cnidum insulam cepit, et imperium maris Athenis restituit. Dion, qui octo onerariis navibus Dionysium regem Siciliæ centum rostratas habentem, dum in Italiam abest, regno expulit, occupatis Syracusis. Hiphicrates, rei militaris peritissimus, qui arma habiliore pondere et modo fecit. Phocion, qui [4] vir bonus

2. *Date et Tisapherne. Dati et Artapherne.* Herodot. VI, 94; VII, 74; Cornelius Nepos, Miltiade, cap. IV; Suid. in Ἱππίας. Perperam idem in διεξιοίσω, Δάτις καὶ Ἀρτά-ζαζες, e Schol. Aristoph. ad Equit. 778.

3. *Peloponesi. Peloponesio*, vel *Peloponensi.*

4. *Vir.* Nihil opus erat hoc ad-

cognominatus est, neque ulla pecunia a Philippo potuit solicitari ut ad eum discederet. Qui admonentibus amicis, ut liberis suis consuleret: Si boni, inquit, erunt, hic agellus eis sufficiet: si mali, nihil. Chabrias dux, qui gladiatoria arte pugnare militem docuit: Cypron et Naxon, et omnes Asiaticas insulas Athenis adjunxit, et circa [5]Thion navali bello occidi maluit, quam abjectis armis enatare. Demetrius Phalereus, vir bonus existimatus, ideoque ob insignem justitiam statuis CCC est honoratus, quas ei pro libertate posuerunt in [6]facie publica.

XVI.

REGES MACEDONUM.

Philippus, Amyntæ filius, primus Macedonum obtinuit Thraciam, redegitque in suam potestatem: et, cum transire in Asiam vellet, sub ipso belli apparatu in theatro a Pausania est interfectus. Alexander, Philippi et Olympiadis filius, ex urbe Pella Macedoniæ cum XL millibus militum in Asiam transisset, Darium regem Persarum primum apud Granicum flumen, tum apud Issum Ciliciæ, tertio apud Arbela, [1]tribus præ-

dito. Corn. Nep. Phoc. 1: « Ex quo « cognomine Bonus est appellatus. » Et Aristid. 1: « Ut unus cognomine « Justus sit appellatus. »

5. *Thion*. *Chion*. Id. Chabr. IV.

6. *Facie*. An *arce?* Perizon.

Cap. XVI. — 1. *Tribus præliis*. Freinsh. ad Curt. IV, 9, 4: « Apud « Arbela, tertio prælio, trecenta « peditum regiorum millia equitum « centum millia bis mille f. c. v. » Nondum ita sanatus est locus.

liis, triginta peditum legionum, equitum bis mille fal- catorum curruum vicit. Mox regem Indorum, et omnes Asiæ gentes sub potestate sua redegit, et nobilissimas urbes Asiæ cepit, [2] Sarbactran, Susa, Babyloniam, ubi etiam defunctus, dubium vinolentia, an veneno, quum tamen prius et Africam peragrasset usque ad Jovem Ammonem, et Oceanum primus omnium navigasset. Philippus, qui post Alexandrum Macedonem septimo gradu Macedoniæ regnavit, invictus in Græciam quum sæve dominaretur, a Sulpicio consule in Phocide victus est, mox a [3] Flaminio in Macedonia, Thessalia apud Cynocephalas, ubi dato obside filio Demetrio regni parte multatus est. Perses [4] Philippus, Philippi filius, [5] quum maximis copiis Macedoniis esset, et, quum impetum in Græciam fecisset, [6] cum inanibus elephantorum simulacris a [7] Marco consule apud Scyriam paludem victus, præcipitatis in mare thesauris, profugit; mox ab Æmilio Paullo tota Macedonia fugatus, Samothracam confugit in asylum: unde data fide quum se Paullo, commisisset, ante currum ejus in triumphum productus, mox libera custodia in Albano consenuit. Pseudophilippus, vir plebeius et degener, cum

2. *Sarbactran.* Non inveni, qui hanc memoraverit. Fort. *Ecbatana,* vel *Zariaspan,* quod alterum nomen urbis Bactrorum erat.

3. *Flaminio.* Sic et infra aliquoties, pro *Flaminino.* Et mox *Cynocephalas,* pro *Cynoscephalas.*

4. *Philippus.* Hoc fortassis supervacuum, et a sequenti *Philippi* ortum est.

5. *Cum maximis copiis.* Cuper. Exercit. XI, c. 5, de Elephant. in Numm. « Quum cum maximis copiis. » Si quid hoc loco mutandum esset, potius tollerem *quum* ante *impetum.*

6. *Cum inanibus.* Hoc quid sit, Idem e Polyæno IV, 20; et Diodor. Sic. XI, 74, exponit: quod etiam ante viderat Bochart. Hieroz. P. I, lib. II, cap. 25.

7. *Marco. Marcio.* Cuper. ibid. et Freinsh. ad Flor. XI, 12, 5. Pro *Scyriam* porro legendum est *Ascuridem,* vel *Ascurida.* Vid. ad Flor. loco dicto.

ex similitudine formæ Philippi filium se persuasisset, et Macedonas in bellum excitasset, inter initia tumultus comprehensus, sub custodia missus est Romam, ubi quum ex custodia aufugisset, concitata rursus Macedonia, Thraciam bello recepit. In arce regni paludatus jus dixit: mox [8] a Cæci filio Metello ingenti prælio victus, quum profugisset in Thraciam, a regibus deditus, et in triumphum deportatus.

XVII.

REGES ET DUCES ROMANORUM.

Romulus, qui urbem condidit. Numa Pompilius, qui sacra constituit. Tullus Hostilius, qui Albam diruit. Ancus Martius, qui leges plurimas tulit, et Hostiam coloniam constituit. [1] Servius Tullius, qui primum censum egit. Priscus Tarquinius, qui insignibus magistratus adornavit. Tarquinius Superbus, qui ob nimiam superbiam regno pulsus est.

XVIII.

CLARISSIMI DUCES ROMANORUM.

Brutus, qui pro libertate publica liberos suos interfecit. Valerius Publicola, qui propter eamdem libertatem adversus Tarquinios bellum exercuit. Idem jus

8. *A Cæci filio, A Cæcilio*. Periz.

Cap. XVII. — 1. *Servius*. Hic auctor ordinem intervertit: ante Servium regnavit Tarquinius Priscus.

libertatis dando populum ampliavit. Manlius Torquatus, qui ad confirmandam castrorum disciplinam filium suum interfecit. Quintius Cincinnatus, [1] idem Serranus, cui aranti dictatura delata est. Camillus, qui, Senonum gente deleta Gallorum, incensam ab eis urbem restituit. Fabii duo: quorum alter una pugna Etruscos, Samnitas, Umbros, Gallosque subegit, Libertinos e tribubus repurgavit, ideoque Maximus cognominatus: alter Fabius Annibalem mora fregit, ex quo Cunctator est cognominatus. Papirius Cursor; hic Samnites, qui Romanos sub jugum pugnando miserant, victos ignominia pari affecit, et a velocitate Cursor est appellatus. Curius, quum in foco rapas torreret, [2] offerentibus: Malo, inquit, in fictilibus meis et aurum habentibus imperare. Fabricius Luscinus, qui Cornelium Rufinum consularem virum senatu amovit, luxuriæ et avaritiæ damnatum, quod decem pondo argenti possideret. Claudius Marcellus, qui Annibalem primus in Campania prælio vicit, idemque docuit, in bello quomodo equites sine fuga cederent. Scipiones duo, quorum alter prior, Africanus, qui Annibalem et in eo Africam debellavit; alter Scipio Numantinus, qui Carthaginem et Numantiam diruendo, in hac Africam, in illa Hispaniam fregit. [3] Quintus Nero, qui, Annibale in Apulia relicto, venientem ab Hispania Asdrubalem excepit, copiasque ejus uno die apud Metaurum flumen devicit, [4] qui sese cum Annibali junxisset, dubi-

Cap. XVIII. — 1. *Idem Serranus.* In eodem errore versari Scholiasten Persii ad I, Sat. 73, observat Perizon. Animadv. Hist. c. 1, p. 22.

2. *Offerentibus.* Hæc descripta videntur ex Aurel. Vict. de Vir. Illustr. XXXIII, e quo supplendum est, « legatis Samnitium aurum offerentibus, malo, inquit, hæc in « fictilibus meis esse. »

3. *Quintus.* Livio, et aliis *Caius.*

4. *Qui sese quum Annibali.* Qui si

tari non potest, paria eis præstaturum non fuisse. Paullus, qui quum Macedoniam vicisset, et Græciam liberasset, et opulentissimum triumphum reportasset, inter ipsos triumphi dies, amissis duobus liberis pro concione dixit, gratias se agere fortunæ, quod in suam potius domum, quam in remp. sævisset. Duo Metelli: quorum alter Macedonicus, devictis Macedonibus; qui Contrebiam inexpugnabilem Hispaniæ civitatem, jussis testamenta scribere, et vetitis redire nisi vicissent militibus, occupavit: alter Numidicus, victa Numidia; qui quum perniciosas reip. leges ferret Apuleius tribunus plebis, totusque senatus in eas jurasset, maluit in exilium ire, quam jurare. Hujus filius, Pius cognominatus est, [5] quod patrem in exilium secutus est. Caius Marius, qui in Africa Numidis, in Gallia Cimbris Teutonibusque superatis, a caliga pervenit usque septimum consulatum. Sylla, qui bello civili victoria perpotitus, Romanum primus invasit imperium, solusque deposuit. Sertorius, qui proscriptus a Sylla, quum in exilium profugisset, quam brevissimo tempore prope totam Hispaniam redegit in suam potestatem, et ubique adversante fortuna insuperabilis fuit. Lucullus, qui Asiacæ provinciæ spoliis maximas opes est consecutus, et ædificiorum, tabellarumque pictarum studiosissimus fuit. Pompeius, qui Armenios sub rege Tigrane, Ponticos sub rege Mithridate, Cilicas toto mari dominantes, intra quadragesimum diem vicit, et magnam partem Asiæ inter Oceanum, [6] Caspium, Rubrumque

se quum Annibale. Perizon. et Freinshem. ad Flor. II, 6, 50. Idemque mox, « parem eis P. R. futurum « non fuisse. »

5. *Quod patrem*. Perizonius his notam apposuerat, tamquam suspectis. Et aliter scribunt Appian. XI, Civ. 370; Aurel. Vict. LXIII, et Val. Max. V, 2, 7.

6. *Caspium, Rubrumque*. E Flo-

victoriis suis triumphisque peragravit. Caius Cæsar, qui Gallias Germaniasque subegit, et primus Romanorum navigavit Oceanum; in quo Britanniam invenit, et vicit. Julius Cæsar Augustus, qui perpacatis omnibus provinciis exercitus toto orbe terrarum disposuit, et Romanum imperium ordinavit. Post cujus consecrationem perpetua Cæsarum dictatura dominatur.

XIX.

ROMANI, QUI IN TOGA FUERUNT ILLUSTRES.

Manius [1] Agrippa, qui dissidentem populum senatui conligavit, atque conciliavit. Appius Cæcus, qui pacem Pyrrhi diremit, ne populus, qui suis parere noluerat, sub externis regibus regeretur. Tiberius Gracchus, qui Scipionem Asiaticum quamvis inimicum haberet, non est passus a tribunis in carcerem duci, quod diceret [2] nefas, ibi esse Scipionem, ubi captivi illius adhuc alligati tenerentur. Hic est Gracchorum pater, qui in tribunatu, quum agrariis legibus seditiones excitarent, interfecti sunt. Decimus Brutus [3] Calæcius, qui [4] Gracchum [5] generum agrariis legibus Reip. statum turbantem cum Opimio consule oppressit. M. Bru-

ro III, 5, 31, e quo addi potest *mare*.

Cap. XIX. — 1. *Manius. Menenius*.

2. *Diceret*. Perizonio placebat *duceret*. Mihi nihil mutandum videtur. Vid. Liv. XXXVIII, 57 et 60.

3. *Calæcius. Callæcius*, infr. c. XXVI, vel *Callaicus*.

4. *Gracchum. C. Gracchum*. Heins. ad Vell. II, 2.

5. *Generum*. Sic rursus c. XXVI.

tus, qui Pompeii partes secutus, mox a Cæsare restitutus, in mortem ejus conjuravit, quod affectare nomen regium videretur. [6] Lucius Drusus, qui agrariis legibus promulgatis, summum [7] pro eo favorem consecutus, ne promissa perficeret, per insidias a Philippo Cons. domi suæ interfectus est. Lutatius Catulus, qui Lepidum acta Syllæ rescindere volentem [8] admoto exercitu Italia fugavit, et solus omnium sine sanguine bellum civile confecit. Cato Censorius, qui toties accusatus est, quoad vixit, nocentes accusare non destitit. Hic est omnium rerum peritissimus, et, ut Sallustio Crispo videtur, Romani generis disertissimus Cato. Cato Prætorius, qui bello civili partes Pompeii secutus, mori maluit, quam superstes esse reip. servienti. Scaurus, qui vetuit filium in conspectum suum venire, quia bello [9] Cyprico deseruerat. Scipio [10] Nasica, quia non rite inauguratus Consul videretur, consulatu se abdicavit, et domitis Dalmatis oblatum a Senatu triumphum repudiavit, statuasque, quas sibi quisque in publico posuerat, in censura sua sustulit. Censuit in senatu tamen, Carthaginem non esse delendam: propterea [11] opti-

Sed errat. Ab Opimio occisus est C. Gracchus: hujus autem uxorem fuisse Liciniam constat e Plutarcho; ad quam in l. 66, pr. D. Solut. matrim. pertinet disputatio jurisconsultorum de dote Liciniæ. Bruti Callaici filiam Ti. Graccho nuptam fuisse quidam tradiderunt apud Plutarch. sed plerique App. Claudii.

6. *Lucius. Livius.*

7. *Pro eo.* Fort. *P. Ro.*, vel, *P. Ro.*, *pro eo.*

8. *Admoto exercitu.* An *admoto urbi exercitu?* ut hoc ad Lepidum referatur, e Flor. III, 23, 5. Sed sic rursus infr. c. XXVII.

9. *Cyprico. Cimbrico.* Val. Max. V, 8, 4.

10. *Nasica.* Ex Aurel. Vict. cap. XLIV. Sed de triumpho repudiato falsum est. Vid. Pigh. A. U. ad DXCI, DXCV et DXCVIII.

11. *Optimus.* Confundit patrem cum filio, quemadmodum et Aurel. Victor, cujus errorem notavit Pighius. Nam plane certum est, patrem Nasicæ, de quo superiora illa refert Ampelius, optimum judicatum fuisse. Eumdem autem

mus judicatus. Cornelius Cethegus, qui fratrem suum Cethegum, quod cum Catilina conjurasset, morte multandum censuit. Tullius Cicero, qui in consulatu suo Catilinæ conjurationem fortissime oppressit.

XX.

QUI PRO SALUTE SE OBTULERUNT.

[1] Horatius trigeminus, qui adversus Curiatios Albanorum, qui de summo imperio dimicaverunt. Fabii, qui trecenti, quum omnes patriciæ stirpis essent, bellum Veiens peculiariter sibi depoposcerunt. Mucius Cordus, qui ignibus manus imposuit. Horatius Cocles, qui ponte rescisso Tiberis armatus transiit [2] navitans. Trecenti sub Calpurnio Flamma contra Pœnos; qui in Siciliensi saltu, [3] mortuo exercitu, populum Romanum

Carthaginem non delendam censuisse, etiam alii prodiderunt. Hoc propter rationem temporis parum probabile quidem videtur Ruperto III, 3, ad Pompon de O. J. Sed ea non omnino repugnat. Nam potuit ab A. U. DL, quo optimus judicatus est, quum nondum esset quæstorius, ut scribit Liv. XXIX, 14, vitam produxisse usque ad A. U. DCIII qui præcessit obsidionem Carthaginis: quemadmodum et ipse Cato, contrariæ sententiæ auctor, qui, quum A. U. DXLIX quæsturam gessisset, decessit A. U. DCIV. Manilio et Censorino Coss. quo obsidio Carthaginis inchoata est. Itaque firmiora argumenta quærenda fuerant Ruperto.

Cap. XX. — 1. *Horatius trigeminus*. Sententia postulat legi, *Horatii Trigemini*, et mox tolli *qui* post *Albanorum*. In Inscriptione etiam legendum, *Qui pro salute populi*, vel *Pop. Rom. s. o.*

2. *Navitans*. Hoc valde insolens est, nec puto, quemadmodum *navita* et *nauta*, sic etiam *navito* et *nato* dici.

3. *Mortuo*. Freinsh. ad Flor. II, 2, 13, legit *moritur*. Sed hoc parum prodest ad purgandum locum. Nam nihilominus nulla est sententia in his, « exercitu populum Ro-

liberaverunt, ut plane CCC Lacedæmoniorum apud Thermopylas gloriam adæquarent. Duo Decii, quorum alter Latino bello, alter Samnitico, diis Manibus se devoverunt. [4]Fulvius Pontifex, qui, urbe a Gallis Senonibus incensa, se aliosque senes diis Manibus devovit. Regulus, qui tormenta Carthaginiensium maluit pati, quam ut inutilis pax cum eis fieret, aut ipse jurisjurandi fidem falleret. Curtius, qui se in hiatum terræ immisit, quum ex oraculo, quod optimum esset in urbe Romana, posceretur. Spurius Postumius; qui a Pontio Telesino, Samnitum duce, sub jugum missus cum exercitu, auctor fuit rumpendi fœderis, seque hostibus censuit esse dedendum. [5]Caius Metellus pontifex, ardente templo Vestæ, Palladium extulit, et oculos amisit.

XXI.

QUI SPOLIA OPIMA RETULERUNT.

Romulus de Acrone [1]Ceninensium rege. Cossius Cornelius de Larthe Tolumne Veientium rege. Claudius Marcellus de Virodomaro rege Gallorum.

« manum liberaverunt. » Malim « mortui exercitum Populi Romani « liberaverunt. » Vel, « morte sua « exercitum P. R. l. »

4. *Fulvius. Fabius.* Videndus est Perizon. Animadv. c. V in fin.

5. *Gaius Metellus.* Aliis *Lucius.*

Cap. XXI. — *Ceninensium. Cæninensium.* Et mox, *Cossus,* et *Larte Tolumnio.*

XXII.

QUI PROVOCATI AB HOSTIBUS MANU CONTENDERUNT.

Mallius Torquatus, qui Gallo torquem detraxit, eumque sibi circumdedit. Valerius Corvinus; qui a Gallo provocatus quum pugnaret, corvus galeam ejus insedit, et hostem perturbavit. Scipio Æmilianus quum esset legatus ab Lucullo imperatore apud Intercatiam Vaccæorum urbem, provocatorem barbarum occidit. Lucius Opimius, sub Lutatio Catulo Consule, in saltu Tridentino provocatorem Cimbrum interfecit.

XXIII.

[1] QUI PRO ROMANIS GENTES SUPERAVERUNT.

Scipio Africanus, Scipio Numantinus, Scipio Asiaticus, Mummius Achaicus, Servilius Isauricus, Brutus Callaicus, Paullus Macedonicus, Metellus Creticus, Cæsar Germanicus, Cæsar Dacicus.

Cap. XXIII. — 1. *Qui pro Romanis.* Lemma non est rectum. Fort. « Qui quod p. R. g. s. ex eo cognominati sunt. » Perizon.

XXIV.

QUOT ILLUSTRES SCIPIONES QUI MAGNIS REBUS GESTIS COGNOMINATI SUNT.

Scipio magnus Africanus, qui vicit Annibalem. Scipio minor Numantinus, qui Numantiam, et Carthaginem diruit. Scipio Asiaticus, qui de Antiocho triumphavit. Scipio Nasica, qui a Senatu vir optimus est judicatus. Scipio, qui occiso Pompeio partes restituit, et victus se interfecit.

XXV.

SECESSIONES PLEBIS.

Secessiones plebis [1] a partibus fuerunt quatuor. Prima secessio propter impotentiam fœneratorum, quum [2] in montem plebs armata secessit. Secunda propter impotentiam Decemvirûm, quum interfecta filia sua Virginius Appium et totam ejus factionem in Aventino monte circumvenit, effecitque ut, abdicato magistratu, accusati, atque damnati, variis suppliciis puniren-

Cap. XXV. — 1. *A partibus*. *A Patribus*. Periz. et Heins.

2. *In montem*. Videtur excidisse *sacrum*. Totum illud caput descriptum esse videtur e Floro Nostro I, 23 seqq.

tur. Tertia propter matrimonia plebis, ne patriciis nuberent, quam Canuleius concitavit in monte Janiculo. Quarta secessio in foro, propter magistratus, ut plebis Consules fierent, quam [3] Sulpicius Stolo concitavit.

XXVI.

SEDITIONES.

Seditiones in urbe quatuor. Prima seditio, Tiberii Gracchi; quem, de judiciariis et agrariis legibus statum civitatis moventem, Scipio Nasica facta manu in Capitolio oppressit. Secunda seditio, [1] Gracchi fratris ejus; quem ob similes largitiones novos motus excitantem Opimius Consul, cum Decimo Bruto Callæcio socero ejus, convocatis ad pileum servis, in Aventino monte oppressit. Tertia seditio, Apuleii Saturnini Tr. Pl. et Glauciæ Consulis; quos, comitia in campo cædibus perturbantes, Marius in Capitolium persecutus obsedit, et conficiendos fustibus saxisque curavit. Quarta seditio, fuit Livii Drusi, et Quinti Cæpionis, [2] quum ille Senatus equestrem ordinem assideret. Præcipua tamen ad motus excitandos fuit caussa, quod Drusus civitatem omnibus Italicis pollicebatur; sed tum a Philippo Consule in domo sua interfectus.

3. *Sulpicius Stolo.* Confundit duos generos Fabii, et unum e duobus facit. Freinshemius ad Florum I, 26, 2; et Periz. Animadv. c. 1, p. 21.

Cap. XXVI. — 1. *Gracchi.* Vid. ad cap. XIX.

2. *Quum ille...* « Quum ille Senatum, hic equestrem ordinem adse« reret. » Periz. Flor. III, 17, 4.

XXVII.

QUI ADVERSUS PATRIAM NEFARIA INIERE CONSILIA.

Coriolanus, ob asperiorem annonam in exsilium actus, Volscorum exercitu admoto patriam expugnare voluit, sed Veturiæ matris precibus victus, tum ab exercitu suo [1] confusus est. [2] Marcus Melius, frumentaria largitione quum [3] videretur, jussu Quinctii Cincinnati dictatoris a Magistro equitum [4] in rostris occisus est. Spûrius; quum Agrariis legibus factione dominationem pararet. Manlius Capitolinus, cum pecunia conturbatores liberaret, suspectus regni affectati de Tarpeio saxo præcipitatus est. Catilina quum in cædem Senatus, in incendium urbis, direptionem ærarii conjurasset, et in id facinus Allobrogas solicitasset, ab Cicerone in Senatu accusatus, ab Antonio in [5] Apulia debellatus est.

Cap. XXVII. — 1. *Confusus. Confossus*, ut ego puto. Liv. II, 40, *oppressus est.* Aurelius Victor XIX, *occisus est.*

2. *Marcus Melius. Spurius Mælius*, Livio et aliis.

3. *Videretur. Uteretur*, Freinsh. ad Flor. I, 26, 7, et Periz. *Niteretur.*, Heins. et Perizon. paullo post *factionem et dominationem*. Rupertus, I, 5, ad Pompon. de O. J. totum locum ita constituit: « Spurius « Melius, quum frumentaria largi- « tione, agrariis legibus, factione « dominationem parare videretur, « jussu Q. C. d. a. M. e. i. r. o. est. « Marcus Manlius.... » Vel, « Sp. « Melius, quum frumentaria largi- « tione videretur, agrariis legibus, « factione dominationem pararet, « jussu Q. C. a. M. e. i. r. o. est. « Marcus Manlius.... » Hæc descripta sunt e Flor. I, 26, 7, cujus omnia exemplaria MSS. quum ibi corrupta sint, facile adparet, nec Ampelium hunc meliora habuisse, et frustra operam sumi in hoc loco conjecturis sanando.

4. *In rostris.* Liv. IV, 14, et Flor. l. d. *in foro.* Rupertus per prolepsin dictum putat, pro in eo loco, ubi postea Rostra fuerunt.

5. *Apulia. Etruria*, Freinsh. ad Flor. IV, 1, 11.

XXVIII.

QUI REGES VEL DUCES CUM ROMANIS BELLA GESSERUNT.

Populus Romanus sub Romulo pugnavit cum Sabinis, [1] prius propter virgines raptas. Sub Tullio cum Albanis. Pontius Telesinus, dux Samnitum, qui ad Caudinas furculas Romanos sub jugum misit. Pyrrhus, Rex Epirotarum; qui pro Tarentinis bellum cum Romanis gessit, vastataque Campania ad vicesimum [2] ad urbem pervenit, mox a Curio et Fabricio victus in patriam concessit, et quum Achaiam armis sub se redegisset, Macedoniam quoque Antigono regi eripuisset, dum Argos expugnat, occisus est. Omnium Græcorum sapientissimus, et militaris disciplinæ peritissimus fuit. Annibal, qui novem annorum, patrem in Hispaniam secutus, minor annorum [3] quindecim imperator factus; triennio in Hispania vicit, et eversione Sagunti, rupto fœdere, per Pyrenæum et Alpes in Italiam venit, Scipionem ad Ticinum, Tiberium [4] Claudium apud Trebiam, Flaminium apud Thrasymenum, Paullum et Varronem apud Cannas, Gracchum in Lucania, Marcellum [5] in Campania, superavit.

Cap. XXVIII. — 1. *Prius*. Perizonius conjiciebat *primis*. *Tullo* non *Tullio*, scribendum nemo ignorat.

2. *Ad urbem*. *Ab urbe lapidem*. Heins.

3. *Quindecim*. *Quinque et viginti*. Corn. Nep. Annib. III.

4. *Claudium*. Erat is *Ti*. *Sempronius Longus*.

5. *In Campania*. Marcellus semel ab Annibale in Apulia, non in Campania, victus, ac deinde in eadem per insidias interfectus est. Vide Livium XXVII, 12, 25 et seqq.

XXIX.

STATUS POPULI ROMANI QUAS COMMUTATIONES HABUERIT.

Populus Romanus primum sub regibus fuit. Deinde, post superbiam Tarquinii, et illatum Lucretiæ stuprum, expulsis regibus, tutelam sui Consulibus Tribunisque commisit. Deinde tribunitiis seditionibus agitatus, abdicatis omnibus magistratibus, Decemviros, legum ferendarum et Reip. constituendæ caussa, paravit. Horum quoque dominationem et libidinem detestatus, rursus ad Consules rediit. Donec, exortis bellis civilibus inter Cæsarem et Pompeium, et oppressa per vim libertate, sub unius Cæsaris potestatem redacta sunt omnia. Ex eo perpetua Cæsarum [1] dictatura dominatur.

XXX.

INITIUM REGNI MITHRIDATIS.

Cyrus, Rex Persarum primus, imperium Medis ademit. Duos filios reliquit, Cambysen et Smerden.

Cap. XXIX. — 1. *Dictatura*. Sic supra in fin. cap. XVIII.

Horum Cambyses, [1] defuncto patre, quod major esset, Smerden in solio sedentem, capite cælum pulsare per somnium videns, occidendum eum [2] curavit ipse: et deinde, revertens ab Æthiopia, [3] rebus perfractis, quum in Ægyptum venisset, incolasque ejus loci lætantes advertisset, ratus illos adversis suis insultare, Apin in femine vulneravit, eodemque ictu occidit. Interim Magus quidam Smerdes, [4] Patibiatæ frater, abutens nomine [5] ex formæ similitudine, filium se Cyri professus, regnum Persicum invaserat. Quod ubi Cambysi nuntiatum est, regredi in patriam maturans, oblitus est gladium, quo Apin interfecerat, vaginæ reddere. Quod quum conaretur efficere, femen suum vulneravit, et eam partem, qua Apin vulneraverat. Ex eodem vulnere in paucis diebus obiit. De cujus morte postquam certior nuntius ad Persas venit, [6] Potanes Pedimam filiam suam, quacum Smerdes consuetudinem habebat, edocuit, ut, quum ille sopitus esset, utrum aures tectas comis haberet, periclitaretur. Sciebat enim, a Cyro Smerdi Mago ademtas aures. [7] Ille falsum esse Smerden confirmavit. Tunc septem nobilissimi Persæ inter se conjuraverunt. Eorum nomina hæc sunt, [8] Po-

Cap. XXX. — 1. *Defuncto patre.* Hic excidisse *regnavit* suspicabatur Perizonius. Et apertum est hujusmodi aliquid desiderari.

2. *Curavit ipse: et deinde.* Idem legebat, *curavit. Ipse deinde.* Vel, *Ipse etiam deinde.*

3. *Rebus perfractis.* Fortassis putavit hic Scriptor, hoc æque dici posse, ac *rebus fractis.* Suspicor tamen scriptum fuisse *rebus infectis.* Nam inriti fuerunt conatus Cambysis adversus Æthiopas, ut videre licet ex Herodot. III, 25.

4. *Patibiatæ. Patizithæ.* Id. III, 61, 63.

5. *Ex formæ. Et formæ.* Periz.

6. *Potanes Pedimam. Otanes Phædymam.* Ex Herodot. III, 68.

7. *Ille. Illa:* nam loquitur de filia Otanis.

8. *Potanes, Hydanes.* Horum nomina in Herodot. l. d. c. 70, sunt: « Otanes, Hydarnes, Aspathines, « Intaphernes, Megabyzus, Go- « bryas, Darius. »

tanes, Hydanes, Aspatines, Saphernes, Megaboius, Gobies, Darius. Deinde, Mago Smerde interfecto, constituerunt, uti, [9] excepto posthac Potane, ex illis regnaret cujus equus primus in loco, quem delegissent, hinnisset. Tunc [10] Hiberes, agaso Darii, equum domini ad locum prædictum duxit; illic alia equa ab suo initur. Tunc equus Darii magnus hinnitum dedit. Ita Darius regnum obtinuit: a quo Artabanes originem ducit; quem conditorem regni Mithridatis fuisse, confirmat Sallustius Crispus.

XXXI.

REGES PARTHORUM.

Seleucus, Alexandri Macedonis amicus. Hujus post mortem [1] Abarrida, frater ejus, jussus Babylonem obtinere, finitimos sub se redegit, unde Nicator est appellatus, et tres validissimas urbes constituit, Abarridam, Seleuciam, Laodiciam. Arsaces forma et virtute præcipuus, cujus posteri Arsacidæ cognominati sunt, qui pacem cum Sylla imperatore fecit. Orodes, qui fœdus cum Cn. Pompeio percussit, Crassum cum legionibus apud Carras funesta clade delevit. [2] Pacorus, qui filium

9. *Excepto*. Vide ibidem c. 83.
10. *Hiberes*. *OEbares*. Ibid. c. 85.

Cap. XXXI. — 1. *Abarrida, frater ejus*. *Ab Arridæo fratre ejus*. Perizon. Vellem tam bene emendare potuisset, quod mox dicitur de urbe *Abarrida*.

2. *Pacorus, qui filium*. *Pacorum filium*. Sed errare videtur ipse auctor. Perizon. Hoc verius est. Nam verba *ejusdem nominis* non admittunt conjecturam. Etiam perperam Ventidium facit legatum Julii Cæsaris, qui fuit Antonii.

suum ejusdem nominis misit in Syriam, ut Romanas provincias popularetur; atque ipse a Ventidio legato Julii Cæsaris occisus est.

XXXII.

REGES CAPPADOCIÆ ET ARMENIÆ.

Tigranes, qui jam [1] scriptus est; qui [2] tertio Punico bello perdomuit sub Mancino Cons. et Scipione Æmiliano. Bellus, rex Armeniæ, qui quum impetum in Græciam fecisset, et Pythii Apollinis templum incendisset, tempestate et frigore exercitum amisit. Polycrates, rex Cappadociæ, qui somniavit Solem et Lunam uri: qui a præfecto Darii regis occisus est. [3] Epaminon, ejus filius, rex, qui Thebas Græcorum pugnando vicit. Periander Rex, qui Corinthi regnavit; omnia terra et mari Romanis subjugavit. Timoleon, qui Corinthi fratrem suum regnantem interfecit. Idem et Dionysium Siciliæ regem expulit, neque ipse ab offerentibus regnum accepit, sed arcem quoque demolitus est. Hic

Cap. XXXII. — 1. *Scriptus est.* Cap. XVIII.

2. *Tertio Punico bello.* In hoc capite omnia sive ipsius Auctoris, sive aliorum vitio, falsa, vel prodigiose corrupta sunt; exceptis his, quæ de Timoleonte traduntur. De Tigrane rursus c. XLVI, Freinshem. ad Flor. III, 5, 27, putat Ampelium sequutum esse auctorem aliquem, apud quem corrupte scriptum fuerit Tigranem *tertio Punico bello* perdomitum, pro *tertio Pontico bello*. De *Bello* quæ scribit, pertinent ad Brennum, ducem Gallorum, quem templum Delphicum voluisse diripere, vel e Justino notum est. De somnio non Polycratis, sed filiæ illius, Vid. Herodot. III, 124.

3. *Epaminon.* Heinsius et Perizonius emendaverant *Epaminondas.* Ego neque hunc, neque illum puto filium fuisse Polycratis. Fortassis tamen de Epaminonda Thebano aliquid dixerat.

quum convicia mala audiret, ait, « Tota vita mea id « egi, ut omnes liberi essemus. »

XXXIII.

REGES ASIÆ ET PERGAMI.

Eumenes [1] Carduenus Philippi Alexandri armiger bellicosissimus, sed parum prospera fortuna usus, adeo tamen terribilis, ut, vivente eo, nemo ausus sit Rex appellari. Antiochus jam scriptus est. Eumenes alius, qui Romanos Macedonico bello juvit cum milite suo. Attalus, qui pro Romanis sæpe pugnavit. [2] Nam testamento suo populum Romanum heredem fecit.

XXXIV.

REGES PONTI ET BITHYNIÆ.

Pharnaces, Rex Bithyniæ, filius Mithridatis; qui bello civili, quod in Pharsalica gestum est, milite patris sui Syriam invasit, et adventu Cæsaris, antequam in congressum ejus veniret, ipso terrore nominis sui victus refugit in Pontum. Prusias Rex, amicus populi Romani; ad quem Annibal victo Antiocho confugit,

Cap. XXXIII. — 1. *Carduenus.* *Cardianus.* Freinshemius ad Curtium, lib. X, cap. 10, 1. In his, quæ sequuntur, videtur scribendum addita copula, *Philippi et Alexandri.*

2. *Nam testamento. Tandem testamento.* Sed errat hoc loco. Perizonius.

et, quum a rege exposceretur per legatos, veneno se liberavit. Nicomedes socius, socius et amicus populi Romani; in cujus amicitia prima ætate Cæsar fuit. Qui moriens testamento et ipse Pop. Rom. heredem dimisit.

XXXV.

REGES ALEXANDRIÆ.

Post mortem Alexandri Macedonis regnaverunt Alexandriæ [1] Ægyptum octo Ptolomæi nomine, multi clarissimi viri. Ptolomæus Evergetes qui Alexandrum apud [2] Ozydacras objecto clipeo protexit. [3] Ptolomæus, filius Philadelphi, literatissimus qui plurimos libros Græcos scripsit. Ptolomæus Soter qui ingenti classe Rhodios vicit. Ptolomæus [4] Tryphon qui seditiosos in theatro sagittis occidit, alios flammis dedit. Hujus filius [5] Cypris pro Romanis multa bella gessit, adversus Garamantas et Indos. Ptolomæus, Pupillus dictus, qui Pompeium tutorem a Senatu accepit, donec pubesceret, et postea civili bello [6] Pontino interfectus est.

Cap. XXXV. — 1. *Ægyptum.* Per *Ægyptum.* Heins.

2. *Ozydacras. Oxydracas.* Vid. Freinsh. ad Curt. IX, 4, 26. Nam varie traditum est. Sed qui, præter hunc, *Evergetæ* cognomen Ptolemæo Lagi tribuerint, non scio.

3. *Ptolomæus, filius Philadelphi.* Si historiæ rationem habere voluit, debuit scribere. *Ptolomæus, ejus filius,* vel, *Ptolomæi filius,* vel denique, *Ptolomæus, filius illius, Philadelphus.* Sed multis locis aberrat a veritate historiæ, ut jam vidimus.

4. *Tryphon.* Quæ de hoc scribit, conveniunt in Ptolomæum, qui aliis est *Physcon.* Vid. Val. Max. IX, 2, 5 ext.

5. *Cypris.* Fort. *Grypus.* Perizon. Sed nullus hoc cognomine inter Ptolomæos memoratur. Tota periodus non nisi una litura emendari potest. Sequentia quoque partim falsa, partim etiam corrupta sunt.

6. *Pontino.* Heinsius et Perizo-

XXXVI.

DUCES ET REGES CARTHAGINIENSIUM.

Hanno, et Mago, qui Punico bello Cornelium Cons. apud Liparas ceperunt. Hamilcar, qui [1] Boccor cognominatus est, primo Punico bello magnam partem Hispaniæ sub imperium Carthaginiensium redegit, relictis filiis quatuor, Asdrubale, Annibale, Amilcare, et Magone. Asdrubal, frater Annibalis, qui secundo Punico bello, cum ingentibus copiis ab Hispania veniens, antequam se fratri conjungeret, a Claudio Nerone [2] exspoliatus est.

XXXVII.

REGES NUMIDIÆ.

Syphax, quem Scipio Africanus victum in triumphum traxit, regnoque ejus imposuit Masinissam. Masinissa Rex, qui Scipionem adversus Carthaginem et Syphacem equitatu adjuvit. Ab eo, inter præmia commilitii, Numidiæ regno donatus est. Jugurtha, [1] qui scriptus est.

nius conjiciebant *a Pothino*. Malim *Pompeiano*: ne omnino videatur repugnare historiæ.

CAP. XXXVI. — 1. *Boccor*. Sine dubio *Barcas* ut legendum proponit Perizon.

2. *Exspoliatus*. Fort. *superatus*, vel, *exsuperatus*.

CAP. XXXVII. — 1. *Qui scriptus est*. De bello Jugurthino est cap. XVIII. Sed Jugurthæ nomen non legitur in superioribus.

XXXVIII.

REGES MAURITANIÆ.

Juba Rex, qui Curionem legatum Cæsaris oppressit: mox, occiso Pompeio, Catonis et Scipionis partes firmare conatus, quum se in regiam recepisset, post magnificam cœnam interficiendum se dedit. Juba, rex literatissimus; qui Cæsaris Augusti jussu regnavit, et magnificentissimam urbem Cæsaream condidit.

XXXIX.

QUI ADVERSUS POPULUM ROMANUM ARMA SUMSERUNT.

Tatius, Rex Sabinorum, qui occupata arce Tarpeia in ipso foro cum Romulo decertavit, et interventu Sabinarum pacem cum Romulo fixit. Mettius Suffetius, Rex Albanorum, qui, contra fœdus, a Fidenatibus destitutus, et jussu Tulli Hostilii deligatus ad currum, et in [1] adversa actis equis, laceratus est. Porsenna, Rex Etruscorum, qui Romanos ad Janiculum obsedit, propterque Tarquinios. Tiridates, qui Corbulone Consulari viro victus et restitutus est.

Cap. XXXIX. — 1. *Adversa. Aversa*, vel, *diversa*. Perizon.

XL.

BELLA CIVILIA QUOT.

Civilia bella quatuor mota sunt in urbe a Romanis. Civile bellum primum Sulpicius Tribunus excitavit, quod subscriptam provinciam [1] Mithridaticam Sylla in Marium transferre noluisset. Secundum bellum Lepidus contra Catulum, ob metum [2] Siciliæ exspoliatæ. Tertium bellum Cæsar et Pompeius. Belli species magis, quam caussa fuit, negatus a Senatu Cæsari consulatus. Cæterum utriusque æmulatio et cupiditas imperii occupandi: nam, quum secundum mores legemque majorum dimisso exercitu venire in urbem Cæsar deberet, et docere Senatum de rebus a se gestis, atque ita triumphum consequi; simulans, se gratiam timere Pompeii, negavit se missurum exercitum, nisi consularibus comitiis ratio absentis sui [3] posita fuisset. Quamobrem hostis a senatu judicatus, statuit id bello vindicare. Ac sic non consulatum modo ac triumphum, sed totum Populi Romani imperium redegit in suam potestatem. Quartum bellum Cæsar Augustus adversus

Cap. XL. — 1. *Quod subscriptam.* « Quod sibi ereptam provinciam « M. S. i. M. transferri noluisset. » Freinsh. ad Flor. III, 21, 6. Perizonius pro *noluisset* scripserat *voluisset*, cætera intacta reliquerat. Ita legendum foret, « quod ereptam p. M. Syllæ i. M. transferre « voluisset. » Vid. infra cap. XLII.

2. *Ob metum Siciliæ.* Freinsh. ad Flor. III, 23, 1, *metu Syllæ*. Probabile est de Sylla egisse Auctorem. Sed quid faciemus verbo *exspoliatæ?*

3. *Posita. Proposita.* Periz. Nihil tentandum arbitror.

complures duces: contra Pompeium juvenem bona paterna repetentem: mox adversus Cassium et Brutum in ultionem interemti patris: deinceps adversus Antonium et Cleopatram ultro bellum patriæ inferentes.

XLI.

QUOT GENERA BELLORUM.

Bellorum genera sunt [1] quatuor. Gentile, quod cum externis geritur; ut Romani cum Latinis, Athenienses cum Lacedæmoniis. Servile, quod Romani adversus fugitivos gesserunt, et contra duces eorum, Spartacum, Crixum, et Œnomaum. Civile, quo inter se certant, sicut [2] Marius et Sylla, Cæsar et Pompeius, Augustus et Antonius.

XLII.

ORDO BELLI MARIANI.

Inexplebilis [1] honoris Marii cupiditas, decretam

Cap. XLI. — 1. *Quatuor.* Et tamen tantum tria enumerat. Si Florum sequi voluit, quem et cap. præcedenti, et deinde sæpe ante oculos habuit, a *Servili* distinguere debuit *Gladiatorium*. Videndus est hac de re Flor. III, 19 et 20.

2. *Certant, sicut Marius.* Fort. *certant cives, sicut Marius.*

Cap. XLII. — 1. *Honoris. Honorum*, Flor. III, 21, 6, quem hic descripsit.

Syllæ Ponticam provinciam voluit eripere per rogationem Sulpicii tribuni plebis. Sylla indignatus continuo ad exercitum perrexit, et eum urbi admovit; et in patriam ingressus, Capitolium occupavit. Quo terrore victus Senatus, Mario totique factioni ejus interdixit. Profecto deinde in Asiam Sylla, Marius [2] exsul quum profugisset, ac primum Minturnis in palude latuisset, tum conjectus in carcerem evasisset, interim Cinna et Octavius in urbe essent; ob hoc, occasione data, Marius redit, et se cum Cinna adjunxit, victis Octavianis partibus. Septies consul creatus sævissimis cædibus totam urbem funestavit. Sylla interim victo Mithridate in urbem reversus, prope totam Italiam in armis invenit, sub juvene Mario Marii filio : sed omnes ejus copias partim in Etruria ad Sacriportum, partim ad Collinam portam prostravit; et reliquias adversariorum eorum, qui se dediderant, in villa publica trucidavit. Qui diffugerant, in tabula proscripsit, jure permisso, ut interficerentur.

XLIII.

ORDO BELLI INTER CÆSAREM ET POMPEIUM.

Cæsar, et Pompeius, et Crassus, inita societate, imperium Romanorum possidebant. Cæsar Gallicos, Crassus Syriacos exercitus habebat. Pompeius, horum viribus fretus, in Senatu dominabatur. Post Crassi

2. *Exsul.* Heinsius addiderat *Italia.*

mortem apud Parthos [1] Musus Barbarus Asculanus, Quintus Lutatius Catulus.

XLIV.

DE BELLO MACEDONICO.

Populus Romanus cum Macedonibus bellum ter gessit. Sub Flaminio Consule regem eorum Philippum vicit. Sub Paullo Persen Philippi filium. Sub Metello Macedonico Pseudophilippum. Primi belli caussa, quod de injuriis Macedonum Græci querebantur. Secundi, quod fœdus cum patre suo percussum ruperit Perses. Tertii, quod falso nomen regum Macedonum Pseudophilippus invasit.

XLV.

DE VARIIS CLADIBUS POPULI ROMANI.

Etrusco bello, quum Porsenna rex Janiculum obsedit. Gallico bello, quum Galli Senones, exercitu apud Alliam deleto, urbe incensa, Capitolium obsederunt. Tarentino bello, quum Pyrrhus ad vicesimum lapidem totam

Cap. XLIII. — 1. *Musus*. Superiora e Flor. IV, 2, descripta sunt; hæc unde sumta sint non liquet. Sed mutila, et corrupta esse patet.

Campaniam populatus accesserat. Punico bello, quum Annibal Cannensi exercitu fuso ad tertium lapidem castra posuit. Cymbrico bello, quum Cymbri [1] Tarentinas Alpes occupaverunt. Servili bello, quum Spartacus, Crixus, et Œnomaus gladiatores, populata prope Italia, [2] quum ad incendendam urbem pergerent, in Lucania a Crasso, in Etruria a [3] Pompeio Consule, opprimuntur.

XLVI.

DE TRIBUS PUNICIS BELLIS.

Populus Romanus [1] cum Carthaginiensibus dimicavit. Primum Punicum bellum navalibus copiis gestum est. Caussa motus prætendebatur duplex: altera, quod Carthaginienses Tarentinis adfuissent: altera, quod Mamertini adversus Pœnos auxilium poscerent. Cæterum, revera præmium fuit Siciliæ et Sardiniæ possessio, fertilissimarum insularum. Appius Claudius bellum in Siculo freto commisit; Manlius et Regulus in ipsa Africa profligaverunt; Duillius Consul apud Liparas insulas; Lutatius Catulus apud Ægates, mersis hostium classibus, consummaverunt. Secundum Punicum bellum longe omnium cruentissimum fuit. Caussa, quod

CAP. XLV. — 1. *Tarentinas. Taurinas*, Heins. *Tridentinas*, Perizon. Ita supr. c. XXII; et Flor. III, 3, 11.

2. *Quum ad incendendam. Una ad incendendam.* Heins.

3. *Pompeio Consule.* Immo antequam Consulatum gesserat. Plutarch. Pomp. et Crass.

CAP. XLVI. — 1. *Cum Carthaginiensibus. Ter cum Carthaginiensibus.*

Annibal contra fœdus Saguntum evertisset. Prima clades hujus belli apud [2] Listernum, vulnerato Patre Scipione; quem Publius Scipio, nondum pubes, protexit ac liberavit. Secunda clades apud Trebiam, vulnerato [3] Flacco Consule. Tertia apud Thrasymenum, vastato Flaminii exercitu. Quarta apud Cannas, deletis duobus exercitibus Paulli Consulis morte, Terentii fuga Varronis. Postea vero quatuor duces Punici belli gloriam sibi vindicant. Fabius sive Cunctator, qui imminentem urbis excidio Annibalem mora fregit. Marcellus, qui primus Annibali apud Nolam restitit, et inclinatam ejus aciem [4] pæne ictus cruciavit. Claudius Nero, qui venientem ab Hispania Asdrubalem cum ingentibus copiis, priusquam se Annibali jungeret, excepit, et ingenti prælio vicit. Tertium Punicum bellum majoris gloriæ quam operis fuit. Nam, Manilio Consule, inchoatum excidium Carthaginis Scipio Æmilianus consummavit; una cum [5] Tigrane incensa Carthagine totius Africæ [6] urbes in perpetuum repressit, quod contra fœderis pactionem Carthaginienses reparassent classes, et arma finitimis intulissent.

2. *Listernum*. *Ticinum* conjicit Freinsh. ad Flor. II, 6, 10.

3. *Flacco*. Ti. Sempronio Longo. Vid. ad c. XXVIII.

4. *Pæne ictus*. *Penitus*. Heins. *Cruciavit* quoque corruptum esse arbitror. Fort. *trucidavit*, vel *prostravit*, ut c. XLII.

5. *Tigrane*. Cap. XXXII.

6. *Urbes*. *Vires*. Heins.

XLVII.

USQUE IMPERIUM TRAJANI QUI VICTI SUNT ET PER QUOS, [1] CCIV.

Per Flaminium Consulem Macedonas vicit sub rege [2] Perse bellantes. Per Scipiones Africanos, Carthaginienses. Per Paulum [3] Consulem, Persen in Syria vicit regem Antiochum. Per Scipionem Æmilianum Celtiberos, et Numantiam. Per eumdem [4] Scipionem Lusitaniam, et ducem Viriatum. Per Decimum Brutum [5] Galliam. Per Mummium Achaicum, et Corinthum, et Achæos. Per Fulvium Nobiliorem Ætholos et Ambraciam. Per Marium Numidas et Jugurtham. Per eumdem Cimbros et Teutones. Per Syllam Ponticos et Mithridatem. Per Lucullum item eosdem Ponticos et Mithridatem : item Cilicas [6] piratas, et Armenios cum

Cap. XLVII. — 1. *CCIV.* Non intelligo, quo hoc pertineat.

2. *Perse. Philippo.* Nam mox sequitur Persen a Paullo victum : quod et supr. c. XVI et XLIV, et ibid. Philippum a Flaminino victum, ipse dixerat. Pro *bellantes* Heinsio placebat *rebellantes.* Hoc probari posset, si hic recte scriptum esset *Perse.*

3. *Per Paullum.* Freinsh. ad Flor. II, 8, 1 : « Per Paullum Consulem « Persen; in Syria vicit regem An- « tiochum per Scipionem. Per Sci- « pionem Æmilianum... » Heinsius quoque distinctionem posuerat post *Persen.* Dubito an post *Persen* scriptum fuerit *per Scipionem*, idque propter adfinitatem vocis præcedentis exciderit. Nam ita toto capite nomina Ducum ponit in principio periodi.

4. *Per eumdem Scipionem.* Tribuit *Scipioni*, quod debebat *Cæpioni :* nam Lusitani a Q. Servilio Cæpione victi sunt. Caussa erroris fuit, quod scribæ pro *Cæpione* sæpe posuerunt notius nomen *Scipionis.* Perizon. Anim. Histor. c. X.

5. *Galliam. Galliciam.* Heins. Vid. Flor. II, 17, 12.

6. *Item Cilicas.* Freinsh. ad Flor.

rege Tigrane, et plurimas Asiacas gentes. Sub hoc enim ad Indicum Oceanum, et Rubrum mare usque pervenit. Per Caium Cæsarem Gallias et Germanias. Britanniam sub hoc duce non tantum vidit, sed etiam navigavit Oceanum. Per Cæsarem Augustum Dalmatas, Pannonios, Illyricos, Ægyptios, Germanos, Cantabros, totumque orbem perpacavit, exceptis Indis, Parthis, Sarmatis, Scythis, Dacis, quod eos fortuna Trajani principis triumphis reservavit.

XLVIII.

DE COMITIIS.

Comitia dicuntur a comitatu et frequentia, quod Patres et Classes ad suffragia vocantur, creandorum magistratuum vel sacerdotum caussa. Comitiorum autem triplex ratio est. Hæc curiata, hæc tributa, hæc centuriata dicuntur, quia hæc per curias, et per tribus, et per centurias explicantur. Si translatitium sit, et solitum, de quo populus, curiatis transigitur. Si amplius, tributis. Si in summo discrimine est, tum

III, 5, 21, post *Mithridatem* excidisse quædam putat, eaque hunc in modum supplet. « Per Pompeium « item eosdem Ponticos et Mithri« datem, item Cilicas piratas. » Nomen *Pompeii* desiderari ex ipsa re, et iis, quæ supr. c. XVIII scribuntur, manifestum est. Sed puto sufficere, si, quæ desunt, ita suppleantur: « Per Pompeium eosdem; « item Cilicas piratas. » Heinsius *per Pompeium* posuerat post *Tigrane;* quod mihi melius videtur legi in capite periodi. Idem pro *Asiacas* legebat *Asiaticas*. Ita sane loquuntur probati Scriptores. Sed tamen sic quoque supr. c. XVIII. Et fortassis putarunt quidam sic posse dici, ut ab *Adria*, *Adriaticus* et *Adriacus*.

miles ad suffragia[1] vocatur, et comitia centuriata dicuntur.

XLIX.

DE POPULI ROMANI DISTRIBUTIONIBUS.

Antiquissima Populi Romani distributio triplex est, quam Romulus fecit; in regem, in senatum, in populum. Qui populus in tres tribus dividebatur; Titiensem, Lucerem, Ramnetem. Sequitur Populi Romani distributio sub Servio Tullio rege; qui eum in tribus, classes, centurias, divisit. Ab [1] iteratione census, ut optimus et locupletissimus quisque in suffragiis, id est, in Populo Romano plurimum valeret. Et tertia divisio est in Patronos et clientelas, qua inferiores superiorum se fidei committebant.

L.

DE REBUSPUBLICIS.

Rerumpublicarum tria genera sunt; Regium, optimatum, populare. Aut enim sub regum sunt potestate;

Cap. XLVIII. — 1. *Miles ad suffragia vocatur. Exercitum imperare, et exercitum urbanum convocare,* dicunt Veteres. Videatur Gronovius lib. I, Observatt. cap. 1.

Cap. XLIX. — 1. *Ab iteratione.* Hoc nihil est. Fortasse legendum est *institutione.*

ut Seleucia Parthorum. Aut Senatus; ut Massilia Gallorum. Aut se ipsi regunt; ut Athenienses solebant. Est et quartum genus, quod [1] Romani commenti sunt; ut ex his tribus unum efficerent. Nam et regiam potestatem Consules habent, et plebs habet suffragiorum potestatem:

CAP. L. — 1. *Romani.* Immo dudum ante eos Spartani, aliique. Sequentia corrupta et mutilata videntur: nam debebat addi, quæ in Republ. Romana fuerint partes Senatus.

L. AMPELII FINIS.

INDEX UNIVERSUS

IN FLORUM.

INDEX UNIVERSUS

IN FLORUM.

(Primus numerus librum; secundus caput cujusque libri; tertius capitum sectiunculas, aut versiculos denotat.)

risdictionis [pro adjudicare], III, 23, 3: [videtur hæc conjunxisse Livius, VI, 14, 10: « Ne quem vestrum, Quirites, donec quidquam « in re mea superit, adjudicatum « (sic velim, non, ut editur, judicatum) addictumve duci patiar. » Pro vulgari tamen lectione est Plautus in Nonio: ubi sic legi velim: « Judicatum, adjudicatum atque addictum. »]

Adeo terribilius, II, 6, 1.

Adequitare castris, IV, 10, 4.

Adesse, pro urgere, instare, III, 5, 6. [Hoc sensu Seneca, Epist. 53, 9: « Domina est, adest et jubet. »] — *adesse* precibus alicujus [h. e. patrocinari, sive, ut in l. 6, §. 1, de Postul. exponitur, « advocationem præstare, » vel, ut apud Senec. de Brev. vitæ, cap. 2, « advocare »], II, 9, 3. — *aderat* puellæ forma [h. e. patrocinabatur ei, caussam illius agebat], IV, 2, 56. [Nam adesse dicebantur caussarum patroni, ut in l. 19, §. 1, de Donat.; et apud Tacitum, III, 11, 2: « Pisoni, patronos petenti, M. Lepidus, et « L. Piso, et Liveneius Regulus, « adfuere. » Sic « adesse dolori, » Seneca, Consol. ad Helv., cap. 2. Ovid. de Arte, III, 531: « Jus qui « profitebitur, adsit. » Vide Liveneium, ad Paneg. Plin. 78, pag. 301.]

Adgubernare, II, 8, 1. — iter [h. e. regere], III, 5, 16.

Adherbal Bomilcaris, II, 6, 19.

Adherbal Numida, III, 1, 4.

Adhuc [pro insuper], I, 13, 17.

Adigere gladium, IV, 2, 46. — *adigere* sacramento [adstringere, obstringere], III, 1, 13. [Valet autem hoc loco, militem facere.]

Adire hereditatem [h. e. pro herede se gerere, ut explicatur in Novel. I, cap. 1, §. 4, vers. in omnibus], II, 20, 3.

Admirabilior, IV, 2, 47. — *admirabilius*, III, 3, 21.

Admittere hostes [h. e. aditum præbere], I, 1, 13.

Admodum [h. e. omnino, non amplius. Sicut apud Justinum, XVII, 2, 4: « Post menses admodum septem; » et XXIV, 1, 6: « Congregati admodum quingenti. » Sic in Nostro, II, 6, 10: prætextatus *admodum* filius, [h. e. non amplius adhuc quam prætextatus, impubes etiamnum: intendit enim rem hæc particula, et admirationem auget.]

Admovere arma, III, 23, 3. — signa commilitonum [h. e. adducere], I, 24, 3. — ubera [pro præbere, I, 1, 3.

Adniti [valde niti. Nam *ad* particula significationem verbi auget, ut videre est ex illis Senecæ, Ep. LXXI, 7: « Si virtutem adamaveris, « amare enim parum est. »] Sic adnitente regina, I, 6, 2. — *adnixus* ex summo studio, I, 9, 4. — omni modo, I, 18, 15.

Adolescentia populi Romani, Præfat. 6; I, 22, 1.

Adoptare in locum liberorum, I, 9, 5. — servi in bona libertatis nostræ *adoptantur* [h. e. per manumissionem, quasi adoptionem, libertatem consequuntur], III, 20, 1.

Adoptati nomen familiæ suæ retinent, II, 20, 5.

Adoptio Augusti, IV, 4, 1.

Adorata urbs, II, 4, 46. [Non liquent mihi Gruteri rationes, quas una cum suspicionibus hauddum editis aliena manus abstulit. Putem autem, *adorare urbem* explicari posse, non in conspectum ejus mo-

do, sed ita prope accedere, ut et colloqui cum civibus possit. «An sic «adoratur penna?» Lucan. IV, 478. Statius, Theb. VI, 664: «adorato «redit illa ingloria disco.» Apud Apuleium Metamorph. II et III, «adorare populum,» est verba ad populum facere.]

Adorta urbs [quam quis adortus est], II, 4, 46.

Adortus [h. e. aggressus], I, 3, 4; III, 1, 13; IV, 2, 60; IV, 12, 44.

Adremigare, II, 8, 12. — litori, I, 18, 4. — portibus, III, 7, 3.

Adrianum mare, II, 5, 1.

Adriaticum mare, III, 4, 1; III, 6, 9; IV, 2, 31.

Adscendit bellum montes, IV, 12, 4 et 49.

Adversari voluntati alicujus, I, 22, 3.

Adulteratæ reliquiæ, II, 11, 3. [Adulteratum dicitur, quidquid aliena specie in deterius mixtum est. Sic *adulterata* moneta, numi, rationes, etc., apud JCtos.]

Ædes, pro templo, I, 7, 8.

Ædificator, qui libenter ædificat, I, 8, 4.

Ædui, III, 2, 4.

Æetas Ponticus, III, 5, 1.

Ægates insulæ, II, 2, 32.

Ægeum mare, II, 16, 1; III, 6, 9.

Æger rerum temere motarum, III, 17, 9. [Sic, «æger consilii,» Sallust. H. IV, 3, 17; «ægra animi,» Livius, I, 58, 6. Hujus generis exempla compluria notat Rhenanus in locutionibus Taciti.] — *ægræ* reipublicæ requiescere quomodocumque expedit, III, 23, 4.

Ægimurus, II, 2, 30.

Ægritudo corporis [pro morbo], IV, 7, 10. — [utitur hac phrasi Curtius, III, 5, 10.]

Ægyptius triumphus Cæsaris, IV, 2, 88. — *Ægyptium* mare, III, 6, 9.

Ægyptus, IV, 2, 6. — *Ægypti* cornua, IV, 11, 9. — fugam in *Ægyptum* agitat Pompeius, IV, 2, 51. — in *Ægypto* bellum cum Cæsare, IV, 2, 53.

Æmilius Insubres vincit, II, 4, 3.

Æmilius [Paullus] cos., II, 12, 17. Vid. etiam *Paullus*.

Æmilius [Regillus], II, 8, 12.

Æmulus Cæsarianæ potentiæ Antonius, IV, 3, 2. — *æmula* Romæ Alba, I, 3, 9. — *æmularum* metu ablato, luxuriantur urbes, II, 15, 5.

Æmulatio imperii inter Latinos et Romanos, I, 11, 1; I, 14, 1.

Æmulatio inter pares, III, 17, 4. — *æmulatio* metu remoto erumpit, IV, 2, 13.

Æneas, I, 1, 4. — in Italiam venit, I, 1, 9.

Æqui, I, 11, 11.

Æquitatis species in seditionibus tribuniciis, III, 13, 2.

Æquo Marte contendere, ut nemo sit superior, IV, 2, 48.

Æquum et bonum, I, 22, 5; III, 14, 3.

Ærarium, III, 9, 5. — reipublicæ nervus, III, 13, 4. — sanctum, IV, 2, 21.

Æs Corinthium, II, 16, 6.

Æsapus [fl.], III, 5, 17.

Æstimare victoriam modeste, IV, 12, 41.

Æstivæ deliciæ [pro loco in quem æstate secedimus], I, 11, 7. — [huc referenda illa Curtii, V, 8, 1: «Urbem hanc nunc tenent Parthi: «eaque *æstiva* agentibus sedes est,» quod ipsum *æstivare* dicitur Suetonio, Galb. IV, 8; et Vesp. XXIV, 1.]

Æstus Oceani, III, 10, 5. — sic, per translationem *æstus* fortunæ, II, 7, 1. — furoris, IV, 2, 64.

Ætas juvenilis favorabilis, IV, 4,

ut Sallustio, Cat. cap. 5, dicitur, vasto], IV, 12, 47.—*altum*, [subaudi mare], III, 8, 4; IV, 11, 8. [Sic apud Virgil. Æn. I, 7: « Et terris « jactatus, et alto. » Altum autem mare est medium, quum longius a terra receditur: ibi enim aquæ conglobantur, et in convexi speciem tumescunt, vide Plinium, II, 65.]

Alumna urbis Ostia [h. e. quæ alit urbem, nempe commeatibus ex aliis regionibus eo convectis: quod tangit], I, 4, 3; III, 21, 12. [Alumnus enim non is modo dicitur, qui alitur, sed et qui alit; ut eloquentia *alumna licentiæ* vocatur apud auctorem de caussis corruptæ eloquentiæ, cap. 40 et alios, quos citat Becmanus in Originibus linguæ Latinæ; contrario sensu *alumnus urbis* est apud Tacitum, XII, 11, 3.]

Ambiorix Gallus, III, 10, 7.

Ambitus [pro ambitione], IV, 9, 2; IV, 11, 1. — *ambitus* ducum in retinendis imperiis, IV, 2, 43. — *ambitus* honorum [quum magistratus illicitis mediis, ut pecunia aliisque lenociniis, ambiuntur], III, 12, 11. — [Hoc sensu], *ambitus* rei, III, 17, 5. — usque ad *ambitum* armati Samnites [h. e. ambitiose, ut non usum magis armorum respicerent, quam ornamenta], I, 16, 7. [Quo fere sensu « ambitiosas copias » dixit Ammianus, XXIV, 19, ita magnas, ut ad ostentationem potius, quam usum, comparatæ fuisse videantur.]

Ambracia, II, 9, 2.

Ambracius sinus, IV, 11, 4.

Amicitia [pro fœdere], IV, 10, 1.

Amicti vitibus montes, I, 16, 5. [Sic alii terram vestitam vitibus, gramine, etc., dicunt. Vide Taubmannum ad Virg. Georg. II, 38; Corippus, lib. IV: « Et amictæ vi« tibus ulmi. »]

Amissa quasi rapta repetimus, III, 5, 13.

Amœnitate Asiatica mollita Gallorum feritas, II, 11, 5.

Amor immaturus [h. e. intempestivus], I, 3, 5.

Ample sonare [amplum et magnum nomen habere], IV, 2, 65. — *amplius* [h. e. plus, magis.] Sic, amplius audere quam congredi, I, 14, 1.—*amplius* suspicari aliquem quam sit, I, 18, 8. — nihil *amplius* quam [h. e. tantum. Sic, Sueton. Claud. cap. 16; Galba, cap. 19; Tito, cap. 9; Tacitus, XIII, 40, 6.]

Amplexus amicorum, IV, 2, 71.

Amplius [h. e. majus. Sic, amplius bellum], II, 7, 3. — nefas, IV, 1, 4.

Amputare sarcinas [h. e. adimere], II, 18, 10. [Idem fecit Alexander, apud Curtium, VI, 6, 14.]

Amulius, I, 1, 4.

An: dubium *an*. Vide *Dubium*.

Ana [fl.], III, 22, 7.

Anceps acies, III, 22, 5.—bellum, IV, 2, 26. — contentio, I, 3, 4. — prælium, IV, 2, 78.

Ancharius, III, 21, 16.

Ancilia, I, 2, 3.

Ancus Marcius, I, 4.

Andriscus, II, 14, 3.

Anguis Lernæus, I, 18, 19. — *angues*, obtrito capite, postremum cauda minantur, III, 5, 24.

Angulus Bruttius, III, 20, 13. — Italiæ ultimus, II, 6, 51.

Anicius prætor, II, 13.

Anima imperii imperator, IV, 3, 6. — *animæ* immortalitas, IV, 2, 71. — *anima* amissa corpore locum tegere, IV, 1, 12.

Animadvertere [pro punire], IV, 1, 10. — in aliquem, III, 21, 23.

rent, quemadmodum Joabus, Reg. III, 2, 28; et Priamus apud Pausan. pag. 129, etc., seu ut exsecrarentur homicidas, et quasi a præsentibus diis ultionem peterent: vide Velleium, II, 22, 3.]

ARABES, III, 5, 29. — in classe Cleopatræ, IV, 11, 7.

Aratrum: ab *aratro* dictator, I, 11, 12.

ARAXIS [fl.], IV, 10, 2.

Arbiter inter reges Judæos Pompeius, III, 5, 30. — regum et gentium pop. Romanus, III, 18, 7.

Arbitrium: ad *arbitrium* hostium mori, fortibus viris miserrimum, IV, 8, 4.

Arbores taxeæ, IV, 12, 50.

ARCADES, I, 1, 9.

Arcanum gentis Judaicæ, III, 5, 3. [Claudianus de bell. Get. vers. 103: « Arcanum tanti deprendere « regni. » Iisdem et verbis, et sensu]

Arces tres Syracusis, II, 6, 34.

Arcessere [pro vocare], III, 15, 2.

ARCHELAUS, III, 5, 8.

ARCHIMEDES, II, 6, 33.

Arctæ res, II, 6, 31. [Livio aliquoties accisæ res sunt. Sic Juvenali, III, 165, dicitur, « res an« gusta domi. »]

Arcus Persici, II, 8, 17.

Ardentes oculi, I, 16, 12. — *ardentibus* focis manum injicit Scævola, I, 10, 5. — *ardentissimus* dux [h. e. animosus, omnia audens], IV, 2, 42. — Sic, quid Romulo *ardentius?* I, 8, 2.

Ardere cupiditate auri [h. e. vehementissime cupere], III, 11, 11. [Sic Virg. Æn. XI, 782: « spolio« rum ardebat amore. »] — *ardet* mare ventis [h. e. turbatur, exagitatur], IV, 2, 37. — novis motibus Asia, III, 5, 22.

Ardor pugnantium, IV, 2, 80. — *ardores* [pro æstibus], IV, 10, 9.

Arena gladiatorum, III, 20, 4; III, 21, 1. — civilis belli [pro loco ubi committitur], IV, 2, 18; IV, 7, 6.

ARETHUSÆ fons, II, 6, 34.

Argentariæ tabernæ, XXV, 6, 48. [Vide titulum ff. de edendo.]

Argentea arma Samnitum, I, 16, 7. — hasta Salondici, II, 17, 14. — *argenteum* carpentum Bituiti, III, 2, 5.

Argentum Antonii dolabris concisum, IV, 10, 10. — *argentum* in usum armorum pro ferro conflatum, II, 15, 10. — *argenti*, decem pondo pro luxuria habita, I, 18, 22. — *argento* fulgentes elephanti, II, 8, 16.

Argumentum [h. e. signum] pacis, clausus Janus, I, 2, 2.

Aricinum nemus, I, 11, 8.

ARIMINUM [urbs], IV, 2, 19.

ARIOBARZANES Cappadox, III, 5, 12. — in partibus Pompeii, IV, 2, 5.

ARIOVISTUS Germanus, III, 10, 11.

ARIOVISTUS Insuber, II, 4, 4.

ARISTOBULUS Judæus, III, 5, 30.

ARISTONICUS Pergamenus, II, 20, 4.

Arma ademta victis. [Vide *Ferrum* victis ablatum.] *Arma* argentea et aurea in usu, et quare, I, 16, 7. [Adde Curtium, VIII, 8, 16, ubi Alexander: « An me luxu« riæ indulgentem putatis arma ve« stra auro argentoque adornasse? « assuetis nihil vilius hac materia « videri volui. » Polyenus, VIII, 22, 20: « Cæsar militibus præcepit, ut « arma haberent auro argentoque « ornata; maxime quidem orna« menti caussa: sed ideo etiam, ut « milites res pretiosas acrius defen« dendas ac propugnandas existi« marent. »] — *arma* cremata a do-

49. — vincitur a Scipionibus, II, 17, 6.

Asia, III, 5, 6. — a Pompeio perdomita, III, 5, 31; III, 10, 1. — provincia Crassi, IV, 2, 12.

Asiatica amœnitas, II, 11, 4. — hereditas Attali regis, III, 12, 3. — Romanos corrumpit, III, 12, 7. — *Asiaticum* mare, III, 6, 10.

Asinius Pollio, IV, 12, 11.

Asserere [pro defendere, vindicare, liberare], sic, *asserti* a Latinis Tarquinii], I, 11, 1. — a Manlio urbs, I, 13, 19. — ab Appuleio leges Gracchanæ, III, 16, 1. — atque Livio Druso, III, 17, 1. — a Licinio Crasso pudor Romanus, III, 20, 12. — sic, asserere socios, II, 18, 6. — imperium, III, 3, 19. — Senatum, III, 17, 4. [Sic, assertores dicuntur Suet. Cæs. cap. 80, liberatores populi, vindices libertatis.]

Assuescere [pro assuefacere], IV, 12, 43. — [*Suescere* hoc modo usurpat Tacitus, II, 52, 4.]

Assuetus [cum ablativo], I, 1, 7; IV, 12, 17. [Sic, assuetus immoderata licentia militari. Justinus, XXXI, 1, 8.]

Astringere obsidibus, IV, 12, 52.

Astrudes palus, II, 12, 5.

Astura [fl.], IV, 12, 54.

Astures, IV, 12, 46. — vincuntur a Carisio, IV, 12, 54.

Assumere in decus gentis [pro adsciscere in nomen gentis, adoptare], II, 15, 12. [In decus enim gentis, hic interpretor, non, ut esset decus gentis, sed ut frueretur decore, honore, gloria hujus familiæ.]

Assurgere in ultionem [h. e. capessere ultionem, accingi ultioni], III, 1, 10. [Alibi dicit *consurgere*, cujus contrarium est *sedere*, h. e. otiosum esse, quiescere, apud Senec. in Troad. vers. 214; Varronem, de re rustica, I, 2; Liv. II, 12, 1; Juven. X, 93; Senec. de Otio sap. XXXI, 4.]

Asylum Romuli, I, 1, 9.

Atra imago Bruto se offert, IV, 7, 8.

Atesis [fl.], III, 3, 12.

Athenæ, III, 5, 8.

Athenio, III, 19, 9.

Atquin, [pro atqui], IV, 2, 53.

Attalus Pergamenus, II, 7, 8.

Attalus prioris nepos, II, 20, 2; III, 12, 3. — *Attali* hereditas. [vide voc. *hereditas*.]

Atterere hostem [sensim debilitare, et consumere], III, 22, 5. [Sic, *atterere* patrimonium, est Suet. Aug. XL, 2.] *Atteri* operibus, II, 18, 10.

Attici, II, 9, 3.

Atilius (M. Regulus), II, 2, 17.

Attius Navius, I, 5, 2.

Attonitus, II, 12, 13. [Explicat vim hujus verbi Seneca, Nat. Quæst. II, 27: « Quo (tonitru) edito concidunt homines et exanimantur: « quidam vero vivi stupent, et in totum sibi excidunt, quos vocamus « attonitos, quorum mentes sonus « ille cælestis loco pepulit. » Ovidius de Ponto, I, 7, 12: « Nam fuit « attonito mens mihi nulla diu. »]

Attrectare terminos alienos, III, 5, 3.

Auctiores opes, IV, 2, 10.

Auctor belli [pro suasore], IV, 2, 60; I, 9, 1. — [Pro caussa:] sic, auctor cladis, II, 6, 7. — [pro eo qui aliquid dicit, narrat], I, 16, 12.

Auctoritas Menenii, I, 23, 1. — Senatus, I, 1, 15. [minus est, quam potestas. Curtius, VI, 8, 25: « Nihil « potestas regum valebat, nisi prius « valuisset auctoritas, » h. e. persuadere prius debebant populo, juste puniri reum; tum exercere potes-

Catenati cultores agrorum [h. e. servi ergastularii], III, 19, 3.

Catilina, III, 12, 12. — interficitur, IV, 1, 12.

Catilinarium bellum, IV, 1.

Cato Censorius Celtiberos vincit, II, 17, 9. — excidium Carthaginis urget, II, 15, 4.

Cato (C. Porcius) vincitur a Thracibus, III, 4, 4.

Cato vincit Etruscos, III, 18, 13.

Cato (Uticensis), IV, 1, 10. — adversus potentes semper obliquus, IV, 2, 9. — Pompeianarum partium dux, IV, 2, 65. — mortem sibi consciscit, IV, 2, 70.

Catti, IV, 12, 23.

Catuli luporum, I, 1, 3. [Sic in eadem historia Justinus, XLIII, 2, 5.]

Catulus [Q. Lutatius] ignis haustu moritur, III, 2, 15.

Caucasus [mons], III, 4, 6; III, 5, 28.

Caudex cognomen Claudiorum, II, 2, 5.

Caudinæ furculæ, I, 16, 9. — *Caudinum* fœdus, II, 18, 7.

Caussa belli Achaici, II, 16, 2. — Allobrogici, III, 2, 2. — Ægyptii, IV, 2, 55. — Ætolici, II, 9, 1. — Armenii, III, 5, 21; IV, 12, 42. — Asiatici, II, 20, 4. — Balearici, III, 8, 2. — Britannici, III, 10, 16 et 19. — Cæninensis, I, 1, 11. — Cantabrici, IV, 12, 47. — Catilinarii, IV, 1, 1. — Cimbrici, III, 3, 1. — Civilis Mariani, III, 21, 6. — Æmiliani, III, 23, 1. — Cæsariani, IV, 2, 8. — Mutinensis, IV, 4, 1. — Perusini, IV 5, 1. — cum Sex. Pompeio, IV, 3, 1. — Actiaci, IV, 3, 4; IV, 11, 2. — Cretici, III, 7, 1. — Cypricæ expeditionis, III, 9, 3. — Dacici, IV, 12, 18. — Etrusci, I, 17, 1. — cum Exteris gentibus, IV, 12, 2. — Gallici, I, 13, 6. — Gallogræci, II, 11, 1. — Germanici, III, 10, 10 et 14; IV, 12, 22 et 31. — Gladiatorii, III, 20, 3. — Helvetii, III, 10, 2. — — Hispani, II, 17, 5. — Histrici, II, 10, 1. — Illyrici, II, 5, 2; II, 13, 1. — Insubrici, II, 3, 2. — Jugurthini, III, 1, 6 et 9. — Latini, I, 11, 1; I, 14, 1. — Ligustici, II, 3, 2. — Macedonici primi, II, 7, 4. — secundi, II, 12, 1. — tertii, II, 14, 3. — Massiliensis, IV, 2, 23. — Mithridatici, III, 5, 3. — Numantini, II, 18, 3. — Parthici cum Crasso, III, 11, 2. — cum Antonio, IV, 10, 2. — cum Ventidio, IV, 9, 3. — Pergameni, III, 20, 4. — Picentis, I, 19, 1. — Piratici, III, 6, 1. — Pontici cum Mithridate, III, 5, 3. — cum Pharnace, IV, 2, 61. — belli cum Porsena, I, 10, 1. — Punici primi, II, 2, 3. — secundi, II, 6, 2. — tertii, II, 15, 3. — Sabini, I, 1, 11; I, 15, 1. — Samnitici, I, 16, 1. — Sertoriani, III, 22, 1. — Servilis, III, 19, 3. — Socialis, III, 18, 3. — Syriatici, II, 8, 5. — Tarentini, I, 18, 5. — Thracici, III, 4, 1; IV, 12, 17. — Veientis, I, 1, 11. — Umbri, I, 17, 1. — Volsiniensis, I, 21, 1. — *Caussæ* bellorum plerumque occultæ, I, 11, 1. — *Caussas* motuum quærere, II, 6, 4. — *Caussis* ultro se suggerentibus imperium procedit, II, 8, 1.

Caussæ [forense vocabulum, pro actionibus, litibus dijudicandis], IV, 12, 37.

Cavelani reges, III, 10, 18.

Cedere [pro obvenire alicui. Sic, Carthago cessit], II, 2, 25. — Syracusæ *cesserunt*, II, 6, 33. [Ita Tacit. pr. Ann. « Antonii arma in Au« gustum *cessere*. »] — *Cedere* [pro succedere, sic, res *cessit*], II, 17, 13. — fortuna *cessit*, III, 1, 2. [pro vinci]; sic, pars regni Antiocho data,

2, 33. — *circumfusa* rostra, III, 6, 13. [Sic apud Livium, II, 65, 4: « circumfusi ducibus equites; » et apud Tacit. III, 5, 3: « circumfusæ « lecto imagines. » Nihil igitur mutandum erat Loccenio in illis Curtii, IV, 13, 6: « tantam multitudi-« nem circumfundi paucioribus « posse: » ubi et sequentia hanc lectionem postulant. Utitur idem auctor hoc significatu, III, 9, 12. Sic apud Justinum, IV, 4, 5: « Cir-« cumdatæ munitiones. » Quod pluribus exemplis firmat Berneccerus in omissis ad eum locum. »]

Cirta [urbs], III, 1, 15. [Augustin. ep. CXXX.]

Cisalpinus, IV, 4, 3.

Citare ad tribunal, IV, 12, 34.

Citerior Hispania [h. e. propior nobis], IV, 2, 29. — Oceanus, IV, 12, 46.

Cito, quam vere, triumphare male, non expedit, III, 6, 11.

Citra spem, III, 1, 2.

Cives urbem faciunt, non ædificia, I, 1, 9. [Adde orationem Pompeii apud Appianum, Civil. II, pag. 459. Alcæo primitus tribuit dictum hoc Aristides, tom. III, orat. 2] — *civium* favori velificari, I, 9, 5.

Civicus furor, IV, 2, 72. — *civica* rabies, III, 21, 5. [Pro bellis civilibus; ita Horatius, Od. III, 24: « et « rabiem tollere civicam. »]

Civilis conspiratio [h. e. cum civibus inita], IV, 1, 9. — insania [pro bello civ.], III, 21, 18. — *civile* tantum bellum non recte dicitur Cæs. et Pompeii, IV, 2, 4. — *civiles* discordias hostes læti accipiunt, IV, 9, 3. — ex *civilibus* bellis non triumphatum, III, 22, 10. — in *civilibus* bellis non temere pace contenti victores, III, 23, 7.

Civitas [pro jure civitatis], III, 12, 9. — *civitatis* jus poscunt Latini, I, 14, 1. — Socii, III, 18, 3. — *civitatem* beneficio alicujus nacti, nomen ejus accipiebant, III, 21, 16. [Talis M. Claudius; apud Liv. III, 44, 6.]

Clades fœda, II, 2, 23. — idonea [h. e. non modica], I, 12, 1. — illustris [pro nota, memorabili], I, 16, 9. — *clades* rerum, IV, 2, 6. — *clades* domus [pro exitio familiæ], I, 9, 5. — *clade* major Marius, III, 21, 10. [Ita, cladibus animosior Samnitum gens, I, 16, 7.] — *cladium* atrocitas, II, 6, 1.

Clamor in pecudum morem sublatus, III, 8, 6.

Clangor anseris, I, 13, 15. — *clangore* [scil. tubarum] consternati, elephanti, IV, 2, 67.

Clarissimi principes exsulatione multati, I, 22, 3.

Classici [subaudi milites, qui in navibus sunt].

Classicum [signum ineundi certaminis datum], III, 23, 5; IV, 2, 46.

Classis Cæsaris, naufragio castigata, III, 10, 17. — Carthaginiensium incensa, II, 15, 7. — *classis* cremata, ne incenderetur, II, 12, 6. — triumphans, II, 7, 6. — sex rostratarum, I, 11, 10. — gravis et Martia, III, 6, 4. — *classes* naufragio cæsæ, IV, 2, 75. — celeriter comparatæ, II, 2, 7. — *classes* Drusi ad Bonnam et Gesoniam, IV, 12, 26.

Claudius Drusus (Nero, privignus Augusti), IV, 12, 4. — Germanos vincit, IV, 12, 23. — moritur, IV, 12, 28. — ex provincia cognomen accipit [Germanici], ib.

Claudius Nero (C.) debellat Asdrubalem, II, 6, 50.

Claudius Unimanus prætor vincitur a Viriato, II, 17, 16.

re], III, 5, 19.— *commercia*, fœdus generis humani, III, 6, 1.

Commilitans luna, III, 5, 23.

um, IV, 4, 2. [Ita Justinus, V, 10, 3, et XI, 5, 3. Marcellin. pag. 396, 11, edit. Lindenbrog. L. Ampelius, ubi de Masinissa. Vide Savaronem ad concionem Sidonii.]

Commilito Romanorum Eumenes, II, 20, 2. — *commilitones* dii, I, 11, 4.

Comminisci [pro invenire, excogitare], II, 6, 27.

Comminuere hostem [pro frangere, et debilitare], I, 3, 3; II, 6, 28.

Commissa [est acies, h. e. præliatum est], II, 18, 11. — *commissa* acie [h. e. cœpto prælio], IV, 7, 10.

Committere aciem [pro initium pugnandi facere], IV, 2, 46. Ita committere bellum, pro incipere, II, 15, 1. [Sic Livius, III, 28, 1, et eodem sensu committere ludos *idem*, II, 37, 2; et Virg. Æneid. V, 113. Sic, « commissa proscriptio, et « finita, » opponuntur apud Velleium, II, 64, 4.]—*committere* bellum, [nonde initio modo, sed tota ejus duratione, dictum], IV, 2, 6.— [Committere, pro conjungere; unde commissura.] Sic, *committere* ponte Tiberinum, I, 4, 2.

Commune: in *commune* [h. e. in unum], II, 16, 17.

Communitus armis [h. e. probe instructus], III, 19, 11.

Comparatio belli cum contagione, I, 9, 18; I, 15, 1. — belli Syriatici et Persici, II, 8, 13. — Cæsaris cum fulmine, IV, 2, 63. — cum Tarquinio, IV, 7, 1. — civitatis cum domo privata, I, 6, 3. — Fabii cum Jove, I, 17, 5. — imperii crescentis cum adulto, I, 11, 8; I, 17, 3. — Paulli et Varronis, II, 6, 17. — Populi R. cum homine, Præfat. 4. — cum igne, II, 2, 1. — Pyrrhi cum Hercule, I, 18, 19. [Plures vide in locis notatis ad vocem quasi.] — in *comparationem*, [h. e. si compareturr, *au prix* dicunt Galli], IV, 10, 4.

Compedes, III, 19, 8.

Compendia [pro brevioribus viis], III, 3, 7. [Plin. fin. Paneg. « Quæ ad honores compendia pate« rent. »]

Compendium: in *compendium* missum bellum, I, 3, 3.

Competitor, III, 16, 1 et 4. — *competitor* imperii [pro æmulo], III, 1, 8.

Complorare [verbum funebre apte hoc loco usurpatum], II, 15, 8. [Videtur autem comploratio ista secuta, quum conclamatio jam fidem fecisset, actum esse. Livius, XXV, 26, 12: « Ut non modo lacrymis « justoque comploratu prosequerentur mortuos; sed ne efferrent « quidem. » Iterum, V, 39, 6: « Comploratis omnibus pariter, vi« vis mortuisque. » Cicero pro domo, cap. 37: « Nondum morte « complorata, petere arbitria fune« ris. Et hac cærimonia, quum de « morte alicujus innotuisset, dice« batur palam fieri. » Livius, I, 41, 11: « Tum demum palam factum « ex comploratione in regia orta. » Ad quem locum Gruteri notam consule. Aliæ tamen Livii editiones præferunt: « Tum demum palam « facta, etc. » Unde suspicabar, ita concipiendum locum istum: « Tum « demum palam facta, ex comploratione in regia, morte, Servius, « etc. » Nullibi certe « palam fieri » reperias absolute positum, sed adjectum ubique rei verbive casum. Sic

apud Sueton. Tib. XXII, 1 : « Ex-« cessum Augusti palam fecit. » Sed et aliis de rebus usurpatur « pa-« lam facere. » Probus de fuga Annibalis ex patria : « Hac re palam « facta. » Porro complorationis vox ab hac significatione transfertur etiam ad eos, qui imminens exitium velut in antecessum deplorant, ut hoc loco, et apud Justinum, XI, 9, 13 : « Conspectis ar-« matis invicem se amplexæ, velut « statim moriturae, complorationem « ediderunt. » Pertinet huc Livius IV, 40, 3, et XLI, 11, 5. Item etiam Senecа, ad Polybium III, 3, 3.]

Composita civitas [h. e. tranquilla, et quieta], III, 23, 3.

Computare [rationem subducere, colligere], III, 21, 25.

Conciliare favorem plebis, III, 12, 10.

Concio [pro multitudine, quæ concionantem audit], III, 21, 10. [Pro sermone], ita *conciones* turbidæ, III, 23, 4. — *concionem* habere, I, 1, 16.

Concipere mente, I, 5, 3. — votum, IV, 12, 15.

Concitare [pro excitare], IV, 5, 1.

Concretus gelu Danubius jungit ripas, IV, 12, 18.

Concubia nox, IV, 2, 37.

Concurrere, III, 21, 19. [De hac voce dictum in Indice Justiniano. Cui adde Cæs. de Bell. Gall. I, 52, et Silium, IV, 29.] — *concucurrit*, IV, 2, 33; [sic, « adcucurrit », Tacitus, H. III, 22, 6; et Apuleius, Metam. I, « decucurrit. » Cæsar, de Bell. Gall. II, 19 et 21, « excucurrisset », Suetonius Galba, XVIII, 6, « præcucur-« risti » ; Plautus, Menæchm. V, 8, 8, « procucurrissent » ; Livius, XXV, 11, 3, et XL, 30, 5; Cæsar, de Bell. Civ. III, 93.]

Concutere se [pro commoveri, tumultuari], III, 1, 2. — urbem, II, 15, 12.

Condere [pro perpolire, in talem splendorem producere, ut pro novo haberi possit], I, 3, 1. [Sic, Augustus condidit imperium, IV, 12, 66. Vide et Justinianum Indicem.]

Conditor artis militaris Tullus, I, 3, 1. — imperii Romulus, I, 1, 1. — *conditores* Tarenti Lacedæmones, I, 18, 2 et 6.

Conferre [pro comparare, contendere], Præf. 1; I, 18, 24; — [pro congregare, unire] II, 17, 3. — *conferre* ad admirationem [h. e. addere ad admirationem] Præfat. 3.

Confertissima tela [densissima], I, 14, 4.

Conficere bellum [pro patrare, finire], II, 15, 2. — hostem [pro debellare], III, 5, 23, et III, 12, 6.] — sacrum [pro sacrificare], I, 13, 16. — [pro interficere], III, 1, 8. — Sic, *conficere* se veneno, III, 7, 5.

Confinium maris et fluminis [pro confluente, ostio], I, 4, 2.

Confirmare fugientes, hortari, IV, 2, 82.

Confiscatio socii ac vivi regis, III, 9, 3. [Sic Sueton. Calig. cap. 41, « confiscare equites », h. e. bona eorum in fiscum redigere.]

Conflare [habet vim conficiendi, excitandi.] Sic dicit, conflare discordiam, I, 24, 1. — egestatem, IV, 1, 1. — exercitum, III, 19, 10. — fulmen, II, 6, 9. — incendium, III, 17, 2. — seditionem, I, 24, 1.

Confluentes, IV, 6, 3.

Congerere pila [h. e. confertim jacere, conjicere], I, 18, 10.

Congregare corpus unum ex variis elementis, I, 1, 9.

Conjuratio Galliarum maxima, III, 10, 20. — *conjuratio* [pro factione], IV, 2, 15.

Consalutant exercitus, IV, 6, 3. [Adde Tacitum, H. II, 42, 3; Livium, VII, 42, 5.]

Consanguinea civitas, I, 3, 9. — *consanguinitas* impetrat auxilia, I, 18, 6; III, 1, 15.

Conscientia amissæ fortunæ [pro memoria], II, 12, 10.

Consecrare [sacrum sancire, sacrosanctum facere]; sic, Remus Urbem sanguine suo *consecrat* [h. e. sanctam facit, et inviolabilem], I, 1, 8. [Sic Marcianus, lib. VIII, de Divis. rer. definit: « Sanctum est, « quod ab injuria hominum defen« sum atque munitum est. » Consecrare autem duplicem vim habet: sicut et sacrosanctum facere, nam et is, qui ob delictum aliamve caussam diis devovetur, sacrosanctus dicitur. Vide Liv. III, 55, 6.] — Sic igitur *consecrare* se manibus dicitur senatus, I, 13, 9. — et Decius, I, 17, 7. — quod de patre ejus devovere dixerat, I, 13, 3. [Ita Plinius Paneg. cap. 64: « Caput suum deorum iræ « consecrare. »] Sic, Marti *consecratus* ager regius, I, 9, 1. [Quomodo equos consecrare, Sueton. Cæs. cap. 81.]

Consecratio Romuli, I, 1, 17 [h. e. ἀποθέωσις].

Consenescere [h. e. evanescere, deficere tempore], ita *consenescit* imperium, Præfat. 8. — impetus, III, 3; 5; IV, 2, 42. [Posuit hoc verbum Livius, IX, 19, 6, de exercitu; et XXV, 12, 3.

Conserere manum [pro confligere], II, 18, 14.

Consilium Augusti super Hispanis, IV, 12, 59. — Pompeii super piratis, III, 6, 14. — *consilium* reip. penes senes, I, 1, 15. — *consilium* a senioribus petitum, II, 6, 26. — in *consilium* vertendus error, III, 3, 8. — *consiliis* se tradere [est sinere se regi consiliis], II, 8, 6. — *consilia* Cæsaris et Pompeii diversa, IV, 2, 38. — *consiliis* quoque dimicatum, I, 18, 14. — *consiliis* suis vincendus hostis, II, 6, 26. [Consilium autem dictum putem a Conso, quem arcanorum consiliorum præsidem vocat Dionysius, II, 31, quemadmodum et Consentes deos vocatos putem, quod (ut est apud Augustinum, Civit. IV, 23) in consilium Jovis adhibeantur.]

Consortium honorum, I, 26, 4.

Conspiratio [in bonam partem, pro consensu, conjunctione], III, 16, 5. [Sic etiam Justinus.] — *conspiratio* civilis [h. e. conjuratio inter cives tantum inita], IV, 1, 9.

Constat [h. e. certum est], II, 6, 60; II, 18, 2.

Consternati equi, I, 7, 3; I, 18, 8. — elephanti, IV, 2, 67.

Constitutum [pro pacto], IV, 7, 14. — ad *constitutum* [pro ad scopum], II, 6, 16.

Consulatus Calendis Januariis initus, III, 21, 17. — negatus absenti, IV, 2, 24.

Consulere aliquem [pro consilium petere], I, 16, 10; [pro interrogare] I, 7, 7. — *consulere* alicui [h. e. adesse ei ope consilio], I, 9, 2. [Sic apud Tacit. XI, 36, 2.] — *consulere* in aliquem sæve [pro statuere], III, 7, 5. [Ita Justinus, XLII, 5, 4: « crudeliter consulere. » Liv. XLV, 8, 6: « In secundis rebus « nil in quemquam superbe ac vio« lenter consulere decet. »] — *consulere* [pro quærere, etiam per jo-

cum, aut superbiam], III, 3, 6. [Sic apud Tacit. I, 10, 10: « Consul- « ti per ludibrium pontifices. »]

Consulum origo et etymologia, I, 9, 2. — *consulem* se ipse facit Cæsar, IV, 2, 21. — *consules* sociorum ad similitudinem Romanorum, III, 18, 6.

Consumere [sensim absumere, atterere], III, 5, 2; III, 19, 8.

Consummare Italiam [h. e. integram sub se redigere], I, 18, 1. [Consummare enim est totam summam colligere.]

Consurgere [pro bellum capessere], II, 12, 3; II, 17, 3. [Affini significatu dicunt « Alzarce » Hispani.] — *consurgere* contra aliquem, III, 18, 5; III, 20, 12. Vide *Assurgere*.

Contagio [morbus serpens, a contingendo; transfertur deinde ad alias quoque res], ut *contagio* bellorum, I, 9, 8; II, 13, 1; II, 17, 8; II, 18, 4.

Contagium belli, I, 15, 1. — deditionis, III, 14, 2.

Contemtus urbis incensæ, I, 14, 1. — *contemtus* hostis gravior, II, 14, 2.

Contendere [pro certare], Præf. 2. Sic, *contentio* [pro certamine, pugna], I, 3, 4.

Continua pax [h. e. continuata per totum orbem, nusquam interrupta], IV, 12, 64.

Contis pugnatum, III, 3, 16.

Contrahere [pro adunare], III, 10, 20 et 22; IV, 2, 38.

Contrebia [urbs], II, 17, 10.

Controversia : sine *controversia* victoria, h. e. (verba sunt Agellii, V, 6) impulvere, ut dici solet, incruentaque, I, 18, 13.

Contumacia numinum, I, 7, 8.

Contumelia et injuria differunt, IV, 12, 30. [Sic Justin. XII, 12, 6: « Suppliciis suis potius saturet se, « quam contumeliis. » Apud Liv. VIII, 23, 5: « Contumeliam inju- « riamque se depulsuros esse di- « cunt Samnites. » Liv. I, 40, 4 et 5: « Ferro eam arcere contume- « liam statuunt. Sed et injuriæ do- « lor in Tarquinium ipsum, magis « quam in Servium, eos stimula- « bat. » Augustin. in Confess. III, 8: « Ubi libido est nocendi, sive « per contumeliam, sive per inju- « riam. » Liv. XXVI, 29, 7: « Quan- « to major injuria, immo contume- « lia est. » Confer Tacit. XIV, 31, 1 et 3.]

Convenire [pro complacere ex pacto], IV, 2, 80; IV, 7, 14. [Unde pacta conventa dicimus.] — Quasi ita convenisset inter Pœnos et Macedones, II, 14, 1.

Conventum agere. Vide *A*.

Conversi a Clusio Galli, I, 13, 7. — ad externa auxilia Pœni, II, 2, 23. — in spectaculum belli elephanti, I, 18, 8. — *conversa* ad Septemtrionem plaga, IV, 12, 3. — in Orientem acies, III, 3, 15. — *conversa* clade [h. e. mutata belli fortuna], III, 5, 17.

Conversio Rom. dominationis, IV, 3, 8. [Ad eum locum conf. Tacit. Hist. I, 16, 8.

Convertere mentes hominum in se, II, 17, 14. — se in aliquem, III, 1, 4; III, 3, 11. — *converti* ad arma, II, 18, 4. — populationes, III, 22, 8. — in rabiem, furorem, II, 18, 15. — in se, II, 19, 4.

Conviviorum magnificus apparatus, III, 12, 12.

Convolvere, II, 11, 1. Vide *Involvere* et *Trahere*.

Cooptatio [pro adoptione], IV, 4, 2.

Coortus, II, 6, 45.

Decæates [pop.,] II, 3, 5.

Decemviratus, I, 24.

Decennis obsidio Veiorum, I, 12, 8.

Decimæ prædæ Apollini missæ, I, 12, 10.

Decimus prænomen, II, 17, 12.

Decius Mus cos. se diis Manibus devovet, I, 14, 3. — Item ejus filius, I, 17, 7.

Decoquere [neutraliter], Præf. 8. [Ad hunc modum Livius, XL, 37, 4 : « Suspicio insinuaverat animis. » Plinius, XXXVI, 15 : « Ad infinitum « auxere numerum. » Symmachus, Epist. VII, 75 : « Munus inchoat. » Ambrosius, lib. II, contra Symmachum : « Mundi primæva muta- « runt. »]

Decretum fatorum, II, 6, 37.

Decurrere [De Dacis Danubium transeuntibus], IV, 12, 18. [Videtur expressum ex illo Virg. Georg. II, 497 : « Aut conjurato descen- « dens Dacus ab Istro. » Ad quem locum male Servius conjurationem Barbarorum comminiscitur. Quum accipiendum esset de quadam quasi collusione Danubii cum Dacis. Sicut apud Claudianum conjurati venti dicuntur. Statius, Theb. I, 20 : « Et conjurato dejectos ver- « tice Dacos. » Quod tamen aliter longe exponit Gevartius, ibidem.]

Decus [pro re per se decora]; sic, decus gentis, II, 15, 12. — libertatis, pudicitiæ, I, 9, 1 ; —[pro ornamento rei, cui accessit]; sic, *decus* Græciæ Athenæ, III, 5, 8. — Hispaniæ Numantia, II, 18, 1. — victoriæ Gallicanæ Vercingetorix, III, 10, 20. — *decora* quibus imperii dignitas eminet, I, 5, 6. — *decora* et ornamenta sæculi sui Marius et Sylla, III, 21, 2. — *decus* [pro gloria], III, 5, 21.

Dediti interfecti, III, 21, 24.

Deditio Campanorum, I, 16, 2. — Mancini, II, 18, 7 ; III, 14, 2. — Posthumii et Veturii, I, 16, 12. — *deditiones* ejusmodi non acceptæ, I, 16, 12. — *deditionis* extrema, II, 17, 27. — *deditio* [pro tabula aut nuntio deditionis], sic, deditionem suam ad Pompeium mittunt Cretes, III, 7, 5.

Deducere montibus, IV, 12, 52.

Deesse [pro non adesse, non juvare], III, 11, 6 ; IV, 9, 2. — [pro abesse, non esse]. hoc *deerat* unum malis, III, 21, 1, —[Ne quid mali *desset*. Vide *Ne*.]— sævitum, donec *deessent* qui occiderentur, III, 21, 5.

Defectio Solis, I, 1, 17.

Deficit bellum [pro desinit, finit], IV, 2, 6. — *deficiunt* quidam, II, 2, 17. [H. e. linquuntur animo, seu, ut Varro, lib. IV, de Vita P. R. loquitur, « metu debilitantur. »]

Defixus admiratione, II, 6, 59. [Quod in vehementi admiratione stupor quidam oriatur, quo in unum quem locum defiguntur oculi. Sic, « defixus ob metum. Tac. » I, 68, 3 : « Extremo metu corpora defixere in « his vestigiis. » Idem Agr. IV, 4.]

Deformata majestas [polluta, inquinata], II, 2, 25.

Degredi ab arce, III, 16, 6. [Nam particula *de* in compositionibus fere denotat motum ad inferiorem locum.]

Dehinc, Præfat. 7 ; II, 8, 17. [Sicut deinde.]

Dejotarus [Gallogræcus], IV, 2, 5.

Delectus Gallici, Germanici [pro ipsis militibus, ex iis delectibus], IV, 2, 5. — *delectum* agere [h. e. deligere milites antiquo more], III, 10, 22. — *delectus* puerorum, virginum, II, 8, 9.

Delibare [leviter degustare], II, 6, 40.

Deliciæ æstivæ [h. e. locus, ubi per æstatem delectamur], I, 11, 7. — *deliciæ* Tarentinæ, I, 18, 27.

DELMINIUM [urbs], IV, 12, 11.

DELOS [ins.], III, 5, 8.

Denique, eleganter usurpatum, I, 16, 3. [Sic apud Cæs. de Bell. Gall. II, 33, et Hirtium, de Bell. Alex. cap. 35.]

Deploratus [pro desperato, deperdito], sic, deplorato exitu, II, 18, 15. — *deploratis* rebus, II, 15, 16.

Deprehendere aliquem [pro capere, prehendere], III, 19, 12. — *deprehendere* experimento, III, 4, 1. [Sic Quintilianus Instit. Orat. I, 12: « Mirum sit forsitan, sed experimen« tis deprehendas. »] — *deprehendere* [pro incauto et nec opinanti imminere, et eum opprimere, Gallice *surprendre*], II, 12, 7; II, 17, 12. [Hoc sensu Livius, XXXVIII, 21, 8; Tacitus, III, 53, 2; et Agr. XXXIV, 4; Plinius, Epist. III, 12; Seneca Rhetor, lib. III, controv. a princ.; Seneca, Epist. XLIII; Curtius, V, 3, 22.]

Deprehensus, II, 12, 7. [Quomodo putem legendum etiam III, 6, 12: « Putares non ab illis Cato« nem, sed illos a Catone depre« hensos, » Plinius Epist. lib. III, ad C. Attil. Severum.]

Desævire [pro sævire, sævitiam suam exercere], II, 6, 12.

Descendere gladiis in jugulos, III, 10, 3. [Liv. lib. II de Tarquinio cæso: « Ferrum non alte descen« disse in corpus. »]

Desciscere in regem [h. e. regem fieri ex imperatore Romano], IV, 3, 4. — in monstrum, IV, 11, 3. [Usurpatur autem ita verbum hoc, quum aliquis in pejus mutatur, ut degenerare.]

Descitum est, III, 5, 6.

Describere annum in menses [pro definire, partiri], I, 2, 2.

Desertor Pompeii [pro desertore ex exercitu Pompeii], IV, 2, 52.

Desinens Pyrenæus [h. e. extremus finis Pyrenæi, IV, 12, 46.

Desperare armis, I, 18, 14. — victoriam, IV, 2, 86. [Sic, « desperare « oppido, » Cic. in Pison. c. XXXIV.] — cum *desperatis* non pugnandum, II, 18, 13.

Destinata mors [h. e. præconcepta et proposita], II, 18, 12.

Destituit regem suum pop. Romanus, I, 9, 1. [H. e., ei parere non vult amplius.]

Desub Alpibus, II, 3, 2. [H. e., ex eo loco, qui est sub Alpibus, sicut « dehinc », et]

Desuper, III, 2, 6; III, 3, 16. [Sic Tacitus, II, 16, 4. Vide Taubman. ad Virg. Æn. VII, 289, et omnino Salmasium ad Capitolini Macrinum, cap. 11.]

Detergere remos, II, 2, 8. [Ita Livius, XXVIII, 30, 10; XXXVI, 44, 6; XXXVII, 24, 1; XXXVII, 30, 9; « et detergere pinnas, » XXXVIII, 5, 3. Sic Curtius, IX, 9, 16: « Ab« stergerique invicem remi. » Apud Diodorum, XI, 18, in fine est; τοὺς ταρσοὺς παραιρεῖν; ubi interpretes bene; remorum alas detergere. Cæsar, de Bell. Civ. I, 58: « Remos « (transcurrentes) detergere. » Adde Hist. de Bell. Alexand. cap. XV.]

Detonare [sic, detonat tempestas Syllana intra Italiam], IV, 2, 2. — turbo civilis insaniæ, III, 21, 18. — turbo primi impetus, II, 6, 10. — *detonare* in subjectos hostes, I, 17, 9.

Detrahere arma, II, 6, 23. — præ-

sidia, II, 2, 12. — torquem, I, 13, 20. — aliquem in carcerem, I, 24, 3.

Detrectare [pro recusare], I, 22, 2. [Sic legendum putem apud Livium, III, 49, 2, « detrectantem », pro « retractantem. » Detrectare aliquem, pro vituperare; ita aliquoties Tacitus. Sallus., Jug. LIII, 3: « Adversæ res etiam bonos detrectant, » h. e. adversa etiam fortium existimationem imminuunt.]

Detruncare populum [apposite posuit hoc auctor de Dalmatis, quibus Delminium eorum caput ereptum erat], IV, 12, 11. [Sic apud Paul. Diac. lib. XVI: « Detruncatus Orestes. » Hieronymus in Prophetam Abacuc, cap. III: « Quum « Tyrannus detruncatur, imagines « quoque ejus deponuntur et statuæ. »]

Deus, Dea. Vide *Dii.*

Devovere aliquem, I, 13, 9. — hostilibus diris, III, 11, 3. — se Manibus, I, 14, 3; I, 17, 7. [Idem multis post sæculis fecit Claudius Imp. apud Victorem, de Cæsaribus, cap. 34. Vide Dresserum in Millen. IV, pag. 450.

Dexter: a *dextris*, III, 2, 2.

Diadema, IV, 11, 3.

Diæus [Achæus], II, 16, 5.

Dictator ab aratro, I, 11, 12. — perpetuus Cæsar, IV, 2, 91. — Augustus, IV, 12, 66.

Dictu difficile, II, 6, 52. — horribile, I, 16, 12; II, 6, 12; IV, 12, 13. — incredibile, II, 1, 2. — parva res, II, 6, 47. — turpe, IV, 2, 20. — turpis contumelia, I, 18, 5.

Didius (M.) Thraces vincit, III, 4, 5.

Didius, Cæsaris legatus, IV, 2, 75.

Dies Alliensis pugnæ fastis damnatus, I, 13, 8. — *dies* stati sacrificiorum, I, 13, 16. — frigidus et nivalis, II, 6, 12. — nebulosus, ventosus, III, 3, 15. — *die* [pro diei], II, 2, 10. — *diem* pugnæ ab hoste petere, III, 3, 14. — *dies* festi, comitiales, III, 10, 21. — *dies* [pro clade, aut pugna decretoria, Gallis *journée*], IV, 12, 35. [Ita Cicero, pro Sextio, cap. 36: « Cinnano atque Octaviano die. » Non abit illud Taciti, Agr. XXXIV, 5: « Imponite quinquaginta annis magnum diem. »] — non fuit major sub imperio Romano dies, etc., II, 6, 58. [Sic, dies ille Syllanus, Cic. ad Attic. X, 6. Vetus Poeta, in catalectis Scaligeri, pag. 233: « Quis « fuit ille dies, Quo Marium vidit « supra Carthago jacentem? » Quo loco legerim « juxta. » Vide Velleium II, 19, 6, unde versum hunc expressum putes.]

Differre. Vide *Dilatus*.

Differtus [pro referto, repleto], IV, 11, 11. [Vide Cœlium Rhodiginum, Var. lect. IX, 10.]

Difficilis aditu gens [quæ difficulter adiri potest], IV, 12, 19.

Digerere in classes [pro distinguere, dividere, describere], I, 6, 4.

Dignitas [pro existimatione, reputatione. Cicero, de Invent. II, 55, ita definit: « Dignitas est alicujus honesta, et cultu, et honore, et verecundia, digna auctoritas. » Sic, *dignitatis* suæ superstitem vivere, miserum est], IV, 2, 51. — integra *dignitate* paranda victoria, I, 12, 6; — [pro honoribus.] Ita *dignitate* paranda præsidia, IV, 2, 9. — *dignitatis* discrimina in tabulis, I, 6, 3. — *dignitati* reorum parcendum, IV, 1, 10; — [pro insignibus honorum] I, 13, 10. — Sic, *dignitas* equestris [pro anulis], II, 6, 18. — et, in *dignitate* sua mori volunt Romani senes, I, 13, 10; [pro

reverentia, majestate:] sic, dignitas imperii, I, 5, 6. — pop. Romani, I, 8, 5. — *dignitas* [pro decore], sic, dignitas matrimoniorum, I, 25, 1. — natalium, I, 26, 5. — triumphi, III, 29, 8.

Dii Manes, I, 14, 3; I, 17, 7. — *dii* urbium, III, 18, 14. — *dii* a Carthagine aversi, II, 6, 20. — Annibali resistunt, II, 6, 44. — *deorum* cultus ex instituto Numæ, I, 2, 2. — *deorum* instinctu Romani contra Reges consurgunt, I, 9, 1. — *deum* miseratio Antonii legiones servat, IV, 10, 4. — *diis* commilitonibus quasi stipendium redditum, I, 11, 4. — *diis* hominibusque adversa cupiditas Crassi, III, 11, 2. — *diis* hominibusque infestus Marius, III, 21, 12. — *deis* ceteris cedentibus, Juventas et Terminus restant, I, 7, 7. — de *diis* queri, II, 6, 14. — *dea* Egeria, I, 2, 4. — Syria, III, 19, 4. — *deo* quodam assidue incitante, II, 3, 2.

Dilatio donata, IV, 2, 93.

Dilatus hostis [h. e. repressus, submotus], III, 21, 6; IV, 12, 19. — *dilata* potius quam oppressa vindicta Cæsaris, IV, 7, 4. [Ita Justinus.]

Diligentia minimæ domus maxima civitas continetur, I, 6, 3.

Diluvium : quodam quasi *diluvio* correptum imperium, IV, 2, 3.

Dimicare [pro bellum gerere], I, 10, 8; II, 7, 2; II, 17, 5; [pro prælium facere, manum conserere] I, 11, 1.

Dimittere [pro emittere, de porta dictum], I, 12, 3. — *dimittere* arma [pro relinquere], I, 10, 4. — *dimittere* vela [huc illuc mittere], I, 18, 3. — *dimittere* urbe [paullo mitius, quam pellere, exigere], I, 9, 3. [Sic fere, « uxorem repudio dimittere. » Justinus, XI, 11, 5. Quomodo sæpe etiam locutus est Suetonius.]

Diræ [pro exsecrationibus, imprecationibus], II, 6, 8; III, 11, 3. [Eumenes, apud Justinum, XIV, 4, 13 : « Has vobis diras atque inferias « dico. »]

Direptio Veiorum, I, 12, 10. — regiorum bonorum, I, 9, 1.

Dirigere aciem [pro instruere], II, 6, 58; III, 16, 5. [pro disponere], IV, 12, 26. [Sic fere Arnobius, lib. I, statim post princ. « per diversas artium disciplinarumque rationes ingenia dirigunt. »]

Diruere ipsas ruinas urbium [est sæpius diruere, donec vix vestigium restet], I, 16, 8.

Discere [pro intelligere], II, 10, 3.

Discerptus a senatu Romulus, I, 1, 17.

Discingere [cinctu solvere, baltea adimere], II, 4, 3. [hinc intelligas quid sit accinctus, discinctus: inprimis illud Taciti, H. II, 88, 3: « Incuriosos milites vernacula ur« banitate quidam spoliavere, ab« scissis furtim balteis, an accincti « forent, rogitantes. »]

Disciplina militaris, I, 3, 2. — continetur metu hostis, III, 12, 2. — ferociam temperat, II, 12, 3. — ejus necessitas, I, 14, 2. — in *disciplinam* quomodo redacti milites a Scipione, II, 18, 10. — *disciplina* Romana assueti Thraces, IV, 12, 17.

Discolor vestis Samnitum, I, 16, 7.

Discolores vittæ Fidenatium, I, 12, 7. — discoloria arma Bituiti, III, 2, 5.

Discordiæ Romanæ pœnas dat Hispania, III, 22, 8. — *discordiæ* magis Romanæ fiducia, quam virtutis suæ, bellum movet Pharnaces,

IV, 2, 62. — *discordias* civiles læti accipiunt hostes, IV, 9, 3.

Discrimina patrimoniorum, dignitatis, ætatis in tabulis, I, 6, 3.

Discussum nefas [h. e. oppressum et impeditum], III, 18, 9. — *discussi* hostes, I, 18, 13. [Ita fere « audaciæ periculum discutere, rem « discutere, » est apud Livium, II, 52, 6; XXXIX, 10, 8, et XLII, 12, 4. « Discutere consilia, » Justinus. « Bellum sepultum atque discus- « sum; » Velleius, II, 75, 1.]

Dispellere [pro pellere, expellere, dissipare], III, 5, 11.

Disponere insidias, III, 10, 8.

Dissipare præsidia [pro dispellere], IV, 9, 4.

Distincta radiis corona, IV, 2, 91.

Distrahere hostem, I, 3, 4. — pop. Romanus per diversa terrarum *distrahitur*, III, 6, 1. — Fufetius inter duos currus *distrahitur* [h. e. discerpitur, dilaceratur], I, 3, 8.

Distributus curiis atque collegiis [pro in curias, per curias], I, 6, 3.

Distringere [pro stringere], II, 2, 17. [Sic Tacitus, XII, 51, 4, « dis- « tringit acinacem; » Cæsar, de Bell. Gall. I, 25, « districtis gladiis. » Ita « districte » pro « stricte », in l. XV. de Recept. arb. — *distringere*, [pro distrahere, distinere], II, 13, 1. — Sic, urbem incendiis *distringere*, IV, 1, 2; [Plinius, paneg. cap. penult. « Non « te distringimus votis », h. e. pluribus et diversis votis animum tuum distrahimus;] — hinc, districti, III, 5, 5; — districtum circa mala sua imperium, IV, 12, 1; [sic, « districto » in lib. XVI, § arbiter. de Recept. arb. in quo et illa verba, « quum potest proferre », ex incuria librariorum aut marginali nota, putem irrepsisse, nihil enim clarius hac sententia: « quod si potest, quare non cogat eum, quod sine ulla districtione ejus interdum futurum est? » ubi et illud « interdum » pro « in- « terim » acceperim.]

Diu non latent scelera, III, 1, 6. — *diu* et ancipiti semper acie cum Sertorio dimicatum, III, 22, 6. — *diu* triste prælium, IV, 2, 78.

Diversitas rerum aciem intentionis abrumpit, Præfat, 3. — *diversitates* pro gentium locorumque natura, III, 10, 6.

Diversus a patre Pompeius, IV, 8, 2. — *diversa* fuga et morte consumti, IV, 2, 60. — *diversa* gentium terrarumque [h. e. diversæ gentes, terræque], III, 5, 27; II, 6, 41; III, 6, 1; III, 19, 2. [Sic « profun- « da camporum, prærupta collium, « ardua montium »: Justinus, XLI, 1, 11: « opportuna locorum; » Tac., IV, 24, 2: « opaca locorum; » Virg. Æn. II, 725: « opaca viarum » ; idem, Æn. VI, 633: « avia itinerum; » Velleius, II, 75, 4: « edita montium; » Curtius, VI, 6, 25.] — *diversa* [pro contrariis], II, 2, 24. [Sic « diversum iter, » apud Senecam, Epist. 83, post princ.] — *diversissima* pars [quam longissime ab altera semota], II, 6, 51.

Dividere cælum, cœnum, III, 17, 6. — *dividendis* agris creati triumviri, III, 14, 5. [Ita « constituendæ reip. rei gerendæ », quibus apud auctorum libros sæpius additam invenias vocem « caussa, » dubium an ab ipsis.]

Divinus apparatus [pro maxime admirabili], III, 6, 7, [quo nomine honestarunt omnia, quæ communem humanitatis infirmitatem videbantur excedere: ut et voce « cælestis.] »

Divisa toto orbe Britannia, III, 10, 2.

tinetur, I, 6, 3. — *domus* [pro familia], III, 8, 1; IV, 8, 1.

Donare sacris, famæ, III, 5, 10. [Sic Just. XXXVIII, 6, 6; XXXVIII, 9, 9; Suet. Aug. V, 2; Liv. Epit. CXXII.] — *donare* regna consuetus pop. Romanus, III, 9, 3. — *donata* dilatio [pro data], IV, 2, 93.

Dos, I, 1, 14.

Dravus [fl.], IV, 12, 8.

Drepanæ [urbs], II, 2, 12.

Drusiana seditio, III, 17.

Drusus (M. Livius) Thraces vincit, III, 4, 5.

Drusus (M. Livius) trib. pl. III, 17. — dominandi cupidus, III, 18, 3.

Drusus Augusti privignus. Vide *Claudius Drusus*.

Dubii tumuli [pro periculosis, non exploratis], II, 12, 5.

Dubito: non *dubitat* fama de origine Romuli, I, 1, 2. [alii dicerent, constans fama est,] — non *dubitant* cuncti, caput inventum imperii sedem promittere, I, 7, 8. — non *dubitat* verberare filium Tarquinius [h. e. non veretur], I, 7, 6.

Dubium clipeos an armillas, I, 1, 12 — [Quum duo contraria, quorum uno proposito, alterum non potest ignorari, eloqui volumus, hac phrasi ita utimur, ut alterutrum tantum exprimamus.] Sic, occisus Remus, dubium an jussu fratris, I, 1, 8. — oblata Cæsari regni insignia, *dubium* an ipso volente, IV, 2, 91. [Sic apud Tacitum, I, 5, 5: « exstincto, dubium an quæsita morte; » et V, 1, 3: « Cæsar Liviam au fert marito, incertum an invitam. » Sic, « matre humili, incertum an ingenua, » Sueton. Oth. I, 2: « incertum sponte, an evocatus, » Suet. Vesp. I, 2: « incertum an offensus, » Tacit. VI, 50, 7: « incertum an metu, » Tac. H. I, 75, 3: « conscios non edidit, incertum an occultans, » Tac. XI, 28, 1; et XV, 64, 2: « incertum an ignaræ. » Ut ita clare satis apparet, non aliter scripsisse auctorem nostrum], II, 14, 3, quam; « *dubium* an servus. » [Idem obvenisse Suetonio vereor, Aug. XXVIII, 2, scripserat forte: « in retinenda rep. perseveraverit. Dubium an voluntate »; qui minus percipiebant sensum, de suo largiebantur: « Dubium eventu meliore, « an voluntate. » Sic in Epist. Alex. ad Aristot. cujus interpres Cornelius Nepos creditur: « Scorpiones ad castra innumeri confluxere tumultuaciti nostro, an siti, incertum erat. » Scribe, « incertum, » deleto, « erat. » Certe plus opinor in bonos auctores peccatum esse a sciolis istis addendo et intercalando, quam expungendo. Cujus rei multa hinc inde notavi exempla. Sic apud Agellium, X, 15; verba Varronis referuntur: « quod Jovi immolata hostia albato fieri oporteat. » Vix dubito fuisse: « quod Jovi hostia albata fieri oporteat. » Sic ex Livii contextu, III, 48, 9, particula « eo »; XLIII, 7, 7, vocula « se; » XLIII, 11, 10, forte ista quoque: « patres acceperunt; » certe duæ voces « qui » et « referebant, » eliminandæ sunt. Sic in § 3, Inst. de adopt. insititia vox est « pater, » et in § 6, « eo alienum. »]

Ducatum sceleri præbere [h. e. ducem esse sceleri], III, 21, 2.

Ducere sanguinem [sicut trahere originem], III, 18, 1. — *duci* jubere, III, 21, 27. [Nempe ad supplicium, solennis formula. Seneca, Epist. 4: « At si forte in manus hostium incideris, victor te duci jubebit. » Vide eundem, de Ira, I, 16, 20, 22 et 24; item, II, 33, 3, et alibi.]

Ducis artes, IV, 10, 2. — *ducis* inopia intercidunt consilia, IV, 7, 2. — *duci* sæpe cum suo milite, quam hoste, acrius præliandum, II, 18, 9. — sub bono *duce* magis apparet boni militis vigor, III, 22, 3. — *ducum* bonorum effectus, II, 17, 13. — *ducum* maximi, Scipio, et Annibal, II, 6, 58. — *duces* [pro auctoribus, concitoribus], I, 9, 1. —Sic, *duces* factionis, III, 16, 6, [pro principibus, primariis]; — sic *dux* legationis, II, 6, 7, [quod aliis est «caput,» aut «princeps.» Vide Liv. XXXIV, 56, 6; XLII, 6, 4. Sall. Jug. cap. 16.—[*dux* in feminino genere], *dux* fugæ regina, IV, 11, 8. [Sic ap. Cic. de Nat. deorum, II, 41; «dux nocturna.» Apud Livium «Clœlia dux agminis virginum,» lib. II: apud Ovid. in Epist. Paridis, versu 114; «sponsor dea»; apud Justinum, «auctor urbs, et capra.» Sic lego apud Senecam, Medea, versu 979: «Ut ipsam sceleris auctorem horridi Capiamus.»]

Duillius (C.) cos. II, 2, 7, et 10.

Duntaxat [pro saltem], IV, 12, 61.

Duodeviginti, II, 6, 1.

Durius [fl.], II, 18, 2.

Dyrrachium [urbs], IV, 2, 40.

Ebur curule, I, 5, 5.

Eburones [pop.] III, 10, 7.

Ecce jam, IV, 2, 10. [Videtur æquivalere Gallico *Voire*. Sic. apud Auctorem dialogi de *Oratoribus*, IV, 3: «Circa Medeam, ecce nunc circa «Thyestem.» Sic apud Plautum est «eccere», Menæchm. II, 3, 50; et Trinummo, II, 2, 115.]

Edicta crudelissima Mithridatis, III, 5, 7. — Syllæ, III, 21, 25.

Effectus est agger [pro confectus est, exstructus est], IV, 2, 85.

Efferre se [pro surgere, se erigere.] — *efferre* se altius et incivilius, I, 26, 8. [Tacito, I, 12, 6: «est «plusquam civilia agitare.»]

Efferus [admodum ferus], IV, 12, 12. — *effera* gens, IV, 12, 48.

Efficax ad concordiam, I, 23, 2. — ad victoriam, IV, 2, 50. — *efficax* apud pares stoliditas, IV, 12, 16. — *efficacior* fortuna, quam virtus, IV, 7, 11.

Efflagitare mortem ab aliquo, V, 10, 10,

Efflare: quod moriens efflavit, IV, 7, 11. [Videtur singulariter usus hoc verbo auctor, quasi voluisset dicere, simul cum anima vocem hanc exspirasse Brutum. Ferme ut ille apud Papinium, Theb. V, 578, «Implorantem animam dominis assibilat aris.»

Egestas ex opulentia, III, 12, 12.

Elanguet robur [h. e. languendo evanescit], III, 3, 11.

Elapsa custodiam, I, 10, 7. [Sic Tacitus, I, 61, 7: «pugnam et vin«cula elapsi.» Sueton. MS. Torrentii, Augusto, XIV, 4: «qui oppidum «eruperant.»]

Elata montibus suis Roma, III, 3, 21.

Elegantia Tarquinii, I, 5, 1. [De hoc vocabulo disputat Agellius.]

Elementa: ex *elementis* variis unum corpus, I, 1, 9.

Elephanti, I, 18, 6. — dubium auxilii genus, I, 18, 13. — auro, purpura, argento ornati, II, 8, 16. — gentibus Transalpinis maximus terror, III, 2, 5. — subito clangore consternati, IV, 2, 67. — ab Indis

Vir. Illustrib. et Dio, lib. LII, pag 541 : « Ut ita videatur in Camillo « tamquam nova res invidiam; in « cæteris, tamquam illustri jam « exemplo introducta, veniam ha« buisse. »] — *equos* ex præda eligunt Cherusci, IV, 12, 25. — *equos* inertes mœrent Germani, IV, 12, 32. — *equos* quaternos senosque transilire, III, 3, 10.

Ergastula, III, 19, 3. — e ferro *ergastulorum* recocto gladii fabricati, III, 20, 6. — *ergastulis* effractis, exercitum comparat Athenio, III, 19, 6. — Sex. Pompeius, IV, 8, 1. — *ergastula* [pro servis ergastulariis], ibid.

Erigere [pro animare. Sic, erigere ad jus pristinum libertatis], III, 10, 21. — ad spem, III, 18, 3. — animos suorum, IV, 2, 84. — *erigere* ad se, ad plebem [sibi, plebi, faventes reddere], III, 17, 6. — *erigere* libertatem in dominos, I, 21, 2. [Alibi, II, 16, 2, reddit, libertate ab aliquo data adversus ipsum uti. Eadem forma apud Senec. de Benef. V, 15, 6 : « Accepti ab illa « (patria) exercitus, in illam con« vertuntur. »]

Error victoriam dat, IV, 7, 11. — *error* vertendus in consilium, III, 3, 8.

Erubescendi anni, III, 12, 3. — *erubescenda* caussa belli, II, 14, 13. [Sic, « erubescenda sentina. » Val. Max. II, 7, 1.]

Eruditrix, II, 6, 38.

Erumpit furor, III, 18, 9. — hostis, III, 2, 2. — nefas, III, 1, 6. — turbo belli, III, 5, 5.

Eruptio hostium [pro erumpentibus hostibus], IV, 2, 40. — *eruptiones* audere, III, 10, 25.

Eruptus, III, 10, 22. [N. Sic in Ætna, carmine Cornelii Severi, versu primo legerim : « Eruptique « cavis fornacibus ignes. » Nam præterquam quod vox ipsa proba est et opportuna, collisio illa decus addit versui, et rem quasi ob oculos ponit. Sic Petronius in carmine de Bello Civili, v. 282 : « voces « erumpere. » Gesta Dei per Francos, pag. 66, v. 38 : « Tempus quo « tellus absconditos latices erum« pit; » et pag. 79, v. 23 : « Infer« nus ruptus est, et populus iste « eruptus est. » Cæs. de Bell. Civ. II, 14 : « Portis se foras erumpunt. »]

Erythræa [urbs], III, 7, 4.

Eryx [urbs], II, 2, 12.

Esquilina porta, III, 21, 6.

Esse exitio, II, 2, 34; IV, 2, 49. — in trabeis [h. e. amictum trabeis], I, 13, 10. — manifesto vultu [pro aperte præ se ferre], IV, 2, 87. — miraculo, IV, 10, 7. — præda, I, 1, 10. — prædæ, I, 1, 10. — strictis ensibus, I, 16, 12. [h. e. habere strictos enses. Sic « esse gradi« bus grandibus ; celeri curriculo « fui ; » Plautus, Epidico, I, 1, 11 ; et Sticho, II, 2, 13 ; quo tamen loco suboritur suspicio « fui » positum pro « ivi : » sicut hodieque solent Hispani, qui multa veteris Latini sermonis vestigia conservare videntur.] — *esse* tutis muris, IV, 2, 23. [Huc pertinent exempla quæ refert Agellius, V, 8, in quibus « esse » licet non exprimatur, hoc tamen sensu intelligitur.] — *Esse* [cum duobus utrinque dativis]: satius *fuisset* populo Romano *esse* contento, III, 12, 6. — *erat* [pro fuisset], IV, 2, 19. [Sic Virg. Æn. IV, 603 : « Anceps belli « fuerat fortuna. » Curtius, V, 11, 9 : « Egregiam conservati regis glo« riam tulerat. » Sic, « penetrarat, » in Ammiano Lindenbrogii, p. 211, 7; et alia similia, pag. 153, 32; et

p. 342, 33. Item in Livio, XXXIV, 29, 8.

ETRURIA, IV, 2, 19. — contra Urbem consurgit, III, 18, 5. — vastatur a Lamponio et Telesino, III, 21, 22. — ex *Etruria* admotus Urbi exercitus Lepidi, III, 23, 5. — Catilinæ, IV, 1, 11.

ETRUSCI vincuntur a Romanis, I, 17; III, 18, 13. — misti Romanis, III, 18, 1.

EUBOEA [ins.], II, 7, 12. — occupatur a Mithridate, III, 5, 8. — recipitur a Sylla, III, 5, 11. — ejus descriptio, II, 8, 9.

EUBURIATES [pop.], II, 3, 5.

EUMENES [Pergamenus], II, 20, 2.

EUNUS [Syrus], III, 19, 4.

EUPHRATES [fl.], I, 11, 8; III, 5, 22; III, 11, 3 et 7. — imperii terminus, IV, 12, 61.

EURIPUS [fretum], II, 8, 9.

EUROPA, III, 10, 1. — facta Romanorum, II, 8, 7.

EURUS [ventus], II, 6, 16.

EVANDER [Arcas], I, 1, 9.

Evanescit exercitus fuga, latrociniis, III, 3, 18.

Evasisse, et vicisse, longe diversa, IV, 10, 10.

Eversio Fidenarum [pro excidio], I, 12, 7. — *eversionibus* urbium currens sæculum, II, 16, 1.

Ex aqua clades, IV, 10, 8. — *ex* fœdere [pro juxta fœdus, juxta fœderis leges], I, 3, 6. — Sic, ex meritis, IV, 12, 28. — *ex* more, IV, 2, 79; IV, 7, 8; IV, 12, 9. — *ex* moribus, I, 7, 1. — *ex* malis Africæ nomen habet Scipio, II, 6, 11. — *ex* perpetuo imperio annuum placet [h. e. pro perp.], I, 9, 2. — *ex* populo cognomen [h. e. quod populus imposuit], II, 6, 27. — *ex* vulnere mori, IV, 12, 42. — *ex* summo studio adniti [pro summo stud. adn.], I, 9, 4. [Græcanica est phrasis, ἐκ πολλῆς σπουδῆς, Salmasius. Sic Justini MSS. VI, 3, 2: « ex « magna cura ordinat suos. » Apuleius in Apologia: « studiis litera« rum ex summis viribus deditus. » Et Metamorph. lib. VII: « ex sum« mo studio fugiens immanem ur« sam. » Iterum: « negotium istud « mihi ex summis viribus conflavit. » Plaut. Merc. I, 2, 1: « Ex summis « opibus viribusque. »]

Examina [scilicet apium], II, 6, 14; IV, 2, 45. [Nam alias transfertur ad quamlibet multitudinem. Sic apud Arnobium, princ. operis: « examina mœrorum mortalium. » Et lib. II, pag. 58: « malorum exa« mina. » Liv.: « examina avium. » Adde Justinum, XXV, 2, 8. Delectatur hoc genere Hieron. in Epistolis, ut II, 8. « Cunctaque Orien« tis examina, » II, 14. « Examina « Monachorum, » II, 16. « Examina « coturnicum, » III, 5. « Examina « pauperum ac debilium, » III, 8 « Psalmorum linguis diversis exa« mina concrepabant, » III, 13.]

Exarmare [pro mitigare, placare], I, 22, 3. [Petronius: « Giton mira« bili forma exarmaverat nautas. »]

Excæcare aliquem, II, 20, 5.

Excandescere in ultionem, II, 18, 8.

Exceptio: sine *exceptione* victoria [h. e. sine conditione], II, 18, 12.

Excidium, I, 17, 1.

Excipere aliquem pilo, II, 17, 14. [Sic Curt. IX, 8, 21: « Temera« rium regem excipi posse. » Vide Suet. Aug. XVI, 7; Horat. III, Od. 12; Hirt. de Bell. Afr. cap. XXIV.] — communi fœdere in libertatem *excepta* Saguntus [h. e. libera relicta partium consensu], II, 6, 4. —

excipit Numam Hostilius [h. e. sequitur, succedit ei], I, 3, 1.

Excubare : juventus ad subita belli *excubat*, I, 1, 15. [Apuleius de Habitud. doct. Plat. « Excubitorum loco militet juventus pro utilitate cunctorum. »]

Excutere [pro expellere.] Sic, ab obsidione, II, 6, 29. — oppidis, regionibus, II, 6, 42. — *excutere* jugum [pro abjicere, exuere], II, 14, 2.

Exercere jus victoris [h. e. uti jure vict.], III, 7, 6. [Sic, « exercere « victoriam, » Sallustius, Jug. XVI, 3, et Livius; « exercita potestas, » Tacitus, IV, 6, 4.]

Exercita juventus, I, 3, 2. [Sic, « exercitum corpus », Sallust. Jug. LXXI, 1; « exercitus militia », Tacitus, III, 20, 2.]

Exercitus tanti est, quanti imperator, II, 18, 11. — *exercitus* magnitudo perniciosa, IV, 2, 49. — *exercitus* Crassi miserabili strage deletus, III, 11, 18. — Postumii imperatorem lapidat, I, 22, 2. — *exercitus* patricius [h. e. constans ex patriciis], I, 12, 2. — *exercitus* gladiatorii, III, 12, 10.

Exigere [pro agere, adigere], IV, 2, 68. — supplicium [pro sumere], III, 19, 12.

Eximere [pro eripere, servare], III, 21, 8. [Sic titulus *ff.* « Ne quis eum qui in jus vocatus est, vi eximat. »] — *eximere* se ludibrio hostium, III, 21, 15. — *eximere* sensum gestæ rei [pro impedire, adimere], IV, 7, 13.

Exinde certamen, I, 1, 14; I, 14, 6.

Existimare [pro æstimare], III, 2, 6.

Exitium : in *exitium* sui concitare aliquem, II, 20, 5. — in *exitium* sui mereri est resp., I, 12, 4. — *exitio* esse. Vide *Esse*.

Exosus arma, IV, 11, 1.

Expavescere aliquid [pro metuere], III, 4, 6; [pro consternari, metu subito corripi] I, 26, 3.

Expellere spiritum [pro se interficere], III, 5, 2.

Experimentum, I, 13, 3. — *experimentis* deprehendere. Vide *D*.

Experiri fortunam, III, 22, 2. — imperium [h. e. tentare an possis potiri rerum], II, 17, 3. — omnia, III, 5, 24. — augurio, I, 5, 3. — *experiri* [pro præludere, tentare vires], IV, 2, 2. — cominus invicem *experti* duces, III, 22, 7. — *expertis* invicem Parthis et Romanis, IV, 10, 1.

Expiare [verbum sacerdotale ad alia translatum], ut expiare cladem, I, 12, 3. — flagitium, II, 18, 7.

Explicare [pro expedire, extricare], I, 17, 5; IV, 2, 33.

Exponere hosti exercitum [h. e. præbere opportunum hosti], III, 11, 7.

Exprobrare victoriam hostibus domitis, III, 2, 6. [Nempe trophæa erigendo. Sic apud Tacitum, XV, 16, 4: « Non eam speciem insi« gnium et armorum prætulit, ut « diversitatem exprobraret. » Seneca, Consol. ad Helviam, XVI, 5: « Numquam te fœcunditatis tuæ, « quasi exprobraret ætatem, pu« duit. »]

Expugnati Pœni toto mari, II, 2, 16. [H. e. victi. Sic Justinus, III, 5, 1: « Messenii per insidias expu« gnantur; » et III, 4, 11: « Expu« gnatis veteribus incolis. » Curtius, VI, 6, 25: « Ad expugnandos « eos, qui edita montium occupa« verant. » Epit. Liv. LXII: « Q. Mar« cius eos. Stœnos gentem Alpinam

« expugnavit. »] — ipsos imperii mores in Scauro *expugnat* Jugurtha, III, 1, 5.

Exsequiæ, III, 20, 9.

Exsul feralis tabulæ, III, 22, 2.

Exsulatio [pro exsilio], I, 22, 3.

Exstincta parum fideliter incendia, majori flamma reviviscunt, III, 5, 14.

Externum bellum [alias hostile dicit], IV, 2, 4. — mare. Vide *M*.

Extis cæsorum litare et vesci, IV, 12, 15.

Extorquere [est aliquamdiu retinenti per vim eripere.] Sic, *extorquere* consortium honorum, I, 26, 4. — deditionem [h. e. eo adigere aliquem, ut deditionem faciat], IV, 2, 32. — incubantem hostem [pro expellere, extrahere], II, 6, 57.

Extorris agris et focis, III, 13, 2.

Extremi fines, IV, 1, 11. — *extrema* Galliæ, III, 3, 1. — Italiæ, III, 20, 12. — *extrema* [pro nece], IV, 2, 83; — [pro ultima necessitate] IV, 12, 50. — *extrema* deditionis, II, 17, 17; IV, 5, 3.

Exuere castris aliquem [h. e. castra ejus occupare], II, 7, 9; III, 3, 4; IV, 4, 4. — urbibus, III, 1, 12.

FAB FAC

Fabia gens privatum bellum gerit cum Veientibus, I, 12, 1.

Fabii Samnitum domitores, I, 18, 6.

Fabius cos. vincitur a Gallis, I, 13, 7.

Fabius legatus ad Carthaginienses, II, 6, 7.

Fabius (C.) Pontifex per medios hostes it, reditque, I, 13, 16.

Fabius (Ambustus M.), I, 26, 2.

Fabius (M. Buteo) Pœnos vincit, II, 2, 30. [Hunc primum ita cognominatum putem ex Plinio, X, 8.]

Fabius (Q. Gurges) Volsiniorum servos vincit, I, 21, 3.

Fabius (Q. Maximus Rutilianus) Umbros vincit, I, 17, 5.

Fabius (Q. Maximus Verrucosus Ovicula) Cunctator, II, 6, 27.

Fabius (Q. Maximus Æmilianus) cos. Viriatum vincit, II, 17, 17. — Allobroges, III, 2, 6.

Fabula de membris dissidentibus, I, 23, 2.

Fabulosæ altitudinis nives, II, 6, 9. — *fabulosa* monstra freti Siculi, II, 2, 5.

Facere artem. Vide *A*. [Sic, « facere cibum; » « quicquid necessitas « cibum fecerat. » Seneca, de Ira, III, 20, 4. Suidas, in Ἄβαρις: πρὶν ἢ βορὰν ποιεῖσθαι τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος.] — audaciam, II, 2, 17. — bellum [pro concitare, movere], III, 7, 1. — conjurationem [pro inire], III, 10, 7. — consulem, III, 16, 7. [Sic « facere regem, deum, » Curtius, VIII, 5, 18.] — documenta [pro dare, docere], IV, 10, 1. — eruptionem [pro erumpere], III, 20, 14. — exercitum [pro comparare], III, 19, 6. [Sic Velleius, II, 109, 4.] — famem, III, 12, 8. — fidem [h. e. efficere ut credatur], I, 1, 18; III, 16, 6. — fiduciam [h. e. addere animum], III, 5, 16. — finem [pro desinere], III, 18, 14. — impetum [pro dare impetum, irruere], III, 1, 11; III, 17, 5; IV, 10, 2. — latrocinia magis quam bella [pro exercere], II, 3, 4. — lucum asylum [pro ex luco asylum], I, 1, 9.

— *feritas* Gallorum Asiatica amœnitate mollita, II, 11, 4.

Ferocia [pro fortitudine], II, 12, 3. [Sic Livius, XXXV, 49, 1; Ovid. Ep. de Ponto, II, 9, 45: « Sed quam « Marte ferox. »]

Ferocissimæ gentes Hispaniæ, II, 17, 8.

Ferox [pro indomito, fero] pop. Romanus, I, 2, 4. — deorum metu mitigatur, I, 8, 3. — *ferox* natura gens Senonum, I, 13, 4. — *ferocia* dicta [pro fortibus], III, 10, 21. [Sic, ferociter, pro fortiter, Livius, III, 47, 2.]

Ferre [pro pati], IV, 12, 22. — parem, superiorem, IV, 2, 14; — [pro sustinere], sic, Romani ferunt tela Parthorum IV, 10, 7. — *ferre* leges [pro rogare, promulgare], III, 17, 8. — vallum. [Vide *V.*] — *ferri* [pro proficisci], III, 3, 6. — pulvis *fertur* in oculos, III, 3, 15.

Ferrei anni, II, 19, 3. — *ferreæ* manus, II, 2, 9.

Ferrum victis ablatum, II, 3, 5. — *ferro* ergastulorum recocto fabricati gladii, III, 20, 6. — *ferrum* [pro gladio, cultro, pugione, etc.], I, 3, 5; I, 7, 10; III, 5, 26; III, 11, 9; — [pro armis], I, 12, 7.

Ferus [pro sævo, atroce], III, 21, 19. — *feri* homines [pro agrestibus, silvestribus et incultis], III, 8, 2.

Fervet obsidio [h. e. strenue procedit, urgetur], II, 15, 11. [« De « damnatione ferventer loqui cœp- « tum est, » Cœlius in Cic. Ep. Fam., VIII, 8, 4.]

Fessus [h. e. fractus et fatigatus], III, 1, 13. — *fessi* fame Saguntini, II, 6, 6. [Claudian. de Bell. Get. vers. 129: « Et quamvis gemina « fessum jam clade fugarit. » Oratio C. Cottæ in f. apud Sallust. Incert. III, 12: « quum omnes provin- « ciæ, regna, maria, terræque, « aspera aut fessa bellis sint. »]

Festinat ad relictum opus Quinctius, I, 11, 15.

Festinatio Romanorum in reparando exercitu, I, 18, 19.

Festum Latinarum, III, 18, 8.

Fæsulæ [urbs], III, 18, 11.

Fictilia, I, 18, 22. [Vide Tibullum, I, 1, 38.]

Fidenæ [urbs], I, 12, 4 et 7.

Fides annalium, I, 12, 11. — Camilli, I, 12, 5. — publica, III, 1, 8. — ut *fides* ei esset [h. e. ut ei crederetur], I, 7, 6. — *fides* pacis ac belli Janus [h. e. signum, quod indicat pacemne habeant, an bellum, Romani], I, 2, 3. — *fidei* magnum, sed triste, monumentum, II, 6, 3. — *fidem* numinum! [bone Deus!] I, 11, 15; III, 3, 7. — *fidem* capere. [Vide *C.*] — facere, I, 1, 18; III, 16, 6; IV, 10, 4. — rumpere, IV, 2, 15. — solvere, I, 1, 12. — superare, I, 18, 24. — in *fidem* venire, III, 22, 9. — *fide* bona [h. e. probe, exacte, perfecte.] Sic Ovidius, Pont., III, 7, 24, « vera fide periisse, » Plinius, III, 3, 3; « inaurato fortunæ simulacro fidelissime. » Vide etiam *Bona fide*. — *fide* salva paranda victoria, I, 12, 6. — ex *fide* constituti aliquid resignare, IV, 7, 14. — in *fide* manere, I, 21, 1. — manere [subauditur], I, 3, 6. — in *fide* permanere, IV, 2, 17.

Fiducia in virtute, II, 2, 4. — ad speciem *fiduciæ* panes ab arce jaculantur Romani, I, 13, 16. — Pharnaces magis discordiæ Romanæ *fiducia*, quam suæ virtutis, bellum movet, IV, 2, 62.

Fieri Celtibericus, II, 17, 10.

Figere trophæa [pro erigere], II, 17, 16; III, 2, 6.

de Attilæ prælio. Lucan. VIII, 34 : « Emathia jam clade rubens exibat « in æquor. » Hieron. Epist. II, 22 : « Quantæ fluviorum aquæ humano « cruore mutatæ sunt. » Chronicon Reginonis : « Per idem tempus bel- « lum inter Clotharium et Theode- « ricum oritur super fluvium Aroa- « di, tantaque cædes de utroque « populo facta est, ut ipse alveus « de cadaveribus repletus magis « cruorem, quam aquam fundere « videretur. »]

Foculus super cassidem, IV, 12, 16.

Fœdare victoriam parricidio, I, 3, 5. — mortem ludibriis, III, 4, 2.

Fœdi exitus proscriptorum [h. e. miserabiles, atroces, sævi], IV, 6, 4. — *fœda* clades [magna simul et turpis], II, 2, 23. — fuga [turpis et effusa], I, 1, 13. [Sic Livius, XXX, 6, 5; Sallust. Jug. IV, 3, 1.] — strages, III, 5, 18.

Fœdus Albini cum Jugurtha, III, 1, 9. — Antonii cum Parthis, IV, 10, 1. — Caudinum, I, 16, 12; II, 18, 7. — Mancinianum, II, 18, 6; III, 14, 2. — Philippi cum Annibale, II, 7, 4. — Syllæ cum Mithridate, III, 5, 12. — Romanorum cum Boccho, III, 1, 16. — cum Campanis, I, 16, 2. — cum Parthis, III, 5, 31; V, 11, 4. — cum Pœnis, II, 6, 5; II, 15, 3. — cum Porsena, I, 10, 2. — cum Samnitibus, I, 16, 2. — *fœderis* sponsores, III, 14, 2. — ex *fœdere*. Vide *E*. — *fœderum* religio summa Romanis, II, 6, 5. — *fœderum* ultores dii, III, 11, 6. — *fœdus* rumpere, II, 6, 4. — *fœdera* ferire, I, 10, 2. — percutere, III, 11, 4; IV, 10, 1. — *fœdus* humani generis, commercia, III, 6, 1. — *fœdus* amicitiæ, I, 10, 2; IV, 2, 55. — matrimonii, IV, 2, 13.

Fœneratorum impotentia, I, 23, 1.

Fomenta, IV, 2, 72. [Medicamenta vulnerum dolorem mitigantia; utuntur eo sensu Livius et Tacitus.]

Fons Arethusæ, II, 6, 34. [Vide *Torrens Vergelli*.] — *fontes* veneno miscere, II, 20, 7. — *fons* et origo belli, III, 6, 12.

Forma patrocinatur Cleopatræ, IV, 2, 56. [Adde Justinum, XII, 7, 9; Tacitum, XII, 51, 6; de forma, vide Diog. Laert. in vita Aristotelis, ubi dicta ejus recensentur.] — *forma* augustiore visus Romulus, I, 1, 18. — *forma* prælii, II, 2, 8.

FORMIÆ [urbs], I, 16, 6.

Formidatum militibus flumen [h. e. quod formidant milites], II, 17, 12.

Formidolosius [pro terribilius], II, 8, 2. [Sic, « formidolosus hostis », apud Sallust. Cat. VII, 6; « formidolosa potentia », ibidem, XIX, 2.]

Fortissimi fidelissimique socii, I, 18, 6. [Sæpius ita conjunctim hæc reperias apud scriptores; ut apud Catonem in Agellio, III, 7; sic, « firma ac fidelia subsidia, » Livius, XXXI, 9, 3. « Fortis fidelis- « que opera, » Liv. XXVIII, 9, 13; XL, 46, 4. « Satis constat servos « (Ciceronis periclitantis) fortiter « fideliterque paratos fuisse ad di- « micandum, » Livius apud Senecam, Suasor. VII, ubi de morte Ciceronis. Hirtius de Bell. Alex. cap. XLIII : « Salonam cives Ro- « mani fortissimi fidelissimique in- « colebant. »]

Fortitudo pop. Romani qua re maxime ostensa, I, 18, 16.

Fortius [subaudi, egit, aut egerunt], II, 15, 17; IV, 2, 67.

Fortuna et virtus ad constituen-

GAL GAL

igne, ferro, manibus, exæquata Urbs, I, 13, 14. — *igni* et aqua interdicere, III, 16, 2. — *ignes* in naves jacti, IV, 11, 6. — *ignium* mora, II, 15, 18. — *ignibus* et oleo foti milites, II, 6, 12. — *ignibus* septæ latebræ, II, 3, 5.

Ignoscere, II, 9, 3; IV, 2, 92.

Ilerda [urbs], IV, 2, 26.

Ille [egregium significat et clarum, sic, magnus ille Africanus], II, 15, 12. — Cato *ille* Censorius, II, 17, 9. — pater *ille* Gracchorum, ibid. — Metellus *ille*, II, 17, 10. — Scipio *ille* posterior, II, 17, 11. [Sic Veget. II, 3: « Cato ille major. » Aliorum auctorum exempla non indiligenter collegit Robertus Stephanus in Dictionario.

Illustrat Africæ plagæ litora Cyzicum, III, 5, 15.

Illyres [et Illyri], II, 13, 1.

Illyricum, I, 18, 3. — in *Illyrico* victi Cæsariani, IV, 2, 30.

Illyrii assidui Romanorum hostes, II, 3, 3. — vincuntur, II, 5; II, 13; IV, 12, 6.

Ima Alpium juga [h. e. comparata cum aliis, non ita excelsa], II, 3, 4.

Imaginarius rex [h. e. non justus et legitimus], II, 14, 4. [Sic, imaginarii fasces, apud Livium, III, 41, 1.] — *imaginaria* belli indictio [pro qualicumque, non solenni], IV, 10, 2. — *imaginarium* jus [pro quocumque prætextu], III, 11, 5. [Adde formulas Vet. pag. 377. Sic, « imaginaria fides », Sidon. Epist. IV, 12 f.]

Imago pop. Romani, Præfat. 3. — *imago* potius urbis quam urbs, ædificia sine civibus, I, 1, 9. — *imago* [pro spectro], IV, 7, 8. — *imago* nocturna [pro somnio], IV, 2, 45. [Hinc « imaginari », pro « somniare », apud auctores.] — *imagines* Cæsaris circa templa, IV, 2, 91. — sub *imaginibus* suis Araxem legi concupiscit Antonius, IV, 10, 2.

Imber corrumpit arcus, II, 8, 17.

Imbutus ad exsidia urbium, II, 18, 8.

Imitator Ætnæi ignis Vesuvius, I, 16, 5.

Immane dictu [h. e. mirum et incredibile], I, 10, 6. [Sic Marcellin. XV, 21: « Immane quo quantoque gaudio. »] — *immania* corpora ferro magis patent, III, 10, 12. — *immanissimi* gentium Galli et Germani, III, 10, 2. — *immanissimum* facinus, IV, 1, 3.

Immanitas gentium, III, 2, 4. — montium, II, 6, 33.

Immaturus [pro intempestivo], I, 3, 5.

Imminuere [pro minuere], IV, 2, 9.

Immittere percussores, I, 7, 2; III, 1, 8. — cos. in Numidiam *immittitur* [h. e. mandatur ei, ut in Num. impetum faciat], III, 1, 7.

Immolare, III, 18, 8. [Ut victima mactatus, Liv., XLII, 29, 2.]

Immortui hostibus Romani, I, 18, 17.

Impar [h. e. non sufficiens cœptis], III, 17, 9. — *impar* [pro debiliore]; sic, Oceanus imparem se fatetur, III, 10, 19.

Impatiens jugi, II, 17, 8. — pacis, II, 8, 5. — soli, III, 6, 6. — *impatientia* Cæsaris, IV, 2, 37.

Imperator quanti est, tanti exercitus, II, 18, 11. — *imperatoris* clades sacramentum auget, IV, 2, 65. — *imperatoris* etiam absentis fortuna, pro partibus militat, IV, 7, 10. — inter *imperatorem* et militem medius Cæsar [h. e. utriusque munere fungens], IV, 2, 50.

Imperium Romanum, nisi sub uno principe, haud ita potuisse coire, IV, 3, 6. — circa mala sua districtum, IV, 12, 1. — *imperii* cursus incursione Gallica suppressus, I, 13, 1. — cum *imperii* magnitudine crescunt vitia, II, 19, 1. — *imperii* secreta pignora, I, 2, 5. — *imperii* dignitas ornamentis Tarquinii eminet, I, 5, 6. — *imperii* sedes, capite in fundamentis Capitolii reperto, promissa, I, 7, 8. — *imperii* patrimonium, vectigalia, III, 13, 4. — *imperii* senectus quasi reddita juventute revirescit, Præfat. 8. [Ita Symmachus, Epist. X, 22 f. « Fecistis ut urbs cana luxu« riet in primam reducta lætitiam, « et ver illud quondam vigentis « ætatis. » Cassiod. I, 25 f. « Ut « antiqui principes nobis merito « debeant suas laudes, quorum fa« bricis dedimus longissimam ju« ventutem : ut pristina novitate re« luceant, quæ jam fuerant vetus« tosa senectute fuscata. »] — *imperii* terminus Rhenus, IV, 12, 39. — *imperii* æmulatione infesti Latini, I, 14, 1. — *imperia* pleraque vi et injuria constituta, I, 2, 4. — magna suis viribus ruunt, IV, 2, 1. — *imperium* [pro potestate; sic, *imperium* regibus abrogatum], I, 7, 10; — [pro mandato, jussu] I, 1, 2; I, 14, 2; I, 26, 7; III, 19, 4; IV, 1, 9; IV, 2, 52, 66 et 90. Sic, in *imperio* plus est, quam in victoria, I, 14, 2.

Impes, IV, 12, 54.

Impetrare : Saxa a gladio suo *impetravit*, ne veniret in potestatem hostium, IV, 9, 4.

Impetus barbaris pro virtute, III, 3, 5. — *impetus* primus Gallorum, major quam virorum, II, 4, 1. — *impetum* facere, III, 17, 5.

Impiæ pugnæ [de civilibus], II, 19, 6. [Ita Claud. in Rufinum, II, 63 : « Impia certamina » vocat a cive concitata contra remp. quæ parentis instar est. Qua de caussa impii etiam dicuntur, qui insidiantur principi. Ut apud Curtium sæpius in caussa Philotæ. Vide etiam Lipsii notam 270 ad paneg. Plinii.]

Impiger fluminum [h. e. inter flumina], III, 2, 4. [Sic dicimus, « eximius virorum, » etc.]

Impigre [pro fortiter], III, 3, 8.

Impingere [pro impellere contra aliquem]; sic, egestas Catilinam *impegit* patriæ, III, 12, 12.

Implere viam [pro finire, absolvere], IV, 12, 62.

Impliciti dumis silvestribus, II, 3, 4. — torrentibus abruptis, IV, 12, 6. [H. e. circumdati, cincti, quomodo fere impediendi verbo utitur Ovidius, Epist. XIV, v. 30 : « Flore novo madidas impediente « comas. »]

Imponere statum reip., I, 1, 15. [« Ordinare remp. » vocat alibi : Justinus, « formare. » — *imponere* [pro præponere, præficere], III, 6, 8.

Importuna dominatio, I, 8, 7.

Importunitas, I, 7, 9.

Impotentia [pro potentia immoderate exercita; sic, impotentia fœneratorum], I, 23, 1. — Pœnorum, II, 2, 3.

Imprecationes morientium, II, 6, 8.

Improba classis [pro audaci, nimis avida, nimis alta spirante], III, 10, 17. [Sic, « improba spes » est apud Justinum, XXII, 7, 4. Vide Bernecc. ad eumdem, XXIX, 2, 2. Ita Sen. Ep. XII, 6 : « Nemo tam senex « est, ut improbe unum diem spe-

« ret. » Hoc sensu Plinius, II, 26 : « Rem ausus etiam Deo improbam, « adnumerare posteris stellas. »]

Imputare [proprium verbum, neque aliud ea vi reperies, judicio Lipsii ad Tacit. H. III, 86, 7 : utitur hoc Sueton. Tib. LIII, 6, et Ner. XXXVI, 5; Plinius, VIII, 17, 2 : « Gratiam referre, et nihil invicem « imputare, rarum est », XXIX, 1, 11 : « Q. Stertinius, imputavit prin« cipibus, quod HS annuis quinge« nis contentus esset. » Seneca, Epist. CIV, 8.]

In [cum quarto casu junctum interdum significat contra] : ut, in aliquem expeditionem sumere, IV, 12, 6. — *in* captam urbem faces poscere, IV, 12, 57. — *in* aliquem percussores immittere, I, 7, 2. — *in* hostes converti, I, 7, 4. — *in* finitimos resurgere, I, 13, 19. — *in* dominos erigere libertatem, I, 21, 2. — *in* se ipsum converti, II, 19, 4. — [Interdum usque], sic *in* Cæsarem, Præfat. 1. — *in* sæculum nostrum, Præfat. 8. — *in* id tempus, I, 17, 1; II, 20, 7; IV, 12, 27. — [Interdum per], sic *in* menses descriptus annus, I, 2, 2. — *in* classes distributus populus, I, 6, 3. — [Interdum propter], sic *in* honorem mortuorum, III, 5, 10. — *in* honorem virtutis, I, 3, 1. — *in* experimentum, I, 5, 3; I, 13, 3. — *in* ultionem, I, 11, 1. — *in* auxilium, I, 3, 6. — *in* id; IV, 7, 13. — [Interdum intra], sic *in* corpus suum redire, I, 3, 9. — *in* carcerem detrahi, I, 24, 3. — *in* antecessum. [Vide *A*.] — *in* compendium missum bellum [h. e. paucis utrinque demandatum], I, 3, 3. — *in* censum relatus pop. Romanus, I, 6, 3. — *in* potestatem redigere, I, 15, 3. — *in* plana deducere, II, 3, 5. — descendere, III, 5, 28. — submittere ædes, I, 9, 4. — *in* morem pecudum [pro more pec.], III, 8, 6. — *in* fugam nutare, III, 10, 4. — [Interdum ubi motum signat, omissi quoque verbi vicem explet], sic, *in* Ciliciam Pompeius, [subaudi convertitur], III, 6, 12. — Cæsar *in* eumdem rursus Oceanum, III, 10, 18. — exercitus *in* fugam [subaudi, se conjicit], IV, 2, 64. — [*In* cum sexto casu junctum variæ significationis est, ut ex exemplis melius cognoscitur.] — *in* manu tenere [est, manu comprehensum tenere], IV, 12, 37. — *in* equis et *in* armis excubare [pro cum equis et armis, armatum et equitem], I, 1, 15. — *in* tabulis relata civium discrimina [h. e. redacta in tabulas, et in iis jam exstantia], I, 6, 3. — *in* equis venire [h. e. insidentes equis], IV, 2, 18. — Sic, in equis candidis conspecti Castor et Pollux, I, 11, 4. — *in* sua dignitate mori [h. e. excultum insignibus honorum], I, 13, 10. — *in* ipsa morte ira vivit [h. e. inter mortem, dum moriuntur], I, 18, 17. — *in* ossibus capitum bibere [pro ex ossibus], III, 4, 2. [Ita Seneca, Agamemn. vers. 878 : « Merumque in auro veteris Assa« raci trahunt. »] — *in* partibus [scilicet esse, favere partium alterutri], III, 5, 23; III, 14, 4; IV, 2, 5. — *in* tempore [h. e. opportune], III, 3, 13. — *in* curulibus sellis se ponere, I, 13, 10. — [*In* omissum et intellectum]; sic, comitiis, [pro in comitiis], III, 16, 1. [Ita legendum putem apud Lampridium, Heliogab. cap. 25 : « mimicis adulteriis : » loquitur autem ibi non de pœnis solum adulterorum, sed ipsa libidine. Talis locutio est : gladiatorio munere præsedit.] Confer ad

Suetonium in Claudii vita, II, 7.]

Inaccessus aditus [quo non potest accedi], III, 1, 15. — saltus, IV, 12, 27.

Inauguratio Capitolii, I, 7, 7.

Incalescere, III, 15, 1.

Incendere [pro animare, excitare stimulare], III, 5, 13. — cupidine libertatis *incenditur* populus, I, 8, 7.

Incendium Romæ, I, 13, 17. — *incendio* proximorum ædificiorum hostem submovere, IV, 2, 59. — *incendia* Carthaginis, II, 18, 8. — *incendiis* Urbem distringere, IV, 1, 2. — *incendium* [metaphorice sumtum, pro bello aut clade]; sic, *incendium* male obrutum resurgit, III, 21, 9. — *incendii* Thessalici cineres recalescunt, IV, 2, 53. — *incendio* [Antoniano] quasi ignis accessit Lepidus, IV, 6, 1. — *incendium* suum ruina restinguere, IV, 1, 7. — quasi ex obruto *incendio* subita de cineribus flamma, II, 15, 15. — *incendia* parum fideliter exstincta majore flamma reviviscunt, III, 5, 14.

Incensis mœnibus, quasi sacramento ne redirent, bellum movent Helvetii, HI, 10, 2. [Sic, puto, legendum in carmine Petronii, de Bell. Civ. v. 283: « Sumite nunc « gentes incensis mœnibus (editio« nes: mentibus) arma. » Nam mox idem quasi repetit: « Sumite, et in « medias immittite lampadas ur« bes. »]

Incertum. [Vide *Dubium*.]

Incitatissimum viris armisque tempus, Præf. 6. [H. e. promptissimum, fortissimum. Sic, « incita« tissimus furor » est apud Marcellinum, XXXI, 4, pro « maximo. » Nam «incitare» interdum « augere » est, ut apud Tacitum, III, 25, 1.]

Incivilius se efferre [h. e. supra æqualitatem civium], I, 26, 8. — [Tacito, I, 12, 6, est, « plusquam civilia agitare ». Vide Bernecc. ad Sueton. Cæs. LXXV, 10.]

Inclinare ad hostem, I, 3, 7.

Inclinatum cornu, IV, 7, 12. [In fugam nutans, ut alibi loquitur. Inclinata acies sæpe apud historicos.]

Inclyta Numæ religio [h. e. celebris et magni æstimata], I, 2, 1. — *inclyti* armis Romani, III, 1, 2. [descendit hæc vox a verbo κλύω] — *inclyto* portu urbs, I, 20, 1. [Ita Sallustius, H. IV, 2, 27: « Regnum « Persidis inclytis divitiis. »]

Inconditus [pro agresti, rudi, impolito], sic, incondita moribus gens, I, 13, 4. — *inconditi* clipei, III, 20, 6. — hostes [pro inordinatis, confusis et palantibus], I, 17, 5. — *inconditæ* rates, III, 8, 3.

Inconspicuus [h. e. inglorius, ignobilis], IV, 2, 67.

Incremare [pro concremare], IV, 12, 24.

Increpare [est hostibus illudere, dicteria in eos jacere], III, 3, 6. — *increpare* ambitum, moram, otium, IV, 2, 43. — *increpare* victis superbe, I, 13, 17. [Non nimis placet ea lectio, quum *increpare* vix inveniatur tertio casui junctum; legendum forte: « gladio, insuper væ vic« tis increparent: » saltem addita particula *in*, et una voce in duas disparata: nam *b* et *v* frequenter invicem mutant: et *æ* diphthongus cum *e* vocali in antiquis libris solenniter confunditur.] — *increpare* [etiam ad facta translatum], sic, vallum Urbis Remus increpat saltu, I, 1, 8.

Incubare [pro pertinaciter inhærere, incumbere], sic, Italiæ incubat Annibal, II, 6, 57. — Urbis fan-

Insignia [subaudi facta], III, 10, 4. — *insignia* trabeis et fascibus tropæa, II, 17, 16. — *insignibus* Marcomannorum spoliis tropæum, IV, 12, 23.

Insimul [pro junctim, simul], Præfat. 3; II, 20, 1. [Ita Statius, Silv. I, 6, 36: « Et gentes alis in« simul togatas. » Collectio Chron. ex Anonymo, qui sub Alexandro Severo vixit; fine lib. I: « Fiunt in« simul anni CCCXLVI. » « Ut au« tem insimul omnes conspexit, » Gesta Dei per Francos, pag. 63, v. 27. Adde Paul. Diac. lib. XV, in Morte Attilæ. Apuleius, I, Florid. hoc sensu utitur voce *cunctim*.]

Insolentia Fabiæ, I, 26, 3. — Gallorum, I, 13, 17. — Lepidi, III, 23, 2.

Instar navalis belli [h. e. species, similitudo], III, 5, 18.

Instare [pro adesse, incumbere, urgere, imminere], III, 5, 7. — *instare* vestigiis, IV, 11, 8.

Instinctus deorum, I, 9, 1.

Insubres assidui Rom. hostes, II, 3, 3. — vincuntur, II, 4.

Insulæ Fortunatæ, III, 22, 2. — *insularum* fatum, III, 9, 1.

Insultare, I, 18, 4. — *insultatum* reliquiis C. Gracchi, III, 15, 6.

Insultatio Germanorum inter cædem Varianam, IV, 12, 36.

Insurgere totis viribus, III, 18, 13. [Sic, consurgere.]

Intacti Umbri [h. e. bello nondum lacessiti], I, 17, 2. — *intactæ* viæ [per quas nemo iter fecit], III, 10, 22. [Sic, «intactum fretum», est apud Claudian. belli Getici principio. In eodem tamen carmine, vers. 180, non « intactum nubibus Olym« pum » legerim, sed « intectum. »]

Integer et recens, III, 1, 13. [Idem quod intactus:] sic, *integra* provincia, II, 17, 7; [Cæsar, de bell. Civ. II, 5: « Suos cohortatus, quos « integros superavissent, ut victos « contemnerent. »]

Integrata amicitia, IV, 10, 1.

Integritas pastoriæ sectæ, III, 12, 2. — virginitatis, II, 6, 40.

Intelligit vires suas Hispania jam victa, II, 17, 4. [Idem verbum in simili sententia Plauti: « Tum « denique homines nostra intelli« gimus bona, quum quæ in pote« state habuimus, ea amisimus. » — *intelligere* pacem, IV, 12, 20.

Inter duos currus distractus Fufetius, I, 3, 8. — *inter* manus laceratus Athenio, III, 19, 12. — Bæbius, III, 21, 26. — *inter* mortem Tarquinii substitutus Servius [h. e. dum moritur], I, 6, 2. — [*inter* etiam postponitur, ut, Cretam inter, III, 6, 3. — Rhodanum *inter*,] III, 10, 2.

Interamnium [urbs], III, 21, 27.

Intercedit bello Oceanus æstibus subductis, III, 10, 5 [h. e. impedit pugnam, et vetat; quo sensu et Tribuni pl. dicebantur «intercedere».]

Interceptus cos. [h. e. captus], II, 2, 11. — Sic, interceptus exercitus, III, 4, 4. — *interceptæ* naves, III, 7, 3. — [*intercipi* etiam dicitur, quod alii destinatum, ab alio excipitur;] sic, intercepta tempestate victoria, II, 2, 32. — *interceptum* a Jove votum Marti nuncupatum, II, 4, 4.

Intercidere [pro perire, intercipi], II, 2, 31.

Intercludere hostem commeatibus, III, 19, 11; IV, 2, 42.

Interdicere igni et aqua, III, 16, 2.

Interdiu tenebræ, IV, 2, 45.

Interfluens Urbi Tiberinus, I, 4, 2.

Interim [pro interdum], I, 26, 6.

[Sic apud Senecam, de Ira, I, 16: « Interim optimum misericordiæ « genus est, occidere. » Et Consol. ad Helviam, XVI, 11 et 12. Item Senecam Tragœdum, in Hercule OEtæo, versu 481; Plinium, Epist. X, 17; Quintil. Instit. Orat. X, 1, p. et Declam. IX, § 30; Apuleium, lib. I, p. 119; Senec. pr. Epitom. 4, Controvers. et alterum Senecam, de Benef. lib. I in fine. Corrigendus est Seneca, Controvers. IX: « Quæ inter jocum ipsis dominis « veniunt. » Lege: « Quæ interim « cum ipsis dominis veneunt. »

Inter mœnia, I, 4, 2; [quidam uno verbo *intermœnia*. Ad eam formam composita sunt, *intercolumnia*, apud Cicer. in Verrem, I, 19; *interfemineum*, apud Apulei. in Apologia; *internodia*, apud Virg. in Ciri, circa finem; *interscapulium*, apud Apulei. princ. Floridorum.]

Internecio, II, 17, 16; II, 18, 6.

Internoctu, IV, 2, 45.

Intervenire [pro intercedere]; sic, *intervenit* pro sociis pop. Rom., I, 13, 6. — *interveniunt* raptæ pugnantibus, I, 1, 14. — *interveniente* flumine ignis abrumpitur, II, 2, 1. — *interveniente* quasi natura, ad mare subsistunt Thraces, III, 4, 2.

Intestinum mare [pro mediterraneo], IV, 2, 76. [Græci τὴν εἴσω θάλασσαν appellant, Agellius, X, 7.]

Intolerantius [pro intolerabilius], IV, 12, 36. [Hoc sensu usus est Owenus, acutus epigrammatum scriptor: « Conjugio esse jugum « non intolerantius ullum. »]

Intra gloriam facinus Horatii [h. e. minus gloria], I, 3, 5. — *intra* pudicitiam Augusti, pulchritudo Cleopatræ, IV, 11, 9. [Sic Quintil. XI, 3, 6: « Scripta Hortensii *intra* « famam sunt, h. e. minora fama. » Utitur eleganter Thuanus, ubi de Tartaris Præcopiensibus dicit, « eo « cibo et potu uti, non modice tan- « tum, sed intra modum. » Utitur et Lipsius, de M. R. III, 4: « Gladii « certe breviculi, et valde intra pili « modum. » Qui tamen in eadem voce Senecam, de Benef. VI, 32, 1, corrigit. Sed rectius, si quid video, exponit Bernecccrus, « intra pudi- « citiæ maledictum, » quum nondum adhuc publice male audiret; quod etiam velle videtur Gruterus, Suspicion. VIII, 10: « Sic intra puberta- « tem mori, est nondum puberem « mori; » Caio Inst. II, 4, 3. Horat. ad Pisones: « Intra spem veniæ « cautus. »] — *intra* ripam [h. e. in citeriore ripa], III, 10, 14. [Sic Ovidius, Trist. II, 127: voce « citra » utitur.]

Intremiscere, IV, 3, 8.

Introisse victoria fuit, II, 7, 11.

Inultum cadere, more pecudum, III, 3, 18. [Sic in Sallust. Catilin. LVIII, 11: « Cavete, ne inulti ani- « mam amittatis; neu capti potius, « sicuti pecora, trucidemini. » Josephus, XIII, 24, vertit: ὑπὸ ἐχθρῶν δίκην βοσκημάτων κόπτεσθαι.] — non *inultum* occumbere solatio morientibus, III, 3, 18; III, 21, 20.

Inundatio sanguinis, I, 13, 17.

Inusitata maxime terrent, I, 18, 6. [Hoc vult Parmenio apud Curtium, IV, 13, 5: « Vanis et inani- « bus militem magis, quam justis « formidinis caussis moveri. » Vide Plut. Mario, cap. 23; Justinum, XI, 9, 7; Cæs. Civ. II, 4.]

Invadere hostem [pro aggredi], I, 16, 7; IV, 2, 95. — Urbem, I, 13, 14; III, 20, 11. — maria, III, 6, 1. — *invadere* [significat, aliquid vi aut fraude occupare]; sic, *invadere* gubernacula Urbis], I,

juvenis [pro homine quadraginta annorum], IV, 8, 4. — *juvenes* opportuni injuriæ, IV, 4, 2.

Juventius prætor vincitur a Pseudophilippo, II, 14, 4.

Juventa imperii, Præf. 7. — *juventæ* prima fax, I, 1, 5. [pro primo impetu fervoris juvenilis.] — *juventa* [ætas est], I, 7, 7. [Videas centuriam epist. philolog. editam Francofurti, anno 1614, epistola 36, quæ quidem est Hermanni Buschii.]

Juventas [pro dea juventæ, I, 7, 7. [pro ætate, II, 1, 1. Dio, pag. 611. C.]

Juventus [pro juvenibus], divisa per tribus, I, 1, 15. — mirum in modum exercita, I, 3, 2. — Capitolium defendit, I, 13, 13.

Labienus (T.) IV, 2, 83.

Labienus [superioris filius], IV, 9, 3.

Labor ventorum, IV, 11, 5.

Laborare [pro periclitari], I, 12, 11.

Lacedæmon [urbs], II, 2, 23. — compescitur, II, 7, 12.

Lacedæmonii Tarenti conditores, I, 18, 2 et 6.

Lacerare semet bellis civilibus, II, 19, 4. — *lacerare* furtis hereditatem, IV, 4, 2.

Lacertos movere [pro convalescere], Præfat. 8.

Laceræ comæ, I, 1, 14.

Lacessentibus causis, II, 17, 5. — finitimis, I, 9, 6.

Lacones trecenti, II, 8, 11. [Admonent hi loci apud Senecam, Suasor. 2, ibi Victor Statorius: « Trecenti, sed viri, sed armati, sed « Lacones, sed ad Thermopylas. « Nunquam vidi plures trecentis, » lege « trecentos »; et hoc est, quod decentissimi generis stultam sententiam vocat Seneca. Pluribus exponerem τὸ γνήσιον hujus lectionis, si modus instituti caperet.]

Lacus Mæotis, III, 4, 6. — Regilli, I, 11, 2. — Vadimonis, I, 13, 21.

Lævus: a *lævis*, III, 2, 2.

Lævinus (M. Valerius) cos. II, 6, 25. — Philippum vincit, II, 7, 6.

Lamponius [Samnis], III, 21, 22.

Lanceæ Cimbrorum, III, 3, 16.

Lancia [urbs], IV, 12, 56.

Lapidare [lapidibus obruere], I, 22, 2.

Lapidatio [conjectio lapidum], III, 8, 6.

Lapis [pro milliari], II, 6, 56.

Largitio bellorum gladiatoriorum caussa, III, 12, 10. — *largitio* Drusi, III, 17, 6. — *largitione* suspectus Mælius, I, 26, 7. — nulla *largitione* in pretium libertatis corrumpi, I, 26, 6. [Largitio igitur tum ad alias quoque liberalitates pertinet; tum in specie ad editiones gladiatorii muneris, aliorumque spectaculorum. Quamvis Agretius distinguat, « largitatem humanitatis « esse; largitionem ambitionis. »]

Lars Tolumnius, rex Veientium, I, 12, 9. [Vide Val. Max. lib. X.]

Lasthenes Cretensis, III, 7, 6.

Late circumfert arma pop. Romanus, Præfat. 2. — *late* per Etruriam infesta signa volitant, I, 17, 2.

Late fusus exercitus, II, 16, 5. — *late* fundis civium Romanorum tenetur Sicilia, III, 19, 3. — *late* concurritur ad nomen Marii, III, 21, 11. — *late* Parthos cædit Ventidius,

IV, 9, 5. — *late* domantur Liburni, II, 5, 4. — *latius* naufragia sua trahunt Galli, I, 13, 19. — *latius* ærarium replent opes Cypriæ, quam ullus triumphus, III, 9, 5. — *latius* ut vinceret Cæsar, Pompeianus accessit Juba, IV, 2, 65. [Horatius, Od. III, 17: « Late tyrannus. » Sallust. Jug. V, 5: « Syphacis Imperium in Africa late valuit.] »

Latebræ ignibus septæ, II, 3, 5.

Latifundia, III, 19, 3.

Latinarum festum, III, 18, 8.

LATINI vincuntur, I, 14. — misti Romanis, III, 18, 1; I, 1, 9.

Latio promissa civitas, III, 12, 9.

LATIUM, I, 1, 4; I, 7, 4; I, 11, 1. — contra Urbem consurgit, III, 18, 5.

Latrones [pro piratis], III, 6, 2; [sic, «Latrocinium maris» pro piratica est apud Justinum, XLIII, 3, 5. [Strabo, lib. XIV, habet λῃστήρια καὶ κατὰ γῆν, καὶ κατὰ θάλατταν.] Ita

Latrocinari [est piraticam facere], III, 6, 3.

Latrocinia magis quam bella, II, 3, 4. [« Ad latrocinia magis, quam » aperto habiles Marti; » Marcellinus, XV, 23. Sic apud Sallust. Jug. XCVII, 6: « Pugna latrocinio magis, quam prælio similis. » Liv. XXXV, 7, 6: « Latronum magis, « quam hostium excursiones. » Et XXXIII, 15, 2: « Proximum bello « quod erat, in latrocinium versi. » Vide Gentil. de jur. belli, I, 2, latrones et hostes in libris juris sæpissime opponuntur. Vide Lexicon Brissonii, voce latrones.] — *latrociniis* evanescere, III, 3, 18.

Latus imperii nudum, III, 5, 4. [Metaphora a gladiatoribus desumta, quos, ut ait Seneca, de Ira, I, 11, 2: « Ars tuetur, ira denudat. »]

Laureati victoriæ nuntii, III, 3, 20.

LAURO [urbs], III, 22, 7. — apud *Lauronem* cæsus Cn. Pompeius, Magni filius, IV, 2, 86.

Laurus in prætoria nata, II, 7, 7. — *laurus* [pro triumpho], IV, 2, 88; IV, 12, 53.

Lectulus aureus, III, 5, 28.

Legatio [pro officio legati, sive locum tenentis], II, 8, 14; — [pro officio legati, sive nuntii] II, 2, 23; — [pro legatis ipsis,] *legatio* Allobrogum solicitatur a Catilinariis, IV, 1, 9. — Appuleii ad Senatum, III, 16, 6. — Cæsaris ad Ariovistum, III, 10, 11. — Cimbrorum ad Romanos, III, 3, 2. — Cimbrorum ad Marium, III, 3, 17. — Indorum ad Augustum, IV, 12, 62. — Orodis ad Crassum, III, 11, 4. — Pyrrhi ad Romanos, I, 18, 20. — Romanorum ad Achæos violatur, II, 16, 2. — ad Illyrios violatur, II, 5, 3. — ad Jugurtham corrumpitur, III, 1, 6. — ad Tarentinos violatur, I, 18, 5. — Sarmatum, Scytharum, Serum ad Augustum, IV, 12, 62. — *legationis* dux [h. e. princeps], II, 6, 7.

Legati [pro vicariis imperatorum; Gall. *lieutenants*], III, 6, 8, III, 10, 7; III, 22, 6; IV, 2, 26 et 31; IV, 9, 4 et 5; IV, 12, 51.

Legiones tres a Germanis cæsæ, IV, 12, 34. — undecim a Parthis, III, 11, 2.

LENTULUS (Marcellinus) legatus Pompeii, III, 6, 9.

LENTULUS prætor vincitur a servis, III, 19, 7.

LENTULUS (Cn. Cornelius Clodianus) vincitur a Spartaco, III, 20, 10.

LENTULUS (P. Cornelius Sura) prætor conjurat cum Catilina, IV, 1, 8.

LENTULUS (L. Cornelius Crus) cos. IV, 2, 15.

MAG MAJ

gladiatorum genere exacte Lipsius, Saturnalium, II, 10.]

Mirum in modum [pro valde, optime], I, 3, 2. — *mira* dictu res, I, 1, 14. — *mira* visa Faliscis fides Camilli, I, 12, 5. — *miræ* magnitudinis serpens, II, 2, 20. — *mirum* dictu, II, 1, 2.

Miscere ingenium Græcum Italicis artibus [h. e. probe temperare], I, 5, 1. [Sic Tacitus, Agr. IV, 4, Massiliam vocat « locum Græca co« mitate et provinciali parsimonia « mistum, ac bene compositum. »]

Misenus portus, I, 16, 4.

Miser Annibal, II, 8, 6. — imperator Marius, III, 21, 11. — *misera* Hispania inter Rom. duces discordiæ pœnas dat, III, 22, 8. — *miseræ* civitates inter hos et illos duces societatis Rom. pœnas dant, IV, 2, 77.

Miserabilis strages, III, 11, 8. — *miserabile* funus, III, 18, 12.

Missio : sine *missione* pugnare, I, 11, 5; III, 20, 14. [Ita Seneca, de Ira, I, 16, 14 : « C. Cæsar ad pu« gnam vocavit Jovem, et quidem « sine missione. » Ubi recte Muretus.]

Mithridates [Ponticus], III, 5, 1; III, 21, 6. — classe juvatur a Sertorio, III, 22, 4.

Mithridaticum bellum, III, 5.

Mitigare [pro mollire, effeminare], III, 3, 13.

Mittere [pro jacere, ingerere], I, 17, 6; IV, 12, 5; [pro demittere] II, 6, 9; [pro dimittere] I, 16, 10. — *mittere* decimas I, 12, 10. — in auxilium, I, 3, 6. — Pœnis Xanthippum *mittit* Lacedæmon, II, 2, 23. — *mittere* bellum in compendium [h. e. demandare paucioribus], I, 3, 3. — *mittere* deditionem suam ad aliquem [h. e. legatos de deditione], III, 7, 5. — hostes sub jugum, I, 11, 13; I, 16, 11. — vocem [pro emittere, eloqui], IV, 10, 7.

Modestia Curinii, IV, 12, 41.

Modii anulorum, II, 6, 18.

Modulatissimus cantus, II, 7, 15.

Modus [pro forma, effigie rei;] sic, serpentum in modum discolores vittæ, I, 12, 7. — mirum in *modum*, I, 3, 2.

Mœnia incendere [h. e. urbes], III, 10, 2. Vide etiam *I*.

Mœnius (C.) Antiates vincit, I, 11, 10.

Moles belli, II, 6, 49; II, 8, 3. — tota belli, III, 10, 24. — tota certaminum, I, 17, 13. — ingentis exercitus, IV, 2, 58. — regni, III, 5, 14. — *mole* tota [h. e. omnibus viribus], II, 6, 55. [*Moles* proprie videtur accipi pro ingenti opere ex terra, saxo vel materia exstructo]; sic, *mole* jungere regionem, II, 2, 2. [Quomodo et apud Curtium, IV, 2, 16, etc., in simili cœpto Alexandri semper « moles » dicitur. Sic Hirt. de B. Afr. cap. XXVI : « Moles jacere in mare. »]

Moliri arma, IV, 4, 3. — ædem [pro incipere ædificare, fundamenta jacere], I, 7, 7.

Mollis regio [pro miti, temperata], III, 3, 13. — Sic, molle cælum, I, 16, 4; IV, 12, 27.

Momenta trium temporum [quasi diceres puncta], II, 15, 2.

Monarchia præferenda aliis rerump. formis, IV, 3, 6.

Monumentum fidei Saguntus, II, 6, 4. — victoriæ pulchrius, stans urbs, quam incensa, IV, 12, 57.

Mons. Montes : Albanus, Alpes, Aventinus, Capitolinus, Caucasus, Ceraunii, Chaonum, Falernus, Gaurus, Hæmus, Insani, Janiculus, Leucates, Libanus, Magaba, Massicus,

Medullus, Olympus, Pyrenæi, Quirinalis, Rhodope, Sacer, Sipylus, Taurus, Vesuvius, Vinnius. [Quære suis quosque locis.]—*mons* saxeus, III, 1, 15. — *montes* amicti vitibus, I, 16, 5. — invii perfossi, II, 8, 2. — *montium* fiducia rebellatur, IV, 12, 59. — *montibus* deducti hostes, IV, 12, 52.

Monstra virtutum, I, 10, 8. [H. e. tam raræ virtutis specimina, ut pro monstris haberi queant; sic, « miraculum audaciæ » dicit Livius, de Coclitis facto loquens, II, 10, 5.]

Monstrum [pro ostento, omine], I, 7, 8.

Mora bellorum sociis gravis, IV, 2, 43. — *mora* securitatis publicæ [h. e. per quem stat, ne reducatur], IV, 9, 1. — *mora* non est [h. e. statim], III, 8, 1.

Mora [h. e. diuturnitate] corrumpitur potestas, I, 9, 2. — *mora* comminuere hostem [h. e. cunctando, bellum trahendo], II, 6, 28. — *mora* ignium [h. e. duratio incendii], II, 15, 18. — *moras* nectere [pro cunctari, morari], IV, 2, 42. [Vide Savaronem, ad Sidon. Epist. IX, 13.]

Mori jussi, III, 21, 25.—*mori* per singula membra, III, 21, 26. — *moriuntur* etiam oppida, I, 12, 11. [« Mors etiam saxis marmoribusque venit. » Sallust. Jug. II, 3, et de Rep. I, 31.]

Moribundus, I, 23, 2. — *moribundæ* manus, IV, 2, 72. [Sic forte « moribundi dentes, » apud Curt. IX, 1, 33.]

Morientium imprecationes, II, 6, 8. [Sic Amytis moriens Cambysen exsecratur; nec frustra, ex Ctesiæ Persicis, cap. 11.] — mandata, I, 9, 1. Vide etiam *Mandata*. — *morientium* bestiarum morsus quam maxime mortiferi, II, 15, 13.

Morini [pop.], III, 10, 6.— *Morinus* portus, III, 10, 16.

Morituri epulis expleti, II, 18, 12. — pretiosissimis vestibus induti, IV, 11, 11. — *morituris* non permissa pugna, II, 18, 13.

Mors Cimbrarum speciosa, III, 3, 17. — Pompeianorum non inconspicua, IV, 2, 67. — digna viris [h. e. quæ strenue pugnantibus obvenit], III, 20, 14; — eadem appellatur *pulcherrima* IV, 1, 13. — voluntaria suppliciorum metu, III, 19, 11. — *mortem* lætum accire, dignum sapiente, IV, 2, 70. — ultra *mortem* patere [de vulneribus dictum, h. e. altius latiusque adacta esse, quam requireretur ad inferendam mortem], II, 7, 9. — in ipsa quoque *morte* lacerari, III, 16, 6. — *mortes* regum occultatæ, I, 6, 2. [Adde exemplum Herodis apud Josephum, XIII, 10, et Joannis, regis Congi, apud Osorium, lib. III, pag. 79.

Morsus morientium bestiarum quam maxime sunt mortiferi, II, 15, 13.

Mortiferi morsus, II, 15, 13.

Mortuus : in *mortuorum* honorem parcere delinquentibus, III, 5, 10.

Mos [pro consuetudine;] sic, more belli cremantur arma captiva, IV, 12, 9. [Pro exemplo. Vide Servium, ad Æneid. VII, 377]; sic, nullo bono *more*, IV, 6, 4; —[pro institutis, etiam legibus]: sic, *more* majorum consulatum petere, IV, 2, 16.— *more* [etiam valet, instar]; ut, more anguium, III, 5, 24. [H. e. ut solent angues]: sic, more fluminis, IV, 2, 63. — gladiatorio, III, 21, 1. — ignium, II, 2, 1. — pecudum, I, 11, 13. — [et] in

NAV NEG

mine amplius, quam spectatione gentis fuit, II, 7, 3. [Sic Justinus. « nomen » pro « gloria », III, 5, 21. — *nomine* cladis [h. e. ob cladem], I, 13, 18. — Ita, nomine virtutis, II, 18, 1. — *nomina* magna acquisiisse, in speciem imperii decorum, III, 12, 4. — in *nominibus* etiam momenti multum ad favorem, III, 19, 6. [Illustre exemplum in Regilliano Trebellii Pollionis. Aliud de duabus sororibus Blanca et Vraca, apud Joannem Huartum, in ingeniosissimo ingeniorum examine.]

Norbanus (Q.) cos. III, 21, 18.

Norici Alpium tumuli, III, 3, 18.

Noscere [pro nosse], I, 8, 6; III, 7, 1. [Sic, cognoscere, apud Sidon. Epist. IX, 6, ubi vulgo legitur: « Viguit pro dilectissimo nostro (quid « loquar nomen, personam? Tu re« cognosces cuncta) apud Chri« stum, » et editio Basil. « Virg. p. « d. nostro quidem loquor, nomen, « persona. Tu recognosces cincta « apud Chr. etc. » Scipserim; « Virg. « p. d. nostro (quid enim loquar « nomen personæ? tu recognoscis « cuncta) apud Chr. etc. »]

Notare nomen epistolæ, II, 12, 10. Vide etiam *E*.

Novacula cotem secat Tarquinius, I, 5, 4.

Novissima conjuratio Galliarum [h. e. ultima], III, 10, 20.

Novissime [pro ad extremum], I, 10, 2; I, 13, 17; II, 18, 2 et 14; III, 19, 8; IV, 2, 81 et 91; IV, 10, 8. [Agellius, X, 21; scribit, Ciceronem hoc verbo noluisse uti: Sed falsum eum animadvertit magnus ille Cujacius, III, observat. 36. Item Beroaldus ad Sueton. Cæs. LXXXIII, 3.]

Novitas rei terret, II, 2, 4.

Novitas vulneris [h. e. insolentia, vulneris forma non usitata], IV, 2, 46. [Sic, novi generis edictum, III, 21, 3.] — Nova cædes [alia præter eam, quam jam commiserat], III, 16, 6.

Nox concubia, IV, 2, 37. [a concubando, quod omnia animalia tum cubent et dormiant. Ennius, « Qua « Galli furtim noctu summa arcis « adorti Concubia. »

Nuceria [urbs], III, 18, 11. — occupatur et diripitur a Spartaco, III, 20, 5.

Nudo pede sacra comitantur Vestales, I, 13, 12. — *nudum* imperii latus [h. e. indefensum], III, 5, 4. Vide etiam *L*.

Nullius [pro nullius rei], I, 26, 6. — Ita, *nullo* magis exprimi potest, III, 10, 13. [Sic Horatius, in arte, versu 329: « Præter laudem nullius « avaris. » Sic etiam ullius vice usus Livius, II, 59, 3: « Nemo ullius nisi fugæ memor. » Observaverat ista et Vinetus. Sic, « nullis obstantibus, » Lucan. III, 364; « Nullius incom« modo, » Victor de Cæsare, cap. 3. Marcellin. XVII, 12; Sen. de benef. II, 25, 1: « nullo magis Cæs. Augu« stum demeruit. »]

Numa Pompilius, rex Romanorum, I, 2. — Janum Geminum cludit, IV, 12, 64.

Numantia [urbs], I, 11, 9; II, 17, 1. — eversa, II, 18. — *Numantiæ* excidium, III, 12, 3.

Numantini, II, 17, 13.

Numero rotundo usi auctores, Præf. I et 5; I, 12, 2. [Sic Plinius, XXXVI, 15: « Nonagentorumque « annorum dociles scrutari vias. » Et hoc quidem in collectione seu recapitulatione quadam, secus enim ubi certum aliquod factum suo tempori reddere volunt.]

OBL OBR

Opportunus injuriæ, IV, 4, 2. [Ita de Adherbale Sallust. Jug. IX, 3.]

Opprimere consilia, IV, 12, 55. [Justino est « discutere. »]

Opulentia parit egestatem, III, 12, 12.

Opulentissimus [pro ditissimo], I, 21, 1; sic, *opulentissima* præda, II, 2, 2. — urbs, II, 16, 7. — *opulentissimæ* gentes, I, 18, 25.

Opus [pro κτίσματι, structura quacunque], sic, *opus* Iuli Alba, I, 1, 4. — Lacedæmoniorum Tarentus, I, 18, 2. — [pro labore quocunque; ut officiis membrorum], I, 23, 2. — [laboribus militaribus, ad usum militiæ pertinentibus], sic, *operibus* attriti ignavi milites, II, 18, 10. — labore rustico, I, 11, 13. — *opera* [pro rebus gestis], sic, *opera* gerere [pro res gerere], Præfat. 1. [Ita Vellei. II, 106, 1: « Quanti voluminis opera gessimus? » Hoc sensu « divina « opera Cæsaris » reperias apud Val. Max. IX, 2, 4; et eumdem, III, 2, 24: « C. Cæsar non contentus « opera sua Oceani claudere litoribus. »]

Oracula, IV, 1, 8.

Orbis imperium societate trium principum occupatur, IV, 2, 12. — *orbis* possessor pop. Romanus, III, 13, 2. — *orbis* terrarum fultus pop. Rom. II, 18, 16; IV, 3, 8. [Intelligenda autem hæc de « orbe Romano; » ut distinguit lib. XVII de Statu hom.; et Marcellinus, XIX, 3, f. 26, 10, p. 26, 12, m. Minus igitur vere Dionys. I, 3, 4.] — *orbis* alter Britannia, III, 10, 16. — *orbe* toto divisa Britannia, III, 10, 2. — *orbis* imperium paribus votis ac viribus Romanus et Pœnus agitant, II, 2, 3. [Polybius, I, 64: « Observari potest, ambas hasce resp. « pares animis inter se fuisse: tum « audacia in suscipiendis consiliis, « tum magnanimitate; maxime autem de principatu contentione « obstinata. »]

Orchomenos [urbs], III, 5, 11.

Ordinare imperium [constituere remp.], IV, 3, 5. — provinciam [formare, statum ei aliquem imponere], II, 16, 3; IV, 2, 22. [Curtius, VII, 3, 5: « gentem Evergetarum ordinavit. » — rempublicam, I, 1, 16; I, 6, 3; IV, 7, 5. — Sic, *ordinatis* omnibus, IV, 2, 36. — *ordinare* sub signis [h. e. componere per signa], III, 19, 9.

Orgiagontis uxor, II, 11, 17.

Oricum [urbs], IV, 2, 37. — vastatur, IV, 2, 41.

Oriens, II, 8, 2. — suetus regibus, II, 20, 4. — *Orientis* totius robur in partibus Pompeii, IV, 2, 5.

Oriundus [qui originem habet], I, 5, 1.

Ornamenta Tarquinii pop. Romano dignitatem addiderunt, I, 8, 5.

Orodes [Albanus], III, 5, 28.

Orodes [Colchus], III, 5, 28.

Orontes [fl.], IV, 9, 5.

Os caussidici sutum, IV, 12, 37. — sub ipso *ore* Urbis [h. e. in conspectu], II, 15, 7. [Ita Sallust. Incert. IV, 10: « Quo cupidius in « ore ducis sese quisque bonum « et strenuum ostentantes. » Item Jug. XXXI, 12: « incedunt per ora « vestra magnifici. » Ita Justinus.] — in *ora* mittere [h. e. in faciem], IV, 12, 5. — in *ora* avarorum, aurum; crudelium, sanguis infusus, etc., III, 11, 11. — *ora* Oceani [pro ostiis], II, 17, 7. — et Ponti, III, 6, 8. [Sic Tacitus, II, 6, 8.]

Os: in *ossibus* capitum bibere, III, 4, 2.

PAN PAR

Pelusium litus, IV, 2, 52.

Penates: in *penatibus* domorum suarum, III, 21, 14.

Pendere: sex mensibus Galli circa unum montem *pependerunt* [h. e. hæserunt, morati sunt], I, 13, 15. [Sic Virg. Æn. VI, 151: « nostroque in limine pendes. »]

Penes senes consilium reip. I, 1, 15.

Penetrare Caucasum, Rhodopen [h. e. iter per illos montes facere], III, 4, 5.

Peninsula, IV, 2, 59.

Pensare [parta facere]; sic, Antonianarum navium magnitudo, numerum Cæsarianarum *pensavit*, IV, 11, 5. — Crassianam cladem Pacori cæde *pensavimus*, IV, 9, 7. [Quomodo Nero apud Silium, XV, 806: « Cannas pensavimus, in« quit. »] — Caput Gracchi percussoribus auro *pensatam*, III, 15, 6. [H. e. tantum auri datum iis, quantum penderet caput.]

Per [aliquando transitum significat]; ut, *per* flumen, I, 10, 7. — medias hostium custodias, I, 13, 16. — [aliquando ponitur pro « in« ter »]; sic, *per* noctem, IV, 7, 8. — [Aliquando arguit rationem, quomodo quid gestum sit; et quarto casui jungitur, explicaturque per sextum absolutum]; ut, *per* adulationem, IV, 12, 28. — fraudem, II, 17, 17. — defectionem, III, 5, 26. — insidias, I, 10, 5. — *per* sacrificia, cohortes, manipulos, describere [valet; in Sacr. coh. man.], I, 2, 3; sic, *per* tribus dividere, I, 1, 15. — *per* alios atque alios duces [h. e. aliorum atque aliorum ducum opera], I, 12, 3.

Peractum bellum, IV, 2, 19 et 53 [h. e. confectum]. — urbis excidium [h. e. absolutum, perpetratum], I, 12, 9. [Sic Sueton. Claud. cap. 11: « marmoreum arcum per« egit. » Justinus, XXXII, 3, 3: « peregissetque ultionem. »]

Peragrare [proprie de terrestri itinere dictum, ad marinum etiam transfertur], sic, *peragrare* mare, II, 7, 6. — litus, II, 17, 12. [Sic Sueton. Cal. XXXVII, 3.]

Percædere [pro ad internecionem cædere], III, 20, 10; IV, 12, 7. [Sic « perdelere » est apud Veget. III, 10.]

Percellere admiratione, I, 10, 2. — dolo, III, 10, 8. — animos hostis, IV, 2, 84. — exercitum, II, 18, 2. [« Percellere » igitur valet attonare, attonitum reddere.]

Percensere [h. e. ad finem usque recensere], Præfat. 4.

Percucurrit, IV, 12, 23. [Suet. Ner. cap. 3: « percucurrit amplis« simos honores. » Vide etiam *Concurrere*.]

Perculsum imperii corpus [h. e. convulsum, concussum], IV, 3, 5.

Percussores Pompeii, IV, 2, 58. — domestici, II, 17, 17. — *percussoribus* C. Gracchi caput auro pensatum, III, 15, 6. — *percussores* immittere, I, 7, 2. [Vide Ind. Justin.]

Percutere fœdus, III, 11, 4; IV, 10, 1.

Perditi homines [pro desperatis], II, 15, 15. — latrones, III, 6, 2.

Perdomare [h. e. omnino domare], IV, 12, 12. [Ita.]

Perdomitus, IV, 12, 17.

Peregrinantur arma Romana [h. e. in longe dissitis regionibus absunt], IV, 1, 1.

Peregrinus ad regnum Romanum admissus, I, 5, 1. [Sic Athenienses sæpius peregrinis ducibus usos meminit, opinor, Ælianus in Va-

riis; Livius IV, 3, 11; Vopisc. Aureliano, cap. 3; Rutilius pr. Itinerarii; Plut. Demosth. princ.; Tacitus, XI, 24; Apulei. in Apolog. « Non enim ubi prognatus, sed uti « moratus quisque sit, spectan« dum: nec qua regione, sed qua « ratione vitam vivere inierit, con« siderandum. » Auson. de Severo Imp.; Lamprid. Alex. cap. 65. Leviter emendo Claudianum in simili sententia; locus est de Laud. Stilic. II, 122: « lectos ex omnibus oris « Evehis, et numquam meriti cu« nabula quæris; Sed qualis, non « unde satus; » prius legebatur: « Et qualis, » vitioso sensu. Legem Lycurgi, qua peregrinos civitate arcet, eleganter exponit Agis apud Plut. in Vita, cap. 13. Quæque ex rigida observatione legis istius incommoda secuta sint, latius exsequitur Dionysius, II, 17. Sensit hanc invidiam Gregor. Nazianzen. Constantinopoli. Socrat. Hist. Eccles. V, 7.]

Perfidia Punica, II, 2, 11. [Vide etiam *Punica*.]

Perfidum glacie flumen, III, 4, 5.

Pergameni [pop.], II, 7, 8.

Pericula periculis explicanda, I, 17, 5. — *periculis* augustiores duces, IV, 12, 7.

Perinde, I, 13, 4; III, 2, 2 [h. e. similiter, æque].

Peritus [pro experto], III, 1, 7. — *peritus* avaritiæ Romanæ Mithridates, III, 5, 18. [Sic, « peritus « hostis et regionum, » apud Livium, XXV, 19, 9.]

Perlitare, IV, 2, 14. [Quum læta exta erant, et accepta diis videbatur victima, « perlitatum » esse dicebatur; « egregie litare » vocat Liv. IX, 14, 4. De verbo « litandi » vide Salmas. in Solinum, pag. 11.]

Permadefacere, III, 18, 12.

Permiscere [pro confundere], I, 18, 12.

Permittere [pro committere, concedere], I, 3, 3. [Sic, « classis « permissa omnibus ventis, » Plin. Paneg. cap. 35.]

Permitto: non *permittere* pugnam [h. e. detrectare pugnam], II, 18, 13.

Pernices equi, I, 3, 8.

Perorare in aliquem [orationem habere in aliquem], IV, 1, 7.

Perpacare [idem est, quod « per« domare »], IV, 12, 4.

Perperna (M.) Aristonicum vincit, II, 20, 6.

Perperna servos vincit, III, 19, 8.

Perperna Sertorianus vincitur a Pompeio, III, 22, 9.

Perpetrare cœpta [h. e. perficere], III, 14, 6.

Perpetuitas, III, 6, 15.

Perpetuus dictator Cæsar, IV, 2, 91. — Augustus, IV, 12, 66.

Persæ, II, 8, 2. — *Persæ* septem, III, 5, 1.

Perses [Macedo], II, 12, 2.

Persici arcus, II, 8, 17.

Pertinacia Samnitium, I, 16, 7.

Perusia [urbs], IV, 6, 3. — obsidetur, IV, 5, 3.

Perusinum bellum, IV, 5.

Pervicacissimi hostes, I, 11, 11.

Pes: ad *pedes* alicujus provolvi, IV, 11, 9.

Pessumdare [pro perdere], III, 12, 7.

Pestilentia ex fame, III, 5, 17.

Pestis [pro hominibus noxiis, ut hoc loco pro piratis], III, 6, 7. [Sic dicitur « clades. » Latro in Catilinaria, « Vigent enim in illa « clade res diversissimæ, » Catilinam intelligit. Ita « scelus, » Plauto, Amphitryone, II, 1, 7. Græcis κά-

θαρμα, ut Synesio, Epist. 4: ἀλλ' ἐξεκκαίρει τὸ κάθαρμα. « Pestis » autem sæpius. Idem Latro, in Cat. « omitto pestis hujus impurissimas « voces. » Cicero, Philipp. V, 6: « Hanc pestem agmen armatorum « sequebatur; » et Philipp. VIII, 3: « omnes Caphones, omnes Saxæ, « cæteræque pestes, quæ sequuntur « Antonium. » Sic apud nostrum « portenta » et « prodigia. »]

Petreius dux Pompeianus, IV, 2, 26. — Jubam et se interficit, IV, 2, 69.

Phaleræ, I, 5, 6.

Pharnaces [Ponticus], III, 5, 26. — vincitur a Cæsare, IV, 2, 56. — de *Pharnace* triumphus, IV, 2, 89. [« Pharnaces » autem dicitur etiam Ciceroni ad Atticum, XI, 21, 4; alii efferunt « Pharnax; » sicut et gentile Καππαδόκης Latinis est « Cappadox, » etiam Græcis Καππάδοξ est, auctore Stephano; sic « Pollux » Plauto, Bacchid. IV, 8, 53, est « Polluces. » Non enim pluralis est ut putabat Sitzmannus in Rutilium, versu 155.]

Pharos [ins.], IV, 2, 59. — in ferculis Ægyptii triumphi, IV, 2, 88.

Pharsalia [pro regione ad Pharsalum: aut forsan ipsa urbe], IV, 2, 64, 66 et 89.

Phaselis [urbs], III, 6, 5.

Philippici campi, IV, 2, 43.

Philippus (L. Marcius) cos. III, 17, 8. — ambitus postulatus, III, 17, 5. [Vide etiam *Marcius Philippus.*]

Philippus [Macedo], II, 7, 2, etc.

Phryges in Italiam veniunt, I, 1, 9.

Picentes [pop.], I, 19, 2.

Picentia [urbs], III, 18, 11.

Picenum [regio Picentium], III, 18, 5.

Pictæ togæ, I, 5, 6.

Pignus [dicitur omne quod rem aut caussam securam facit, quoniam ea pignoris proprie dicti virtus est], sic, *pignus* annonæ, IV, 2, 22. — conjurationis, IV, 1, 4. — imperii, I, 2, 3; [et Liv. V, 52, 5, et XXVI, 27, 12. Ita Capitolium « pignus imperii » vocat Tacitus, H. III, 72, 2; supercilium consulis, « pignus reip. » Cicero pro Sextio, cap. 8; Rutilius, Itiner. II, 55: « Æterni fatalia pignora regni. » Ovid. Fast. VI, 445: « Pignora vir« gineis fatalia tollite palmis. » Seneca, I, Controv. III, de Incesta de Saxo: « Veniet ad colendum impe« rii Romani pignus, etiamsi non « stupro, at certe carnificis manu « incesta. »]

Piissimus, IV, 7, 15.

Pila ingentia, II, 7, 9. — in elephantos congesta, I, 18, 18.

Piræeus, III, 6, 3. — *Piræei* portus, III, 5, 10.

Pirata navalis, IV, 8, 2. — *piratæ* communes gentium hostes, III, 6, 1.

Piratica rabies, III, 8, 2. — *piraticum* bellum, III, 6.

Piso (L. Calpurnius) Thraces vincit, III, 4, 6; IV, 12, 17.

Piso prætor vincitur a servis, III, 19, 7.

Pistrix [marinus piscis], III, 5, 16.

Plaga [pro regione], I, 16, 3; III, 2, 2; III, 5, 15. — [pro vulnere], IV, 2, 72; IV, 12, 3.

Plana loca: in *plana* deducti Ligures, II, 3, 5. — descendere jussi Astures, IV, 12, 59. — Orodes, III, 5, 28. — in *plana* submittere ædes [h. e. quæ in excelso loco positæ

4; IV, 2, 31, 37, 38 et 70; IV, 11, 4. — pœnas [pro abolere, desinere], III, 21, 27. — tentoria [pro figere, erigere], II, 8, 9. — Urbem [pro condere], II, 8, 7. [Quo loco malim legere: « positam majori« bus, » quam « a majoribus, » sic apud Tacitum, VI, 41, 3; « urbes « Macedonibus sitæ; » sicut et eumdem scripsisse censeam, III, 38, 7: « Philippopolim Macedoni Philip« po sitam; » ita Noster, III, 1, 14: « urbem Herculi conditam. » « Po« nere » pro condere dixere præter nostrum Tacitus, Velleius, Virgilius, Varro apud Nonium voce « lavit. » Hinc « positor » pro conditore. Ovid. Met. IX, 453: « ... in « Aside terra mœnia constituis po« sitoris habentia nomen. »]

Pons de cadaveribus, II, 6, 18. — Milvius, III, 23, 6. — navibus factus, III, 5, 22. — Rheni, III, 10, 15. — Rhodani, III, 10, 3. — sublicius, I, 10, 4. — *ponte* committitur Tiberinus, I, 4, 2. — jungitur urbs, I, 8, 4; IV, 12, 26. — jungi mare non potest, II, 2, 2. — *ponte* quasi jugo captus Rhenus, III, 10, 15. — *ponte* reciso, Tiberim transnatat Cocles, I, 10, 4.

Ponticæ gentes, III, 5, 1. — *Ponticum* mare, III, 5, 1 et 18; III, 6, 10. — *Pontici* triumphi, Pompeii, IV, 2, 8. — Cæsaris, IV, 2, 89.

Pontifex senes Romanos devovet, I, 13, 9. — *pontifices* a Numa instituti, I, 2, 2.

Pontius [Samnis], I, 16, 10.

Pontus [regio], III, 6, 8.

Popedius, III, 18, 6. — dux et auctor belli socialis, III, 18, 10.

Poplicola [scribendum, non « Publicola »], I, 9, 4.

Populari: ignis *populatus* incendio silvas, II, 2, 1.

Popularis [addictus et favens plebi], III, 14, 2. [Sic, « facta po« pularia, » apud Liv. VI, 14, 2. His enim locis « populus » pro « plebe » accipitur: quemadmodum et apud Martialem, Epigr. VIII, 15 et 50; Suetonium sæpius; quum alioquin differant. Vide §. 4, Inst. de J. N. G. et C.]

Populus affectator quondam imperii, Macedones, II, 7, 2. — gentium victor, orbisque possessor, Romani, III, 13, 2; III, 9, 3; IV, 12, 61. — victor omnium gentium *populus* [Arellius Fuscus, apud Senec. Controv. lib. II, controv. 9, « Martius »] Romanus, III, 3, 2. — nauticus, Rhodii, III, 7, 8. — princeps, Rom. Præf. 3; I, 8, 5; I, 26, 5; II, 2, 32. — Albani, I, 3, 2. — princeps gentium, Rom. III, 19, 1; IV, 2, 1. — regum et gentium arbiter, III, 18, 7. — rudis et pastorius, Rom. II, 2, 4.

Populus Romanus. [Vide *Romani.*]

Populus virorum, I, 1, 10. [H. e. constans tantum ex viris, sicut Amazones, si quæ fuerunt, possis dicere « populum feminarum. » Non igitur videtur pertinere hoc exemplum ad illa, in quibus pro « multitudine » ponitur « populus; » sicut apud Corn. Nepotem de Bell. Troj. lib. VI, de Niobe: « ... quem « peperit populum, flevit. » Senec. Nat. quæst. VI, 32: « communes « populis cadentibus rogi; » aliosque quos observarunt ita locutos viri docti, quibus etiam lingua Germanica accedit. Vide Lips. ad Senecam, de Benef. lib. VI, not. 230.]

Porcii Catilinæ socii, IV, 1, 3.

Porcius Cato, legatus Pompeii, III, 6, 10.

PORCIUS Cato (M. Uticensis) Cyprias opes Romam vehit, III, 9, 5. [Vide etiam *Cato*.]

PORSENA (Tuscus), I, 10.

Porta Collina, III, 21, 6 et 22. — Esquilina, III, 21, 6. — Scelerata, I, 12, 2. — *portis* pæne apertis Carthago capta, II, 2, 18.

Portenta [pro hominibus prodigiose sceleratis], IV, 2, 60. [Vide *Pestis*.]

Portus fossitius Carthagine, II, 15, 14. — inclytus Brundisii, I, 20, 1. — marmoreus Cyzici, III, 5, 15. — Syracusis, II, 6, 34. — Morinus, III, 10, 16. — Pyræei, III, 5, 10. [Vide *Torrens Vergelli*.] — Tarentinus, I, 18, 2, 4. — *portus* nobiles Campaniæ, I, 16, 4. — *portuum* utilitas, I, 18, 2. [Eam ostendit et Censorini cos. oratio apud Appianum in Punicis.]

Posse: magis ut *poterat*, quam ut debebat, IV, 7, 5.

Post Annibalem quod timeretur, fuit in Jugurtha, III, 1, 2. — *post* Carthaginem bellum in Africa, III, 1, 1. [Emphatice ista proferuntur, quasi diceret, neminem potuisse suspicari, hostem aliquem metuendum esse, victo Annibale; et quidem in Africa, Carthagine deleta, qui hostium maxime erant formidolosi et potentes : quum alias soleat fieri, ut validissimis domitis, reliqui sponte in potestatem veniant; quomodo :] *post* Carthaginem neminem vinci pudet, II, 7, 1. — *post* Tarentum nemo Italorum bellum audet, I, 19, 1. — quid enim una *post* quinque legiones? IV, 2, 29. — [Itaque cum] *post* Macedonas Thraces rebellant, III, 4, 1, [mirabundus addit : « si diis placet! »] — *post* illa, II, 2, 14. [Sic reponunt in versu Plautino Menæchm. II, 2, 67; Dousa pater in Arbitrum, II, 14, et Gulielmius. Et usurpat Plautus in eadem fabula, IV, 3, 11, et V, 9, 18.

Postremo [sicut « denique »], III, 18, 5.

POSTUMIUS. [Vide *Albinus*.]

POSTUMIUS (A. Regillensis) dictator Latinos vincit, I, 11, 2.

POSTUMIUS (Sp.) cos. Samnitibus deditur, I, 16, 12.

POSTUMIUS [M. Regillensis trib. mil. cons. pot.] ab exercitu lapidatur, I, 22, 2.

POSTUMIUS [A. Albinus cos.] Ligures vincit, II, 3, 5.

Potentia nimia movet invidiam, IV, 2, 8. — facilius crescit quam incipit, II, 1, 2. — *potentia* quoque beneficiorum gravis liberis, IV, 2, 92. — *potentiæ* cupidis facile convenit de invadenda rep. IV, 2, 11.

Potestas solitudine vel mora corrumpitur, I, 9, 2. — *potestas* Tribunicia seditionum omnium caussa, III, 13, 1. — *potestatem* agere, I, 7, 2. — in *potestatem* redigere, I, 15, 3.

POTHINUS (Spado), IV, 2, 60.

Potio ex frumento, II, 18, 12.

Potiri [cum genitivo jungitur], ut, *potiri* gentium, I, 1, 18. — [cum ablativo], ut, *potiri* capite, III, 1, 4. — castris, III, 1, 9. [Vide etiam Ind. Justinianum.]

Præ poculis nescire ubi sis, II, 10, 2. [Impedientibus poculis.] — *præ* tanta victoria leve damnum [h. e. comparatum cum tanta victoria], II, 2, 11.

Præbere ducatum sceleri [h. e. præstare se ducem], III, 21, 2. — speciem consecrationis [pro facere], I, 1, 17. — fauces offocandas [h. e. offerre], II, 11, 6. [Hoc significatu Ovidius, Met. XII, 101:

« Et se præbentem valuit distrin- « gere Cycnum. » Seneca, de Provid. IV, 24 : « Præbendi fortunæ « sumus. » Liv. IX, 17, 6 : « Cyrum « longa vita vertenti præbuit for- « tunæ. »]

Præcinere [dicuntur tibiæ præcedentes], II, 2, 10. — [tubæ, ad quarum sonum modumque aliquid fit], II, 16, 6.

Præcipere [pro antecapere, præoccupare], sic, fata, mortem, veneno, III, 9, 4; IV, 12, 50. [Hujusmodi exempla multa collegit B. Rhenanus in Thesauro locut. Taciti, pag. 17 et seq.]

Præcipitantibus fatis, IV, 2, 43. [H. e. vel urgentibus, et agendi significatu sumitur; velut « præcipi- « tare mentem, » apud Virg. Æn. II, 316, vel potius in exitum tendentibus; sicut apud eumdem, Æn. II, 8 : « nox humida cælo Præcipitat, « suadentque cadentia sidera som- « nos. » Falluntur enim, qui de principio noctis exponunt; non enim idem sensus est, qui in illis apud eumdem, Æn. II, 250 : « et « ruit Oceano nox. » Cæsar de Bell. Civ. 25 : « hiems præcipitaverat. » Hoc sensu Sallustius : « præcipiti « in vesperam die. » Curtius, VI, 5, 3 : « præcipiti senectute. » Marcellin. XIX, 18 : « autumno præcipiti ; » et XXIV, 19 : « vigilia secunda præ- « cipiti, » dixerunt. Ovid. Trist. I, 3, 47 : « Jamque moræ spatium « nox præcipitata negabat. »]

Præcludere maria [h. e. intuta reddere], III, 6, 1.

Præco, II, 7, 15. — in judiciis, IV, 12, 31.

Prædæ cupiditate clades accepta, II, 10, 2. [Eleganter Homerus, Iliad. XV, 346, Hectorem facit imperantem sociis : « In naves ruerent, « et omitterent spolia. »] — *prædæ* negatæ caussa lapidatus imperator, I, 22, 2. — *prædam* in antecessum dividere, IV, 12, 24.

Prædicere [pro præsagire, præsignificare], II, 6, 14.

Prædicta conjuratio [h. e. prodita, indicata], IV, 12, 33.

Præfecti [pro legatis], III, 6, 8; III, 7, 6.

Præfecti navium [Græcis trierarchæ], II, 5, 3.

Præferre [vox triumphalis], II, 7, 7. [Vide *Fercula.*] — *præferre* [pro præ se ferre, manifeste ostendere], IV, 2, 46.

Prælium justum. [Vide *J.*] — *prælium* nec spectare potest Antiochus, II, 8, 12. — *prælio*, uno, et, ut sic dixerim, non toto, IV, 2, 63. — *præliis* frequentibus comminui, I, 3, 3. [Vide Sallust. Jug. LXXIX, 4.]

Præludere, IV, 2, 2.

Præmia armorum armis defendenda, IV, 2, 17.

Prænavigare [pro prænavigare, præternavigare], III, 8, 3.

Præneste [urbs], I, 11, 7. — sub hasta venditur, III, 21, 27.

Prænestina arx, I, 18, 24.

Præpeditus [pro impedito], II, 8, 17; IV, 11, 6.

Præsagia fatorum, II, 6, 48 et 53.

Præsagire aliquid animo [h. e. providere animo], I, 4, 3.

Præsens [pro eo quod non differtur], I, 26, 7. — *præsentius* [h. e. quod certius demonstraret faventes deos], IV, 7, 9.

Præsidere regno [h. e. regem esse], II, 7, 2.

Præsidia [Gall. *garnison*], ita, *præsidia* levia, IV, 2, 18. — *præsidia* detrahere [h. e. removere, expellere], II, 2, 12. — dissipare

[fere idem], IV, 9, 4. — in tutelam provinciarum disponere, IV, 12, 26. — *præsidia* [pro qualicunque auxilio, subsidio], sic, *præsidia* dignitati paranda, IV, 2, 9.

Præsidis unius nutu, quasi anima, regitur imperium, IV, 3, 6.

Præsto esse [h. e. imperata promte facere], III, 5, 29.

Præter spem omnium reviresceit imperium, Præf. 8. — *præter* spem omnium rex fraude præcipuus, fraude capitur, III, 1, 2.

Prætexta, I, 5, 6.

Prætextatus filius Scipionis, II, 6, 10. — *prætextati* senes, I, 13, 14. [Descendunt hæc a verbo « prætexere, » quod vestes illæ purpura « prætexerentur. » Eleganter usus est hoc verbo Virgilius Ciri, versu 319: « An nescis qua lege « patris de vertice summo Edita « candentes prætexat purpura canos? »

Prætoria [scilicet navis, Gall. *l'amiral*, ut Græci *ναυαρχίδα* dicunt], II, 7, 7. — *prætoriæ* navis lumen, IV, 8, 5.

Precibus negata, armis petere, III, 3, 3.

Premere terga cedentis [h. e. instare cedenti], II, 6, 30. — *premi* fame, II, 18, 13.

Prensare fugientes [pro comprehendere ut maneant], IV, 2, 82. [Vide Val. Max. III, 2, 19. Est autem hoc orantis maxime, Tac. II, 31, 2.]

Pretium [pro quacunque re, qua aliud quid comparatur et quasi emitur], ita, *pretium* proditionis, I, 1, 12. — victoriæ, I, 17, 7; I, 20, 2. — *pretium* fœderis Jugurtham facit Bocchus, III, 1, 16. — in *pretium* fœderis arma deponere jussi Numantini, II, 18, 4. — in *pretium* libertatis nulla largitione corrumpitur pop. Romanus, I, 26, 5.

Prima acies [quæ proxime hostem est], IV, 2, 82.

Princeps populus. [Vide *Populus.*] — *principes* [pro primoribus cujusque civitatis], III, 17, 3; sic, *princeps* Ætoliæ Thoas, II, 8, 5. — *princeps* nobilitatis, III, 17, 5. [Sic, « principes Senatus » et « juventu« tis, » dicti. Quæ nomina honorem et præcellentiam, non autem potestatem, arguebant. Postea ab Augusti tempore, qui remp. nomine « principis » sub imperium accepit, nomen « principis » dominum significare cœpit.] Sic, *principum* discordiæ, ministrorum exitio piantur, IV, 6, 4.

Principatus [pro dominatione], III, 12, 13.

Principia, III, 10, 12; IV, 2, 45. [Erant autem loca castrorum, in quibus tribuni mil. jus dicebant, aliaque militaris jurisdictionis exercebant; ut in quæstorio quæstor, imperator in prætorio. Hinc Apuleius, de Mundo, sub fin. libri: « et (ut *expungo*) scitis ejus (legis, « de qua loquitur) magistratus tri« bunalia, principia milites fre« quentant (ita velim, non *frequen« tabunt*). » Sic, « principia nume« rorum, » § 4 de Justiniano Codice ad Mennam. Vide latius de his Sigonium, de Ant. Jur. Provinc. II, 6; Donatum ad Sueton. Othon. cap. 6; Stewech. ad Veget. I, 20.]

Prius [pro potiori], I, 16, 2.

Privatus consulem aggreditur, IV, 4, 4. — *privatum* bellum [h. e. quod privati gerunt, tamquam non concernens remp.], I, 12, 1. — *privatis* opibus subventum reip. II, 6, 24.

Pro [varias significationes habet;

aliquando enim denotat « ante », vel in], ut, *pro* rostris, III, 21, 14; IV, 2, 91. — [quod idem « in ro« stris » dicit], IV, 6, 5. — [aliquando secundum, juxta], ut, Cæsar *pro* natura ferox, IV, 2, 38. — *pro* rei atrocitate, II, 15, 8. — *pro* scelere animadvertendum, IV, 1, 10. — non *pro* cetera felicitate, IV, 2, 78. — [aliquando loco], ut, Romulus accipi se jubet *pro* numine, I, 1, 18. — *pro* dote, I, 1, 14. — [sæpius ad defensionem, caussa, propter, de], ut, pugnare, *pro* finibus, gloria, imperio, libertate, sociis, I, 9, 6; I, 10, 1; I, 11, 5; I, 13, 6; I, 16, 1. — *pro* ultione alicujus [h. e. ad vindicandum eum], II, 2, 26. — *pro* victoria [h. e. ad consequendam victoriam], II, 2, 26.

Proboscis elephanto abscissa, I, 18, 9. [Plinius, VIII, 7: « Promus« cidem eorum facillime amputari, « Pyrrhi præliorum experimentis « patuit. » Ita ex Græcorum « pro« boscide, promoscis, » et « pro« muscis, » in plerisque Latinis exemplaribus. Dicta autem *προβοσκὶς*, vel Nonio Marcello teste, quod ante depascat, composito nomine ex *πρὸ* et *βόσκεσθαι*. Elephanti nasus est, quo et pro manu utitur: unde « manum » etiam appellant: sicut Orosius, eamdem referens historiam. De « probo« scide » plura Aristoteles, secundo de partibus animalium. Ista Vinetus.]

Probris aliquem insectari, IV, 4, 2.

Procella belli, II, 6, 12. [Ita, « procella equestris, » apud Livium, XXIX, 2, 8, et XXX, 18, 4; item Tacitum, H. III, 53, 4; sic, « procellæ tribuniciæ, » apud eumdem Livium, II, 1, 4. Eadem est metaphora quam notavimus supra in voce « nimbus. » Adde. Polyb. apud Vales. pag. 182.]

Proceritas Teutobochi, III, 3, 10.

Procurrere [pro prominere, sicut excurrere], ita, Clypea *procurrit* a Punico litore, II, 2, 19.

Prodigia [pro rebus insolitis, quibus aliquid portendi creditur], IV, 2, 45. — *prodigio* simile. [Vide *S.*] — *prodigia* [pro hominibus, prodigiose, h. e. ultra modum mortalitatis affectis; ita, « prodigia Ro« mana, » pro Romanis incredibilis fortitudinis], I, 10, 3. — *prodigia* municipalia [pro municipibus summe sceleratis], III, 18, 6. [Vide supra *Pestis*. Quo pertinet etiam usus vocabuli « Lues. » Claudianus, in Rufin. I, 24: « quo tanta lues erupe« rit ortu. » Seneca, Medea, versu 184: « Abolere propere pessimam « ferro luem. »]

Proficere ad stabilitatem pacis [h. e. assequi quod conferat ad stabilem pacem], IV, 9, 1. — ad profligandam provinciam, IV, 6, 60.

Profligatum [pro affecto, et pæne confecto], sic, *profligatum* bellum, II, 15, 2. — urbis excidium, II, 15, 12. — *profligata* provincia, II, 6, 40. [Quo tamen sensu recte dici negat Agellius, XV, 5; quem oppugnas Lipsius ad Tacitum, H. II, 4, 5, et certe ita reperitur usurpatum aliis etiam non vulgaris notæ auctoribus. Frontinus, II, 3, 2, « victoriam profligavit. » Ibidem, exemplo 20: « Quo gene« re, quum profligari nihil videret. » Seneca, de Benef. VII, 13, 2: « Hæc « quoque quæ venit quæstio, pro« fligata est in prioribus: itaque « breviter perstringetur. » Ita ali-

quoties Tacitus. Porro eamdem distinctionem harum phrasium, « bellum committere, profligare, conficere, » qua noster, II, 15, 2, utitur, reperias apud Livium, XXI, 40, in fine capitis.]

Profluens [pro fluvio præterlabente], I, 1, 2; sic, *profluentes*, IV, 12, 9. [Ut dubium mihi sit an forte ita scripserit Livius, I, 45, 9: « infima valle profluit Tiberis; » ubi vulgo legitur « præfluit, » eodem quidem sensu.]

Profugus feralis tabulæ, III, 22, 2. [Ita supra « fugitivum regni » dixit.] — *profugus* prælio, III, 19, 7; IV, 2, 86. — a prælio, IV, 2, 85.

Proludere [idem quod præludere], III, 22, 6. [Seneca, Medea, versu 907: « ... prolusit dolor per « ista noster. »]

Promittere [pro portendere, sicut supra « polliceri »], sic, aves et victima victoriam *promittunt*, IV, 7, 9. — caput in Capitolii fundamentis repertum, caput terrarum, I, 7, 8. — flamma circa caput Servii, clarum fore, I, 6, 2. — *promittere* templum diis [h. e. vovere], I, 11, 4.

Propagare bellum hereditarium in posteros [h. e. transmittere], III, 17, 2.

Propitius Oceanus [h. e. favens, bene affectus], III, 10, 19.

PROPONTIS [sinus maris], III, 6, 10.

Propugnacula classis, II, 2, 34. [H. e. turres; sic Horat. Epod. I, 1: « Ibis Liburnis, inter alta na« vium, Amice, propugnacula. »]

Propugnare urbem [pro defendere], III, 10, 23.

Prorogare imperium, III, 14, 6. [Vide Grucch. ad. Poster. Sigon. Disput. Refut. num. 44.]

Prorsus, ut, I, 11, 15. [Sic supra « plane quasi. »]

Proscriptionis Syllanæ tabula, III, 21, 25. — jure belli proposita, III, 23, 3. — ejus effectus, III, 22, 1. — *proscriptio* triumviralis, IV, 6, 3.

Prosperorum nimia continuatio suspecta, IV, 2, 79.

Provincia pop. Romani extrema, media facta, III, 5, 31. — *provinciam* facere, II, 17, 8; IV, 12, 22. [Vide etiam *F.*] — *provinciam* retinere, plus est, quam facere, II, 17, 8; IV, 12, 29. — ex *provincia* cognomen, IV, 12, 28. — *provinciæ* antiquissimorum Romanorum quales, I, 11, 6. — *provinciæ* quædam, ut non in usum, ita ad speciem imperii acquisitæ, III, 12, 4.

Provocare [subaudi, ad pugnam, lacessere], I, 3, 2. — *provocatus* est [pro provocavit], II, 17, 11.

Provocatio [h. e. appellatio] a coss., I, 9, 4.

Provolvi ad pedes, IV, 11, 9. — *provolvuntur* Cimbri in Italiam ruina [h. e. sponte a summis jugis ruunt, et se demittunt, ursorum more], III, 3, 11.

Pseudophilippus, II, 14, 3.

PTOLEMÆUS, rex Ægypti, IV, 2, 55. — Pompeium trucidari jubet, IV, 2, 52. — perit, IV, 2, 60.

PTOLEMÆUS, rex Cypri, III, 9, 2.

Publica fides, III, 1, 8. — *publicum* parricidium. [Vide *Parricidium*.]

Publice: Hispania non tuetur libertatem suam *publice*, II, 17, 3. [H. e. conjunctis viribus: gentes enim Hispanas respectu totius corporis pro privatis habet: sicut habenda sunt imperia regnaque in magna illa « rep. generis humani, » ut Senecæ dicitur. Itaque ridicule

facere videntur, qui scita gentium, ex jure aliquo civili aut firmare nituntur, aut infringere, quum jus civile in tali caussa non obtineat nisi locum privati testimonii.]

Pudenda fœdera, II, 18, 2.

Pudet : de Verulis et Bovillis, *pudet!* sed triumphavimus, I, 11, 6. [Hæc igitur vox in oratione suspendit vocem sensumve turpem, aut ominosum.] Ita, pulsi fugatique, *pudet* dicere! hostes, III, 20, 12. [Livius, VII, 40, 8 : « in vos, « horreo dicere! hostes. » Ovidius, Metam. IX, 530, in nefariis Byblidis literis magno artificio in tertium usque versum nomen ejus protelat : « Hanc tibi mittit amans, pu« det! ah pudet! edere nomen, etc. » Et in eadem fabula versu 569 : « ... feras fidissime nostro, Dixit « et adjecit longo post tempore, « fratri. » Eodem tendit : « Pudor « Curioni suadet, ut amissum exer« citum morte sequatur, » IV, 2, 34. Junge exemplum Centenii apud Livium, XXV, 19, et Asdrubalis Liv. lib. XXVII, 49.] — *pudor* Romanus, III, 1, 10; III, 20, 12. — *o pudor,* II, 6, 30. — *pudore* magis quam virtute resistere, IV, 2, 81.

Puellas captivas restituit Scipio, II, 6, 40.

Puer non dicendus Augustus, IV, 4, 1. [Non tamen ignominiosa est hæc appellatio, si vera sit, et non injuriæ caussa proferatur, h. e. ut simul exprobrentur pueriles ineptiæ, quæ rebus agendis obstant. Ita Propert. IV, 6, 82 : Augustus « Differat in pueros ista trophæa « suos. » Ovidius, de Arte, I, 182, de Cæsare, ut opinor : « Bellaque « non puero tractat agenda puer. » Quid Horatius? qui Carm. IV, 4, 28, Drusum et Tiberium « pueros » vocat, jam multarum gentium victores, et adolescentes 30 circiter annorum; ille enim : « Augusti pa« ternus In pueros animus Nero« nes. » Sed puto poetam pueri nomine uti pro filio, Græcorum more : sicut puer Veneris apud Virg. et alios.] — *pueros* captivos restituit Scipio, II, 6, 40.

Pugna Augusti cum Antonio, IV, 4, 4. — navalis, IV, 11, 6. — cum Cassio et Bruto, IV, 7, 10. — cum Sex. Pompeio, IV, 8, 3. — cum Illyriis, IV, 12, 7. — Cæsaris cum Ægyptiis, IV, 2, 60. — cum Pharnace, IV, 2, 63. — cum Pompeio, IV, 2, 43. — cum Pompeio juvene, IV, 2, 78. — cum Scipione et Juba, IV, 2, 66. — Cæsarianorum cum Pompeianis, navalis, IV, 2, 75. — Curionis cum Juba, IV, 2, 34. — Romanorum cum Achæis, II, 16, 3 et 5. — cum Annibale, II, 6, 10, 12, 13, 15 et 60. — cum Antiocho, II, 8, 15. — cum ipsius præfectis, navalis, II, 8, 12. — cum Aristonico, II, 20, 5. — cum Asturibus, IV, 12, 54. — cum Balearibus, navalis, III, 8, 4. — cum Belgis, III, 10, 4. — cum Britannis, III, 10, 17. — cum Cheruscis, Suevis et Sicambris, IV, 12, 24. — cum Cimbris, III, 3, 14. — cum eorum mulieribus, III, 3, 16. — cum Germanis, III, 10, 13; IV, 12, 34. — cum Latinis, I, 11, 2. — cum Mithridate, III, 5, 11, 17 et 23. — cum Mysis, IV, 12, 13. — cum Numantinis, II, 18, 11. — cum Parthis, III, 11, 8; IV, 9, 5; IV, 10, 3 et 6. — cum Picentibus, I, 19, 2. — cum Pœnis, navalis, II, 2, 8 et 33. — cum Pyrrho, I, 18, 7, 9 et 11. — cum Sabinis, I, 1, 13. — cum Sallentinis, I, 20, 2. — cum Samnitibus, I, 16, 12. — cum Sertorio, III, 22, 7. — Syllæ

cum Marianis, III, 21, 19. — *pugna* prospera exitii caussa, II, 10, 2. [Plutarchus Crasso cap. 21 : « Hæc « victoria, quod nimios spiritus « fecisset fugitivis, perdidit Spar- « tacum. »]

Pugnare cum morituris non oportet, II, 18, 13. — *pugnare* ex necessitate, quod deprehensus sis, III, 6, 12.

Pulcherrimus exitus [pro lætissimo, felicissimo], II, 2, 14. — *pulcherrima* terrarum Campania, I, 16, 3.

Pulchritudini victæ urbis parcitur, II, 6, 34.

Pullum [scilicet amiculum], IV, 2, 45.

Pullus [elephanti], I, 18, 12. — *pulli* [gallinarum] auspiciorum caussa, II, 2, 19.

Punica fraus, II, 6, 13 et 36; II, 17, 6. — perfidia, II, 2, 11. [Hinc Val. Max. IX, 6, 1, ext. Carthaginem « ipsum fontem perfidiæ » vocat.] — *Punicum* bellum primum, II, 2. — secundum, II, 6. — tertium, II, 15. — *Punici* belli tempestas, II, 6, 9. — *Punici* maris nomine deficiunt quidam, II, 2, 17. [Sic Sidon. Ep. VIII, 12 : « Quam- « libet sola hyemalium mensium « nomina tremas. »]

Puppis [pro navi], III, 7, 7; IV, 11, 8.

Purpura [pro consulatu; quod vestes consulares purpura prætextæ], III, 21, 17. — *purpura* fulgentes elephanti, II, 8, 16.

Purpuratus [ita vocantur amicorum regiorum principes], I, 10, 5. [Hac voce sæpissime pro satrapis utitur Curtius et de amicis Alexandri loquens.]

Purpurea vestis regibus, III, 19, 10; IV, 11, 3. — *purpureum* velum in navi Cleopatræ, IV, 11, 8.

Putare, Præfat. 1. — Cæsariani dum se vincere *putant*, vicere, IV, 2, 84.

Puteoli [urbs], I, 16, 6.

Pyra [rogus], IV, 12, 45.

Pyrenæus [mons], II, 17, 3; IV, 12, 46. — *Pyrenæum* jugum, II, 17, 6. — *Pyrenæi* montes, II, 6, 38.

Pyrrhus [Epirotes], ejusque bellum cum Romanis, I, 18. — per quatuor annos, III, 5, 1. — minus vastavit Italiam, quam ipsi Itali, III, 18, 11; III, 21, 21. — *Pyrrhi* regia, II, 9, 2.

QUA

Qua [adverbialiter positum plerumque valet « ubi »] : *qua* longissima Italia, II, 6, 52. [Particulam hanc sæpiuscule mutatam a librariis visus sum animadvertere, ut apud Curtium, III, 11, 12 : « et qua « (erat *quæ*) cuique patebat ad fu- « gam via erumpunt. » Sic Marcellin. XVIII, 20; et ipse Curtius, V, 13, 25. Iterum Marcellin. edit. Lindenbrog. pag. 494, 10, et forte 499, 29.]

Quærit Romanis hostes Annibal, II, 8, 4. [Quod quidem expressum ex Livio, XXXIV, 19, 4.] — *quærendi* hostes, ut vincantur, III, 8, 6. [Sic etiam Claudianus de Laudibus Stiliconis, III, v. 149 : « Vincendos alio quæsivit in orbe « Britannos. »]

Qualis erat, III, 10, 22. [Ita Tibullus, I, 3 : « Qualis eris. »]

Quanti est imperator, tanti exercitus, II, 18, 11.

Quantum, immane *quantum*, plurimum *quantum*, IV, 2, 74.

Quasi [quum ut plurimum vocem hanc elegantibus sententiis et comparationibus addat auctor, visum est pleraque ea loca hic adnotare.] Igitur, *quasi* in brevi tabella totam pop. Romani imaginem amplecti, Præfat. 3. — *quasi* hominem considerare pop. Romanum, Præfat. 4. — *quasi* ad quemdam juventæ florem pervenit pop. Romanus, Præf. 4. — *quasi* quædam robusta maturitas imperii, Præfat. 7. — *quasi* reddita juventute revirescit imperium, Præf. 8. — ex variis *quasi* elementis congregat corpus unum Romulus, I, 1, 19. — *quasi* monitu deæ, I, 2, 4. — substitutus in locum regis *quasi* ad tempus, I, 6, 2. — *quasi* infantia pop. Romani, I, 8, 1. — quodam *quasi* instinctu deorum concitatus, I, 9, 1. — *quasi* contagione quadam per singulos itum, I, 9, 8. — plane *quasi* adulterum ad inferos usque sequeretur, I, 10, 8. — *quasi* in regis ultionem, I, 11, 1. — plane *quasi* stipendium commilitonibus diis, I, 11, 4. — *quasi* præsentem Jovem, I, 13, 13. — *quasi* in terrigenas e cœlo ac nubibus tela mitterentur, I, 17, 6. — *quasi* vindicaret, exsiluit, I, 18, 12. — decem pondo argenti, *quasi* luxuriam damnavit, I, 13, 22. — *quasi* quotidie triumpharet, II, 2, 10. — in classe *quasi* tota Carthago, II, 2, 34. — quodam *quasi* æstu et torrente fortunæ, II, 7, 1. — quodam casu, *quasi* industria, sic adgubernante fortuna, II, 8, 1. — epulis *quasi* inferiis impleti, II, 18, 12. — *quasi* templa et aræ possent defendere, quem nec montes sui, nec arma potuissent, II, 12, 9. — de Andrisco, *quasi* vero rege, triumphatum, II, 14, 6. — *quasi* enata subito classis erumpit, II, 15, 14. — *quasi* subita de cineribus flamma, II, 15, 15. — *quasi* sæculum illud eversionibus urbium curreret, II, 16, 1. — *quasi* hic Romanis orbis non sufficeret, III, 10, 16. — *quasi* subsidio insederat Alpium tumulos, III, 3, 18. — Oceanus *quasi* imparem se fatetur, III, 10, 19. — nomine *quasi* ad terrorem composito Vercingentorix, III, 10, 20. — mersa vitiis suis, *quasi* sentina, resp. III, 12, 7. — *quasi* jure oppressus, III, 14, 7. — *quasi* secundum hominum genus servi, III, 20, 1. — Spartacus *quasi* imperator occisus, III, 20, 14. — *quasi* non esset usquam dimicatum; sic arma rursus et partes, IV, 2, 73. — rates, captæ *quasi* per indaginem, IV, 2, 32. — *quasi* vicisset, qui evaserat, IV, 10, 10. — *quasi* bene gestis rebus, IV, 11, 1. — *quasi* facilior esset Partho Romanus, IV, 11, 1. — morte *quasi* somno soluta, IV, 11, 11. — efferam gentem, ritu ferarum, *quasi* indagine, debellabat, IV, 12, 48.

Quatere hastam, II, 17, 14. — urbem machinis, II, 9, 2. — *quatere* omnia navibus, equis virisque, II, 7, 8. [Plinius, II, 27: « Quum « rex Philippus Græciam quateret. »]

Quatenus [pro quoniam, sive « quatinus »], I, 5, 2. [Idem enim esse vocabulum puto, et scriptione tantum, non etiam sono, nec origine, aut significatione, differre. Accidit enim huic voci, ut *E* litera sonum illum nanciscatur, quem nec *E* literæ, nec *I*, plene adscripseris, qualia notat et Lipsius de lingua Lat. cap. 7. Vide tamen Acidal. ad Vellei. II, 68, 4; Vinetum, ad auctorem nostrum, II, 2, 2; et

Casaub. ad Suetonium, Claud. XXVI, 7; Ovid. Trist. V, 6: « Quatenus et non est in caro conjuge « felix. »]

Querela, I, 18, 5. [Est expostulatio de injuria, utque ea luatur, petitio.] Sic, *queri*, II, 6, 5. — *querelæ* [dicuntur etiam, quum socii, aut subditi, ab aliis infestari se nuntiant, contraque eos auxilium orant], III, 2, 4. — [ita dicitur] *queri* de aliquo, III, 10, 14. — de incursionibus hostium, III, 2, 3; III, 10, 17. — *queri* de diis, II, 6, 14. — de fortuna, III, 11, 2. [H. e. conqueri de iniquitate deorum aut fortunæ.]

Quiddam indomitum, I, 22, 2. — *quiddam* simile navibus, II, 4, 2.

Quinctilius Varus (P.), IV, 12, 31.

Quinctius (L. Cincinnatus) dictator, I, 11, 12; I, 26, 7.

Quirinus, I, 1, 18. [Julianus, princ. de Cæsaribus: « Quirinus, « quo quidem nomine ille nobis, si « quidem deum responsis paremus, « appellandus est. »] — *Quirinalis* [unus e septem Romæ montibus], I, 13, 16.

Quis, aut unde, I, 18, 4. [Videtur hæc formula usitata fuisse in contemtu, et fastidio, quum etiam notos per superbiam se non noscere simularent. Sic Ovidius, Epist. Phyllidis versu 106: « Hei mihi, si « quæ sim Phyllis, et unde, rogas. » Alias etiam ignotos ita compellare solebant: « Quis genus? unde do« mo? » Virg. Æn. VIII, 114. Vide Savaronem ad Sidonium, Epist. I, 11.]

Quomodocumque, III, 23, 4.

Quotidiani hostes, I, 11, 1; II, 3, 3.

Quum maxime. Vide *Maxime*.

RAP RAT

Rabies Mariana Cinnanaque, IV, 2, 2. — Numantinorum, II, 18, 15. — piratica, III, 8, 2. — pugnandi, IV, 2, 46. — Samnitium, I, 16, 7. — Thracum, IV, 12, 17. — victorum, IV, 2, 85. [Vide etiam *Furor*.]

Radiare [radiis distinguere]: quasi de industria prospera adversis *radiarentur*, IV, 2, 30.

Radices Alpium, II, 5, 1; III, 3, 7. — Vesuvii, III, 20, 4.

Radiis distincta corona, IV, 2, 91.

Rapere [semper celeritatem notat, et violentiam; de flumine dictum, pro haurire], III, 11, 3. — *rapere* [pro occupare, corripere]. Sic, *rapere* castra subito impetu, III, 20, 4. — improviso adorti castra *rapiunt*, IV, 12, 34. — primus impetus belli Bithyniam *rapuit*, III, 5, 6. — *rapta* impetu Hispania, II, 17, 6. [Ita Curtius, IV, 14, 1: « Syriam Ægyptumque prætereunti« bus raptas. »] — *raptos* [tamen dicit] Veientes, I, 12, 4. [Qui decenni obsidio vix subacti sunt.] — *rapere* regnum [h. e. vi invadere, nondum debitum], I, 7, 1. Sic, censum, imperium, patrimonium, IV, 2, 21. — [pro eripere], sic, *rapta* jure belli repetere, III, 5, 13. — *rapere* scutum de manu, IV, 12, 7. — quo quemque *rapuit* fuga [h. e. quo quisque se fuga proripuit], III, 11, 10.

Rates Balearium, III, 8, 3. — *rates* ex cratibus, III, 20, 13. — *rates* inopia navium factæ, IV, 2, 32.

Ratio reip. [h. e. conditio, utili-

tas, quam hodieque Italice *la ragion' di stato* appellant], I, 8, 1. — *rationes* thesaurorum continens libellus, IV, 12, 44. [Sic apud Livium, XXXVIII, 55, 9, est « liber « rationis. »]

Raudius Campus, III, 3, 14.

Ravenna [urbs], III, 10, 22.

Receptator hostium Rhenus, III, 10, 9.

Recens et integer, III, 1, 13.

Recipere [pro accipere, capere], sic, totius orbis opes Ostia *recipit*, I, 4, 3. — [pro admittere, suscipere], sic, *receptus* Gabiis Tarquinius, I, 7, 7. — *recipere* se [plerumque cedentium est, et locum munitiorem quærentium, Gall. *se retirer*], sic, Aquitani in speluncas se *recipiunt*, III, 10, 6. — C. Gracchus in Aventinum se *recipit*; III, 15, 5. [Interdum, « recipere se » dicuntur, qui etiam non fugiendi gratia iter faciunt; ut, IV, 7, 12.] — *recipere* [pro occupare, capere, de iis, quæ numquam in potestate fuerunt], sic, Cypros *recepta* sine bello, III, 9, 1. — Hispania *recepta*, IV, 2, 29. [Ita Livius, XLIV, 32, 1: « Anicius Scodra recepta. » Cæs. Civ. I, 16: « Recepto Asculo. » Similem significationem verborum redire, reddere, etc., observat Salmasius ille ad Spart. Adrian. cap. 2, sic infra « redigere. »] — *recipere* spiritum, II, 3, 1. [Desumtum a luctatoribus, aliisque, qui vehementer exerciti, difficulter respirant: et ita ad recipiendum spiritum interquiescere coguntur.]

Reciprocantes aquæ [h. e. per æstum huc illuc jactatæ], II, 8, 9.

Reciso ponte, I, 10, 4. [Editio Boxhorniana habet « rescis« so. »]

Recoquere ferrum [h. e. iterum immittere igni, et ad alios usus formare], III, 20, 6.

Redigere [pro subigere nondum possessa, ut videatur ex eorum censu esse verbum hoc, de quibus modo in « recipere » diximus], sic, pop. Romanus totam Italiam sub se *redigit*, I, 9, 8. — *redigere* in deditionem, III, 10, 25. — in ditionem, I, 18, 23. — in potestatem, I, 15, 3. — *redigere* intra urbes [h. e. compellere], III, 7, 4. — intra muros, IV, 5, 3. — eo *redegit* populum [h. e. eo deduxit pop.], I, 2, 4. — *redigere* consecrationem suam in pretium victoriæ [h. e. consecrationem suam pretium victoriæ facere], I, 17, 7.

Redimita frons regium in morem [h. e. diademate revincta], III, 19, 10.

Redire rursus. [Vide *Rursus*.] — in perniciem [h. e. verti in pern. fieri perniciosum], III, 13, 4. — *redierat* [pro rediisset], IV, 3, 2. [Vide etiam *Erat*.]

Referre ad populum, III, 21, 9. [H. e. legem ferre ad populum.] — *referre* populum in censum, discrimina officiorum, etc., in tabulas, I, 6, 3.

Regere se ipsum non potest arbiter regum et gentium populus, III, 18, 7.

Regilli lacus, I, 11, 2.

Regionum nomina constructa ut urbium, II, 2, 15; III, 10, 16.

Regius furor [appellatur auctori, dominandi cupido in decemviris, qui regiam potestatem, etiam nudo nomine odiosissimam, captabant], I, 24, 1. [Hinc ubi quid insolentius gerebatur; aut ubi quis alterius potentiam ad invidiam vocabat, « regnandi » et « dominandi » verbo utebantur. Sic in Nostro

regnum judiciorum, III, 13, 3. — et *regnare* judiciariis legibus, III, 12, 9, dicuntur equites *immani* illa potestate subnixi. Apud Livium, VI, 40, 6, Claudius tribunos pl. exagitans : « Tantum licentiæ, no- « vem annis, quibus regnant, sum- « sisse, » et violentus ille Coriolanus apud eumdem scriptorem, II, 34, 10 : « Tarquinium regem qui « non tulerim, Sicinium feram? » Atque ita aliis locis plurimis. Sallust. Hist. I, 1, 12 : « Servili impe- « rio patres plebem exercere, de « vita atque tergo regio more con- « sulere. »] — *regium* in morem redimita frons [h. e. diademate revincta], III, 19, 10. — *regio* nomine fretus Antiochus Annibalis consilia negligit, II, 8, 6. — *regia* insignia sumit servus, III, 19, 6.

Regnare judiciariis legibus, III, 12, 9. [Sic « regnum judiciale » dixit Cicero ad Attic. I, 1. Vide *Regius.*]

Regnum in honorem virtutis ultro delatum, I, 3, 1. — dolo partum industrie agitur, I, 6, 2. — a Tarquinio ultro petitum, I, 5, 1. — *regni* cupiditate fratres interfecti, III, 1, 3. — *regni* insignia oblata Cæsari, IV, 2, 91. — *regno* præsidere [h. e. regem esse], II, 7, 2. — *regnum* invadere [pro condere, inchoare], I, 8, 2. — rapere mavult Tarquinius, quam exspectare, I, 7, 2. — *regna* testamentis relicta, II, 20, 2. — *regna* donare consuetus pop. Romanus, III, 9, 3. — *regna* [pro regibus], I, 10, 1. [Vide etiam *Dominatio.*]

Regyrare [h. e. revolvi, quasi in orbem redire], IV, 2, 6.

Religare [pro ligare, alligare], I, 3, 8; III, 7, 3; III, 19, 8.

Religio [h. e. sanctitas], Numæ inclyta, I, 2, 1. — fœderum summa Romanis, II, 6, 5. — publica privatis affectibus antecellere debet, I, 13, 12. — *religionis* auxilio incolumis, I, 13, 16. — *religione* et justitia gubernanda imperia, I, 2, 4.

Religiosus [qui religiones sancte colit]; ita, quid Numa religiosius? I, 8, 3. [Alii « religiosum » esse in culpa ponunt, ut « superstitiosum ; » unde versus apud Agell. IV, 9 : « Religentem esse oportet, religio- « sum, nefas. »] — *religiosissimum* [h. e. quod maxima religione colitur, sanctissimum], I, 13, 11.

Reliqua [pro reliquiis], III, 10, 1. [« Reliqua corporis, » Victor de Cæsare, cap. 20 f.]

Reliquiæ Asiæ rebelles [h. e. reliqui Asiaticorum rebellium], III, 5, 17. — Gallorum, I, 13, 21. — latronum, III, 19, 8. — naufragarum partium, IV, 2, 64. — *reliquiæ* Veiorum nullæ [h. e. vestigia], I, 12, 11.

Remeare [pro recedere], I, 12, 8.

Remittere exercitum [pro dimittere, non detinere], IV, 2, 17.

Remorum ordines, IV, 11, 5.

Remunerari, III, 5, 28. [H. e. vicissim dona dare.]

Remus, I, 1, 6. — occiditur, I, 1, 8.

Renus [fl.]. Vide Rhenus.

Repercussus [nempe solis, pro reflexione], III, 3, 15.

Reprimere, amnem [h. e. coercere, et contrahere], I, 1, 3.

Repurgare aurum venis, IV, 12, 12.

Requirere [pro quærere, investigare], sic, Samnium in ipso Samnio *requiritur*, I, 16, 8. — [pro interrogare], IV, 2, 68.

Res mira dictu, I, 7, 7. — *res*

SAC

fert, V, 16 : « si inviolata castitate, « virginibus sacris ac diis servien« dum esset. » Hoc enim modo non sacerdotium tantum, sed et libertatem illis adimit, qua re moveor, ut credam auctoris, aut librarii, incuriane dicam, an inscitia, vocem « virginibus » additam, qua remota, constaret idem cum nostro sensus.]

Sacramentum militiæ, II, 6, 23; IV, 2, 65. [Eleganter hoc verbum transfert auctor ad quamcumque necessitatem, qua quis ad bellum gerendum adigitur.] Sic de incensis urbibus Helvetiorum, III, 10, 2. — de trucidatis legatis a sociis, III, 18, 9. — de crematis centurionibus a Germanis, IV, 12, 24. [Ita Seneca, de Brev. Vitæ, V, 6: « Ju« venes adulterio, velut sacramen« to, adacti. »]

Sacriportus [locus], III, 21, 23.

Sacrosanctum caput tribuni pl. III, 15, 16. — *sacrosancta* arma Romana [h. e. pura, impolluta], II, 20, 7.

Sacrum solenne gentis [pro sacrificio], I, 13, 16. [Notandum autem talia sacra non potuisse rite fieri, nisi propriis et suis locis; nec enim alia caussa fuit Fabio tantum adeundi discrimen. Livius, V, 52, 2 : « Sacrificiis solennibus non « dies magis stati, quam loca sunt, « in quibus fiant. » Censorinus apud Appian. in Punicis, ad Carthaginienses : « Manebunt immota « sepulcra, et licebit ea parentandi « caussa invisere; sacris etiam ope« rari, quotiescumque libuerit eo « accedere. » Immo tanta religione colebantur, ut etiam milites excusarent, si prædicta die non adfuissent. Cincius Alimentus, apud Agell. XVI, 4 : « Sacrificium anni« versarium (inter legitimas absen« tia caussas est) quod recte fieri « non posset, nisi ipsus eo die ibi « sit. » Exemplum ejus rei est in Livio, XLIII, 11, 1 : « ex Sexto Di« gitio tribuno militum qui sa« crificii caussa Romam venerat. »] — *sacrorum* apud Romanos origo, I, 2, 1. — *sacra* [præ cæremoniis, religionibus, rebus ipsis consecratis, ut deorum imaginibus, etc.], I, 13, 12. [Sic Virg. Æn. II, 717 : « Tu, genitor, cape « sacra manu, patriosque penates. »]

Sæculum eversionibus urbium currens, II, 16, 1. — fluens in luxuriam et ad omnia mala pronum, IV, 12, 65. — *sæculi* mores divitiis afflicti, III, 12, 7.

Sævire in urbes, II, 6, 35. — templa, aras, sepulcra [h. e. illa diruere], II, 7, 4. — *sæviunt* omnia prælio, tempestate, IV, 2, 76. — *sævius sævitum*, III, 21, 13.

Sævitia Mithridatis, III, 5, 7. — Tarquinii, I, 7, 4. — Thracum, III, 4, 2. — *sævitia* bonam quoque caussam corrumpit, III, 21, 12.

Sagarama [urbs], IV, 12, 48.

Sagittarum usus ademtus Parthis consilio Ventidii, IV, 9, 6.

Saguntus [urbs], II, 6, 3.

Salamina [ins.], II, 8, 13.

Salii, I, 2, 2.

Salinacidus [fluvius], IV, 10, 8. [Var. lect.]

Salire super scuta [h. e. insilire in scuta], III, 10, 13.

Sallentini [pop.], I, 20.

Salmacidis [fl.], IV, 10, 8.

Salonnicus [Hispanus], II, 17, 13.

Saltus [a saliendo]: *saltu* vallum increpat Remus, I, 1, 8.

Saltus [pro silva, nemore], ita, *saltus* Calydonius, I, 17, 3. — Ca-

« scopulus reorum dicebatur. » Alludit vetus poeta apud Scalig. in Catalectis, pag. 190 f. « Maximus « hic scopulus, non tamen unus « erat. »]

SCORDISCI [pop.], III, 4, 3.

Scorta ab exercitu remota, II, 18, 10.

Scribæ, II, 6, 25.

Scutum e fugientis manu rapit Cæsar, III, 10, 4. — in *scuto* Scævæ 120 tela, IV, 2, 40. — *scutis* super capita elatis tegi, III, 10, 13; IV, 10, 6. — *scutum* imperii Fabius, II, 6, 27.

SCYTHÆ [pop.], IV, 12, 62.

Scythicus Septemtrio, III, 5, 28.

Secreta imperii pignora, Ancilia atque Palladium, I, 2, 3. [Nam illa maxime abscondebantur, nec tractabantur nisi rare, et ab hominibus ei rei sacris.]

Secta pastoria, III, 12, 2. [H. e. modus et ratio vivendi; sic, « tem« porum suorum sectam » aliquoties dicunt Impp.]

Sector [qui bona hastæ subjecta simul emit], II, 6, 48. [Vide Barth. Advers. V, 4, Plinius inde femininum deducit, XXXVI, 15 m. « Me« tella proscriptionum sectrix. »]

Secundus [pro favente], III, 15, 3. — *secundum* hominum genus, III, 20, 1. [Cic. Offic. III : « Quasi « secunda quædam honesta esse « dicunt. » Tertullian. pag. 195, 1, edit. Rigalt. « femina genus se« cundi honoris. »]

Securi, quam gladio, percuti, atrocius, III, 5, 3. — *securi* percussi liberi Bruti imperio patris, I, 9, 5. — *securi* districta, II, 2, 17. — *secures* in principum colla strictæ, II, 5, 4.

Sedere [pro placere, fixum obstinatumque esse], sic, *sedet* bellum, II, 15, 4. — consilium fugæ, II, 18, 14. [Sic Sidonius, carm. VII, 337; Marcellinus, XIV, 2; XVIII, 2; XIX, 15; XXVIII, 29 : « Quic« quid Cæsaris implacabilitati se« disset. » Lib. VII, in fin. qui satisd. cog. « si judici sederit. » Adde lib. III, C. de Coss. lib. XII.] — *sedet* sententia, II, 15, 9. [Claudian. de Bel. Gild. 415. « Ut visum « est atque sedit, » Arnob. lib. IV, pag. 173 f.] — *sedere* [de telis dictum pro incidere, pervenire], sic, in scuto Scævæ 120 tela *sedere*, IV, 2, 40.

Sedes belli [pro loco ubi geritur], IV, 2, 35. — imperii Roma, I, 7, 9. [Sic apud Herodian. Severo Imp. appellatur Roma ἡ βασίλειος ἑστία.] — *sedes* novas quærere, III, 3, 1; III, 10, 2. — *sedibus* suis mota urbs, III, 3, 21. [Sic Curtius, III, 2, 12 : « totius Orientis excita sedibus suis « moles. »]

Seditiones, I, 23; I, 24; I, 25; I, 26. — Gracchanæ, III, 14; III, 15. — Apuleiana, III, 16. — Drusi, III, 17. — *seditionum* omnium caussa tribunicia potestas, III, 13, 1.

Seditiositas, III, 13. [In lemmate capitis.]

SEGESTES (Germanus), IV, 12, 33.

Segniter : nec *segnius* quam minati fuerant, III, 3, 6.

SEGOVIA [urbs], III, 22, 7.

SEGULENSES [pop.], II, 18, 3.

SELEUCIA [urbs], III, 11, 5.

Sellæ curules, I, 5, 6; I, 13, 10.

Semel in perpetuum vinci, non est ex dignitate, II, 12, 2. — *semel* ignovisse, satis, IV, 2, 90.

Sementis tempus, I, 11, 13.

Semesus, IV, 2, 69.

Semigræcus, I, 18, 6. [Ita, « Se-

SERTORIUS, III, 5, 4. — dux Marianus, III, 21, 13. — domestica fraude opprimitur, III, 22, 9.

Servare, IV, 2, 70. [Vide *Observare*. Sic Virg. Æn. II, 567: « ... limina Vestæ servantem... » Plaut. Mostell. II, 2, 20: « Natus nemo in « ædibus servat. » Vide Gruteri Suspic. V, 1.]

Servi quasi secundum hominum genus, III, 20, 1. — *servi* rebelles in *servos* infestius sæviunt, quasi transfugas [nempe quod communem caussam proderent], III, 19, 10. — *servi* Volsiniensium dominos opprimunt, I, 21, 2. [Ita Mamaluchi in Ægypto.] — *Serva* mater Servii, I, 6, 1.

Servilis inscriptio dignitatem triumphi violat, III, 19, 8. [H. e. ita inscribatur: « Triumphus de « Servis. »] — *servilia* bella, III, 19. — eorum caussa, III, 12, 10. — *servilia* opera [h. e. servis digna], II, 18, 10.

Serviliter in terga sævire, I, 23, 1. [Vide Bernecc. in Justin. I, 5, 2.]

SERVILIUS Ahala (C.) mag. equ. I, 26, 7.

SERVILIUS (P. Vatia) Isauricus, III, 6, 4.

SERVILIUS prætor vincitur a servis, III, 19, 11.

SERVILIUS Cæpio (Q.), III, 17, 4. [Vide etiam *Cæpio*.]

Servitia militant, II, 6, 23. — auxilium pudendum, II, 6, 30. [Primum qui memoratur servos armasse, crediderim fuisse Miltiadem bello Persico. Pausanias in Achaicis: « Diæus, quod Miltiades « ante pugnam Marathoniam fece« rat, imitatus; vocatis ad pileum « servis, » etc.]

Servitus: ad *servitutem* confugere salutis caussa, IV, 3, 4. — *servitute* multata Macedonia, II, 14, 5.

SERVIUS rex Rom. I, 6. — utilis pop. Romano, I, 8, 6.

Si credere fas est, III, 3, 19. [Constat mihi scripsisse Florum: « sic credere fas est. »] — *si* diis placet, III, 4, 1. [Sic Quinctilianus, VIII, 3, 31; « dicta sancte et anti« que, ridentur a nobis, si diis pla« cet, » Liv. XLIV, 22, 6.]

Sibi [pro ei, aut illi], I, 12, 5. [Sic in querela Mali eleganti epigrammate, quod non merebatur obscœnis inseri: « Nec venti, plu« viæque, siccitasve, Quod de se « quererer, malum dederunt. »] — *sibi* [h. e. in suam utilitatem], ita, bellum Samniticum pop. Romanus *sibi* gessit, I, 16, 2. — Parthi sub auxilii specie *sibi* vincunt, IV, 9, 5. — sub specie partium *se* vindicant Samnitium duces, III, 21, 22. [Sic intelligendus Seneca, de Benef. I, 13, 3: « Hercules nihil sibi vicit. » Lucan. X, 13: « .... Magnumque « perisse Non sibi.... » et X, 81: « dum, non sibi, vincere mavult. » Justinus, II, 8, 6: « quasi sibi, non « patriæ vicisset. » Curtius, VI, 11, 29: « non enim sibi, sed hosti esse « occisuros Alexandrum. » Cicero, Philipp. I, 29: « num sibi soli vi« cit? » Apud Senecam autem, de Benef. VI, 31, 12, liceat mihi dissentire a magno interprete, qui verba illa, « qui non dicebat sibi, » hoc in quo sumus modo exponit. Sed videntur nimirum aliud sibi velle: et in ipsum Demaratum torqueri suspicionem movent illa: « Dignus erat præmio, antequam « peteret. » Quod dictum est, sicut apud Tacit. H. I, 49, 9: « omnium « consensu capax imperii, nisi im« perasset. » Ideoque interpretarer,

Demaratum verum dixisse Xerxi, ejus potentiam non esse tantam ut vinci non posset: non autem dixisse sibi, se tam stultum esse, ut præmium hoc extremæ vanitatis peteret. Ut autem verbo « sibi » utuntur, sic etiam dicunt « mihi, « tibi, nobis, illi, » etc. Lucan. V, 35, 7: « Jam certe mihi bella ge« ram. » Argutatur in hoc sensu Plautus Menæchm. IV, 2, 82; ubi Taubman. Seneca Medea, versu 276: « ... illi Pelia, non nobis ja« cet; » et mox « Toties nocens « sum facta, sed numquam mihi. »]

Sibilare [serpentum proprium ad caussidicos translatum], IV, 12, 37.

Sibyllini versus, IV, 1, 8. [« Si« byllini libri. » Vopisc. in Aureliano, cap. 18.]

Sic [optantis], I, 1, 18. — *sic*, quasi [frequenter junguntur; ut], III, 6, 1 et 10; III, 10, 15; III, 21, 20; IV, 7, 1. — et *sic* [usurpari solet quum intervenit actui quoddam impedimentum, non tamen ad eum tollendum sufficiens, ita], II, 2, 32. — [Eodem sensu] *sic* quoque, III, 11, 14; IV, 10, 5. [Ita Statius, XII, 258; Livius, XLV, 38, 11; Martialis, Epigr. I, 16; Seneca, Troadib. versu 1118.]

SICAMBRI [pop.], IV, 12, 24.

SICILIA [ins.], I, 18, 3. — occupatur a Romanis, II, 2. — a Sex. Pompeio, IV, 8, 1. — multo cruentius vastata servili, quam Punico bello, III, 19, 2. — frugum ferax, III, 19, 3. — in *Sicilia* bellum, II, 6, 32. — *Sicilia* contenti debuerant esse Romani, III, 12, 6.

SICORIS [fl.], IV, 2, 26.

Siculum fretum, IV, 8, 3. — mare, III, 6, 8.

Sidus Herculis, I, 18, 9. — *sidera* [pro uno Sole videtur positum], IV, 3, 8. [Sic apud Marcellinum, XVIII, 17, et XXII, 35. Vide Berneoc. ad Justin. XIII, 7, 10, sicut in iis, ubi « velut sideribus « mota belli tempestas, » II, 8, 8, et « quasi sideribus agitatum bel« lum, » III, 21, 3, dicitur, quod ut Sol tempestates, ita illæ caussæ bella conciverint; ita Claudianus, in Eutrop. II, 424, pro tempestate posuit « sidus, » caussam nempe pro effectis: « Fertur in abruptum « casu, non sidere puppis. »]

Signifer [pro aquilifero], aquilam Augusto tradit moriens, IV, 4, 5. — aquilam intra baltei sui latebras abscondit, IV, 12, 38. — *signifer* [dicitur etiam qui præcipue factionem aliquam juvat; quomodo et « Antesignani » dicuntur], ita, *signiferi* et duces Syllanæ dominationis, III, 23, 6.

Signum [pro omine], IV, 7, 7. — [pro argumento], IV, 8, 3. — *signum* dare, III, 21, 13. [Solebat autem militibus pugnam inituris « signum dari, » quando concurrerent; de quo Lips. M. Rom. IV, 12.] — *signa* militaria Parthorum, III, 11, 8. — *signa* in hostes jaculari, I, 11, 2. [Ad notam pertinet Seneca, Epist. XCV: « Primum mi« litiæ vinculum est, religio, et si« gnorum amor, et deserendi ne« fas. »] — *signa* Crassi haurit Euphrates, III, 11, 3. — *signa* canunt. [Vide *C.*] — sub *signis* ordinare, III, 19, 9. [Vide etiam *O.*] — *signa* [pro copiis sæpe ponuntur aut ipsa acie], sic, infesta quatuor agminum *signa* per Etruriam volitant, I, 17, 2. — *signa* circumferre [est exercitum circumducere], III, 5, 29. — inferre [exercitum admovere], I, 22, 3; IV, 1, 8; II,

Status sacrificii dies [h. e. solennis], I, 13, 16. [Pro hoc vocabulo sæpius reperias « statutus, » nescio an probe.]

Stellis iter sequi, III, 5, 28. [Curtius, VII, 4, 28: « Qui transeunt « campos (in Bactrianis), navi« gantium modo noctu sidera ob« servant, ad quorum cursum iter « dirigunt. »]

Stipendiarius Thrax, III, 20, 8. [H. e. auctoratus gladiator.] — *stipendiaria* provincia [quæ stipendium pendit], II, 17, 7.

Stipendiorum origo, I, 12, 8. [Ulpianus vocis hujus etymon recte deducit, lib. XVII, de V. S. « Sti« pendium a stipe appellatum est, « quod per stipes, id est, modica « æra, colligatur, » quamvis eo loco non de stipendio militari, sed provinciarum, loquatur; sed et ipsum militare, quod alteri postea nomen dedit, ita confectum. Vide Livium, II, 60. Est igitur « stipendium » a pendenda stipe, quod tum pecunia non numerabatur, sed appendebatur. Vide Plinium, XXXIII, 3.] — *stipendii* loco terra petita, III, 3, 2. — templa promittit Postumius, quasi *stipendium* diis commilitonibus, I, 11, 4.

Stoliditas barbarica, III, 3, 12. — Domitii centurionis, IV, 12, 17.

Stolo (C. Licinius) trib. pl. I, 26, 4.

Strabo Pompeius. [Vide *P.*]

Strangulati in carcere Catilinæ socii, IV, 1, 10. [Hoc supplicio fere duces hostium triumphatos afficiebant.]

Strategema Annibalis, II, 6, 12, 13 et 16. — Cæsaris, III, 10, 3; IV, 2, 84. — Claudii Neronis, II, 6, 52. — Cossi, I, 11, 3. — Duilii, II, 2, 9. — Horatii, I, 3, 4. — Manlii, I, 13, 16. — Marcii Philippi, II, 12, 7. — Marii, III, 3, 8 et 15. — Parthorum, III, 11, 7; IV, 10, 3. — Postumii, I, 11, 2. — Spartaci, III, 20, 4, 6 et 13. — Tarquinii, I, 7, 6. — Tulli Hostilii, I, 3, 7. — Ventidii, IV, 9, 6.

Stringere bellum, III, 21, 1. [Ubi tamen melius totidem literis legas « ferrum, » hoc enim « stringendi » verbo melius convenit; aut « telum, » quam vocem etiam in Liviana Epitome in « bellum » transisse notavi, III, 16, 7.] — *stringere* gladium, III, 21, 25. — *stringere* [pro vulnerare], IV, 12, 44.

Studere nomini, provinciæ, III, 10, 19. — revocandis regibus, I, 9, 5.

Studium [pro favore], III, 13, 1.

Stultitia simulata, I, 9, 1.

Stupens occasione, I, 18, 10.

Stuprum Lucretiæ refugii caussa, I, 7, 10. — Virginiæ destinatum, decemviratus sublati caussa, I, 24, 3. — *stuprum* suum egregie ulciscitur Orgiagontis uxor, II, 11, 7.

Sub silvis [pro in silvis, aut propter silvas], IV, 12, 10.

Subducere: Antonium metus *subducit* a prælio, IV, 7, 10. — æstibus *subducitur* Oceanus, III, 10, 5. [Habet igitur significationem paullatim et prope sine sensu rei subtrahendi. Velleius, II, 72, 6: « quos « præsenti periculo fortuna sub« duxerat. »]

Subigere [pro domare], ita, pop. Romanus *subigit* Italiam, Præfat. 6; I, 26, 9. — Samnites, I, 16, 8. — continuis cædibus aliquem *subigere*, II, 18, 5.

Subire, I, 13, 15. [Habet significationem appropinquandi, interdum etiam scandendi; quam et in

hodierno idiomate Hispano retinet.]

Subitus evadit [pro subito evadit], IV, 2, 59. — *subita* belli, I, 2, 11. [Ita Liv. XXV, 15, 19.]

Submittere ædes [h. e. in plana transferre], I, 9, 4. — fasces populo [h. e. imperium et potestatem consularem subjicere populo], I, 9, 4. — *submissis* cervicibus [h. e. inclinatis], I, 18, 28.

Submovere hostes [pro repellere], I, 10, 4; III, 10, 7; IV, 2, 59; IV, 12, 19. — *submovere* mari [pro pellere mari], III, 6, 5.

Subrogare [h. e. substituere per rogationem], III, 16, 1.

Substituere alicui, I, 9, 4. — in locum alicujus, I, 6, 2.

Subterranei doli [pro cuniculis], I, 12, 9.

Subtrahere se [pro subducere se], sic, Armenia ad Parthos se *subtrahit*, IV, 12, 42.

Suburbana pop. Romani provincia Sicilia [h. e. quæ proxima est omnium provinciarum, et propemodum in conspectu Urbis, II, 2, 15; III, 19, 3. — *suburbanum* Tibur [ob magnitudinem Urbis eo usque protentæ], I, 11, 7.

Succedere castris [prope accedere ad castra; eodem significatu est, quo verbum « subire »], IV, 9, 6.

Successio provincias obtinentium, IV, 2, 65.

Succingi in aliquem [h. e. expeditionem in aliquem sumere], IV, 7, 5. [Deducto loquendi usu a militibus, quorum erat « cingi. »] — cornua sinus Ambracii classe *succincta* [h. e. insessa et munita], IV, 11, 4.

Succlamare [pro acclamare], II, 6, 7.

Sucro [urbs], III, 22, 7.

Sudibus circumdata urbs hostilis, III, 10, 25. — *sudibus* pugnant Romani, III, 10, 25; III, 21, 7.

Sudor simulacrorum, II, 8, 3. [Dio hoc loco citatus: et Plut. Coriol. cap. 57, disputant, hoc naturalibus ex caussis quandoque posse fieri.]

Suevi [pop.], IV, 12, 24.

Suffigere spolia. I, 11, 10.

Suggerunt se caussæ [h. e. ultro se offerunt], II, 8, 1.

Suggestus fori, I, 11, 10. [Locus editus ubi concionabantur, dictus a suggerendo, h. e. aggerendo.] — *suggestus* Cæsaris in curia, IV, 2, 91.

Sulmo [urbs], III, 21, 28.

Sumere bellum [pro suscipere], IV, 12, 24. — expeditionem [et mandare, opposita], IV, 12, 6 et 48. [Nam « mandare expeditionem, » est committere ducibus; « sumere, » per se id agere, et ipsum proficisci.] — *sumere* impetum, IV, 12, 54. — *sumta* prælio Thessalia [h. e. electa], IV, 2, 43.

Summa rerum [h. e. summum arbitrium], IV, 3, 5.

Summovere [Vide *Submovere*.]

Summus [pro excellentissimo in quaque re], ita, *summus* astu, audacia, II, 17, 13. — augurio, I, 5, 2. [Sic Plinius, XXXV, 12, 9: « in « omnibus his summus. » Apulei. lib. V, in fine: « manduconem « summum. »] — *summa* fames [pro extrema, maxima], I, 13, 16. — religio fœderum, II, 6, 5. — virtus, III, 22, 2. — *summum* nefas, IV, 1, 4. — *summa* rupes [pro apice rupis], I, 13, 15.

Sumtuosa largitio [quæ nimios sumtus requirit], III, 12, 12.

Super [pro in]: *super* cassidem foculus, IV, 12, 16. — *super* scut salire, III, 10, 13. — *super* mens

TAR — TEM

« rum præcox genus non temere « pervenit ad frugem. » Eodem modo voce ἐφεδίας utitur Herodianus, VI, 3 et 13.]

Temeritas barbaris solita, IV, 12, 54. — felix, III, 10, 22. — Salonedici, II, 17, 14.

Tempe [locus Thessaliæ], IV, 2, 51.

Tempestas classem Mithridatis lacerat, III, 5, 18. — oboritur inter necem Romuli, I, 1, 17. — *tempestate* interceptus triumphus, II, 2, 31. — *tempestate* flexus suos significant sidera, IV, 3, 8. — *tempestas* belli Asiatici, II, 8, 8. — Punici, II, 6, 9. [Sic Livius, XXXI, 10, 7. D. Hieron. ad Gerontiam de Monogam. in fine : « Annibal de « Hispaniæ finibus orta tempestas.»] — *tempestas* Mariana et Syllana, III, 12, 11; IV, 2, 2.

Templum Jovis Statoris, I, 1, 13. — *templum* Tarquinio erectum de manubiis [Capitolium], I, 7, 7. — *templo* comparata Roma, I, 18, 20. — *templa* vota inter discrimen pugnæ, I, 1, 13; I, 11, 4; I, 19, 2; I, 20, 2. — *templa* non possunt defendere, quem arma non potuerunt, II, 12, 9. — circa *templa* imagines Cæsaris, IV, 2, 91. — *templis* detracta arma, II, 6, 23. [« Patriis « modo fixa revellunt Arma deis, » Statius, Thebaid. XII, 709. Κατέσπασαν δὲ τοῖς ὅπλοις τὰ Θηβαίων ἱερὰ, Aristides, Orat. V, tom. II, pag. 95. Sic Argivæ mulieres arma templis detraxerunt adventante Cleomene. Plut. in Apophth. Lacon. cap. 73. Nam in templis suspendi dedicarique solebant ab hostibus capta.]

Tenere [variæ significationis verbum est] : *tenere* concordiam [valet continere, custodire], IV, 2, 13. — lacrymas, IV, 6, 5. [Ut « tenere « ora, » apud Virg. Æn. II, 1; et « risum, » apud Horat. de Arte, versu 5.] — militem in castris, III, 3, 5. — regnum [pro habere, possidere], I, 7, 2.

Tentum, II, 12, 11. [Utitur hac voce unus, quod sciam antiquorum Horatius, Epodon. XII, 12.]

Tenue fretum [pro angusto], II, 9, 8.

Tenus [valet usque ad, et ultimo casui jungitur] : Colchis *tenus*, III, 5, 25. — Dacia *tenus*, III, 4, 6. — Adriatico *tenus* mari, I, 16, 2.

Tergeminorum fratrum pugna, I, 3, 4.

Tergum : a *tergo* ordinatis omnibus, IV, 12, 36.

Tergum : in *terga* serviliter sævire, I, 23, 1. [Sallust. Hist. I, 1, 12 : « de vita ac tergo regio more « consulere. » Servile enim supplicium hoc erat; unde nihil crebrius apud Comicos hujusmodi dictis: « omnem in tergo thesaurum gerit. « Virgis dorsum depoliet meum, » etc.]

Terme [urbs Hisp. Forte rectius « Termes, » ut alii edunt; hinc enim deducti videntur « Termestini, » Tacit.], IV, 45, 1.

Terminus deus non potest exaugurari, I, 7, 7.

Terræ recondere [sicut humi], I, 13, 11. — *terrarum* situs qui pingunt nos Florus in hoc opere imitatur, Præf. 3. [Ad ejus forte imitationem, alia, nec minus eleganti, comparatione opusculum suum orditur Sex. Ruffus : « Morem secutus calculatorum, qui « ingentes summas ære breviori « exprimunt, res gestas signabo, « non eloquar. »

Terræ motus inter prælium, I, 19, 2; II, 6, 14.

Tollere animos. [Vide *A.* Livius, XXXV, 1, 2 : « Nec dubium est, « quin omnis Hispania sublatura « animos fuerit : » et XXXVII, 48, 2 : « Ob hæc Ætolos sustulisse « animos. » Seneca, de Benef. III, 28, 7 : « Neque enim ulli magis ab- « jiciunt animos, quam qui improbe « tollunt. » Hoc modo Spartianus Adriano, cap. 5 : « ad rebellionem « animos efferebant. »] — *tollere* clamorem [pro clamare], III, 8, 6. — urbes [pro delere], III, 10, 23.

TOLOSTOBOGI [pop.], II, 11, 5.

TORQUATUS Pompeii legatus, III, 6, 9. — *Torquatorum* cognomen unde, I, 13, 20.

Torques Gallorum, I, 18, 20; II, 4, 4.

Torrens fortunæ, II, 7, 1. [Arnobius, lib. I : « Ut modo Romani, « velut aliquod flumen torrens, cun- « ctas submergerent atque obrue- « rent nationes. »]

Torrens Vergelli, II, 6, 18. — Sic, fons Arethusæ, II, 6, 34. [Ita « oppidum Perusiæ, » Epit. Liv. 126.]

Trabeæ, I, 5, 6. — in *trabeis* sunt senes Romani devoti, I, 13, 10. — insignia captis Rom. *trabeis* tropæa figit Viriatus, II, 17, 16.

Tractus [pro regione], I, 15, 2; III, 3, 13.

Tradere se consiliis alicujus [h. e. permittere], II, 8, 6. [Sic « dare, » Ovid. Ep. XVI, 161 : « Da modo te. » Terent. Adelph. V, 3, 52 : « Da te « hodie mihi. » Ubi nota Georgii Fabricii.]

Trahere [habet significationem involvendi, in societatem aut partes traducendi], ita, Macedonici belli contagio *traxit* Illyrios, II, 13, 1. — eadem fortuna *trahit* ducem et exercitum, IV, 2, 51. — *trahere* in vires suas, II, 12, 3. [Ita sæpius Tacitus, « trahere tot annos, » h. e. durare tot annos, IV, 2, 13. Sic « ducere » est apud Arnobium, lib. II : « Roma annos ducit quin- « quaginta et mille. »] — *trahere* naufragia [h. e. circumferre], cladem, I, 13, 19.

TRAJANUS, Præfat. 8.

Transactum de partibus [h. e. actum], IV, 7, 13.

Transfugæ simulati [Græcis ψευδαυτόμολοι], I, 7, 5; II, 6, 16; III, 11, 7.

Transgredi flumen, III, 10, 14. [Sic Sueton. Cæs. cap. 35, de maritimo itinere : « in Macedoniam « transgressus. » Et paullo post : « ab Alexandria in Syriam transiit. » Hunc loquendi modum contra Asinii Pollionis sententiam defendit Agellius, X, 26.]

Transilire amnem, III, 3, 12. — quaternos senosque equos, III, 3, 10. — per Thraciam, etc. [h. e. raptim transgredi], III, 5, 25.

Transmarina ætas pop. Romani, II, 19, 2. — origo Tarquinii, I, 5, 1. — *transmarini*, I, 1, 9. — triumphi, I, 18, 1.

Transversum agere [h. e. alio impellere], IV, 2, 10. [Retulit inter proverbia Erasmus, II, 8, 91. Sic « transversum auferre » est apud Plin. XXVIII, 1.]

TRASIMENUS lacus, II, 6, 13.

TREBIA [fl.], II, 6, 12.

Trepidantia carpenta, III, 10, 17. [H. e. cum cura et metu festinantia; ita « non est trepidandum » dixit Seneca, Benef. VI, 43, 4.]

Trepidare, I, 10, 6. — *trepidatum* est, II, 2, 11.

Trepidatio [pro victoria], III, 10, 17.

TREVIRI [pop.], III, 10, 7.

ULT

Umbri [pop.] vincuntur à Romanis, I, 17. — cum reliquis Italis contra Romanos conspirant, III, 18, 6.

Umbria, IV, 2, 9.

Uncis carnificum tracti, III, 21, 15.

Unus ducum, IV, 12, 14. — principum, IV, 12, 33. — e plebe, I, 13, 12. — *unus* vir Numantinus non fuit, qui in triumpho duceretur, II, 18, 17. — *unius* præsidis nutu, quasi anima, et mente, regitur imperium, IV, 3, 6. — *una* ex obsidibus, I, 10, 7. — *una* quasi manu facta strages, IV, 2, 49. — in *una* urbe tota insula superata, II, 6, 33. — in *unum* contrahere copias, IV, 2, 38. [Justinus aliquoties « adunare » dicit.] — in *unum* vergere, IV, 2, 76. — *uno* prælio obtritus Pharnaces, IV, 2, 63.

Urbs [pro Roma], I, 13, 21. — *urbs* urbium [h. e. metropolis], II, 6, 35. — in una *urbe*, quasi binis castris dissidetur, III, 17, 5. — in una *urbe* tota insula superata, II, 6, 33. — *urbes* tres maximæ, I, 16, 6. — Asiaticæ regibus parere consuetæ, II, 20, 4. — Celtiberorum CL eversæ, II, 17, 9. — *urbes* miseræ societatis inter hos et illos duces pœnas dant, IV, 2, 77. — *urbium* caput [pro metropoli], I, 16, 6. — ad *urbium* excidia conversi duces, III, 22, 8. — circa *urbium* obsidiones discursum, IV, 2, 77.

Urere [h. e. esse dolori], II, 6, 2. [Sic Ammianus pag. 191, 25; 241, 29; 489, 33. Edit. Lindenbr.]

Urgere armis, fame, I, 10, 2. — obsidio, II, 2, 21. — *urget* fames, II, 18, 14.

Usipetes [pop.], IV, 12, 23.

Usque ad ambitum, I, 16, 7. — *usque* Cæsarem, Præfat. 1. — *usque* [postpositum]: fretum *usque*, II, 2, 1. — in Sarmatas *usque*, III, 4, 6.

Usus [pro commodo]: ut non in *usum*, sic ad speciem imperii quædam provinciæ acquisitæ, III, 13, 4. — [pro consuetudine, aut exemplo saltem], *usu* incognita clades, II, 2, 23. [Quæ numquam « venit usu. » Cic. Fam. III, 8, 21.]

Ut barbaris [h. e. ut soleant barbari], IV, 12, 54. — Sic, *ut* in magno populo, I, 26, 6. — *ut* in tali discrimine [h. e. respectu talis discriminis], III, 17, 9. [Ita Livius, XX, 5, 1: « satis, ut in trepida re, impavidus. » Videatur Portus, in Xenoph. pag. 128.] — *ut* ita dixerim, I, 11, 11. — *ut* sic dixerim, II, 6, 27; III, 21, 3; IV, 2, 63. [Cicero, de Orat. III, 41: « Atque « etiam si vereare, ne paullo durior translatio esse videatur, molienda est; præposito sæpe verbo: « ut, si olim M. Catone mortuo, « pupillum senatum quis relictum « diceret, paullo durius; sin, ut ita « dicam, pupillum, aliquanto mitius est. » Talia igitur passim advertas. Apuleius, pr. Florid. « in « ipso, ut ita dixerim, solo (an *solio*) ætheris. » Tacitus, Agr. III, 5: « ut ita dixerim, non modo aliorum, sed etiam nostri superstites « sumus. » Caius in lib. I, de O. J. « in foro caussas dicentibus, nefas, « ut ita dixerim videtur esse, nulla « præfatione facta, judici rem exponere. »] — *ut* non, ita, III, 12, 4.

Uterque: *utræque* [pro utraque], III, 5, 21. — *utraque* [pro utrumque], III, 6, 8. — *utrisque* [pro utroque], IV, 12, 9. [Ita Livius, XXIII, 21, 4: « Responsum utrisque, non esse unde mitterentur. »

VAL VAS

XAN XAN

exemplo, bibliothecæ, tum alia multa magnaque beneficia, quæ per hæc tempora ve! a conjunctissimis improbe sperentur; tum inprimis quantulumcunque in his studiis profeci, ex asse debeo. Is, inquam, me docet, illud σύμμετρον referri ad ἀγωγὴν istam Laconicam, de qua modo præcesserat, ut vertendum sit : « disciplina Laconica « imbutum æqualique rei militaris « usu præditum; » nimirum et insignem θεωρίαν viro tribuit, et πρᾶξιν haud deteriorem. Ita μετρίως apud Plut. Cic. c. 5, et apud Dior. XX, 79 : ναῦς καὶ χρήματα κεκτημένος καὶ δύναμιν σύμμετρον, quæ et ipsa per « mediocriter » et « mediocre » minus recte conversa sunt.]

Xerxes, II, 8, 2. — comparatur Antiocho, II, 8, 13. — *Xerxis* miserabilis fuga, II, 8, 5.

ZAM

Zacynthos [insula], II, 9, 4.

Zama, III, 1, 11.

ZEU

Zeugma, transitus Euphratis, III, 11, 3.

INDEX VERSIONUM FLORI,

VARIO SERMONE CONSCRIPTARUM.

GALLICÆ.

1618 Florus traduit par *Nic. Coëffeteau.* Paris, in-8°;
1621 In-fol.;
1625, 1628, 1629, in-16;
1632 In-4°;
1659 5 vol. in-12.
1656 ——— sur les traductions de Monsieur, frère unique de Louis XIV (attribuées à *Lamothe Le Vayer* le fils, dont elle renferme des remarques);
1661 in-8° (*absque loci et typographi mentione*);
1665, 1670, Paris, in-8°.
1680 ——— par *L. Constant* (*una cum versione Eutropii*) Paris.
1733 ——— par *D. Gaullyer.* Paris, in-12.
1774 ——— par l'abbé *Paul.* Paris, in-12.
1823 ——— par *C. Paganel.* Paris, in-8°.
1826 ——— par *Ragon.* Paris, in-8°.

GERMANICÆ.

1536 Roemischer Historien Bekürtzung. In welcher alle fürtref fliche Haendel, beyd Fridens und Kryegs, so in dem Roemischen Reich von Romulo und den andern vj. Künigen, Burgermeysteren und zu letst den Keyseren bitzhaer geübt, begriffen seind. Uss den sichersten Geschichtschreiberen Lucio Floro, Sexto Ruffo, Eutropio, und Baptista Egnatio verdollmetscht und gezogen. Mit weiterem Anhangk, der Kryegshaendel, so under dem grosszmaechtigen Keyser Carolo dem Fünften in Italien verloffen, und von Galeatio Capella beschrieben.

Durch Henrich von Eppendorff. Zu *Strasszburg* bey Hans Schotten. Fol.—Repetita ibid. an. 1563. et 1605.

1679 Der deutsch redende Florus, d. i. Flori roemische Geschichte in die deutsche Sprache übersetzt (von Hier. Brückner.) *Gotha*. 8.

1747 Florus von Kretschmann. *Leipzig*, in-4°.

1773 Des L. Annæus Florus kurzer Begriff der Roemischen Geschichte von Gründung der Stadt Rom an bis zur Monarchie des Kaisers Augusts. Aus dem Lateinischen übersetzt und mit erlaeuternden Anmerkungen begleitet von Joh. Adam Sella. Hersfeld und *Leipzig*. 8. — Sub ficto nomine J. A. Sellæ latere Jo. Adolfum Hermstaedt, bibliopolam Hersfeldensem, annotat Cl. Degen.

1781 Florus kurzer Begrif der roemichen Geschichte, zweite neuübersetzte Auflage. *Rothenburg* an der Fulda. 8.

...... Probe einer Uebersetzung des L. Annæus Florus. *Frankfurt*. 8. — Legitur in libro inscripto: « Museum der neuesten teutschen Uebersetzungen. »

1785 L. Annæus Florus kurzer Abriss der Roemischen Geschichte, übersetzt von K. F. Kretschmann. *Leipzig*, bey Dyck. 8.—Præstans interpretatio.

1789 L. Annæus Florus Skizzen der Roemischen Geschichte, übersetzt und mit Anmerkungen begleitet von B. (Bertrand.) *Frankfurt am Mayn*, bey Herrmann. 8.—Repetita Viennæ Austriæ 1801. 8. cum textu lat.

ANGLICÆ.

1636 The Roman History, written by L. Annæus Florus, and translated into English by E. M. B. *Oxford*. 12.

1658 The History of the Romans, by L. Annæus Florus, translated into English with Notes by Meric Casaubon. *London*. 8.—Repetita ibid. an. 1659. 8.

1667 The Roman History, written by L. Annæus Florus, and translated into English by John Davis. *London*. 8.

1725 The Roman History, by L. Annæus Florus, translated into English, with cuts. *London*. 12. cum 121 fig.

1727 L. Annæi Flori Epitome rerum Romanarum, cum versione Anglica, in qua verbum de verbo, quantum per utriusque linguæ genium licet, redditur. Or, a compendious History of Rome, by L. A. Florus, with an English translation as literal as possible, by John Clarke, author of the Essays upon Education and Study. *York*, printed by Charles Bourne, for Thom. Hammond, bookseller. 8.—Recusa Londini an. 1739. 1746. et 1749. 8.

1738 L. Annæi Flori rerum Romanarum Epitome: being an Abridgment of the Roman History. By John Stirling. *London*, printed for T. Astley. 8.

ITALICÆ.

1546 Lucio Floro de' fatti de' Romani dal principio della Città per insino ad Augusto Cesare. Tradotto nella nostra lingua per Giovan Domenico Tharsia di Capo d'Istria M. D. XLVI. In fine: In *Vineggia*, appresso gli heredi di Pietro de Ravani et compagni. Nel anno del Signore M. D. XLVII. Nel mese di Genaio. 8.

1548 Eadem. In *Venesia*. 8. senza stampatore.

1634 L'Historia Romana di Lucio Giulio Floro, distinta in quattro Libri, di Latino in Italiano tradotti da Santi Conti della Rocca Contrada, coll' aggiunta alle margini de numeri Cronologici cavati da Giovanni Stadio, e l'indice de' Capi di ciascun Libro. In *Roma*, appresso Pietro Antonio Facciotti. 12.

1639 L'Historie Romane da Lucio Giulio Floro e le Notizie del Mondo di Lucio Ampelio (tradotte da Santi Conti). In fine: Ad instanza di Pompilio Totti. In *Roma*, appresso Vitale Mascardi, MDCXXXIX. 12.

1642 Della Officina Istorica di Gio. Felice Astolfi Libri IIII. etc. Aggiuntovi in fine le Notizie del Mondo di Lucio Ampelio. In *Venetia*. per li Turrini. 4.

1672 Delle Historie Romane di Lucio Anneo Seneca Floro Libri quattro. Con le notizie di Lucio Ampelio, Tradotte già da Santi Conti della Rocca Contrada. Aggiuntovi in questa correctissima impressione il Ris-

tretto delle imprese de' Romani di Festo Rufo. Con una Chronologia delle cose succedute nel Mondo, dalla fondatione di Roma, fino all' imperio di Valentiniano. Di Domenico Benedetti da Trevi. In Roma, a spese di Gregorio e Giovanni Andreoli. In fine: in *Roma* per Francesco Tizzoni 1672. 12.

1673 — *Romæ.* 12. una cum Ampelio et Sexto Rufo, per Mich. Angelum Barbonum.

1724 L'Historie Romane di L. Giulio Floro tradotte da Santi Conti della Rocca Contrada. Con l'aggiunta alli margini de' numeri cronologici, cavati da Giov. Stadio. In *Venezia*, presso Andrea Poleti. 8.

BELGICÆ.

1593 Chronike van Florus van Grieken. *Amsterd.* 4.

1664 Roomsche historie van L. Julius Florus, mitsgaders de tien boekskens van Eutropius, alles in de nedertuytsche tale gebragt door A. de Decker, en oversien dorr I. de Decker. t'*Amst.* 12.

DANICA.

1699 *Hafniæ.* 8. interprete Mogens Vingaard.

POLONICA.

1646 *Cracoviæ.* 4. auctore Christph. Georg. Falissowskiew.

SUPPLEMENTUM

AD EDITIONUM INDICEM.

Nobis in transcursu Pinellianum, Harlesianum, Askeuianum, et Spencerianum Catalogos, in quibus variæ memorantur primariæ Flori editiones, consulentibus, quibusdam publicis bibliothecis etiam exploratis, non videtur præcedens (vide sup. pag. 32) Recensus Editionum multum deficere.

De *Editione Principe* Flori magna est controversia. Secundum Fabricium (in Biblioth. Lat. vol. II, p. 442, edit. Ernest. 1773.) et Harlesium, (in Brevior. Not. Lit. Rom. p. 422.) sunt quatuor antiquæ editiones sine loco et anno, adeo ut quænam earum sit *Princeps* quæstio adhuc sub judice relinquenda videatur. Immo Catalogos jam memoratos perpendenti probabile videatur, plures esse editiones, sine anno, quæ sæculo XV assignentur, et eas isti sæculo a Bipontinis, in Notitia supra prolata, recte forsan assignari. Una vero forsan editio sæculi XV addenda manet, cum anno et loco, nempe Paris. 4to. 1480, si modo Catalogus Universalis (Lond. 1701, vol. I, p. 84) recte se habeat. Quiddam vero nos dubitamus, quibus in præcedentibus catalogis, et bibliothecis pretiosis et amplis, hujusce editionis exemplar non contigit invenire. Neque, ut liquet, eadem esse possit quam ex conjectura inter *Italicas* editiones ponit Audiffredi circa a. 1480.

Inter editiones Venetas sæc. XV, Bipontini numerant Venet. 1491, fol. Ven. 1497, fol. et Ven. sine an. fol. min. Frid. Fischerus, in Præf. p. XXI, easdem sic numerat: 1493, fol. per Phil. Pincium, 1494, fol. 1497, fol. sine nomine librarii. Addit vero vir cl. «Sed ut hanc [n. Mediolanensem, quam antea notaverat] ignoravit editionem Saxius, ita nec nobis quatuor illas [adjecta Romana editione 1472.] reliquas contigit videre.»

De Aldinis editionibus Fischerus multum, queritur, et rei literariæ amatores monet, «etiam atque etiam esse cavendum ne omnibus temere Aldinis editionibus auctorum utriusque linguæ nimium tribuant.» Præf. p. XXVIII. Notat unam editionem Ald. formæ octopartitæ sine anno; Bipontini Livium cum Floro 2 vol. fol. 1520-1521. In *Annales de l'Imprimerie des Alde* notatur etiam, tom. I, p. 156, Florus in 8vo.

Editiones sequentes a Bipontinis non recensentur:—

Lucii Flori Epitome, etc. 8vo. 1541. Ven.

Rerum Romanarum Epitome, etc. edente Dion. Gothofredo. Basil. 1590, et Antv. 1600. 8vo. Biblioth. Bodl.

Rerum Romanarum Libri IV, etc. Amstelod. 1630. 8vo. Mus. Brit.

Florus et Ampelius, Cantab. 1667. 12mo.

L. Annæi Flori Epitome, etc. in usum Juventutis scholasticæ. Edidit Nic. Titze: in Bibliotheca Classica, tomis octo complectenti Auctores Romanos prosaicos et poeticos. Huic editioni præmittitur ad singulos auctores introductio, et notæ criticæ ad calcem adjiciuntur a Fanc. Nic. Titze. Linciæ 1804. 8vo. Tom. I Florum complectitur.

Ejusdem Commentatio de Epitomes Rer. Rom. quæ sub nomine L. Annæi Flori, s. Senecæ fertur, ætate probabili, vero auctore, operis antiqua forma. Ibid. 1804, 8vo.

L. A. Flori Epitome, etc. juxta editionem Dukeri, Oxon, 1807. 8vo.

L. A. Flori Epitome, etc. ad optimas editiones collata. Lucii Ampelii Liber memorialis. Argentorati, ex typogr. Soc. Bipont. 1810. 8vo. Hæc secunda editio emendatior et auctior est prima Biponti a. 1783, excusa, de qua supra. Præmittitur Notitia Literaria, quæ, ut supra diximus, nobis visa est ampla et accurata. Accedit index rerum et verborum.

L. A. Flori Epitome, etc. ex editione J. F. Fischeri, cum Velleio Paterculo ex editione J. Ch. H. Krause. Recensuit et accurravit J. Carey LL. D. Lond. 1818. 18mo.

Quod ad *Versiones* attinet, editio Bipontina minime sterilis est. Induxit quippe Gallicas, Germanicas, Anglicas, Italicas, Belgicas; immo unam Danicam, unamque Polonicam. De Hispanicis silet; nec nos habemus quicquid de iis narrandum: neque enim Don Antonio (Biblioth. Hispan. Vol. 1, ubi multus est de Floro et Flori editionibus) notat Hispanicam aut Portugallicam aliquam, sive editionem sive versionem. Idem tamen Don Antonio, aliique viri docti, asserunt Florum esse civem Hispanum; ita ut revocent in animum nobis memorabile istud adagium, οὐκ ἔστι προφήτης ἄτιμος, εἰ μὴ ἐν πατρίδι καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ.

Quod ad Germanicas versiones spectat, præcedentibus unam, eamdemque novissimam subjicimus: Florus: *Entwurf roemischer Begebenheiten, übersetzt und mit Anmerk. Von Dr. J. Schallgruber*. Vindob. 1805. 8vo.

Neque quidem nobis videtur Anglicam ullam versionem

Bipontinis prætermissam esse. Liceat modo duas ad Florum pertinentes Dissertationes Anglicas notare: nempe, cl. Jeremiæ Marklandi epistolam criticam ad eruditissimum virum Franciscum Hare (Episc.) in qua, inter alia, loca quædam Flori emendantur, Cantab. 1725. 8vo. et *Observations on the Writings and Character of Florus, by Edmund Burton, Esq. Fellow of Trin. Coll. Camb.* in « *Ancient Characters deduced from Classical Remains.* » 1763. 8vo.—Pauca etiam sunt hujusmodi Germanica, quæ videnda sint in Harlesii Brev. Not. Litt. Rom. p. 427.

INSCRIPTIO

COLUMNÆ ROSTRATÆ

E CIACCONIO,

CUM BREVIBUS EJUSDEM SUPPLEMENTIS.

C. BILIOS. M. F. COS. ADVORSOM. CARTACINIENSEIS. EN. SICELIAD. REM. CERENS. ECESTANOS. COCNATOS. POPLI. ROMANI. ARTISVMAD. OBSEDEONED. EXEMET. LECIONEIS. CARTACINIENSEIS. OMNEIS. MAXIMOSQVE. MACISTRATOS. LVCAES. BOVEBOS. RELICTEIS. NOVEM. CASTREIS. EXFOCIONT. MACELAM. MOENITAM. VRBEM. PVCNANDOD. CEPET. ENQVE. EODEM. MACESTRATOD. PROSPERE. REM. NAVEBOS. MARID. CONSOL. PRIMOS. CESET. RESMECOSQVE. CLASESQVE. NAVALES. PRIMOS. ORNAVET. PARAVETQVE. DIEBOS. LX. CVMQVE. EIS. NAVEBVS. CLASEIS. POENICAS. OMNIS. PARATASQVE. SVMAS. COPIAS. CARTACINIENSIS. PRAESENTED. MAXVMOD. DICTATORED. OLOROM. IN. ALTOD. MARID. PVCNANDOD. VICET. XXXQVE. NAVEIS. CEPET. CVM. SOCIEIS. SEPTEMRESMOMQVE. DVCIS. QVINRESMOSQVE. TRIRESMOSQVE. NAVEIS. XX. DEPRESET.

AVROM. CAPTOM. NVMEI. CIↃ CIↃ CIↃ DCC.

ARCENTOM. CAPTOM. PRAEDA. NVMEI

CCCIↃↃↃ C

CRAVE. CAPTOM. ÆS. ccclɔɔɔ PONDOD.

TRIOMPOQVE. NAVALED. PRAEDAD. POPLOM. ROMANOM. DONAVET. CAPTIVOS. CARTACINIENSEIS. INCENVOS. DVXET. ANTE. CVROM. PRIMOSQVE. CONSOL. DE. SICELEIS. CLASEQVE. CARTACINIENSEOM. TRIOMPAVET. EAROM. REROM. ERCO. S. P. Q. R. EI. HANCE. COLVMNAM. P.

Inscriptionis explanatio in qua verba litteris Italicis expressa explicationis gratia adjecta sunt.

Caius Duilius Marci filius Consul adversus Carthaginienses in Sicilia
rem gerens, Egestanos *socios atque* cognatos populi Romani artissima
obsidione exemit. Legiones *enim* omnes Carthaginiensium *qui Egesiam obsidebant, et Amilcar*
maximus *eorum* magistratus *festinandi* studio elephantis relictis novem, castris effugerunt. Macellam *deinde* munitam *validamque* urbem
pugnando cepit. Atque in eodem magistratu prospere
rem navibus mari Consul primus gessit: remiges
classesque navales primus ornavit atque paravit diebus sexaginta.
et cum his navibus, classes Punicas omnes, paratas *ornatasque*
summas copias Carthaginiensium, præsente *Annibale* maximo
dictatore illorum, in alto mari pugnando superavit;
trigintaque naves cum sociis, *hoc est cum ipsis hominibus*, cepit, et septiremem prætoriam,
quinque remes *præterea* ac triremes naves XX depressit.
Aurum captum in præda nummi III. M. DCC.
Argentum captum in præda nummi C. M.
Æs grave captum vicies semel centena millia pondo

atque in triumpho navali prædam *omnem in ærarium* Popul. Rom. intulit.

captivos *etiam* Carthaginienses ingenues, *hoc est, nobiles aliquot*, ante currum duxit:

primusque Consul, de Siculis, et classe Carthaginiensium triumphavit. Earum rerum ergo S. P. Q. R. ei hancoe columnam posuit.

vel

triumphavit. Earum rerum ergo Marti donum dedit atque dicavit.

Clarissimus Grævius Inscriptionem Columnæ Rostratæ descripsit e Pighio in Annalib. ad A. U. CCCCXCIII qui, mox ut inventum erat marmor, reliquos in eo characteres uti exstabant, Roma Bruxellam ad se missos scribit. Exhibuerunt eam etiam Gruterus Inscript. CCCCIV, 1, ibidemque Lipsius, Donatus II de Urb. Rom. 7, et Ciacconius; sed omnes aliter atque aliter. Neque tamen apud ullum eorum in primo versu sunt literæ singulares, notæ nominum propriorum, quæ apud Pighium. De quo quid dicam non habeo: nisi vel eos, qui plura in marmore illo scripta fuisse prodiderunt, quam Ciacconius, parum recte vidisse, vel literas nonnullas deinde ita exsolevisse, ut visum effugerent. Nam mihi omnino verosimile videtur, Ciacconium, qui non multo post effossum marmor Romam venit, et in ea urbe per aliquot annos vixit, ac diem obiit, Inscriptionem, quam ex professo Commentario inlustravit, et sæpe, et adcuratissime inspexisse; nec quidquam eorum, quæ tum in ea legebantur, detraxisse, aut addidisse. Quapropter existimavi eam ita ut in Grævii Thesauro Antiquitatum Romanarum ante Commentarium Ciacconii edita est, una cum ejusdem supplementis charactere, quem currentem vocant, impressis hic proponendam. DUKERUS.

TABULA

RERUM QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

LIBER PRIMUS.

LIBER SECUNDUS.

LIBER TERTIUS.

LIBER QUARTUS.

LUCIUS AMPELIUS.

FINIS.